

صَفْوَةُ النَّفْسِ

تألیف

محمد علی الصابونی

یہ مکہ مکرمہ کنبی دہاچا عبدالعزیز پورھتون
دشرعیاتو او اسلامی زدہ کرو استاذ

زبارونکی

مولوی شمس اللہ کمال زادہ

المکتبۃ المدینہ
کونڈ لاہور پاکستان

صفوہ التفاسیر

خلورم ٲوک

د قرآن کریم هغه تفاسیر ٲی د مآثور او معقول ٲولګه اوله خورا معتبر و تفاسیر و نو ٲڅخه لکه: طبري، کشاف، قرطبي، الوسي، ابن کثير، بحر محیط اونور و ٲڅخه ٲي غور ٲان شوي او ٲه روانو اونو ٲو اسلوبو ٲی بیان اولغوي اړخونو ته ٲکښي ٲاملرنه شوي لیکل شوي دي۔

مؤلف

محمد علي الصابوني

ٲه مکه مکرمه کښي د ٲاچا عبدالعزیز ٲوهنتون
د شرعياتو او اسلامي زده کړو استاذ

ژباړونکي:

مولوي شمس الله کمال زاده

مکتبہ دارالعلوم لاہور

☎: 03337907394-03353132868

Ph: 03159807152-03337907398

E-mail: maktabamaroofia786@gmail.com

① http://www.facebook.com/maktabamaroofia

المکتبۃ المدینۃ العلمیۃ

(کنڑ) کاسی روڈ شالہ روہ کوئٹہ پاکستان
(لاہور) ہادیہ علیہ سترغزی شریٹ اردو بازار لاہور

دچاپ ټول حقوق له مکتبه معروفه سره محفوظ دي

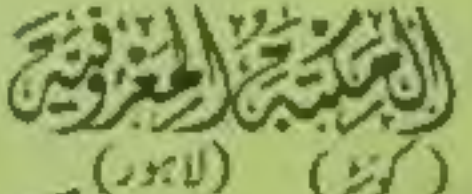
د کتاب پیرندنه

د کتاب نوم: ----- پښتو صفوه التفاسیر

تالیف: ----- الشیخ محمد علی الصابونی رحمہ اللہ

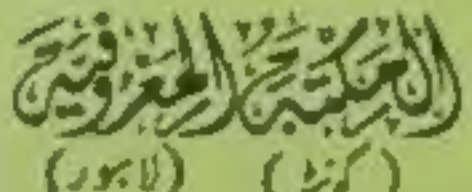
پښتو ژباړه: ----- مولوي شمس الله کمال زاده

د کمپوز چاري: ----- مرحوم انجنیر عبد الله کل (ریان)
اوزیاته برخه مولوي عبد البصیر

خپرونکي اداره: ----- (کونړ) (لاهور)

د چاپ شمیر: ----- ۸۰۰ ټوکه

د چاپ کال: ----- ۱۴۴۰ هجري قمری د محرم الحرام میاشت

د کتاب ترلاسه کولو پته: ----- (کونړ) (لاهور)

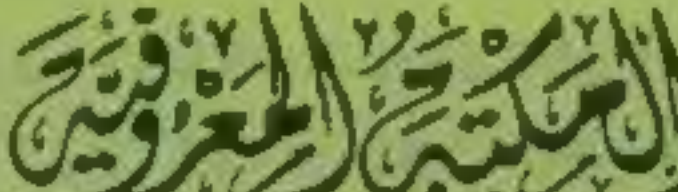
مکتبه معروفه

☎: 03337907394-03353132868

Ph: 03159807152-03337907398

E-mail: maktabamaroofia786@gmail.com

Ⓜ http://www.facebook.com/maktabamarofia

(کونړ) کاسی روښانه کونړ پاکستان
(لاهور) هادیه علیمه منتر غزنی ستریت اردو بازار لاهور

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت دینی کتب خانہ

پہ دی چینل کی اسلامی کتابوں نہ نشر کیڑی

دحنفی مذهب پہ رناکی

لکہ تفاسیر شریف اوفقه شریفه اوفتاوی؟

او داسی نورکتا بونہ لکہ.

صرف اونحو

اوم

رابطہ نمبر

کفایت اللہ ٹیلی گرام واٹس ایپ نمبر +923247442395

ٹیلی گرام چینل

اللَّهُ تَعَالَى فَرَمَائِي:

﴿١٦﴾ وَلَقَدْ صَرَفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿١٧﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةٌ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿١٨﴾ وَمَا تَرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَيَجْعَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿١٩﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاؤُهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ نَدَعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلَهُمُ الْعَذَابُ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْيلًا ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٢٢﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِهِ لَا أُبْرِحُ حَتَّى أَتِلْغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتْنِهِ إِنَّا عَدَاءٌ لَكُمْ لَقَدْ كَفَرْنَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴿٢٥﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنَسِيتهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٢٦﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبِغُ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٢٧﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٢٨﴾ قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَني مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٣٠﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خَبْرًا ﴿٣١﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٣٢﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٣٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْنَاهَا لِنُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٣٤﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٣٦﴾ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٣٧﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٣٨﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَ هَذَا فَلَا تُصْنِجْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٣٩﴾ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا آتَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمُوا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُصَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٤٠﴾ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِمَا أُوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِيعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٤١﴾ أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٤٢﴾ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٤٣﴾ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٤٤﴾ وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي

الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ، كُنُزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كُنُزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾
مناسبت اوتراو:

کله چي الله تعالى ددووباغونو مثال ياد کړ وړپسې يې د دنیا د ژوندانه مثال چي تېرايستونکي منافع او نېايت پکې دی راوړي او دغو مثالونو سره د پند اخيستلو او عبرت لپاره الله تعالى د خلکو پام راوړي اوله دې وروسته د موسی او خضر عليه السلام کيسه راوړي هغه چي په غيبي چارو او عجایبو مشتمله ده.

لغتونه:

(فلا) مخامخ (مونلا) پناهگاه ابن قتيبه وايي (وأل فلان) معنادا چي پناه يې يووړه (حقبا) د حقه جمع او هغه کال ته وايي دلته يې مراد اوږده زمانه ده (سربا) داو بو په تل کي لاري ته وايي (نصا) ستړيا او تکليف (امرا) ستر امر (نکرا) ډېر بد کار.

تفسير:

﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾ او خامخاپه تحقيق مکرري بيان کړی دی موږ په دې قرآن کي خلکو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثال (له جهته د عبرته) ﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْئًا جَدَلًا﴾ او دى انسان زيات له هر شي څخه له جهته د جگړې (د خصومت په باطل کي چي نه حق ته غاړه ايرېدي او نه هم پند او عبرت نصيحت اوږي) ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى﴾ او ندى منع کړي دا خلک له دې نه چي ايمان راوړي کله چي راغی دوى ته هدايت (د الله له جانب) ﴿وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ﴾ او (له دې نه) چي بېنه وغواړي له ربه خپله ﴿إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأُولَى﴾ مگر (دې خبري) چي راشي دوى ته هغه طريقه د پرمېنيو (خلکو چي هلاکت دی) ﴿أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا﴾ او ياراشي دوى ته عذاب مخامخ (څرگند او ښکاره د آيت شريف معناداده چي دوى له ايمان راوړلو او استغفار کولو څخه بل شي نه دي منع کړي مگر دې چي دوى غواړي هغه عذاب چي ورسره وعده شوى دی مخامخ وويني لکه چي دوى به ويل ﴿فَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَابًا مِنْ السَّمَاءِ أَوْ أَفْنَيْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (١) ﴿وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ﴾ او نه لېږو موږ رسولان مکرزېري ورکونکي (مؤمنانو ته په جنت سره) او وېرونکي (کفارو ته په جحيم سره) ﴿وَنَعْتَدُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ﴾ او جگړې کوي هغه کسان چي کافران شوي دي په باطله سره د پاره د دې چي ورک او لېري کړي په دې سره حق (نودوى چي کله معجزې او کله عاجل عذاب غواړي د دې لپاره نه چي دايمان راوړلو اراده لري بلکه ملنډي او استهزاء گاني کوي).

(١) دغه د معنا خلاصه ده چي ابن کثير غوره کړي ده المختصر ٢/٢٥٥

﴿وَاتَّخَذُوا عَآئِنِي وَمَا أَنْذَرُوا هُزُؤًا﴾ او نيولي يې دي آيتونه (د قرآن خما او هغه شيان چي (پرې) وېرولي شوي وودوي مسخره (ملندي) ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَكَرَ بَيِّنَاتٍ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا﴾ او څوك دى دېر ظالم له هغه چاچي پندور كړى شوى دى ده ته په آياتونو درب دده (قرآن) خودى ځان ورباندې روند او كونه واچوي فكر پكې نه كوي او پند ورڅخه نه اخلي يعني نشته بل لوى ظالم ترده ﴿وَنَبِيٍّ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ﴾ او هېر كړي هغه عملونه چي وړاندې لېرېلي لاسونودده (چي جرائم گناهونه او بدافعال دي دهغوى عاقبت نه سنجوي ﴿إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ﴾ بېشكه موږ كرزولي دي په زړونو ددوى پردې دپاره ددې چي پوه نشي (په قرآن او اسرارويي او په پند اخيستلو په احكامو او مواظوبيي ﴿وَإِنْ نَدَعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا﴾ (او كرزولي مودى) په غوږونو ددوى كونه والى (د انتفاع اړيو هېدلو) او كه ته راوبولي دوى د سمي لاري خواته پس له سره به هدايت نه مومي دوى په دغه وخت كي هېچېرې؛ څكه چي دوى نه اوري په سماع دمنلو اونه پوهېرې ورباندې د هدايت لپاره هغه زړونه نلري چي ورته خلاص پرانستي وي او دايمان راوړلو لپاره مستعدوي داكسان د چارپايانو په شان دي استعداد نلري ﴿وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ﴾ او رب ستا دېر بښونكى څښتن درحمت دى (يعني اى محمده ستا پروردگار زيات بښونكى اود دېر رحمت خاوند دى چي په بندگانو پېرزوينه كوي سره ددوى له عصيان او گناهونو (ژر يې نه تباه كوي) ﴿لَوْ يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبْتُمْ لَعَجَلَ لَهُمُ الْعَذَابُ﴾ او كه نيولي وای (الله دغه كفاريه دنياكي) په سبب د گناهونو چي دوى يې كوي نو خامخاز به يې دوى ته عذاب را لېرېلى وای (په دنياكي هم) خو الله مهلت وركوي او هغه عذاب چي دوى يې عجالتا غوښتنه كوي ځني تاخير كوي اودغه هم دالله رحمت دى او دالله سنت داسي دى چي ظالم ته مهلت وركوي خو يو مخ ايزه يې نه پرېږدي (بمهله ولايهمله) ﴿بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْعِدًا﴾ بلكه شته دوى ته وخت دوعدي (په قيامت كي) چي له سره به پيدانكړي دوى غيرله الله ځاى دپناه تېښتي ﴿وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا﴾ او دغه (اهل د) كليو (چي دى) هلاك كړل موږ دوى هر كله چي ظلم يې غوره كړ (لكه د صالح عليه السلام، شعيب عليه السلام او د لوط عليه السلام قومونه) ﴿وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا﴾ او مقررې كړي موده ددوى د هلاك لپاره يوه ټاكلى نېټه (نوآبادغه معاندین مكذبین عبرت نه اخلي؟ په آيت شريف كي د قريشو كفارو لپاره وعيد او تهديد دى ابن كثير وايي چي: معنادا چي: اى مشركانو دړو مېنيو امتونو له عاقبت څخه ووېرېږئ چي تاسو ته به هم هغه هلاكت ورسېږي چي دوى ته رسېدلي وو څكه تاسو د دېر ستر پيغمبر تكذيب وكړنو تاسو تر هغوى په الله گران نه ياست نو زما له عذاب او اخطار څخه ووېرېږئ (١) ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِهِ لَا آتِبْرَحُ حَتَّى أَتْلُغَ الْبَحْرَيْنِ﴾ او (ياد كړه) هغه وخت چي موسى خپل

زلمي (يوشع بن نون) (خادم) ته وويل چي: تل به څم ترهغه پوري چي ورسپږم ځای د يو ځای کېدلو د دواړو سنيدونو؛ (بحر فارس او بحر روم) دغه په دې سورت کي دريمه کيسه ده (١) ﴿أَوَامَتْ لِي بِهَا﴾
 ګرځم ډېره زمانه (تر څو هلته ورسپږم) ﴿فَلَمَّا بَلَغَا جَمْعَ بَيْنَهُمَا نِسَاءَ حُوتَهُمَا﴾ بيا کله چي ورسېدل ځای د يو ځای کېدو په مابين د دواړو سيندونو کي نو هېر کړ دواړو ماهي خپل (يعني حضرت يوشع دغه دماهي عجيبه کيسه هېره کړه چي موسی عليه السلام ته يې ووايي؛ روايت کېږي چي الله تعالی موسی عليه السلام ته امر وکړ چي له ځانه سره ورېت (کباب) کړی ماهي واخلي چېري چي دغه ماهي ځني ورک شي نو هلته به هغه صالح بنده بيا مومي ﴿فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا﴾ نو ونيوله دې (ماهي) لياره خپله په سيند کي (په شان د) سرنګ (تونل) مفسرين کرام وايي چي: ماهي ورېت (کباب) شوی په زنبيل کي ايښی وواوله هغه راوغورځېدو په اوبو کي هسي روان شو چي ابولکه کوڅه يا طاق غوندي ورته جوړ شو چي اوبه ودرېدې او هغه پکي روان وو او دغه دالهي آياتو څخه يو آيت (نبناني) وه چي موسی عليه السلام ته يې وروښودله ﴿فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَسُهُ ءَايِنَا غَدَاةً نَا﴾ نو کله چي (له مجمع البحرين څخه) تېر شول وويل: (موسی) خپل زلمي ته راوړه موږ ته سبانهاری (خوراک) زموږ ﴿لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا﴾ په تحقيق پېښه شوه موږ ته له دغه سفره زموږ ډېره سختي (اودوی له هغې لويې تيرې څخه يوه شپه اوڅه موده دورځي سفر کړی وو ﴿قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ﴾ وويل (زلمي) آياتا وليد (خبر شوې) کله چي ځای ونيو موږ هغې لويې تيرې ته (چي دچينې سره وه) نو بېشکه ماهېر کړ (بيان د حال د) ماهي؟ (کله چي ته هلته ویده شوې عجيبه پېښه وشوه ماهي له زنبيل څخه رابهر شو په اوبو کي يو تونل ورته پرانستل شواوله ماڅخه کله چي ته راوښي شوې دغه کيسه هېره شوه ﴿وَمَا أُنْسَيْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ هېره نکره له مانه دغه پېښه مگر شيطان (چي تاته يې ووايم) ﴿وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا﴾ ونيوله دغه (ماهي) خپله لاره په بحر کي ډېره عجيبه (زلمي له دې پېښي ليدلو څخه ډېره تعجب کي شو ځکه چي کباب کړی شوی ماهي څرنگه بيا ژوندي او په بحر کي روان شي) ﴿قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ﴾ وويل: (موسی) همدغه (ورکول دماهي) هغه څه دي چي موږ يې طلب کاوو ځکه دغه د هغه صالح سړي د موندلو نښه او علامه ده ﴿فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا﴾ پس بيرته دواړه راوګرځېدل په هغو خپلو پلو قدم په قدم (چي له لاري څخه ونه وزي) ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا﴾ نو وروستل دوی دواړو يو بنده (صالح خضر عليه السلام) له بندګانو زموږ په حديث شريف کي راځي چي خضر عليه السلام يې له هغې غټې تيرې سره پيدا کړ چي هلته ورڅخه ماهي ورک شوی وو خضر عليه السلام په خپله جامه کي ځان نغښتی پر ځمکه ستوني ستغ پروت وو موسی عليه السلام

سلام ورواچا و هغه سرورته راپورته کړ او ورته يې وويل: (وَأَنى بَارِضَكَ السَّلامُ) (١) ﴿وَأَيَّتُهُ رَحْمَةً
مِّنْ عِندِنَا﴾ چې موبده ته له خپله نژده رحمت ورکړی وو (چې هغه کرامات وودده په لاس به څرگندېدل
(٢) ﴿وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا﴾ او وربښودلی وو موبده ته له خپله جانبه يولوی علم (چې زموبله توفيق څخه
بغير يې نه شوی زده کولای او دغه غيبي علم وو. علماء کرام وايي چې: دغه رباني علم دی چې د تقوی
او اخلاص ثمره ده او (علم لدني) يې بولي الله يې هغه چاته ورکوي چې په اخلاص يې عبادت وکړي دغه
په کسب او محنت زيار پسي اړه نلري الله يې هغه چاته وربښي چې د قرب او نژدې والي ځانگړتياوي لري
نوپه ولايت او کرامت يې نازوي ﴿قَالَ لَهُ مُوسَى هَذَا أَتَبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا﴾ وويل: دغه
(خضر) ته موسی چې آيازه ستا تابع شم؟ په دې شرط چې ته ماته وښيي له هغه علم چې تاته ښودلی شوي
ده ښه لاره (درشد او صواب) يعني آيا ماته اجازه راکوي چې ستا ملگرتيا وکړم او ستا له علمه څخه پخپل
ژوندانه کي بهر مند شم؟ مفسرين کرام وايي چې دغه هسي مخاطبه ده چې تواضع او پسته ژبه پکي
کارول شوي ده دغه ديوسترنبي عليه السلام أسلوب دی نوښايي چې هر څوک له خپله استاذه سره
همدا سي د ادب او تعظيم رويه وکړي ﴿قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ نو وويل: (خضر موسی ته) چې
بېشکه ته له سره به ونکړی شي طاقت له ماسره د صبر (چې زما کارونه وويني) ابن عباس رضي الله عنه
وايي: ته به زما په کړنو صبر ونکړی شي ځکه زه د الله په علم غيب پوهېږم ﴿وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ
خُبْرًا﴾ او څرنگه به ته صبر وکړي په هغه کار چې تاته وي کړی احاطه په هغه کار له جهته د علم (او پوهي)
يعني ظاهري ناروا او باطن يې تاته معلوم نه وي ﴿قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ
أَمْرًا﴾ وويل: (موسی خضر ته) چې انشاء الله ژربه ماو مومي صبر کونکی اوزه به ستا د هيڅ يو حکم
نافرماني نه کوم ﴿قَالَ فَإِنْ أَتَيْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُخْبِرَكَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا﴾ نو وويل: (خضر موسی ته)
پس که ته زما متابعت کوي پس له مانه د هيڅ څېز پوښتنه مکوه تر هغه چې زه شروع وکړم تاته د هغه د بيان
خضر عليه السلام ورباندې شرط کړو چې له هيڅ څېز څخه به پوښتنه نه کوي ترڅو چې پخپله يې دی ورته
اسرار او رازونه وښيي او موسی عليه السلام هم لکه چې څرنگه د متعلم ادب ايځابوي دغه شرط ومانه
﴿فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا﴾ (پس دواړه روان شول تر هغه پوري چې سپاره شول په بهرې
کي (اوبلي غاړي ته نژدې شول) نو سوری کړه (خضر) هغه کښتی) يعني موسی او خضر عليهما السلام
روان وود بېرغاره يې اخيستي وه چې يوه بهرې راغله او خضر عليه السلام يې وپېژاند نو دواړه يې بې له

(١) حديث به انشاء الله مفصل راشي

(٢) دا خبره سمه ده چې خضر عليه السلام نبي نه دی اوله صالحانو بڼد گانو څخه دی د الله له هغو اولياوو مقربينو څخه دی چې
دده په لاس يې دغه کرامات ښکاره کړي غيبي شيان يې وربښودلي چې خلکو ته د عبادت بهتري ورزده کړي

بارې (کرایې) سپاره کړل او بیا خضر (عليه السلام) په تېر باندې دهغې بېرې تخته له بېخه وایستله. ﴿قَالَ أَخْرَقْنَاهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا﴾ وویل: (ده ته موسی) آيا سوری دي کړه (د اېرې) لپاره ددې چې غرق کړې اهل ددې خامخا په تحقیق یو دروند کاردی وکړ (روایت کېږي چې کله موسی علیه السلام دا ولید نو خپله جامه یې راواخیسته او په سوري ځای کې یې دننه کړه بیا یې خضر ته وویل هغه خلکو چې موری یې له مزدوري راپوري ایستلو تاوولی ددوی بېرې وړانه کړه تا دېر بد کار وکړ؟ ﴿قَالَ أَتَرَأَيْتَ إِنْ لَكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ وویل: (خضر موسی ته) آيا مانه وو ویلي چې: بېشکه ته به له سره ونکړی شي له ماسره طاقت دصبر؟ (په آرامي او نرمي سره یې د شرط مخالفت ورپه یاد کړ) ﴿قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ﴾ وویل: (موسی خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چې هېر کړی می وو (هغه ستا وصیت) ﴿وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُنْزًا﴾ (اومه غورځوه ماته پدې کارزما اشکال) یعني له ماسره پخپله ملګرتیا کې له مشقت او تکلف څخه کار مه اخله بلکه راسره آسانتیا کوه ﴿فَإِنْ طَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَفَيَا غُلْمًا فَقَنَّهُ﴾ پس بیا روان شول تر هغه پوري چې پریو هلک پېښ شول پس (خضر) هغه مړ کړ یعني خضر علیه السلام دده عذر ومانو اوله بېرې څخه رابښکته شول، پیاده روان وو چې یو ښایسته هلک یې ولید چې له نورو هلکانو سره لوبي کوي نو خضر علیه السلام هغه راوښو او سربې په لاس ځني غوڅ کړ او په ځمکه یې وویشت ﴿قَالَ أَفَلَيْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ﴾ وویل: (موسی خضر ته) آيا مړدي کړیو نفس پاک بې گناه؟ غیر له عوضه د نفسه (یعني چې هیڅ گناه یې نه وه کړي) اونه یې بل څوک وژلی وو چې تاوړ باندې قصاص کړی وای) ﴿لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا﴾ په تحقیق رادي وور (ودي کړ) یو کار نامعقوله (چې سړی ورباندې چپ نشي پاتي کېدلای؛ داخلي د موسی علیه السلام هېرنه وو او په قصدي توګه یې ورته د بد کار بد ګڼل څرګندول وعده یې هم په یادوه نوځکه یې وویل: نامعقوله (مخالف له شرعي کاردې وکړ اودا تر هغه پورې کلمې چې (امراً) ووبلیغه او هیبت ناکه ده. قرطبي وايي: کله چې موسی علیه السلام خضر ته وویل چې: ﴿أَفَلَيْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً﴾ نو خضر علیه السلام ته قهر ورغی اود ماشوم چپ (ګس) وزر یې له غوښي څخه لوڅ کړ چې هلته لیکلي وو (کافر دی هیڅلکه به په الله ایمان نه راوړي) ﴿قَالَ أَتَرَأَيْتَ لَكَ إِنْ لَكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ وویل: (خضر موسی ته) آيا ماتاته نه وو ویلي چې: بېشکه ته به له سره به ونکړای شي طاقت دصبر له ماسره (یعني ماتاته ویلي وو چې یقیناً به ته زما د کارونو په لیدلو له ماسره طاقت دصبر ونلري؛ مفسرین کرام وايي: لومړی ځل یې دده عزت وکړ او مخاطب یې ونه ګرزاو و چې د خطاب (کاف) یې راوړی دی او کله چې یې دوهم ځل مخالفت وکړ نو یې د (لک) خطاب ورته وکړ ځکه چې عذریې پاتي نشو اودلته موسی علیه السلام له ځانه سره فکر کوي چې دوه ځلي یې له وعدې څخه

مخالفت وکړ نو يې برخان لاره وتړله او دغه يې دخان لپاره وروستی وار (فرصت) وبله چې ﴿قَالَ إِنْ سَأَلْتَهُ عَنْ شَيْءٍ نَعْدَهَا فَلَا تُصْنِئْ﴾ نو وويل (موسی) که چیرې تاویو بنسټم دڅه (منکر) شي (چې له تاسو درشې) وروسته له دې سواله بیا له ماسره ملگرتیا مکهو ﴿قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا﴾ په تحقیق نه ورسېدې زما له طرفه عذر نه (چې درې ځلي مي ستا مخالفت وکړ او وعده مي ماته شوه) ﴿فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَى أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلُهَا فَأَبَوْا أَنْ يُصَيِّفُوهُمَا﴾ بیا دواړه روان شول تر هغه پوري کله چې راغلل اهل دیوه کلي ته نوددې کلیوالو څخه يې دودۍ وغوښته پس منع راوړه هغو (خلکو) له دې نه چې مېلمستیا ورکړي دوی دواړو ته ، ابن عباس رضی الله عنه وايي چې دغه د انطاکیې خلک وړ خوراک خیلان وونه يې چاته دودۍ ورکوله اونه مېلمستیا ﴿فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ﴾ بیا دوی دواړو وموند دېوال په هغه کلي کې چې په نړېدو وو ﴿فَأَقَامَهُ﴾ پس سم کړ (خضر) هغه دېوال په یوه ول رسم سره چې په لاس يې مسح کړ او هغه سم سیخ ودریدو او یو روایت داچې ویي نړاوو، له سره يې بیرته ودان کړ دواړه روایتونه له ابن عباس رضی الله عنه څخه راغلي دي ﴿قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَلَحَّذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ وويل (موسی خضرت) که تا داجر اخیستلو اراده کړي وای نو خامخابه دي (ددې دېوال په جوړولو) مزدوري اخیسي وه) چې بیا به مود دودۍ رانیولولپاره هغه ټکې پیسې په کار کړي وی یعني موسی علیه السلام دغه کار له دغو خلکو سره نامناسبه وگانه (چې دوی دومره سپېتانه وکړه یوه مړۍ دودۍ يې رانکړه او نه دېوال ورته وړیا ودان کړ؟) ﴿قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ﴾ وويل: (خضر موسی ته) دازما اوسنا تر مینځ د بېلتون وخت دی (لکه چې تا وعده کړې وه) ﴿سَأُنَبِّئُكَ بِمَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ اوس به ژر ناخبر کړم (ای موسی) په غرض دهغه کار چې ونکړی شوت طاقت په هغه باندې دصبر (او ماته دي ناروا ويل) په حدیث شریف کې راځي: الله دي په موسی علیه السلام ورحمېري زما زړه ووچې یو څه صبر يې لاکړی وای څو الله ددوی دواړو کیسه موندته ویلي وای او که يې وخت ورسره نور نېر کړی وای عجائبات به يې لیدلي وو (١) ﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ﴾ هر چې هغه بېرۍ وه (چې ماسورۍ کړه) نو وه لپاره دهغو عاجزانو چې په سیند کې به يې (ورباندي) کار کاوو) دغه خو هغه بیان دی چې موسی علیه السلام ورباندې صبر نشوای کولای نو خضر علیه السلام ورته وایي چې دا دېرېوزله کسان وو د ظالمانو مخنیوی يې نشوای کولای ﴿فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا﴾ نو ما وغوښتل چې (هغه) عیبي کړم (چې ظالم پاچایي بېگار او غصب نکړي) ﴿وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾ حال داچې وو له وروسته ددوی نه یو پاچا (ظالم کافر) چې اخیسته به يې هره یوه بهرۍ په زور سره (کومه چې

(١) دغه دیو حدیث توتیه ده چې شیخن یې روایت کوي

عيب جنه به نه وه) ﴿وَأَمَّا الْعُلَمَاءُ فَكَانَ نَوَافُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ اوهرچي هلك وو (كوم چي ماوواژه هغه هغه كافر او فاجرو) پس وو مور او پلار دده مؤمنان ؛ په حديث شريف كي راخي هغه غلام چي خضر عليه السلام وواژه كافر پيدا شوى وو او كه لوى شوى واى مور او پلار به يې هم كافران كړي او په طغيان كي غورزولي واي (١) ﴿فَخَشِبْنَا أَنْ تُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا﴾ پس وو برېدو موږ له دې چي وبه رسوي (مكلف به كړي دغه هلك) دوى په سر كښي او طغيان كفر (كه ژوندى پاتي شي) ﴿فَارْزُقَا أَنْ يُبَدِّلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا﴾ نو و موغوښتل چي بدل وركړي دوى ته رب ددوى غوره له دې هلك څخه په پاكي اوده برنژدې به وي له جهته دمهرباني (په مور او پلار له پاره د نېكي كولو) ﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا﴾ اوهرچي هغه دېوال (نرېدونكى چي جوړمي كړ) پس وود هغو دوو هلكانو يتيمانو په (هغه) ښار كي او وولاندي له هغه (دېوال) خزانه ددغو دواړو (د سرو سپينوزرو) ﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾ او ووپلار ددوى صالح (پرهېزگاره نواله ددوى لپاره دپلار په صلاح باندي ددوى خزانه خوندي وساتله (٢) مفسرين كرام وايي چي : د پلرونو صلحيت اولاد ته گټه رسوي اود دوى تقوى دا اولادونو لپاره هم گټه وړه وي ﴿فَارَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا﴾ نو اراده وكړه رب دتاجي ورسېږي (دغه دواړه) قوت د (خلعتوب) خپلو ته اوبيا يې راوباسي هغه (ځښي شوي) خزاني خپلي ﴿رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ﴾ له جهته درحم مهرباني له جانبه درب دتا (په سبب د صلحيت دپلار ددوى) ﴿وَمَا فَعَلْنَاهُ عَنْ أَمْرِئٍ﴾ اوندې كړي مادغه تېراعمال (چي تا وليدل) له خپله خانه (چي كښتى مي سوري كړه، هلك مي وواژه اودېوال مي سم جوړ كړدامي پخپل حكم اوفكر نه دي كړي بلكه دالله په امر او الهام مي ترسره كړي دي) ﴿ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ دغه (درې واړه) جوابونه دهغو پېښو چي تا پر هغه باندي د صبر كولو طاقت نه شواى كولاي (او له ماسره دي اختلاف كاوو تر پخواله دي چي زه تاته دهغو په هكله معلومات دركړم بلاغت :

١- د طباق صنعت چي د ﴿مُبْتَرِينَ وَمُنْدَرِينَ﴾ ترمينځ او ﴿نَيْبُتٍ﴾ اود ﴿أَذْكُرُهُ﴾ ترمينځ راغلى دى.

٢- مرتب لف او نشر چي : ﴿أَمَّا السَّفِينَةُ﴾ ﴿وَأَمَّا الْعُلَمَاءُ﴾ ﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ﴾ نولومړى د بېړۍ بيا د هلك او وروسته د دېوال تفصيل په لف او نشر مرتب سره راغلي چي دغه له بدبعي محسناتو څخه دي

(١) رواه مسلم .

(٢) چاويلي چي دغه بي اروم پلار وو اود لفظ ظاهر څخه ښكاري چي هغه يې سگنې پلار وو.

۳- یدی کلام کی جی اینه فرمای كُلَّ سَفِيَةٍ ایجاز بالحذف راغلی جی دلته (صالحه) کلمه ورسره سه اودی بندی لِأَعْيُنِهَا دلالت کوی اوهمداسی د (کفر) لفظ له $\text{وَأَمَّا الْعُلَمَاءُ}$ خخه حذف سوی خکه جی $\text{فَكَانَ أَوَّاهٌ مُّؤْمِنٌ}$ ورو بندی دلالت کوی

۴- تغلب جی به أَوَّاهٌ کی شنه او مراد مور او پلارد واره دی

۵- اسعاده جی فرمای $\text{يُرِيدُ أَنْ يَمْلِكَ}$ خکه جی اراده خود عادلانو صفت وی اودهغی نسبت د سوال به مجازی دی

۶- شکردن فخرم لباره لکه جی فرمای $\text{عَدَا مِنْ عَادِنًا}$ او اضافت د تشریف لپاره راغلی دی

۷- سجع او مراعات د آسونو دلیل لکه $\text{عَجَبًا ، صَبَا ، سَرَبًا}$

۸- د ادب خوږه جی فرمای $\text{فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا}$ او هله فرمای فَأَرَادَ رَبُّكَ جی دلته بی هغه حه جی به ظهري سوکه شر معلومده خان ته بی نسبت وکړ او د خبر نسبت بی الله ته وکړ او داددی لباره جی بندگن به دی ووهی له الله جل و علا سره ادب کول پکار دی

د موسی او خضر علیهما السلام کسه لکه جی په صحیحینو کی راغلی ده.

بی ابن کعب روایت کوی جی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل یوه ورځ حضرت موسی علیه السلام به بنی اسرائیلو کی خطبه ایراد کړه نو حاور خخه بوښنه وکړه جی نړیولو سر عالم څوک دی؟ ده ورته وویل زه به نو الله تعالی نه دغه خبره غوره نه وه (حی سمدلاسه بی خواب ورکړ او الله ته بی د علم حواله ورکړه بهنره خوداوه جی ويلي بی وای (الله أعلم) یعنی الله ښه خبردار دی جی ستر عالم به په خلکو کی څوک وي) الله تعالی ورته وحی وکړه جی په مجمع البحرین کی زما یو بنده تر تالور عالم دی موسی علیه السلام عرض وکړ جی ای ربه! څرنگه به زه له هغه سره وویښم او ملگری شم؟ پرودگار ورته وویل جی ماهی به په زنبیل کې درسره واخلې هر چیري جی دغه ماهی در خخه ورک شو هلته به هغه بنده بیا موسی علیه السلام او ورسره بل خلمی (یوشع بن نون) روان شول تر څو هغه ستري تیري ته راوړسېدل او سرونه بی کښېښودل، ویده شول (یوشع بن نون ورته کتل جی) ماهی په زنبیل کې سره وخوځېدو اوله زنبیل خخه راوښوښدو په سیند کې ولوېدو او د سرنګ په شان ورته په اوبو کی لاره پرانیستل شوه جی الله پاک اوبه ورته ودرولې او دیو سوپ یا یونونل غوندي ودرېدې کله جی موسی علیه السلام راوینښ شونود ملگری هر شول جی د ماهی کیسه ورته ووايي پاتې ورځ اوگرده شپه بی منزل وکړ خوشهار شو موسی علیه السلام زلمي ته وویل سبانی راوړه له دې سفر خخه ستري شوم (وايي جی موسی علیه السلام برهغه پوری سترپانه احساسوله څو جی له هغه ځانه تېر شو کوم جی الله ورته

سرکړی ووا) نو ملگری سی ورته وویل $\text{أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْنَيْنَا إِلَى الْغُرَّةِ فَإِنِّي سَبَّخْتُ الْخَوْتَ وَمَا أُنْسِينَهُ إِلَّا تَلَطَّيْنَا أَنْ أَدْكُرَهُ، وَأَعَدَّ سَبِيلَهُ، فِي الْخَرِّ عَمَّا}$ وویل بی جی د ماهی لپاره سرنګ او د موسی او ملگری

لياره بي دنهجب وروه موسی عليه السلام ورته وويل ۞ دَلَّكَ مَا كُنَّا نَعْمُ فَارْتَدَّ عَلَى آثَارِهِمَا نَصَصًا ۞ وويل
 بي دهغه خای دی چي موب غونسل دواړه برحسلو سلونو باندی روان سول خو بېری ته راوړسیدل
 نو هلته بي خضر عليه السلام چي سرتريابه بي په حادرکی خان عیسی یروب دی ولد موسی عليه
 السلام سلام ورواچوو خضر عليه السلام ورته وويل (واښی بارضک السلام) (۱) ته څوک بي "موسی
 عليه السلام ورته وويل زه موسی بم خضر ورڅخه پوښتنه وکړه چي آباد بنی اسرائیلو موسی بی ده ورته
 وويل هو راغلی بم چي له هغه پوهي څخه چي ناته درکول نوی مانه هم زده کړې ۞ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ
 مَعِيَ صَبْرًا ۞ ای موسی الله مانه داسي علم راکړی چي به ورباندې نه پوهېږي اوتانه الله جل جلاله
 بیا داسي علم درکړی چي زه ورباندې نه پوهېږم موسی عليه السلام ورته وويل ۞ قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ
 اللَّهُ مُسَافِرًا وَلَا أَتَعْبَىٰ لَكَ أَمْرًا ۞ خضر ورته وويل ۞ قَالَ فَإِنِ اتَّعَبْتَنِي فَلَا تَسْتَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ
 ذِكْرًا ۞ نو دواړه د سیند په غاړه روان شول یوه بېری تېرېدله دوی ورسره خبره وکړه چي پوري بي باسي
 هغوی خضر عليه السلام وپېژانده نو وړیا، پرته له کرایې څخه بی سپره کړل کله چي په بېری کي سپاره
 شول نو هماغه وو چي خضر عليه السلام دبېری بوه تخته به تېرکي وابستله نو موسی عليه السلام ورته
 وويل دغو خلکو موب بي بارې اوکرایې سپاره کړو اوباب دهغوی بدله دا ورکړه چي کښنی دي
 ورسوری کړه ۞ لِنُثْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ۞ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایل چي لومړی له
 موسی عليه السلام څخه په هېره اونسبان یادونه وشوه اوبوه چرچنه راغله دبېری په حوکه کښناستله
 اوبه دریاب بي مینوکه ډوبه کړه خضر عليه السلام موسی عليه السلام ته وويل زماو ستاعلم دالله جل
 جلاله علم نه همدومره دی لکه چي دغي چرچني له دي دریابه اوبه راواخیستی اوبیاله بېری راکوز شول
 دوی په ساحل باندی روان وو چي خضر عليه السلام بوماسوم ولد له نورو ماشومانو سره بي لوبې کولې
 نو خضر عليه السلام بي سرونو اوغوخ بي کړهغه بی وواژو موسی عليه السلام ورته وويل ۞ أَفَلَتَ
 نَفْسًا رَّكِيَّةً يَغْيَرُ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ۞ (۷۶) ۞ قَالَ الزَّأْفَلُ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۞ (۷۷) ۞ سفیان
 وایي چي دغه ترومینی سخته ده ۞ قَالَ إِنْ سَأَلْتَهُ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَ هَذَا فَلَا تُصْنِ حَتَّىٰ قَدْ تَلَفْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ۞ (۷۸)
 فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَىٰ أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَ أَهْلُهَا فَأَتَوْا أَنْ يُصَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَ فِيهَا حِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَقْصُ
 فَأَقَامَهُ ۞ نو خضر عليه السلام به لاس ورته اشاره وکړه هغه د سوال سم جوړ شو موسی عليه السلام ورته
 وويل موبدوی به راغلو ووی بي رانکړه اومېلمانه بی نکړو ۞ قَالَ لَوْ يَشَاءُ لَنُحْدِثَ عَلَيْهِ

(۱) يعنی له کومه پدې ځمکه کی سلام واخلو سوچي دله په سلام څوک نه پوهېږي

أَجْرًا ﴿خَضِرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَوَيْلَ﴾ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بِأَوَّلِ مَا لَمْ تَسْطِيعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِلَ اللَّهِ دِي بِهِ مُوسَى (عَلَيْهِ السَّلَام) رَحِمَ وَكَرِي زِرْهُ مِي غَوَارِي چي صَبْرِي كَرِي وای ترخو نه موبته ددوی دوارو کیسه کري وای. رواه الشيخان

تنبيه:

علامه قرطبي وای چي: داو لیا، الله کرامات لکه چي آیتونه اواحادیث متواتره ورباندي دلالت کوي ثابت دي اوله هغه څخه پرته له منکر مبتدع او فاسق گمراه څخه بل څوک انکار نه کوي آیتونه دادي په کومو کي چي دمریمي (عليها السلام) په هکله هغو مېورو چي درمي به وې په دوبي کي ورته راتلو خبر ورکوي اودا چي دهغې په لاس وچه خرماونه و خوځول شوه اومېوه یې وکړه هغه خو نبي نه وه اوهمداسي دخضر (عليه السلام) په لاس دېږي سوري کېدل ، دماشوم وژل اوددېوال سمول دهغه کرامات خرگندوي. القرطبي ٢٨/١١

الله تعالی فرمایي:

﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ الذِّكْرِينَ الَّذِينَ سَأَلُوا عَنْكَ مِنْهُ ذِكْرًا﴾ (٨٢) ﴿إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ (٨٣) ﴿فَاتَّبَعَ سَبَبًا﴾ (٨٤) ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَقَرَّ السَّمِيسِ وَوَجَدَهَا نَقْرًا فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَبْنَذُ الْقَرْيَتَيْنِ إِنَّمَا أَنْ نَعَذِّبَ وَإِنَّمَا أَنْ نَسْجِدَ بِهِمْ حُسْنًا﴾ (٨٥) ﴿قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نَعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا﴾ (٨٦) ﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَرَ وَعَمَلَ صَلَاحًا فَلَهُ أَجْرًا الْحُسْنَىٰ وَسَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرٍ يُسْرًا﴾ (٨٧) ﴿ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا﴾ (٨٨) ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ السَّمِيسِ وَوَجَدَهَا نَقْرًا عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ يَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سَبِيلًا﴾ (٨٩) ﴿كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا﴾ (٩٠) ﴿ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا﴾ (٩١) ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا﴾ (٩٢) ﴿قَالُوا يَبْنَذُ الْقَرْيَتَيْنِ إِنَّ بَأْسَهُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَهْلُ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا﴾ (٩٣) ﴿قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾ (٩٤) ﴿ءَاتَوْنِي زُبْرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ ءَاتُونِي أُفْرِغَ عَلَيْهِ قِطْرًا﴾ (٩٥) ﴿فَمَا اسْطَفَعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُ نَقْبًا﴾ (٩٦) ﴿قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا﴾ (٩٧) ﴿وَرَزَّكَ نَعَضَتْهُمْ يَوْمَئِذٍ بُمُوحٌ فِي نَعَضٍ وَفُيغٌ فِي الصُّورِ لِحِمْلِهِمْ جَمْعًا﴾ (٩٨) ﴿وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا﴾ (٩٩) ﴿الَّذِينَ كَانَتْ أَغْنِيَهُمْ فِي غِطَاءِ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا﴾ (١٠٠) ﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَسْخَرُوا عِبَادِي مِنْ دُونِ أَوْلِيَاءِ إِنَّا أَعْنَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا﴾ (١٠١) ﴿قَدْ هَلَّ نَجْمُكَ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَلًا﴾ (١٠٢) ﴿الَّذِينَ ضَلَّ سَبِيلُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ أَنَّهُمْ مُبْحَثُونَ ضُنْعًا أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنْتَابِتِ رَيْبُهُمْ وَلِقَائِهِ فُحِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا يَقِیمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَرِثًا﴾ (١٠٣) ﴿ذَلِكَ خَزَائِمُ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا ءَابَتِي وَرُسُلِي هُرُورًا﴾ (١٠٤) ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا﴾ (١٠٥) ﴿خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا﴾ (١٠٦) ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَعَدَّ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ نَعْدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جَنَّا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾ (١٠٧)

قُلْ إِنَّمَا نُنَشِّرُ فِتْنَتَكُمْ بُرْهَانًا إِلَىٰ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَحْدَهُ فَكَانَ بِرِجْزَائِهِ قَلِيلٌ مِّنْ عَمَلٍ صَاحِبًا وَلَا تَتْرِكُوا عِبَادَةَ اللَّهِ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الْكَهْفُ: ۸۳-۱۱۰

مناسبت اوتراو

کله جي الله تعالى دخضر (عليه السلام) کيسه ياده کره ورپسي بي دذوالقرنين کيسه اودهغه دري واره سفرونه جي لويديز، خبز اوسدن ته وو راوړل او بباداچي ديا جوج اوما جوج په وړاندي بي سد تيار کړ او دغه په سورت کي خلورمه کيسه ده جي بولي بي له عقدي او ايمان سره اړيکي لري او همدغه د مبارک سورت اساسي موخه او هدف دی لغتونه:

(دوالقرين) دغه سکندر مقدوني دی (۱) جي د حکمت خاوند صلیح پچاوو ځکه بي دوالقرنين بولي جي د ځمکي ختيز او لويديز بي په پاچهې کي شامل وو هغه مسلمان او عادل وو (حنه) د سره توره خته (نڅا) بند او حاجز (ردم) ستر بند جي بويه بل سو په پوپ جوړ شوی او خورام حکم او ټينگ وي نو (ردم) تر (سد) لوی اوسړدی (زبرالديد) د زبره جمع او زبره سوي ټوټې ته وايي (الصدف) د غره اړخونه ابو عبيده وايي جي صدف هره ستره اولوپه بنا بلل کېږي (قطر) وېلي شوي زير (بق) سوري او درزونه (دکاء) له ځمکي سره برابر ازهرې وايي ددې کلمې معناچي (دککبه) دادی جي (د قفته) ميده مي کر (بحر) گهوه کېږي (الفردوس) فراء وايي جي فردوس هغه باغ ته وايي چي انگور پکې وي او ثعلب وايي جي هر هغه باغ چي دېوالونه لري هغه ته فردوس وايه شي.

د نزول سبب يې:

ا- قتاده وايي چي: يهودانو له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دذوالقرنين په هکله وپوښتل نو الله دا آيتونه نازل کړل ﴿وَنَسْنُوْنَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ﴾ (۲)

ب- مجاهد وايي چي يو سړی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغی او ورته ويل يې: زه صله رحمی پالم خير اتونه کوم او دا هر څه دا الله درضا لپاره کوم خو خلک می ستايی او صفتونه می کوی ماته هم دغه خوند را کوی او ورباندي خوشحاله کيږم رسول الله صلى الله عليه وسلم پته خوله شو نو الله

دا آيتونه نازل کړل ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَاحِبًا وَلَا يُتْرِكْ عِبَادَةَ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ (۳)

تفسير: ﴿وَنَسْنُوْنَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ﴾ او پوښتنه کوي (يهودان ای محمده ا) له تانه د (کيسي)

دذوالقرنين (چي څه ډول وه؟) ﴿قَدْ سَأْتُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا﴾ او وايه (ای محمده دوی ته ا) اوس به زه

(۱) دې نه ترجيع ورکول شوی چي دغه دمن له مسلمانو پاچهانو څخه يودی

(۲) اسباب النزول ۱۷۲

(۳) القرطبي ۷۰/۸۱

ولولم پرتاسي له ده څه احوال د (فرانکريم او وحی څخه) ﴿إِنَّا مَكْنَأُكُمْ فِي الْأَرْضِ وَءَابَأْتُهُ مِنْ كُلِّ مَشْرِقٍ سَائٍ﴾
بشکه چي موره قدرت ورکړي ووده به په ځمکه کې او ورکړي وومورده ته له هر څخه څخه (هغه محتاج
الله) بوه لاره رسونکي مقصوده (حي وره مود علم او قدرت اسباب ورکړي وومفسرين وايي حي
ذوالقرنين يوناني اسکندر دی چي مشرق او مغرب نه سي د پاچهي قلمرو غزېدلی وو ځکه يې ذوالقرنين
بولي هغه نه الله په ځمکه کې قدرت ورکړي وواو هغه مسلمان وو په ښه توگه او عدالت سره يې د پاچهي
چاري پرمخ بولي او دده د سلطنت موده د حضرت عیسی او محمد صلی الله عليهما السلام نرمنځ وه
روایت کېږي چي څلور تنو گړدي ځمکي پاچهي کړي چي دوه مؤمنان او دوه کافران وو مؤمنان سليمان
او ذوالقرنين وو کافران بيانمرو د اوبخت نصرو و(١) ﴿فَاتَّخَذَ سَائٍ﴾ پس نبوله ده لاره (هغه چي ويی
رساو ولويد نيزه) ﴿حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَقْرَبَ الشَّمْسِ﴾ هر هغه پوري چي ورسېد وځای د پېړيو نلود لمر ته ﴿وَمَدَامَا
تَقَرَّبَ فِي غُيْبٍ جَنَفَ﴾ (ويي مونده دغه (لمر) نه چي د وېدو په (لويه) چينه کې له تورو څخه) يعني ويی
موندل چي لمر په اوبو او څټو کې لوېږي لکه چي ده وليدل خو حقيقتا هسي نه وو ځکه لمر خوراستردی
او امکان نلري په کومه چينه کې پټ شي امام رازي وايي کله چي ذی القرنين پوري لويديزه
ورسېد و نو هڅه آبادي او تعميرات نور پاتي نشول نو ويی ليدل چي لمر لکه چي په کومه چينه کې ولوېدو
که څه هم په حقيقت کې خوداسي نه ده اودالکه چي په سيند کې سفر کونکی چي کله د لمر لوېدو نظاره
کوي داسي انگېري چي گواکي لمر په همدې درياب کې غوږه شو خو په حقيقت کې لمر تر درياب
هاخوا لوېږي ﴿وَوَحَدَ عِندَهُ قَوْمًا﴾ او ويی مونده هغه ته نژدې يوقوم (چي له خټني چيني سره نژدې
هسوگن وو) ﴿فَمَا يَدَا تَقَرَّبِي إِمَّا أَنْ تَقْبِذَ وَإِمَّا أَنْ نَتَّخِذَ بَيْنَهُمْ حُصْنًا﴾ وويل: موږ (په الهام سره) ای
ذوالقرنبه! يا خو په عذاب کړه دغه خلک (به وژلو) يا ونيسه په دوی کې ښه لاره (د عوب ورکړه چي
ايمان راوړي او بيا ورسره ښه وکړه مفسرين کرام وايي چي: دغه خلک کافران وونوالله ذوالقرنين ته
اختيار ورکړ چي يايې ووژنه او يا بله ورکړه ورسره ښه وکړه ﴿قَالَ أَمَّا مَنْ طَغَى فَنُفِثَ فِي عَذَابِهِ﴾
(ذوالقرنين) هر هغه څوک چي ظلم يې وکړ (په) سمان نه راوړلو او په کفر يې اصرار وکړ (پس ژبه په عذاب
کړو دوی (په وژلو سره) ﴿ثُمَّ يُرَدُّ إِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا مُّكْرًا﴾ بيا به بونلی شي (طرف د) رب خپل ته پس به
عذاب به کړي دی په عذاب لوی سره (د دوزخ په اور کې) ﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَرَ وَعَمَلَ صَنِيعًا فَهُوَ حَرَاءٌ
الْحُسْنَى﴾ او هر هغه چي اسمان يې راوړ او صالح عمل يې وکړ پس ده ته ده جزاء نېکه (د جنت او نعمتونو)
﴿وَسَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرٍ آتٍ﴾ (او ژردی چي وبه وايوده ته له کاره خپله آسانه) يعني ده ته به په دنيا کې هم
سخت کارونه نه ورسبارو بلکه په آسانه او نروس لاندي کارونو به يې مکلف کوو دغه عادل باچادوی ته
په نېکي بلنه ورکول غوره کړل څوک چي ايمان يې راوړی هغه لره به جنت وي نر مه او پسته معامله به

ورسره کښې اوڅوک چې په کفر دوام غوره کړې هغه ته به په دنباکي هم عذاب ورکول کښې او په آخرت کې هم ﴿ثُمَّ أُنْشِئَ سَبًّا حَقًّا ۖ يَلْعَنُ مَطْلَعُ الشَّمْسِ﴾ (په لښکر) بله لاره ونيوله ترهغه پورې چې ورسېدو ځای دراختلودل مرنه (د کونکي په گمان) ﴿وَحَدَّهَا تَطْلُعُ عَلَى قَوْمٍ لَّمْ يَحْمِلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا يَسْتَرًا﴾ نو ویې موند هغه لمر چې راڅوټ په یوه قوم باندې چې نه وه گرزولی موږ دوی ته له لاندې ددې (لمر) کومه پرده (لباس) یعنې لمر یې ولید چې په داسې خلکو راڅږي چې نه لباس لري اونه هم هستوگنځی کله چې به لمر راوڅوټ دوی به په ځمکني سمڅوکی ننوتل او چې لمر به پرېوت بیا به راووتلو اود ژوند ژواک لپاره به یې هلي ځلي کولې. قتاده وايي چې ذوالقرنین روان ووښارونه او هیوادونه یې فتح کول خزاني یې راټولولې او خلک یې چې ایمان به یې نه راوړ وژل آن تردې چې د لمر ختیز ته ورسېدو نو هلته یې برېښه لغړ خلک ولیدل چې د خوراک یې هیڅ نلرل مگر هغه چې لمر به پاڅه کړي (مېوې دانې) وې چې کله به لمر ولوېدوله خپلو ځایونو به رابهر شول اود معاش موندلو په لټه کې به وو اوداسې ویل شوي چې هغه (زنجي) تېروو (١) ﴿كَذَلِكَ وَفَدَّ أَحْطَىٰ بِمَا لَدَيْهِ حُرًّا﴾ همداسې (یې له ختیز اوسېدونکو سره معامله وکړه لکه چې له لوېدیزو الو سره یې کړي وه چا چې به ایمان راوړ هغه به یې پرېښود او چا چې به په کفر اصرار (دوام) کاوو هغه یې واژو) او په تحقیق احاطه کړي وه (علم د) موږ په هغه شي باندې چې له ده څخه وو (له اسباب، لښکرو، عظمت او د پرو خلکو څخه د بل چا علم او پوه نه ور رسېدله) ﴿ثُمَّ أُنْشِئَ سَبًّا﴾ بیا ونيوله ده بله لاره دشمال په لوري یې مخه کړه چېرې چې آسمان څک غرونه دي) ﴿حَقًّا ۖ يَدَّ بَلَعَ بَيْنَ السَّيِّئِ﴾ ترهغه پورې چې ورسېدو مینځ د دواړو بندونو غرونو (ته (سد) سترېد ته وايي چې دغه د ترک د ښارونو، ارمېنیا او آذربایجان ته نژدې وو. طبري وايي (سد) هغه حاجز ته وايي چې د دوو څیزونو تر مینځ وي اودلته دغه دوه غرونه وو چې رابند کړي یې وه هغه چې ددوی تر مینځ وو نو ذوالقرنین د ماجوج او ماجوج په وړاندې دغه بند تینګ کړ چې له خلکو څخه د ماجوج او ماجوج شردفع کړي ﴿وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا﴾ نو ویې موند وړاندې د دغودواړو (غرونو) داسې قوم چې نه وو نژدې (اکثر ددوی) چې وپوهېږي په خبره د (ذوالقرنین) باندې (یوازي دوی بخښل. ژبه گړېدلای شوای د بل چا په ژبه نه پوهېدل مگر په ډېره سختي. مفسرین کرام وايي: دوی ځکه نه پوهېدل چې نادره ژبه یې وه او د پوهې ځاوندان نه وو خلک یې نه ولیدلي، له چاسره یې راشه درشه نه وه نودده خبره یې د ترجمان په ذریعه اورېدله) ﴿قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ ۖ إِنَّا يَا جُوحَ وَمَأْجُوحَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ﴾ وویل: دغو (ترجمانانو) بېشکه چې یا جوج او ماجوج (دوه قبیلې بنیادمن دي ځیني یې ډېر غټ او ځیني ډېر واړه او ناموزه دي) (٢) فساد کونکي دی په ځمکه کې (خلک وژني، لوټ اوتالان کوي او نور ډېر شر کارونه کوي مفسرین کرام وايي چې دوی سړی خواره او د بشر غوښي به یې خوړلې په پسرلي کې به

(١) زاد المسیر ٥/ ١٨٧ - الطبري ١٢/ ١٤

(٢) ددې روایت له علي او ابن عباس رضی الله عنهم څخه شوی دی.

راوتل تونه به يې لامده وانه پرېښودل بلکه هغه به يې خوړل اونه به يې وچ پرېښودل له خانه سره به يې وړل ﴿فَهَلْ يَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا﴾ پس آيا مقرر کړو نالره څه خرڅ او محصول؟ (لکه ماليه) ﴿عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا﴾ پوره ددې کارچي نه جوړ کړې په مينځ زموږ او منځ ددوی کي يودېوال (اوموږ يې له شره وژغورې په البحر المحبط کي وايې چي دغه ددوی له لوري يوه استدعاء ده چي په نېک ادب محصول ورکولو ته تيار دي ﴿قَالَ مَا مَكْنِيَ فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِصُونِي يَقُولُ﴾ وويل (ذوالقرنين) هغه چي افندار را کړی دی ماته په هغه (شي) کي رب زما دېر غوره دی پس مرسته وکړی تاسي له ماسره په محنت زيار کي (دسرو) ﴿أَفَعَلَ بَيْنَكُمُ وَيَسْتَمُ رَدْمًا﴾ چي جوړ کړم په مينځ د تاسو او ددوی کي يو پرېر دېوال (محکم) دغه دده شهادت او مېړانه وه چي ددوی څخه يې مال اخيستل ونه منل او يوازې دخلگود محنت او دزيارې ورڅخه غوښتنه وکړه ﴿مَأْتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ﴾ راواخلی تاسي ماته تختې داوسپنو (او هلته يې راته کښېږدی) ﴿حَقَّ إِذَا سَأَوْنِي بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ﴾ تر هغو پوري (يې ايښودلې چي) برابر شودا دېوال په مينځ ددو څوکو کي (دغرونو) ﴿قَالَ أَنْفُحُوا حَقَّ إِذَا جَعَلَهُ مَارًا﴾ نوويل (ذوالقرنين) چي پوکړی (په بنيو) منافيخو) سره په دغو تختو چي په مينځ کي يې سکاره اچول شوی نو پويې کړل (ترڅو چي ويې گرځوله دغه اوسپنه (سور) اور) له دېر گر موالې ﴿قَالَ أَتُونِي أَقْرِعْ عَلَيْهِ فِطْرًا﴾ وويل (ذوالقرنين) راوړي ماته چي توئې کړم په دوي (دېوال) زېر (ويلي شوي) امام رازي وايې چي کله يې داوسپني تختې ورته راوړي ځيني يې په ځينو دپاسه کښېښودلې ترڅو يې ددواړو غرونو څوکوته ورسولې بيا يې دپوکونکي آلاتو په ذريعه ور وپوکل ترڅو چي لکه اور غوندي وگرزېدې پسي يې ويلي شوي زېر ورباندي توئې کړل چي يوله بله ونښلې او ښوی دېوال ځني جوړ شو (١) ﴿فَمَا أَسْطَعُوا أَنْ يَطْهَرُوهُ وَمَا أَسْتَطَعُوا لَهُ نَقْبًا﴾ پس طاقت به نه وي ددوی چي پرې وڅېړي (له جهسه د لوړوالي او ښووالي اونه به طاقت وي ددوی دغه غره ته دسوري کولو) له جهته د پرېوالي) په همدغه لوړ دېوال ذوالقرنين وکولای شو چي ديا جوج ماجوج لاره دب کړي ﴿قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنِّي﴾ وويل (ذوالقرنين) دغه (بشپړېدل دسد) زما درب له لوري رحمت دی (په بندگانو خپلو) ﴿فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا﴾ نوهر کله چي راغله وعده درب زما (په راتلود د غوياجوج او ماجوج چي قسامت ته به نژدې وي) نووبه گرځوي (داسد) برابر هوار له ځمکي سره اوزما درب وعده حقه ده او د قیامت راتله اړومرو دي پر همدغه ځای ذوالقرنين کيسه پای ته ورسېده او وروسته د قیامت دورځي له کړاوونو او خواريو څخه الله جل جلاله داسي يادونه کوي ﴿وَرَزَّكَ نَعَصْتُمْ يَوْمَ يَمْشِي فِي بَقَعٍ﴾ او پرې به ږدو موږ ځيني ددوی په دغه ورځ (د قیامت) چي څپې به وهي (له دېره از دحامه او تنوزي به) په ځينو نورو کي (لکه د درياب څپې غوندي) ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَتَمَعْنَهُمْ﴾

جمعاً ﴿اور پو به کړی شي په صور شپېلۍ کې پس راجمع به کړو موږ دغه (مخلوقات) ټول (لپاره د جزاء په) بڼه میدان کې چې هیڅوک به هم پرې نږدو) ﴿وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرَضًا﴾ اورا وړاندې به کړو جهنم (بنکاره) په دغه ورځې کې د کافرانو په وړاندې (او بنکاره) کولوسره (ترڅو یې وویني سره له هغو وېروونکو کړاوونو) ﴿الَّذِينَ كَانَتْ أَغْنَتْهُم فِي عِطَاءٍ عَن دِكْرِي﴾ هغه کافران چې وې سترګې د (د زړه) د دوی په پرده کې (له غفلته) د یاده زما (یعنې د الله د قدرت او وحدانیت له دلائلو وړاندې وې اونه ورته ګوري نه پکې سوچ کوي) ﴿وَكَاثِرًا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا﴾ او د دوی چې نه توانېدل په اورېدو (د کلام د حق له جهته د تاریکي د زړونو د دوی. ابوالسعود وايي چې همدغه د دوی د اعراض تمثيل دی چې نه یې اورېدونکي دلائل اورېدل اونه یې لیدونکي نښانې کتلې ګواکې وړاندې او ګانه وو) ﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِن دُوْبٍ أَوْلِيَاءَ﴾ آیا ګمان کوي هغه کسان چې کافران شوي دي د دې چې نيسي دوی بندګان زما (لکه ملائک، عزیر او مسیح بن مریم) پرته له ماڅخه دوستان (معبودان چې دوی ته به ګټه ورسوي اوزما عذاب به ورڅخه دفع کړي؟ قرطبي وايي چې: د استفهام خواب محذوف او هغه دادی چې آی ګمان کوي چې دوی نه دغه آله ګټه رسوي اوزه به دوی نه په عذابوم؟ استفهام د توبيخ او انکار لپاره دی ﴿إِنَّا أَعْتَدْنَا لَهُمْ لِنَكْفِرَنَّهُمْ نَزْلًا﴾ (بلکه) بېشکه موږ تیار کړی دی دوزخ لپاره د کافرانو مبلمسټیا؛ بیضاوي وايي چې پدې کې نهکېم نغښتی اوددې تنبيه ده چې پدې پسي وروسته د جهنم عذاب دی (۱) ﴿قَدْ هَمَّ لِيَنفِثَنَّكُمْ بِالْأَخْضَرِينَ أَعْمَلًا﴾ ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر کړو تاسي په ډېرو سختو زیانکارانو باندې له جهنم د عمله؟ ﴿الَّذِينَ صَدَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ د دوی هغه کسان دي چې ورک دي منډې اوزیارد دوی په دغه ژوندون د دنیا کې (ځکه له کفر سره طعت ګټه نه لري ضحاک وايي چې دوی هم دغه فسیس او رهبانان دي چې عبادت کوي او ګمان لري چې دابه ورته ګټه رسوي خو هغه له دوی څخه نه منل کېږي ﴿وَمَن يَخْسُوَ اللَّهَ يَخْسُوَ سُنْعًا﴾ حال دا چې دوی ګمان کوي چې بېشکه دوی ښه کار کوي ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنَابِتُ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ﴾ دغه کسان (چې پورته یاد شول) هغه دي چې کافران شوي دي په آیتونو (د قرآن) درب خپل او په ملاقات د دغه الله په آخرت کې (پس خراب شول عملونه د دوی ﴿فَلَا يُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزْنًا﴾ پس وبه نه دروړ لپاره د دوی په ورځ د قیامت کې تله) یعنې د دوی لپاره په نزد د الله هیڅ قدر او منزلت په قیامت کې نشته په حدیث شریف کې راځي چې د قیامت په ورځ به غټ، اوږد ډېر خوراک او څښاک خاوند راوستل شي مګر د الله په وړاندې به دغو ماشي دوزر تول نلري (۲) ﴿ذَلِكَ حَرَّاهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَتَآخَذُوا بِنِي وَرُسُلِي هُرًّا﴾ (دا خبره ده چې اعمال د دوی ابته شول) جزاء

(۱) ابوالسعود ۳/۲۷۷

(۲) البيضاوي ۲/۱۳

(۳) دغه حدیث الحافظ په الفتح کې راوړی دی ۸/۳۲۴

ددوی دی دوزخ په سبب ددی چي دوی کافران شوي وواونولي دوی آیتونه او پیغمبران زما مسخره
﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ بهشکه هغه کسان چي ایمان یې راوړی دی او کړي یې دی ښه عملونه
﴿كَانَتْ لَهُمْ حَتَّىٰ الْفَرْدَوْسِ نُزُلًا﴾ شته دوی ته جنتونه د فردوس (غوره) بهتر خای دهسنگني (مېلمسې)
﴿حَلِيدِينَ فِيهَا لَا يَمُوتُونَ عَنْهَا حَوْلًا﴾ چي تل به وي په دغو (جنتونو) کي نه به غواړي دوی له دغو (جنتونو)
خځه گر زېدل (وتل) ابن رواحه وایې چي: په جنت الفردوس کي به له وتلو او گر زېدلو څخه نه وېرېږي ﴿قُلْ
لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَّكَانَتْ رَبِّي﴾ (دغه دالله دپراخ علم او پوهي لپاره تمثيل دی) ووايه (ای محمده دوی ته)
که شي (اوبه د) بحر سياهي دپاره (دليکلو) دکلماتو درب زما (او حکمتونو عجائباتو یې) ﴿لَقَدْ أَلْبَسَ
قَبْلَ أَنْ نَقْدَ كَلِمَتُ رَبِّي﴾ نو خامخا تمام به شي بحر پخواله هغه نه چي تمام شي کلمات درب زما (ځکه چي
معلومات دالله غیر متناهي دي لکه چي علم دالله رب العزت غیر متناهي دی ﴿وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾ او
اگر که راوړو په مثل ددغه بحر (نور بحار او زیات کړو) مددگار (ځکه دالله کلام لایتناهي دی ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا
بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ ووايه (ای محمده ۱) بهشکه همدا خبره ده چي زه یم یو بشر سړی
ستاسي په شان چي وحی راځي ماته چي بهشکه همدا خبره ده چي معبود ستاسي یو معبود دی (شریک
نلري) ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا﴾ پس هر څوک چي وي امید لري د (آخروي) ملاقات درب
خپل نوښايې چي تل صالح عمل وکړي (که څوک ثواب غواړي او دالله له عذابو وېرېږي) ﴿وَلَا يَتَّبِعْهُ بَعَادُهُ
رَبُّهُ أَمَدًا﴾ (اونه شریکوي په عبادت درب خپل کي هیڅوک) يعني ریاکاری دي نه کوي او پخپل عمل
کي دي دالله له رضا پرته دبل هیڅ شي طمع نه لري ځکه الله هغه عملونه نه مني کوم چي خاص دالله جل
جلاله درضا او خوښي لپاره په اخلاص نه وي ترسره شوي.

بلاغت

پدې آیتونو کي چي د بدع او بیان کومي ښکلاوي شته لنډيز یې په لاندې ډول دی:

۱- د طباق صنعت چي د ﴿مَغْرِبٌ...مَطْلَعٌ﴾ ترمینځ راغلی دی.

۲- بلیغه تشبیه چي الله فرمایې ﴿حَمَلُهُ نَارًا﴾ يعني لکه اور په حرارت او سوروالي کي د تشبیه
ادات او د شبه وجه یې حذف کړه نو بلیغه تشبیه یې لولو.

۳- پدې کلام کي چي الله تعالی فرمایې: ﴿يَرْجُحُ فِي نَقْصٍ﴾ دوی یې د زیاتوالي له وجهي چي یو په بل
کي ګډېږي د بحر له څپو سره مشابه کړل او د (موج) لفظ یې ورته استعاره راوړ نو له دې کبله دې ته په
مه تبعیه استعاره وایې.

٤- بله استعاره دالله جل جلاله پدې كلام كي چي ﴿كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي﴾ يعني كتل به يې خوښدي ورباندي نه اخیستل اود کائناتو آیات يې لیدل خوايمان يې ورباندي نه راوړ حقیقتا خوددوی په سترگو پردې نه وې بلکه دتمثیل په توگه يې راوړی دی

٥- ناقص جناس لکه ﴿يَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّخْسِرُونَ﴾ چي پکي دځينو تورو تغیردی اودې ته جناس تصحیف هم رايې

٦- استفهام چي توبيخ او تفریع افاده کوي لکه چي ﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾

٧- لطیفه مقابله چي فرمایې ﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ ددې په مقابل كي چي ﴿وَأَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ﴾

لطیفه:

دېرځله په قرآن کریم كي د(حبیط) لفظ راځي اودا په اصل كي هغه وخت کوم چي بوده زهرجن وانه وڅوري او گېده يې وپرسېږي او ووري دهغه لپاره ويل کېږي همدغه ترټولو مناسبه کلمه ده دهغه چا لپاره چي عملونه کوي گېده يې پرسوي دوی گمان کوي چي داگتوردي او چاغښت (څښت) راولي مگر دهغوی انجام هلاکت او څواري وي

دالله جل جلاله په مرسته دالكهف سورت بشپړ شو.

دمريم سورت مكي دى اواته نوي آيتونه لري

د سورت په وړاندي:

* د مريم سورت مكي او مقصديې توحيد دى اوداچي د الله تعالى تنزيه كوي او په بعث او جزاء، دايمان راوړلو حكم فرمايې د سورت محور په توحيد او ايمان بالله راڅرخي او ببادلاره موندونكو او گمراهانو بېلې بېلې لاري بڼيې.

* پدې سورت كي د ځينو انبياء كرامو كيسې راغلي چي د حضرت زكريا عليه السلام په كيسه پيلېږي ورپسې دهغه د زوى چي الله تعالى په سپين پيرتوب كي په داسي حال كي چي ښځه يې شنه وه وركړ اود انبيې چي الله تعالى په هرڅه قادر دى اود مظلوم دعا اوري ځكه يې د زكريا عليه السلام د دعا استجاب وكړ او پوهيالى زوى يې ورباندي ولور او و.

* په سورت كي ددې نه هم بل ستر عجب امر دادى چي الله (عذراء) مريمي رضی الله عنها ته زوى وركړ پداسي حال كي چي مېړه يې نه درلود همدغه دالهي حكمت غوښتنه وه چي د غسي معجزه د حضرت عيسى عليه السلام په ميلاد يوازي له موره يې پلاره زېږېدلو څرگنده كړي ترڅو تل تر تله د واحد قهار ذات د عظمت اولويې ښكارندوى وي.

* سورت د ابراهيم عليه السلام كيسه له خپله پلاره سره را اخلي او بيا په انبياوو عليهم السلام لكه اسحاق ، يعقوب ، موسى ، هارون ، اسماعيل ، ادریس او نوح عليهم السلام باندي ثنا وايي د سورت دوه په درې برخي نژدې د همدې نبیانو په هكله خبري كوي او مقصديې دې كي در سالت وحدت دى چي كرده نبیان د الله توحيد ته دخلكو د بلني لپاره راغلي دي اود دې لپاره چي خلگ له شرك او بت پرستي څخه راوگرزوي.

* په سورت كي د قيامت دور څي ځني مشاهد راځي هغه چي وېرونكي بوږنونكي دي كله چي كافران د دوزخ په خوا وشاپه زنگنونو لوېږي ترڅو دوزخ ته وروغورځول شي اود دوزخ ازوغه او شومه شي.

* په پای كي سورت د الله جل جلاله په تنزيه او تقدیس بيان راوړي چي الله له زويه ، سباله ، مثله او شريكه پاك دى اود گمراهانو په گمراهي باندي خاوري اړوي پدې هكله ښكاره دليل او روښانه بيان فرمايې.

تسميه او نومول يې:

ځكه دې سورت ته سورت مريم وايي چي ددغي سترې معجزې تخليد و فرمايې چي يې پلاره فرزند وزېږي او بيا په زانگو كي خبري وكړي او نوري ډېري هغه پېښي چي له دې مقدس ميلاد سره رادېره شوي دي.

الله تعالى فرمايے:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ ذَكَرْتُ رَحْمَتَ رَبِّكَ عَبْدُكَ وَكَرِيًّا ﴿٢﴾ إِذْ نَادَى رَبَّهُ بِدَاةٍ حَبِيبًا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَلَیَّ مِنَ وَرَآئِي وَكَانَتْ آمْرَانِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِنُنِي وَرِثٌ مِّنْ ءَالٍ يَعْثُوبُ وَأَجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ بَرَكْرِيًّا إِنَّا نَنْشُرُكَ بِعَلَمٍ مَّسْمُومٍ يَخْبَى لَمْ يَجْعَلْ لَهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتْ آمْرَانِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْنٍ وَقَدْ خَلَقْنَاكَ مِن قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي ءَايَةً قَالَ ءَايَتُكَ ءَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾ يَتَّبِعُونَ حُدُ الْكِتَابِ بِقُوَّةٍ وَمَا إِلَهُهُ الْحَكْمُ صَبِيًّا ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَنَازًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾ وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْنٍ وَلَنَجْعَلَ لَكَ ءَايَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جَنَعٍ نَّحْلَةٍ قَالَتْ بَلِّغْنِي مِثْقَلُ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَّنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهَرَى إِلَيْكَ يَحْضَعُ النَّحْلُ فَنَسِيطَ عَلَيْكَ رُطًا حِينًا ﴿٢٥﴾ فَكَلَى وَأَنزَلْنِي وَقَرِي عِينًا فِيمَا تَرَيْنَ مِنَ الشَّرِيسَةِ فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَتَأَخَتِ هَرُونَ مَا كَانَ أَوْلَاكَ أَمْرًا سَوِيًّا وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ءَانِسُ الْكِتَابِ وَهَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي حَبْرًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَنَهُ إِذَا فَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ

مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾ أَسْمِعْ يَوْمَ وَأَنْصُرْ يَوْمَ بَأْنُونَنَا لِنَكِي الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي صَلَاحٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْخَسِرَةِ إِذْ فُصِّى الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ مَرْثُ الْأَرْضِ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾ ﴿١ - ١٠﴾ لغتونه:

(ومن) ضعف او کمزورتیا ته وایې (اشتعل) داوړلمبې خپرېدل (عافراً) هغه مېرمن چې د بډوا توب له امله اویا له سره اولاد نشي راوړلای (عنا) په بډوا توب کې سرحد ته رسېدلی او وچ والي ته وایې (حانا) شفقت ، رحمت او محبت ته وایې اصل یې له (حبیب النافقة علی ولدها) څخه اخیستل شوی او ویل کېږي (حالیګ) هغه ته چې دمهرباني غوښتنه کوي (انبت) لیري او ګوښه شوه (سوا) مستوی الخلقه برابر (المغاض) د زېږېدلودوخت دردونه (سربا) نهراو ویا له (لنبتی) ځکه چې اوبه پکې رواني وي سریان لري (لربا) ستر امر او مهمه لویه خبره. تفسیر:

﴿يَسْمِعُ اللَّهُ الرَّخِيمَ﴾ شروع په نامه د الله چې خورامهربان د هر رحم والادی ﴿كَهَيْعَصَ﴾ مقطعات حروف دي چې د قرآن کریم په اعجاز دلالت کوي (١) ﴿ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَّرِيَّا﴾ ذکر دمهرباني درب ستادی په خپل بنده زکریا باندې (هغه څوک چې پرتایې کیسه لولو (ای محمده ١) ﴿إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا﴾ کله چې غږ (دعا) یې وکړه خپل رب ته غږ (دعا) ورو (چې په زوره نه ورېدل کېده مفسرین کرام وایې چې ورو دعا کول اخلاص ته نژدې اوله ریا څخه لیري ده ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي﴾ وویل: (زکریا پخپله دعا کي په عجز سره) ای زما ربه بېشکه زه چی یم سست شوي دي ټول هډوکي له ما څخه (او د بډوا توب په سبب می توان طاقت بایللی دی) ﴿وَأَشْتَقَلَّ الرَّأْسُ شَكْبًا﴾ (اوشغلې وهي سر زما له جهته د سپین والي) یعنی سپین ږیر توب داسي زما په سر کې خپور شوی لکه چې اور په خاشاک کې ولگېږي ﴿وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا﴾ (حال دا چې هیچېرې نه یم پاتي شوی په دعا زما له تانه ای زما ربه محروم نا امیده) یعنی ای الله تاخوزه په احسان او فضل روږدی کړی یم هروخت دي زما سوال منلی همدا دعا هم لکه د پخوا په شان راته ومنه بیضاوي وایې چې دغه د پخوانیو دعاگانو په واسطه توسل دی او الله پاک هغه په دعا قبلولو عادت کړی او د منلو امید یې ورکړی و او د کریم ذات عادت خوادوي چې چاته طمع ورکړي بیایې نه محروموي (٢) ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي﴾ (اوبېشکه زه وېرېږم له دې خپلوانو (خپلو) وروسته (له مرګه) زما) یعنی زه له تربورو نو څخه وېرېږم چې زما له مړینې وروسته به دین ضائع کړي او د علم او نبوت مېراث به په ښه توګه

(١) وګوره هغه تفصیل چې د البقره سورت په پیل کې مویکلې دی
(٢) البیضاوي ١٤/٢

خوندي نڪراي شي ﴿وَكَانَتْ أَمْرًا عَاقِرًا﴾ اوده بنسخه زما شنده (چي له زوروالي اوياله بومري ورخي نه، نه بنسرازه كهري چي اولاد راوري) ﴿فَهَتْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلَدًا﴾ نوو بنه ماته له خپله طرفه يو متولي (صالح زوى) ﴿بَرِّئِي وَرَيْتُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾ چي ميراث يوسي له ماڅخه (ديني امور) او ميراث بوسي (دده له اجدادو) آل ديعقوب نه دعلم اونبوت) بيضاوي وايي چي مرادله ميراث ورلو څخه علم اوشريعت دى ځكه له انبياو عليهم السلام څخه مال په ميراث نه دى ورل شوى (١) ﴿وَأَجْمَعُهُ رَبِّ رَضِيًّا﴾ او وگرزوي دى اى زما ربه غوره كړى شوى (ستا په نزد) امام رازي وايي چي: زكريا عليه السلام د زوى د غوښتلو تر د عادي څيزونه وړاندي بيان كړل يودا چي ډېر ناتوان او ضعيف دى دويم دا چي الله يې هيڅكله دعانه ده رده كړي اودريم دا چي مقصدله دعا څخه يې د دين منفعت دى اوييايې د زوى غوښتنه وكړه او پدې كي د دعا لپاره يو بل تكيده دى چي هغه يوازي د الله په قوت باندي تكيه كړي اوله ظاهري اسبابو څخه بېزاره دى (٢) ﴿يَنْزَكِرِيَّا إِنَّا بَشَرُكَ يَغْنَمُ أَسْمُهُ يَحْيَى﴾ اى زكريا بېشكه موبزهرى دركوتاته په يوداسي هلك چي نوم يې يحيى دى (يعني موبتاته ډېر بنسره وسيله زهرى دركولكه چي په آل عمران كي راغلي وو) ﴿فَادَّتُهُ الْمَلَكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى﴾ آل عمران: ٣٩ ترپايه ﴿لَمْ تَحْمِلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا﴾ نه مودى گرزولى تر پخوا له ده په دغه نامه (بل هنامه) هود يوداسي نادرنوم دى چي الله ورباندي ايښى دى اووالدينوته يې دهغه نومول ندي پرې ايښي مجاهدوايي چي معنايې داده چي دده غوندي يې په فضل اوكمال كي بل سيال نشته ﴿قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ﴾ وويل: (زكريا) اى ربه زما څرنگه به وي مالره هلك؟ دغه استفهام د تعجب او خوښي لپاره دى ﴿وَكَانَتْ أَمْرًا عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغَتْ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا﴾ (اوبنسخه زما شنده ده او په تحقيق زه رسېدلى يم له ډېره زوروالي ډېر ضعف ته) يعني زما بنسخه په ځواني كي هم دا اولاد راوړلو نه وه اوس به څنگه اولاد راوري چي بوډى ده؟ اوزه هم د عمر وروستي سرحد ته رسېدلى يم. مفسرين كرام وايي چي دده عمر داوخت (١٢٠) يوسل او شل كاله وواو مېرمن يې د (٩٨) ك لوه نوو يې غوښتل چي مطمئن شي او پدې وپوهېږي چي په څه وسيله به الله جل جلاله ده ته اولاد وركوي ﴿قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْئٍ﴾ و فرمايل. (الله كار) هم داسي دى (زه له دوو بوډاگانو اولاد پيدا كوم) فرمايلي دي رب ستا چي دا كار پر ما آسان دى ﴿وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا﴾ او په تحقيق ته مي پيدا كړى يې پخوا له دې نه اونه وې ته هيڅ څيز (همداسي به يحيى له تاسي دواړو څخه پيدا كړم. مفسرين كرام وايي چي په خلقت كي آسانه او سخت د الله لپاره هډونشته دخلف وسيله د زړه او واړه جليس او حقير لپاره همدايوه

(١) البيضاوي لومړى مرجع

(٢) التفسير الكبير ١٨١/٢

وسيله ده چي (گن فيكون) (آل عمران ۴۷) بلکه آسانه ده د خلگو په اعتبار بيشکه هغه څوک چي له عدم څخه پيدا بنست کولای شي نوله دوو بډاگانو څخه هم په پيدا کولو قادر دی ﴿قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً﴾ وويل: (زکرياله ډېري خوشحالي) ای ربه زما وگرزوه ماته يوه نښه (په قرار نيولود ولد په رحم دمورکي) ﴿قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾ وفرمايل: (الله) چي دانښه ده چي ته به خبري نشي کولای له خلگوسره درې شپې (او ورځي پرله پسې) پداسي حال کي چي جوړ او روغ به اوسي هيڅ گونگنبا اوبله ناروغي به نلري. ابن عباس رضي الله عنه وايي چي ژبه يې له کومې ناروغي بنده شوه او ابن زيد وايي چي ژبه يې هسي گونگه شوه چي له خلگوسره يې خبري نشوای کولای خوله دې سره سره تسبيح به يې ويل او د تورات تلاوت به يې کاووترهغو پوري لا انجيل نه و ونازل شوی ځکه د عيسى عليه السلام له ولادت څخه مخکښي موده وه او که به يې غوښتل چي له خلگوسره خبري اسي وکړي نه يې شوای کولای (۱) ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا تُكْرَهُ وَغُثَيًّا﴾ پس ووت (زکريا) پر خپل قوم له خپل محراب د حجرې، معبد (څخه دوی ته يې داسي اشاره وکړه چي تسبيح وايست به ميا بېگانه کي؛ اوله خلگوسره يې خبري په اشاره وې لکه چي په آل عمران کي راغلي) ﴿قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا﴾ (آل عمران ۴۱) ﴿يَتَّبِعُنِي مِنْ أَلْفِ مَوْجٍ يَوْمَ يُفُوتُ﴾ (ای يحيی واخله دغه کتاب (تورات) په قوت (اوجدیت او اجتهاد) سره) دلته په کلام کي حذف راغلی هغه داچي کله يحيی عليه السلام وزېږېدو بيا لوی شو د بلوغ مرحلې ته ورسېدونو الله ورته وويل ای يحيی واخله دغه کتاب په قوت سره ﴿وَأَتَيْنَهُ الْكُتُبَ صَبِيًّا﴾ او ورکړی ووموږ دغه يحيی ته حکمت (افهم فراست) په هلکتوب کي (روایت کېږي چي يو ځلي هلکانو يحيی عليه السلام ته وويل: راځه چي سره لوبي وکړو) ده ورته وويل. موږ ددې لپاره نه يو پيدا شوي چي لوبي وکړو او چا بيا ويلي چي نبوت الله تعالی په ورکتوب کي ورکړی وو خواول قول ډېر څرگند ښکاري. طبري وايي چي: د حکم معناداچي موږ ده ته د کتاب الله فهم د هلکتوب په وخت کي لا ورکړی وو پخواله دې نه چي د سړيتوب مرحلې ته ورسېږي (۲) ﴿وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً﴾ او (داموځکه وکړل چي پرمور او پلاري) رحمت وي زموږ له نژده او پاکي (موورکړي وه يحيی ته له گندهونو او بدو خوښو څخه) ﴿وَزَكَاةً تَقِيًّا﴾ او وو يحيی پر هېزگار (چي هيڅکله يې گناه نه وه کړي اونه يې هم چېرې د گناه اراده کړي وه ابن عباس رضي الله عنهما وايي: معناداچي باکېزه وو هيڅ وخت يې گناه نه وه کړي ﴿وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ﴾ او نیکوکار وو پرمور او پلاري ﴿وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾ اونه وو سرکښه نافرمانه (له ربه خپله) ﴿وَسَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ

(۱) الطبري ۵۲/۱۲

(۲) الطبري ۵۵/۱۲

يَمُوتُ وَيَوْمَ يُنْعَثُ حَيًّا ﴿١﴾ اوسلام دي وي پردغه (يحي له جانبه دالله) په هغه ورځ چي پيدا كړي شوى دى او په هغه ورځ چي مري به دى او په هغه ورځ چي پورته كړى شي دى ژوندى (له قبره) ابن عطيه وايي چي الله تعالى په ټولو هغو ځايونو كې چي انسان خوراز او محتاج وي ديعبى عليه السلام سلامتيا اولاس نسوى وكړه (١) ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ﴾ او ياد كړه په كتاب كې (كېسه د) مريمي دغه دوهمه كېسه ده اوله لومړنۍ څخه ډېره عجيبه ده ځكه چي دغه د پېغلې بنځي دا اولاد راوړلوده هغه چي مېړه به لري اودهغې بوډى تر اولاد راوړلودغه ډېره نادره ده ځكه هغې خو بوډا خاوند درلود معنا دا چي اى محمده (صلى الله عليه وسلم) د مريمي عجيبه او غريبه كېسه چي الله په بشپړ قدرت دلالت كوي بده كړه ﴿إِذْ أَنْبَأَتْ مِنْ أَمْرِهَا مَكَّانًا شَرِيفًا﴾ كله چي په څنگ شوه (لاره) له خپلي كورنۍ هغه ځاى ته چي (دبست المقدس) شرقي (لورى) وو (دعبادت لپاره) ﴿فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا﴾ پس ونيوله (ولگوله) دې ددوى له طرفه پرده ﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا﴾ نوولېږه موږ دې ته روح خپل شكل يې جوړ كړ دې ته دكامل سړي (نوراني زلمي) ابن عباس رضی الله عنهما وايي چي حضرت جبريل (عليه السلام) ديو بنايسته زلمي په بڼه چي گارگوتي (مجعد) وېنستان يې درلودل مستوى الخلقة ځوان وو راغى (٢) مفسرين كرام وايي ځكه دانسان په بڼه او خبره ورته راغى ترڅو يې له خبرو څخه كركه ونكړي او خبرو ته يې په آرامه (الفت) غوږ ونيسي كه چېرې د پرنښتې په صورت ورته راغلى واى نوبه يې ځيني نفرت كړى وو او خبرې به يې نشواى اورېدلای اوددې په پاك لمني باندې دغه بڼه ش هدي ور كوي چي هغې دداسي بنائسته بنكلي بشر څخه په الله پناه وغوښتله اوويي ويل (٣) ﴿قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا﴾ (ووويل) مريمي دغه زلمي ته) بېشكه زه پناه غواړم په رحمان له تا څخه كه يې ته پرهېزگار) يعني كله چي يې وليد ووېرېدله چي گواكي هغه ددې په هكله ناسمه راده لري نو يې دغه وينا وكړه او ځواب د شرط محذوف دى يعني كه ته وېرېږې له الله ټوله ما څخه په ډډه شه اومه مي خوروه ﴿قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا﴾ (ووويل) (جبريل) بېشكه همدا خبره ده چي زه رالېږلى شوى يم درب ستادپاره ددې چي وېنم تاته (په امر درب ستا) يو هلك صالح (له گناهونو پاك) يعني كله چي جبريل عليه السلام ددې وېرېدلى حالت وليد دوېرې دهيسنه كولولپاره يې ورته وويل چي زه يو رالېږلى شوي پرنښته يم چي الله تاته يوله گناهونو پاك فرزند دركړي ﴿قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَعْثًا﴾ (ووويل) (مريمي له ډېره تعجبې چي په څه ډول) څرنگه به پيداشي ماته زوى حال دا چي نه دى رسېدلى ماته هيڅ بشر (مېړه نلرم) اونه ومه زه هيچېرې بدكاره ﴿قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَى هَيْنٍ﴾

(١) الفرطبي ٨٨/١١

(٢) زاد المسير ٢٧٧/٥

(٣) البحر ١٨٠/٢

نو وويل جبريل مريمي به کار) هم داسي دی (لکه چي ته وايي) فرمايلي دی رب ستادغه (کار)
 پرما باندې آسان دی (دغه بي پلاره زوی درکول په الله باندې سهل او آسان دی) ﴿وَلَجَعَلْنَاهُ آيَةً لِلْعَالَمِينَ
 وَرَحْمَةً مِنَّا﴾ اوچي وگرزو و موږ دغه هلک لويه) علامه دليل (په عجيبه قدرت زموږ) لپاره
 دخلگو او رحمت له (طرفه) زموږ (ددوی لپاره د نبي په راستولوچي دوی سمی لاري ته رهبري کړی)
 ﴿وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا﴾ او دی (وجود دده) يو کار مقرر کړی شوی (په ازلي علم دالله کي چي هيڅ تغير
 او تبديل پکي راتلونکي نه دی) ﴿فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا﴾ پس (مريمه) حامله شوه په دغه
 (عيسى) سره نو په څنگ شوه سره له دغه (عيسى) يولي ري خای ته دلته د حضرت جبريل او مريمي خبري
 اتري پای نه ورسېدې. مفسرين کرام وايي چي: پرېنستی يې په گرهوان کي وپوکل نو هغه حامله شوه
 او بيا کوم ليري خای ته ولاړه ځکه هغه وېرېدله چي ددی خپلوان به دېي پلاره ماشوم په زېږېدلو دې ته
 پېغور ورکړي ﴿فَاحْضَاهَا الْمَحَاضُ إِلَىٰ جَنَاحِ النَّحْلِ﴾ پس راوسته (مريمه) درد دلنگېدو بېخ تنه دوني
 د خرمانه (ترخود ولادت په وخت کي ورباندې تکیه وکړي) ﴿قَالَتْ بَلَّغْتَنِي مِثُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا
 مَسِيًّا﴾ وويل: (مريمي) کاشکي چي زه مړه وای تر پخواله دې حاله او وای زه هېره شوي بېخي له
 زړو نوڅخه وتلی يعنې زه يوداسي ناڅيزه شي وای چي نه چاپېژانداى اونه يې يادولای. ابن کثير وايي
 چي دا پدې وپوهېدله چي ددغه ماشوم په زېږېدلو به ازمويله کېږي نو يې د مرگ هيله وکړه ځکه هغې ته
 معلومه وه چي خلگ به ددی خبره په رېښتيا ونه مني وروسته له هغه چي دا عابده زاهده وه ولي بدنامه
 اورسوا شوه؟ نو ځکه يې له سختي پرېشاني دغه خبره له خولې ووتله (١) ﴿فَادْنَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنَ﴾ پس
 ﴿پس غږ وکړ (پرېنستې) دغي (مريمي) ته له لاندي طرفه ددې (خرما) چي مه خفه کېږه (په دې کار)﴾ ﴿قَدْ
 جَعَلَ رَبُّكَ تَحْتَكِ سَرِيًّا﴾ په تحقيق گرزولی دی رب د تالاندي (له قدمو) د تالبنستی (داو بوچي ستا په
 وړاندي بهېږي ابن عباس رضی الله عنهما وايي چي: جبريل عليه السلام په پښه ځمکه ووهله نو د خوږو
 او بوچينه راڅرگنده شوه او دلبنستی په شکل روانه شوه ﴿وَهَرَىٰ إِلَيْكَ يَحْضَعُ النَّحْلُ شَوْطَ عَيْنِكَ رُطْبًا
 جَنِيًّا﴾ (او وڅنډه خپل ځان ته بېخ (دوچي) خرماچي راتوی کاندې پر تاخرما پخې لمدې تازه) مفسرين
 کرام وايي چي هغې ته يې دوچي خرما د خوځولو امر وکړ ددې لپاره چي وويني يوه بله نښه وروسته له
 هغه چي د خوږو او بوچينه يې وروليدله چي په لښتي کي يې اوبه رواني شوې ددې به ورباندې دردونه
 تسکېن شي او د اوبه ورته معلومه شي چي همدغه الله جل جلاله دې ته کرامت ورکړ ﴿فَكُلِي وَاشْرَبِي﴾ پس
 خوره دا (خرما) اوڅښه (دا اوبه خوږې خوندوري) ﴿وَقَرَىٰ عَيْنًا﴾ او يخي کړه سترگي خپلي (په عيسى
 او خوشحاله شه) ﴿فَإِمَّا تَرِينَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا﴾ پس که وليد تاله خلگوڅخه يو څوک (او درڅخه يې

(١) مختصر ابن کثير ٢/٤٤٨

دزېرېدلي ماشوم پوښتنه وکړه ﴿فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا﴾ نو ووايه بېشکه چې بم نذر کړي مي ده پرځان رحمان ته روژه ﴿فَلَنُؤْكِلَمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًا﴾ پس له سره به خبرې ونکړم نن ورځ له هېڅ يو انسان سره (الله تعالی ورته امر وکړ چې خبرې دي ونکړي ترڅو له دې څخه يې عېسی عليه السلام کفايت وکړي اودا به څرگنده معجزه وي ﴿فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلَةً﴾ (پسر ر غله (مرمه) سره له دغه (عېسی) قوم خپل ته چې هغه (عېسی) يې (په غېږکي) اخيستی وو) يعني کله چې هغه له نفاس څخه پاکه شوه نو عېسی عليه السلام يې په لاسونو کي رااخيستی وو ﴿قَالُوا يَنْمَرِيْمُ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا فَرِيًّا﴾ نو وويل دوی (لکه چې يې عېسی وليدله دې سره) ای مريمې! په تحقيق راوړی دی تايو څيز مخالف له عاده ته (دېرېد) ﴿يَتَأَخَتِ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْوٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَيْعًا﴾ ای د هارون خوري ستا پلار دېدې سړی نه وواونه دي مورېد عمله وه (نوله تاوولي داسي کار وشو؟ ته خود داسي کورنۍ څخه وې چې په صلاح او عبادت مشهوره وه. د هارون خورېې وبلله يعني ای مريمې ته خوپه صلاح او عبادت کي هارون ته ورته وې قتاده وايې چې: هارون په بني اسرائيلو کي په صلاح سره مشهور سړی وو نو دوی هم مريمه دهغه سره مشابه کړه^(١) اوداهغه هارون چې د موسى عليه السلام ورور وونه دی ځکه ددوی تر مينځ تريوزرلازيات کلونه تېر شوي دي همدارنگه سهيلي وايې چې هارون په بني اسرائيلو کي يو عابد سړی وو نو مريمه يې له هغه سره په زيار او اجتهاد کي مشابه وگڼله اودغه هارون هغه دموسی عليهما السلام ورور نه دی ځکه ددوی تر مينځ خوراډېره زمانه تېره شوي وه^(٢) ﴿فَأَشَارَتْ إِلَيْهٖ قَالُوا كَيْفَ تُكَلِّمُ مَرْكَاتٍ وَٱلْمَهْدِ صَبِيًّا﴾ نو اشاره وکړه مريمې هغه ته (غږ يې ورته ونکړ او په اشاره يې وپوهول چې له عېسی سره وغږېږئ او ځني وپوښتن) نو وويل (دوی) څرنگه موږ له هغه چا سره خبرې وکړو؟ چې هغه په ځانگړي وړوکی (ماشوم) دی (چې دمور تي روي) امام رازي وايې چې: عېسی عليه السلام دمور تي رودل او کله چې يې دغه خبرې واورېدې تي يې پرېښود او پردوی يې مخ راواړاوه. ورسره خبرې يې پېل کړې اوبيا يې نوري خبرې ترهغو (پوري نه کولې خو چې هغه وخت ته ورسېدو چې ماشومان هم هغه وخت خبرې کولای شي^(٣) ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ءَاتَنِي ٱلْكِتَٰبَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا﴾ (وويل (عېسی) چې بېشکه زه دالله بنده يم راکړی يې دی ماته کتاب اوزه يې نبي گرزولی يم) يعني عېسی عليه السلام کله چې دوی ته خبرې کولې ورته يې وويل زه دالله بنده يم په خپل قدرت يې يې پلاره پيدا کړی يم عبوديت يې ځکه رومې ياد کړ چې دهغو کسانو ترديد وکړې چې دده درېويت دمقام دعوی يې وکړي بل يې وويل چې الله فيصله کړي ده چې مانه انجيل کتاب راکړي او پېغمبري مي وگرزوي داچې دماضي په لفظ يې تعبير و فرمايو ددې لباره چې تحقق افاده کړي ځکه کوم حکم چې الله پاک يه ازل کي فرمايلي دی ارو

(١) الطبري ١٢/٧٧

(٢) مختصر ابن کثير ٢/٤٥٠

(٣) التفسير الكبير ٢٨/٢٠٨

مروهغه کېدونکي دی ﴿وَجَعَلِي مَآرَکَآئِنَ مَا کُنْتُ﴾ اوزه الله برکتناک گزړولی يم چي پرهرځای کي اوسېږم ﴿وَأَوْصِنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا﴾ تاکيدي حکم يې فرمايلي دی ماته په لمانځه او زکات سره ترڅوچي زه ژوندی یم ﴿وَتَرَا بَوَآلِدَيَّ﴾ او (گزرولی يې يم الله) نهکي کونکي له خپلي مور سره ﴿وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا﴾ اونه يې يم گزرولی سرکښ او بد بڼه (په هيچا باندې په خپل ژوند کي) ﴿وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا﴾ اوسلام دي وي پرماپه هغه ورځ چي (له موره) زېږېدلی شوی يم او هغه ورځ چي مړم او په هغه ورځ چي پورته به کړی شم ژوندی (داهغه وينا ده چي حضرت عيسى عليه السلام دتي رودونکي ماشوم په حالت کي کړي وه همداسي هغه دبندهگي اعلان کوي او دا څرگندوي چي نه خو پخپله اله دی اونه هم داله زوی اونه ددریودريم لکه چي نصرانيان گمان کوي بلکه هغه بنده دی ژوندی کېږي او مري دنور بشر په شان يې الله پيدا يښت فرمايلي دی چي يوازي له موره او بې پلاره زېږېدلی دی څوچي د الله په ستر قدرت يوه ښه وي ځکه نو سمدستي الله فرمايې ﴿ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَکَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ (دغه) (موصوف) عيسى د مريمي زوی دی (فرمايلي ده الله) خبره حقه رښتيا هغه چي په دې کي سره خلک جگړې کوي (يعني دغه د عيسى بن مريم په باب حقه خبره ده نه هغه چي نصاری يې په ابن الله سره موصوف کوي او يا يې يهوديان ابن زنا بولي اودده په شان کي يوله بله جگړې کوي ﴿مَا کَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَّخْذَ مِنْ وَلَدٍ﴾ نه ښايي الله داچي ونيسي ولد) (هيڅوک اونه جائزه ده) ﴿سُبْحَنَهُ اِذَا قَضٰی اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ کُنْ فَيَکُونُ﴾ پا کي ده ده ته (له نيولودولد) هرکله چي وکړي دی حکم ديوک رپس بېشکه هم دا خبره ده چي وايې هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي (هيڅ تکليف او محنت کولو ته اړ نه دی نو څرنگه به هغه چي داسي يې پرواوي زوی ته اړتيا ولري مفسرين کرام وايې چي دغه لکه درو مښي لپاره چي دليل وي او هغه داچي دزوی نيول خود هغه چا کاروي چي اړتيا لري او په هيڅ شي قادر نه وي او څوک چي قادر او غني وي هغه چي يو څيز ته ﴿کُنْ﴾ ووايې او هغه سمدستي ﴿فَيَکُونُ﴾ شي نو بيا هغه دې ته اړ نه دی چي زوی ونيسي او يا مېرمن ولري او کوم مخلوق چي د ﴿کُنْ﴾ په کلمه يې پيدا کوي هغه ته بيا زوی نه ويل کېږي بلکه بنده يې وي او پدې کي ددوی لپاره تبکيت او ملزم کول دي ﴿وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّکُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ او وويل (عيسى) بېشکه الله زما او ستاسي رب دی پس تاسي دالله عبادت کوئ همدغه صافه برابره لاره ده (يعني اوله هغو خبرو څخه چي عيسى عليه السلام خپل قوم ته په ځانگو کي وکړې يوداهم ووچي دوی ته يې خبر ورکړه الله ددوی اودده پرودرگار (پلویکی) دی اودوی ته يې امر وکړ چي يوازي دالله عبادت دي وکړي داهغه دين دی چي سم صاف برابر او هيڅ کېوالی پکي نشته ﴿فَخَلَفَ الْآخَرَاتُ مِنْ نَبِيِّنَّ﴾ نو بيا خلاف وکړو (اهل کتابو) له مينځ ددغو (خلکو ځيني گمان کوي چي دي دالله زوی او ځيني

بیاوای چي هغه له زناز پرېدلی دی) معاذ الله ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ نو هلاکت (خرابي) دی لپاره دهغو کسانو چي کافران شوي دي له حاضرېدو د هغې ډېرې لويې ورځې (د حساب او جزا) ﴿أَسْمِعْ يَوْمَ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُوسَ﴾ (څه ډېرېښه اورېدونکي به وي دوی او څه ډېرېښه ليدونکي به وي دوی په هغې ورځې کي چي دوی به مړېته راشي) ﴿لَيْكِرِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي صَلَاحٍ ثَلَاثِينَ﴾ لاکن ظالمان نن ورځ په ښکاره گمراهي کي دي (ليري او په غفلت کي دي له څرگنده حق څخه) ﴿وَأَبْصِرْ يَوْمَ الْفُتُورِ﴾ او ته دوی وروپوه له ورځې د حسرته (چي گناهکار به هم حسرت او ارمان کوي چي ولي يې ښه عمل ندی کړی؟ او مقصر به هم ارمان کوي چي ولي مي زياته ښکي نه ده کړي) ﴿إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يَوْمُونَ﴾ کله چي ک رفيصله کړی شي (څوک جنت ته او څوک دوزخ ته لاړ شي) حال دا چي دوی په دنيوي غفلت کي دي او دوی (په بعث او نشور) ايمان نه راوړي ﴿إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا﴾ بېشکه موږ وارث کېږو د ځمکي او د هغه چا چي پر دغه ځمکه دي (له خزانو او بشر څخه) ﴿وَالْيَتَا يُرْحَمُونَ﴾ او خاص موږ ته به دوی راوستل شي (لپاره د حساب او جزاء).
بلاغت:

۱- د کنايې صنعت چي فرمايې ﴿وَهَنَ الْقَطْمُ مِنِّي﴾ چي د وجود د ناتواني او د قوت د نللو او ضعف راتللو څخه کنايه راغلي

۲- استعاره چي فرمايې ﴿وَأَشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا﴾ د سپين ږيرتوب خپراوي يې د اور د خپرېدلو سره چي په خس او خاشاک کي بل شي تشبيه کړی او د خپرېدلو لپاره يې اشتعال (بليدل) استعاره کړی له هغه څخه يې اشتعل مشتق کړ چي د انتشار او خپراوي په معناده نودې ته تبعيه استعاره ويل کېږي

۳- د طباق صنعت د ﴿وُلِدَ ... يَمُوتُ﴾ تر مينځ.

۴- اشتقاقې جناس لکه: ﴿نَادَى ... نِدَاءً﴾.

۵- لطيفه کنايه پدې کلام کي چي: ﴿وَلَمْ يَمَسْنِي بَشْرٌ﴾ چي دغه کنايه ده له زوجې معاشرت او کوروالي څخه.

۶- د تعجب صيغه لکه: ﴿أَسْمِعْ يَوْمَ وَأَبْصِرْ﴾.

۷- سجع چي پدې فواصلو کي لکه: ﴿سَوِيًّا... بَعِيًّا... صَبِيًّا... بَيًّا﴾ کي راغلي او دغه له بدبعي محسناتو څخه گڼل کېږي
تنبيه:

د قيامت په ورځ به آرمانونه ډېر زيات وي آن تردې چي ته به وادايوازي د حسرت ورځ ده بل هيڅ شی پکي نه ځانېږي په صحيح مسلم کي له ابي سعيد څږي ﷺ څخه روايت راځي چي رسول الله صلی الله

عليه وسلم وفرمايل كله چي دقيمت په ورځ جنتيان جنت ته اودوزخيان دوزخ ته داخل شي نومړي ديوگه (پسه) په شان راوستل شي اودجنت اودوزخ په مينځ کي ودرول شي وجنتيانوته به وويل شي چي آياداپېژنئ هغوی به غاري را اوږدې کړي، وبه گوري اووبه وايي هودغه مرگ دی اوپه دوزخيانوته وويل شي چي: آياداپېژنئ هغوی به هم سرونه رااوچت کړي اووبه ويني بيا به ووايي هو دغه مرگ دی نوبه هغه حلال کړی شي اوداسي به وويل شي: ای جنتيانو! تل ترته به په جنت کي ياست اومرگ نور نشنه، ای دوزخيانو! تل ترته به په دوزخ کي ياست نورمرگ نشته اوبيايې داآيت تلاوت کړ

﴿وَبِذَرْتُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ﴾ دآيت ترپايه.

الله تعالى فرمايې:

﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ (١١) إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَتَّبِعْ لِمَ تَقْعُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُفِي عَمَكَ شَيْئًا (١٢) يَتَّبِعْ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا (١٣) يَتَّبِعْ لَا تَقْعُدَ الشَّيْطَانُ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا (١٤) يَتَّبِعْ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا (١٥) قَالَ أَرَأَيْتَ أَتَى عَنِ إِلَهِئِي يَتَّبِعُهُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْحُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا (١٦) قَالَ سَلِمْتُ عَلَيْكَ سَأَسْتَعِيرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ فِي حَقِّيًّا (١٧) وَأَعِزِّ لَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَشْيَ إِلَّا أَكُورٌ يَدْعَاءُ رَبِّي شَفِيًّا (١٨) فَلَمَّا عَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا (١٩) وَوَهَبْنَا لَهُمِنْ رَحْمِنَا جَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا (٢٠) وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا (٢١) وَنَذِيرًا مِنَ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَفَرَّقْنَاهُ يَحْيَى (٢٢) وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا (٢٣) وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا (٢٤) وَكَانَ بِأَمْرِ أَهْلِهِ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا (٢٥) وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا (٢٦) وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا (٢٧) أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَءِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجِبِينَ إِذَا تُنْذِرَ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرَوْا مُسْجِدًا وَذُكِّرُوا (٢٨) خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَصَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا (٢٩) إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يَصْلَحُونَ شَيْئًا (٣٠) حَتَّىٰ عَذَابِ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا (٣١) لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا تُكْرَهُ وَعِشْيَا (٣٢) تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا (٣٣) وَمَا نَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا (٣٤) رُبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَذْخِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا (٣٥)

﴿مريم: ٤١ - ٦٥﴾

مناسبت اوتراو:

کله چي الله تعالى د حضرت مریمي کیسه یاده کړه اود عیسی علیه السلام په هکله یې دنصرانیانو اختلاف وښود چي هغوی حضرت عیسی بغیر له الله څخه په عبادت کولو غوره کړنو ورپسې یې د ابراهیم علیه السلام کیسه راوړه هغه چي بتان یې کونډي کپړ، گود اومات کړل ترڅو الله خلکو ته وښیې چي حضرت ابراهیم علیه السلام څرنگه د الله په توحید ټینگ ولاړو او په گمراهي کي هغه دواړه ډلي سره برابري دي څوک چي د بشر عبادت کوي اویا د حجر، نصرانیانو د مسیح علیه السلام عبادت کاوو اود عربو مشرکان بیاد بتانو عبادت کوي.

لغتونه:

(صِدِّيقًا) دمبالغې صیغه ده او معنایې د هر بنسټیا گوی دی (مثلاً) د پروخت ویل کېږي: (أَمَلِيتُ لِفُلَانٍ فِي الْأَمْرِ) یعني فلاني ته مي په کار کي زښته د پروخت ورکړ (حَفًّا) په ښکي اولطف کي یکتاته وایې (خَلْفًا) دلام په سکون سره دهغه چالپاره استعمالېږي چي دخپل سلف له وروسته شرارت پیل کړي او په فتح (زبر) سره هغه چاته وایې چي دخپل سلف نه وروسته دخیر کارونه کوي داسي وایې: (جَعَلَكَ اللَّهُ خَيْرَ خَلْفٍ لِّخَيْرٍ سَلَفٍ) الله دي ښک خلیفه دخپل ښک سلف لپاره وگرزوه (غًا) شراو ضلال ته وایې دلغت علماء وایې چي هر شر د عربو په نزد (غی) او هر خیر (رشاد) دی.

دنزول سبب یې:

ابن عباس رضی الله عنهما وایې: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ای جبرائیله ولی تردې زیات نه راځې کوم چي اوس راځې؟ نو دا آیت نازل شو: ﴿وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾.

تفسیر:

﴿وَأَذْكُرِي الْأَكْثَبَ إِبْرَاهِيمَ﴾ او یاد کړه (ای محمده) په کتاب (عزیز) کي (کیسه دخلیل الرحمن) ابراهیم ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ بېشکه دغه (ابراهیم) ووه هر بنسټینی نبی؛ مقصد دلته د عربو تنبییه کول دي چي دوی گمان کوي هغه ته منسوب دي خوبیا هم دوی د بتانو عبادت کوي ابراهیم خوله نبوت سره صدیقیت هم لاره اود خنفا ووامام، د توحید راوړونکی ووکوم چي خاتم المرسلین هم دغه توحید ته بلنه کوي ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَأْتِ بِمِثْلٍ لَّيْسَ لَهُ شَيْءٌ وَلَا يُصِيرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾ کله چي وویل: (ابراهیم) خپل پلار ته ای پلاره دڅه لپاره ته دهغه څیز عبادت کوې چي نه ويني، نه اوري اونه له تاڅخه هیڅ څیز دفع کوي؟ په داسي غږ سره یې ورته ناري کړې چي تلطف پکي نغښتی وو ترڅو یې دایمان او هدایت لوري ته راکاږي ﴿يَتَّبِعْ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا﴾ ای پلاره زما بېشکه زه چي یم ماته راغلی له علمه هغه قدر چي تاته ندی راغلی نوزما متابعت وکړه چي وښیم تاته لاره سمه برابره؟ بیایې نصیحت تکرار کړ او دېره پسته ژبه یې وکاروله پلاریې پدې چي د بتانو عبادت کوي په جهل اوناپوهي تورن نکړ بلکه هسي وړاندیز یې ورته وکړ چي ماته د الله په هکله اود قدسي صفاتو په هکله داسي معلومات شته چي تاسره نشته نوزما نصیحت واوره او متابعت مي وکړه چي سمه سیخه دنجات

او خلاصون لاره دروښم چي دالله دين دى اوهيڅ كړوالى پكي نشته ﴿يَتَأْتِيَ لَا تُقْبِدُ الشَّيْطَانُ﴾^(١) الشَّيْطَانُ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ﴿٢﴾ اى زما پلاره دشيطان عبادت مكوه (چي امريې دكفر او دبتانو (عبادت په هكله مني) بېشكه شيطان له رحمن څخه ډېر نافرمانه دى ؛ (هرڅوك چي دشيطان عبادت وكړي نو هغه هم دالله څخه سرغړونكى شي. قرطبي وايې چي: دلته يې له طاعت څخه په عبادت څك تعبير و فرمايو چي كوم څوك ديو چ خبره دمعصيت په هكله مني نو هغه يې عبادت كوي (١) ﴿يَتَأْتِيَ﴾^(٢) أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٣﴾ اى پلاره زما بېشكه زه چي يم و پرېرم له دې نه چي وبه رسېږي تاته عذاب له رحمان څخه پس شي به ته شيطان ته دوست پدې كي له بد عاقبت څخه تحذير او وېرونه ده يعني په كفر به و مري او دردناك عذاب به دركول شي اوله شيطان سره به تل تر تله په اور كي ملگري شي. امام رازي وايې چي په لفظ د ﴿يَتَأْتِيَ﴾ كې چي هرځلي خطاب ورته كړي دغه يې له هغه سره دزيات محبت او بې كچي رغبت له وجهي دى چي نه غواړي پلاريې په اعداب كي اخته شي او حضرت ابراهيم عليه السلام په خوراښكلي انداز كي ترتيب كړ چي لومړى يې دبتانو دعبادت په بطلان وپوهاوو، ورپسې هغه استدلال ته راوبالو اوله رانده تقليد څخه يې راوگرزاو او بيا يې ورته يادونه وكړه چي عقلا دشيطان طاعت ناروا دى او په پاى كي يې له ادب او نرمي سره جوخت وعيد ورته ووايو چي ﴿إِنِّي أَخَافُ﴾ دا ټول پدې دلالت كوي چي په ژوره توگه يې زړه دپلاريې مصالحو پسې تعلق لرل او دغه دپلاروالي حقوق ته دده پاملرنه وه (٢) ﴿قَالَ أَرَأَيْتُ أَنْتَ عَنْ إِلَهِي يَا إِبْرَاهِيمُ﴾^(٣) (آزړ پلار د ابراهيم) آيا مخ گرزېدونكى يې ته له (عبادت) د معبودانو زماى ابراهيمه! دغه استفهام او د تعجب معنا پكي نغښتي ده چي دبتانو دعبادت له څنگ كولو څخه انكار افاده كوي يعني ددغو بټانو دعبادت ترك خود عقل خاوندان نه كوي بيا وي وايې چي: د ابراهيم (عليه السلام) پلار دده دنرم اوله لطف نه ډك ارشاد په سختي او ټنډى سره ځواب وركړ او په نامه يې ورته نارې كړې په هسي ډول يې منقېلا يادنكړ لكه چي هغه به ورته ويل ﴿يَتَأْتِيَ﴾ په ځواب كي يې ورته ونه ويل چي (يا بټي) همدارنگه خبرېې مقدم او په انكاري همزه يې پيل (مصدر) كړ چي بوازي له مخ گرزولو څخه انكاردى لكه چي دغه انكار هونښيارسرى بېخي نه كوي او بيا يې داسي تهديد كړ چي: ﴿لَنْ لَزَّ نَسْءُ لَأَرْجَمَنَّكَ﴾^(٤) كه منع نه شوي ته (زما د خدايانو له عيب او كښلو) نو خامخا به تا په تيرو وولم ﴿وَأَهْجُرَنِي﴾^(٥) مَلِكًا ﴿٦﴾ او پرې مي ږده ډېروخت (له مانه لري شه چي ضرر مي درته ونه رسېږي. سدي وايې چي په همداسي نايوهي سره (آزړ) دسمي لاري بلنه ځواب كړه او پدې ډول ناتراشه ځواب يې دادب او تهذيب دويڼا مقابله وكړه پدې ډول دايمان او كفر تر مينځ هروخت دغري وي همدارنگه دهغه زړه حال وي چي

(١) القرطبي ١١/١١١

(٢) تفسير كبير ٢١/٢٣٢

يمان پرېولی وې او هغه زړه چې طغيان لرلی وې ﴿قَالَ سَتُمْ عَلَيَّكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي﴾ وویل (ابراهيم) سلام (دي وي زما له خوا زه به خورونه رسوم) تاته ژر به تاته له خپله ربه مغفرت وغواړم (چې تاته هدايت وکړي او گناهونه دروېښي) ﴿إِنَّهُ كَانَتْ فِي حَقِيْقًا﴾ بېشکه چې الله پر ما ډېر مهربان دی (ماته خورا زياته پاملرنه کوي) ﴿لَا أَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ او په څنگ به شم له ناسي اوله هغه څه چې ناسي عبادت کوي (او ستاسوله هيوادنه به لار شم) ﴿وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَفِيْعًا﴾ او عبادت به کوم (يو ازي) درب خپل اميد لرم ددې چې زه نشم په عبادت درب خپل کي بدبخته، او پدې کي ددوی دشقاوت لوري ته دبتانو په عبادت کولو کي تعريض دی او همدا ډول ابراهيم خپل پلار او تېر دبتانو عبادت ته پرې بنود او پخپله يې ورڅخه هجرت وکړ او الله جل جلاله هغه يو ازي نه پرېښود بلكه ذوات او نسل يې ور عطا کړ او غوره معاوضې يې ورکړې ﴿فَلَمَّا أَعْتَزَلْتُمْ وَمَا يُعْتَدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ﴾ (کله چې په څنگ شو) (ابراهيم) له دوی نه په هجرت سره اوله هغه څيزه (چې دوی يې) پرته له الله عبادت کاوو نو وېښل موږده ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) يعقوب (يعني کله چې ابراهيم عليه السلام دشام هيواد ته هجرت وکړ اوله پلاره او قوم څخه په څنگ شونو الله جل جلاله تردې ښه او غوره ملگري ورکړل ترڅو يې د پردېسي او غربت له خورولو څخه همدغه پاکيزه اولادونه چې اسحاق او دهغه زوی يعقوب دی وژغوري دوی دانبياء و عليهم السلام دوی ونی، (شجرې) وې چې له نسله يې د بني اسرائيلو انبياء راغلي دي. ابن کثيروايي: معنایې داده چې له ذواته دده څخه انبياء زېږېدلي او دده په ژوند يې د هغوی په ثبوت سترگي پکي شوي دي ځکه فرمايې: ﴿وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا﴾ او هر يو (له دوی دواړو) موږ ښي گرزولی وو ﴿وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا﴾ او ښلی وو موږ دوی (ټولو) ته له رحمته خپله (ټول دنيوي او اخروي خيراو ښېگڼه، مال اولاد، علم او عمل) ﴿وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلَيَّا﴾ (او گرزولي وه موږ دوی ته ژبه د صدق ډېره پورته مشهوره) يعني ددوی لپاره موږ په خلگو کي دنېکي ياد گرزولی چې دټولو اديانو او ملتونو خلگ يې ثنا وایې ځکه هغوی ډېر ښه ښايسته خويونه درلودل همدا سبب دی چې ترقيامته پوري به په ابراهيم او آل دده باندې درود وايه شي طبري وايي: معنادا چې دوی ته موږ که ثنا او ذکر جمیل ورښلی دی (١) ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ﴾ او ياد کړه (ای محمده خپل قوم ته په قرآن کي) (قصه) دموسی ﴿إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ (بېشکه چې دی وو خالص کړی شوی (دالله له طرفه) او وودی رسول نبي) يعني الله هغه دخان لپاره چاڼ کړی وو او دگړو خلگو له مينځه يې دکلام لپاره غوره کړی ووله سترو پيغمبرانو اوله اوچتوانبياءو څخه وولوی الله ده ته دوه صفتونه يوځای ورکړي وو او څرنگه چې د ﴿كَانَ﴾ لفظ يې مکرر راوړی ترڅو دده عظيم

الشان نبي دقدر خرگندونه وکړي ﴿وَنَدْبَتُهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ﴾ او نداکړي وه موږ دغه (موسی) ته له
جانبه د(غره) طورچي (دموسی) نبي طرف ته وو(کله چي مو ورسره بلا واسطې خبري کولې) ﴿وَقَرْنَهُ
يَمِينًا﴾ او رانژدې کړی وو موږ دی حال داچي له موږ سره یې دراز خبري کولې ؛ ابن عباس رضی الله عنه
وايې چي موسی(عليه السلام) له ملکوت څخه دومره نژدې شوچي پردې پورته شوې آن تردې چي
دغیبي اقلامو غږونه یې هم اورېدل(١) زمخشري وايې چي : له هغه چا سره یې تشبیه کړچي کوم غټ
خلک یې خان ته ورنژدې کړي چي ورسره دراز خبري وکړي ځکه یې د پښتې له واسطې یې ورسره خبري
وکړې ﴿وَوَقَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا﴾ او بښلی وو موږ دغه (موسی) ته له خپله رحمته ورور دده
هارون حال داچي نبي وو ، دده (موسی) دعا مومني وه کله چي ویل یې : ﴿وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِ الْهَرُونَ﴾
آخې ﴿٢٠﴾ څه : ٢٩ - ٣٠ دده دملا تر لپاره مو ورسره مرستندوی اومت گرزولی وو ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ
إِسْمَاعِيلَ﴾ او یادکړه (ای محمده!) په قرآن کي (خپل جد) اسماعیل (دامت لپاره چي هغه
دتولو عربو پلاردی) ﴿إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ بېشکه چي دی وو رښتینی په وعده کي
اورسول اوني وو) يعني کله چي به یې وعده وکړه اړومرو به یې ورباندي وفا کوله . مفسرین کرام وايې
چي دوعدې په رښتنولي یې وستایو که څه هم دغه په نورو انبیاوو کي هم وه دغه یې دتشریف اوتکریم له
مخي توصیف دی بل داچي ده دوعدې ترسره کولو په لاره کي دومره زیات تکالیف گالل چي نورو نه
وو گاللي همدغه دده دصبر ژمنه او وعده وه چي خان یې دذبح کولو لپاره تسلیم کړ ځکه الله ورباندي
شناو ویله ﴿وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ الله ده لره رسالت اونیوت یوځای ورکړي وو . ابن کثیر وايې چي : په دې آیت
شریف کي داسماعیل علیه السلام بزرگي په اسحاق علیه السلام چي ورور یې ده خرگندېږي ځکه هغه
یوازي په نبوت سره ستایل شوی دی اوبل داچي د اسماعیل (عليه السلام) له نسله خاتم الانبیاء
محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم راغلی دی ﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ﴾ او وودی چي حکم به
یې کاو واهل خپل ته په لمانځه (چي ددین ستنې ده) او په زکات سره (چي دتولني ښکمرغي ورباندي
تأمینېږي) ﴿وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾ او وودی په تزدرب خپل غوره کړی شوی . امام رازي وايې چي دغه
دشناوروستنۍ پورې ده ځکه څوک چي دالله په نزد پسندېده وي نو هغه په ټولو طاعاتو کي په لوړو
درجاتو بریالی دی(٢) ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ او یادکړه (ای محمده خپل اُمت ته) په
قرآن کي (کیسه) دادریس بېشکه چي دی وو ډېر رښتونی نبي (په ټولو احوالو کي . مفسرین کرام وايې
چي : ادریس (عليه السلام) دنوح علیه السلام نیکه اوله آدم علیه السلام نه وروسته لومړنی پیغمبر دی
هغه لومړنی تن ووچي په قلم یې خط ولیکل او گندولي جامې یې واغوستې ترده له مخه کسانوبه

(١) البحر ٢/١٩٩

(٢) الفخر الزاري ٢٣٢/٢١

پوستو کي اغوستل الله جل جلاله په ده باندې دېرش صحيفې رانازلې کړې دي ﴿وَرَفَعَهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ او موږ په لره پورته کړې دي (يادا او قدر دده) دېراوچت خای (نبوت) ته (اود الله قرب ته) ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَاهُمُ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ﴾ دغه (مخکېني مذکور انبياء، چي لس تنه دي لومړی يې زکريا او وروستی يې ادریس دی) هغه کسان دي چي انعام کړی دی الله پردوی له انبياوو څخه ﴿مِن دُرِّيَّةٍ ءَادَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ﴾ له اولادې دآدم (لکه ادریس) اوله اولادې دهغو کسانو چي بار کړي وو موږ له نوح سره په بهرې کي (لکه ابراهيم چي دسام بن نوح زوی دی) ﴿وَمِن دُرِّيَّةٍ اِبْرَاهِيمَ﴾ اوله اولادې دابراهيم (لکه اسماعيل، اسحاق او يعقوب) عليهم السلام ﴿وَاِسْرَءِيلَ﴾ اوله اولاده داسرائيل (يعقوب) لکه موسی، هارون، زکريا، يحيي او عیسی عليهم السلام ﴿وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجَبَيْنَا﴾ اوله هغه چنه چي موږ ورته ليار ښودلي وه (دايمان) او غوره کړی مووولپاره دنبوت او وحی ﴿إِذَا نُنَادِيهِمْ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَثُكِيًّا﴾ (هرکله چي پردوی به ولوستل شول آيتونه درحمان نولويدل به (په ځمکه) سجده کونکي او ژرېدونکي) يعني کله چي به يې دالله کلام واورېدونوبه دالله له وېرې په سجده پرېوتل او ژرل به يې ځکه دوی ډېره لوړه مرتبه لرله الله ته خورا نژدې وو. قرطبي وايي چي په آيت کي دا افاده شته چي دالله آيتونه په زړونو کي اغيزه کوي ﴿حَلَفَ مِنْ بَيْنِهِمْ حَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ﴾ پس پيدا شول له دوی نه (داسي بد) خليفه گان چي دوی ضائع کړ لمونځ او متابعت يې وکړ د شهواتو (نفسی خواهشاتو) ﴿فَسَوَفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا﴾ پس ژر به يوځای شي دوی له بد عاقبت خپل سره ؛ ابن عباس رضی الله عنه وايي چي (غی) په دوزخ کي يوه کنده ده اود جهنم ټولي کندي ددغي له اوره څخه پناه غواړي ﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ مگر هغه چي چاتوبه وایستله او ايمان يې راوړ او ښک عمل يې وکړ ﴿فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا﴾ پس دغه کسان به په جنت کي ننوزي او پردوی به هيڅ قدر ظلم ونکړی شي (چي دا اعمالو جزايې ورنکړی شي) ﴿جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ﴾ جنتونه دتل اوسېدلو هغوته چي رحمن يې وعده کړې ده له خپلو بندگانو سره په غيب باندې (چي دا جنتونه يې ندي ليدلي) يعني دا هغه دتل اوسېدلو جنتونه دي چي دوی ورباندې په غيبو ايمان راوړی ليدلی يې نه دی خود الله په وعده يې باور دی ﴿إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا﴾ بېشکه شان دادی چي ده وعده دده (چي جنت دی) خامخ راځي به (خلاف په کي نشته) ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا﴾ نه به اوري دغه (جنتيان) په دغه (جنت) کي چتي خبره مگر (اوري به) سلام (دپرستو چي پردوی به يې د تعظيم او احترام لپاره اچوي دلته استثنا منقطع ده) ﴿وَلَهُمْ فِيهَا مِزْكَةٌ﴾ وعشيًا ﴿اوده دوی ته روزي ددوی په دغه (جنت) کي سبا او بېگاه (له خورا کونو او څښاکونو څخه چي

هيڅ تڪليف اورپر به نه گالي اونه به يې روزي انقطاع مومي ﴿ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴾ دغه (مذکور) هغه جنت دی چې په مبرات ورکوو موږ له خپلو بندگانو هغه چاته چې پر هېزگاروي ﴿ وَمَا نَسْرُلُ إِلَّا يَأْمُرُ بِكَ ﴾ (اووويل (جبريل) نه نازلېږو (موږ پرېستي) مگر ستادرب په حکم) دا هغه خبره ده چې حضرت جبريل (عليه السلام) رسول الله صلى الله عليه وسلم ته هغه وخت وکړه چې څه وخت نه وو راغلی او معنادا چې موږ دنيا ته پرته د الله له حکم او اذن څخه نه راځو ﴿ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ ﴾ خاص الله نه دی (علم د) هر هغه څيز چې زموږ په مخکي دی (له دنيا نه) او هر هغه څيز چې له موږ نه وروسته دی (لکه د آخرت) او هر هغه څيز چې په مينځ د دغه (ماضي او مستقبل) کي دی ﴿ وَمَا لَكَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴾ اونه دی رب ستاهرونکی (له اعمالود بندگانو) ﴿ زَرَّتْ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ ﴾ الله رب د آسمانونو او ځمکي دی او دهغو شيانو دی چې ددوی په مينځ کي دي نو دده عبادت کړه (يواري) ﴿ وَصْطِرَ لِيَنْدَبَهُ ﴾ او صبر کړه په عبادت د دغه الله (کي په تڪليفونو باندې) ﴿ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴾ آياته پېژنې ده ته کوم همنامی (ساری اوسيل) ؟ ۱

بلاغت:

پدې آيتونو کي چې دبلاغت، بديع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډون يې دادی:

۱- لطيفه کنایه لکه چې فرمايې ﴿ وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴾ له جميل ذکر او ښکي ثنا څخه يې په رښتوني ژبه سره تعبير و فرمايل ځکه ثناخو په ژبه وي اودا داسي دی لکه چې له انعام څخه په لاس تعبير کول کېږي

۲- استعاره چې فرمايې: ﴿ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴾ ستر مکان ته او مرنبه يې له لوړ مقام سره مشابه کړه اود استعارې په ډول يې څرگند کړ.

۳- د مبالغې صنعت چې په ﴿ صَدِيقًا نَبِيًّا ﴾ کي راغلی دی.

۴- په بعید سره اشاره کول چې د مرتبې لوړوالی افاده کړي لکه چې فرمايې: ﴿ أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ﴾ دلته چې کومه دليري والي معنا په دې کلام کي نغښتي هغه ددوی د فضيلت په هکله ددوی ليري والی ښيې.

۵- کله چې الله تعالی فرمايې: ﴿ خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ ﴾ دلته ناقص جناس اود شکل او حرکاتو په تغير سره موندل کېږي.

۶- د طباق صنعت لکه چې ﴿ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا ﴾ اود ﴿ بُكْرَةً وَعِشِيًّا ﴾ تر مينځ راغلی دی

۷- بنياسنه سجع لکه په : ﴿عَيْنًا حَفِيًّا... نَبَأًا﴾ کي راغلي ده.

گټه اوفائده:

د ابراهيم عليه السلام په دې وينا کي چي (آبت) تطف او استدعاء ده دلته (تا) د تکلم له ياڅخه عوض راغلي چي اصل (يا ابي) ووځکه نوله يا سره يوځای نشي راتلای
تنبيه:

امام سيوطي په تحبير کي راوړي چي: ابراهيم عليه السلام يو سل او پنځه اوياکاله ژوند وکړ دده او آدم عليه السلام ترمينځ دوزره کاله اودده او نوح عليه السلام ترمينځ يوزرکاله وو اوله دوی څخه دانبياوو، ونه (شجره) غزېدلي ده.

الله تعالى فرمايي:

﴿وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَاتَ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ۝٦٦﴾ أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْتَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ۝٦٧﴾ فَرَيْتَ لَنَخْشَرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُخْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ۝٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عَيْنًا ۝٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَولىٰ بِهَا صِلِيًّا ۝٧٠﴾ وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْصِيًّا ۝٧١﴾ ثُمَّ نَسْفِى الَّذِينَ أَتَقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ۝٧٢﴾ وَإِذَا نُفِثَ عَلَيْهِمْ إِيسَاءٌ يَقْتُلُوا الَّذِينَ كَفَرُوا ۝٧٣﴾ أَلَيْسَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ بَدِيًّا ۝٧٤﴾ وَكَوْا أَفْلَکًا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثْنًا وَرَدًّا ۝٧٥﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ۝٧٦﴾ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ أَحْتَدَوْا هُدًىٰ وَالْبَاقِيَتُ الصَّالِحَتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ۝٧٧﴾ أَمَرَ بَنَاتِ الَّذِي كَفَرَ بِنَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَوَلَدًا ۝٧٨﴾ أَطْلَعَ الْغَيْبَ أَمْ أَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۝٧٩﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ۝٨٠﴾ وَنَرِيَّهُ مَا يَقُولُ وَبِأَيْنَا فَرَدًّا ۝٨١﴾ وَأَخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ۝٨٢﴾ كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ۝٨٣﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤْزُهُمْ أَرْأَىٰ ۝٨٤﴾ فَلَا تَحْطِلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعْدُ لَهُمْ عَذَابًا ۝٨٥﴾ يَوْمَ نَخْشَرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفَدًّا ۝٨٦﴾ وَسَوْفَ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَرَدًّا ۝٨٧﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ إِلَّا مَنْ أَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۝٨٨﴾ وَقَالُوا أَخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۝٨٩﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ۝٩٠﴾ نَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ نَفْطَرْنَ مِنَ الْأَرْضِ وَنَحْنُ الْجِبَالُ هَذَا ۝٩١﴾ أُنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ۝٩٢﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ۝٩٣﴾ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا ءَاتِيٌ لِلرَّحْمَنِ عَبْدًا ۝٩٤﴾ لَقَدْ أَخْصَنَّمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ۝٩٥﴾ وَكُلُّهُمْ ءَاتِيَةٌ يَوْمَ الْفِتْمَةِ فَرَدًّا ۝٩٦﴾ إِنَّ الَّذِيكَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا

الضَّلِيلَ حَتَّى سَيَحْمِلَ لِمَنْ الرَّحْمَنُ وَذَا ﴿١٦﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لَّدُنْكَ
﴿١٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ يُحِشُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿١٨﴾ ﴿١٦-١٨﴾

مناسبت اوتراو:

کله چي الله جل جلاله دځينو انبياوو عليهم السلام کيسې دپند او عبرت لپاره يادي کړې او بنسټيز مقصد ورڅخه پدې سورت کي دالله جل جلاله د قدرت څرگندونه اوداچي احياء او فنا دالله په واک کي ده اود قيامت ورځ اړومرو راتلونکي ده نودلته الله تعالی دځينو مکذبينو شکونه اوشبهې راوړي چي دوی دبعث اوشور په هکله شکمن وو خوالله ددوی دغه تردید په څرگندو دلانلو او کوتلي برهانونو سره ردوي او په پای کي سورت دنېکمرغه اوبد مرغه خلکو عاقبت او برخه ليک بيانوي.

لغتونه:

(جنا) په ځنگلونو ناست ته وايي اودادهغه وېرېدونکي نسته ده چي له سخت هول او هيبت څخه خوار، ذليل اوترهېدلی ناست وي (عنا) سرغړوني اوله حق څخه تېرېدنه وايي (ندي) نادي اودقوم دا اجتماع اومشورې ځای ته ويل کېږي. جوهرې وايي چي (ندي) مجلس اود خبروځای ته وايه شي کله چي خلک ورڅخه تيت او پرک شي بيا (نادي) او (ندي) نه بلل کېږي (١) (الانثا) دکور سامان (رنا) بنکلي منظر (نوزم) (از) تېرايستلو او پارولوته وايي دلغت پوهان وايي چي: از، هز، او استفزاز درې سره نژدې او مطلب يې په خپل ټول توان سره راپارول اوتهييج دی ځکه نودچيلم خوځښت اوايشېدلوته (ازير المرجل) وايي (ولدا) دوافد جمع اوهغه مېلمانه ته چي له عزت او مکرمت سره راځي وايي (وردا) پلي. تېري امام رازي وايي چي: (ورد) تېري ته وايي ځکه څوک چي اوبوته راځي هغه تېري وي (٢) (اذا) سخت بد جوهرې وايي چي (اد) خوراستراو مهم له فضاغت څخه ډک امر او چاري ته وايي (دکزا) کرار او آرام ته ويل کېږي.

د نزول سبب يې:

خبا ب بن ارت رضی الله عنه وايي چي زه پېن (آهنگر) وم زما په عاص بن وائل پورباندې وودهغه دغوښتلو لپاره ورته راغلم راته ويل يې زمادي په الله سوگندوي که به يې درکړم ترڅوچي په محمد (صلی الله عليه وسلم) باندې کافر شوی نه يې ما ورته وويل: زمادي په الله سوگندوي که به ورباندې کافر شم چي ته زما په وړاندې مړ شي اوبيا رازوندي شي (اوداڅو محال دی) هغه راته وويل: که چېرې زه مړ شوم اوبيا راپاڅېدلم اوماهمدغه مهال مال اودولت درلود بيا به يې درکړم نوالله جل جلاله دآيتونه نازل کړل ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا﴾ (٢).

(١) الصنحاح للجوهري

(٢) التفسير الكبير ٢٨/ ٢٥٢

(٣) بخاري اومسلم اسباب النزول وگورئ ص: ١٧٣

تفسیر:

﴿وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِثْلُ لَسَوْفَ أَخْرَجُ حَيًّا﴾ او وایې انسان (هغه کافر چې له بعثه منکروي) آیا کله چې زه مړ شم نو خامخا ژربه راوايستلی شم (له ځمکې) ژوندی؟ دغه داستبعاد او نکار په توگه وایې چې آیا کله چې زه خاوري ایرې شم بیا به له قبره ژوندی راپاڅم؟ ابن کثیر وایې چې هغه تعجب کوي اوله مرگه وروسته راژوندی کېدل ليري او مستبعد بولي (۱) د (لسوف) په کلمه کې لام دانکار د مبالغې لپاره راغلی دی او دا هغه انکار دی چې منشاء یې د انسان له غفلت څخه ده هغه غفلت چې له لومړني پیدایښت څخه یې لري چې څرنگه وو او څوک وو؟ او که په یاديې ولري نو بیا به وپوهېږي چې بیرته راپاڅېدل تر لومړني پیدایښت خورا آسانه دی ﴿أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَقَدْ بَعَثْنَا﴾ آیا نه یادوي (دغه منکر) انسان (دا خبره) چې بېشکه موږ دي پخوا له دې پیداکړي وو او هغه هېڅ شی نه وو (بلکه عدم و) نو هغه ذات چې له عدم څخه په خلقت قادر وي هغه به په اعاده ولي قادر نه وي؟ ځيني علماوو ویلي دي که گرد خلگ د بعثت په هکله دیو دلیل په راوړلو سره راغونډ شي په داسې لنډگندو ډول به یې رانه وړي لکه چې دلته راغلی ځکه پدې کې خوشک نشته چې: دوهم ځل اعاده تر لومړي ځل ایجا د خورا آسانه ده (۲) او ددې مثال د الله دا قول هم دی چې ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ﴾ پس ستا په رب قسم دی (ای محمد ۱) چې خامخارا جمع به کړو موږ هرومرو دوی او شیطانان (هغه چې دوی یې گمراه کړي وو) مفسرین کرام وایې چې: هر کافر به له شیطان سره په ځنځیر تړلی را حاضرولی شي ﴿ثُمَّ لَنُخْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾ بیا به خامخارا حاضر کړو موږ هرومرو دوی چاپېرله دوزخه په گوندو پراته (له زیاته هیڅته او وېرې ولاړېدلای به نشي ځکه سختي او دهشت به نیولي وي) ﴿ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَنتُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا﴾ بیا به خامخا و باسو له هرې ډلې نه هغه ددوی چې ډېر سخت دی په رحمان ذات باندې له جهته د سرکښي؛ او مقصد دادی چې له دغو مجرمینو څخه به هغه مخکښ ددوی وار په وار په دوزخ کې غورځول کېږي کوم چې ډېر سرغړونکی وي هغه به لومړی او ورپسې به بیا بل بد معاش اوزړه وړ ددوی وړ اچول کېږي ابن مسعود وایې چې هر څوک ډېر مجرم وي هغه به لومړی وړ غورځول کېږي ﴿ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوَّلُ مَا يَصِيلُنَا﴾ بیا خامخا موږ ښه عالم یو پر هغو کس نو چې دوی ښه لائق دی له دغه دوزخ سره د غورزولو سوځولو، داځلولو (او هغوی چې د زیات عذاب وړ او مستحق دي نوبه پر هغوی پیل کوو) ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾ او نشته هیڅوک له تاسې مگر چې دی واردېدونکی ننوتونکی دی دغه ته (مؤمن د تېرېدلو لپاره او کافر پکې د لوېدلو لپاره) ﴿كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا﴾ دی دغه (عبور) ورود

(۱) المختصر ۲/۴۶۰

(۲) الفخر الرازي ۲۸/۲۴۱

(على النار) په رب ستایقیني حکم پرې کړل شوی^(۱) (چې خلاف یې ممکن نه دی) ﴿ثُمَّ سَخَىٰ اللَّهُ أَتَقُوا﴾ بېابه نجات ورکړو (له دوزخ څخه) هغو کسانوته چې پر هېزگاري یې کړي ده وروسته له تېرېدلو د ټولونه ﴿وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًا﴾ او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کې پر ګوندو وپرېوتلي بیضاوي وایې چې: په آیت شریف کې د ادلیل شته چې مقصد له ورو د څخه خواو شاد دوزخ په ګوندو کېدل دي وروسته به بیا الله مؤمنانوته نجات ورکړي او جنت ته به لاړشي او فجار به په خپل شکل هماغسې پاتې شي ﴿وَإِذَا نُفِثَ عَلَيْهِمْ ءَايَتُنَا بَيِّنَاتٍ﴾ او کله چې ولوستل شي پردوی آیتونه (د قرآن زموږ پدې حال کې چې ښکاره واضح وي) (اعجاز او معاني دهغوی) ﴿قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا أَنِ الْمَرِيقِينَ حِزْمٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ بَدْيًا﴾ وایې: هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانوته چې ایمان یې راوړی دی چې کوم یوله دغو دواړو فرقو څخه بهتره غوره دي له جهته دمقامه او ډېر ښه دی له جهته دمجلسه) یعني کافران او سرغړونکي فاسقان به بېوزله مؤمنانوته وایې چې له موږ او تاسو دواړو ډلو څخه موږ ښه او غوره یو که تاسي؟ زموږ عیش او عشرت او قصرونه او ښکلې اودهستو ګنځي او خبروځایونه خو تر تاسو ډېر ښه دي. بیضاوي وایې چې: کله به مشرکینو قرآني آیات واورېدل اوله معارضې څخه به یې عاجز شول نوبه یې په دنیاوي ژوند او ښکلا ویاړل او پدې به یې دلیل نیول چې موږ به په آخرت کې هم تر تاسو غوره یو ځکه ددوی نظر کوته وو^(۲) الله تعالی وفرمایل ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثْنًا وَرِيًّا﴾ او څومره (ډېر) هلاک کړي دي موږ پخواله دوی نه له (اهل د) زمانې چې هغوی ښه ووله جهته د سامانونو او ډول سینګار او منظرې؛ نو همداسې به هم دوی هلاک کړم دوی دي پخپلو نعمتونو او سامانونو ته تېروزي ﴿قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا﴾ (ووايه ای محمده ادوی ته) هر څوک چې په ګمراهي کې وي پس اوږدوي (زیاتوي) ده ته رحمان په زیاتولو (د مال او عمر) سره) یعني ای محمده دغو ګمان کونکو مشرکانوته ووايه له موږ او تاسو نه څوک چې (په ګمراهي کې دی الله ورته درازوالی او مهلت ورکوي او په همدغه نود تهدید او وعید وروستی پړاودی ﴿حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ﴾ تر هغه پوري چې وګوري دوی هر هغه شی چې وعده ورسره کړل شوي وي (دهغه) یا عذاب (په دنیا کې په قتل او بند) او یا قیامت چې د آخرت عذاب او کړاوونه او سڅې دی ﴿فَسَيَعْلَمُونَ مَن هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ حُجًّا﴾ نو ژر به پوه شي (دوی په هغه وخت کې چې) څوک دی هغه ډېر بدله جهنمه د ځای او ډېر ضعیف له جهته د پوځ (او ملګرو مرستندویانو

(۱) علماء کرام دورود په معنا کې اختلاف لري عبد الله بن عباس رضی الله عنه وایې چې له ورو د څخه مراد د خول دی ګواکي هېڅ بر او فاجربه پاتې نشي څو پدې دوزخ کې نه ننوزي نو بیا به په مؤمنانو سور او سلام شي لکه چې په ابراهیم (علیه السلام) شوی وو، بن مسعود او ساده وایې چې مراد له ورو د څخه تېرېدل دي چې په صراط د پاسه به نېرېږي ښایې چې دغه تر ټولو سم تعبیر دی. اجاز الله من نرجهم - الله مودی د دوزخ له اوره وژغوري

آيا كفر دي و كه مؤمنان؟ اوداددوي دهغي وينا په مصله كي جي دوي نه وبل ﴿حَيْرٌ مَّقَامًا وَأَخْسَرُ
 نَبِيًّا﴾ وَيَرْيَدُ اللَّهُ أَنْ يَكْفُرَ هَذِي ﴿اوزيا سوي الله (په دنيا كي) هغو كسانو نه چي سمه صافه لاره
 يي موندلي وي هدايت، ثبت اويقين (ايمان) ﴿وَلَقَدْ كَفَرْنَا بِكَ وَكُنَّا مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ اوب فني (ملک تي
 دجاء په اعتبار) نېك عملونه غوره دي په نزد درب ستاله جهته د ثوابه ﴿وَحَيْرٌ مَرَدًّا﴾ او غوره بهتر دي
 له جهته دبسته ورتللو؛ خكه د دنيا نعمتونه زائل وداخرت تلپاتي اودايم دي ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ
 بِبَنَاتِنَا وَقَالَ لَأُؤْتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا﴾ آيا پس ليدلي دي نه هغه خوك چي كفر يي غوره كړي دي په آيتونو زموږ
 اوو يي خامخارا كول كبري (په آخرت كي) ماته مال او اولاد (دغه آيت د) عاص بن وائل (په هكله رانازل
 شوي) استفهام د تعجب لپاره دي يعني تعجب وكړه اي محمده له حاله دهغه كافر چي زموږ په
 آياتو ايمان نلري او گمان كوي چي الله به په آخرت كي هم ورته مال اوزوي اولوربيني ﴿أَطْلَعَ الْعَيْنُ أَمْ أَحَدٌ
 عِندَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾ آيا خبر شوي دي دغه كافر په غيب؟ يا اخيستي ده د رحمن په نزد وعده (چي په يقين
 اوباور سره خبره كوي) ﴿كَذَّابٌ كَذَّابٌ﴾ نه دي داسي (چي دي وايي) موږ ليكو هغه چي دي
 وايي ﴿كَذَّابٌ﴾ درد د تور دي اوزجر وركاوه شي يعني دغه فاجر دي له دغي وينا خوله ونيسي موږ
 دده ويند ليكو ﴿وَنُذِّقُهُ مِنَ الْعَذَابِ مَذًّا﴾ (اوو به غځوو ده ته له عذاب په غځولو) يعني ده ته به عذاب
 زيات او اوږد كړو اودا به دده د سرغړوني او استهزاء جزاء وي ده ته به پر خاي د مال او اولاد عذاب
 ورزيات كړو ﴿وَنُرِيهِ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا﴾ او په ميراث به اخلو (له ده په مرگ سره) هغه (مال اولاد)
 چي (دي يې دخان) وايي او راخي موږ ته يواخي (چي نه به ورسره مال اودولت، نه اولادونه اونه هم
 مرستندوي اوسندوي) ﴿وَأَنذَرُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا﴾ اونيولي دي كفارو غير له الله
 نه (باطل) معبودان ددي لپاره چي دوي ته د عزت سبب شي ﴿كَذَّابٌ سَافِكُونَ يَعْبَادُونَهُمْ وَكُونُوا عَلَيْهِمْ
 ضِدًّا﴾ نه ده داسي (لكه چي دوي يې گڼي) بلكه ژر به منكر شي (دغه معبودان) په عبادت ددوي اوشي
 به دغه (معبودان) پردغو (عابدانو) خپلو دښمنان (په قيامت كي) ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى
 الْكَافِرِينَ تَؤْوِيَهُمْ إِلَى الْيَمِّ يَكُونُوا يَوْمَ الْكَافِرِينَ إِكْرَامًا﴾ نه يې خبر (اي محمده) بېشكه موږ لېږلي مسلط كړي مودي شيطانان
 پر كافرانو باندې چي اوچتوي تېزوي دوي په تېزولو باندې (په گناه كولو) امام رازي وايي: يعني په گناه
 كولو يې تېرياسي او هڅوي يې وسوسي اوسوچونه وراچوي ترڅو د گناه مرتكب شي (۲) ﴿فَلَا تَعْجَلْ

(۱) اسباب النزول وگورئ

(۲) التفسير الكبير ۲۱/ ۲۵۲

عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَذَابًا ﴿۱﴾ پس تلوار مه کوه پردوی (په ژر هلاکت یې) بېشکه همدا خبره ده چې شمېر موبدوی ته (ورځي د عمر د دوی) په شمار ولسره يعني ددوی یوڅو ورځي او انقباس پاتي دي بیا به سخت عذاب ورووینو عبدالله ابن عباس رضی الله عنه وایې چې ددوی ساګاني همداسې په دین کې شمېرولکه چې کلونه یې شمېرو (۱) ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ (یاد کړه هغه ورځ چې جمع به کړو پر هېزګاران سواره مېلمانه بللي شوي) يعني کله چې پر هېزګاران په اوښانو سپاره له عزت او مکرمت سره خپل پروردګار ته لکه چې عزت من مېلمانه پاچهانو ته وردرومي راشي اود کرم او انعام سترګي په لاره وي ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَرْدًا﴾ (په سختي سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته (د حیواناتو په شان) پلي (پیاده) تېري (لکه اوښان) په حدیث شریف کې راځي د آخرت په ورځ به خلګ په درې ډوله راپاڅېږي (راتولېږي) یوه ډله هغه چې وېرېدونکي به هیله من دي، بله ډله هغه چې دوه به په یوه اوښ سپاره وي درې به په اوښ سپاره وي، څلور به په اوښ سپاره وي (آن چې) لس به په اوښ سپاره وي نور پاتي به اورته کښول کېږي چې قیلوله کوي هم به اور ورسره وي او که شپه تېروي هم به اور ورسره ملګری وي (۲) ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ﴾ نه مالګان کېږي د شفاعت (دهیچا نه دوی د چا شفاعت کولای شي اونه نور څوک ددوی شفاعت کوي) ﴿إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾ مګر هغه څوک چې اخیستی یې دی په نزد درحمن وعده (په شفاعت مجازوي) دلته استثناء منقطع دی يعني هغه څوک چې مؤمن وي اودنېک عمل خاوند وي هغه د شفاعت مالګ دی. ابن عباس رضی الله عنهما وایې چې د عهد معناد شهادت کلمه ده چې: (أشهدان لا اله الا الله) ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا﴾ او وایې (یهود او نصارا او هغه چې په ملانګودالله د لویوګمان کوي) نیولی دی رحمن ولد (زوی لور) ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا﴾ خامخاراته کړي دي تاسي په یوشي لوی سره له حیثیته دګناه يعني اې مشرکانو د خوراشنېع ویناګونکي یاست چې ﴿تَكَاذُبُ السَّمَوَاتِ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ﴾ (نژدې دی چې آسمانونه وچوي له دې (نسبته) ﴿وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخْرِجُ الْجِبَالَ مَدًا﴾ او (نژدې دی) چې توتې توتې شي ځمکه او ولوېږي غرونه ذرې ذرې ﴿أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا﴾ (له جهته د دې چې بولي دوی رحمان ته ولد (زوی او لور) ﴿وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا﴾ او دا ولد (نیول له الله سره نه ښايي) ځکه ولد خو همجنس والی غواړي اوداړتیا له مخي وي او الله پاک خوله سیال او مثل نه پاک اوله احتیاج اوارتیا څخه منزله دی ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا﴾ (نه دي ټول هغه (ګرد شیان) چې پدې آسمانو او ځمکه کې دي مګر رحمان ته راتلونکي دي په دغه حال کې چې بنده وي هر یو ددوی

(۱) الفرطبي ۱۵۰/۱۱

(۲) أخرجه الشيخان.

﴿لَقَدْ أَحْصَيْنَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا﴾ خامخايه تحقيق احاطه کړي ده (الله) دوی لره (په علم خپل هيڅ چاره يې ورڅخه پټه نه ده) او شمېرلي دي الله دوی ټول (من حيث الاشخاص والانفاس والافعال) په شمېر لوسره
 ﴿وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَرْدًا﴾ اوداتول چي دي راتلونکي دي دغه (الله) ته په ورځ دقيامت کي يوازي (بې له ماله او مرستندويه اوساتونکي څارندويه) ﴿إِنَّ إِلَٰهَ إِلَٰهٍ وَاعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ سَبِّحْ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾ بېشکه هغه کسان چي ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) ژبه وگرزوي دوی ته رحمان دوستي) کله چي الله دمجرمينو حال ذکر کړ ورپسې يې د مؤمنانوبيان وفرمايو چي الله به ددې صالحانو بندگانوپه زړونوکي مينه اومحبت واچوي ربيع وايې معناداچي الله به يې محبوب وگڼي اودنوروپه زړونوکي به يې هم مينه ورواچوي ﴿فَاتِمَا بَشَرْتُهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لَّدَا﴾ پس بېشکه همدا خبره ده چي آسان کړی دی موږ دغه (قرآن) ستا په ژبه (چي عربي دی) دپاره ددې چي زهري ورکړي په دې سره پرهېزگارانو (مؤمنانو) ته اوچي ووهروې پدې سره جگړه کونکی قوم (معاندین جگړه ماران) ﴿وَكَمْ أَفْلَكًا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ﴾ اوڅومره دهرهلاک کړي دي موږ پخواله دوی نه (اهل د) زمانې (چي دوی د خپلو انبياوو تکذيب کاوو) (کم) دلته دتکشيرلپاره راغلی دی ﴿هَلْ نَحْشُ مِتَّهُمْ مِنْ آخِرٍ أَوْ نَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا﴾ (آيا محسوسوي ته (مومي، وينې) له دوی نه يوتن يا اورې له دوی نه کوم نرم غږهم) معنادا چي دوی هسي يومخ ايزه هلاک شول چي ټول پوپنا اودځمکي مخ ځني خلاص شونولکه چي هغوی مو هلاک کړل همدا سي به دغه مشرکان هم هلاک کړم
 بلاغت:

پدې آيتونوکي چي دبدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

۱- ذکر دعام اواراده دخاص لکه چي فرمايې: ﴿وَنَقُولُ الْإِنْسَنُ﴾ مرادله انسان څخه کافر دی ځکه هغه له نشور اوله بعث څخه منکر دی

۲- دطباق صنعت چي د ﴿مِتُّ... حَيًّا﴾ او ﴿لِتُبَشِّرَ... وَتُنذِرَ﴾ ترمينځ دی

۳- دتوبيخ اوانکار لپاره استفهام لکه ﴿أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَنُ؟﴾

۴- لطيفه مقابله لکه دمتقينواومجرمينواوابرارواشراروترمينځ چي فرمايې: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ

إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرْدًا﴾

۵- غيرتام جناس لکه. ﴿وَفْدًا... وَرْدًا﴾ چي دوهم توری يې توپير لري.

۶ - مرتب لف اونشر لکه پدي کلام کي چي ﴿شَرُّ مَكَانًا وَأَضَعُفُ جُنْدًا﴾ چي لومړی بي ﴿سَهْ مَقَامًا﴾ اودوهم بي ﴿وَأَحْسَنُ بَدِيًّا﴾ ته راجع کړی دی او همداسي د ﴿حَيْرٌ شَرٌّ﴾ ترمينځ طباق هم راغلی دی

۷ - عقلی مجاز چي فرمايې ﴿سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ﴾ يعني موږ پرېستو ته د ليکلو حکم ورکوي دلته د يو څيز اسناد خپل سبب ته دی.

۸ - بنایسته سجع لکه په ﴿عَدَا... عَدَا... فَرَدَا... وَدَا﴾ کي چي دغه بديعي محسنات گڼل کېږي. فائده:

انام مسلم په خپل صحيح کي له ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت راوړی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چي کله الله تعالى يو بنده محبوب وگڼي نو جبريل (عليه السلام) راوبولي ورته فرمايې چي ماته فلاني سړی محبوب دی ته هم ورسره مينه لره جبريل (عليه السلام) ته محبوب شي اوبيا آسمان په خلکو کي هسي غږ وکړي چي فلان سړی دالله محبوب دی ناسي هم ورسره محبت وکړي نو دآسمان مخلوق ټول ورسره محبت پيل کړي (دحديث تړپايه) اوهم دغه دالله جل جلاله ددي قول مصداق دی چي فرمايې ﴿سَيَخْلَعُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾ لطيفه:

روايت کېږي چي مأمون بوه ورځ دغه آيت لوست چي: ﴿فَلَا تَقْبَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا﴾ اود ده په مجلس کي يوه ډله فقها ناست وو چي ابن سماک هم پکې وو نو مأمون ورته اشاره وکړه چي نصيحت دي وکړي هغه وويل چي: کله ساه گاني په شماروي او مرستندوی يې ناچاروي ژوند به يې ژر تمام شي اودی به خواروي.

دالله جل جلاله په مرسته دمریم سورت بشپړ شو.

دطه سورت مکي دی او یوسل او پنځه دېرش آيتونه لري

دسورت په وړاندي:

دطه سورت دنورو مکي سورتونو په شان موخي او اهداف په گوته کوي مقصدي ددين دبنسټونو ټينګول دي چي توحيد، نبوت او بعثت شوربیا نوي.

* پدي سورت کي درسول الله صلى الله عليه وسلم دشخصيت دملا تر څرگندونه اود هغه دروح تقويت کېږي ترڅو په هغه څه غمجن نشي چي له مشرکانو څخه کړاوونه، دوکې، ملنډي او ډول ډول توروته ورته رسېږي وسورت پيغمبر خپلي اساسي دندې ته متوجه کوي کومه چي تبليغ او ارشاد دی، ياهم د مشرکانو انذار او مؤمنانو ته بشارت ورکول دي اودادده کارنه دی چي خلک په جبري توګه په ايمان وېسولي (سينگار کړي).

* په سورت کي ځيني داسي د انبياوو کيسې راځي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم نه ډاډينه ورکړي او پاکيزه زړه يې مطمئن کړي نود موسى عليه السلام او ورور يې هارون عليه السلام کسه به تفصيلي توگه راوړي چي له يوجا بر او سرغړونکي فرعون سره يې مقابلې ده او نژدې گړد سورت پدې هکله دی او په ځانگړي توگه د حضرت موسى مناجات چي له خپل برودگار سره يې درلود با هغه چي الله جل جلاله دی په پيغمبري غوره کاو او اويابي له فرعون سره مقابلې وه، ياهم داچي له کوډگرانو سره يې سيالي لرله نو ځکه ددې کيسې په ترڅ کي د الله جل جلاله مرسته او پاملرنه چي له خپل نبي او کليم سره يې درلوده ځلېږي او همداسي د الله د دښمنانو د هلاکت او مجرمينو د تباهي يادونه کېږي.

* په دې سورت کي په ځغلنده نظر د آدم عليه السلام کيسه هم راځي چي د الله تعالی رحمت دهغه عليه السلام په گناه خپرېږي او بيا د آدم د اولادونو د هدايت ذريعه د انبياوو رالاستول چي مبشرين او مندرين وي نبيي چي بنياد مانوته اختيار ورکول شوی چي يوه لاره سمه دشراو يا خير غوره کړي د سورت په ځينو اړخونو کي د قيامت ځيني مشاهد په داسي عباراتو سره راځي چي کائنات او زړونه لږ زوي او په

خلگوباندي حيرانتيا او ترهه راولي چي فرمايې: ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾

* سورت د محشر دورځي صحنه ستايي کله چي عادلانه حساب ترسره کېږي طاعت کونکي مؤمنان جنت ته درومي او سرغړونکي بيا دوزخ ته او د الله هغه ژمنه او وعده ده چي هيڅکله پکي خلاف نه راځي کومه چي فرمايلي يې دي: الله به مؤمنانوته ثواب او مجرمانوته عذاب ورکوي.

په پای کي سورت هغه الهي لارښووني در رسول الله لپاره بيانوي کومي چي الله خپل امتازي ته د صبر، زغم مارېينه کوي ترڅو چي د الله مرسته راشي.

تسميه او نومول يې:

دغه سورت ته ځکه (طه) وايي چي دغه در رسول الله صلى الله عليه وسلم له نومونو څخه نوم دی او دهغه د خوشامندي او تطيب القلب لپاره يې په دغه نامه سورت ونوماو وچي د زړه آرام او اطمینان بيا تر لاسه کړي ځکه له دښمنانو څخه يې زيات کړاوونه وگالل همدا سبب دی چي په لومړي بېل کې

رسول الله ته په نرمي او پسته لهجه غږ کوي فرمايې: ﴿طه ١﴾ مَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِنَشَقِّ

الله تعالی فرمايې:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿طه ١﴾ مَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِنَشَقِّ ٢﴾ إِلَّا نَذِيرَةً لِّمَن يَخْشَى ٣﴾ تَبِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ

الْعُلَى ٤﴾ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ٦﴾ وَإِذْ

نَجَّهَرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ٧﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ٨﴾ وَهَلْ تُنْكَ حَدِيثُ مُوسَى ٩﴾

إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبِيرٍ أَوْ أَحْدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ١٠﴾ فَلَمَّا أَنشَأَهَا

نُودَى بِمُوسَى ١١﴾ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ١٢﴾ وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى ١٣﴾

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١١﴾ إِنَّ السَّاعَةَ ءَآيَةٌ أَكَادُ أَخْفِيهَا لِتُخْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٢﴾ فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَن لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّعَ هَوَاهُ فَنَزَدْتَنِي ﴿١٣﴾ وَمَا تِلْكَ يَمِينُكَ يَمْشِي قَالَ مِمَّ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٤﴾ قَالَ أَلْقَاهَا يَمْشِي ﴿١٥﴾ وَلَتَنفَذَنَّهُ فَإِذَا هِيَ خَبْثَةٌ مُّسْتَعَىٰ ﴿١٦﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَتُعِيدُهُمَا سِيرَتَهُمَا الْأُولَىٰ ﴿١٧﴾ وَأَضْمَمْتُ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجُ بَيَّصَاءَ مِن غَيْرِ سَوْءٍ ءَآيَةٌ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾ لِيُزِيلَكَ مِن ءَابِتِنَا الْكَبْرَىٰ ﴿١٩﴾ أَذْهَبَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٢٠﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢١﴾ وَبَيِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٢﴾ وَأَخْلِلْ عُقْدَةَ مِن لِّسَانِي ﴿٢٣﴾ يَقْفَهُوا قَوْلِي ﴿٢٤﴾ وَأَجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٢٥﴾ هَٰزُونَ أَيْمَىٰ ﴿٢٦﴾ أَشَدُّ يَوْمَ أَزْرَىٰ ﴿٢٧﴾ وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي ﴿٢٨﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٢٩﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٠﴾ إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣١﴾ قَالَ تَزِدُّهُمُ أَزْرَىٰ ﴿٣٢﴾ وَلَقَدْ مَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ ﴿٣٣﴾ إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٣٤﴾ أَنْ أَقْدِمِي فِي النَّارِ قَارِئِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَهُ ۚ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٥﴾ إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفِيهِ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَقَلَّتِ نَفْسًا مَّجِدَّدًا مِن الْعَمَرِ وَفَنَّكَ فَتَوَلَّوْا سِينِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَمْشِي ﴿٣٦﴾ طه: ١ - ٤٠

لغتونه:

(بقس) قبس داور شغلي ته وايي (المقدس) پاک او مبارک (طوی) دکندی (خور) نوم دی (فردی) وبه لو برې هلاک به شي (اهش) راخندم دونوپاني (مارب) حاجتونه (ارتيایي) (جناحک) وزر ارخونه اودانسان وزردانسان خنگونه اومتی دي چي دمرغه له وزروسره مشابه دي (ازری) قوت زمالکه چي دقرآن بل خای آیت دی ﴿فَنَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ﴾ (الیم) بحر (فرغینها) چي خوشحاله شي په وصال یې سترگي ددی تفسیر:

﴿طه طه مَا أَرْزَلَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ﴾ (ندی نازل کړی موږ پرتا باندې قرآن ددی دپاره چي پخپل ځان مشقت محنت بار کړي) طه ، مقطعات حروف اوتوري دي چي دقرآن کریم اعجاز ته اشاره کوي (١) ابن عباس رضی الله عنه وايي چي: معنایې ده یاسرېه ! روایت کېږي چي کله په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې قرآن کریم نازل شو نوده او ملگرو به یې لمونځ کاو و قیام به یې اوږد کړ چي قریشوبه ویل دغه قرآن په محمد باندې ددی لپاره نزل شوی چي هغه په تکلیف کړي نو پورتنی آیت نازل شو (٢) ﴿إِلَّا نَذْكُرَ لِمَن يَحْتَشَىٰ﴾ مگر پند لپاره دهغه چاچي وېرېږي (له الله) ؛ او هغه مؤمن مسلمان دی چي دایمان په خلا منور وي. ﴿تَزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَىٰ﴾ (نازل شويدي) (په نازلېدلو له طرفه د) هغه (الله چي

(١) سورة البقرة پیل وگورئ !

(٢) دغه دضحاک ویناده اوزاد المسیر وگوره ٢٢٨/٥

پیدا کړي يې ده ځمکه او آسمانونه لور لور (په آيت شريف کي دالله له عظم ، جبروت او جلال څخه
 خبر راغلی دی يعني هغه دځمکي ، کائناتو او لور و آسمانونو پنځونکي او خالق را نازل کړی دی په
 البحرکي وايي چي د آسمانونو ستايل په لور والي دالله په ستر قدرت او عظمت دليل دی ځکه له الله پرته
 دبل هيچا داسي لور و آسمانونو پيدا کول په توان کې نه راځي (١) ﴿الزَّخْرُ عَلَى الْمَرْشِ اسْتَوَى﴾ (دغه
 دځمکي او آسمانونو خالق چي دجمال او کمال په صفتو موصوف رحمن دی) پر عرش ماني سوا ،
 فرمايلي ده: داسي استواء چي دالله له جلال سره بناسي يې له نجسيم ، تشبيه ، تعطيل او تمثيل نه لکه
 چي دسلفو مذهب دی (٢) ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى﴾ خاص الله لره دی
 هغه شيان چي په آسمانونو کي دي او هغه چي په ځمکه کي دي او هغه شيان چي په مينځ ددوی کي دي
 او هغه چي له لمدي ځمکي څخه لاندې دي (له کانونو او خزانو څخه دا ټول دالله ملکيت اودده تر نصرف
 لاندې دي) ﴿وَإِنْ تَحَرَّيَ الْقَوْلُ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ الْغَيْبَ﴾ او که جهر کوي په وينا سره (ای محمده ١) نوبېشکه
 دغه (الله) عالم دی په پته خبره او په ډېر پته ؛ يعني الله جل جلاله ته په زوره او پته وينا دواړه برابر دي الله
 په پته او تر پته لاها خوا باندې هم لکه وسوسه بڼه پوهېږي مقصد له دې آيت شريف څخه د رسول الله صلی
 الله عليه وسلم تسليت او ډاډينه ده چي الله جل جلاله له ده سره دی هر څه اوري او له سره به يې يوازي نه
 پرېږدي نو که يې په لور او ازابولي او که تيت او از الله ته خوکار او ترکار هم زيات پې کلام ښکاره دی
 او کله چي زړه دالله جل جلاله په دومره نزديکت خبر شي چي الله دبنده په ټولو پتو رازونو خبر دی
 نو تسليت او آرامي ورته راځي او وياړي ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى﴾ (الله چي دی) نشته بل
 معبود برحق مگر يوازي هم دی دی خاص هم ده لره شته نومونه نېک (چي نهايته ښکلي دي په حديث
 شريف کي راځي: دالله نه نوي نومونه دي څوک چي يې وگڼي (و شمېري) جنت ته به داخل شي (٣) ﴿وَهَلْ
 أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى﴾ او آيا راغلي ده تاته کيسه د موسی؟ استفهام دتقرير لپاره دی او غرض تشويق دی
 يعني ای محمده! آياتاته د موسی عليه السلام عجيبه کيسه رسېدلې ده؟ ﴿إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا
 إِنِّي آنَسْتُ نَارًا﴾ کله چي وليد (موسی) اور نو وې ويل: اهل خپل (مېرمنې) ته واوسئ (تاسي دلته)
 بېشکه ما وليد يواړه (ابن عباس رضی الله عنه وايي چي دا هغه مهال وو چي دشعيب (عليه السلام)
 موده يې بشپړه کړه اوله مدين څخه دمصر په لور ولېږدېدونو دژمي تکه توره شپه وه لاره يې ورکه کړی
 وه ډېري يې سره وهلې اور ځني نه بلېدو په همدې ترڅ کي يې دلاري له ليري چپ (کښي) لورته اور
 وليد گمان يې کاوو چي دغه به اوروی هغه دالله جل شانته نور وو ﴿لَعَلَّيْكُمْ بَيْنَا يَفْتَرِ أَوْاجِدُ عَلَى النَّارِ
 هُدًى﴾ ښايي مالره چي زه له هغه اوره راوړم تاسي ته کومه لگولي لمبه (چي تاوده شی) يا پيدا کړم زه

(١) البحر ٢/٣٣٢

(٢) دسلف صالحينو ويناوي په الاعراف او الرعد سورت کي ولوله

(٣) أخرجه الترمذی .

په وربندي لارښونکي (چي لپاره راوښيي) ﴿فَلَمَّا أَنَّهُ بَوْدَى بِمُوسَى إِيَّيْ أَنْارُكَ فَاحْلَعْ نَعْلَيْكَ﴾ کله چي راغي هغه (اورته) توغورته وکړای شو چي ای موسی! (۱) بېشکه زه چي یم ستا رب ښه وېسه (له دواړو پښو) پښې خپلي) يعني کله چي داورځای ته راغي که گوري تک سپين اوږبه زغوره ونه کی بلږي او پروردگاري موسی نه نارې کړې چي ای موسی زه سنا پروردگار درسره خبرې کوم د ادب له مخې پښې دی له پښو وباسه اور مخ ته شه ﴿إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى﴾ بېشکه ته چي دې دطوی په پاچه کنده کي يې ﴿وَأَنَا احْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى﴾ او ما غوره کړی يې ته په رسالت پس غوره کېږده ته هغه حکم ته چي وحی کېږي (تاته) يعني ماته د نبوت لپاره غوره کړی يې نوڅه چي درې وحی کوم ورته غورې کېږده امام رازي وايي چي: پدې کي خورازيات هييت او جلال دی لکه چي ورته وايي ماته خوراسترمهم کار او چاره درکړل شوه پاڅه اودهغه لپاره په بشپړ عقل او خاطر تيار شه (۲) ﴿إِنِّي أَرَى اللَّهَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي﴾ بېشکه زه چي یم هم دازه الله یم نشته لائق د عبادت بل هيڅوک مگر هم د زه یم پس زم عبادت کوډ (بوازي) ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ او سم دروه (ادا کوډ) لمونځ زماديادوني لپاره دمجاهدويناده وايي. کله چي لمونځ وکړي الله يې ياد شي ځکه لمونځ په اذکارو مشتمل دی (۳) صاوي وايي چي لمونځ يې ځکه ځانگړی کړ که څه هم په نورو عباداتو کي ذکر راتو ځکه چي شان يې ستراو ذکر پکي شامل دی چي زړه ژبه او گرد اندامونه په ذکر اخته وي اوله توحيد څخه وروسته دنولو ارکانو افضل همدالمونځ دی (۴) ﴿إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا﴾ (بېشکه قيامت راتلونکی دی زه اراده لرم چي پټ کړم دغه) (وخت در تلود قيامت) يعني قيامت خامخا راتلونکی دی زه عواړم چي هغه له ځانه هم پټ کړم نو تاسو به ورباندي څرنگه خبر کړم (۵) مېر دوايي چي: دغه د عربو له دود سره سم ويلی شوی دی چي به کله ديوڅيز په بېخي پتولو اصرار کاو ونوبه يې ويل چي: زه يې له ځانه هم پټوم يعني هيڅوک نه ورباندي خبروم ﴿لِتَجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى﴾ لپاره د دې چي جزا ورکول شي هر نفس ته په هغو عملونو چي کوي يې (له خيراو شرڅخه) مفسرين کرام وايي چي: د قيامت او مرگ د پتولو حکمت دادی چي الله فيصله کړي چي د قيامت په راتلو او دزنکندن په شېبو کي توبه نه منل کېږي نو که خلگ

(۱) شهيد سيد قطب الله دې په خل رحمت کې ونغاړي اوقاتلان دي الله له رحمته وشړي په دې ځای کي ليکي: کله چي دغه مشهد يوڅوک تصور کړي موسی عليه السلام په دښه بديا کي چي هره ځوانکه سوره شپه خوره ده او تاريخ کي ټول کائنات پښ کړي دوچوپه چوپتيا ده. زړه جوي او بدن لږ زېږي موسی داوړپه لته کي دطوړپه لوري درومي او ناڅاپه دده خواو شاگرد موجودات او خپل وجود ددغې علوي ند سره هم غږي کېږي چي فرم يې: ﴿إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاحْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى﴾

الظلال ۲۷/۵

(۱) الرازي ۱۹/۲۲

(۲) نفس المرجع.

(۳) حاشية الصاوي على الجلالين.

(۴) دغه د مجاهدويناده ابن عباس هم داسي وايي او طبري غوره کړي ده او دا ارجح دی په دې ځای کي نور تفسيرونه هم راغلي چي ضعيف معلومېږي البحر المحيط ۲۳۲/۲

د قیامت او مرگ راتگ و پېژنې گناهونه به کوی بر مویب د قیامت - مرگ بر رالو حوسسی محکمې نوبه
 وېسي نوبه له عذاب څخه څانونه خلاص کړی خواښه دا بې کړی دی چی حنک مل بریده به ویره کې وی
 اونیارسی اوسې چې مرگ اوقیامت ورته رالونکې دی بنسې ناسره رسی ﴿فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا﴾
 یؤمن بها ﴿پس نه دی بندوي نه دي منع کوي ناخامخا (ای موسی) له سور کولو نه دی (هغه حوک چی په
 هغه ایمان نلري) ﴿وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرَدَّى﴾ او متابعت کوي د خوا هساتو خپلو (که منع راوېی) پس نه به
 هلاک شي (ځکه له آخرت څخه غفلت د هلاکت مستلزم دی) ﴿وَمَا يَذَّكَّرُ بِسَمِيعِكَ يَمُوتُ﴾ او دغه په
 بني لاس کې دي څه شی دی ای موسی (آیا لکړه نه ده؟ مقصد له استفهام څخه تقریر او راوینبول بیدارول
 دي چې اوس به عجیبه یوڅه پېښېدونکې وي چې له وچې کلکې لکړې څخه به ښامار جوړېږي
 اود موسی لپاره به دالهي قدرت ښوونه او څرگنده معجزه وي. ابن کثیر وايي چې دغه استفهام یې
 د تقریر په ډول و فرمایو چې آیا دغه په بني لاس کې دي هغه لکړه نه ده چې ته یې ښه پېژنې نو اوس به ژر
 ووينی چې موږ څه شی ورڅخه جوړوو؟ ﴿قَالَ هِيَ عَصَايَ أَنُوكِّزُ عَلَيْهَا﴾ نو وویل موسی
 دازما (همساده چې پرې تکیه کوم) (د تللو په وخت کې) ﴿وَأَهْمُشُ بِهَا عَلَى عَمِي﴾ او څنډم په دې سره (یاني
 دونو) پرگډو و پسوزما (چې ویې خوري) ﴿وَلِيَّ مِثْلَ مَثَارِبِ أُخْرَى﴾ او دي ماته په دغه همسا کې
 نور دېر مطالب او منافع (له دې نه پرته هم. مفسرین کرام وايي: دا کافي وو چې ویلي یې وای دغه زما لکړه
 ده خو کلام یې اوږد کړ ځکه دغه ځای دا وړدولو د خبرو و وچې له خپله پروردگار سره یې بلا واسطه خبري
 کولې نوبې په ځواب کې وغوښتل زیاتوالی راوړي ترڅو خطاب په زیاتوالي خوند واخلي د حبيب
 خبري خوږې خوندوري اود ستوماني ليري کونکي هوسايې راوړي ﴿قَالَ أَلَمْ يَأْتِمْسُ﴾ بیا و فرمایل
 (الله) چې ای موسی دغه (همسا) وغورځوه (چې ووينې څه ترې جوړېږي؟) ﴿فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ﴾
 تَتَنَّى ﴿پس وغورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دامار وو ژوندی چې منډي یې وهلې (خورا تېزي) ابن
 عباس رضی الله عنه وايي چې دغه همسا تر ښامار وگرزېده چې ډېرې اوونې یې خوړلې او کله چې موسی
 علیه السلام ولیدله چې هرڅه ترستوني تېروي نو ځني ووېرېد او بېه تېښته ځني روان شو(۱) مفسرین
 کرام وايي چې کله یې دغه هېښونکي پېښه ولیدله نو هغه څه سره مخ شو چې داسې لیدلو په وخت کې
 بشر ورسره مخامخ کېږي او وېرېږي په تېره بیا چې داسې عجیب وېرونکي حیرانونکي چاره وي چې عقل
 یې د لیدلو په وخت کې کار پرېږدي اودا چې د مناجات په وخت کې یې داسې معجزه وروښودله ددې
 لپاره چې ورسره روږدی شي اوبیا به د فرعون په وړاندې د غورځولو په وخت کې له دې څخه نه وېرېږي
 ﴿قَالَ خُذْهَا وَلَا تَحَفَّ﴾ بیا و فرمایل. (الله موسی ته) ونیسه دا (همسا) اومه وېرېږه (ترې) ۱

(۱) المختصر ۲/ ۴۷۲

(۲) القرطبي ۱۱/ ۱۹۰

﴿سُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى﴾ ١ ژر به وگزرزو وور دغه همساهمه رو ميني شکل خپل ته (چي لکړه نوښ ونيوله اولکړه شوه) ﴿وَأَضْمُ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ﴾ او پيوست کړه لاس خپل سخرگ خپل ته حال داچي راوبه وزي تک سپين بې له عيبه يعني بنس لاس دي په تخرگ کي دننه کړه چي لکه دلمر غوندي روښانه راوړي بې له دې چي کوم عيب يا برگ والي ولري. ابن کثير وايي چي کله به يې لاس په گريوان کي دننه کړ او بيا به يې بهر راويوست لکه د سپوږمۍ توتو غوندي به خپله ونه به پکړي کوم عيب اونه مشقت وو (١) ﴿آيَةُ أُخْرَى﴾ حال داچي دغه بله معجزه ده (پرته له لکړي دوه ده) ﴿لِيُرِيَنَّكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى﴾ لپاره ددې چي ونيو تاته ځيني له هغو معجزاتو چي ډېري لويي دي : الله جل جلاله دوي معجزې وروښودلې چي عصا او لاس وو اودغه ځيني دهغو معجزاتو چي الله تعالي دده نائيد ورباندي فرمايلي وو او بيا يې دکفر او طغيان مخکښ فرعون ته دمخامخ کېدو امر ورکړ چي ﴿أَذْهَبَ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى﴾ لار شه فرعون ته (سره له دغو معجزاتو) بېشکه چي هغه باغي شوی دی له حده يې نجاوړ کړی او دالو هېب دعوی يې کړي ده ﴿قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي﴾ او ويل (موسی) ای زما ربه زما سينه پرانيزه ارته کړه (په نور دایمان او نبوت) مالره او آسان کړه ماته دغه مه امرزم (حي تبليغ دی اودعزت دی اوت ور باندي گمارلی يم) ﴿وَأَخْلَدَ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي﴾ او پرانيزه غوته زماله ژبي چي خلک زما په خبرو وپوهېږي : مفسرين کرام وايي چي : موسی عليه السلام په ماشومتوب کي دفرعون په کور کي ژوند کاوويوه ورځ فرعون هغه په خپله غيږ کي کښېندو نو موسی عليه السلام دفرعون ډېره په لاس کي ونيوله او هغه يې راکش کړه فرعون قصد وکړ چي هغه ووژني خو آسپه (رضي الله عنها) دده مېرمنې ورته وويل چي دا وړوکی دی نه پوهېږي اوزه به ددې سپيناوی درته وکړم (ده ته ستاد ډېري ملغلري بنسې ښکاره شوې) که نه ده ته به ملغلري او سکروتي يوځای وړاندي کړو که چېرې يې له سکرو توخه د ملغلرو غوراوی وکړ نو بيا پوهېږي او که چېرې يې سکرو توتو ته لاس واچاوو نو بيا وړوکی اوناپوه دی همداسي يې ده ته دوه سکروتي اودوه ملغلري وړاندي کړې هغه سکروتي ور واخيستلې او په خوله کي يې کښېنودې له دې کبله يې ژبه وسوخته او بيا به يې خبري سمې نشوای کولای (٢) ﴿وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِ هَرُونَ﴾ اخي اشده يه آزري او وگزرزه ماته يو وزير (مرسندوی) له اهله زما هرون چي زما ورور دی قوي کړه په ده سره زما ملا ﴿وَأَشْرِكُ فِي أَمْرِي﴾ او گډ کړه دغه (هارون) (عليه السلام) له ماسره په کارزما کي (چي نبوت او درسالت تبليغ دی) ﴿كَذَى سَيِّدُ كَثِيرًا وَتَدُّرُكَ كَثِيرًا﴾ (دباره ددې چي تسبيح وواو ستا ډېره او بدو و تابه ذکر نه ډېره) يعني ستا په نزيه له

لا يلقى خفه يوله بله مرسته کو و او تاپه دعا او ثنا دبر ياد کرو ﴿وَتَكُنْ بِأَنْصَبٍ﴾ (سشکه ته چې يې په (احوالو) زموږ ښه خبردار ليدونکى سى ، موسى عليه السلام له پروردگاره وغوښتل چې دحل ورور په ملگرتيا يې ملا ورتينگه کړي ځکه هغه دژبې فصاحت او دزړه ثبات درلود او موسى عليه السلام ته دفرعون جبر، تکبر او طغيان څرگندوو ﴿قَالَ قَدْ أُوتِيَ سُؤْلُكَ بِمُوسَى﴾ (الله) وويل: په تحقيق درکړى شوي ده تاته غوښتنه ستا (اى موسى) وروسته الله خپل ستر نعمتونه حي ده ته يې ورکړى بسانوى فرمايې: ﴿وَلَقَدْ مَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَى﴾ او خامخا په تحقيق موږ (احسان کړى و وپر تا بوبل کړت) پخواله دې نه) دا ﴿إِذَا أَحْيَا إِلَيَّ أَمْكَ مَا يُوحَى﴾ کله چې موږ ستامورته (الهاما) وحى کړې وه دغه چې اوس اور اوه شي (اوستاد نجات سبب شو) ﴿أَنْ أَقْدِفِيهِ فِي النَّائِبِ فَأَقْدِفِيهِ فِي الْيَمِّ﴾ چې وغورخوه دغه (موسى) په تابوت (صندوق) کې (بيا) وغورخوه دغه تابوت په (نيل) سيند کې (بياخه وشو؟ اود چلاس ته به ورځي؟) ﴿فَلْيَلْفِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ﴾ پس ودي غورخوي هغه صندوق لره سيند په غاره خپله چې واخلي دغه (موسى) دښمن زما اودده (چې فرعون دى په البحر کې وايي چې ﴿فَلْيَلْفِهِ﴾) امر او معنا يې خبردى دامر په صيفه ځکه راغى چې مبالغه پکې ده ځکه مرتر ټولو افعالو پرېکنده اولازم دى (١) ﴿وَالْقَبْتُ عَلَيْكَ مَحَنَةً مِنِّي﴾ او اچولى مي و وپر تا مينه زماله لوري (چې نور بيا ټول خلک درسره مينه کوي (آن نردې چې فرعون هم درسره مينه کوله ابن عباس رضی الله عنه وايي: الله خپل محبوب وگانه او ټولو خلکو ته يې محبوب کړ ﴿وَلِنُصْعَ عَلَى عَيْنِ﴾ اولپاره ددې چې ستاروزنه زما په ليدوسره وشي ﴿إِذَا تَمَشَّقَ أَخْطُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى مَرِّ يَكْفُلُهُ﴾ کله چې تله خورستا (دپلټني لپاره) پس وې ويل چې آيا دلالت وکړم زه تاسي ته په هغه چا چې دده تربيت وکړي. مفسرين کرام وايي: کله چې دفرعون اهل هغه واخيست نو هغه دهيچاى نه روډل ځکه الله مراضعي پردوى حرامې کړې وې او موريې خورا پرېشانه پاتې وه اود موسى دلاري څارني لپاره يې خپله لوروگومارله او کله چې دفرعون کره ورغله او حالت يې همداسي وليدنويې ورته وويل زه يوه امينه فاضله ښځه دروښيم چې ددغه ماشوم دتي روډلو ضمانت په خپله غاره واخلي؟ اودده تکفل وکړي نو هغوى ورته ويل: ورشه رايې وله اود موسى عليه السلام موريې راوستله او کله چې يې تى ورته را بهر کړ سمدستي يې په خوله کې ونيو او دفرعون مېرمن خورازيا ته خوشحاله شوه هغې ته يې وويل: له موږ سره په قصر کې اوسه مگرد موسى مورو نه منله ويل يې ره نشم کولای خپل کور او اولاد خوشى کړم خوزه به دغه راسره يوسم او هروخت چې غواړئ تاسي ته به يې حاضروم نويې ورته وويل: دېر ښه دي وکړل او پوره احسان يې ورباندې ولور او و اود الله هغه ويناده چې: ﴿فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ﴾ پس بيرته موږ ته راوستې خپلې مور ته ددې لپاره چې پخې (رڼې) شي سترگي ددې او خفه

نشي (سمانه فرار) ﴿وَدَسَّ نَفْسًا مَّحِيَّتَكَ مِنَ الْعَمْرِ﴾ او مڙ ڪري ووتايو (قبطي) سري پس تاهه مونجون درڪرله غمه (دڦل) ودرعون له سرجهه مووڙ غورلي په صحيح مسلم کي راخي چي (دغه قتل دهه په خطاوو ﴿وَقَتْلَكَ قَتْلًا﴾ اورمي ارمويلي نه په (دول دول) ازموييني سره ﴿فَلَيْتَ سَيِّئًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ﴾ پس واوسپدي ته څوڪله په اهل دمدين کي (له شعيب سره) ﴿ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَمُوتُ﴾ بيا راغلي نه په هغه مقدار (موعد او وخت) چي ما اندازه ڪري ووياموسي (لپاره درسالت او نبوت).
بلاغت.

پدي آيتونو کي چي دبديع اوبيان کومي بنڪلاوي دي لنه يزيبي دادی.

۱- تشويق اوداورېدلولپاره هڅونه چي فرمايې: ﴿وَهَلْ أَنتَ حَدِيثُ مُوسَىٰ﴾

۲- دطباق صنعت کله چي راخي: ﴿قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاهْتُمُّ بِهَا عَلَىٰ عَنِي﴾ څکه په

خواب کي خويوازي همداکافي ووچي وييلي يې وای ﴿هِيَ عَصَايَ﴾ خو خواب يې په خطب باندي دتلذذ اوخوند اخیستلو لپاره پراخ او وېر ڪړ.

۳- پدي کلام کي چي فرمايې ﴿وَأَصْمُتْ بِدَاكِ إِلَىٰ حَالِكَ﴾ اصلاخو جناح دمرغه وزر ته وايي اوبيايي دانسان داړخ اوتخرگ لپاره استعاره ڪړ څکه اړخ دكوڅرو اووزرو پرځای وي نودواړه څنگونه يې دوه وزرونه داستعارې په ډول ونومول

۴- داحتراس صنعت اوداهغه صنعت دی چي يوڅېز په داسي توگه راوړل اوبيان شي چي دغير مقصد توهم رفع ڪړي لکه دالله تعالیٰ داوينا چي: ﴿بَيْضَاءَ مِنْ عَيْرٍ سُوءٍ﴾ څکه بوازي بيضاء يې فرمايلي وي نوبه ددي توهم ڪندوچي له (برص) او برگ والي څخه بيا يې سپين وي څکه يې په ﴿مِنْ عَيْرٍ سُوءٍ﴾ باندي دهغه احتراس وفرمايو

۵- تمثيلي استعاره چي فرمايې ﴿وَلْيَضَعَ عَلَىٰ عَاقِبَتِهِ﴾ دا يوهسي تمثيل دی چي نهايت زيات حفظ اوډېره پاملرنه پکي څرگندېږي څکه ديوڅيز ساتونکی اوڅارونکی ده بري مودې لپاره هغه ته گوري نودغه مثال يې دهغه چاغوندي راوړچي دسترگوپه وړاندي يې يوشی جوړېږي

۶- بنکلي سجع چي کلام ته جمال اوبنکلا وربښي لکه دآيتونوپای چي: ﴿لَيْسَ... بِحَقٍّ... وَخَلَىٰ

... تَنَىٰ﴾ اونوردي.

فائده.

وايي چي هېڅ ورور دبل ورور لپاره داسي گټه نه ده رسولي لکه چي موسیٰ دخپل ورور هرون لپاره ورسوله له الله څخه يې وغوښتل چي دده وزير يې ونه کي اوپه رسالت يې ونزو ي نه يې غوښتنه ومنله و مرسل نبی يې غوره ڪړ

تنبيه:

- ۱- دهغه مورته دالهام چي صندوق جوړاوهغه پکي کېږدي ، نبل ته يې وغورځوي چې دفرعون په کورکي ورورزل شي ﴿إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ۖ أَنْ أَقْبِلِيهِ فِي النَّاتِلِ﴾
- ۲- دمحبت اوميني اچول په هغه چي هرڅوک يې وويني مينه به يې ورسره سداکېږي چي فرمايې ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي﴾

- ۳- دالله ساتنه اوياملرنه په حفظ اورعايت سره چي ﴿وَالضُّع عَلَىٰ عَيْنِي﴾
- ۴- خپلي مورته بيرته راستنول سره له نعموواوعربونوچي فرمايې ﴿فَرَحَقَّتْكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَذَفَرًا عَلَيْهَا﴾

- ۵- دموسی علیه السلام زغورنه وروسه له هغه چي قبطي سی وواړه ﴿فَرَحَقَّتْكَ مِنْ الْعَمِ﴾
- ۶- دالله جل جلاله ورسره مخامخ خبری کله چي له مدین ححه راستون شواوبه رسالت باندی يې ونازاده چي الله فرمايې ﴿ثُمَّ حِثَّ عَلَىٰ قَدَرٍ يَمُوسَىٰ﴾

الله تعالی فرمايې:

﴿وَاصْطَلَعْتَكَ لِنَفْسِي ۖ﴾ (۱) اَذْهَبْتَ أَنتَ وَأَحْوَكُ يَنَابِي وَلَا نَبِيَّاءَ فِي دِكْرِي ۖ﴾ (۲) اَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۖ﴾ (۳) فَقُولَا لَهُ ۖ قَوْلًا لِّبِنَا لَعَنَهُ ۖ بِنْدَكُرٍّ أَوْ يَحْشَىٰ ۖ﴾ (۴) فَلَا رَسَاءَ إِنَّمَا خَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَبَسًا أَوْ أَنْ يَطْعَىٰ ۖ﴾ (۵) قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ۖ﴾ (۶) فَنِيَّاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا تَقْدِرْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِبَاطِلٍ مِّنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ۖ﴾ (۷) إِنَّمَا قَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَبَ ۖ وَتَوَلَّىٰ ۖ﴾ (۸) قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَمُوسَىٰ ۖ﴾ (۹) قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ۖ ثُمَّ هَدَىٰ ۖ﴾ (۱۰) قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ ۖ﴾ (۱۱) قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَبْصُرُ رَفِي وَلَا يَسَىٰ ۖ﴾ (۱۲) الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ لَازِلًا مَّهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْ تَحْتِ شَجَرٍ ۖ﴾ (۱۳) كُلُّوا وَارْعَوْا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۖ﴾ (۱۴) مِنَّا خَلَقْنَاهُ وَمِنْهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ۖ﴾ (۱۵) وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا ۖ فَكَذَّبَ وَأَنَّ ۖ﴾ (۱۶) قَالَ أَجِئْنَا لِنُخْرِجَنَّهُ مِّنْ أَرْضِنَا بِسِعْرِكَ يَمُوسَىٰ ۖ﴾ (۱۷) فَلَنَأَيِّنَنَّكَ بِسِعْرِ يَمْلِيهِ ۖ فَجَعَلْ يَسْنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا تُخْلِفُهُ ۖ مَحْنٌ وَلَا آسَ ۖ مَكَانَ سُورَىٰ ۖ﴾ (۱۸) قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخَشِّرَ النَّاسُ ضِلْعِي ۖ﴾ (۱۹) فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ۖ﴾ (۲۰) قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ وَبَنِيكُمْ لَا تُقَرَّبُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا يُسْجِنُكُمْ بِعَذَابٍ رَّفَدَ حَبَّ مِّنْ قَتَرَىٰ ۖ﴾ (۲۱) فَتَزَعَوْا مَرَّهُمْ بَيْنَهُمْ وَتَزَعَوْا

النَّجْوَى (١٦) قَالُوا إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرُونَ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكَ مِنْ أَرْضِكَ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى (١٧) وَهَمْ كَبَدُكُمْ ثُمَّ أَنتُوا صَفًا وَقَدْ أَقْلَعَ الْيَوْمَ مِنْ أَسْتَقْلَى (١٨) قَالُوا يَمْوَسَّىٰ إِمَّا أَنْ تُنْفِي وَإِمَّا أَنْ تُكُونَ أَوَّلَ مَنْ أُنْفَىٰ قَالَ بَلْ أَقُولُ فَأَيُّ جِبَالُهُمْ وَعَصِيْبُهُمْ يُجِئُ إِلَيْهِ مِنْ سِخْرِهِمْ إِنَّهَا تَنَقَّى (١٩) فَأَرْجَسَ فِي نَفْسِهِ جِيفَةً مُوسَىٰ (٢٠) فَلَا تَخْذُ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَىٰ (٢١) وَأَلْقَىٰ مَا فِي يَمِينِكَ تَلَقَّفَ مَا صَنَعُوا إِمَّا صَعَوْا كِبَدُ سَحَرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَقْبَلَ (٢٢) وَهُوَ السَّحَرَةُ سُحْرًا قَالُوا أَمَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ (٢٣) قَالَ أَمْسَمْتُمْ لَهُ قُلْ أَنْ مَادَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَايِدُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَا تُقِطَمُونَ أَيدِيَكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِنْ خَلْفٍ وَلَا أُصِلْسَكُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ وَلَنَعْلَمَنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ (٢٤) قَالُوا نُوْذِرُكَ عَلَىٰ مَا حَاءَنَا مِنَ الْيَنْبِطِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْصِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (٢٥) إِنَّ أَمَّا بِرَبِّ لَيَغْمِرَنَّ لَنَا حَطْبُنَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ (٢٦) إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ بِحَسَنَةٍ فَإِنَّ لَهَا جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ (٢٧) وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَىٰ (٢٨) جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى (٢٩) طه: ١١ - ٧٦

مناسبت او تراو:

کله چي الله دخپل هغه نعمت يادونه وکړه چي دموسی عليه السلام دعايې ومنله نودلته يې دهغه غوراوی اورسالت بيان کړ او ورته يې مارينه وکړه چي له خپله وروره سره فرعون ته لار شه او الله ته يې راوبوله بيایي هغه ماجرا، ذکر کړد چي ددوی ترمينځ وه او پایله يې داچي کوډ گرانوايمان راوړ الله ته سر په سجده پرېوتل.

لغتونه:

(اصطفیک) غوره او چان مي کړې ته د اصطناع اصلي معنا يو چاته د خير رسول دي (نيا) له (ونی) څخه اخيستل شوی کمزوري او سستیاته وايې (بفرط) تلواره کوي زمور عذاب ته اوله همدې کلمې څخه (فارط) اخيستل شوی چي هغه چاته وايې تر نور ورومبي او بوته درومي (بسحکم) له بېخه ايستلو او اصل يې دوېستانوپه بېخ خړېلوته ويل کړي، بيا په هلاکت اوله منځه تللو کي استعمال شواو (سحت) حرام مال ته ځکه وايې چي انسان په هلاکت کي غورځوي (النجوى) پتي خبري کول (ارجس) پت په زړه کې وېرېدلوته وايې.

تفسير:

﴿وَأَصْطَفَيْتُكَ لِنَفْسِي أَذْهَبَ أَنْتَ وَالْخُوكَ يَا يُثِي﴾ او جوړ کړی (غوره کړی) مي يې دخپل خان لپاره (په رسالت او وحی) لار شه ته (ای موسی) اوستا ورور په معجزاتو زما؟ مفسرين کرام وايې چي مراد دلته له معجزو څخه يديضا او عصادي چي الله موسی عليه السلام ته ورکړي وو ﴿وَلَا بُنْيَا فِي ذِكْرِي﴾ او زما په ياد کي سستي مه کوئ، ابن کثيروايې. معناداچي دالله له ياداوتسبيح څخه مه سستېږئ بلکه دفرعون سره دمخ مخ کېدوپه وخت کي الله يادوئ چي ستاسو لپاره مرسته او قوت وي اود فرعون دماتي لپاره

رسوله وی () ﴿ اَدْعَاۤیَ اِلٰی فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَمَنَ ۙ﴾ لارشی (ناسی دواړه) فرعون ته بېشکه چې دی باغي شوی دی په دعوی دالوهیت سره (اودسرغروني وروستي حدته رسېدلی دی) ﴿ فَقُولَا لَهُ ۙ قَوْلًا لِّنَا لَعَلَّہٗ یَتَذَکَّرُ اَوْ یَحْشُو ۙ﴾ پس ده ته وواياست خبر بېسه ښائېږي چې دی سندواخلي ، ساووېرېږي (د الله عظمت ورپه یاد شي اوله عذابہ یې ووېرېږي نوبه له طفېانه راوگرزی ﴿ قَالَا رَبَّنَا اِنَّا خَافُ اَنْ یَقْرَظَ عَلَیْنَا نَوْۤنَ یَطْمَنَ ۙ﴾ وویل: (دواړو وروڼو) موسی اوهارون) ای زموږ ربه بېشکه موږ وېرېږو چې تلوار به وکړي زموږ په عقوبت سره اویا به لانا فرمان شي له موږ اوله حد څخه به (موږ ته په بدو یلوکي) بجاوزو کړي ﴿ قَالَ لَا خَافَاۤ اِنِّیْ مَعَکُمَا اَسْمَعُ وَاَرٰی ۙ﴾ وفرمایل: (الله) مه وېرېږئ ناسی دواړه بېشکه زه له ناسی سره یم (په مرسته اوملتیا) آورم اووینم (دده خواب چې تاسو به یې کړې او هغه چې پر تاسو څه کوي) ﴿ قَالِیَاۤهُ فَقُولَاۤ اِنَّا رَسُوۡلَا رَبِّکَ ۙ﴾ پس ورشئ (ناسی دواړه) ده ته اوورنه وواياست چې بېشکه موږ ستادرب استازي یو؛ دلته د ﴿ رَبِّکَ ۙ﴾ لفظ ځانگړتیا ددې لپاره ده چې ورته وښيي هغه (فرعون) بنده دی مملوک دی او هغه خودالوهیت دعوی کړي وه ﴿ قَارِیۡلَ مَعَاۤیَۤیَ اِسْرَءِیۡلَ وَلَا تُعٰدِیۡہُمْ ۙ﴾ نوولېږه (ای فرعون) له موږ سره بني اسرائیل اودوی مه په عذابوه (په سختیو تکلیفوسره خوشي یې کړه چې له موږ سره لارشي ﴿ قَدْ جِئۡنَکَ بِبَآیۡرٍ مِّنْ رَبِّکَ ۙ﴾ په تحقیق موږ تاته سره له معجزې ستادرب له لوري راغلي یو) چې زموږ په رښتنولي دلالت کوي ﴿ وَتَلٰٓئِمَ عَلٰیۤیۡ اَنۡتَۢمُ الْهٰدِیۡ ۙ﴾ اوسلامتي ده (له عذابہ په هغه چا چې دسمي صافي لاري متابعت وکړي) (په الله ایمان راوړې مفسرین کرام رایی چې په دغه سلام سره تحیه مراد نه وه ځکه دغه د خطاب پیل نه وو بلکه مقصد دالله له عذابہ اوغضبه سلامتیا وه ﴿ اِنَّا قَدْ اُوْحِیَۤیۡ اِلَیۡنَا اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰیۤیۡ مَنۡ کَذَبَ وَتَوَلٰۤی ۙ﴾ بېشکه موږ چې یو په تحقیق وحی کړی شوي ته موږ ته چې بېشکه عذاب په هغه چا دی چې تکذیب کوي (دنییانو) اومخ اړوي (له ایمانه) ﴿ قَالَ فَمَنْ رَبُّکُمَا یٰۤمُوسٰی ۙ﴾ نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسوای موسی؟ (زه یې نه پېژنم هسي یې ونه ویل چې زما رب څوک دی؟ داهم دزیات طغیان اوجبروت له مخي بلکه موسی اوهارون ته یې درب نسبت وکړ چې ﴿ رَبُّکُمَا ۙ﴾ یې وویل ﴿ قَالَ رَبُّنَا الَّذِیۡۤیۡ اَعْطٰی کُلَّ شَیۡءٍ خَلْقَہٗ ثُمَّ هَدٰی ۙ﴾ وویل: (موسی) زموږ رب هغه ذات دی چې ورکړی یې دی هر څیز ته (له مخلوقاتو صورت شکل دده ، بیایې لپاره هم وربښودلي ده) (لپاره دمنافعواومصلحتونو دده؛ داهسي خواب دی چې نهایت ښکلی ډول بلاغت اوبیان پکي اداء شوی دی چې ډېر لنډ اوگړدو موجوداتو ته شامل دی او په تحقیق سره الله سترگي ته هسي هیئت ورکړی چې دهغې له لیدلو سره موافق دي غوږونو ته هسي چې له اورېدلو سره برابر دی او همداسي لاس، پښې، پوزه، ژبه

اونور ٿول غري زمخسري وای جی خیراوبرکت پدی خواب که خوک بی په سوج او غورا انصاف سره
وگوري خومره لنه و بشیر اوږل شوی دی؟ ﴿قَالَ مَا نَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ﴾ وویل (فرعون) پس څه حال وود
پخوا سو خلکو (حی هلاک شوی دی) ولی راونه ساخدل او مساب، کتاب ورسره ونشو؟ که چېرې
سنا خبری جو وې ابن کنسروای حی کله موسی علیه السلام ورته وویل چې رب می هغه خوک دی چې
دی را السولی هغه ذب دی چې سدا کونکی، روزی رسان او تقدیر ورسره دی نو فرعون په تېرو امتونو
دلیل نیول پیل کړل لکه حی وایی دهغوی څه حال وو که سنا خبره وي؟ هغوی خوستا در ب عبادت نه
کاوود بل چا عبادت بی کاوو (۱) ﴿قَالَ عِنَّمَا عِنْدَ رَبِّي يَكْتُبُ لِيَ كِتَابٍ لَا يُصِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْتَصِي﴾ وویل (موسی)
چې علم دهغوی په نزد در ب زمادی په کتاب (لوح محفوظ) کی چې نه بی ورک کوي زما رب اونه بی
هسروي، بیاموسی علیه السلام دالله په وجود باندې ددلائلو تېرولو او قدرت آثارو بیانولو پیل کوي
﴿أَلَدَىٰ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾ هغه الله چې گرزولي بی ده تاسی ته ځمکه فرش (تاسو ورباندې اوسی
دغه بی بورحمه دی) ﴿وَسَلَّكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا﴾ او روانی کړي بی دي په دې کی لاري (چې تاسو ورباندې
دخپلوار تاسو وولپاره درومی) ﴿وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ اونا زلي کړي بی دي (له لوري) دآسمانه اوبه
(خوږې) ﴿فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن تَحْتِ شَجَرٍ﴾ پس راباسو موږ پدی اوبو سره هرهره ول له گیاوو څخه رنگ
په رنگ (مختلف خوندونه شکلونه، بویونه اونور بی دلته بی له غیبت څخه تکلم ته التفات فرمایلی دی
حی دالله په عظمت تنبیه رانسي) ﴿كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ﴾ وخوړئ تاسی اوخوړئ پکي چارپایان خپل؛
امردرو والی اواباح لپاره دی اودانعه حرکندول بی مقصددی ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَانِ﴾
﴿بیشکه (پدی مذکور سیابو کی) خامد حرکند او ښکاره) دلائل دی دپاره دځاوندانود عقل (سلیم په
وجود او وحدانیت دالله باندې) ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ﴾ خاص له دې (ځمکي) څخه موږ تاسی
پیدا کړي بی (ای خلکو!) اوپه همدې ځمکه کی تاسوته باسو وروسته له مرگه ترڅو خاوري شی
﴿وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ﴾ اوله دې (ځمکي) څخه راباسو تاسی بل کړت (لپاره د حساب اوبعث
وروسته الله دفرعون دسرغړوني یادونه هسي فرمایي) ﴿وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ﴾ او قسم دی
په تحقیق وربودلي دي موږ دغه (فرعون) ته معجزې تولي (چې دموسی په نبوت بی دلالت کاوولکه
عصا، ید، طوفان، جراد اونوري گردی) نو تکذیب بی وکړ او منع بی راوړه (له ایمانه) یعنی سره له
څرگندوالي دمعجزاتو دوی هغه سحر وگنلې اوله ایمان راوړلوی منع وکړه ځکه چې سرغړونه
اواستکباریې درلود ﴿قَالَ أَهَئِنَا لَمُخْرَجٌ مِّنْ أَرْضِهَا يُخْرَجُ﴾ وویل (فرعون) آیاته موږ ته
راغلی بی ددې لپاره چې موږ ورسې له ځمکي زموږ (مصر نه) پخپل سحر سره ای موسی؟ ﴿فَلَنَأْيِتَنَّكَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾ پس خامخار به ورو هرو مروت نه سحر به سان ددی (کوډو حي خلگونه معلومه شي ته
 پيغمبر نه بلکه کوډو گری ﴿٢﴾ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا ﴿٣﴾ پس مقرر کړه به مېنځ زموږ او سې کی یوه وعده
 (دا اجتماع) ﴿٤﴾ لَا تُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥﴾ چې نه به کوو مخالف له هغه موږ اونه ته (اووی به)
 به یوخی هوار کی یعنی وي به په معین زمان، مکان کی) (١) ﴿٦﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّبْحَةِ وَأَنْ يُخْشِرَ الْأَنْفُسُ
 مُحَيًى ﴿٧﴾ وویل: (موسی) وخت دوعدی دتاسی ورځ دجشن (دتاسو) ده اوداچي رانول به کړی شي خلگ
 په وخت دخاښت کی) یعنی دا اجتماع ورځ به ددوی داختر ونود کوم اختر ورځ وي مفسرین کرام وایی
 چې دغه ورځ یې دمبارزې لپاره ځکه وټاکله چې دگردو خلگو په وړاندې حق پر باطل بری ومومي اودغه
 خبریه گوټ گوټ کی خبر شي اوچې معجزه یې خلگ دسره سترگوو ویني ﴿٨﴾ فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ
 كَتِيدَهُ ثُمَّ أَتَى ﴿٩﴾ پس مخ وگرزاو وفرعون (خپلو مشرانو به) پس را بول یې کړل (اسباب آلام) دمکر،
 فریب خپل بیاراغی (سره له جادوگرانو او خپلو) (اتب عومو عدته) چې دالله دنور سعله وورنی ابن عباس
 رضی الله عنه وایی دوه اویاننه ساحران ورسره ووله هریوه سره رسی اولکړی وی ﴿١٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى
 وَبَلَّغْكُمْ لَا تَقْرَؤْا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتْكُمْ بِعَذَابٍ ﴿١١﴾ وویل (موسی) دغو (ساحرانو) به (نزن کړی دی به)
 پرتاسی هلاکت به الله باندي دروغ مه ترئ بس الله به تاسی به عذاب هلاک کړی ﴿١٢﴾ وَقَدْ حَاتَ مِنْ
 أَنْفَرَى ﴿١٣﴾ او په تحقیق ناامیده (خراب) شو هر هغه څوک چې دروغ یې وتړل په الله باندي دوی به یې لومړی
 نصیحت او اخطار واورول چې بنایي دصواب لوري ته رامت او هدایت یې په برخه شي اوکله چې
 ساحرانودا واورېدل نوددوی په زړونو کی دموسی علیه السلام هبیت پرېوت او هک یک حیران شول
 ځکه یې دده په هکله اختلاف وکړ چې الله فرمایي ﴿١٤﴾ فَتَنَزَعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ وَأَسْرُوا الْخَوَى ﴿١٥﴾ (پس یوله بله
 سره جگړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل په خپلو مینځونو کی او پټ یې وساتودغه راز) یعنی دوی په
 خپلو مینځونو کی سره په شخړه شوخینو ویل چې دغه خبری خود ساحر (کوډوگر) نه دي خوله خلگو څخه
 یې دغه راز پټ کړ او کرار کړایي په گوښه کی مناقشه کوله بوله بل سره یې حال وایو ﴿١٦﴾ قَالُوا إِنْ هَذَا
 لَسَكْرَيْنَ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا ﴿١٧﴾ وویل: (جادوگرانو) دادواړه خامخا ساحران دي راده
 لري دوی دواړه چې وباسی تاسی له خپلي ځمکي په خپل سحر ددوی دواړو) یعنی دوی وروسته له
 مناظرو اوډېرو مشورو هم دغه غوټه کړه چې دوی غواړي دمصر به ځمکه قبضه وکړي اوتاسی وباسی
 ﴿١٨﴾ وَبَذَّابًا بِطَرِيقِكُمْ الثَّنَائِي ﴿١٩﴾ (اوبوزي) (محوه کړي) دوی دواړه دغه (لاره) (دین) دتاسی چې ډېره غوره)
 ده تر ټولو اديانو اومذهبونو؛ زمخشري وایی چې داسی برېښي دوی په پټه کی سره مشوره وکړه او پدې

(١) دغه ابن کثیر په خپل تفسیر کی غوره کړي او طبري وایی چې مراد هغه هوار مکان دی چې دواړه ډلو ته یې وایي مسافه یوه
 دی

يې سره اتق شو چي دغه دوه کوډ گران دي ددې لپاره يې دغه چتياوات او اپلتي وويلې چي مبادا موسي او هارون بريالي نشي او خلک ددوی متابعت ونکړي ﴿فَاجْمَعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ أَتُوا صَفًّا﴾ پس راجمع کړئ تاسي (اسباب دسحراو) مکر خپل بياراشي (دمعارضې ميدان ته) صف صف (ترخود کتونکو په سترگو کي موهبت ولوېږي) ﴿وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى﴾ او په تحقيق بريالی شو نن هغه څوک چي بريالی شو: مفسرين کرام وايې چي دوی له برياليتوب څخه هغه څه مقصد وکوم چي فرعون ورسره دسترونو نغوته کړي وه چي دوی به ځان ته نژدې کوي او د عزت خاوندان به جوړېږي لکه چي الله جل جلاله فرمايې ﴿فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِمَرْعَوْنا هَٰذَا إِنَّا كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لُمْتُمُ الْمُفْرِينَ ﴿الشعراء ۴۲﴾ قَالُوا بَنُوتِ إِمَّا أَنْ تُخْلِيَ وَإِمَّا أَنْ تَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلَمَ وويل: (کوډ گرانو) ای موسي ايا به ته غورځوي (لومړی همساخپله) اويابه شو موږ اول دهغه چاچي غورځوي (همساخپله) ده ته يې اختيار ورکړ ځکه باوريې درلودهغه به بريالي کېږي اويقين يې لاره چي په دغه ډگر کي له هغه سره هيڅوک سيالي نشي کولای ﴿قَالَ نَلُّ الْقَوَا﴾ وويل: (موسي) بلکه وغورځوي تاسي رومي: ابوالسعود وايې چي دغه مقابلتاددوی د ادب په وړاندي خورابنکلی ادب دی ځکه په قطعي توگه يې دوی ته وويل: تاسويې وغورځوي بل داچي ددوی په کوډويې پروانه کوله ترخودوی هغه اسباب ښکاره کړي چي له دوی سره شنه او ټول توان په کار واچوي بيا به دالله جل جلاله سلطان او قدرت معلوم شي چي پر حق باندي باطل مغلوب او ووهي (۱) ﴿فَإِذَا جَاءَهُمْ رَعِيبُهُمْ يُحَيِّدُ إِلَيْهِ مِنْ مِخْرِمٍ أَنَّهُ تَتَقَرَّبُ﴾ پس ناڅاپه (دغه وخت) هغه پري او همساگانې ددوی ددوی په خيال کي راوستی کېدې دغه (موسي ته) له وجي (دسحره ددغو) کوډ گرانو) داسي چي دغه بېشکه (ماران دي) چي منډي وهي (او خفلي) دلته په کلام کي حذف راغلی چي معناور باندي دلالت کوي يعني ويې غورځولې هغه لکري اورسي نو موسي عليه السلام گمان کاوو چي دغه ماران دي او په گېډو خفلي آن تردې چي ځني وېرېدو او لالهاند شو ﴿فَأَوْحَسَ فِي نَفْسِهِ جِيفَةً مُوسَى﴾ بيا وموندله په نفس خپل کي وېره موسي: او دغه ويره دبشري طبيعت له مخي وه ځکه يوه ډېر هولناک منظر يې وليد ﴿فَلَمَّا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى﴾ ومو وويل: (موسي ته) مه وېرېږه! بېشکه ته چي يې همدا ته ډېر غالب يې (۲) ﴿وَأَلْقَى مَا فِي بَيْمِيكَ تَلْقَفَ مَا صَعَوْا﴾ او وغورځوه هغه شی چي په ښي لاس کي دي چي له خلق څخه ښکته تېرکړي هغه څه چي دوی جوړکړي دي ﴿إِنَّمَا صَعَوْا كَيْدُ سَاحِرٍ﴾ بېشکه هغه شی چي دوی جوړکړي دي دساحر مکړدی مداريتوب دی ﴿وَلَا يَقْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَنْتَ﴾ او بری نه مومي کوډگر هرچېرته چي راشي (ځکه دروغجن او گمراه کونکی

(۱) ابوالسعود ۳/۳۱۳

(۲) الله پاک په همدغه سخته گری کي وحی وکړه په دې وينا سره

تيرايستونکي دی) ﴿فَأَنفَى السَّحَرَةَ مَجْذَأًا قَالُوا أَمَّا بَرِّتَ هَرُونَ وَمُوسَى﴾ پس (نسکور) وغورخول شول
 کوډگران پداسي حال کي چي سجده کونکي وو (الله رب العلمين ته نو) ويې ويل ايمان موراوړی دی
 په رب دهارون او (رب د) موسی؛ ابن کثیر وایي چي کله موسی علیه السلام لکړه وغورخوله
 سترېنا مارشو چي پښې او غاړه يې لرله سراوغاښونه يې درلودل نو په دغورسيواولکړو پسې شو چي
 هيڅ کوم څېز يې نه پرېښود چي خوړلی يې نه وې خلکو په رڼو سترگو ورته کتل او چي کوډگرانو دغه حالت
 وليد نو په علم اليقين سره وپوهېدل چي دغه کوډي نه دي دغه حقيقت دی هيڅ شک او شبه پکي نشته
 نو پدې وخت کي په سجده پرېوتل معجزه ښکاره شوه دليل څرگند شواو کوډي ماتي او باطلاي شوې ابن
 عباس رضی الله عنه وایي چي: دورځي په پيل کي کوډگران وواو په پای کي يې ښکان شهيدان (١)
 ﴿قَالَ أَمْسَنَّمْ لَهُ قُلٌّ أَنْ أَدَّ لَكُمْ﴾ وويل (فرعون) چي تاسو دده تصديق وکړ پخوا له هغه چي زه اجازه
 درکړم تاسو ته (د تصديق دده) ﴿إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ﴾ بېشکه چي دی خامخاستاسي مشردی
 هغه چي تاسي ته يې جادو درښودلی دی؛ نو تاسي ورسره لاس يوکړی دی چي له مانه پاچهي واخلي.
 قرطبي وایي: چي فرعون دغه ويناددې لپاره وکړه چي خلک تېرباسي ترڅو يې متابعت ونکړي او ايمان
 رانه وړي لکه ددوی ايمان (٢) نو يې تهديد کړل ويې ويل: ﴿فَلَا قِطْمَ آيْدِيكُمْ وَأَرْحَلُكُمْ مِّنْ حَلَبٍ﴾
 نو اوس به پرې کړم زه خامخالاسونه دتاسي او پښې دتاسي له خلافه (ښی لاس او کينه پښه) يا کيني لاس
 اوبښي پښه) ﴿وَلَأَصْلَبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ﴾ او خامخابه خوړند کړم تاسي په تنو د خرماوو کي (اووبه
 مووژنم په سخته وژنه سره) ﴿وَلَنَعْلَمَنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَدَاوًا وَأَنفَى﴾ (او خامخا معلوم به کړي تاسي هرومرو چي
 کوم يوله موږ نه ډېر سخت دی له جهته د عذابو اوبقاء دهغه (زه که موسی) ﴿قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلَىٰ مِ
 حَاءِ مَا مِنَّا الْيَتِيَّتِ﴾ وويل: (کوډگرانو) له سره به تاغوره نکړو (په هدايت او ايمان راوړلو) په هغه چي
 موږ ته راغلي دي له ښکاره معجزو څخه (که څه هم پدې لاره کي هلاک شو) ﴿وَالَّذِي فَطَرَنَا﴾ او قسم په
 هغه ذات چي موږ يې پيدا کړي يو ﴿فَأَقِصْ مَا أَنتَ قَاصٍ﴾ پس وکړه ته هغه کار چي ته يې کونکي يې
 ﴿إِنَّمَا نَقْصِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ بېشکه همدا خبره چي حکم به ورکړې ته پدې ژوندانه د دنيا کي
 (ستا امريوازي دلته چلېږي او موږ تل تر تلنه نعمتونه غوره کړي دي عکرمه وایي چي: کله دوی الله تعالی
 ته سجده وکړه نو خپل هستوگنځی يې په جنت کي بيا وليدل ځکه يې هغه څه وويل چي ويې ويل (٣)
 ﴿إِنَّا أَمَّا بَرِّتَنَا لِعَمِيرٍ لَّنَا حَطِينًا﴾ بېشکه موږ پخپل رب ايمان راوړی دی چي موږ ته زموږ گناهونه وېښي
 (کوم چي کفر او معاصي دي) ﴿وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ﴾ او هغه جي ت مجبوره کړي يو موږ په کولود (هغه

(١) المختصر ٢/٤٨٢

(٢) القرطبي ١١/٢٢٤

(٣) القرطبي ١١/٢٢٥

نبي (له سحره) (حي دالله دنورسغله مره كړو) ﴿وَاللَّهُ خَبِيرٌ وَنَقَّى﴾ (له جهنه ديوپ
ور كړلو) او دېرې پاي كېدونكي دي (عذاب دده دغه دهغې خبرې خواب دي چې ويلي سى وو) ﴿مَرَاتَ رَبُّهُ ثُمَّ مَخَّ فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ﴾ (بستكه شان دادى هرڅوك چې راشي رب خپل ته كافر پس بېشكه شته ده
ته جهنم دوزخ) دغه دساحرانو دويينا بشپړونكي (تتمه) ده چې فرعون ته يې دنصيححت په توگه وبلل د
﴿يَتُوتُ فِيهَا وَلَا يَخْرُجُ﴾ (چې نه به مري په دې دوزخ كي) (چې هوساشي) (اونه به ژوند كوي دژوند په
خړژوند خوندور او آرام) ﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ مُؤْمِنًا قَدْ غَمَلَ الصَّالِحِينَ﴾ (او هرڅوك چې راشي دغه (الله) ته په
سامت كي) پدې حال كي چې مؤمن وي چې په تحقيق كړي يې وي بڼه عملونه (په دښ كي اوله
بدو عملو سى خړ رغورلى وي) ﴿وَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْأُولَى﴾ (پس دغه مؤمنان جي دي شته دوى به
درجې دېرې اوحي) (نه نزد دالله) ﴿حَتَّىٰ عَذَابٍ﴾ (چې هغه مرتبې) جنتونه دي د(تل) هستوگني يعنى
دغه وچي درجې اوبېغمه پكيزه داوسېدلو ځايونه دنل هستوگني جنتونه دي ﴿نَخْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ حَبِيدِينَ فِيهَا﴾ (چې بڼېرې) (له لاندي دمانيو او ونو) ددوى ويالي (څلور دوله چې دشرابو، شاتو،
شيدو او اوبوبه وي) همشته به وي په دغو جنتونو كي (هيڅكله به ځني ايستل كېرې نه) ﴿وَذَلِكَ حَرَّتُ
مِنْ رَبِّكَ﴾ (ودغه درجې و جنتونه ثوابونه) جزاء دهغه چادي چې خان يې پك كړى وي (له گڼ هونو و
كفر څخه به حدب سريف كي راځي چې جنب سل درجې لري په مينځ دهر دوو درجو كي لكه دآسمان او
ځمكي غوندي مسافه ده فردوس ترهولو غوره دى كله چې باسوله الله څخه د(جنت) غوښتنه كوي
نوفردوس ځني غواړي) (۱)
بلاغت

پدې آيتونو كي چې دبديع اوبيان ك مى ښكللاوى سته دادى

۱- سَفَرٌ دى دى ﴿تَسْمَعُ نَسْفَتٍ﴾ (له دى هغه ديزدېك او غوراوي بخشسونه دهغه
چاله حال سره مشابه كېم) حرك حى باجاسى دعزت وكرم وړگني ځكه په هغه كي همداسي ساسى
صفتونه خوښه وي سوهله سى باجاسان لبار غوره كړي او خپل ستراموراو چاري وروستى
د(د طلع) كلمه سى ددى لاره اسعاره راوړه پدې كي بېعه سعاره ده

۲- لَعَلْفَه مشابه حى فرماسى ﴿مِنْ خَلْقِكُمْ وَفِيهَا بُعِدُكُمْ﴾ (چې دله سى منها) او(فها) مقبله كړى
همداسي سى (خلو) او(اعاده) هم مقبله ده او دغه له بدعي محسن نوحه گڼل كېرې

۳- ايجاز بالحذف چي فرمايې ﴿بَلِ الْفَوَاقِدِ جَاهَلْتُمْ﴾ دلته سي (فالقوا) حذف کره خکه معا ورباندي دلالت کوي او همداسي ﴿فَالْقَى السَّحَرَةُ سُحْرًا﴾ وروسه له هغه جي ويې فرمايل ﴿وَلَقَدْ مَادَى تَمِيكَ﴾ جي دلته اوږد کلام حذف شوي جي هغه دادی موسی عليه السلام لکړه وغورخوله نو د کوه گرانو هرڅه بي ترستوني تبرکړل نوبيا کوه گران به سجده سر وټل او دلته سي جي حذف ښه اسي وجه يې داده چي معذور باندې دلالت کوي او دغه نه ايجاز بالحذف وایي

۴- د طبق صنعت لکه ﴿يَمُوتُ﴾ بخي ﴿اَوْ﴾ نبيدکم .. مخرجکم .

۵- دمقابلې صنعت لکه د ﴿مَرَّ بَاتَ رَنَّهُ﴾ محرمًا ﴿اود﴾ و مر رنه. مؤمّت قد عَمِدَ اَعْمَدَتْ ﴿سرمنځ او دمقابلې پېژندگلوي داده چي دوي معنا گاني او بارياتي روڼل سي بيا سي په مقابله کې نوري روڼل دغه مقابله گڼل کېږي

۶- نسکلي سجع چي له خانه جوړه شي (متکلفه) نه وي لکه ﴿ضَحَى افزى نجى برکى﴾ او نور

۷- مؤکدات لکه جي الله تعالى فرمايې ﴿إِنَّا لَنَلْبَثُ أَتْلَاغَ﴾ دغه خبري په حواله کوه سوره نېسک کړي لکه ﴿إِنْ﴾ چي تاکيد افاده کوي د ضمير تکرار چي ﴿أَتْلَاغَ﴾ او د خبر تعريب چي ﴿أَتْلَاغَ﴾ همداراز د (علو) لفظ چي پر غلبه باندې دلالت کوي د تفضيل صيغه لکه در لا على (دوړا کریم ښکلاوي سي اندازې دي داڅومره بليغ او په زړه پوري بيان دی او دغه گړد د علم معاني له خصائصو گڼل کېږي تنبيه

په آيتونو کي دهغه څه يادونه نده شوي جي فرعون به ساحر نو باندې اجرء او ترسره هم کړل کوم جي هديد يې ورکړي وو خو مفسرين کرام وليکلي چي فرعون د دوي لاسوه او پښې غوڅې کړي او بيا يې به دار کړل دوي په ايمان ووژل شول ځکه نوابن عباس رضی الله عنه و يې چي هغوی دورځي به پيل کې کوه گران او په پای کي بيان بکان ابرار شهيدان شول.

الله تعالى فرمايې:

﴿وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرَبْ لَهُمْ طَرِيقًا إِلَىٰ الْأَرْضِ بِسَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَائِمُ لَّهُمْ فِيهَا حَاثِلُ الْمَقَاتِلِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿٢٥١﴾ وَأَصْلُ فِرْعَوْنَ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٢٥٢﴾ بِسْمِ إِسْرَءِيلَ قَدْ نَجَّيْنَاكَ مِنْ عَدُوِّكَ وَوَعَدْنَاكَ جَانِبَ الْفُلُورِ الْأَيْمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْمَنَ وَكَلَّمَنِي ﴿٢٥٣﴾ كَلَّمَا مِنْ طَلَسْتِ مَا رَدَفْتُمْ وَلَا تَقْصُوا مِنْهُ فَيَجِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٢٥٤﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لَّنَّاءٍ وَمَنْ وَعَدَ صَليحًا ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٢٥٥﴾ وَمَا أَفْعَلْتُكَ عَرَّ قَوْمَكَ يَمْوَسِي ﴿٢٥٦﴾ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَنْزِي وَعَصَيْتُ بِئِنَّكَ لَنْ تَرْضَىٰ ﴿٢٥٧﴾ قَالَ بَلْ قَدْ هَدَىٰ قَوْمَكَ مِنْ نَعْدِكَ وَأَصْلَهُمُ السَّامِيُّ ﴿٢٥٨﴾ فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ يَسْأَلُ بِنَجْوَىٰ اللَّهِ يَبْعَثُهُ رُسُلًا يَرْسَلُ

حَسًّا أَفْطَالٍ عَلَيْكُمْ الْقَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ عَصَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حُمِلْنَا أَوْرَارًا مِنْ رَبِّنَا الْقَوْمُ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَدًّا لَهُ خَوَارٌ فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى قَتَلْنَاهُ أَفَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ صَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلِ يَقْوِيمٍ إِنَّكُمْ قُنُوتُكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿٨٩﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩٠﴾ قَالَ يَهْرُونَ مَا مَعَكُمْ إِذْ رَأَيْتُمْ عِجْلًا مَلِكًا ﴿٩١﴾ أَلَا تَتَذَكَّرُونَ أَفَعَصَيْتُمْ أَمْرِي ﴿٩٢﴾ قَالَ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩٣﴾ قَالَ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩٤﴾ قَالَ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩٥﴾ قَالَ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩٦﴾ قَالَ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩٧﴾ قَالَ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ﴿٩٨﴾

مناسبت او تراو:

لاتراوسه آتونه دموسی علیه السلام اوفرعون کیسه بیانوی اودلته آیتونه دی پلوته اشاره کوی چي خرنکه الله موسی علیه السلام اوقوم ته یی پاملرنه وکره دوی یی وژغورل اودنمن یی هلاک کردوی به دخپلو سترو اولو بوغترانعامونو درکول ورپه یی دوی اوداچي دوی ته یی وصیت کړی چي دالله شکرپر خای کړي اوله دی خخه یی ووبرول چي دالله دغضب خخه دی خپل خان وژغوري کفردي نه کوي بیایي ددوی هغه انحطاط ونبودکله چي یی د(خوسي) گلگي عبادت پیل کړ اودله یی دسبرو آیسونو تفصیلی خبري راونغبستلي.

لغتونه:

(درکا) نژدې کېدل (بطفوا) طغیان اوله حد خخه تجاوزنه وایي (هوی) دجهنم کندي ته ولوبدوپه اصل کي (هوی) له لوبه خخه خورته رالوبدلوته وایي اودله مرادددوزخ بیخ (هاریه) دی (ملکا) زموږ په توان اوقدرت کي اومقصدخني هغه چاره چي موږ یی له خپله لوري په واک کي لرو له خپله لوري (اودارا) درانه ، گنده ته ځکه (ورر) وایي چي کله په انسان بارشي سو هغه درنوي (حوار) دغوایي رمباري (یاس ام) ای زما دموري زویه دغه لفظ دمقابل لوري مهرباني ته را اړول دي (سولت) بنایسته اوبنکلي کړه.

تفسیر:

﴿وَلَقَدْ أَرْحَمْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي﴾ او خامخا په حقیق موږ موسی ته داسي وحی کړي وه چي د(له مصره) وېسه بندگان زما (کله چي فرعون بخپل طغیان کي غوږه وو) فاضريت له طریقا یی تحریرسا (پس جوړ کړه دوی به) به وهلودهمساخپلي (وحه لاره به درېب کي) چي ورباندي درومی (

﴿لَا تَخَفْ دَرَكًا وَلَا نَجَاتًا﴾ نه به وهرېري ته په تعقيب (دنيولوله فرعون څخه) اونه به وهرېري له وېسېدلو (په بحرکي) ﴿فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ﴾ (پس راغي ورپسې فرعون سره له لښکروده پس لاندي کړل دوی له سيندڅخه هغه څېزچې لاندي يې کړل) يعني فرعون سره له خپلو لښکروپسې راوړسېدواوهغه هيبت اودهشت ورباندي وغوړېدوچې له الله پرته بل چاته يې حقيقت څرگندنه وودغه تعبير همدا تهويل او هيبت افاده کوي ﴿وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَى﴾ او فرعون خپل قوم گمراه کړا (ورته يې) و نه بنوده سمه لاره (دنجات اونېکمرغي پدې کي په فرعون باندي تهکم دی چي هغه به ويل) ﴿وَمَا أَهْدِيكَ إِلَّا سَبِيلَ الْبَلَاءِ﴾ غافر ۲۹ ﴿يَبْقَىٰ بُرْهَانٌ لِّكَ مِنْ دُونِكَ﴾ (وفرمايل الله) چي ای بني اسرائيلوپه تحقيق موبتاسي ته نجات درکړستاسي له دېمنه) دغه خطاب بني اسرائيلوته هغه وخت دی کله چي له سيندڅخه روغ رمت رابهر شول او فرعون سره له لښکروپکي دوب شواو معنایې داچي ای بني اسرائيلوزما هغه ستر نعمت درپه ياد کړئ کله چي د فرعون اودهغه له سخت عذاب څخه مو نجات درکړ ﴿وَوَعَدْنَاهُ جَانِبَ الْبُورِ الْآيَمْنَ﴾ او موږ له تاسي سره وعده کړي ده (په واسطه دموسی) جانب دطورچي ښی جانب دی (دمناجات له موسی سره او ورباندي تورات نازلول؛ اوداچي وعده يې دوی ته نسبت وکړدايدې چي گټه اومنفعت يې دوی ته راجع دی او دتورات په نزول کي ددوی دنيوي او اخروي نېکمرغي نغښتي ده) ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَ وَالسَّلَوى﴾ او موږ پرتاسو نازل کړل (ترنجبين) من اوسوی (وربت شوي مړه ځان) يعني کله چي تاسودتيه په دښته پيد کي لالهاندوی موږ درباندي (من) چي لکه شات دغسي څېز دی نازل کړاوب (موسوی) درته راواست ووچي ترگرډومرغانوبې خوږې غوښي درلودې اودغه زموږله لوري پرتاسوا حسان ووپه دغه ترتيب کي بېخي زبانه ښکلایستړگوکېري ځکه لومړی يې دنجات وژغورني نعمت وروښود ورپسې دېني نعمت اويي دنيوي نعمتونه ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ خورئ تاسي له پاکېزه شيانو چي موبتاسي ته روزي در کړي ده ﴿وَلَا تَطْعَمُوا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي﴾ اوتجاوزمه کوئ (په پراخي اوعافيت کي) پس راکوز به شي پرتاسوزما غضب ﴿وَمَنْ يَحِلَّلْ عَلَيْهِ عَضِي فَقَدْ هَوَىٰ﴾ او هرڅوک چي لازم راکوزشي ورباندي زما غضب نوپه تحقيق سخت وغورځېدو (په هاويه کي هلاک اوبدمرغه شو) ﴿وَإِنِّي لَعَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ﴾ او خامخازه هرومرو ښه مغفرت کونکی بم هغه چاته چي توبه يې واستنه (له شرکه) اوايمان يې راوړاونهک عملونه يې ترسره کړل بسا (مستقيم او ثابت) پتې شوپه هدايت (او ايمان) په آيت کي دهغه چالېره چی به عصيان کي لوېدلی وي د راوتلو ترغيب دی اوداچي هغه دي ناهيلي نسي ﴿وَمَا أَغْنَاكَ عَنْ قَوْمِكَ يَمُوسَىٰ﴾ او څه شي راگرندی کړي به ای موسی له قومه خپله، زمخشری وایی چي موسی عليه السلام له نقبسانو سره وعده نکلي وه چي کوه طورته به ځي ب هغه

رومبی دالله دکلام داورېدولوپه شوق دطورغره ته ورسېدو (١) ﴿قَالَ مِمَّ أَزْلَاجُ عَلَى أَثَرِي وَعَمِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِيَرْضَنِي﴾ (موسی) دوی دغه دي (راروان دي) راپسې له ماوروسته (دېرژدې) او ما جلتي وکړه تاته (په راتلوکي) ای زما ربه ددې لپاره چې ته راڅخه خوښ شي موسی علیه السلام لومړی معذرت وړاندې کړاویيایې سبب بیان کړچې هغه ترقوم دمخه ځکه راغی چې ستاد مناجات اشتیاق یې درلود اوچې ته ځني خوښ شي ﴿قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ﴾ (فرمایيل) الله) پس بېشکه موږچې یوپه تحقیق وموازمو یوقوم ستا وروسته (له راتلو) ستایعنی هغوی مودخوسکي (گلگي) په عبادت کولو امتحان کړل ﴿وَأَضَلُّمُ السَّامِرِيُّ﴾ (اوسامري دوي گمراه کړل، داسي چې سامري کوه گر یومنافق اودهغې ډلي خلکوڅخه وو چې دغوايانو عبادت یې کاوو، دوی ته یې سخوند رکی جوړکړ مفسرین کرام وايي چې موسی علیه السلام دالله مناجات ته راتونويي هارون علیه السلام خپل ورور بنی اسرائیلوته خلیفه وټاکو او دا مارېینه یې ورته وکړه چې دالله طاعت او عبادت ته دي وهڅوي اودموسى علیه السلام دغیاب څخه په گټه اخیستلو سامري زېورات (گنې) راغونډي کړې اوخوسى یې ځني جوړکړ دوی یې دهغه عبادت ته راوبلل اودوی هم دغسې وکړل اوداهغه ابتلا، وه چې دموسى له وتلو شل ورځي وروسته ورکړل شوه ﴿فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَنَ أَيسَفًا﴾ (او پس راوگرزېدو موسی خپل قوم ته ډېر غمجنه خوراغمجن) یعني موسی علیه السلام له طورڅخه وروسته له هغه چې خلوبښت ورځي یې بشپړي کړې او تورات راوړپه داسي حال کي چې سخت خواشینی او غمجن پدې ووچې ولي یې قوم د(گلگي) عبادت پیل کړی راستون شو ﴿قَالَ يَنْقُورُ آلَمُ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًّا حَسَنًا﴾ (موسی) ای زما قومه آیا وعده نه وه کړي له تاسي سره رب ستاسي وعده نېکه وعده (چې تورات درکوي هغه چې به پکي نور او هدایت وي استفهام دتوبیخ لپاره دی) ﴿أَفَطَالَ عَلَيْكُمْ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي﴾ (آیا پس اوږده شوه پرتاسي زمانه چې وعده مو هېره کړه) اوکه اراده کړي وه تاسوچې لازم را کوزشي په تاسي غضب قهر له جانيه درب ستاسي پس خلافه کړه تاسي زما وعده؟ ابوحیان وايي چې دوی له موسی علیه السلام سره وعده کړي وه چې دالله ددين اودموسى دسنت پیروي به کوي او هېڅکله به دالله دامر مخالفت نه کوي خوله دې څخه یې څرگند مخالفت دسخوند ربه عبادت کولو پیل کړ(٢) ﴿قَالُوا مَا أَحْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِكَ﴾ (بني اسرائیلو) چې نه مودی کړی خلاف دوعدی ستا پخپل اخبار سره (بلکه موږدېل چاپه تحریک اولمسون داسي کړي دي (البکن) موږدېرکړی شوي یوپه پېتو له گانو او کالیو دقوم د(قبطیانو) پس ومو غورځولې هغه گنې(په اورکي) (دسامري په حکم) مجاهد وايي چې داهغه گنې وې چې دفرعون له

(١) الکشاف ٣/ ٨٩

(٢) البحر ٣٨٨

آل خُخه يې په خواست (استعاره) اخیستی وې ﴿وَلَكِنَّا حُمَلَاءُ أَوْرَارًا مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا﴾ وليکن موږ بارکړی شوي يو په پېتوله گانو او کاليود قوم (د قبطيانو) پس و موغور خولې هغه گانې (په اورکي د سامري په حکم) ﴿فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ﴾ او همداسي وغورخولې گانې (په اورکي) سامري چي کومي له ده سره د قوم گانې وې مفسرين کرام وايي چي بني اسرائيلو له قبطيانو څخه په استعاره گانې غوښتي وې پخواله دې چي له مصر څخه ووزي بيا کله چي موسی عليه السلام به به راستنېدلوکي وځنډېدو نو سامري دوی ته وويل چي موسی له دې کبله وځنډېدو چي له تاسو سره گانې دي نو دوی راغونډې کړې او سامري ته يې وسپارلې هغه په اورکي وغورخولې او گلگي (سخوندړ) يې ځني ورته جوړ کړ او بيا يې د جبريل (عليه السلام) د آس د پښو يو موتی خاوره ورباندي وغورخوله نو هغه به رملباري وهلې (١) او همدغه د الله ويناده چي فرمايې: ﴿فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِثْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ﴾ نور او يو ست دوی ته له دغه خندق څخه (سامري) يو څس چي جسد وو چي ووده ته غږ د څسي (٢) (سا پکي نه وه) ﴿فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِنَّهُ مُوتَىٰ مَوْتَىٰ﴾ نو وويل: (سامري او تابعانويې) دغه د تاسي خدای دی او د موسی خدای دی پس هر کړی دی ده (خپل خدای دلته او پورته يې په لټه پسي تللی دی. قتاده وايي: معنایې داده چي موسی خپل خدای همدلته له تاسو سره هېر کړی نو دوی يې عبادت پيل کړی الله جل جلاله د دوی د دغه سخي ف عقل ترديد هسي کوي فرمايې: ﴿أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ صَرًّا وَلَا نَفْعًا﴾ آيا نه گوري دوی بېشکه شان دادی چي بيرته نه گرزوي دوی ته خبره اونه دوی نه مالک دی د ضرر دفع کولو يا گټي راوړلو استفهام دلته د توبيخ او ترهني لپاره دی ﴿وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِن قَبْلُ يَنْقُورُ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ﴾ او خامخابه تحقيق وويل: دوی ته هارون پخوا (له راتلود موسی نه د نصيحت په توگه) ای زما قوم بېشکه همداخبره ده چي ازمويلي شوي ياست ناسي په (عبادت د) څوسي ﴿وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِيَ﴾ او بېشکه رب ستاسي هم دارحمن دی نه (بل څوک) نو متابعت وکړئ خدا او اطاعت وکړئ زما د حکم (چي د گلگي عبادت مه کوئ) ﴿قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوتَىٰ﴾ وويل: (بني اسرائيلو) چي همېشه به اوسو په (عبادت د) څسي محکم ولا تر هغه پوري چي موسی موږ ته بيرته راشي (له کوه طوره بيا به وگورو) (٣) ﴿قَالَ يَهْرُونُ مَانَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا أَلَّا تَتَّبِعَنِ﴾ وويل: موسی (پس له

(١) دغه دابن عباس، قتاده او مجاهدو پينده کذا فی لطبري ٢٠٠/١٢

(٢) امام رازي وايي چي څني څنگ واسې هغه ژوندی وو او غريبي کاو او او جديا ويلي چي ژوندی خوه وو مگر داسي سوري يې پکي جوړ کړی وو چي د باد او هوا په چلندو به يې غږ کاوو

(٣) سيد قطب رحمه الله وايي چي بني اسرائيلو د سرور و سرخوند ربه کتل او هغه بروردگريې هېر کړ کوم چي دوی يې له ذلت و خوارۍ څخه ژغورلي وو دوی په سرور وروباندي په بې فکري اون پوهي راتول شول او ويل يې ﴿هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِنَّهُ مُوتَىٰ﴾ دغه داسو او د موسی اله دی هغه يې په غره کي لټوي د الله د موندلو لاره يې ورکه کړي ده او داهسي خبره ده چي دوی خپل پيغمبر په ناپوهۍ سورن کړ چي نه دی لاره موندلای شي اوبه الله لاره ورته پسي او دغه سخوند ژوندی نه وو چي د دوی

راڻڪه دڦورده غره نه) اي هارونه خه شي منع ڪري وي به ڪله جي بوليدل جي دوي گمراهان شول له ڏي
 جي زم متابعت دي ونڪر (به جهن دسره) به ڪلام ڪي حذف ر غلي هغه داچي ڪله موسيٰ عنه نسبه
 طور له غره نه راسون شودوي بي وليدل جي دسحود رعب د ب ڪوي نوله سخته فهره او عصى سي ه
 عليه السلام دسردو بنسوخه ونبواوخن ته بي راک ڀل ورنه بي داسي ويل چي اي هارونه اڪله جي ڏي
 وليدل دوي ڪافران شول نوخرنگه دي زم متابعت ونڪر جي دوي ته زجرور ڪري اودغه گمراهي به
 بدو واپي ﴿ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِي ﴾ آيا پس بفرمائي وڪره بازماله حڪمه؟ زما وصيت او امردي پر بسود
 مفسرين ڪرام واپي جي دده امرهغه وصيت ووچي الله نري حكايت ڪوي جي ﴿ وَقَالَ مُوسٰى لِاٰجِه
 هَرُوْتِ اَخْلَفْنِي فِي قَوْمٍ رَّاَصْلَحَ وَلَا تَلْبِغْ سَكْبِلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ ﴿ قَالَ يَبْنَؤُمْ لَا تَأْخُذْ بِلِجْنِي وَلَا بِرَأْسِي ﴾
 وويل (هارون) اي زما د مورزويه مه نيسه ڀيره زما اونه (وڀنسان د) سرزما؛ ابن عباس رضی الله عنه
 واپي جي دهارون (عليه السلام) دسروڀنسان بي په بني لاس اودڀيري بي په ڪين لاس له ڀيري
 خواشيني اوقهرخه نيولي وواود هغه غضب اوقهرووچي د الله جل جلاله په باب بي هغه په
 سراخستي وو ﴿ اِنِّي خَشِيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي اِسْرَءِيْلَ ﴾ (بپشڪه زه ووڀرېدم له دي نه جي وبه
 واپي ته (رانه) جي بيلسون دي واچووپه مينخ د بني اسرائيلو ڪي) يعني زه پدي وڀرېدم ڪه چيري دوي
 په زور او جبر سره رامنع ڪرم نوته به واپي ددوي ترمينخ دجگري اورتابل ڪري دي ﴿ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴾ او
 ودي نه ڪتل زم خبري ته) يعني زم ترراتگه دي انتظار ونڪرڻ ڪه ما وگنله جي ستا تر راتلوخه ونڪر
 اوته پخيله بي چره وڪري ابن عباس رضی الله عنه واپي جي هارون عليه السلام دموسيٰ عليه السلام
 منونڪي وو ﴿ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰمُوسٰى ﴾ وويل (موسيٰ) بس خه وو ستا ڪاراي سامري؟ (يعني خه
 خنز داسي ڪولوته وهڻولي؟) ﴿ قَالَ نَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَنْصُرُوْا بِهٖ ﴾ (وويل (سامري) جي نظر غورخولي
 ووماپه هغه شي باندي جي نظرنه وو غورخولي دوي په هغه شي باندي) يعني ما وليد جي جبريل (عليه
 السلام) تاته دحيات (ژوند) په آس سپور راغي زماپه زره ڪي راوگرزېدوچي ددغه آس دڀنو بو موسيٰ
 خاوره واخلم بياچي مي په هرشي واچوله هغه به ژوندي شي ﴿ فَقَضَيْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُولِ
 فَبَدَّثَهَا ﴾ پس واخيسته مايوموتي (خاوره) له قدمه (دآس د) رسول (جبريل) پس ومي غورخوله
 (د خاوره) په (خرا ددي) خسي ڪي (اوهغه په غڙېدو شو) ﴿ وَكَذٰلِكَ سَوَّلْتُ لِيْ نَفْسِيْ ﴾ او همداسي
 بناسسته ڪري ماته (دا ڪار نفس زما) ﴿ فَكَالَ فَاذَهَتْ فَاِنَّكَ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ ﴾ وويل
 (موسيٰ) پس خه (له مورليري شه) پس بپشڪه شته تاته په دغه ژوندون ڪي دا (جزاء) جي وبه واپي
 (هرچاته جي ويې وڀي) جي مه لگېره (په ما) يعني سنا عقوبت په دنيا ڪي دادي جي نه به بل څوڪ لاس

غرو اوري بلڪه ترجيو انيت لاهم په ٻنڪه پوري ڪي وو هارون عليه السلام جو وره نصيحت وڪرم ڳردوي لڪه غور، لوبسي
 نصيحت وڙيادي ثرنه ڪاوو، غار، بي تري عرو له

دروږي اونه به نه چاته لاس وروږي اوبه آخرت کي ﴿وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تَخْلَفَهُ﴾ او بيشکه شته ته (په آخرت کي) وعده (د عذاب) چي له سره به خلاف ونکړي شي له تاسره له هغي وعدي څخه ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا﴾ وگوره خپل معبود ته دي هغه چي وي ته په عبادت دهغه کي محکم ولاړ (چي خسي) دي ﴿لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْبِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا﴾ خامخا سوخو و موږ هرو مرو هغه بيا به يې بدو و تاريه تار کوي په سینه کي په تاريه تار کولو سره (چي هيڅ اثر يې لپاتي نشي) ﴿إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ بيشکه همدا خبره ده چي معبود (برحق) ستاسي الله دی چي نشته بل معبود د عبادت وړ مگر همدی دی ﴿رَمِيعَ كُلِّ شَجَرٍ عَلَمًا﴾ محيط دی په هر څيز له جهنه د علمه، هيڅ څيز په څمکه او آسمان کي له الله جل جلاله څخه پټ او الوښانه دی
بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بدیع او بيان کومي ښکلا وي شته لنډيز يې دادی:

١- تهويل لکه: ﴿فَغَشِيَهُمْ مِّنَ اللَّيْلِ مَا عَاشَيْهِمْ﴾

٢- طباق لکه: ﴿وَأَضَلُّ... وَمَا هَدَى﴾

٣- استعاره لکه چي فرمايې: ﴿فَقَدْ هَوَى﴾ چي دلته يې د (هوی) لفظ چي معنا يې ده له لور څخه ښکته راغورځېدل د هلاکت لپاره استعاره کړي ده.

٤- طباق لکه: ﴿ضَرًّا وَلَا نَفْعًا﴾

٥- د مبالغې صيغه لکه چي فرمايې: ﴿وَإِنِّي لَغَفَّارٌ﴾ يعني ډېر ښوونکی د گناهونو.

٦- ايجاز يا الحذف لکه چي په ډېرو ځايونو کي راغلی او تفسير څېړلی دی.

٧- سجع چي متکلفه نه بلکه خوندوره او خوږه وي لکه چي ﴿أَتَمَرِي... قَوْلِي... نَفْسِي﴾ اويادا چي

﴿نَفْعًا... عَلَمًا... نَسْفًا﴾ ترپايه پوري

تنبيه:

بني اسرائيلو چي د گلگي (سخوند رگي) عبادت د سامزي په هڅونه پېل کړ ځکه چي د دوی په زړونو کي پخوا لادېت پرستي ريښې غزېدلي وې او کله چي الله جل جلاله دوی د فرعون له طفېانه وژغورل نوله موسی عليه السلام څخه يې وغوښتل چي دوی ته دي يو بُت جوړ کړي چي دوی يې عبادت وکړي الله دغه پېښه هسي بيانوي. ﴿وَجَنُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَنَا عَلَ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَيَّ أَصْنَامٍ لَهُمْ﴾
﴿قَالُوا يَمْشِي أَجْمَلٌ لَّنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ إِلَٰهَةٌ قَالُوا إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾ (الاعراف ١٣٨) نو په دې کي تعجب کول نه دی پکار چي دوی دي د سرو زرو سخوند رچي غږ کوي په عبادت کولو راټول شي ١١

اللَّهُ تَعَالَى فَرَمَانِي

كَذَلِكَ نَفُصُّ عَلَيْكَ مِنْ آبَاءِ مَا قَدْ سَقَى وَقَدْ عَلَّمْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ۖ (١١) مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ
الْقِيَمَةِ وِزْرًا ۖ (١٢) خَلِيدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ حِمْلًا ۖ (١٣) يَوْمَ يُفْعَلُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ رُزْقًا ۖ (١٤)
يَتَحَفَّتُونَ جَنَنًا لَيْسَ لَهُمْ فِيهَا أُشْجَارٌ إِلَّا عَصَارٌ ۖ (١٥) تَخُنُّ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّيْسَ لَهُمْ إِلَّا يَوْمًا ۖ (١٦)
وَيَذَلُّونَكَ مِنَ الْجِبَالِ فَفُلٌ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ۖ (١٧) فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ۖ (١٨) لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ۖ (١٩)
يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ۖ (٢٠) يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَعَةُ إِلَّا
مَنْ أِذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ۖ (٢١) يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ ۖ (٢٢) عِلْمًا ۖ (٢٣) وَعَسَى الْأُخُودُ
لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ۖ (٢٤) وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ۖ (٢٥)
وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ۖ (٢٦) فَتَعَلَّى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا
تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ ۖ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ۖ (٢٧) وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ مَنِي
وَلَمْ يَخُذْ لَهُ عَظْمًا ۖ (٢٨) وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ۖ (٢٩) فَقُلْنَا يَسْأَلُكَ بِمَا
هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ۖ (٣٠) إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ۖ (٣١) وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ
فِيهَا وَلَا تَصْحَى ۖ (٣٢) فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَتَّادُمُ هَلْ أَتُكَ عَلَى شَجَرَةِ الْجَنَّةِ وَمُلْكُ لَا يَبْقَى ۖ (٣٣)
فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ۖ (٣٤) ثُمَّ أَجْنَبَهُ
رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ۖ (٣٥) قَالَ أَهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ
اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ۖ (٣٦) وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
أَعْمَى ۖ (٣٧) قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ۖ (٣٨) قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنسى ۖ (٣٩)
وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَتَرَفَ وَلَمْ يُوْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشدُّ وَأَبْقَى ۖ (٤٠) أَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ
الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۖ (٤١) وَلَوْ لَا كَلِمَةُ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى ۖ (٤٢)
فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ
لَعَلَّكَ تَرْضَى ۖ (٤٣) وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعَتْ بِهِمْ أَوْ جَاءَ مِنْهُمْ زهرة الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِيَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ حَيْرٌ وَابْقَى ۖ (٤٤)
وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى ۖ (٤٥) وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ
مِنْ رَبِّنَا أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةٌ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى ۖ (٤٦) وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ

إِنَّمَا رَسُولًا فَتَنَّا بِبَيْنِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نُنْزِلَ وَنَحْزِي (۱۳) قُلْ كُلُّ مُرْتَبَضٍ فَتَرَبَّصُوا فَنَسْتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَبُ
الْفَرْطِ السَّوِي وَمَنْ أَهْدَى (۱۴) طه: ۹۹ - ۱۲۰

مناسبت او تراو:

کله چي الله تعالى د موسى عليه السلام کيسه په تفصيل سره ذکر کړه ورپسې يې زياته کړه چي دغه
کيسې الهي وحی دي او که چېرې الله ورته وحی کړي نه وای محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته
ددغو عجيبه اخبارو او پېښو معلومات نه وو نو دغه در رسول الله در سالت په رښتنولي لوی دليل او برهان
دی

لغتونه:

(۱۴) هغه ښوی ځمکه چي پکي نباتات او وداني نه وي (مفصفا) برابره ځمکه لکه چي په برابري کي
يوصف وي (امنا) (امت) هغه لوړځای ته لکه غونډۍ او يالوره تپه وايې (مسا) کرار او آرام غږ (عت) ذليل
خاضع شول او ايل وگرزېدل؛ أمية وايې: (لعزته تعنوا الوجوه وتسجد) يعني د الله دعزت په وړاندي
مخونه اېل او تابع گرزي او سجده کوي (ممس) نقص ته ويل کېږي ويل کېږي چي حق يې هضم کړ يعني
ناقص يې ورته وسپارود ظلم او هضم تر مينځ توپير دادي چي ظلم بېخي نه ورکولو او هضم يوڅه نه
ورکولو ته وايې (۱) (نضحی) لمر ته پداسي توگه چي تودوخه يې احساس او گرمي يې وشي پاتي کېدلو ته
وايې (مکا) تنگسيا و شدت ته وايې (سواقما) عورات ددوی دواړو (فربصوا) انتظار وکړئ (الصراط السوي)
برابره غوره لاره.

تفسير:

﴿كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ﴾ (همداسي) (لکه د موسى کيسه) کيسې کوو پرتا (تاته) له
اخبارو د هغو امورو چي په تحقيق په خواتېر شوي دي) يعني لکه دغه د موسى عليه السلام کيسه له
فرعون سره چي پکي غريب او عجيب توکي دي تاته د پخوانيو امتونو کيسې کوو. ﴿وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا
دُكْرًا﴾ (او په تحقيق مو پرتا ته ذکر در کړی دی خاص له جانب خپله) يعني مو پرتا ته قرآن کریم در کړی
چي تلاوت کېږي او په څرگندو معجزاتو مشتمل دی په لبحر المحيط کي وايې چي الله پاک د هغه
احسان يادونه کوي چي ده ته يې هسي پندور کړی چي په کيسو او اخبارو مشتمل او د عليه السلام په
معجزاتو دلالت کونکی دی (۱) ﴿مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وِزْرًا﴾ هر څوک چي مخ وگرزوي له
دغه (قرآن و رباندي ايمان نه راوړي) پس بېشکه دی به بار کړي (په ځان خپل) په ورځ د قيامت کي لوی
بار (درنه گناه چي په دوزخ کي به يې وغورځوي) ﴿حَالِدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ حِمْلًا﴾ چي تل به وي
په دغه (عذاب د لوی بار) کي او بددی دوی ته په ورځ د قيامت کي له جهنم د بارولو؛ گناه يې له بار سره

(۱) لفرطبي ۲۴۹/۱۱

(۲) البحر المحيط ۲۷/۲

مشابه کړه ځکه چې دروند والی لري ﴿يَوْمَ يُفْعُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُحْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا﴾ په هغه ورځ کې چې وپوځل شي (دوهم ځلي) په صور شپېلۍ کې اورا جمع به کړو مجرمان (کافران) به دغه ورځ سره سره ګرځي (تورمخونه) قرطبي وايي ددوی خلقت به هغه ورځ واوښتی (مشموه) شي او ټکي شني سر کې تورمخونه به يې وګرزي (١) ﴿يَتَخَفَتُونَكَ يَقْتَتِبُونَ أَثَرِيكَ إِلَّا عَنَّا﴾ چې ورو ورو پټي خبرې به کوي پخپل مينځ کې (داسي به يوبل ته وايي چې) درنګ نه دی کړی تاسي مګر لس ورځي (په دنيا کې) ابوالسعود وايي چې دوی به د شدت په ليدلو د دنيا د ژوند موده خورا لږ وګڼي (٢) ﴿تَحْنُ أَغْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لِّئِنَّهُمْ إِنَّا يَلْمِزُوكَ﴾ موږ به عالمان يوپه هغو اقوالو چې دوی يې وايي کله چې ووايي هغه ډېر کامل خبرک له حيثه دروش (فکر او عمل) چې ځنډ نه دی کړی تاسي (په دنيا کې) مګر بوه ورځ ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا﴾ او پوښتنه کوی له تانه له (حواله د) غرونو (چې ددوی به د قيامت په ورځ څه حال وي؟) پس ووايه دوی ته چې تاريخه تاراوتيت پرک به يې کړي دغه غرونه (د غېر په شان) رب زما (اولکه شګي باد به يې په هر لوري لوزوي) ﴿فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا﴾ پس پری به ږدي دا ځمکه هواره اګ ﴿لَا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا﴾ چې نه به وينې ته پدغه (ځمکه) کې ښکته و لې اونه اوچت والی ﴿يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ﴾ په دغه ورځ (د قيامت) کې به متابعت وکړي (دا مخلوق د بلني) د بلونکي نه به وي کوږ والی (انحراف) له دغې (بلني د بلونکي څخه چې د محشر ډګر ته به يې بيايي) ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾ اوچپ به شي غږونه (له ډېره هيسته) د پاره درحمن (جل وعلی) پس نه به اورې ته مګر کښه اړ د قدمونو (چې د محشر ځمکې ته به خلګ درومي) دغه معناد ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت شويده (٣) ﴿يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا﴾ پدغه ورځ (د قيامت کې نه رسوي فائده شفاعت (هيچاته) مګر هغه چاته چې رحمن د هغه په حق کې اذن کړی دی او راضي دی الله له دغه (مشفوع) څخه له حيثه د وينا (چې د توحيد کلمه ده) دغه هم د ابن عباس رضي الله عنه تفسير دی ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ﴾ پوهېږي الله په هغو څېزونو چې ددوی په وړاندې دي او په هر هغه څېز چې پسي شاد دوی دي (يعني دنيوي او اخروي امور) اونه به شي احاطه کولای دوی (په معلوماتو) ددغه (الله) له جهته د پوهې (٤) ﴿وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِ الْقَيُّومِ﴾ او ذليل شول مخونه (د خلګو) هغه تل ژوندي فائم تدبير و الادعالموته (هغه واحد، قهار،

(١) القرطبي ١١/٢٤٤

(٢) ابوالسعود ٣/٣٢٤

(٣) الطبري ١٢/١١٤

(٤) اوچايباويلي چې احاطه نشي کولای دوی په معرفت د ذات د الله تعالی شانه ځکه د الله حقيقت پرته له الله بل چا نه معلوم نه دی او همدغه يې په التسهيل کې غوره شوي خبره ګڼلې ده.

جبار لسماءات والارض الذي لا يموت ذات ته زمخشري وايي چي مرادله مخونوخه د گنهگارانو
مخونه دي كله چي د قيامت ورځ وويني او خپله بد مرغي او محروميت وگوري نومخونه به يې دليل شي
داسي لکه چي د بنديانو مخونه وي لکه چي الله فرمايي ﴿فَمَا رَؤُهُ رُلْمَةً سَيِّئَةً وَهُوَ الَّذِي كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا
لِئِي كُنتُمْ بِهِ تَدْعُونَ﴾ (الملك ٢٧) ﴿وَقَدْ خَافَ مِنْ حَمَلِ ظُلْمًا﴾ او په تحقيق نااميده شو هر هغه څوک
چي بر د ظلم يې پورته کړ يعني هغه څوک چي مشرک شو هغه په خسران کي دی او په مراد ونه
رسېدو مطلب يې ونه موندو ﴿وَمَنْ يَتَمَلَّ مِنَ الصَّالِحِينَ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ او هر څوک چي وکړي له بنو عملونو
حال دا چي دی مؤمن وي ﴿فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا﴾ پس نه وېرېږي دی (په آخرت کي) له ظلم اوله
نقصانه (په حسنانودده کي) ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ او همداسي (لکه په کيسو مشتمل آيتونه)
نزل کړی دی موږ دغه قرآن په عربي ژبه (پرتاي محمد ا ترڅو دوی وپوهېږي چي دغه په فصاحت
او بلاغت کي د بشر له توان څخه بهر دی) ﴿وَصَرَفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ﴾ او بيا بياراوري دی موږ په دې قرآن کي
له آيتونو د وعيد (مکرر) ﴿لَعَلَّهُمْ يَنْقُونَ أَوْ يُخَذِّبُ لَهُمْ ذِكْرًا﴾ لپاره ددې چي دوی پرهېز وکړي يا پيدا کړي
دغه قرآن دوی ته پند (په زړونو کي چي دا و امر و امثال يې وکړي اوله نواهيو څخه يې اجتناب وکړي)
﴿فَعَمَلَى اللَّهِ أَلَمُّهُ الْحَقُّ﴾ (نولوی او چت دی الله چي حق پادشاه (د پاچهانو) دی) يعني لوړ دی ددې
برحق ذات سلطان په هر جبار باندې کوم چي مشرکان يې دده له مخلوق څخه ورباندې ستايي ﴿وَلَا
تَنْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ﴾ (او تلوار مه کوه (ای محمد ا په (لوستلود) قرآن
پخوا له هغه چي پوره کړه شي تاته وحی دده) يعني كله چي جبريل تاته قرآن لولي ته له هغه سره په
لوستلو کي تلوار مه کړه بلکه صبر وکړه اوله هغه څخه يې واوره ترڅو هغه يې له تلاوت څخه فارغ شي
بيا يې ته لوله ابن عباس رضی الله عنه وايي چي رسول الله صلی الله عليه وسلم به ددې لپاره چي د قرآن
په يادولو کي يې خورا حرص درلود نو په چټکي سره به يې پخوا تر دې چي جبريل (عليه السلام) يې له
لوستلو فارغ شي قرآن لوست چي ترې هېر نشي نو الله ځني منع کړ قرطبي وايي چي د الله جل جلاله
هغه وينا چي فرمايي: ﴿لَا تُخْرِكْ يَدَيْكَ لِتَمْلِكَ يَدَهُ﴾ (١) ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ او وايه (ای محمد ا)
ای زما ربه زيات کړه ماله جهته د علمه) يعني له الله څخه د گټور علم د زياتوالي غوښتنه وکړه طبري وايي
ورته يې امر وکړ چي د علمي فوائدو څخه چي په کومونه پوهېږي دهغوی غوښتنه وکړي (٢) ﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا
إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ﴾ او خامخا په تحقيق حکم کړی وو موږ آدم ته پخوا له دې نه (چي له درختي دي خوراک
نه کوي) ﴿فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ پس هغه (حکم يې) هېر کړ او و مونه مونده ده ته استقامت (صبر له

(١) القرطبي ١١/٢٥٠ سورة القيامة.

(٢) الطبري ١٢/٢٢٠

هغه ممنوع عنه څخه) ﴿وَأَذِّنْ لِلْمَلَائِكَةِ أَسْحُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى﴾ اوباد کړه هغه وخت چې موږ پرېستوته وويل چې (تعظيما) سجده وکړئ آدم ته پس سجده وکړه (په اولو) مگر (سجده ونکړه) ابليس منع يې راوپه (له امره دالله تعالى) صاوي وايي چې دغه کيسه يې دقرآنکريم په اوو (۷) سورتونو کې مکرر راوپه ده چې بندگانونه دالهي اوامرو دامتثال روزنه ورکړي اوله نواهيو څخه دا اجتناب زده کړه ورته وښيي همداسي دابليس دښمني چې ددوی له پلار آدم سره يې درلوده ورپه گونه کړي (۱) ﴿فَقُلْنَا يٰۤأَدَمُ إِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ﴾ پس وويل موږ اى آدمه بېشکه دا (ابليس) دښمن سنا او (دښمن) دښخي ستا دی) يعني موږ هغه وپوهاوو چې داستا او دحواء لپاره سخت زبردست دښمن دی ﴿فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى﴾ (پس) خبردار) ودي نه باسي خامخا تاسي له جنته پس په مشقت کې به پرېوزی) يعني تاسي دهغه مه منن که نه هغه به ستاسي دايستلو سبب شي اوچي دلته يې يوازي دآدم (عليه السلام) مشقت وښود دغه دفاصلو دمراعات لپاره بل داچي دده شقا په عين حال کې دحواء شقا (بد مرغی) هم ده. ابن کثير وايي. معناداچي پام کوه چې له جنته دي دوتلو زيارونکي يې به په مستقت کې ولوېږي دروزي په لاسته راوړلو به ستري ستومان شي دلته په جنت کې خوپه بې تکليفه او بې کراهه پراخ عيش او عشرت کې اوسي (۲) ﴿إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى﴾ بېشکه مقرر دی تاته چې نه به وږي کېږي په دې (جنت) کې اونه به برېښه کېږي ﴿وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَى﴾ او بېشکه نه به نه تږي کېږي په دغه جنت کې اونه به دي گرمي کېږي (ځکه جنت دارالسرور دی ستريا، ستوماني او تکليف يځني، گرمي، تنده او لوږه نلري) ﴿فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ﴾ پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شيطان (داسي چې) ﴿قَالَ يٰۤأَدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةٍ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْئُتُ﴾ ورته ويې ويل اى آدمه آيا (دروښيم) دلالت وکړم تاته په ونه دتل ژوندي پاتي کېدل او په نه زائل کېدونکي پاچهي باندې؟ دا يو هسي فريب او چل ووچي په ظاهره يې دنصیحت ښه لرله اولعين بيا چېري دنصیحت په غم کې وو (۳) ﴿فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَّتْ لَهِمَا سَوَاءٌ نَّهُمَا﴾ پس وخورله دوی دواړوله (مېړه د) دغي وني (منهي عنها) څخه پس دوی ته ښکاره شول عورات ددوی؛ ابن عباس رضی الله عنه وايي چې: الله جل جلاله هغه نور ورڅخه واخيست په کوم سره چې ددوی عورات پټ وو نو يې شرمگاوي ښکاره شوې ﴿وَطُمِعَا بِمِصْفَانٍ عَلَيْهِمَا مِنْ رَوْحِ الْجَنَّةِ﴾ او شروع وکړه دواړوچي نښلولې پوري کولې يې پرځانونو پوري له پانو (دوني د) جنت (لپاره د عورت پتولو) ﴿وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى﴾ او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) درب خپل (په خوراک له وني څخه) پس چپ شو (له مطلوبه دخلوده په جنت کې) ځکه چې ددښمن په وينا تېروتل شو ابو السعود وايي چې تعبير په عصيان او غوايت باندې سره له وړو کوالي دزلت دتعظيم ښه او د اولاد

(۱) حاشية الصاوي على الجلالين ۲/ ۲۲

(۲) المختصر ۲/ ۴۹۶

لپره بهی دزیات زجر څرگندونه ده (۱) ﴿ثُمَّ أَحْبَبَهُ رَبُّهُ، فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ﴾ ۖ بیا غوره کړدغه (آدم) لره رب دده پس رجوع وکړه الله په آدم په قبول دتوبې سره او هدایت بهی ورته وکړ (دتوبې، ثبات او طاعت په اسبابو دمنگولو لگولو) ﴿قَالَ أَقِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ﴾ ۖ (وویل: (الله) چې کوزش دواړه له دغه جنته ټول ځیني دتاسي دځینو نورو دښمنان بهی) یعنې له جنته ځمکي نه کوزش چې ځیني او لاده ستاسي دځینو نورو سره دمعاش په کسب یا دطبیعتونو داخلاف او رغبتونو دبیبل والي په سبب یو دبل دښمنان دي. زمخشري وایې څرنگه چې آدم او حواء دبشراصل او موراو پلار دي نولکه چې دوی پخپله ټول بشریت وي ځکه ورته خطاب وکړی شو (۲) ﴿فَأَمَّا بَأْسَكُمْ مِّنِي هُدًى﴾ ۖ پس که راغی زما له لوري تاسي ته هدایت (چې کتابونه او رسولان دي) ﴿فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى﴾ ۖ پس هغه چا چې زما د هدایت متابعت وکړ پس هغه به نه گمراه کېږي (په دنیا کې) اونه به بدبخت شي (په عقبا کې) ابن عباس رضی الله عنه وایې چې: الله جل جلاله د هغه چا ضمانت کړي څوک چې قرآن لولی او په حکمونو بهی عمل کوي ددې چې هغه به په دنیا کې گمراه نشي او په آخرت کې به له بد مرغي وژغورل شي او بیا بهی دا آیت تلاوت کړ (۳) ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ ۖ او هر چا چې زما له ذکره (پنده) مخ وگرزاو پس بهشکه ده ته تنگ معیشت دی په دنیا کې (که څه هم په ظاهري توګه په نعمت کې وي) ﴿وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمًى﴾ ۖ او پورته به کړو دی (په آخرت) په ورځي د قیامت کې روند: ابن کثیر وایې: چې که څوک دالله له حکمته څنګ وکړي او هغه په شعوري توګه هر کړي نو د هغه ژوند په دنیا کې تر یخ وي آرام نلري سینه بهی ننگه وي گمراهي ورباندې خپره وي که څه هم له ظاهري پلوه په ناز او نعمت کې لوېېږي چې غواړي هغه خوري او چې زړه بهی غواړي هغه اغوندي او چېرې بهی چې زړه وي هلته اوسي خوزه بهی په اضطراب کې لالهنداو تره وره وي او چایا ویلي چې معنادا چې قبر به ورباندې داسي تنګ شي چې پښتۍ به بهی له پښتۍ سره تېري او بهري کړي (۴) ﴿قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمًى وَقَدِ كُنْتُ بَصِيرًا﴾ ۖ وبه وایې دغه (روند کافر) ای زما به ولی دي زه روند را پاڅولم حال دا چې په تحقیق زه په دنیا کې بیناوم ﴿قَالَ كَذَلِكَ أَنْتَ إِبْنٌ نَّاسٍ فَتَسْبِيحُهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْفَىٰ﴾ ۖ وفرمایل (الله) همداسي وولکه (چې ته وایې) خو راغلي ووتاته زموږ آیتونه پس تا هغه هر کړل او په مثل د هغو (هر ولوستا) نن ورځ به هر کړل شي ته (په عذاب کې) ﴿وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَشْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِنَا رَبَّهُ﴾ ۖ او په مثل د همدې جزا ورکولو (زموږ کفارو ته) جزا ورکوو موږ هغه ته چې له حده ووت (په شهوتونو کې د وېش) او ایسان

(۱) ابر السعود ۳/ ۳۲۷

(۲) الکشاف ۳/ ۹۳

(۳) القرطبي ۱۱/ ۲۵۸

(۴) المخصر ۲/ ۴۹۷

بي ر نه وورپه آيتونو درب خپل ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَى﴾ او خامخا عذاب د آخرت ډير سخت دی و
 ډير تلپاتي دی (هيڅ تېرېده نلري) ﴿أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ﴾ آيا پس ندي ښکاره شوی
 (دغو کفارو دمکې ته) چي موبه پر هلاک کړي دي په خواله دوی نه اهل د زمانو (پخوانيو چي دخپلو
 پيغمبرانو تکذيب يې کاوو) ﴿يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ﴾ چي ځي تېرېږي دوی په (تښو) کليو ځايونو ددوی
 (لکه دعاد اوښود هستوگنځي چي دهغوی د هلاکت نښي ويني آيو لي عبرت او پند ترې نه اخلي؟) ﴿إِنَّ
 فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى﴾ بېشکه په دغه (اهلاک د منکرينو) کي خامخا ډير دلائل (د عبرت دي)
 خاوندانو د عقلونو ته ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى﴾ او که چېرې هغه وينا نه وای چي
 پخوا ويلي شوي ده (له طرفه) درب ستا (په تاخير د عذاب) نو خامخا ووبه دغه (هلاک) لازم (له دوی
 سره) او که نه وای نېټه معلومه د عمر ددوی (نوبه په دنيا کي معذب کېدل) فرآ وایې چي. په آيت کې
 روستی رومي راغلی هغه داچي که چېرې وينا او تا کلي موده نه وای نوبه ارومرو عذاب پر دوی لازم
 وو (په دنيا کي) او د تقديم تاخير سبب يې داچي د آيتونو پيل يوشاني وي ﴿فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ﴾ پس
 صبر کوه (ای محمده) په هغو خبرو چي دوی يې وایې (يعني دغه ستا د تېرمکذبين چي څه وایې په
 هغو صبر کوه) ﴿وَمَسِيحَ يَحْمَدُ رَبَّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾ او تسبيح وايه سره له حمد، ثند درب
 خپل (لمونځ کوه) پخوا د لمر له ختلو (د سهار لمونځ) او تر پخوا له دو بېدلو د لمر (د ما سپنين
 او نماز ديگر لمونځ) ﴿وَمِنْ آيَاتِ الْآلِ قَسَمٌ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ﴾ او په ځينو اوقاتو له ساعتونو د شپې پس
 تسبيح وايه (لمونځ کوه د، ما ښام او ما سځوتن) او په دواړو څنگو دورځي کي (يعني لمونځ کوه په
 ساعتونو د شپې او پيل دورځي کي) ﴿لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ﴾ ښايې چي ته به راضي شې (يعني الله به هغه څه
 درکړي چي ته به وربندي خوښ شې. قرطبي وایې چي اکثره مفسرين وایې چي دغه پنځو لمونځونو ته
 اشاره کوي چي ﴿قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ﴾ د سهار لمونځ ﴿وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾ د ما زديگر لمونځ ﴿وَمِنْ آيَاتِ الْآلِ﴾
 د ما خوستن لمونځ ﴿وَأَطْرَافَ النَّهَارِ﴾ د ما ښام او ما سپنين لمونځ ځکه ظهريه آخر لومړی څنگ دورځي
 کي او پرېوتل د لمر په آخر څنگ دوروستی برخي دورځي دي (١) ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا
 مِنْهُمْ﴾ او مه اوږدوه (نظر د) سترگو خپلو (مه يې اړوه) هغه څېزه چي نفع ورکړې ده موبه هغه سره چي
 قسما قسم دي دغو (کفارو) ته ﴿رَحْمَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا﴾ ښايست د ژوندانه د دنيا ﴿لِيَقْتَنِبَهُمْ فِيهَا﴾ د دې لپاره
 چي وازمايو په دې (نعمونو) کي (نرخود خپل کفر له امله د عذاب ورشي) ﴿وَرِزْقَ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾
 اورزی روزی درب د تا ډير غوره او تلپاتي دي (له دغو فاني نعمونو څخه) مفسرين کرام وایې چي خطاب

رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دی اومراد خني امت دی خکه رسول الله صلى الله عليه وسلم ترهولو زاهدترین ذات ووچی ددنیا په هکله بی هیڅ رغبت نه درلود اوتوله توجه یې دهغه څه په لوروه چي له الله سره دي ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ اوامر (حکم) کوه په اهل (بیت) خپل (امت خپل) په کولودل مانځه (سره له خشوع اودابو) اوته هم پرې کلک ولاړاوسه ﴿لَا تَتْلِكَ رِزْقًا تَنْحَرُ رِزْقُكَ﴾ (موږله تاخه روزي نه غواړو) بلکه (موږ روزي درکوو تاته) یعنی ته پدې مکلف نه یې چي دخان اواهل لپاره روزي وگتې بلکه موږستا اواهل لپاره دروزي تکفل کوو ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلنَّفْوَى﴾ اوبنه خاتمه دعاقت د پرهیزگاري خاوندانولر ده. ابن کثیر وایې چي: محمود عاقبت چي جنت دی هغه چالره دی چي پرهیزگاران (متقیان) وي (۱) ﴿وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ﴾ اووایې (کفار مشرکان) ولي نه راوړي (محمد) موږ ته یوه معجزه (له طرفه) درب خپل؟ (چي دده په رښتنولي دلالت وکړي) ﴿أَوَلَمْ نَأْتِهِمْ بَيِّنَةً مَّا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى﴾ (آیادوی ته ندی راغلی مصدق دلیل برهان دهغه شي چي په پخوانیو کتابونو کي وو؟) یعنی آیادوی در رسول الله صلى الله عليه وسلم په معجز قرآن باندی بسنه (کفایت) نه کوي هغه چي د پخوانیو امتونو په خبرونو مشتمل دی؟ استفهام دتویيخ اوتفریع لپاره دی په البحرکي وایې چي: مشرکانو وړاندیز کاووجي ددوی د خوښي معجزې ورته راوړل شي اودغه ددوی دسرغړوني شاهدوونو ورته داسي خواب وویل شوچي آیدغه قرآن چي په پخوانیو کتابونو کي دده په هکله بشارت اوزبری ورکړل شوی وود معجزې په توگه کافي نه دی؟ چي داترولو معجزاتو خوراستره اوتلپ تي معجزه ده خکه دقیامت ترورځي به پاتي وي (۲) ﴿وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ﴾ (وکه چېري موږ دوی پخوا په عذاب سره هلاک کړي وای) یعنی که چېري دغه دمکی کفار پخواد قرآن له نزوله اود محمد صلى الله عليه وسلم تربعشته موږ هلاک کړي وای نو ﴿لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا﴾ خامخابه دوی ویلي وو: ای زموږ ربه! ولي دي موږ ته پیغمبر نه راولېږو (چي موږ ورباندې یمن راوړی وای متابعت موکړی وای) ﴿فَتَنَبَّأَ بِآيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نُنْزِلَ وَنُخْرِجَ﴾ نوچي متابعت کړی وای موږ استاد آیتونو پخوا له هغه چي موږ ذلیل شرمنده شوي وای (دخلگو په وړاندې مفسرین کرام وایې چي دالله جل جلاله مقصودادی چي وروسته دانبیاءو برانلو اود کسانو نو تر نازلېدو هېچته حجت اوعذر نه دی پاتي ﴿قُلْ كُلُّ مُتَرَيِّضٍ﴾ ووايه ای محمده دوی ته) چي هریو (له موږ اوتسو) انتظار کونکی دی (چي مرسته به چاته وي اوڅوک به له کړاوونو سره لاس اوگرېوان شي) ﴿فَرْتَبَّصُوا﴾ پس تاسي انتظار کوئ د (عاقبت اویا بلي) ﴿فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ أَسْوَى وَمَنِ أَهْدَى﴾ پس ژربه

پوه شی تاسي جي څوک دي خوندان دسمي لاري ؟ (آيامور يو، که تاسو؟) او کوم يودی جي په سه صافه لاره درومي (او څوک په گمراهي کي لوېږي) موږ که تاسي؟. قرطبي وايي جي پدي کي دوېروني او تهديدولو ډول نغبتی دی هغه چي دامبارک سورت ورباندي پای ته رسېدلی دی^(۱) بلاغت.

پدي مبارک کوآبونو کي جي دفصاحت په هکله دبديع اوبيان کومي ښکلاوي شه دادي

۱- د تشبيه صنعت چي فرمايې ﴿كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ﴾ دغه مرسله مجمله تشبيه ده.

۲- استعاره چي پدي کلام کي ده ﴿وَسَاءَ لِمَن يَوْمَ الْفَيْصَةِ حِمْلًا﴾ دلته يې گناه له درانه پېټي سره دتصريحي استعارې په توگه تشبيه کړي ده.

۳- کنايه چي فرمايې: ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ چي دغه له دنيوي او خروي چاروڅخه عبارت دي

۴- د طباق صنعت لکه ﴿أَعْمَى...بَصِيرًا﴾.

۵- تمثيلي تشبيه لکه ﴿زَهْرَةً لِّلْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ د دنيا دنعمتونو مثال يې په گل راوړ هغه چي ښکلي اغلی منظر لري خوبيا مراوی شي او ورژېږي همداسي د دنيا نعمتونه دي

۶- وعيد او تهديد لکه: ﴿فَرَّصُوا﴾.

۷- اشتقايي جناس چي وايي: ﴿أَرْسَلَتْ إِلَيْنَا رَسُولًا﴾.

۸- لطيفه سجع چي تکلف وره لاره نلري لکه ﴿طُلُمًا...هَضْمًا...عِلْمًا﴾ او ﴿فَتَشْفَقَ نَعْرَى...تَرْضَى﴾ ترپايه پوري.
لطيفه:

ناصر وايي چي په آيت شريف کي يونبايسته رازيروت دی چي هغه ته (قطع النظر عن النظر) وايي اودا پدي چي تنده يې له لوږي څخه وشلوله او (ضحو) يې له (کسوة) څخه گوښه کړه پداسي حال کي چي ددوی تر مينځ تناسب شته او مقصد له دې څخه ددغو نعمتونو د شمېر گڼل اورا ټولول دي او که هريو يې له خپله هم شکله سره يوځای راوړي واي نوبه داسي انگېرل کېدل چي دا ټول يونعمت دی او بل راز په آيت کي داهم دی چي دفواصلو تناسب خوندي پاتي شوی که چېري يې تنده له لوږي سره يوځای راوړي واي دآيتونو پيل به تيت او پرک شوی وو.

فائده او گټه

دهغه چاپه حکايت کي وايي چي ﴿عَشْرًا﴾ او ﴿يَوْمًا﴾ او ﴿سَاعَةً﴾ ددوی حقيقي اختلاف مراد نه دی چي دوی څومره درنگ کړی دی اونه هم دوی دهغه دتعيين په هکله کوم شک او ترديد لري

بلکه مقصد دادی چي دغه ژوند خوراگرندی تهرېري نوځکه يې په دغه يادي شوو مودو باندې يادونه وکړه نو په حکايت کي تفنن او په هرځای کي يې له هغه سره ورکلمه راوړي ده (١)
دالله جل جلاله په مرسته دسورت طه تفسير بشپړ شو.

د(الأنبياء) سورت مکي او يوسل اود وولس آيتونه لري

دسورت په وړاندې دغه سورت مکي اود اسلامي عقيدې موضوع پخپلو پراخو گروني کي چي رسالت، وحدانيت، بعثت او جزاء دي څېړي، دقيامت دورځي له کړاوونو غږېري اود انبياوو عليهم السلام کسې بيانوي

• په پيل کي سورت دخلکو غفلت او ناپامي چي دا آخرت او حساب جزاء په هکله يې لري يې دوي چي سره له دې چي قیامت له ورايه برېښي خويياهم دوی ددغي سختي ورځي څخه غافل دي دوی دژوندانه تېروتنو د هغه حساب، کتاب له ورځي څخه بې فکره کړي دي

• بيا ددروغ گڼونکو (مکذبينو) څخه خبري کوي هغه چي دتېرو امتونو هلاکتونه يې ليدلي او رېډلي هم دی خودوی کوم پند ترې نه دی اخيستی ترڅو چي په نابيره (ناڅاپه) دوی ته عذاب راشي نو بيا دوی په عاجزلاس او چتوي خوافسوس چي دا وخت زاري جگي گټه نلري.

• په سورت کي دقدرت هغه نښي نښانې چي په انفس او افاقو کي ترسترگو کېږي راوړي هغه چي دتدبير او حکمت دځاوند په عظمت دلالت کوي اود کائناتو وحدت دالله په وحدت پوري تړي

• وروسته له هغه چي درب العلمين په وحدت باندې شاهدان دلائل راوړي نو د مشرکانو حل بيانوي چي کله دوی په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې مسخرې کوي دهغه تکذيب ته يې ملاوي تړلي دي نو بيا دالله جل جلاله سنت چي سرغړونکي مجرمين دتاريخ په اوږدو کي هلاکوي رااخلي.

• بيا سورت دځينو انبياوو عليهم السلام کسې راوړي اود ابراهيم عليه السلام هغه کيسه چي له بت پرست قوم سره يې درلوده په خوندورو اسلوبو، بنايسته بيان او غښتلي حجت او برهان سره بيانوي چي په جبري توگه دشمن غاړه ايښودلو ته اړباسي او يدي کي خورازبات پندونه او عبرتونه شته.

• په سورت کي همداسي پرله پسې له انبياوو څخه يادونه کېږي اود اسحاق، يعقوب، لوط، نوح، داود، سليمان، ايوب، اسماعيل، ادریس، ذوالکفل، ذوالنون، زکريا او عيسى عليهم السلام خبرونه په ځغلنده نظر او ايجاز سره له هغو مشکلاتو او کړاوونو چي دوی گاللي رااخلي او په پای کي يې دخاتم الأنبياء سيد المرسلين محمد بن عبد الله رحمة للعالمين په رسالت سره پای ته رسوي.

تسميه او نومول يې:

دغه سورت ځکه سورت الانبياء وايي چي الله تعالی پکي د بوي دلی انبيو ووعليهم السلام يادوني ته لپږه کتنه کړې چي کله څه اوږده او کله بيالندون مومي اود دوی جهاد، صبر او دالله په لاره کي قرباني او ځان تېرېدنه چي دبشریت دنېکمرغي لپاره يې د دعوت او تبليغ په چارو کي ترسره کړي ښيي.

(١) حاشية الشهاب على البصاوى

الله تعالى فرمايې:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿أَقْرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ (١) مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرِ مِنْ رَبِّهِمْ يُخَذِّبُ إِلَّا أَسْمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَا إِلَهَ قُلُوبُهُمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ تَبْصُرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوا أَضَلَّتْ أَعْيُنُكُمْ أَمْ أَفَرَرْتُمْ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا آمَنَتْ قُلُوبُهُمْ مِنْ قُرْبَى أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يَنْفَرُونَ ﴿٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَتَتْلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا السُّرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قُرْبَى كَانَتْ طَائِفَةً وَأَنْشَاءً بَعْدَهَا قَوْمًا مَاحِرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّا أَحْسَوْا بِأَسَاءِ إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُصُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُصُوا وَارْجِعُوا إِلَى مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسْكِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُشْكِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يُتَوَلَّى إِيَّا كُنَّا طَلِيلِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا رَأَتْ بِلَاكٍ دَعَوْنَهُمْ حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِعَيْنٍ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نُنْجِدَ لَهْرًا لَا تَخَذُّهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسْحَرُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٢٠﴾ أَمِ اتَّخَذُوا إِلَهًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَتَسْبِّحُونَ لَهُمْ لَافْسِدَاتُ فُجُورٍ ﴿٢١﴾ أَمْ اتَّخَذُوا إِلَهًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَتَسْبِّحُونَ لَهُمْ لَافْسِدَاتُ فُجُورٍ ﴿٢٢﴾ لَا يَسْتَلِ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُشْكِلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا قُلْ مَا تَوْفَرُكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مِنْ مَعِي وَذِكْرٌ مِنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

الأنبياء: ١ - ٢٤

لغتونه:

(اصغات) اخلاط او هغه گډوډ شيان چي سړي يې په خوب کي ويني (قصمت) د سخت او کرپړ شي ماتولو ته (قصم) وايي لکه وايي (قصمت ظهره) يعني ملامي وماته کسره (برکصون) (رکص) په خفاسته او منډه تللو ته وايي او کله چي څوک (سورلي بوده تېزوي) ورته ويل کېږي (رکض الدابة) هلته چي سړي يې په لغته ووهي (حامدين) خمود اورمره کېدلوته وايي اودغه له مرگ څخه تشبیه ده (فیدمه) ددی معناداچي دماغ يې ولگندولکه چي (کبد) او (رأسه) يعني ځيگړاوسرېې ولگېدو (بسنحرون) له (حس) څخه اخيستل شوی او هغه له ستومانې اوستري يا څخه وروسته پتي شوي او بن نه وايي

تفسير:

﴿ أَقْرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ﴾ (نژدې شو خلكوته (وخت د) حساب (اوجزاء) ددوی حال داچې دوی په غفلت کې دي (له دې حساب اوجزاء خپلي) مخ ګرځونکي دي (له ایمانه راوړلو څخه يعني دوی ته ددوی په ګروورو د حساب وخت رانژدې شوی خودوی په شهوتونو کې غرق اودوب دي ددې هیبتناکي ورځي څخه غافل او د آخرت لپاره تیاری نه کوي اوداچې آخرت یې نژدې وبله ځکه چې راتلونکی دی اوهرڅه چې راتلونکي وي نژدې وي ﴿ مَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِمْ مُّحَدِّثٍ إِلَّا أَسْتَمَوْهُ وَهُمْ يَلْمِزُونَ ﴾ (اونه راځي دوی ته هیڅ نصیحت (وحی او قرآن) له (طرفه د) رب ددوی نه نوي (په نزول کې مګر خواوري دوی هغه (قرآن) حال داچې دوی لوبي (مسخرې) پرې کوي حسن رحمه الله وايي چې هرکله چې دوی ته نوی پنداونصیحت راشي نودوی په جهل باندي نینګرکوي) ﴿ لَا هِيَ قُلُوبُهُمْ ﴾ پداسي حال کې چې بوخت وي زړونه ددوی (په نورو چارو) يعني دوی له کلام الله څخه غافل اوزړونه یې په دنيوي چارو کې مشغول وي ﴿ وَأَسْرُوا النَّحْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ (اوبنه پتوي رازخپل هغه کسان چې ظلم یې کړی دی) يعني مشرکان پخپل مینځ کې پټ یوله بله دزړه خواله کوي وايي ﴿ هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ﴾ (ندی دا (محمد) مګر څو یوانسان ستاسي په شان) يعني دوی به پخپل مینځ کې سره پټ ویل چې آیادغه محمد صلی الله علیه وسلم درسالت دعوی لري لکه تاسي غوندې یو بشر نه دی چې خواړه خوري او په کوڅو کې ګرزي؟ ﴿ أَفَتَأْتُونَكَ السِّحَرَ وَأَنْتُمْ تَصِيرُونَ ﴾ (یا پس تاسي جادوته راځی (منی یې) حال داچې تاسي ګورئ (چې دغه کوډي دي)؟ يعني آیاتاسو کوډي منی حال داچې پوهېږی هم چې دغه کوډي دي؟ ألوسي رحمه الله وايي چې دغه څه چې محمد علیه السلام راوړي دغه جادودې اودا پدې چې ددوی په ذهن کې کوم شي تقرن نیولی وو هغه دا چې رسول به بشر نه بلکه پرنېسته وي اودا هرڅه معجزې چې ده راوړي دغه سحراو قرآن کریم یې هم سحر ګنل) ﴿ قَالَ رَبِّ يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ﴾ وویل: (محمد ﷺ) دوی ته رب زما عالم دی په وېنا (د هر هغه چا چې وي) په آسمان کې او په ځمکه کې ﴿ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ او هم دی ښه اورېدونکی (ستاسو د خبرو) ښه پوه عالم دی (ستاسو په احوالو) او پدې کې ددوی لپاره تهدید او وعید دی ﴿ بَلْ قَالُوا أَضَلَّتْ سُبُلُنا لَوْ لَا أَعْطَيْنَا حُكْمًا ﴾ (بلکه وايي (دغه کفار چې دغه قرآن) ګډوډ خو بونه دي) بل دا الله له لوري اضراب دی چې له یوې وینا څخه بلي خورابدي ویناته انتقال دی هغه چې دوی به ویل چې دغه قرآن د ګډوډو خو بونوزېږنده دی ﴿ بَلْ أَفْتَرْتَهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ﴾ (بلکه له خپل ځانه یې جوړ کړی بلکه دی شاعر

(۱) القرطبي ۱۱/۳۲۸

(۲) الألوسي ۹/۱۷

دی، یعنی بلڪه دوی وایی جی محمد له خپله ځانه دافران حور کړی بلڪه محمد شاعردی اودغه
شعرو بلی دی اورېدونکونه په خیال کي وړولي چي دغه بنایسته کلام دی؛ په التسهیل کي وایی جی
له دوی څخه دغه ټول گرداقوال راوړل شول چي ددوی په هکله اضطرب اولهاندوب ونیسی اودامری
دوی په یوه ویناسره متفق نه دي بلڪه پخپل حکم کي حیران دی چي په یوه څېز باندې استقرار بلري.

﴿فَلْيَأْنَسُوا بَعْثَكُمْ أَزِيلَ الْأَوَّلُونَ﴾ پس باید راوړي موږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چي
پخواني (انبياء په هغوسره) لېږلي شوي وو. یعنی محمد دي موږ ته یوه خارق العاده معجزه چي ددوی په
رېښتولي دلالت وکړي راوړي چي هغه لکه دموسی علیه السلام لکړه اویاد صالح علیه السلام اوبه وی
﴿مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرِيْبَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ﴾ (وویل الله) ایمان نه وو راوړی (په معجزو) پخواله
دوی نه هېڅ (اهل د) کلي چي هلاک کړي دي موږ (اهل د) هغه (په سبب دتکذیب ددوی) آیادغه کفار په
ایمان راوړي؟) یعنی دمکې له مشرکانو پخوا خلکو هم انبیاءوته دمعجزاتو دراوړلو وړاندیزک وولکه
دهغوی یې تکذیب وکړنو الله هلاک کړل آیادغه مشرکان چي معجزې وویني نوبه ایمان راوړي؟ هڅکنه
ایمان نه راوړي؛ ابو حیان وایی چي دغه استبعاداوانکار دی یعنی دغه کفار ترهغوجي له
خپلوانبیاءو څخه یې معجزې غوښتلې ډېر سرغړونکي دي نوکه دوی ته ددوی له وړاندیز سره سمه
معجزه راوستل شي نو تر پخوانیو دوی لازیات گمراهان دي دوی به یو مخه ایزه دله بېخه ایستلو عذاب
وړاومستحق شي لکن الله تعالی فیصله کړي چي دوی پرېږدي ځکه الله تعالی ته معلومه ده چي ددوی نه

نسله به مؤمنان پیدا کړي؟) ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ﴾ اونه وولېږلی موږ پخوا له
تا (ای محمده!) مگر خوسري (نه پرېښتي) چي موږ به دوی ته وحی کوله؛ نو څرنگه دغه مشرکان سوله
رسالت څخه منکرېږي؟ او وایی چي دغه نه دی مگر ستاسوپه شن بشر دی ﴿فَسْتَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ
لَا تَعْلَمُونَ﴾ پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (ای دمکې خلکو له اهل کتابو څخه وپوښتنی چي
آیادوی ته راغلی انبیاء بشروواوکه پرېښتي؟) که یی تاسي چي نه پوهېږی ﴿وَمَا جَعَلْنَاهُمْ حَسَدًا لَا
يَأْكُلُونَ أَطْعَامَ مَا كَانُوا حَالِدِينَ﴾ اونه ووگرزولي موږ دغه (پخواني رسولان) داسي جسدونه چي
خواره یې نه خوړل اونه وودوی تلپاتي کېدونکي (چي نه مړه کېدل) یعنی موږ هغوی دداسي
اجسادو خاوندان نه ووگرزولي چي خوراک، څښاک یې لکه پرېښتي نه کول بلکه خواره یې خوړل
او څښاک یې کاوو، خوب یې درلود، ویدېدل او مړه کېدل به ﴿ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ﴾
بیا رېښتیا کړه موږ هغوی سره وعده (دنجات ددوی) پس نجات ورکړ موږ هغوی ته او هغوته چي
زموږ (ددوی دنجات) اراده وه (ددوی له اتباعو مؤمنانو څخه) ﴿وَأَهْلَكْنَا السُّفْرِينَ﴾ او هلاک کړل
موږ له حده تېرېدونکي کافران گمراهان چي ډانبياءوړعليهم السلام به یې تکذیب کاوو پدې کي داهل

مکی لپړه و سرونه ده ﴿لَمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ﴾ (خامخا) په تحقیق نازل کړی دی
 موږ یاسې ته یو کتاب چې په هغه کې ستاسې ذکر دی) یعنی والله قسم دی ای د عربو تېره چې
 موږ یو ستر کتاب تاسو ته نازل کړی چې مثل نلري اوستاسې په هغه کې شرف او عزت دی ځکه ستاسو په
 ژبه راغلی دی ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ آیا پس تاسې عقل نلری؟ (چې دغه نعمت دی او ایمان پرې راوړئ کوم
 چې محمد ﷺ) تاسې نه راوړی دی) ﴿وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَبْلِكَ كَاتِبَ ظَالِمَةٍ﴾ او د پرتوتې توتې کړې دي
 موږ (په هلاکت سره) له اهل کتابو د کلیو چې هغوی ظالمان وو (د الله آیتونه یې نه منل
 او د پیغمبرانو تکذیب یې کاوو) ﴿وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ﴾ وپیدا کړل موږ وروسته له هغو څخه
 قومونه نور ﴿فَلَمَّا أَحْسَبُوا أَنَّنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ﴾ پس هر کله چې و به لیددوی زموږ عذاب (په سترگو)
 ناڅاپه دوی به له دغه (عذاب څخه په بېرته) تېرېدل. ابو حبان وايي چې کله به د عذاب نښې او پیلامې
 ورڅرګندې شوې نو پخپلو سورلیو به سپاره شول په تېښته به یې تېرېدل (۱) ﴿لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَى مَا
 أُتِرْتُمْ فِيهِ﴾ (نو پرېستو په استهزاء سره ورته ویل) مه تېښتی او بیرته لاړ شئ هغه ځای ته چې ښه
 ژوند درکړی شوی وو تاسې ته په هغه کې (د عیش او عشرت) خوښي او هوسايي) ﴿وَمَسْكِنِكُمْ﴾
 او کورونو خپلو ته (چې ښایسته وو) ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ ښایي چې له تاسې پوښتنه وکړه شي (چې څه
 درېښ شوي دغه ټول به داستهزاء په ډول توپيڅاورته ویل کېږي) ﴿قَالُوا يَنْوَلِّاَ اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ و به وايي
 ای زموږ هلاکت به ښکته موږ ظالمان وو (چې له الله سره مو شریک نیول او د پیغمبرانو تکذیب مو کاوو
 چې ښېمانی ورته ګټه نه رسوي) ﴿فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ﴾ پس تل به وي دغه ددوی بلنه (هلاکت ته)
 یعنی دغه خبره به وار په وار نکراروي) ﴿حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ﴾ تر هغو پوري چې و به ګرزوو
 موږ دوی ربېل شوي مړه یخ پراته) ﴿وَمَا خَقَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَعَيْنَ﴾ (ونه دي پیدا کړي
 موږ آسمان اونه ځمکه اونه هر هغه څه چې ددوی په مینځ کې دي په داسې حال کې چې موږ لوی کونکي
 وو) یعنی دغه موعبت ندي پنځولي (پیدا کړي) بلکې ددې لپاره چې زموږ په قدرت او وحدانیت دلالت
 وکړي، خلګ پند ترې واخلي او د حکیم او مدبر خالق ذات په وجود ورباندې دلیل ونیسي ﴿لَوْ أَرَدْنَا أَنْ
 نَسْخَ لَهُوًا لَّأَخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا﴾ او که اراده کړي وای موږ چې ونېسولېو (ښځه، ولد) نو خامخا نیولي به
 وو هغه لېو له خپله لوري؛ ابن عباس رضی الله عنه وايي چې دغه په هغو کسانو باندې واکول دي چې
 دوی به ویل الله زوی نیولی دی او معنا دا شوه چې که چېرې مو غوښتلای چې دلېوی شغل اسباب غوره
 کړو لکه ښځه او زوی نوموږ به هغه له خپله لوري چې پرېښتي یا حورالعین دي نیولي وو ﴿إِنْ كُنَّا

فَعَلِينَ ﴿١٦﴾ که موبددي کارکونکي وای؛ نوبه مو هسي کري ووخودغه له حکمت سره منافي دی نوومونکرل ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ﴾ بلکه موبد ويشتل کووپه حق سره په باطل باندی بيا دغه (حق) د باطل سرماتوي (اوله مينځه يې وري ﴿فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾ پس ناڅاپه دا باطل هلاک اوورک کېږي ﴿وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا نَصِفُونَ﴾ اوتاسي ته عذاب، افسوس دی (ی کافرانو) له هغه څه نه چي تاسي يې ثابتوي (الله ته له مېرمني اوزوی څخه) ﴿وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ او خاص ده لره دي هر هغه څوک چي په آسمانونو کي دي او په ځمکه کي (خلقا، ملکا او تصرفا نو څرنگه به ورسره دده خپل مخلوق او بندگان شريکان کړي شي؟) ﴿وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ﴾ (او هغه (پرېستې) چي دده په نزددي کېږنه کوي له عبادته د الله اونه ستومانه کېږي) يعني هغه پرېستې چي تاسويې پرته له الله څخه عبادت کوي دوی د خپل مولا له عبادته سرکېښي نه کوي اونه ستري کېږي او خفه کېږي ﴿يُسَيِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْقَرُونَ﴾ تسبيح وايي (هم) په شپه او (هم) په ورځ کي نه سستېږي (له ذکر، عبادت او تنزيه ويلونه) ﴿أَمْ اتَّخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ﴾ آيانيولي دي دوی نور معبودان له ځمکي څخه چي دوی به هم مري ژوندي کوي؟ کله چي الله تعالی پخپل وحدانيت دلالت ذکر کړل اودايې وفرمايل چي: ټول علوي اوسفلي موجودات دالله ملک دي اومقربي پرېستې دالله په طاعت او خدمت کي لگيادي نو بيرته د مشرکانو توبيخ ته راوگرزېدو چي ددوی تسفيه اوبدي وفرمايې (ام) منقطعه چي (بل) په معنادي اوداستفهام همزه دتعجب اوانکار په معناده يعني دوی خوداسي معبودان نه دي نيولي چي دمړو په ژوندي کولو قادروي بلکه جمادات دي په هيڅ څېرتوان نلري حقيقي الله خو هغه ذات دی چي په احياء او اماتت باندې قدرت لري ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ که چېري وای په دغه (آسمان او ځمکه) کي نور معبودان يې له الله څخه نو خامخابه دواړه وړان شوي وای (ددوی دا اختلاف په سبب) دغه دالله په وحدانيت باندې برهان دی يعني که له الله پرته بل څوک هم واکمن وای نوبه دکائناتونظام وړان شوی وو چي ددوی ترمينځ به اختلاف او شخړی وې (١) آياته نه گورې چي دوه پاچهان په يوه ښار کي اودوه رئيسان په يوه اداره کي سره اوسېدلای نشي؟ ﴿فَسَبِّحْ لِلَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾ نو پاک دی الله چي رب دعرش دی له هغو (شيانو) چي دوی يې وره منسوبوي (له شريک، مېرمني اوزوی څخه) ﴿لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ (نه پوښتېدل کېږي (الله) له هغو شيانو چي کوي يې اودوی پوښتل کېږي) ځکه چي الله مالک دی اومالک پخپلو مملوکاتو کي هر څه کوي او هغه د حکمت خاوند ذات دی ټول کارونه يې په حکمت جاري دي

(١) مفسرين کرام وايي چي: په آيت کي په تمنع باندې دليل دی هغه چي اصوليونوراوړی روايې کله چي موبد دوه خدايان فرض کړو يوبه ديو څېز غوښتنه کوي او بل به يې دنقيض نوکه ددواړو غوښتنه بنفېذ شي دغه محال دی ځکه چي د نقېضينو اجتماع راځي او که ديوه غوښتنه ترسره شي دبل نه نويي الومری اله اودوهم اله نه دی ځکه چي عاجز او ناپوان دی

اودوی بندگان دي له دوی څخه پوښتنه کېدونکي ده ﴿أَمْ أَخَذُوا مِنْ دُونِهِ مَالَهُ﴾ (آيانیولي دي دغو (مشرکانو) بې له دغه (الله) څخه نور آلله (معبودان) دغه بې مکرر راوړچي په توبیخ کي مبالغه اود شرک د گناه سترتوب وښيي يعني آیادوی له الله نه پرته نور معبودان نیولي چي ورسره عبادت اوتعظیم ښايي؟ ﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته) چي راوړي خپل سند (په هغه څه چي تاسي شریک نیولی) ﴿هَذَا ذِكْرٌ مِّنْ مَّعٰی وَذِكْرٌ مِّنْ قَبْلُ﴾ دغه (قرآن) بیان دی دهغه چاچي له ماسره دی (له محمدي امت نه) اوبیان دهغه چادی چي پخوا له ماتېر شوي دي) يعني دغه کتاب چي له ماسره دی اوهغه چي له ما پخوا تېر شوي لکه تورات اوانجیل په دې کي داسي څه نشته چي دشرک غوښتنه کوي نو دا په کوم کتاب کي راغلي؟ په قرآن کي اوکه په تېرو کتابونو کي چي په نورو انبیاء و نازل شوي دي؟ نو دغه چي تاسو گمان کوی چي خدایان دېر دي هیڅ سند نلری نه هم عقلي اونه نقلي بلکه پخواني کتابونه دالله جل جلاله له شرک څخه په پاکي (تنزیه) شاهدان دي ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ لَحَقَّ فَعْلَهُمْ مُّقَرَّرُونَ﴾ بلکه زیاتره ددوی په حقه خبره نه پوهېږي (چي توحید دی) پس دوی مخ گرزونکي دي (له سوچ کولو دایمان په دلائلو کي).

بلاغت:

پدې آیتونو کي چي دبدیع اوبیان کومي ښکلاوي شته لنډیز یې دادی:

۱- تنکیرد غفلت په کلمه کي دتعظیم اوتفخیم لپاره لکه چي فرمایې: ﴿وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ﴾.

۲- دمبالغې صیغه لکه چي فرمایې: ﴿السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾.

۳- اضطراب دترقي لپاره چي فرمایې: ﴿بَلْ قَالُوا أَضَلَّتْ سَبِيلَ آفَرَتَهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ﴾ دغه ددوی اضطراب په قرآني اوصافو کي په حیرانتیا اولالهاندتوب دلالت کوي چي دوی دروښانه حق قول لپاره څرنګه تزویر کاوودوهمه وینایې ترلومړۍ ناروا اودریمه یې تردویمه فاسده اوناړواوه.

۴- توبیخي انکار چي فرمایې: ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾.

۵- بلیغه تشبیه چي الله فرمایې: ﴿حَصِيدًا خَمِدِينَ﴾ يعني لکه رېښی کښت او مړاور غوندي مو هلاک کړي دي.

۶- تمثلي استعاره لکه چي پدې آیت شریف کي راځي: ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ﴾ حق یې له کریر (کلک) شي سره تشبیه کړی اوباطل یې له نرم اوبیایې دویشتلو اوسر ماتولو الفاظ دغلبې لپاره په باطل باندي دتمثیل په توګه راوړي لکه چي په کلک شي باندي دباطل دماغ ویشتلې کېږي او خپرل کېږي او په دې تعبیر کي خور اښکلي مبالغه ده چي باطل څرنګه له مینځه وړل کېږي؟

۷- دسلب طباق چي کله فرمایې: ﴿لَا يَسْتَلْ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْتَلُونَ﴾.

۸- پدې کلام کي چي الله تعالى فرمايې ﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ﴾ د تبکیت يعني چوپولو صنعت دې گواکي د دېمن خولې ته دېره ورغور خول دي فائده:

له کعب (غالب کعب الاحبار) څخه وپوښتل شول چی پرېستې څرنگه شپه او ورځ تسبیح وايي آيا به کوم بل کار کي د مشغولاپه سبب هيڅکله هم ځني نه قضا کېږي؟ کوم بل څه ته يې کله هم اړتانه پېښېږي؟ نو هغه پوښتونکي ته وويل چي ای وراره دوی ته تسبیح داسي گرزول شوي لکه چي تاسو نه دساه اخيستل دي آيا ته څه خوراک او څښاک نه کوي؟ نه ولاړېږي اونه کښېنې؟ نه څې اونه راځي خو پدې ټولو حالاتو کي بيا هم تاسي ساه اخلي همداسي د دوی تسبیح گرزول شوي دي.

الله تعالى فرمايې:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (۱۵) وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا مَبْجُحًا بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ (۱۶) لَا يَسْتَفِيقُونَ بِالْقُلُوبِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ (۱۷) يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خْفَاهُمْ وَلَا يَشْفَعُوكَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ (۱۸) * وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ (۱۹) أُولَئِكَ يَرَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَعَسَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ (۲۰) وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ (۲۱) وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَفًّا مُحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ (۲۲) وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (۲۳) وَمَا جَعَلْنَا لِشَرٍّ مِنْ قَبْلِكَ آخِلَةً أَحَدًا يَمْتَصِّ فِهِمُ الْحَلِيدُونَ (۲۴) كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْحَيْرِ فَتْنَةً وَلِيَّا تَرْجِعُونَ (۲۵) وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ عَذَابَ اللَّهِ تَفَرَّتْ عَنْهُمْ وَتَرَكُوا كَلْبًا تُخِيفُونَ (۲۶) وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا مُغْوِيًّا فَلَا يُعْطُوا مِنْهَا شَيْئًا أَتِلَا يَفْهَمُونَ (۲۷) وَتَقُولُ لَهُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَكْبَرُ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكْفُرُونَ عَنْ دِينِهِمْ أَلَسَوْا بِمُتَكِبِينَ (۲۸) لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكْفُرُونَ عَنْ دِينِهِمْ أَلَسَوْا بِمُتَكِبِينَ (۲۹) بَلْ تَأْنِيهِمْ بَعْثَةٌ فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ (۳۰) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا مِنْ قَبْلِكَ فَقَاقَ بِالدِّينِ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ (۳۱) قُلْ مَنْ يَكْفُرْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ (۳۲) أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ (۳۳) بَلْ مَنَعْنَا هَؤُلَاءَ وَآبَاءَهُمْ مِنْ طَالٍ عَلَيْهِمُ الْعَذَابُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّ بَيْنَ

الْأَزْمَ تَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١١﴾ قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿١٢﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ نَفْحَةً مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَنَصَّحُ الْمُؤْمِنِينَ الْأَقْسَطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٥﴾ الَّذِينَ يَحْشُرُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنْ أَلْسِنَةٍ مُمْسِقُونَ ﴿١٦﴾ وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿١٧﴾ ﴿الأنبياء: ۲۵ - ۵۰﴾

مناسبت اوتراو:

که چي الله تعالى د مشرکانو حالات بيان کرل اود خپل وحدانيت په هکله يې دلائل راوړل ددوی د متعددو معبودانو نظريه يې باطله کړه نو دلته په ډاگه کوي چي د گردو انبياوو بلنه اود دعوت د توحيد لپاره وواو بيا ددې کائناتو په شتون سره د وحدانيت او قدرت نور دلائل نيسي لغتونه:

(رتقا) پيوستون اود (لفق) ضددی چي هغه پرانستون ته وايي (تميد) خوځښت او اضطراب ته وايي (د حاجا) دفع جمع او هغه بيا پراخي لياري ته ويل کېږي (يسعون) په چټکتيا سره تللو ته وايي اولکه چي لامبو وهونکی په اوبو کي گرندی روان وي (فهمهم) (مت) حيرانتيا اود دهشت. جوهرې وايي (بهته بهتا) يعني نابره نيولوته ويل کېږي او فرآء بيا وايي (بهته) معنادا چي يوداسي څيز ورسره مخامخ شي چي حيران لالهاند يې کړي (١) (بکلاکم) ستاسو ساتنه کوي (کلاءة) حفظ اوساتني ته ويل کېږي.

د نزول سبب يې:

يوه ورځ رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاره تېرېدو او ابوسفیان او ابو جهل يې وليدل چي يوله بله سره غږېدل او چي ابو جهل رسول الله وليدنوپه مسکاشواو ابوسفیان ته يې وويل چي دغه د بني عبد مناف نبي دی او ابوسفیان ته غصه ورغله ورته ويل يې آيات ته داخوندنه درکوي چي له بني عبد مناف څخه دي پيغمبر غوره شوی وي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم دوی ته راستون شواو ابو جهل ته يې ويل تر هغو پوري خوله نه درنيسې خواته هم هغه څه ورسېږي کوم چي ستاتره وليد بن مغيرة ته ورسېدل نو دا آيت شريف نازل شو: ﴿وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْكُمْ لَمْ يَأْخُذُوا بِهِمْ﴾ (٢)

تفسير:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُولٍ﴾ اونه وولېږلي موږ پخوا له تاڅخه (ای محمده) هيڅ رسول (إِلَّا أَوْحَى إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا) مگر چي موږ به هغه ته (داسي) وحی کوله چي بهشکه شان دادی نشته برحق معبود مگرزه (الله) یم ﴿فَاعْبُدُونِي﴾ نو تاسي زماندگي کوئ (په يوازي توگه اوله ماسره هيڅ

(١) القرطبي ۱۱/۲۹۰

(٢) روح المعاني

شریک مه نیستی ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا﴾ (اووایی دغه (مشرکان) الله ولد سولی دی مگر
 مشرکان وایی چي الله پرینتی اولاد نیولی دی مفسرین کرام وایی چي دغه (دخزاعه) دتبر سوکمی دتبر
 عقیده یی لرله پرینتی دالله تعالی لونی دی ﴿سُبْحَنَهُ﴾ پاک دی دغه (الله له هغه خخه چي مشرکی
 وایی) ﴿بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ﴾ بلکه دوی عزتمن بندگان دی دالله په نزدلوری مرتبی لری او
 منونکی دی) ﴿لَا يَسْتَفْهِنُونَ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ﴾ (چي نشي رومی کیدی دوی له دغه
 خخه په خبره سره اودوی خاص په حکم دالله عمل کوي) یعنی چي الله خه ورته وایی دوی سیاخه نه ویر
 دوی دهغو بندگانو شان لري کوم چي مؤدب او منونکی وي دالله له هیخ حکم خخه غاړه نه غړوي ﴿يَقَعُ
 مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ الله ته معلوم دی هغه خه چي ددوی دوراندی دی او هغه خه چي دور
 دوروسته دی (یعنی دالله علم پردوی محیط دی ددوی هیخ کار په الله باندی پت او خفی نه دی) ﴿وَلَا
 يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى﴾ اونکوي شفاعت دوی (نه یی شي کولای دهیچا) مگرد هغه چا چي (الله
 ترې) راضی وي (اودغه اهل ایمان خلک دی لکه چي ابن عباس رضی الله عنه وایی دوی هغه کسان دی
 چي شاهدي وایی: لا اله الا الله ﴿وَهُمْ مِنْ خَشِيَّتِهِ مُشْفِقُونَ﴾ اودوی له هیبته دالله خخه وهرېدونکی دی
 (خکه چي دوی ته دالله عظمت معلوم دی. حسن رضی الله عنه وایی دوی دالله له وهری رپړی ﴿وَنَنْ
 يَقُولُ مِثْلَهُمْ إِنَّ إِلَهًا مِنْ دُونِهِ﴾ او هر خوک چي ووایی له دغو (پرینتو) چي بیشکه زه معبودیم یی له الله
 خخه ﴿فَذَلِكَ نَجْزِيهِمْ جَهَنَّمَ﴾ پس دغه (ویونکی ته) جزابه ورکوو موږده ته دوزخ. مفسرین کرام وایی
 چي دغه دتهدید په ډول او بالفرض والتقدیر دی خکه دغه شرط دی او دشرط واقع کېدل لازم نه دی
 او پرینتی له گناه نه پاک او معصوم دی ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ﴾ داسي (سخنه) سزاورکوو
 ظالمانو ته (خوک چي دالله له حدودو خخه وتل او تجاوز کوي) ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
 كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا﴾ (آیاندی لیدلی (نه دی خبر) هغه کسان چي کافران شوي دی چي بیشکه
 آسمانونه او ځمکي وو دواړه سره نښتي (په اول کی) پس بېل کړل موږ دوی دواړه) یعنی آیا هغه خوک
 چي له الله سره بتان په عبادت کی شریک گڼي آیا دغه منکران پدی نه دی خبر چي ځمکي او آسمانونه
 دواړه سره موبنستی یوشی ووبیا الله سره بېل کړل آسمان یی پورته ودر اوو او ځمکه یی لکه چي اوس ده
 هواره کړه حسن اوقتاده وایی چي آسمانونه او ځمکي سره پیوسته وې بیا الله د هوا په سبب سره بېل کړی
 (۱) عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما وایی چي: آسمان سره نښتی او باران به خنی نه اورېدو او ځمکه
 بیا بنده اوسره نښتي وه چي هیخ بوتی ورخخه نه زرغونېدو نو آسمان یی په اورښت او باران سره

پرانستل اودخمکي مسامونه خلاص شول شينکي کښتونه او ترکودي بوتې يې زرغونه کرل
 (۱) ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ (اوموږهرژوندی شی له اوبو څخه پيدا کړی دی) يعني اوبه مو د
 ژوندانه سبب جوړ کړی له اوبو پرته دانسان، حيوان او نبات ژوند ممکن نه دی ﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ﴾
 نوآبادوی ايمان نه راوړي (په قدرت دالله) ﴿وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ﴾ اوموږپرخمکه
 باندې درانه محکم غرونه ولاړپيدا کړي دي چي داخمکه په دوی ونه خوځېږي (بيا به دوی ورباندې
 قرار نه مومي) ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾ اوگرزولۍ دی موږپه دغه (خمکه او غرونو)
 کي ارتي لاري (نرخوچي) دسفرونو په وخت کي وره آساني وي ابن کثيروايې چي معناداچي په غرونو
 کي داسي لارونه شته چي له يولوري څخه يې بل ته ورباندې پوري وتل ممکن وي له يواقلیم څخه بل ته
 تلل آسانه وي لکه چي په خمکه کي ليدل شوي يو غر ددوو هيوادونو ترمنځ حائل وي خواله
 دانسانانو دتگ راتگ لپاره پکي لاري اوسوري پرانستلي وي (۲) ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا﴾
 اوگرزولي دی موږ آسمان چت ساتل شوی (له پړوتلو او ابن عباس رضی الله عنه وايي معناد چي په
 ستوروسره دشیطانانو له ورتلوژغورل شوی دی) ﴿وَهُمْ عَنْ آيَاتِنَا مُّعْرِضُونَ﴾ (اودغه کفار له علامو
 دآسمانونو څخه مخ گرزونکي دي) يعني کفار له هغونښو نښانوچي دصانع په قدرت دلالت کوي لکه
 لمر، سپوږمۍ، ستوري اونوردپنداوعبرت شيانو څخه مخ اړونکي دي پدې کي سوچ او فکر نه کوي چي
 څرنگه دقدرت لاس داسي عجيب او غريب خلقت او پيداينست په داسي نادر او فریدنظم او پېيلوسره
 پيدا کړی چي داپه ستر حکمت اورسېدلي توان او قدرت باندې دلالت کوي. قرطبي وايي چي الله دلته
 دابښودلي ده چي مشرکان دآسمانونو په هکله له نظر کولو څخه غافل دي پدې کي سوچ نه کوي چي شپه،
 ورځ، لمر، سپوږمۍ، افلاک اوبادونه څومره دستر قدرت نښي او علامي دي؟ ځکه که چېرې يې
 نظر کولای او پند يې ځني اخيستلای نوبه اړومرو پوهېدلي وای چي دغه دقادر، صانع، واحدلا شریک
 ذات پنځول او خلقت دی محال دی چي له هغه سره دي بل شریک وي (۳) ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
 وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ﴾ (اودغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چي پخپل بالغه حکمت) يې پيدا کړي ده شپه
 (دآرامتيا لپاره) اوورځ (دکار لپاره) اولمر (درنا لپاره) اوسپوږمۍ (دروښنايې لپاره) يعني الله تعالی
 هغه واکمن ذات دی چي پخپل قدرت يې ژوندانه ته شپه او ورځ وربښلي ده دغه په تيره او آرامي کي
 اودابله په رڼا اوميني محبت کي کله دالو ښېږي او کله بيا هغه بله همداسي اولمر اوسپوږمۍ يې دوه
 څرگندي نښانې پخپل وحدانيت باندې پيدا کړي دي ﴿كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ دغه هريوله دغو (لمر، قمر
 اوستورو څخه په شپه اوورځ کي) پخپل فلک کي حرکت کوي (په تلوار درومي لکه لامبوزن په

(۱) زاد المسیر ۲۴۸/۵

(۲) المختصر ۵۰۷/۲

(۳) القرطبي ۲۸۵/۱۱

لامبووهلوکي) ﴿وَمَا جَعَلْنَا لِشَرٍّ مِنْ قَبْلِكَ آخِلَةٌ﴾ اوندی گرزولی موبهیش یوانسان ته پخواله تانه ای
 محمده (١) تل ژوندی پاتی کېدل (په دنیا کی) ﴿أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ﴾ آیا پس که ته مرشی ای
 محمده (١) پس دوی به تل پاتی کېدونکی وی په دنیا کی؟ (نه هیڅکله داسی نه شي کېدای ټول د فناء په
 لوري درومي. مفسرین کرام وایی چې دغه د مشرک نود هغی وینا په تردید کی الله فرمایلي چې دوی به
 ویل: ﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرْنَاهُ رِيبَ السَّوْنِ﴾ (الطور: ٣٠) نوالله جل جلاله هغه وپوهاوو چې ترده له مخه
 انبیاء گرد مړه شوي اوالله دخپل دین ساتنه کړي ده همداسی به دده د شریعت اودین دخوندي
 ساتلو بندوبست کوي ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ هر یو نفس د مرگ څکونکی دی یعنی مري به (یوازي
 حتی قبوم ذات به تل وي) ﴿وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ (او ازمایو موبتاسی) (په دنیا کی) په شر، بدې
 او خیر، نېکي سره ازموینه) یعنی موبتاسوپه دنیا کی په مصیبتونو اونعمتونو ازموبو
 ترخوشاکراو منکر صبر کونکی اوقانط ښکاره شي. ابن عباس رضی الله عنه وایی: معنادا چې تاسوپه
 سختي او هوسایی، روغتیا اورنځوري، بدایي اونېستي، حلال او حرام، طاعت او معصیت، هدایت
 او گمراهي سره ازمویو (١) او ابن زید وایی: معنایی دا چې: موبتاسوپر هغه څه ازمویو چې تاسوی
 خونوی ترخوستاسو شکر معلوم کړواوپه هغه څه موازمویو چې تاسو ورڅخه کرکه اونفرت کوی
 ترڅو چې ستاسی صبر معلوم کړو (٢) ﴿وَالَّذِينَ تَرْجِعُونَ﴾ او خاص موبته به تاسی راوستلی شی (ترڅو
 دخپلو اعمالو جزا وینی) ﴿وَإِذَا رَأَوْا آيَاتَ الْكَافِرِينَ يَكْفُرُوا إِن يَنْخُذُوا نَكَ إِلَّا هُزُوا﴾ (او کله چې تا وینی
 هغه کسان چې کافران شوي دی نونه نیسي تامگر مسخره کړی شوی) یعنی ای محمده! کله چې
 تقربشی کفار لکه ابوجهل اودده ملګري وینی نو په تاملندي وهي او وایی: ﴿أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ
 إِلَهُتَكُمْ﴾ آیا داهغه څوک دی چې یادوي (په بدی اوسپکه) معبودان ستاسی؟ (په استفهام کی
 انکار او تعجب دی یعنی همدغه ستاسو معبودان ښکښي اوتاسو سپکوي؟) ﴿وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَنِ هُمْ
 كَافِرُونَ﴾ (حال دا چې دغه (کافران) په یادولو درحمان (په وحدانیت سره) هم دوی کافران دي)
 یعنی حال دا چې دغه کفار په الله ایمان نلري اویا هم په رسول الله استهزاء کوي قرطبي وایی چې
 مشرکانوبه دهغه چا بدې ویله چې چا به ددوی د باطلو خدايانو الوهیت نه مانو حال دا چې دوی پخپله
 درحمان الله له الهیت څخه منکرو اودغه د جهل اوناپوهي وروستی سرحد دی ﴿خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ
 عَجَلٍ﴾ (انسان له تلواري پیدا کړی شوی دی) یعنی دانسان په طبیعت او خاوره کی بې صبري شته هرڅه
 په تلواره غواړي که څه هم دده لپاره تاوان وي ابن کثیر وایی چې دانسان د تعجیل اوتلواري دیادوني
 حکمت دلته دادی چې کله یې دمسته زینو ذکر وفرمایو نو په زړونو کی له دوی څخه ژر انتقام اخیستل

(١) المختصر ٢/ ٥٠٨
 (٢) ابن الجوزي ٥/ ٣٥٠

اگر زبدل اودوی ددی غوښتنه په تلوار کوله ځکه یې بیا وفرمایېل: ﴿سَأُزَيِّجُكُمْ ءَافِقًا فَلَا تَسْتَعِينُونَ﴾^(۱) ژبه ونښم تاسي ته خپل آیات (موعود عذاب) دهغه چالپاره چې سرغړونه کوی (س تاسي تلوار مکوئ مخ کي له رانلو څخه یې) ﴿وَيَقُولُ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ (او وایې دا (کفار) کله به وي دغه وعده (دراتلود عذاب یا قسامت که چیري یاست تاسي رښتیني) یعني مشرکان دمسخر او ملنډو په توگه وایې ای مؤمنانو که چېرې تاسو په دغه خبر کي رښتوني یاست؟ کله به دغه عذاب وي کوم چې محمد موږ ورباندې وېروي؟ الله جل جلاله فرمایې: ﴿لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ﴾ که پوهېدلي وای هغه کسان چې کفران شوي دي هغه وخت چې نه به شي منع کولای له مخونو خپلو اور (د دوزخ) او نه له شاگانو خپلو (ځکه چې اور به ترې چاپېروي له ټولو خواوو نه پدې چې دوی په تلواره عذاب غوښتو. په البحر المحيط کي وایې چې خواب (لو) محذوف دی چې داپه وېرونه سره خورازیات دلالت کوي. زمخشرې وایې چې څرنگه چې دوی دکفر، استهزاء او استعجال گرد صفتونه لرل دغه عذاب به ورکول کېږي خوددوی جهل هغه ددوی لپاره آسانه گڼلی دی (۱) ﴿وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ﴾ اونه به له دوی سره مرسته وکړل شي (چې دالله له عذابه یې وژغوري) ﴿بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ﴾ بلکه رابه شي دوی ته دغه (قیامت ناڅاپه پس دوی به حیران کړي) ﴿فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾ پس دوی توان نه لري دهغه دلیري کولو اونه به دوی ته (دتوبې او عذر) مهلت ورکاوه شي ﴿وَلَقَدْ اسْتَهْزَأَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ﴾ (او خامخاپه تحقیق مسخرې شوي دي په رسولانو پخوا له تا) پدې کي در رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره ډاډینه ده چې که به د مشرکانو له خوا هغه ته استهزاء گاني او مسخرې کېدلې یعني تر با پخوا دسترو دېرو پیغمبرانو سره هم داسي چلند شوي دي چې قومونو به یې ورباندې استهزاء گاني او مسخرې کولې ﴿فَقَالَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ پس نازل شو په هغو کسانو چې مسخرې یې کولې له پخوانیو امتونو نه (جزاء) دهغه شي چې وودوی چې په هغه سره به یې مسخرې کولې (ابو حیان وایې چې رسول الله ته الله تسلي ورکړه چې پخوانیو انبیو ووت هغه له خپلو امتونو څخه استهزای ورکول شوې او بیا دوی دخپلي استهزاء ثمره هلاک او عذاب په دنیا او آخرت کي ځکلي دي نو همداسي ددغو استهزاء کونکو حال هم وگڼه (۲) ﴿قُلْ مَنْ يَكْلَأُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ﴾ ووايه (ای محمده ا دوی ته) څوک ساتي تاسي د شپې او دورځي له عذاب در حمن څخه؟ دغه دتقریع په ډول پوښتنه ده ترڅو چې دوی په ورکړل شوو نعمتونو تېر نه ایستل شي او غرور ونکړي یعني هیڅوک نشته ﴿بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُونَ﴾ بلکه دوی له باده درب (له کلامه پنده دهغه) څخه مخ گرزونکي دي (نه پکي سوچ کوي

(۱) البحر ۴/۳۱۳
(۲) - ۲۱۴/ البحر

اونه تري پند اخلي ﴿ أَمْ لَهُمْ مَالٌ آلِهَةٌ تَتَنَمَّيْهُمْ مِنْ دُونِهَا ﴾ آياشته ددوی لپاره نور معبودان چي دور ساتي (له عذاب څخه) غير له موبنه؟ ﴿ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنْهَا يُصْحَبُونَ ﴾ (طافري نلري) (دغه معبودان) د مرستي د خپلو خانو نو اونه دوی زموبله عذاب څخه ساتل کېږي (يعني دوی خپل خان نشي ژغورلای نو عابدان به څنگه وژغوري. ابن عباس رضي الله عنه ددې ﴿ يَصْحَبُونَ ﴾ کلمې معنا دانبيسي چي نه څوک دوی ته له موبڅخه پناه ورکولای شي ځکه پناه ورکونکی د پناه غوښتونکي ملگري وي) (۱) ﴿ بَلْ مَنَعْنَا هَؤُلَاءِ وَءَابَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ﴾ بلکه نفع رسولي ده موبدغو (کفارو) ته او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په ارزقواو اسبابوسره) تر هغه پوري چي اوږده شوه پردوی باندي (موده د) عمر (په نعمتونو او سوکاليو کي او دوی پدې غره شول او وايي انگېرله چي گواکي داپه تل وي) ﴿ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّ نَارَ الْأَرْضِ تَنَقُّصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ﴾ آيا نه وينی (کفار) چي بېشکه موبد راني (اوقصد) کوو ځمکي (د کفارو) ته پداسي حال چي کموو هغه له څنډو ددغي (ځمکي نه له فتوحاتو وروسته چي مؤمنان او پيغمبرو رباندي مسلط کوو) ﴿ أَفَهُمْ أَغْلِبُونَ ﴾ آيا کفار غالب دي (په مؤمنانو؟ بلکه د اسلام په وړاندي تل مغلوب دي استفهام د تقريع او انکار په معنا دی) ﴿ قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِاتِّخَاذِي ﴾ ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه هم دا خبره ده چي زه تاسي په وحی سره وپروم. دغه زماله خپله لوري نه ده بلکه زه دالله له لوري تاسي ته وپرونکی مبلغ يم چي تاسو دالله له عذاب او هلاکت څخه وپروم ﴿ وَلَا يَسْمَعُ الصَّهْرُ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴾ اونه اوري کون بلنه کله چي ووپرولی شي (نو تاسي هم د کانه په شان خبره نه اوري اونه پند اخلي) ﴿ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمُ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ ﴾ او که چېري ورسېږي دوی ته لږ څه تپ له عذاب درب ستا (که څه هم ډېر سپک او لږ وي) ﴿ لَيَقُولُنَّ بَنُونَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴾ نو خامخا (کفار) وايي هر ورو مرو ای هلاکه زموب (را حاضر شه دغه دي وخت دی) بېشکه چي موب وو (پخواله دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره چي د انبياوو تکذيب مرکاوو) ﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ ﴾ او موب کېږدو و تلي د انصاف لپاره د (اهل دورخي د قیامت) ﴿ وَلَا نُظَلِّمُ نَفْسٌ شَيْئًا ﴾ پس ظلم به ونکړی شي په هېڅ نفس دهېڅ شي يعني د محسن له احسانه به کم نشي اود مسي په گناه به ورزيات نشي ﴿ وَإِنْ كُنَّا مِنْكُمْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ﴾ او که وي دغه (عمل) په قدر ديوې دانې سپلني (اوري) نورابه وړودغه دانه (را حاضر به يې کړو) ابوالسعود وايي معنادا چي که څه هم نهايته لږ وي ځکه چي د سپلني دانه دلږ شي لپاره مثال راوړل کېږي (۲) ﴿ وَكَفَىٰ بِنَا ﴾

(۱) زادالمسیر ۵ / ۲۵۳

(۲) ابوالسعود ۴ / ۱۶۶

حَسْبِيكَ ﴿۱﴾ اوپس يرموږ حساب کونکي (د بندگانود اعمالو او جزا ورکونکي دوی ته) خازن وايي چې منصله ده څخه تحذیر دی ځکه کله چې محاسب داسي باريک بين وي چې هيڅ شی ورڅخه پټ نه پټي کېږي اودومره توانمن وي چې هيڅوک يې مغلوبولای نشي نو هوښيارسري ته پکار ده چې ورڅخه خوراپه وېره او خوف کي اوسي (۱) ﴿وَلَقَدْ مَاتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفِرْقَانِ وَضِيَاءَ وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ﴾ اوهرومروپه تحقيق موږ ورکړی وو موسی او هارون ته فرقان (د حق او باطل بېلونکی کتاب) اورنا (چې حق له باطل څخه ور باندې لیدل کېږي) اونصیحت د پرهېزگارانو لپاره (چې مؤمنان وي) ﴿الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ﴾ (متقيان) هغه کسان دي چې وېرېږي له رب خپله څخه په غيب سره، (دوی هغه نه دی لیدلی مگر په نظر او استدلال سره ورته معلومه ده چې دی سترقاد پروردگار چې په عملونو جزا ورکوي نو ځني وېرېږي که څه هم يې لیدلی نه دی ﴿وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ﴾ اودوی (تل) له قیامته وېرېدونکي دي ﴿وَهَذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ﴾ اودا (قرآن) مبارک نصیحت (پند) دی چې موږ هغه نازل کړی دی (په محمد صلی الله علیه وسلم) ستاسي په ژبه) آیا پس تاسي له دې نه (چې خورا څرگند او روښان دی؟) انکار کونکي یی؟ (ای عربي ټولني!) کرخي رحمه الله وايي چې استفهام د توبيخ لپاره او خطاب د مکې خلکو ته دی ځکه دوی اهل لسان و د کلام مزایایي پېژني په لطائفو باريکیو او بلاغت يې دومره زیات پوهېږي چې بل څوک پرې نه پوهېږي بل دا چې دوی ته دغه شرافت هم ورپه برخه دی که بل څوک انکار ترې وکړي بعیده نه ده ځکه چې هغوی به يې پردی والی اودېمني پالي (۲)

بلاغت:

پدې آیتونو کې د بیان او بدیع لاندنۍ ښکلا وي شته.

۱- اشتقاقی جناس لکه ﴿أَرْسَلْنَا... رَّسُولٍ﴾.

۲- هغه استفهام چې معنایې تعجیب او انکار وي لکه چې فرمایې: ﴿أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾.

۳- درتق او فتق ترمینځ د طباق صنعت چې وايي: ﴿كَانَنَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا﴾.

۴- تنکید تعمیم لپاره چې ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ اودا چې ﴿وَمَا جَعَلْنَا لِلشَّرِّ﴾.

۵- التفات له متکلم څخه غائب ته چې فرمایې: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَالنَّهَارَ﴾ وروسته له دې

قوله چې ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ﴾ اودا ددې لپاره چې د دغو سترو نعمتونو په هکله زیاته پاملرنه وشي.

۶- د طباق صنعت د خیر او شر ترمینځ چې ﴿وَبَلَّوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ﴾.

(۱) حاشیه الجمل ۳ / ۱۳۱

(۲) البحر المحیط ۶ / ۳۱۲

۷- مبالغه ڪله چي فرمايې: ﴿ خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ ۖ ﴾ ..

۸- استعاره چي فرمايې: ﴿ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ ﴾ دلته بي کونوالی د کفار و لپږه استعاره ڪړلکه چي خلور بول بوده گان نه بلنه اوري اونه پرې پوهېږي.

۹- کذبه چي فرمايې: ﴿ حَبَكَ مِنْ خَرَدَلٍ ﴾ دغه له عمل خخه کنایه ده که څه هم ډېر لږ وي

۱۰- سجع لکه چي الله جل جلاله فرمايې: ﴿ يَهْتَدُونَ يَنْصُرُونَ يَسْبَحُونَ ﴾ ترپايه.

تنبيه:

له ابن عباس رضی الله عنهما څخه وپوښتل شول چي آيا شپه مخکي او که ورځ وه؟ نو هغه په خواب کي ورته وويل. چي آياتاسو خبرياست چي ځمکه او آسمانونه سره نښتي و و آيا ددوی ترمينځ له تاريکي پرته نور څه وو؟ داددي لپاره چي وپوهېږي شپه ترور څي دمخه ده (۱)

لطيفه:

وايي چي يو چاله عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما څخه ددې آيت پوښتنه وکړه چي: هغه ورځه وويل هغه شيخ (ابن عباس) ته ورشه اوځني وپوښته بياماته راشه سړی هم ابن عباس ته راغی اوځني يې وپوښتل هغه ورته وويل چي آسمان سره نښتي و و اوبه يې نه اورولې او ځمکه نښتي وه چي وابه يې نه زرغونول او کله چي الله د ځمکي مخلوقات وپنځول نو آسمان په ورښت او ځمکه په پوکېدل و زرغونول و پرانستل شول سړی ابن عمر ته راغی او خواب يې ورته واورول هغه وويل مښه پخوا به تفسير کي د ابن عباس زړورتيا انگېرله خواوس وپوهېدم چي هغه ته قرآني علم وربښل شوی دی (۲)

الله تعالی فرمايې:

﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ۝٥١ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ الصَّائِلُ الْقَوْمُ أَتُنْتِهِمُ عَنْ آلِهَتِنَا بِالْهَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنْ اللَّاعِينَ ۝٥٢ قَالُوا وَحَدَّثَنَا آبَاءُنَا مَا هَآؤُلَآئِكَ مِنْ بَشَرٍ مِثْلُكُمْ فَقَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ ۝٥٣ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُمْ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ۝٥٤ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْرِينَ ۝٥٥ فَجَعَلَهُمْ جُذَاًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ۝٥٦ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ۝٥٧ قَالُوا سَمِعْنَا فَتَقْدِرُ هُمْ يَقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ۝٥٨ قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ۝٥٩ قَالُوا مَا آتَىٰ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ ۝٦٠ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَتَنُواهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ۝٦١ ثُمَّ لَكُسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ۝٦٢ قَالُوا أَتَعْبِدُونَنَا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا

(۱) مختصر ابن کثير ۳ / ۵۰۶
(۲) نفس المرجع

بِمَعْعَكُمْ شَيْئًا وَلَا بَصُرُكُمْ ﴿٦٦﴾ أَوِ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ
وَانصُرُوا آلَ الْهَنَئِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ لَا يَنَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا
فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ
وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾ رَجَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ
وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَبِيدَ ﴿٧٣﴾ وَلُوطًا إِذْ أَنْتَهُ حَكَمًا وَعَلِمَا وَمَنْجَيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ
الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْفَحْشَىٰ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوِءٍ فَاسِفِينَ ﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾
وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ ۖ فَجَعَلْنَاهُ وَاقِلَةً مِنْ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوِءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخْتَصِمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ
نَفَثَ فِيهِ غَمُّ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۖ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا
مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحُونَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ
فَهَذَا نَتَمِّ شُكْرُكُمْ ﴿٨٠﴾ وَلَسَلَيْمَنَّ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِنَا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾
وَمِنَ الشَّيْطَانِ مَنْ يَفْضُوتُ لَهُ ۖ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ ۖ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

﴿الانباء: ٥١-٨٢﴾

مناسبت او تراو:

کله چي الله تعالى په توحيد، نبوت او معاد باندې دلائل راوړل وړيسې يې د انبياوو عليهم السلام
کيسې پيل کړې او هغه ازموينستونه چي دوی ته ورکول شوي دي بيان کړل ترڅو د رسول الله صلى الله
عليه وسلم لپاره تسليت او ډاډينه وي او په نوموړو انبياوو پسي اقتدا وکړي ددوی په شان صبر او زغم
خپل کړي او د مشرکانو شخړو او د بنمونيوتو د تيارسې په حال کي وي

لغتونه:

(رشته) لارښوونه او هدايت يې (التمثيل) د تمثال جمع او هغه بُت ته وايي چي د الله له کوم مخلوق سره
مشابهت ولري (جلاد) ټوټه ټوټه (نکسوا) نکس يوشی اپوټه کولو ته وايي چي سربې بنکته او بېخ يې
پورته شي (نافله) زيات اوله همدې کلمې څخه نفل لمونځ ته هم وايه شي چي په فرضو زيات وي
(الکرب) سخت غم ته وايي (نفثت) په شپه کي څرېدونکي څاروي چي شپون ورسره نه وي وايي
چي (نفثت بالليل و هملت بالنهار) کله چي بې خاونده او شپانه رمې گلې د شپې او ورځي څري.

تفسير:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ﴾ (قسم دی) جي خامخا په تحقيق موږ ورکړي وه ابراهيم ته نېکه حقه لاره (دهدايت اونېکو اعمالو په دنيا و آخرت کي) ﴿مِنْ قَبْلُ﴾ پخوا (په کوچنيوالي کي جي دانه د وحدانيت په هکله مونظر استدلال وربښلی وو) ﴿وَكُنَّا بِهِ عَلِيمِينَ﴾ او موږ په ده باندې پوه وو (چي دی د فضل اونبوت له خاوندانو څخه دی) ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ﴾ (کله چي وويل: ابراهيم خپل پلار او خپل قوم ته چي څه دی دغه (بتان) هغه چي تاسي دوی ته په عبادت ولاړي است؟) دغه دهغه رشديان دی کوم چي ابراهيم ته ورکول شوی ووله کوچنيوالي څخه اودا چي ويې ويل ﴿مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ﴾ دغه يې دهغوی د سپکاوي لپاره ذکر کړل که څه هم ده ته معلومه وه چي دوی يې خور اتعظيم کوي خوده تجاهل وکړ ﴿قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ﴾ وويل دوی چي موندلي دي موږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کونکي؛ ابن کثيروايې چي: دوی پرته د پلرونوله گمراهي څخه بل دليل نه درلود. ﴿قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ وويل (ابراهيم) خامخا په تحقيق ياست تاسي او پلرونه ستاسي (چي د بتانو عبادت کوي) په گمراهي ښکاره کي (ځکه چي دوی جمادات دي نه گټه رسوي اونه تاوان دفع کوي نه هم اوري) ﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ﴾ (نو وويل دوی (ابراهيم ته) آيا راغلی يې ته موږ ته برحقه او که يې ته له لوبونکو څخه) يعني داچي ته رښتيا او جدي خبره کوې او که محض توکي تکالي کوې دوی دغه انکار سترو گنجل اود يې زړه ته نه لوېدل چي دوی به گمراهان وي نو ځکه يې داسي فکر کاوو چي ښايې ابراهيم به توکي تکالي کوي نو ابراهيم عليه السلام ورته په ټينگه وويل: ﴿قَالَ بَلْ زَيْكُمُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُمْ﴾ وويل (ابراهيم بلکه رب ستاسي رب د آسمانونو او رب د ځمکي دي هغه الله چي پيدا کړي يې دي آسمانونه ځمکي او مافيا هغه د عبادت لپاره وړ او مستحق دی نه دغه گماني بتان) ﴿وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾ (اوزه په دغو) چي ومي ويل له توحيد څخه (له شاهدانو څخه يم) يعني زه د الله د وحدانيت په براهينو او څرگندود لاندو شاهد يم هغه شاهد چي د عواگاني ورباندې فيصله کولی شي ﴿وَتَأْتُوا لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدِيرِينَ﴾ او په الله قسم دی خامخا څه تدبير او علاج به وکړم هر وروڼو (چي مات کړم) بتان ستاسي پس له هغه چي وگرزی تاسي شا کونکي (بتانونه په وخت دمېلې کولوکي) مفسرين کرام وايې چي: دوی به هر کله جشن لمانځو او بېدياته به وتل آزا ابراهيم ته وويل: که له موږ سره جشن ته ولاړ شې زموږ دين به دي خورا خوښ شي هغه هم ورسره رابهر شو مگر په لاره کي يې خان ځمکي ته وغورځاوو او ويې ويل: زه ناروغ يم پښه مي خوږېږي نو دوی هم پرېښود او ځني ولاړل اوله شايې په وروستي سړي پسي غږ کړ چي ﴿وَتَأْتُوا لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ﴾ نويوتن ځني واورېدل او په ياديې وساتل

(۱) ﴿فَجَعَلَهُمْ جُودًا﴾ پس ویي گرزول دابستان توتې ﴿إِلَّا كَيْدًا لَهُمْ﴾ مگر لوی ددې بتانو (چي مات مات یې نکر مجاهد وایې چي سترېت یې پرېښود او تېرېې دهغه په اوږه وروخړاوو ترخوچي بیا وربندي دلیل ونیسي) (۲) ﴿لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ﴾ دپاره ددې چي دوی هغه ته بیرته راشي اوځني وپوښتي چي بتان چا مات کړل نوبه دبت عجز ورته څرگندشي او پردوی به دلیل ودرېږي ﴿قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ﴾ وویل: دوی چا داکار کړی په معبودانو زموږ بېشکه چي دی خامخاله ظالمانودی؛ په کلام کي حذف شته هغه داچي کله دوی له مېلې راستانه شول او کوندي کېرېتېان یې ولیدل نویې دپلټني او ترټني په هکله داسي وویل: چي چا داکار کړی هغه خورا ظالم اود ستري گناه مرتکب دی ځکه چي دهغو خدايانو (معبودانو) سره یې دېې ادبي حرکت کړی کوم چي دتعظیم اودرناوي وړدي ﴿قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ﴾ وویل: (ځينو کفارو) چي موږله یوه زلمي اورېدلي ووچي یادول به یې دابستان (په بدې سره) چي ده ته ابراهیم ویلی شي؛ دا هغه چا وویل چاچي دابراهیم (عليه السلام) خبره اورېدلي وه چي ویل یې: ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَمَكُمُ﴾ نوده وویل: ښایي هم ده به دغه کار کړی وي ﴿قَالُوا فَاتُوا بِهِ عَلَى أَصْنَنِ النَّاسِ﴾ وویل: (نمروډ او مشرانویې) رایې ولې هغه ابراهیم په مخکي دسترگود خلگو (چي ویې ویني او مقصد داچي دده محاکمه دخلگو په وړاندي ترسره شي او خلگ یې له برخه لیک څخه عبرت واخلي) ﴿لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ﴾ ښایي چي دوی وویني (هغه څه او عذاب یې چي څه وربندي کول کېږي) ﴿قَالُوا ءَأَتَتْ فَحَلَّتْ هَذَا شِاْهِتِنَا بِنِإِبْرَاهِيمَ﴾ وویل: (دوی) آیاتاکړی داکار په معبودانو زموږ ای ابراهیمه؟! ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا﴾ وویل: (ابراهیم) بلکه کړی داکار مشردوی چي دادی (غصه ورغلي چي ولي له ده سره د وړو بتانو عبادت کوئ؟ مقصد ددوی چوپول او تعجیزدی ځکه یې وویل: ﴿فَسَلُّوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ﴾ نو پوښتنه وکړئ تاسي له دوی که وي دوی چي خبري کوي (چي چا توتې توتې کړي یې؟) قرطبي وایې چي: کلام دتعريض او الزام په ډول دی ځکه دوی هغه په الوهیت سره نیولي وواوله الله پرته به یې ددوی عبادت کاوولکه چي ابراهیم (عليه السلام) خپل پلارته وویل: ﴿لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾ مريم: ۱۲ نو ابراهیم (عليه السلام) ورته وویل: چي ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا﴾ ترخوچي دوی وواېې چي دوی خو خبري نکوي اونه گته رسوي، نه تاوان دفع کوي نوبه ورته وواېې چي بیاولي یې عبادت کوئ؟ پردوی به دلیل راوړل شي لکه چي روا دی له خصم سره په مباحثه کي دباطل فرض وکړی شي ترڅو هغه خپل ځان ته متوجه کړي (۳) ﴿فَرَجَعُوا إِلَى أَنْفُسِهِمْ﴾ پس رجوع وکړه (دغو کفارو په فکر کولو سره)

(۱) الخزان ۳ / ۲۴۱

(۲) القرطبي ۱۱ / ۲۹۸

(۳) القرطبي ۱۱ / ۳۰۰

خانوخپلوته ﴿فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمْ الظَّالِمُونَ﴾ نووويل: (خينوخينو نورو ته) بېشكه تاسو ظالمان ياست
 (په عبادت كولو د داسي چاچي خبري نشي كولاى) ﴿ثُمَّ لِيَكْسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ﴾ بيانسكور كړل شول
 دوى په سرونو خپلو (يعني وشرمېدل اوله دې سره سره يې طغيان او سرغړونې ته ملا وتړله او ابراهيم
 عليه السلام ته يې وويل: ﴿لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ﴾ چي خامخاپه تحقيق ته پوه يې چې
 د ابنتان نه غږېږي اونه د سوال خواب وركوي نو څرنگه موږ ته وايي چي له دوى څخه وپوښتى؟ اودغه
 د دوى اقرار دى چي همدابنتان عاجز دي او پدې وخت كي ابراهيم عليه السلام ته دليل پيدا شو دوى ته يې
 په ترته او توبيخ كي داسي وويل: ﴿فَقَالَ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ﴾
 نووويل: (ابراهيم عليه السلام) نوآيا پس تاسي عبادت كوى يې له الله څخه دهغه شي چي نه گټه رسوي
 تاسي ته اونه تاوان رسولى شي تاسي ته (دوى جمادات دي) ﴿أَفَلَا لَكُمْ دَلِيلًا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾
 نوانسوس (هلاک) دى تاسي ته اوهغه (بنتانو) ته چي تاسي يې پرته له الله عبادت كوى ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾
 آيا تاسي دومره عقل هم نلرئ؟ (چي خومره بد كار كوى؟) ﴿قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ﴾ (كله چي دليل ورباندي ودرېدونو) وويل دوى وسوځوى دغه (ابراهيم) او مرسته
 وكړئ دمعبودانو خپلوكه، يې تاسي (مدد) كونكي (د بنتانو خپلو سره په رښتيا) ﴿قُلْنَا يَنْتَارُ كُونِي
 بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ﴾ وويل موږ اى اوره شه يخ او خاوند د سلامتيا په ابراهيم باندي تعبير همداسي
 دمبالغې لپاره راغى. مفسرين كرام وايي كله چي دوى د ابراهيم (عليه السلام) سوځول وغوښتل نو يوه
 مياشت موده يې د اور لپاره د سون مواد (محروقات) راټولول آن تردې چي كومه مېرمن به ناروغه شوه په
 خان به يې نذر كېښېښود كله چي له ناروغي څخه روغه شي د ابراهيم (عليه السلام) د سوځولو لپاره به
 ازوغه راټولوي او بيا يې ډېر لوى لمبې وهونكى اور په تپت ځاى كي تيار كړ داسي ويل كېږي چي كله به
 مرغان ددغه اور د پاسه الوتل نوبه له ډېري تودوځي او گرمي څخه سوځېدل وروسته يې ابراهيم (عليه
 السلام) وتاړه او په منجنيق كي يې اورته وغورځاوه پدغه ترڅ كي حضرت جبريل (عليه السلام) ورته
 راغى اوځني ويې پوښتل آيا څه اړتيا لري؟ نو ابراهيم ورته وويل چي: تاته زه اړتيا نلرم نو جبريل (عليه
 السلام) ورته وويل چي الله تعالى ته سوال وكړه انوا ابراهيم عليه السلام ورته وويل: (حسبي عن سؤالي
 علمه بحالي) يعني زما له سواله دا كافي ده چي الله پر ما علم لري نوالله وفرمايل: ﴿يَنْتَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا
 عَلَى إِبْرَاهِيمَ﴾ (۱) اود ابراهيم (عليه السلام) له كمر بند څخه پرته هيڅ شى ونه سوځېدو ابن عباس رضی
 وايي كه الله تعالى اورته ﴿وَسَلَامًا﴾ نه واى ويلي هغه به يې له يخني په تكليف شوى وو (۲)

(۱) القرطبي ۱۱/۳۰۳

(۲) المختصر ۲/۵۱۴

﴿وَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ﴾ او غوښتل نرو ديانوپه ابراهيم مکر (د سوځولو) نو وگرزول موبډوی سخت زیانکاران (ځکه دوی د الله نبي ته د سوځولو چل جوړ کړی وو خو موبډهغه ددوی دخپلي غاري طوق وگرزاو) ﴿وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ﴾ (اونجات مو ورکړدغه (ابراهيم) اولوط ته (او بوموتلل) هغې ځمکي ته چي موبډيکي برکت اچولی وو دپاره د خلکو) يعني موبډ ابراهيم اودده وراره لوط (عليه السلام) وژغورل له عراق څخه موشام ته مهاجر کړل هغه چي خورامبارکه ځمکه ده دهرانبیاء پکي راستول شوي دهر رودونه، ويالي اووني، کښتونه لري. ابن الجوزي وايي. ځکه دبرکت ځای دی چي دهرانبیاء اوزياتره کښت، کروندې، رواني ويالي اونهرونه لري (۱) ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً﴾ او وموبښل دغه (ابراهيم ته) (زوی) اسحاق او (لمسی) يعقوب زيات (سربېره دزوی په غوښتني دانعام په ډول مفسرين کرام وايي چي: ابراهيم عليه السلام له الله جل جلاله څخه دزوی دپيدا کېدلو غوښتنه وکړه نوالله تعالی اسحاق زوی ورکړ او بيا يې هغه ته يعقوب ورکړ چي دغه يې لمسی او گواکي لمسی هم زوی غوندي وي ﴿وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ﴾ او دغه ټول گرزولي دي موبښکان (دخيرنښکني خلک چي خلکوته يې لارښوونه کوله) ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِي﴾ او گرزولي وو موبډوی (داسي) امامان چي سمه صافه لاره يې (ددین) ښودله زموبډپه حکم (خلگونه) ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ﴾ او وحی کړي وو موبډوی ته کول دنېکو کارونو (چي علم او عمل دواړه يوځای کړي) ﴿وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَرِيسَاءَ الزَّكَاةِ﴾ اودسم ادا کولو دلمانځه او ورکولو دزکات دادواړه يې ځکه ځانگړي يادکړل چي لمونځ دبدني عباداتوافضل اوزکات د مالي عباداتوغوره عبادت دی ﴿وَكَانُوا لَنَا عَبِيدِينَ﴾ اووودوی خاص موبډته عبادت کونکي (مخلصان) ﴿وَلُوطًا مَّا يَنْتُهُ حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ (اولوط ته ورکړی وو موبډه ته حکم (نبوت) او پوهه ابن کثير وايي چي لوط عليه السلام په ابراهيم عليه السلام ايمان راوړ، دهغه متابعت يې وکړاوله هغه سره يې دهجرت بهيرونبولکه چي الله تعالی فرمايې: ﴿فَتَمَنَّيْنَاهُ لَوْ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي﴾ ﴿الغښت: ۲۶﴾ نوالله ورته نبوت، علم او وحی ورکړه هغه يې په استازيتوب وټاکه او (سدوم) ته يې ولېږو هغوی دده تکذيب وکړاوله الله تعالی دوی هلاک کړل لکه چي دکتاب عزيز په څوځايونوکي يې کيسه راغلي ده (۲) ﴿وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْبَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْفَبْثِثُ﴾ (اونجات ورکړی وو موبډغه لوط ته له (خلکو) د(هغه) کلي چي دوی به خبيث (پليت) عملونه کول (لکه لواطت، لاري شوکول اونور...) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْفٍ قٰسِقِينَ﴾ بېشکه چي هغوی ووقوم دبدي نافرمان (اشرار او دالله څخه سرغړونکي متجاوزين) ﴿وَأَدْخَلْنَاهُ فِي

(۱) زادالمسير ۵/ ۳۲۸

(۲) المختصر ۲/ ۵۱۵

رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۱﴾ او داخل کړی وو موبډی پخپل رحمت کي بېشکه دی له نېکانو څخه دی ﴿وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ﴾ او (یاد کړه ای محمده کیسه دنوح) کله چي غږ یې وکړ (په بشپړه قوم خپل) پخوا (له دغومذ کوره وو نیانو) کله چي یې قوم تکذیب وکړ نو هغه داسي وویل ﴿وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي﴾
 الْآذِينَ مِنَ الْكَاذِبِينَ دَبَّارًا ﴿۲﴾ (نوح ۲۲) ﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ، فَجَعَلْنَاهُ وَاهِلَةً، مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ﴾ پس قبوله کړه موبډه ته دعاده اونجات مو ورکړ ده ته او کورنۍ ته له لویه غمه (چي طوفان او غرقېدل وودا هسي لوی غم وو چي نژدې وودسړی سا وکارې) ﴿وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا﴾ او مرسته مو وکړه له ده سره (چي وموژغورل له دوی اودوی مو هلاک کړل په انتقام اخیستلودده) له هغه قومه چي ددروغو نسبت یې کړی ووزموډ آیتونوته ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوَاءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ بېشکه دوی بد قوم وونوموډ دوی ټول غرق کړل (هیڅوک مو ورڅخه نه پرېښودل) ﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخْتَصِمَانِ فِي الْحَرْثِ﴾ او یاد کړه (ای محمده کیسه د) داؤد او سلیمان کله چي حکم کاوو هغوی دواړو په (دغوی د) کښت کي ﴿إِذْ تَنَفَّسْتَ فِيهِ غَمُّ الْقَوْمِ﴾ کله چي د شپې گډه شوي وه (بې شپانه) رمه په هغه (کښت) کي د قوم (او هغه یې تباہ کړی وو) ﴿وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ﴾ او ووموډ ددوی حکم ته حاضر (یعني ورباندي خبر او پوه وو) ﴿فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ﴾ او وومو پوهاوو په هغه فیصله سلیمان ﴿وَكُلًّا نَبِّئَا حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ او هر یوه ددوی دواړو (سلیمان او داؤد ته) ورکړی ووموډ نبوت او پوهه؛ مفسرین کرام وایي: حضرت داؤد علیه السلام ته دوه تنه راغلل چي د شپې له مخي دیوه رمه دبل په کښت گډه شوي او هغه یې تباہ کړی ووهیڅ یې نه وو پرې ایښي نو داؤد (علیه السلام) فیصله وکړه چي د کښت خاوند دي رمه بوزي دواړه متخاصمان له داؤد (علیه السلام) څخه راووتل او په دروازه کي له سلیمان (علیه السلام) سره مخامخ شول او فیصله یې ورته واوروله سلیمان (علیه السلام) داؤد (علیه السلام) ته راغی او ورته ویې ویل چي: ای دالله پیغمبره که دي داسي فیصله کړي وای چي د گردو لپاره بهتره او گټه وړه وای هغه څني وپوښتل چي څنگه فیصله؟ نو سلیمان علیه السلام وویل: چي درمې خاوند دي ځمکه واخلي او کرونده دي ورباندي وکړي ترڅو چي هغه حالت ته ورسېږي لکه چي پخوا وه اود کښت خاوند دي رمه واخلي اود مېړوپه وریواو شیدو او نسل دي گټه واخلي ترڅو چي کښت خپل پخوانی حالت ترلاسه کوي نوبیادي رمه خپل خاوند ته او کښت خپل خاوند ته وسپارل شي نو داؤد علیه السلام ورته وویل: په رښتیا چي دا سمه فیصله ده او پدې باندي فیصله صادره شوه اودغه دالله تعالی ویناده چي فرمایي: ﴿فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ﴾ یعني هغه ته مو د قضیې حکم وروښود ﴿وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ﴾ او تابع کړي وو موبډله داؤد سره غرونه چي تسبیح به یې ویلې او (همداسي) مرغان هم (چي ورسره به یې تسبیح ویله) ابن کثیر وایي چي دغه دده دخوش آوازي له کبله وچي کله به یې د زبور

تلاوت کا وونو مرغان به په هو ودرېدل او همداسي غرونو به ورسره تلاوت غبرگ پیل کړ(۱) او دا چې غرونه یې تر مرغانو دمخه یاد کړل سبب یې دادی چې د غرونو اېل کېدل او تسبیح لوستل تر مرغانو ډېر عجیب او نادر دی او دغه په اعجاز او اغېزمن کېدلو کې ډېر ژور دی ځکه چې جمادات دی ﴿وَكُنَّا قَلِيلًا﴾ او ووموږ کونکي (ددې کار) ﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ﴾ (اوبښوولی مووو دغه (داؤد ته) جوړول د زغري تاسي ته) یعنې موږ داؤد علیه السلام ته داوسپني دنرم والي په وجه د زغرو جوړول ورزده کړي وو قتاده وايي چې لومړنی هغه څوک چې زغري اوبدل یې پیل کړل داؤد علیه السلام و او تردې له مخه به داوسپني تختې استعمالېدلې نود زغري اوبدل او کړیو جوړولو مخترع یې داؤد علیه السلام دی(۲) ﴿لِنُحْصِنَكُمْ مِنْ بَاسِكُمْ﴾ دپاره ددې چې وساتي تاسي (په جگړه کې له دښمنانو څخه) ﴿فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ﴾ پس آیایی تاسي شکر کونکي؟ دغه استفهام او مقصد ورڅخه امر دی یعنې دالله دنعمتونو شکر ادا کړئ؛ او څرنگه چې الله تعالی هغه څه یاد کړل کوم چې پیغمبر داؤد علیه السلام یې ورباندي نازولی وو ورپسې یې د سلیمان علیه السلام ذکر وفرمایو ﴿وَلْيَكُنَ الرَّجْعُ عَاصِفَةً﴾ او (تابع کړی ووموږ) سلیمان ته ټنډ باد ﴿تَجْرِي بِأَمْرِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا﴾ چې روانېدو په حکم دده ځمکې د(شام ته) هغې (ځمکې ته) چې موږ پکې برکت ایښی وو (په زیاتو ونو، مېوو، اووب لوباندي هغه دده دارالسلطنت او دپاچهي پلازمېنه وه) ﴿وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمِينَ﴾ اویو موږ په هر شي عالمان؛ نودوی ته مودغه ستره مرتبه پدې ورکړي وه چې پکې مو حکمت نغښتی وو ﴿وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَفُصِّلُ لَهُ﴾ (او تابع کړي وو موږ ده ته) ځیني له شیطانانو څخه چې غوتې به یې وهلې (په سیند کې) دده لپاره (چې ملغلري او جواهر ورته راوباسي) ﴿وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ﴾ او کول به یې (نور) ډېر (کارونه) به له دې نه (لکه دښارونو او سترو سترو قصرونو بڼاګاني چې بشر ځني ناتوانه وي) ﴿وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ﴾ او ووموږ دوی لره ساتونکي (له سرغړوني او فساد څخه).

بلاغت:

دلته دفصاحت او بلاغت او علم بدیع داصنعتونه شته چې لنډيز یې لیکو:

۱- لطیفه استعاره چې فرمایي: ﴿ثُمَّ نَكْسُوْا عَلٰی رُءُوسِهِمْ﴾ دلته یې ددوی له حق څخه رجوع له هغه چاسره مشابه کړه چې سر په خبری ولاړوي او دغه استعاره ګڼلې شي.

۲- د طباق صنعت لکه: ﴿يَنْفَعُكُمْ... يَضُرُّكُمْ﴾.

۳- مبالغه چې فرمایي ﴿كُونِ بَرْدًا﴾ دلته مصدر ذکر شوی او مقصد ورڅخه اسم فاعل دی یعنې

(۱) المختصر ۲/ ۵۱۲

(۲) القرطبي ۱۱/ ۳۲۰

(باردة او ذات برده) شه ١

٤ - عطف د خاص پر عام باندې لکه: ﴿فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ﴾ څکه چې لمونځ او زکات هم په فعل الخيرات کې شته خو په ځانگړي توگه ددوی یادول یې په سترشان او فضيلت باندې دلالت کوي.

٥ - دا احتراص صنعت لکه چې فرمایې: ﴿وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ دغه ددې توهم د دفع کولو لپاره چې څوک ونه انگېري د داؤد عليه السلام مقام او رتبه ټيټه ده.

٦ - مرسل مجاز چې الله تعالى فرمایې: ﴿وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا﴾ يعني هغه موډاځل کړېځېل جنت کې څکه هغه د رحمت ځای دی نو علاقه یې ظرفيت ښودلای شو.

٧ - بې تکلفه سجع چې راځي لکه: ﴿عَبِيدِنَ...صَلِّيعِنَ﴾.

تنبيه:

الله پاک دلته باد په (عاصفة) سره موصوف یاد کړ او بل ځای یې بيا (رخاء) و فرمایو، عاصفه تند او رخاء نرم ته وايي او ددواړو صفتونو تر مینځ تضاد نشته څکه باد پخپل ذات کې خوږ نرم وي او کله چې د تللو په حال کې وي نو تند او تېزوي ددواړو خواوو اوصاف پکې راو نغښتل شول ته پکې سوچ وکړه.

الله تعالى فرمایې:

﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٢﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ، فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذَكَرْنَا لِلْعَبِيدِ ﴿٨٣﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغْرِبًا فَلَمْ أَنْ نَقْدِرْ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَنَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُصَيِّرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَذَكَرْنَا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٨﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ، وَوَهَبْنَا لَهُ، يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَاهُ، زَوْجُهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْكِرُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَكَ رُغْبًا وَرُهْبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾ وَالَّتِي أَحْصَيْنْتَ فَرَجَهَا فَنَفَخْنَاهَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا ءَايَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلُّ إِلَيْنَا رَجْعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعِيدٍ وَإِنَّا لَهُ كَنُيُوتٌ ﴿٩٤﴾ وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْبَةٍ أَنْهَلَكْنَاهَا إِنَّهُمْ لَا

بَرِّحُمُونَ ﴿١٥﴾ حَقَّ إِذَا فُجِعَتْ بِأَجُوجٍ وَمَاجُوجٍ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿١٦﴾ وَأَقْرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَرُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَقُولُونَ لَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّكُمْ وَمَنْ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ ﴿١٨﴾ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ مَا رَدُّوهُمَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿٢١﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّيْنَهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِ لِلْكِتَابِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿٢٥﴾ إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ قُلْ إِنَّمَا يُوحِي إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَحْدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٢٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنْتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ وَإِنْ أَدْرَيْتَ أَقْرَبُ أَمْ يَعْبُدُ مَا تُوعَدُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهَرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِنْ أَدْرَىٰ لَعَلَّهُ فِتْنَةً لِّكَرٍ وَنَمَّعَ إِلَيَّ جِئْتُ ﴿٣١﴾ قُلْ رَبِّ أَخَذْتُ بِالْحَقِّ وَرَبَّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا نَعْبُدُونَ ﴿٣٢﴾ ﴿الأنبياء: ٨٣ - ١١٢﴾

مناسبت او تراو:

کله چي الله تعالى يوه ټولي نبيان لکه: ابراهيم، نوح، لوط، داؤد او سليمان عليهم السلام ياد کړل اوددوی د پروتو ازمويښتونه ورکړل شوي وونودلته يې دايوب عليه السلام کيسه چي په ډول ډول محنتونو او کړاوونو ډکه وه ياده کړه ورپسې يې د يونس، زکريا او عيسي عليهم السلام د تکليفونو زحمتونو يادونه وکړه اودا ټول در رسول الله صلی الله عليه وسلم د داديبي او تسليت لپاره ترخوبه هغوی پسي اقتداء وکړي.

لغتونه:

(الذنون) ديونس عليه السلام لقب دی او (نون) ماهي ته واي ځکه چي هغه عليه السلام ماهي تهر کړی وو (احصت) احصان (عفت) او پاک لمني ته وايي (رغاورها) هيله او وېره (کفران) انکار او جحود ته وايي اصل يې له کفر څخه اخيستل شوی چي پتولو ته وايي او کافر هم د الله نعمتونه پتوي او ورڅخه انکار کوي (حدب) لوړي څمکي ته ويل کېږي له (حدبة الظهر) يعني ختلي ملا څخه يې اخيستی (يسلون) په منډه تلونکی ويل کېږي (نسل الذئب) کله چي چسپانده روان وي (حصب) داور ازوغه (زفير) چيغي اوسخت اسوېلی (حبيها) ورکوټی غږ، احساس او خوښت (السجل) پاڼه ځکه په هغې مطلوب ليکل کېږي

د نزول سبب:

عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما وایې چې کله دالله جل جلاله دا قول نازل شو چې ﴿إِنَّمَا كَانَ رِجَالُ النَّاسِ بِرِجَالِهِمْ﴾ نو دغه په قريشي کفاروډېره سخته تمامه شوه او وېې ويل چې زموږ پستان يې وېنکښل نو (ابن الزبير) ته راغلل دا کيسه يې ورته تېره کړه هغه ويل که زه وای مږه خواب ورکړی وو دوی ځني وپوښتل تابه څه ورته ويل؟ هغه ويل: مابه ورته ويلې وای همدغه مسيح دی چې نصارا يې عبادت کوي او همدا غزير دی چې يهود يې عبادت کوي نو آيا دوی دواړه به هم دا ورشومه وي؟ قريشوته دغې خبرې خوند ورکړ او داسې يې وانگېرله چې گواکي د محمد خواب و شونو الله دغه آيت نازل کړ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾ (١)

تفسير:

﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ﴾ او (ياد کړه ای محمده کيسه د) ايوب کله چې خپل رب ته يې غږ کړ (په عاجزي او خشوع سره) چې بېشکه ماته رنځ رسېدلی دی؛ مفسرين کرام وایې: حضرت ايوب عليه السلام په روم کې پيغمبر وو هغه ډېر مالونه اولادونه درلودل نو مال يې له مينځه لاړ هغه صبر وکړ بيا يې اولادونه هلاک شول همده صبر وکړ بيا يې رنځ او بلا په بدن مسلط شول هغه صبر وکړ نو دده د قوم يو ټولۍ په ده باندې راغلل ويل يې: ده ته دغه کړ او و نه دکومي ستري گناه په کولو سره ورکول شوي دي نو پدې وخت کې الله ته په ژړاو زاري شو خو يې الله کړ او و نه تېر کړل ﴿وَأَنتَ أَزْكَمُ الرَّجِيمِ﴾ اوته ډېر مهربان يې له ټولو مهربانو څخه (په ماوړ حمېره) هغه صراحتاً دعاوي و نه فرمايلې لکن خپل ځان يې په عجز او کمزوري سره وستا يو او دالله يې په بې ساري رحمت او مهرباني صفت وکړ او پدې کې خورا تلطف شته کوم چې په صراحتاً دعا کې نه ترسترگو کېږي ﴿فَأَنسَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِن صُرَّرٍ﴾ پس قبوله کړه نوږد عاده پس ليري کړه موږ هغه چې ووپه ده باندې له (بدني او مالي) ضرره (او ابتلاء) ﴿وَأَتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُ﴾ (او ورکړو موږ دغه) (ايوب) ته اهل دده او په مثل دهغوی له هغوی سره) ابن مسعود رضی الله عنه وایې چې دهغه اولادونه چې اوه زامن او اوه لوني وې ټول مړه شول او کله چې هغه بيرته روغ شو نو هغه گډر راژوندي شول او همدا سي اوه زامن او اوه لوني يې نورې له مېرمنې څخه وزېږېدل (٢) ﴿رَحْمَةً مِنَّا﴾ (په رحمت سره زموږ له نژده) يعنې له جهته زموږ د رحمته پرده باندې ﴿وَذَكَرَىٰ لِلْعَالَمِينَ﴾ او نصيحت لپاره د عبادت کونکو (ترڅو چې صبر وکړي لکه چې ايوب) (عليه السلام) صبر کړی وو؛ قرطبي وایې: معنادا چې يادونه اوتذکیر دی لپاره د بندگ نوڅکه کله چې دوی

(١) القرطبي ٢٢٧/١١

(٢) دغه اثر چې له ابن مسعود نه راغلی پکې سوال پيدا کېږي ځکه چې له دنيانه دلېږدېدلو څخه وروسته بيا کله هم څوک بيرته نه راژوندي کېږي پرته د حضرت عیسی (عليه السلام) له معجزاتو نه او صحيح سمه خبره داده چې الله يې له مېرمنې څخه همدمره چې مړه شوي وو نور اولادونه ورکړل.

د یوب (علیه السلام) ازموینست او صبر ورپه یاد کړي نوبه په مصیبتونو او کړاوونو باندې لکه حضرت یوب صبر کوي هغه دخپلي زمانې ترهولو غوره او بهتر شخصیت وو^(۱) روایت کېږي چې حضرت ایوب (علیه السلام) په ازموینست کې اتلس کاله تېر کړل نویوه ورځ یې مېرمنې ورته وویل: کاشکې دې انه ته دروغتیا دعا کړي وای نوده په خواب کې ورته وویل: چې موږ څو کاله روغ رمت هوسا ژوند کړی دی؟ هغې ورته وویل: اتیا کاله نوده ورته زیاته کړه چې زه له الله څخه شرمېږم چې دعا او زاري ورته وکړم ځکه ازموینست مې هغې مودې ته لانه دی رسېدلی کوم چې په سوکالي او روغتیا کې مې تېره کړي ده^(۲) ﴿وَلَمَّا كَمِلَ ادْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ او (یاد کړه ای محمده اکیسه د) اسماعیل اسماعیل او ادريس او ذا الکفل دغه ټول دي له صبر کونکو څخه (محسنين دي له کړاوونو او مصیبتونو سره یې جهاد کړی او صبر یې خپل کړی دی) ﴿وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا﴾ او داخل کړي وو موږ دی په خپل رحمت (جنت) کې په سبب د صبر او صلاحیت د دوی چې درحمت او نعمت کور جنت مو ورکړ ﴿إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ بېشکه چې دوی له صالحانو (فاضلانو) څخه وو ﴿وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغْضِبًا﴾ او (یاد کړه ای محمده) اکیسه د) خاوند د ماهي کله چې ولاړ حال دا چې په قهروو (په خپل قوم چې هغوی ایمان نه راوړ او حضرت یونس علیه السلام خفه شو او ځني ووت ځکه الله بل ځای فرمایي ﴿وَلَا تَنكِ كَمَاحِبِ الْمَوْتِ﴾ او دغه ویناسمه نه ده چې څوک وایي: هغه په خپل پرودرگار باندې په قهروو ابو حیان وایي چې: څوک وایي هغه خپل پرودرگار ته په قهروو دغه وینا باید ونه منل شي ځکه چې د نبوت له منصب سره نه ښایي^(۳) امام رازي وایي چې: داروا نه ده چې قهر د الله لوري ته راجع شي ځکه دا د هغه چاصفت دی چې په دې نه پوهېږي چې الله تعالی د امر او نهی مالک او خاوند دی او هغه چې همدا سي جاهل وي مؤمن نشي کېدای څه خودا چې نبي جوړ شي او دده قهر په خپل قوم باندې د الله جل جلاله لپاره وروځکه چې دوی د الله دین نه مانو او حضرت یونس (علیه السلام) دوی ته په کفر باندې په قهروو^(۴) ﴿فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ﴾ پس گمان یې وکړ چې موږ به سره به تنگي نه راوړلو په ده باندې د عذاب؛ لکه چې بل ځای هم راغلي ﴿وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ﴾ یعني پر چا چې تنگسیر او ستل شي دروزي دده دغه له قدر څخه اخیستل شوي کلمه ده له قدرت څخه نه ده اخیستل شوي، امام رازي وایي څوک چې د الله د عجز گمان کوي هغه کافر کېږي او پدې کې شک نشته چې داسي نسبت کول هیڅ مؤمن ته نه ښایي اونه هم روادې نو څرنگه به یې انبیاوو وعلیهم السلام ته نسبت کول روا شي؟ روایت کېږي چې عبدالله بن عباس یو وخت معاویه رضی الله عنه ته راغی هغه ورته ویل چې زه برایی (بېگانه) د قرآن کریم څپواخیستی وم او داسي یې ډوب کړم چې د ژغورلو لاره مې نشوای موندلای تاته مې انتظار کاوو چې

(۱) القرطبي ۱۱/۳۷

(۲) النسفي ۳/۸۷

(۳) البحر ۲/۳۳۵

(۴) الفخر الرازي ۲۲/۲۵

ومي زغوري ابن عباس رضي الله عنه ورته ويل: هغه څه دي؟ معاويه رضي الله عنه ورته وويل چې ده پيمغبريونس عليه السلام داسي گمان کوي چې الله ورباندي قادر نه دی؟ نو ابن عباس رضي الله عنه په خواب کي ورته وويل چې دغه کلمه له قدر څخه ده اوله قدرت څخه نه ده مشتق شوي (۱) ﴿فَكَادَىٰ وَ

الظُّلُمَتِ﴾ پس غويي وکړ په تيرو کي (يعني الله ته يې ناري کړې دشپې په تياره کي کله چې دماهي په گېډه کي وو ابن عباس رضي الله عنه وايي دا درې تاريخي وي يوه دشپې، بله دسمندر او بله دماهي دگېډي ﴿أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ (داسي) چې نشته بل برحق معبود مگر ته يې (يوازي) پاکي ده تالره (له عيبنو) بېشکه زه وم له ظلم کونکو څخه (په نفس خپل او اوس زه له توبه گارانو څخه او په خپلو کړو پېښمانه يم له ما څخه دغه محنت ليري کړه) په حديث شريف کي راځي چې هر څوک چې په کوم مشکل اخته وي په دې دعا کولو سره به يې الله بلنه ومني (۲) ﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَبَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ﴾ پس قبوله کړه موږ د عاده دغه (يونس) او نجات مو ورکړ دغه

(يونس) ته له غمه (تکليف او محنت دماهي دگېډي اوسيند څخه) ﴿وَكَذَلِكَ نُنْشِئُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ او هم داسي (لکه يونس ته) نجات ورکړو مؤمنانو ته کله چې موږ ته استغاثه وکړي دکرارونو او مصيبتونو په وخت کي ﴿وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ﴾ او (دکره اي محمده کيسه د) زکريا کله چې يې غږ وکړ رب خپل ته (داسي چې) اي زما ربه مايوازي مه پرېږده (بې اولاده) او ته له گرده وارثانو څخه غوره يې. ابن عباس رضي الله عنه وايي چې دده عمر د وخت سل کاله وو او د مېرمنې عمر يې نه نوي کاله وو. الوسي وايي چې په دې جمله کي چې ﴿وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ﴾ ده دالله تعالی مدح په بقاسره شوي ده اودا چې له الله نه پرته نور گرد مخلوقات فنا موندونکي دي نو دالله درحمت دباران يې غوښتنه کړي (۳) ﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ﴾ پس قبوله کړه موږ د عاده دغه (زکريا) او موږ بانه دغه (زکريا) ته يحيى (په سپين ډېر توب کي) ﴿وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ﴾ او صالحه موکړه ده ته ښځه دده (چې دا اولاد راوړلو قابل شوه او پخوا شنده وه) ابن عباس رضي الله عنه وايي چې بدخويه اود ترې ژبي خاونده وه اوبيا الله ښکځويه وگرزوله (۴) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْكَرُونَ بِالنَّخْلِ﴾ بېشکه دغه مذکور (انبياء) وودوی چې تلوار به يې کاوو (په طلب) دنېکو اعمالو (او طلب) دخيراتونو ﴿وَيَدْعُونَكَ رَعْبًا وَرَهْبًا﴾ او بللوه يې موږ له جهته دميني (دثواب) او وېرې (دعذاب) ﴿وَكَانُوا لَنَا خٰشِعِينَ﴾ او وو دوی خاص موږ ته متواضع (وېرېدونکي

(۱) ۲۱۷ نفس المرجع قصير كبير.

(۲) حديث اصل په سنن ابوداود کي دی.

(۳) روح المعاني

(۴) لومړی قول د قتاده، سعيد ابن جبیر او زیاتره مفسرينو دی القرطبي ۳۳۲/۱۸

په پته اوښکاره) ﴿وَالَّتِي أَحْصَيْتَ فَزَحْمَهَا﴾ او (ياد کړه ای محمده کيسه دهغې نجلۍ مريمې) چې پاک ساتلې وواندام خپل (له زنا او حلال حرام څخه) لکه چې حکايت يې الله فرمايې ﴿وَلَمْ يَتَسَنَّيْ نَشْرَوْلَمْ أَكْ بَغِيًّا﴾ (مرم ۲۰) ابن کثيروايې چې د حضرت مريمې اودهغې د زوی عيسی (عليه السلام) کيسه يې د زکريا (عليه السلام) اودهغه د زوی يحيی (عليه السلام) له کيسې سره نژدې څکه راوړه چې هلته ديو ماشوم زېږېدل له بوداپلار او سپين سري بودی مېرمنې څخه هغه چې په ځواني کې هم داوډلاد زېږېدلو جوگه نه وه کيسه وه او تر هغه لازياته عجيبه دا چې له دوی نه وروسته راوړه (۱) ﴿فَتَفَخَّنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا﴾ پس پوکړ موږ په گړېوان (کيس د) هغې کې له روحه خپله (نويې د حضرت عيسی اميد وموند د روح نسبت الله تعالى ته د تشریف او تعظيم له مخې دی) ﴿وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ﴾ او و موگړزوله دغه (مريمه) اوزوی ددې (عيسی) دليل د (کامل قدرت خپل) لپاره د خلکو (چې ورڅخه عبرت واخلي) ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ (په تحقيق داملت (د توحيد ملت اود اسلام دين) ستاسي يو ملت دی) او ټول انبياء د توحيد په رسالت باندې راغلي دي. (۲) ﴿وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِي﴾ او زه رب ستاسي يم پس زما عبادت کوئ (خاص نه د بل چا) ﴿وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ﴾ او ټوټې ټوټې کړ (دغو پخوانيو امتونو) کار د (دين) دوی پخپل مينځ کې (ځيني موحد دين ځيني يهوديان، ځيني مجوس او ځيني نصرانيان شول) ﴿كُلُّ إِلَهِنَا رَجُوعٌ﴾ ټولي فرقې موږ ته راتلونکي دي (او موږ به حساب ورسره کوو. امام رزي رحمه الله وايې چې: ددې معنا دا چې دوی دخپل دين چاره پخپل مينځ کې ټوټې ټوټې کړه لکه چې يو څوک کوم شی دوېشلو او ونډي کولو لپاره جلا جلا کړي دغه ددوی د ديني اختلافاتو تمثيل دی چې په مختلفو گوندونو وېشل شوي دي (۳) ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ پس هر څوک چې له نېکو (کارونو) څخه عمل وکړي حال دا چې دی مؤمن وي ﴿فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ﴾ نو نشته بې قدرې د کوښښ دده (يعني د عمل ثواب يې نه ضائع کېږي) ﴿وَأَنَا لَهُ كَافٍ﴾ او بېشکه موږ دغه (دده کوښښ لره) ليکونکي يو؛ يعني دده په اعمال نامه کې يې ليکو او مقصد پرېستو ته امر کول دي چې دخلکو اعمال وليکي ﴿وَحَكْرًا عَلَى قَرْبَةٍ﴾ بېشکه دوی به نه راځي بيرته (دوهم ځلي) دابن عباس رضی الله عنه په بل روايت کې راځي چې

(۱) المختصر ۲/۵۲۰

(۲) پخوانۍ مرجع .

(۳) تفسير الرازي ۲۲/۲۹

معنادا چي دوی به دتوبې لپاره بيانه راځي لومړی يې دابن کثير په ويناغوره کړی شوی دی. دوی به البحرکي وايي چي. معنایې داده حرام او منع کړی شوی په هغه قوم چي موبېې دهلاکت حکم کړی چي دوی به په دنيا کي ايمان ته رجوع وکړي ترڅو چي قيامت راځي او کله چي قيامت راشي بيا به رجوع کوي

(۱) ﴿حَقَّ إِذَا فَزَحَتْ يَاجُوجُ وَمَاجُوجُ﴾ تر هغه پوري چي کله پرانستلی شي (دهوال د) ياجوج او ماجوج ﴿وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ﴾ (اودوی به له هري لوري (اوچتي) څخه گرېندي را کوزېږي) او مقصد دا چي دوی به ددهروالي له کبله له هرلوري اولاري څخه په مخکې کي دفسد خبرولولپاره رادرومي ﴿وَأَقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ﴾ اونژدې شوه وعده حقه (قيامت) راتلل له ياجوج او ماجوج راتلو وروسته داسي مثال ولري لکه هغه حامله چي دزېږېدلو وخت يې نژدې شوی وي او خپلوال يې انتظار کوي چي کومه شېبه به يې اولاد زېږي په شېبه او که په ورځ کي (۲) ﴿فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَنْفَرُوا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ پس ناڅاپه کيسه داده چي تيغي به وتلي پاتي وي سترگي دهغو کسانو چي کافران شوي دي (له هيښه ددغي ورځي له حيرانتيا به يوبل لوري ته نه گرزي) ﴿يَتَوَلَّوْنَ أَكْثَرًا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا﴾ (او وايي به) ای زموږ هلاکه (را حاضر شه دادي وخت دی) په تحقيق موب په غفلت کي ووله دغي ورځي (اودغه نيمه خوا برخه ليک څخه) ﴿بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ بلکه وو موب ظالمان (پخپل ځان په کفر کولوسره) دلته دوی له لومړۍ وينا څخه انتقال وکړاوپه دغه ترڅه حقيقت يې اعتراف وکړ چي موب پخپله ظالمان وو انبياو موب وهرولو خوموب ايمان نه راوړ ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ بېشکه تاسي (ای مشرکانو) اوهغه (بتان، شيطانان) چي تاسي ددوی يې له الله عبادت کوي ﴿حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ خس، خاشاک ددوزخ ياست ابو حيان وايي: حصب هغه څه ته ويل کېږي چي اور ته وراچول کېږي اوتراچولودمخه حصب نه ورته وايي مگر په مجازي توگه ورته وويل شي ﴿أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ﴾ تاسي له دې معبودانوسره دې دوزخ ته ننوتونکي ياست (اوداچي الله تعالی کفار ددوی له باطلو معبودانوسره يوځای په اور کي وراچول ترڅو ددوی غم او حسرت يوپه دوه شي ځکه دوی به خپل معبودان هم په دوزخ کي وينی) ﴿لَوْ كَانَتْ هَؤُلَاءِ إِلَٰهَةً مَا وَرَدُوهَا﴾ که چېري دغه (بتان په رښتيا سره) معبودان وای نوبه نه ووداخل شوي په دې دوزخ کي ﴿وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ اوداتول به پدې دوزخ کي تل پراته وي (يعني دغه عابدین او معبودین به تول په دوزخ کي وي) ﴿لَهُمْ فِيهَا زَوْجٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ﴾ (وي به دغو (عابدانو) ته په (دوزخ) کي چيغي سوري اودوی به په دې (دوزخ) کي

(۱) البحر ۲/۳۳۸

(۲) زادالمسير ۵/۲۸۹

نه اوري) يعني (دغه كفارو به په دوزخ كي داسي زگېروي وي لكه چي د غمجن او پرهار ژلي وي او هلته به دوی هېڅ هم نه اوري ځكه چي كانه به راپاڅي لكه چي الله فرمايې ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عَذَابًا وَبُكَاءً وَسُخًّا﴾ قرطبي وايې چي د غېرونو په اورېدلو كي څه روح او الفت وي الله پاك دوزخيان له دغه څخه محروم كړي دي^(۱) ابن مسعود رضي الله عنه وايې كله چي تل تر تله پاتي كېدونكي دوزخيان په اور كي پاتي شي نو الله جل جلاله يې د اور په تابوتونو كي بند كړي چي د اور مېخونه ورباندي وهل شوي وي او هلته هېڅ هم نه اوري اونه هېڅوك ويني چي له ده پرته به هغه ته هم عذاب وركولى شي بيايې دغه تېرايت تلاوت كړ^(۲) ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ﴾ بېشكه هغه كسان چي رومي شوي ده دوی ته له (جانبه) زموږ ښكه مرتبه (نېكمرغي) ﴿أُولَٰئِكَ عَنَّا مُبْعَدُونَ﴾ (دغه كسان به له دې دوزخ څخه ليري كړي شوي وي) نه به يې د اور گرمي سوځوي اونه به معذب كېږي. ابن عباس رضي الله عنه وايې چي: دغه اولياء الله دي چي په پل صراط به تر برېښنا لاگړندي نېرېږي او كفار به پرمخې په دوزخ كي لوېږي^(۳) ﴿لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَةً﴾ نه به اوري دغه (جنتيان) غږ (لمبود) دوزخ (او حركت يې) ﴿وَمِمَّنْ فِي مَا أَشْتَمَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ﴾ اودوی به تل په هغو نعمتونو كي وي چي د دوی نفسونه يې غواړي (او سترگي يې ورباندي خوند اخلي) ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ﴾ نه به غمجن كوي دوی وېره لويه (د قيامت دورځي هېيت او بيرته راپاڅېدل ځكه چي دوی به ځني بېغمه وي) ﴿وَنَلْقَاهُمْ فِي الْمَلَائِكَةِ﴾ او ملاقات به كوي له دوی سره پرېستې (د جنت په دروازو كي ورته به مباركي وركوي او وايې به) ﴿هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ د اورځ (ثواب د) ستاسي ده هغه چي وي تاسي چي وعده در سره كړې شوي وه (په دنيا كي نو خوښ خوشحاله اوسئ) ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِ لِلْكُتُبِ﴾ ياد كړه (اي محمده!) هغه ورځ چي راو نغاړو آسمان لكه نغښتل دسند لپاره د ليكل شويو (كاغذونو) ابن عباس رضي الله عنه وايې: معنادلكه څرنگه چي پانه په مافيا باندې رانغښتل شوي وي (لام) د(في) په معنادي ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ ثُمَّدُهُ﴾ لكه چي ابتداء كړي وو موږ اول پيداينست بيايې اعاده كوو. په حديث شريف كي راځي چي: تاسو به الله ته لوڅ، لغراييلي پښې او غېرمختون (ناسته) راپاڅېږي ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ ثُمَّدُهُ﴾ اولومړنۍ څوك چي هغه به په جامو پوښل كېږي حضرت ابراهيم عليه السلام به وي^(۴) ﴿وَعَدًا عَلَيْنَا﴾ (وعده ده په موږ) يعني ټينگه وعده ده چي

(۱) القرطبي ۱۱/۲۴۵

(۲) نفس المرجع.

(۳) مختصر ۲۲/۵۱

(۴) رواه مسلم عن ابن عباس

مخالفت او تبديل پکي نشته په موبښاندي يې تر سره کول او و قال لازم ده ﴿ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴾ بېشکه موبښ کونکي يو (يعني ورباندي قادر يو دغه دبعث او پاڅولو تاکيد دی) ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ ﴾ او خامخا په تحقيق ليکلي دی موبښه زبور کي وروسته له نصيحتې (هغه چي په لوح محفوظ کي موازي کښلي وو) ﴿ أَنْتَ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾ دا چي بېشکه ددې څمکي به زمانه بڼگان بندگان مالکان کېږي (او په ميراث به يې وړي يعني جنت به صالحانو مؤمنانو ته رسېږي ابن کثيروايې چي الله تعالی په تورات، زبور او پخواني علم سره چي د آسمانونو او څمکي تر پيداېښت لا پخوا وواخبار کړي چي محمدي امت ته به څمکه په ميراث رسېږي او الله به يې جنت ته داخلوي په داسي حال کي چي دوی به نېکان وي) (١) او قرطبي وايې چي تر ټولو غوره وينا پدې هکله داشوي چي له څمکي څخه د جنت څمکه واخيستل شي ځکه په دنيا کي څمکه صالحانو او طالحانو دواړو ته رسېدلي وي او دغه ويند اېن عباس او مجاهد دی او د الله دا قول هم ورباندي دلالت کوي چي: ﴿ وَقَالُوا أَلَكُنْهُ اللَّهُ الَّذِي صَدَقَ وَعْدُهُ وَأَوْزَنَّا الْأَرْضَ ﴾ (الزمر ٧٤) او اکثر مفسرين کرام په دې هکله وايې چي مراد له صالح بندگانو څخه محمدي امت دی (٢) مجاهد وايې چي مراد له زبور څخه نازل شوي کتابونه دي او مراد له ذکر نه ام الكتاب په نزد د الله دی (٣) ﴿ إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴾ (بېشکه پدې (تېريان) کي خامخا (سبب د) وصول د مطلب دي لپاره د قوم عبادت کونکو) يعني پدې سورت کي چي کوم اخبار وعد او وعيد او نصيحتونه تېر شوي دغه د هغه خشوع کونکي غاړه اېښودونکي قوم لپاره کافي دي او د الله جل جلاله د طاعت لپاره د شيطان تر طاعت ښه اغيزمن دی) ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ او موبښه نه يې لېږلي (ای محمده!) مگر رحمت دپاره د (ټولو) عالميانو په حديث شريف کي راځي. (انما انا رحمة مهداة فمن قبل هذه الرحمة وشكر هذه النعمة سعد في الدنيا والآخرة) (٤) بېشکه همدا خبره ده چي زه د الله له لوري پېرزو شوی رحمت يم چا چي دغه رحمت ومانو او د دغه نعمت شکر يې پرځای کړ په دې دنيا او آخرت کي نېکمرغه شو ﴿ قُلْ إِنَّمَا يُوحِي إِلَيْكَ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَحْدٌ ﴾ ووايه (ای محمده! کفارو ته) بېشکه خبره همدا ده چي ماته وحی کولی شي داسي چي بېشکه دا خبره ده چي

(١) مختصر ابن کثير ٥٢٤/٢

(٢) القرطبي ٣٤٩/١١

(٣) ابن جرير او طبري همدا سي ويلي .

(٤) الله جل جلاله هسي ندي فرمايلي چي ﴿ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ بلکه (ورحمۃ للعالمين) يې فرمايلي ځکه الله په ټولو بندگانو باندي د محمد (ص) په رالېږلو د رحمت پېرزوينه کړي ده چي ټول بشریت ته يې نېکمرغي راوړي له ستري بد مرغي څخه يې ژغورلي او دده په لاس يې د نساوي او اخروي نعمتونه ليدلي دي هغوی يې له جهالتو وروسته پوهولي له گمراهي څخه يې سمې لاري ته راوړلي آن تردې چي د کافرانو لپاره هم رحمت ووچي ددوی عذاب يې خنډولی او يو مخه ايزه يې هلاک کړي به دي چي مسخ شي او يا يې څمکه تني باسي او يا په سيند کي د وېشي.

ستاسي الله يودی (فرد او صمد دی) ﴿فَهَلْ أَشْرُ مُسْلِمُونَ﴾ آيا پس بي تاسي اسلام را وړونکي؛ دغه استفهام او معنایې امر دی يعني اسلام را وړئ او د الله حکم ته غاړه کښېږدئ ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ پس که وگرزېدل دوی (له اسلامه) ﴿فَقُلْ مَا أَدْنٰهُكُمْ عَلٰی سَوَآءٍ﴾ نو ووايه (ای محمده!) چي زه تاسي خبروم په (ماموربه) په برابري سره (دیوبل تو پیرنکوم چي یو خبروم بل نه خبروم ﴿لَإِنْ أَذْرٰی أَقْرَبُ أَمْ بَعِيدٌ مَّا تُؤْمِنُونَ﴾ اوزه نه پوهېږم چي آيا نژدې دي، که لیري دي هغه څه چي تاسي سره وعده شوي ده (د عذاب او یا د قیامت خو خامخا راتلونکي دی) ﴿إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ﴾ (بېشکه چي دغه (الله) ته معلوم دی ښکاره له خبرو او معلوم دی (الله ته) هغه چي تاسي یې پټوي) يعني الله جل جلاله په ظواهر او اوضمائو خبر دی او هر چاته به پخپلو کړو وړو بدله ورکوي ﴿وَإِنْ أَذْرٰی لَعَلَّهُ فِتْنَةً لِّكُمْ﴾ اوزه نه پوهېږم ښایې چي دغه د عذاب تاخیر تاسي لره ازموینه وي (ترڅو وگوري چي تاسي څه کوی) ﴿وَمَنْعٌ إِلَيْنٰ حِينٍ﴾ او نفع وي تر یوه وخته (تا کلي) پوري بیا تاسو ته دردناک عذاب راځي ﴿قُلْ رَبِّ أَسْكُرُ بِالْحَقِّ﴾ (وویل (رسول) ای زما ربه حکم وکړه زموږ په مینځ کي په حقه سره) يعني زما او د دې مکذبینو تر مینځ په حق فیصله صادره کړه ﴿وَرَبِّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰی مَا تَصِفُونَ﴾ اوزموږ رب ډېر مهربان دی مرسته ترې غوښتل شوي ده په هغو خبرو چي تاسي یې بیانوي (له کفر او تکذیب څخه، په پی دسورت کي رسول الله صلی الله علیه وسلم) ته امر شوی چي خپلي چاري الله ته وسپاري او د هغه له لوري د خلاصون او مرستې سترگي په لار اوسي هغه نعم الناصر او نعم المعین دی

بلاغت:

پدې آیتونو کي کي چي دبديع او بیان کومي ښکلا وي شته لنډيز يې دادی:

۱- د تلطف په توگه درحمت غوښتل چي ﴿وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ﴾ اوهسي يې ونه ويل چي (ارحمي).

۲- اشتقاي جناس لکه ﴿أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ﴾.

۳ ناقص جناس ﴿الصَّادِقِينَ... الصَّالِحِينَ﴾.

۴- د طباق صنعت د ﴿رَغَبًا وَرَهَبًا﴾ او ﴿بَدَآنًا... نُعِيدُهُ﴾ او ﴿أَقْرَبُ أَمْ بَعِيدٌ﴾ تر مینځ.

۵- تشریف لکه ﴿فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُّوحِنَا﴾ دروح نسبت الله ته د تشریف لپاره دی لکه

﴿نَافَثَ اللَّهِ﴾

۶- مثبلي استعاره چي فرمايې ﴿وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ﴾ ددوی ديني اختلاف او خانځني بې له گوندونو سره چي وېش کوي چي داددغي پارتې او داددغي پارتې لپاره دی مثال راوړ او دغه لطيفه استعاره ده.

۷- ايعاز بالحذف لکه چي وايې ﴿يَتَوَلَّنَا﴾ يعني اودوی به ويل: يا ويلنا او هم داسي دغه قول چي ﴿وَنَلَقَّيْنَهُمُ الْمَلَكُ مَذًا يَوْمَكُمْ﴾ يعني او وايې پرېستې ورته چي دغه ستاسي هغه ورځ ده چي درسره ژمنه شوي وه

۸- مرسله مفصله تشبيه لکه چي فرمايې ﴿نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السَّجِلِ لِلْعُكُتُبِ﴾ يعني داسي نغښتل لکه چي پاڼه په هغو ليکلو باندې رانغښتل کېږي ۹- هغه استفهام چي مقصد ورڅخه امر وي لکه ﴿فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ يعني ايمان او اسلام راوړئ.

۱۰- دسجع صنعت لکه ﴿فَاعْبُدُونِ... رَجِعُونِ... كُنُوتِ﴾ اوداهم له بديعي محسناتو څخه گڼل کېږي.

دالله جل جلاله په مرسته دسورة الأنبياء تفسير بشپړ شو

د(الحج) سورت مدني اواته او يا آيتونه لري.

دسورت په وړاندې

دالحج سورت مدني اودتشرېع په هکله لکه نور مدني سورتونه چي دشریعت دچارو په باب لارښوونه کوي دده موخه هم دغسي ده که څه هم چي سورت مدني دی خود مکې سورتونو تراغيزلاندې دی ځکه چي دايمان او توحيد موضوع وېرونه او انذار، بعثت او جزا اودقيامت دورخي هيتونه او کتني هغه څرگندتوکي دي چي په دې سورت کي رادېره کېږي آن تردې چي لوستونکي پدې خيال کي راولي چي دابه هم له مکې سورتونو څخه يووي او ورسره ورسره تشرېعي موضوع گاني لکه دقتال اذن دحج او قرباني احکام اودفی سبيل الله جهاد په هکله امر او داسي نوري چي دمدني سورتونو له ځانگړتياوو څخه گڼل کېږي هم پکي راغلي دي ځيني علمای کرامو دغه سورت دمکي اومدني مشترکوسورتونو څخه شمېرلی دی.

* سورت په لومړي پيل کي له يو وېروونکي صحنې څخه چي زړونه يې له ليدلورېږدي عقلونه حيرانېږي او هغه دقيامت دراتلوسره دزلزلې راتلل دي پرده پورته کوي اودهيبت اودهشت په څپوکي دانسان په خيال کي داسي انځوروي چي دغه داسي زلزله ده چي نه يوازي ماڼۍ او ودانۍ نړوي بلکه هيبت يې تي ورکونواو اميندواره مېرمنوته هم رسېږي چي لومړنۍ له خپل ماشومه څخه غافلي اودوهمي يې دماشوم په زيانولوباندې مجبوروي او خلگ داسي هيښ ميښ او بې سده کوي لکه چي

شراب يې خوړلي وي نه بېخوده اوبې سده وي اونه يې شراب څښلي وي بلکه دغه دهغه هيبتناک حالت له کبله دي چې زړونه خوځوي ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ أَتَقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ د آيتونو ترپايه.

• د قيامت دورڅي له هيبتونو څخه نيولي دبعث اوبياژوندون تردلائلو پوري په سورت کي يادونه شوي اوبيا د جزا ورځ هلته چې هر چاته خپل عمل وررسيږي که نېکي يې کړي وه نېکي به مومي او که بدې يې کړي وي بدې به بيا مومي ورپسې د قيامت ځيني مشاهد راوړي چې نېکان خلگ به په جنت کي اوږد کردار فجار به په دوزخ کي وي له دې په هيسته هغه حکمت نښي چې د کفار و سره په جنگ کولو اجازه ورکول شوي اوبيا دهغو وړانو کنډرو کليو باندو څخه غږېږي کوم چې داوسېدونکو د ظلم او سرغړوني له کبله ويجاړ شوي وو اودغه د دعوتونو او بلنو يو الهي سنت دی ترڅو چې مؤمنانوته دلاساينه ورکړي چې وروستی بری د صبر کونکو دی.

• په پای کي سورت د مشرکانو د عبادت هغه چې خپلو بتانوته يې کوي مثل راوړي چې دغه معبودان ددې توان نلري چې مچ پيدا کړي څه خوداچي اورېدونکي ليدونکي انسان وپنځوي اودوی د حضرت خليل ملت ته هغه چې د ايمان پناه ځای اود توحيد رکن وورابولي.

تسميه اونومول يې:

دغه سورت ته ځکه سورت الحج وايي چې د حضرت ابراهيم عليه السلام هغه بلنه او دعوت چې دکعبې له جوړولو فارغ شوتلپاتي وساتي چې خلگو ته يې دبیت الله الحرام د حج کولو غږ وکړ او غرونه تپت شول غږ يې د ځمکي گوټ گوټ ته ورسېد او خلگو هغه دمیندوپه سینو او دپلرونوپه ملاوو کي واورېدله اودنداء يې اجابت وکړ چې: لبیک اللهم لبیک لا شریک لک.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ أَتَقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ ① يَوْمَ تَرْزَنهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ② وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ ③ كَيْبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَن تَوَلَّىٰ فَاءَهُ يَضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ④ يَأْتِيهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِّنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُّخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُؤَفِّقُ وَمِنْكُمْ مَّنْ بُرُدُ إِلَىٰ أَزْدِلِ الْعُمْرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأُتْبِقَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بِهِيجٌ ⑤ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتِ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑥ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ⑦ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا

كُتِبَ مُنِيرٌ ⑧ ثَانِي عَطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَذَابُ الْحَرِيقِ ⑨
 بِمَا قَدَّمْتَ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ لِلْعَبِيدِ ⑩ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَهُ فِتْنَةٌ أُنْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ⑪ يَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْصُرُهُمْ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ⑫ يَدْعُوا لَمَن ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِن نَّفْعِهِ لَيْسَ الْمَوْلَى وَكَافِرُ الْعَشِيرِ ⑬ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ⑭
 ⑮ مَن كَانَتْ يَدَاكَ تُبْغِيهِ لِنَافِعِهِ يَنْصُرْهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدَهُ مَا يَغِيظُ ⑯ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ ⑰ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالصَّارِئِينَ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ⑱ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ⑲

⑲ الحج: ١-١٨

لغتونه:

(زلزله) سخت خوځښت اصل يې له (زل) څخه اخيستل شوی او هغه له ځايه زائل کېدو او خوځېدو ته وايي او داچي وايي (زل الله قدمه) الله يې پښه ونيووله دغه لفظ اخيستل شوي او د يوشې په هېيت کې استعمالېږي (تلهل) مشغولېدل په کاربوختېدل (مصعة) هغه دغوښې کوچنۍ ټوټه لکه زوونکي (محفه) بشپړ خلقت (مبح) بڼايسته خوښحالونکي منظر (عطفه) جانب دده اوله دې سببه خادراو کوټ ته عطف او معطف وايي چي په طرفونو اوږد اغوستل کېږي (المشير) ملګري او دوست.

تفسير:

﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ﴾ اي خلګو وروږېږي له (عذابه د) رب خپل خطاب ټول بشر ته دی يعني دالله له عذابه وروږېږي او دالله اطاعت وکړي او امريې ومنی اوله نواهيو څخه يې ځان وژغوري د تقوی په هکله تر ټولو ښه او بشپړه پېژندګلوي داده چي دالله او امر منل اوله نواهيو څخه يې ځان ژغورل دي ځکه نو ځينو علما، کرامو ويلي دي چي تقوی يعني داچي هلته دي ونه ويني چي له هغه يې منع کړي يې او چرته يې درته امر کړي وي هله غېر حاضر نشي ﴿إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَقٌّ عَظِيمٌ﴾ بېشکه چي زلزه (د قيام په مخکي) بډه برلوی سی دی (چي دهيت له وجهي يې عقل تصور نشوای کولای) ﴿تَرَوْنَهَا﴾ په هغه ورځ چي ووينی ناسي (دغه زلزه) او هيت ناکه پېښېدل يې ﴿تَرَوْنَهَا كَرُّ﴾

مَرْضَعَةً عَمَّا أَرْضَعَتْ ﴿۱﴾ چي غافله به شي هره تی ورکونکی (ددې ورځي له هېست او وېری چي تی به دماشوم له خولې کارې هغه چي ددې خوږ وړوکې دی) چي هغه تی ورکوي ﴿وَنَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا﴾ اووبه غورځوي هره حامله مېرمن حمل خپل ﴿وَرَى النَّاسَ سُكَرَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ﴾ اووبه ښې ته خلگ بېهوښه (له وېري وېري او هېست نه) حال داچي نه به وي دوی په واقع کي بې هوښه ولکن دالله عذاب ډېر سخت دی ؛ دغه وروستنی جمله دپخوانی لپاره استدراک دی يعني دوی بې هوښه نه دي خود قیامت کړ او وړنو او سختیو يې عقلونه له مینځه وړي او دوی دالله له عذاب څخه وېرېږي او بېهوښه وي ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ اوځيني له خلگو څخه هغه دي چي جگړه کوي په (قدرت او صفاتود) الله کي بې له پوهي (اودليله اوداسي څه وايې چي په هغه کي هيڅ خبر نه وي ټول اباطيل او چتياي وي مفسرين کرام وايې دغه آيت دنضربن حارث په هکله راغلی چي ده به ويل ملائک دالله لوني دي او قرآن پخوانی کيسې دي له مرگه وروسته ژوندون نشته ابو السعود وايې چي آيت شريف دده اونور ورسرغړونکو مکذبینو لپاره عام دی (۱) ﴿وَنَسِيعُ كُلِّ شَيْطَانٍ مَّرِيرٍ﴾ اومتابعت کوي دهر شيطان سرکښ (لکه دکفر مخکښان هغه چي دحق له لاري خلگ راگرزوي) ﴿كَيْتَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَن تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ﴾ لبکل (حکم) شوی دی په (حق او قسمت د) دغه شيطان کي داچي بېشکه شان دادی چي هرڅوک چي دوستي وکړي دشيطان ﴿يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ﴾ پس بېشکه دا (شيطان) گمراه کوي دغه (تابع خپل) اولاره ښيي ده ته (بيا يې يې) ددوږخ عذاب ته ؛ دلته چي يې دلارښووني کلمه راوړه دغه دتهکم لپاره ده کله چي الله پاک دده په قدرت کي دجگړه کونکو دريز بيان کړ او داچي دوی له بعث اونشور څخه منکران دي نو دلته يې دوه څرگند دليرونه دبعث دامکان په هکله وفرم ويل چي يويې په انسان اوبل په نبات کي نويې وبل: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَبِّ مِّنْ أَلْبَسٍ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ نَّارٍ﴾ ای (له بعثته منکرو) خلگو که ناسي په شک يې له بعث څخه (چي څرنگه خلگ له قبرونو ژوندي پورته کېږي لومړی خپل حال ته وگورئ) پس بېشکه چي موږ پيدا کړی دی موږ (نيکه د) ناسي له خاوري (اوڅوک چي ستاسي په لومړني پيداينست قادروي هغه پدې هم ځواکمن دی چي دوهم ځلي موږ اياڅوي او هغه ذات چي نباتات له ځمکي راتوکوي هغه په دې قادردی چي خلگ له ځمکي راوباسي ﴿ثُمَّ مِّنْ نُّطْفَةٍ﴾ (بيامو (پيدا کړه) اولاده دآدم) له يوه څاڅکي (مني) څخه) فرطبي وايې چي (نطفه) څاڅکي نه وايې اوڅکه يې نطفه بولي چي لږ وي (۲) ﴿ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ﴾ بيله (يوې ټوټې) کلکي وينې څخه (چي دهغې علقي په شان وی کومه چي دتالابونواو اوبوبه

(۱) ارشاد العقل السليم ۳/۴

(۲) ارشاد العقل السليم ۳/۴

خواوشاكي اوسي ﴿ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ﴾ بيا له يوې بوتۍ غوښي (تام الخلقه او غير تام الخلقه) ابن زيد وايې چي (مخلقه) يعني داچي الله لاس، سراو پښې پکي پيدا کړي اود غير مخلقه) بيا هغه ده چي پوره شکل يې پيدا شوی نه وي ﴿لَسْبَنَ لَكُمْ﴾ ددې دپاره چي موبتاسي ته بيان کړو (دخپل قدرت او حکمت رازونه). زمخشري وايې: معنا داچي موبپه دغه تدرېجي ډول خپل قدرت دروښو چي هغه ذات چي په لمري خل دبشرپه پيداينست له خاوروڅخه قادروي اوبيا داچي دغه نطفه پوته غوښه کړي چي ترمينځ يې ليري والی دی اوبيا هغه علقه په مضغه تبديل کړي اوهغې ته هډوکي ورکړي نو همدغه ذات دهغه څه چي لومړی خل يې پيدا کړي په بياراژوندي کولو خوراينه قادردی اودغه بعث تر لومړني پنځولو ډېر آسانه دی (۱) ﴿وَنُقَرِّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ﴾ او ثابت پرېږدو موبپه ارحامو کي هغه شي چي اراده وکړو (دهغه داثبات چي خلقت يې بشپړ شي) ﴿إِنَّا أَجَلٌ مُّسَمًّى﴾ تر ناکلي مودې پوري (چي دزېږېدلو وخت دی) ﴿ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا﴾ بيارا وباسو موبله گېډو د ميندو ستاسي حل داچي طفل (وي) ضعيف په بدن، سترگو، غړيو نو او نور بدن باندې اوبيا کرار کرار ورته قوت ښو ﴿ثُمَّ لِيَتَّبِعُوا أَشْدَّكُمْ﴾ بيا (پالوتاسي) تر هغه پوري چي ورسېږي تاسي کمال او خپل قوت (او عقل) ته ﴿وَمِنْكُمْ مَّنْ يُؤْتِكُ﴾ اوځيني له تاسي څخه هغه دي چي وفات کولی شي (دخواني په شپو ورځو کي) ﴿وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ إِلَيْنَا أَرْدًا مُّعْمِرٍ﴾ اوځيني له تاسي څخه هغه دي چي رسېږي ناکاره عمره (چي د کمزوري اوبو ډاټوب وخت دی) ﴿لِيَكَيَّلَ يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا﴾ لپاره ددې چي نه پوهېږي وروسته له پوهي په هيڅ شي؛ يعني داچي هغه دورکتوب دوران ته بيرته گرزي چي تن يې کمزوری، عقل يې خام اونه يې لږ وي نو هغه چي زده يې ووځني هېرشي اوبه څه چي يې توان درلودناتوانه شي لکه چي الله تعالی بل ځای فرمايې: ﴿وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ﴾ (يس ۲۸) ﴿وَنَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً﴾ اوينې به ته ځمکه وچه شاره؛ دغه دبعث په هکله دوهم دليل دی يعني ای مخاطبه ته به ځمکه وچه کلکه مړه وينې چي هيڅ زرغون بوتۍ به ورباندې نه وي ﴿فَإِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ فَانْهَزَتْ وَرَبَّتْ﴾ کله چي موبنازلي کړو (په دغي وچي شاري ځمکي) اوبه نووځوځېږي اوډډه شي (له مرگه وروسته ژوندی شي) ﴿وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾ اوزرغونه کړي له هرډول نباتاتو څخه بې سته ناندتنکي تنغ (دوښوپه شنه کېدلوسره) ﴿دَلِيلَ يَدِّكَ يَأْنِ اللَّهُ هُوَ الْفَعْلُ﴾ دغه (راز رازييدا کړل اوژوندي کول) په سب ددې دی چي بېشکه الله هم دی دی حق (اوداچي په کائناتو کي څه دي گردهغه ددرب تار وېدې که هن دي چي الله حق دی ﴿وَأَنَّهُ يَنْفِي الْوَقْفَ﴾ (اوبېشکه دی ژوندي کوي مړي)

يعني دى دمروپه بياراژوندى كولو فادردى لكه چې د خمكي په زرغونولويې توان رسېږي ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او بېشكه الله په هر شي ښه قادردى (چې اراده وكړي) ﴿وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا﴾ او بېشكه قيامت راتلونكى دى چې هيڅ شك پكې نشته ﴿وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾ او بېشكه چې الله راپاخوي هر هغه چې په قبرونو كې دي (لپاره د حساب) ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ﴾ او ځينې له خلكو چې جگړه كوي په (شان د) الله كې له ما پوهي او بې له دليله ، سمې لارې او بې له روښانه كتابه (پخپله خوښه او خواهش) ابن عطيه وايې ددې لپاره يې مكرر راوړ چې توبيخ څرگند كړي اولكه چې ووايې دغه ډېر روښانه دلائل دي او ځينې له خلكو له دې سره سره دالله په شان كې بې له برهان او دليله جگړه كوي^(۱) ﴿ثَانِي عَطْفِهِ﴾ پداسې حال كې چې خپل څنگ اړوي (له حقه او كافر كېږي ؛ ابن عباس رضی الله عنه وايې معنادا چې له حق څخه كله چې ورته وبلل شي تكبر كونكى وي . زمخشري وايې څنگ كول كبر او خيال كولوته وايې لكه (تصغير الخد)^(۲) ﴿لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ لپاره ددې چې گمراه كړي (خلگ) دالله له لارې (او شريعت نه) ﴿لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَذَابُ الْحَرِيقِ﴾ شته ده لره په دنيا كې رسوايې (سپكتيا) او بېه څكوده لره په قيامت كې عذاب (داور) سوخونكي ﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ يَدَاكَ﴾ دا عذاب په سبب دهغو عملونو دى چې پخوا لېږلي دي دواړو لاسونو ستا (له كفراو ضلالت څخه) ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ لِّلْعَبِيدِ﴾ او بېشكه الله نه دى (هيڅ) ظلم كونكى پربندگانو ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ﴾ او ځينې له خلكو هغه څوك دي چې دالله عبادت كوي په څنگ باندې (دغه دمذېبېنو لپاره مثال دى چې شك او شبه په دين كې پيدا كوي دالله پاك عبادت په باوري توگه نه كوي بلكه مضطرب اولالهاندوي لكه يو څوك چې دلنكر په څنگ كې اوسې كله چې ورته معلومه شي برى او غنيمت دى نو پښې تينگي كړي او كه چېرې بيا ددې برخلاف وونومندې كړي حسن رحمه الله وايې چې دغه منافق دى چې يوازي په خوله دالله عبادت كوي ، په زړه يې نكوي ابن عباس رضی الله عنه وايې چې كله به يو څوك مدينې منورې ته راغى نو كه به يې مېرمنې نارينه ماشوم وزېږ وواو اسپه به يې بلار به شوه نوبه يې ويل دغه سم دين دى او كه به يې مېرمنې او اسپې نه بلاربېدې ويل به يې دغه ناكاره دين دى^(۳) ﴿فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ﴾ پس كه ورسېږي ده ته كوم خير (له روغتيا او بډايې) نو قائم پاتې شي په دغه (عبادت او دين) ﴿وَإِنْ أَصَابَهُ فِتْنَةٌ أُنْقَلَبْ عَلَى وَجْهِهِ﴾ او كه ورته ورسېږي كوم مصيبت نو بيرته وگرزي په مخ خپل (هغه كفرته چې پخوا يې درلود) ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا

(۱) البحر ۴/ ۳۵۴

(۲) الكشاف ۳/ ۱۴۴

(۳) القرطبي ۱۲/ ۱۷

وَالْآخِرَةُ ﴿۱﴾ زيانکار شوپه دنيا و آخرت کي ﴿ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾ دغه همدغه بنکاره زيان دی (چي ترې پورته بل زبان نشته) ﴿يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَمَا لَا يَضُرُّهُمْ﴾ بولي دی (عبادت کوي مشرک) پرته له الله دهغه څه چي نه ضرر ورته رسولی شي اونه نفع) يعني دبتا نو عبادت کوي ﴿ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ﴾ دغه (عبادت د مرسوی الله) همدغه گمراهي ده ډېره ليري (چي ترې زياته گمراهي نشته لکه څوک لارور کي په صحرا کي لالهاند حيران گرزي ﴿يَدْعُوا لِمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ﴾ بولي دوی (عبادت کوي مشرکان) دهغه (معبود) چي ضرر دهغه ډېر نژدې دی له گټي دهغه) يعني دنياوي ذلت اورسوايي يې عابده ته ډېره نژدې ده له هغي گټي چي عابديې د قيامت په ورځ ددهغه معبود د شفاعت په هکله لري چا بيا ويلي چي د آيت شريف معنادا چي بالفرض والتقدير که چېرې موږ دهغه گټه اوتوان رسول ومنوبيا هم ضرر يې تر گټه ډېرزيات دی (۱) او آيت شريف دهغه چا د عقلونو تجهيل او تسفيه کوي چي پدې باور لري چي غير الله هم په عبادت کولو سړي ته د شفاعت غوښتلوپه وخت کي گټه رسوي ﴿لَيْتَسَ الْمَوْلَىٰ وَلَيْتَسَ الْعَشِيرُ﴾ خامخابد دوست دی (د آيت) او خامخا بد ملگری دی ﴿إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ بېشکه چي الله دننه کوي هغه کسان چي ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) په جنتونو کي چي بهېږي له لاندې (دونواو مانيو دهغو) ويالې (دشيدو، شرابو شاتواو اوبواودوی به خوښ او هوښ سوکاله هلته اوسي) ﴿إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ بېشکه چي الله هر هغه څه کوي چي اراده وکړي، يعني ثواب ورکوي چاته چي يې خوښه شي او عذاب ورکوي چاته چي يې خوښه شي نوموړي منانوته جنت ورکول دالله په فصل دی او کفرانوته دوزخ ټاکل دالله عدل دی ﴿مَنْ كَانَتْ بَطْنُ أَنْ لَنْ يَصْرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ هر څوک چي (داسي) وي چي گمان کوي ددې چي له سره به الله مرسته ونکړي له دغه (محمد صلی الله عليه وسلم) سره په دنيا کي او په آخرت کي (۲) ﴿فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ﴾ نوو دي غځوي يو پری آسمان (يا چت) ته بيا دي پرې کړي بيا دي وگوري چي بيا زاتلولی شي هيله (تدبير) دهغه هغه شي لره چي دي يې په قهر کړی دی؛ ابن کثير وايي چي دغه دابن عباس رضی الله عنه وينا ده اودغه ډېره روڼه او په تهکم کي څرگنده ده يعني که څوک

(۱) البحر ۲/۳۵۶

(۲) مفسرين کرام ددې آيت په باب دوه ډوله تفسير ليکي لومړی داچي (بنصره) ضمير رسول الله صلی الله عليه وسلم ته راجع شي او معنادا چي که د کفارو څخه څوک هسي گمان کوي چي رسول الله صلی الله عليه وسلم ته به په دنيا و آخرت کي نه مرسته ورنکړي نورسې دي په غاړه کي واچوي وځن دي غرغره کړي ځکه الله خامخا مرسته ورکوي دوهم داچي ضمير بېخپله انسان ته راجع شي نومعنادا چي که انسان دخپلي سسې له سگوالي د سې گمان کوي چي الله به يې له سره مرسته وکړي نو دي دی رسې په غاړه کي واچوي او ځن دي راځوړند کړي له غمه دي و مري اودغه دوهمه وينا د تسهيل مؤلف غوره کړي ده

د سي گدن کوي چي الله به محمد صلی الله عليه وسلم ته مرسته له سره ورنکړې نو خان دي ووژني ځکه
 چي الله هرو مرو پيغمبر ته مرسته ورکونکى دى ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ او په شان د دغو (نازل
 شوو آيتونو د قرآن) موږ نازل کړې دي آيتونه ښکاره (واضح الدلالة په خپلو معناگانو) ﴿وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي
 مَنْ يُرِيدُ﴾ او بېشکه چي الله سمه صافه لاره ښيي هغه چاته چي اراده وکړي (دهدايت يې) ﴿إِنَّ الَّذِينَ
 آمَنُوا﴾ بېشکه هغه کسان چي ايمان يې راوړى دى (په الله او رسول او د محمد صلی الله عليه وسلم اتباع
 دي) ﴿وَالَّذِينَ هَادُوا﴾ او (هغه کسان) چي يهوديان (او د موسى عليه السلام پيروان دي)
 ﴿وَالْقَبِيلِيِّينَ﴾ او (هغه کسان) چي صابيان (دستور و عبادت کونکي) دي ﴿وَالنَّصَارَى﴾ او (هغه
 کسان) چي نصرانيان (عيسى عليه السلام ته منسوب) دي ﴿وَالْمَجُوسَ﴾ او (هغه کسان) چي
 مجوسيان (آتش پرستان دي) دي ﴿وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا﴾ او (هغه کسان) چي شريک يې له الله سره
 پيدا کړى دى (عربي مشرکان دي) ﴿إِنَّكَ اللَّهُ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ بېشکه چي الله به فيصله
 وکړي په مېنځ د دوى (مؤمنانو او پښخو گمراه دلوکي) په ورځ د قيامت کي (مؤمنان به جنت او کافران به
 دوزخ ته بوزي) ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ بېشکه چي الله په هر شي باندي ښه عالم شاهد دى ﴿إِنَّ
 نَرَأَى اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾ آيا نه (وينې ته چي بېشکه الله ته سجده ږدي هر هغه
 چي په آسمانونو کي دي او هر هغه چي په ځمکه کي دي) يعنې هر څه د الله د عظمت په وړاندي طوعاً
 او کرها سجده کوي پرېستې په آسمانونو کي انسانان، پېريانان او نور ټول مخلوقات په ځمکنۍ کره کي
 ﴿وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ﴾ اولمر او سپوږمۍ او ستوري او غرونه او وني
 وڅلور بول) دغه ستر اجرام او حيوانات د الله د عظمت په وړاندي د خضوع او انقياد سرتيتوي. ابن
 کثيروايې چي: لمر، سپوږمۍ او ستوري يې په يادونه ځکه ځانگړي کرل چي هغه پخوا پرته له الله
 معبود گڼل شوي وو نو بې څرگنده کره چي دغه پخپله تابع او مسخر دي (۱) او مقصد له آيت شريف څخه
 د الله تعالى دلويې او عظمت بيان دى چي هغه په يوازينۍ توگه الله اورب دى چي دغه ټول دده په حکم
 چلېږي ﴿وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ﴾ او ډېر له خلکو (چي مؤمنان دي د اطاعت او عبادت سجدې لگوي) ﴿وَكَثِيرٌ
 حَقٌّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ﴾ او ډېر دي (له کفارو) چي ثابت شوى دى پرې عذاب (په سبب د کفر او عصيان د دوى
 ﴿وَمَنْ يُنِ اللَّهَ فَمَا لَهُ مِنْ مَكْرِمٍ﴾ او هر څوک چي الله يې سپک کړي (په شقاوت او کفر سره) پس نشته
 دده ته هيڅوک عزت ورکونکى ﴿إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾ بېشکه چي الله کوي هر هغه کړنې چي اراده يې

و کړي يعني عذاب ورکوي اورحمت فرمايې عزت او ذلت ورکوي اوفقراوېدايې لوروي په ده بدې
هيڅوک اعتراض نشي کولای.

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي دبديع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيزيې دادی:

۱- بليغه تشبيه لکه چي فرمايې ﴿وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَى﴾ يعني لکه بې هوښه دلته دتشبيه ادا
اووجه شبه ندي راوړل شوي نوبليغه تشبيه بلل کېږي.

۲- استعاره لکه داچي: ﴿شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ﴾ دشیطان کلمه يې دهرسرغړونکي اوظفين کونکي
لپاره استعاره کړي ده.

۳- دطباق صنعت چي د﴿يُضِلُّهُ﴾ او﴿وَيَهْدِيهِ﴾ ترمينځ راغلی دی

۴- دتهکم اسلوب لکه د﴿وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ﴾ په کلام کي.

۵- دطباق السلب صنعت لکه ﴿مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ﴾.

۶- لطيفه استعاره لکه ﴿فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ﴾ دلته يې ځمکه له هغه بیده سره
مشابه کړه چي هډوحرکت نه کوي اوبيا کله چي باران ورباندي واوروي وخوځېږي اووښوري بې پکي
ژوند اوساوجلېږي نوپدې کي تبعیه استعاره ده.

۷- کنایه چي فرمايې: ﴿ثَانِيَ عِطْفِهِ﴾ دغه له تکبر اوغرور څخه کنایه ده.

۸- مرسل مجاز لکه چي پدې کلام کي دی ﴿يَا قَدْ مَتَّ يَدَاكَ﴾ اوعلاقه يې سببیت دی ځکه په
لاسو نوباندي دخیر اوشرکارونه کېږي.

۹- تمثيلي استعاره لکه: ﴿مَنْ يَعْْبُدْ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ﴾ دمنافقینو لپاره مثال دی چي څرنگه سرگرد
اولالهانددي لکه چي دهلاکت دکندي په غاړه ولاړوي دغه څومره خوندوراوله معنا ډک مثال دی.

۱۰- بديعه مقابله لکه ﴿فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ خَيْرَ الْخَيْرِ

وَالْآخِرَةُ﴾.

۱۱- دطباق صنعت بل ځل لکه د﴿يَضُرُّهُ... يَنْفَعُهُ﴾ اود﴿يُهِينُ... فَمَالَهُ مِنْ مُكْرِمٍ﴾ ترمينځ

چي راغلی دی.

۱۲- لطيفه سجع لکه چي ددېرو آيتونو ترمينځ شتون لري.

گټه اوفائده:

مرضع هغه چاته وايې چي تې ورکونکی اودتي ورکولو صلاحيت لرونکی وي اومرضعة هغه ته
وايې چي بالفعل دتي ورکولو په حال کي وي اوماشوم ته يې تې په خوله کي ورکړی وي نوالله فرمايې
﴿تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ﴾ اوهسي يې ونه فرمايل چي (مرضع) چي دغه په حیرانتیا او هیبت کي

ستراوې ساري دى خكه كله چي مورد ماشوم له خولې څخه تى راكاپي (چي خورا ورباندي گران دى) نودا خود زېسته زياتي هيستيانېسه ده.

تنبيه:

ابن ابی حاتم وايي چي على كرم الله وجهه ته يو چاو ويل چي: دلته يو څوك شته چي دمشيت په باب غږېږي نو هغه يې راوباله او ورته يې وويل: اى دالله بنده ته يې هسي پيدا كړې لكه چي دالله دمشيت دى اويالكه چي ستا؟ هغه وويل لكه دالله خپل دمشيت بيا يې ورته وويل: چي تا كله ناروغ كوي آيا دغه دده دمشيت دى او كه ستا؟ هغه ورته وويل: بلكه دده دمشيت دى، ورته ويل يې چي كله درته روغتيا بښي دغه ستا دمشيت دى او كه دالله تعالى؟ هغه ويل بلكه دده نويې ورته وويل: چي همدا سي به دي داخل كړي لكه چي دده دمشيت دى او كه داسي لكه چي ستا؟ هغه ورته وويل: بلكه داسي لكه چي دده دمشيت دى؛ على كرم الله وجهه ورته وويل: زمادي په الله سوگندوي كه دي له دې پرته نور څه ويلى وای ستا تنده به مي په توره وهلي وای (۱)

الله تعالى فرمايي:

﴿ هَذَانِ خَصْمَانِ أَخَصِمُوا فِي رَبِّهِمَا فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ نِيَابٌ مِّن نَّارٍ يَّصَّبُ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ۝ (۱۱) يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ۝ (۱۲) وَلَهُمْ مَقْصِعٌ مِّنْ حَدِيدٍ ۝ (۱۳) كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ (۱۴) إِنَّ اللَّهَ يَدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ۝ (۱۵) وَهُمْ فِيهَا إِلَى الْأُطْيَافِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُمْ فِيهَا إِلَى صِرَاطٍ مُّبِينٍ ۝ (۱۶) إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالسَّجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِالْحَكَايمِ يُظْلَمَ ثِقْلُهُ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ۝ (۱۷) وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَاتِ الْبَيْتِ أَن لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ۝ (۱۸) وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ۝ (۱۹) لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَاكْلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرَ الْغَفِيرِ ۝ (۲۰) ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُدْرَهُمْ وَلِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝ (۲۱) ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ حُرْمَتَ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْآنْعَامُ إِلَّا مَا يُشَلُّ عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ۝ (۲۲) حُفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ۝ (۲۳) ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ شَعِيرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَفَرُّقِ الْقُلُوبِ ۝ (۲۴) لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ يَحْمِلُهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝ (۲۵) وَلِكُلِّ

أُمَّةً جَعَلْنَا مِنْكُمْ لِكُذُرٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِنَّهُمْ كَانُوا أَتَمًّا مِمَّا فِي الْأَنْعَامِ ۚ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِمُوسَى إِذْ ذَكَرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَالْأَنْصَارُ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةِ وَهُمْ رَافِقُهُمْ يُنْفِقُونَ ۚ وَالْبَذَلُ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعِيرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَأَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجِئْتُ جُنُوبَهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرًا كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۚ لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ الْقُلُوبُ مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِشُكْرِكُمْ عَلَى مَا هَدَيْنَاكُمْ وَنَبِّئِ الْمُحْسِنِينَ ﴿۲۷﴾

الحج: ۱۹ - ۲۷

تراو او مناسبت:

کله چي الله تعالى نېکمرغه او بدمرغه کسان ياد کړل دلته يې ددوی ترمينځ دهغوی د ديني او تعبدي شخړو يادونه راوړه ورپسې يې د بيت العتيق دا احترام او عظمت پېژندگلوي وکړه چي ابراهيم خليل عليه السلام ودانه کړي وه او بيا يې ددغو مشرکانو کفارو چي خلگ د الله له لاري بندوي او مسجد الحرام ته يې نه پرېږدي غندنه راوړه.

لغتونه:

(بصر) صهر ويلي کېدلوته وايې (مقام) دمقمعة جمع اوختک (گرز) ته وايې ځکه يې مقمعه بولي چي د فاجر جمع کوي (العاکف) مقيم او ملازم نه وايې (الباد) له باديې او صحرا څخه راتلونکي ته (باد) وايې (بوانا) تياره کړي، بنودلي، نازله کړي ته ويل کېږي (درجالا) دراجل جمع او پلي پياده تلونکي ته وايې شي (صامر) ډنگراو له سفر څخه ستومانه شوي اوبن ته وايې (نفهم) تفث په لغت کي خبرو او ناولتيا ته وايې نعلبي وايې چي تفث په لغت کي خبرو ته وايې عرب هغه چاته چي ورڅخه کرکه کوي وايې (ما انفک) يعني خومره خبرن او چتل يې (المحنين) دمخبت جمع او متواضع ته وايې.

تفسير:

﴿ هَذَانِ حَصَّانٍ ﴾ دادواړه ډلي (مؤمنان متقبان او کافران مجرمان) مدعيان دي ﴿ اَخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ﴾ چي جگړه يې وکړه سره په (ذت اودين د) الله کي؛ معنادا چي مؤمنان د الله د دين نصرت غواړي او کافران غواړي چي د الله د دين شغله مړه شي ﴿ قَالَتِ الْيَهُودُ قَطَّعَتْ لَٰهُمُ يَابَٔثُ مِنْ نَّارٍ ﴾ پسر هغه کسان چي کافران شوي دي سکبستي (جوړولي) شي ددوی لپاره د اور جامې چي کله اور ته ولوېږي قرطبي وايې چي اوريې له جامو سره تشبيه کړ ځکه چي هغه به ددوی لپاره لکه لباس وي او د ﴿ قَطَّعَتْ ﴾ معنا جوړول او گندول دي او د ماضي په لفظ يې ځکه تعبير و فرمايو چي موعود لکه متحقق غوندي دي ﴿ يَصَّبُ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴾ اچولی به شي له پاسه د سرونو ددوی اوبه ايشېدلي د دوزخ په

اورا ﴿يُضَاهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ﴾ ۱ خورين به شي په دغو او بوسره هغه (کولمې) چي ددوی په گېډه کي دي او پوستوکي (ددوی هم) ﴿وَلَهُمْ مَقْعٌ مِّنْ حَدِيدٍ﴾ ۲ اووې به ددوی لپاره خټکونه له اوسپني؛ ابن عباس رضی الله عنه وايي: که چېرې ددوزخ دايشېدلواو بيو خاڅکی ددنیا په غرونو پرېوزي هغه به ويلي کړي او په حديث شريف کي راځي چي حميم به ددوزخيانو په سرونو توښېږي او ککړۍ به يې سوري کړي گېډي ته به يې ورسېږي او په گېډه کي شته به يې خورين کړي ترېنښوبه يې راتوی شي او بې به دغسي شي لکه چي پخوا وو (۱) امام فخر رزي وايي مقصد دا چي دحميم تاثير او اغيزه يې په باطن کي دظاهر په ډول وي ددوی کولمې به همدا سي خوريني کړي لکه چي څرمني يې خوريني او داتر هغه قول چي: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَ مُرٍّ﴾ ۳ محمد: ۱۰ زيات ابلغ دی (۲) و د ﴿وَلَهُمْ مَقْعٌ مِّنْ حَدِيدٍ﴾ ۴ په هکله حديث شريف راځي فرمايې که يو گرز (مقمعه) په ځمکه کښېښودل شي انسان او پېريان به يې له ځايه ونه خوځوي او ونه لېږدوي ﴿كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا﴾ ۵ هرکله چي (دوزخيان اراده وکړي ددې چي له دغه (دوزخه) له غمه ووزي نو بيرته به دوی په دغه اور کي گرزولي شي. حسن رحمه الله وايي چي اور به يې په لمبو وهي چي پورته سرته يې راوړي او بې به په گرزونو (خټکونو) ووهلی شي لاندې به راپرېوزي چي دا ويا کالو په واټن کي به وي ﴿وَدُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ ۶ اووځکي تاسي عذاب (داورده پر) سوځونکي دهغه چي تاسو به دروغ گڼل کله چي به تعالی هغه څه بيان کړل چي دوزخيانو ته يې تيار کړي ورپسې يې هغه ثواب او نعمتونه راوړل چي د مؤمنانو لپاره تيار شوي دي ﴿إِنَّ اللَّهَ يَدْخِلُ آلَ إِبْرَاهِيمَ الْجَنَّةَ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾ ۷ بېشکه چي الله نني باسي هغه کسان چي ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه په داسي) جنتونو کي چي بهرې له لاندې (د مانپو اوونو) دهغو (ستري) ويلې (ډول ډول) ﴿يُحْكَمُونَ فِيهَا مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ ۸ له سروزرو او ملغلرو څخه (دغه به ددوی ډاکرام لپاره وي) ﴿وَلِبَاسُهَا مِنْ سَبْطِ جَنَّةٍ﴾ ۹ و جاسې ددغو (جنتيانو) به په جنت کي ورېښميني وي (چي ددنیا تر ورېښموبه ډېر زيات او غوره وي) ﴿وَهُدُودًا إِلَى الْغَيْبِ﴾ ۱۰ اولاره ښودلی شوی ده (دوی ته دطبيي پاکي) (گټوري) وین (ځکه په جنت کي لغو او دروغ نشته) ﴿وَهُدُودًا إِلَى صِرَاطٍ مُّبِينٍ﴾ ۱۱ اولاره ښودل شوي دوی ته طرف دلاري چي ستايلي شوي ده (چي هغه جنت دارالمتقين دی) بيا به د مشرک نوکت هونه په گوته کوي، فرمايې: ﴿إِنَّ آيَةَ الْكُرْبِيِّ﴾ ۱۲

(۱) أخرجه الترمذی وقال حديث حسن صحيح غريب

(۲) الرازي ۲۳ / ۲۲

كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالسَّجِدِ الْحَرَامِ ﴿١﴾ بېشكه هغه كسان چي كافران شوي دي (په محمد صلی الله عليه وسلم باندې) او منع کوي خلگ له لاري دالله اوله مسجد حرام څخه (چي مناسک ادا کړي قرطبي وايي چي داهغه وخت چي دوی رسول الله صلی الله عليه وسلم د خديبي په کال له مسجد الحرام څخه منع کړاوداچي دمضارع په صيفه يې وفرمايل ددې لپاره چي په استمرار دلالت وکړي نومعناداچي هغه کسان چي كافران شوي دي حال داچي دالله له لاري خلگ منع کوي لکه چي دالله ويناده ﴿الَّذِي جَعَلَنَّهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَنَافُ فِيهِ وَالْبَاقِ﴾ هغه مسجد چي موږ گرزولی دی دغه مسجد خای دعبادن دپاره دتولو خلگو برابر دي اوسېدونکي په دغه (مسجد کي اوله بهر راتلونکي ﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْعَمَالِ يَظْلُمْ﴾ اوهرچاچي اراده وکړ، په دغه (مسجد) کي دې لاري توب په ظلم سره (په گناه کولو) ﴿ثُمَّ نَدْفُهِ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ نو وروبه څکوموږ (هغه کړېدونکي) ته له دردناک عذاب څخه؛ ابن مسعود وايي که په عدن کي يو څوک ددې قصد وکړي چي په مسجد حرام کي گناه وکړي الله به دردناک عذاب وروڅکي او مجاهد وايي چي گناهونه هم هسي په مسجد حرام کي څوچنده کېږي لکه چي نېکي او حسنات کېږي

(۱) ﴿وَلَوْ أَنَا إِلَّا بَرَهِيمَ مَكَاتٍ أَلْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكَ فِي شَيْئًا﴾ او (ياد کړه ای محمده) هغه وخت چي بنکړه کړو موږ ابراهيم ته خای دبیت (الله) او وروموښودل (اوورته وموويل) چي مه شریکوله ماسره هيڅ شی (بن کثيروايي چي معناداچي يوازي زماپه نامه يې ودانه کړه) ﴿وَلَطَمَرَيْتِي لِلطَّافَيْنِ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكُوعَ الشُّجُورَ﴾ اوپاک ساته کورزما (له بتانو او پلتيو څخه) لپاره دطواف کونکو اوقیام کونکو او رکوع کونکو اوسجده کونکو؛ قرطبي وايي چي مرادله قیام کونکو څخه لمونځ کونکي دي الله تعالی دلماڅخه هغه ستررکنونه یاد کړل چي هغه قیام رکوع اوسجده دي ﴿وَأَذِنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ﴾ اوغږ وکړه (ای ابراهيمه) په خلگو کي دحج (داکولو) دپاره چي راشي پلی او (سواره) په هر دنگراوښ؛ ابن عباس رضی الله عنهما وايي چي: کله ابراهيم عليه السلام دکعبې له ودانولو فارغ شو هغه ته وويل شوچي په خلگو کي غږ وکړه هغه ويل: ای پروردگاره زماغږ به ترکومه خايه ورسېږي؟ الله تعالی ورته وويل چي ته غږ وکړه رسېدل يې په ما! نو ابراهيم عليه السلام د ابو قبيس غره ته وخوت و ناره يې وکړه: ای خلگو الله ددغي کوتې دحج کولو امر فرمايلي دی چي تاسو ته په ثواب کي جنت در کړي اوله دوزخه مووژغوري نوراشئ حج وکړئ بيا هغو کسانو چي دنارينه ووپه شاگانواو دښځوپه سينو کي يې شتون درلود خواب ورکړ چي ليک اللهم ليک

(۲) ﴿يَأْتِيكَ مِنْ كُلِّ مَجْعٍ عَمِيْنٌ﴾ چي راځي دا (اوبسان) له هري لاري ليري (ژوري) نه داوښانو لپاره يې

(۱) تفسير الرازي ۲۳/۲۵

(۲) المختصر ۲/۵۳۹

(۳) الرازي ۲۳/۲۷

صميرد (يانين) وفرمايل خكه چي د دوی تعظيم پکي نغبستی دی چي له خپلو خاوندانوسره حج ته راځي لکه چي الله جل جلاله بل ځای فرمايې ﴿وَالْمَدِينَتِ ضَبْحًا﴾ (العاديات) د جهاد په آسونو کي کلمه (دضبحا) ضمير کله چي دالله په لاره کي زيار کاږي ﴿لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ﴾ دپاره ددې چي حاضر شي ځای دگتو (دنيوي او اخروي) خپلو ته. امام رازي وايې نکره يې خکه وفرمايلي چي په نورو عباداتو کي نه موندل کېږي (۱) ﴿وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنَ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ﴾ او چي او چي ياد کړي نوم دالله په هغو ورځو کي چي معلومي دي په (ذبح د) هر حيوان چي ورکړي دي الله دوی ته له بې زېو چار پايانو څخه (چي اوبښ، غوايي، پسونه، وزې اونور دي) امام رازي وايې پدې کي داتنبیه ده چي اصلی مقصد د ذبح کولو په وخت کي دالله دنوم يادول دي اودا چي د مشرکينو څخه مخالفت ښکاره کړئ هغوی به خپل ذبائح دبتانو په نامه حلالول (۲) ﴿فَكُلُوا مِنْهَا﴾ پس خورئ تاسي له هغې (غوښې) (داضحیې) ﴿وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ﴾ او خوروی يې په بد حال او فقير؛ ابن عباس رضي الله عنهما وايې: بائس هغه محتاج ته چي بېوزلي يې په بدن او جامو کي څرگنده وي ويل کېږي اوفقير يې هغه چاته وايې چي داسي نه وي بلکه جامې يې پاکي اودغني خبره لري ﴿ثُمَّ لِيَقْضُوا فَرَسَتَهُمْ﴾ (بيادي ليري کړي) (حاجتونه او) خيري خپل) يعني له ذبح کولو وروسته دي هغه خيري ليري کړي کوم چي داحرام په اوږدو کي ورته رسېدلي اودغه امر دي دوېستانو په خرېلو او يالندو لخوا دارنگه دستوبه وهلو اونوکانو پرې کولو باندې ترسره کړي ﴿وَلْيُقْضُوا نُذُورُهُمْ﴾ او پوره دي ادا کړي نذرونه خپل (هغه چي پخپلو خانو نوې لازم کړي دي) ﴿وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْمَتِينِ﴾ (او طواف دي وکړي په هغه کور چي قدیم کریم دی) يعني په دغه پخواني کور دي دافاضي طواف وکړي چي هغه ته طواف زیارت هم وايې او پدې سره تحليل بشپړ کېږي (عتيق) يې ورته خکه ووايو چي دغه لومړنۍ کوټه ده چي د خلکو لپاره ودانه شوي ده ﴿ذَلِكَ﴾ داحکم موږ اورېدو (يا امر دای چي تېر شو: زمخشري وايې کله چي ليکونکی د خپلي ليکنې يوه جمله ديوي معناسره وړاندې کړي او په بله معنا کي ورگډېږي نو بيا وايې (هذا قد کان کذا) يعني دا بېشکه او همداسي وو (۳) ﴿وَمَنْ يُعْطَمْ حُرْمَتِ اللَّهِ﴾ او هر چا چي دغه داحک مو تعظيم وکړ (اوله محرماتو او گناهونو څخه يې ځانونه وژغورل) ﴿فَهُوَ خَيْرٌ لَّكَ عِنْدَ رَبِّهِ﴾ (پس دا کار ده ته غوره دی په نزد درب دده) يعني دغه دالله دشریعت تعظيم ده ته د اخروي ثواب له مخي غوره دی ﴿وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْآنْعَامُ إِلَّا مَا يَتَلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ او حلال کړی شوی دی

(۱) الرازي ۲۳/۲۹

(۲) الرازي نفس المرجع

(۳) الکشاف ۳

تاسي نه (خوراک دغوبني د) څارويو (له ذبحي وروسته) مگر (حرام دي) هغه څاروي جي پرښودنه
 (وروسته) لوسل کړي (حراموالي يې) هغه چي په قرآن مجيد کي يې استثناء راغلي ده لکه امينه
 منخنقه او هغه چي لغیر الله ذبح کړي شوي وي اونور ﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ﴾ ۱۲۱
 ساتي تاسي له پليتي څخه چي بتان دي؛ دغه نهايت مبالغه ده چي د بتانو عبادت مکوي ﴿وَأَجْنِبُوا
 قَوْلَ الْزُّورِ﴾ ۱۲۲ (او ځان ساتي له وينادروغ څخه) يعني په دروغواشادي مه وایاست ﴿حَقَّاهُ لِلَّهِ عِزُّ
 مُشْرِكِينَ بِهِ﴾ ۱۲۳ پداسي حال کي چي غاړه ايسودونکي يا ست په اخلاص سره خاص الله ته او ورسره
 شريک نيونکي نه يا ست ﴿وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ﴾ ۱۲۴ وهرچا چي له الله
 سره شريک ونيو پس لکه چي له آسمانه راوغورځېد پس وينسوي دی په چابکي سره مرغان، يعني
 د مشرک همدا سي نمثيل دی چي گمراهي او هلاکت ورسره نرلي لکه چي يو څوک له آسمانه رولوبږي
 او مرغان يې په منډه وتښتوي اوبيا يې توتو ته کړي ﴿أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِينٍ﴾ ۱۲۵
 وغورځوي باد (له لوړي څخه) په ليري ژورځای کي ﴿ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ شَعِيرَ اللَّهِ﴾ ۱۲۶ دا حکم مو واورئ
 (يا امرهم دادی چي تېر شو) او هرچا چي د الله د دين د علانو تعظيم وکړ (چي د حج افعال د اضاحيو څرېو
 اونور عبادات دي) ﴿فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ ۱۲۷ پس (بېشکه دا) تعظيم (له افعالود خاوندانو د) تقوی
 د زړونو دی يعني د تعظيم د متقيانو کار دی قرطبي وايي د تقوی نسبت يې زړونو ته وکړ ځکه رسول الله
 وايي تقوی د الله او سينې ته يې اشاره و فرمايله (۱) ﴿لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ ۱۲۸ شته تاسي ته په دغه څلور
 بولو (دهديو) کي (ډېري) گتې تر معلومي مودې پورې (چي ددوی د حلالولو وخت دی يعني تر هغو
 پورې يې له شيدو، سېرېدلو اونسل راوړلو څخه گټه اخلي) ﴿ثُمَّ يَحْمِلُهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ ۱۲۹ (بېار سونه
 ده) ځای (د حلالولو) ددوی تر (بېت الله العتيق) يې ځانگړی کړ ځکه چي هغه تر ټول حرم غوره او اشرف
 دی لکه چي الله فرمايې ﴿هَذَا نَبْعُ الْكَنْبَةِ﴾ ۱۳۰ (السنه ۹۵) ﴿وَكُلِّ أُمَةٍ جَعَلْنَا مَسْكَاً﴾ ۱۳۱ (ولې به
 د هر امت مقرر کړی دی موږ قرباني) يعني د ابراهيم عليه السلام له وڅنه د ټولو امتونو لپاره موبدان
 لپاره د قرباني ځای پکلی دی؛ ابن کسبر وايي چي الله تعالی ددی خبر را کوي چي تل تر تله د قرباني
 دوړاندي کولو او د الله په نامه د ويښي تويو و لودو د پېه بولو ملونو کي وو ﴿لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ﴾ ۱۳۲ چي پدکړي
 دوی نوم د الله (او ذبح وکړي خاص د الله لپاره) ﴿عَلَى مَا رَزَقَهُ مِنْ بَرِّهِمْ﴾ ۱۳۳ په هر هغه شي چي
 روزی گرځولی (الله) دوی ته له بې زبي څارويو څخه (چي اونسان، عوايې او پسونه، وزی دی بيا الله
 فرمايې چي د لازم ده ذبح خاص د الله لپاره او د الله په نامه وي ځکه الله خالق اورارق دی نه هسي لکه
 مشرکان چي د ستانوبه نامه يې حلالوی ﴿قَالَهُمْ كَرِهَ اللَّهُ وَحْدَهُ﴾ ۱۳۴ پس برحق معبود ستاسي الله

حق معبودي (شريڪ نلري) پس خاص هم ده ته غاره کنبسڀڌي ! (لپاره دحڪم واطاعت يي) ﴿وَبَشِّرِ
 الْمُحْسِنِينَ﴾ او زبڙي ورڪره عاجزي کونڪوته (په جنات النعيم سره يي الله تعالى جل شانہ دوي په څلورو
 صفتونو ستايي چي) ﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ هغه (عاجزي کونكي) کله چي ياد ڪر شي (نوم
 د) الله نوو بربري زړونه ددوي (ځکه چي دالله دجلال شغلي يي په زړه کي وځلبري لکه چي دوي يي په
 وړاندي ولاړوي جلال او عظمت يي پخپلو سترگو ويني) ﴿وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ﴾ او (زبڙي ورڪره)
 صبر کونڪوته په هغو (سختيو او ناروغيو غمونو) چي دوي ته رسېدلي دي ﴿وَالْمُفِيي الصَّلَاةِ﴾ او
 (زبڙي ورڪره) هغو کسانو ته چي (سم درونکي دلمانځه (وي سره له ټولو حقوقو او خشوع او خضوع)
 ﴿وَمَكَرَزَقْنَهُمْ يُفْقُونَ﴾ او زبڙي ورڪره هغو کسانو ته چي ځيني د هغو شيانو چي موږ دوي نه روزي ورکري
 لگوي يي (په ښو ڪارونو کي) ﴿وَالَّذِينَ جَعَلْنَاهَا لَكُم مِّن شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ او اوبنان غوايان (دهدي)
 ګرزولي دي موږ داتاسي ته له علائمود (دين د) الله (بدنه) غٽ حيوان ته پدي وايي چي غٽ وجود لري
 اودا چي څرنگه دشريعت له علامو څخه دي پدي چي هغه د الله دبيتي لپاره ځانگري شوي هداي دي
 ﴿لَكُم فِيهَا خَيْرٌ﴾ شته ناسي ته پدي کي خير (ښهگنه) ابن عباس رضی الله عنه وايي چي گنه يي په دنيا
 کي او ثواب يي په آخرت کي دي ﴿فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَآتٌ﴾ پس يادوي نوم دالله پدي (ذبانحو)
 بداسي حال کي چي ولاړوي (پښي يي ترلي وي) ﴿فَإِذَا وَجِئَتْ جُوهُهَا﴾ نوکله چي پر بوتل اړخونه ددوي
 (پر ځمکه وروسته له ذبح کولو دغه له مړيني څخه کنايه ده يعني چي ساږي وختله) ﴿فَكُلُوا مِنهَا وَأَطِيعُوا
 الْفَرَاعَ وَالْمُعَزَّ﴾ نو خورئ تاسي له دي نه او خوروي يي په صبر کونکي فقيرانو او بي صبره سوالگرو)
 دغه دابن عباس رضی الله عنه وينا ده او امام رازي وايي چي دا نژدي برېښي چي قانع هغه نه وويل شي
 چي هرڅومره ورکري ورباندي خوښ شي اونور سوال او الحاح نه کوي اومعترفه چاته ووايه شي چي
 بي صبري کوي اونورڅه غواړي له يوه حاله بل ته درومي (۱) ﴿كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾
 همداسي (لکه چي دغه تسخير دي تابع کري مودي (دغه څلوريولي سره له لويوالي ددوي) تاسي ته لپاره
 ددي جي تاسي شکرو باسي (په دغه نعمت) ﴿لَن يَأْلَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَآؤَهَا﴾ له سره نه رسبري الله ته
 غوښي ددوي اونه ويني ددوي ﴿وَلَكِنْ يَأْلُهُ النُّفُوسُ مِڪُمْ﴾ ولاکن رسبري دغه (الله) ته پر هېڅ څي له
 سونه (چي د الله او امر يرځاي کوي اور ضايعي غواړي) ﴿كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا
 هَدَاكُمْ﴾ همداسي (لکه چي ذکر شو) تابع کري يي دي دغه څاروي تاسي ته چي په لويي ياد کړي الله په

هغه ډول سره چې تاسي ته يې لاره درښودلې ده (ددیني احکامو څخه) ﴿وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ﴾ او زېري ورکړه نېکوکارانو ته (په نېکمرغي او برياليتوب په جنات النعيم سره).
بلاغت:

په دغه مبارکوايتونو کي چې د بدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

۱- دايجاز صنعت لکه: ﴿أَخْصَصُوا فِي رَيْبِهِمْ﴾ يعني په دين درب ددوی کي چې دلته مضاف حذف شوی دی

۲- استعاره چې فرمايې ﴿قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ﴾ دلته اور پردوی داسي احاطه گڼل شوی لکه چې د جامو احاطه په بدن وي.

۳- د طباق صنعت چې پدې کلماتو کي دی ﴿الْعَنَافُ ... وَالْبَائِدُ﴾ ځکه (عاکف مقیم ته او) باد له صحرا څخه راتلونکي ته وايي.

۴- تاکيد چې د فصل په راگرزولو کي شته او په علم بدیع کي يې اطناب بولي لکه چې فرمايې ﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ چې د هريوه په باب په ځانگړي توگه اهتمام ترسره شي.

۵- تمثيلي تشبيه لکه ﴿وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ﴾ ځکه د مشابهت وجه له متعدد څخه اخيستل شوي ده

۶- ناقص جناس لکه: ﴿وَجَبَّتْ جُؤْهُهَا﴾.

۷- د طباق صنعت د ﴿الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ ترمينځ ځکه قانع صبر کونکي او معتري صبر ته وايي.

۸- لطيفه سجع لکه: ﴿عَمِيقٍ ... الْعَمِيقِ ... سَجِيٍّ﴾ او ﴿الْمُحْسِنِينَ ... الْمُحْسِنِينَ﴾ او نور تشبيه:

الله تعالی هېڅوک يوازي دگناه په قصد کولو نه نيسي مگر هغه وخت چې په مسجد حرام کي وي ځکه چې الله فرمايې: ﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَكَامِ يُظْلَمَ نُدْقُهُ مِنْ عَذَابِ الْبَرِّ﴾ ځکه هغه سپېڅلی ځای دی هلته بايد انسان له زړه سپېڅلی او پاکيزه وي پټ او څرگندي له ناولتيا ژغورلی وي او څوک چې بيا د باچاپه کور کي د باچاد عزت خيال نه ساتي هغه له دوزخ او دردناک عذاب سره وړدی.

الله تعالی فرمايې:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ (۷۸) اَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتِّلُونَ بِأَنفُسِهِمْ ظُلْمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ (۷۹) الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِينِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ

اللَّهُ أَنَا أَنَا تَعْلَمُونَ بَعْضُ لَمْ يَكُنْ صَوْمُكُمْ وَبِيعَ وَصَلَوْتُ وَمَسْجِدُ يُذَكِّرُ فِيهَا أَسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيْسَ صُرْتُ
 اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ
 وَآمَنُوا بِالمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْأُمُورِ ﴿١١﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قُلُوبُهُمْ قَوْمٌ نُوْحٌ
 رَعَادٌ وَنَمُودٌ ﴿١٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكَذَّبَ مُوسَى فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ
 فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٤﴾ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فِيهَا خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَبْنَوُ
 مَنَاطِلُهُمْ وَقَصِيرٌ مَشِيدٌ ﴿١٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آفَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا
 تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿١٦﴾ وَتَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ
 يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿١٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمَلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَى
 الْمَصِيرِ ﴿١٨﴾ قُلْ يَتَّبِعُوا النَّاسَ إِنْ أَمَّا أَنَا لَكُرْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٩﴾ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ
 كَرِيمٌ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٢١﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا
 نَبِيٍّ إِلَّا إِنَّا تَمَعَّى الْقِيَّ الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ
 حَكِيمٌ ﴿٢٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِلَى الظَّالِمِينَ لَفِي
 شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٢٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْفِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ
 اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٤﴾ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ
 نَفْثَةٌ أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٢٥﴾ الْمَلَأْتُ يَوْمَئِذٍ بَحْثَكُمْ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٢٧﴾
 وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قِيلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَبِيرُ
 الرَّزِيقِ ﴿٢٨﴾ لِيَدْخُلَنَّهُمْ فِي الْغَنَى وَيَرْضَوْهُ وَلَئِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٢٩﴾ ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ
 مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَمَفُوءٌ غَفُورٌ ﴿٣٠﴾ ذَلِكَ يَأْتِ اللَّهُ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي
 النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ذَلِكَ يَأْتِ اللَّهُ هُوَ الْحَقُّ وَأَنْتَ مَا يَدْعُونَكَ مِنْ
 دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنْتَ اللَّهُ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

الحج: ٢٨ - ٢٢

مناسبت اوتراو:

کله چي الله د حج مناسک او هغه چي پکي د نيوبي او اخروي گټې دي بيان کړل او دايې څرگنده کړه
 چي کفرانو مؤمنان د الله له دين او دمکي د کلي څخه منع کول د لته يې د ايا دونه وکړه چي الله جل جلاله له

مؤمنانو څخه دفاع کوي اود جگړې درواوالي حکم يې په د گه کړچي په دغه جهاد سره له مقدس سر
څخه دفاع، د مستضعفينو ملاتړ و مؤمنانو ته د عبادت کولو سکين او واک ورکول کېږي
لغتونه:

(صواع) د صومعه جمع او هغه لوړې بناته چې رهبانان پکې وي ويل کېږي (بع) د بعه حبه
اود نصار او و عبادت خای (کيسه) ته ويلی شي (صلوات) د يهوديانو معابدو ته وايي اوز جاج وايي چې دغه
د عبراني (صلوتا) دی (مکر) دانکار په معنا مصدر دی جوهرې ليکلي چې انکار د منکر تفسر دی معص
پرې ايښي شوي اود شي تعطيل داچي منفعتونه يې باطل شوي وي (فصر منيد) مضبوطه لور اود که
مانی

تفسير:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (بېشکه چې الله دفع کوي (د کفارو شر او مکر) له هغو کسانو چې
ايمان يې راوړی دی) يعني الله مؤمنانو ته مرسته ورکوي دغه د مؤمنانو لپاره زېری دی چې دوی به په
کفارو لوړوي او الله به د کفارو مکر له دوی څخه دفع کوي ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ (بېشکه چې
الله نه خوښوي هر خيانت گر (د اماناتواو) ناشکره) ﴿أُوْدُنَ الَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا﴾ (حکم ورکړی
شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) پدې سبب چې بېشکه په دوی
ظلم شوی دی: ابن عباس رضي الله عنه وايي چې دغه لومړنی آيت دی چې د جهاد په هکله نازل شوی دی
مفسرين کرام وايي چې دغه در رسول الله صلى الله عليه وسلم د ملگرو په باب دی چې د مکې مشرکانو به
رېږول اود دوی به چې وهل شوي اوز خميان و و رسول الله ته راتلل رسول الله صلى الله عليه وسلم به ورته
ويل صبر وکړئ ماته تراوسه د جهاد کولو حکم ندی شوی ترڅو چې دوی هجرت و فرمايو بيا دغه آيت نازل
شواود لومړنی آيت دی چې وروسته له هغه چې اورياخله له قتال څخه منع راغلي وه بيا نازل شو ﴿وَأَنَّ
اللَّهَ عَنَّا نَصْرُهُ لَقَدِيرٌ﴾ (او بېشکه چې الله په مرسته د دوی خامخاښه قادر دی چې پرته له قتاله يې
مدد وکړي خود الله داسي اراده شوي چې دوی خپل زيار د الله د طاعت په لاره کې ترسره کړي ترڅو چې
د شهيدانو اجر و مومي ﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ﴾ (دا هغه کسان) دي چې ايستل شوي دي له
کورونو خپلو په ناحقه سره (په ظلم و دښمني يې له کوم سببه) ابن عباس رضي الله عنه وايي چې دغه
محمد مصطفی اود هغه ملگري دي چې له مکې څخه مدينې منورې ته په وتلو مجبور شول ﴿إِلَّا أَنْ
يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ﴾ (بل هيڅ سبب نه وومگر دا) چې ويل به دغو (مؤمنانو) رب زموږ (يووازي) الله دی
(ورسره شريک يې نه مانو) ﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ تَقْصُفَهُمْ يَئِسَ﴾ (وکه چېرې نه وای دفع کول د الله
خلگولره ځيني د دوی په ځينو نورو باندې) يعني که الله جل جلاله قتال او جهاد روا کړی نه وای نوبه
مشرکينو په اهل اديانو باندې چپاو کړی وواو شعائره معطل پاتي شوي وای خوالله جل جلاله د قتال
حکم وکړ اود دوی سريې دفع کړ ﴿لَقَدْ مَتَّ صَوْمِعٌ رِيعٌ وَصَلَوْتُ﴾ (خامخانوړول شوي به وې نکبي

و مدرسې او عبادتخاني (د راهب نو معبدونه اود نصاراوو كنيسې) ﴿وَمَسْجِدٌ يُذَكِّرُ فِيهَا أَسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ و مسجدونه چي ياداوه شي په هغو كي ډېر د الله نوم د آيت شريف معناد چي كه الله تعالى چيري مشرکين له مسلمانانو څخه ايسار کړي نه وای او مسلمانان نوته يې د جهاد حکم ورکړی نه وای نوبه مشرکان په نورو مختلفو ملتونو بيلو سېدلي او غالب شوي وای د هغوی د عبادت ځايونه به يې نيولي وای نه به نصاراووته خپله عبادتخانه اونه به رهبانانوته صومعه، نه هم يهودانوته كنيسه پاتي وای اونه هم د مسلمانانو مسجدونه، مشرکان به په ټولو ادبانو ورختلي وای او داچي په ځانگړي توگه يې مسجدونه د الله دنوم په ډېرو يادولو وستايل دايې د هغوی تعظيم او شرف په گوته کړ چي دغه حقيقي عبادت ځايونه دي ﴿وَلْيَنْصُرِكُ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ﴾ او خامخامرسته به وکړي هر د مړواله له هغه چاسره چي مرسته ورکوي (دين د) الله نه (اورسول الله ته) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ بېشکه چي الله خامخا قوي دي (هيڅوک يې مغلوبولای نشي) ډېر زور والادي؛ ابن کثير وايي چي الله تعالى خپل ځان په قوت او عزت سره وست يونود هغه په قوت سره هر څه پيدا شول او هغه په غلبه اوزور سره وستايو چي هيڅوک ورباندي غالب کېدلای نشي (۱) ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ﴾ دغه (مهاجر مظلومان) هغه کسان دي چي که چيري قدرت ورکړو موبدوی ته په ځمکه كي نوقانموي به دوی لمونځ او ورکوي به زکات) يعني همدغه کسان د مرستي وړ دي که چيري موبدوی ته په ځمکه تمکين ورکړو نوبه د الله عبادت کوي سم به له ټولو حقوقو سره لمونځ ادا کوي اوزکاتونه به ورکوي ﴿وَأَمْرًا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهًى عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ او حکم به کوي (خلکو ته) به معروف (شرعي کار) سره او منع کوي به (خلگ) له بد کار څخه ﴿وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ او خاص د الله په (تقدير و) واک كي ده خاتمه دټولو امورو ﴿وَبِئْسَ الْكَذِبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودٌ﴾ او که چيري دروغجن کړي تا (ای محمده!) پس په تحقيق دروغجن کړي يې وو رسولان خپل) پخواله دغه (قوم ست) قوم دنوح او (قوم د) عاد او (قوم د) ثمود؛ يدي كي در رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره ډاډينه اود مشرکانو لپاره وعيد دی يعني که دغه ستا تېر (دمکې خلگو) ستا تکذيب وکړنو ته لومړنی پيغمبر نه يې چي تکذيب دي کړي په تحقيق سره تر تارومبي انبياء هم تکذيب شوي وو اوصبريې کړی ووتر څو چي الله مکذبين او دروغجن کونکي هلاک کړل نوته پر هغوی پسي اقتداء وکړه ﴿وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ﴾ او قوم د ابراهيم، رقوم د لوط او اهل (دنبار) د مدین (چي دشعيب قوم وو) ﴿وَكَذَّبَ مُوسَى﴾ او دروغجن گنل شوی ووموسی) هم له دې سره سره چي څرگندي معجزې اوبنکاره دلانل ورسره وو نو ست په نورو څه گومان دی؟ ﴿فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ﴾ نومهلې مي ورکړی وړکفرانوته بيامي ونيول دوی (په عذاب سره پس څرنگه وو انکار زما) پردوی د عذاب آيا دردناک

عذاب نه وو؟ آياددوی نعمت مي په نښت بدل نکر؟ او کثرت يې په قلت وانه او بښل؟ ودانی يې ويجاري نشوي؟ همداسي زما چلند به دمکې له خلگوسره هم وي ﴿فَكَأَيُّ مَن قَرِيبٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ﴾ پس ډېر دي له کليو (اوبارونو) څخه چې موره هلاک کړي دي (په بشپړه عذاب سره) حال دا چې دغه ظالمان (مشرکان کافران) وو ﴿فَهِيَ غَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرْوَتِهَا﴾ پس هغه (کلي) پرېوتلي دي (دېوالونه يې د پاسه) په بامونو خپلوباندي (وران ويجار شوي) ﴿وَيَبْرُؤُكُمْ مَعَلَّةً وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ﴾ او ډېر کوهيان دي چې (ډک له اوبو) بېکاره پراته دي چې خاوندان (اهل) يې هلاک شوي او ډېرې ښې لوړې اوچتې ماني (تشي پاتي دي چې خاوندان يې هلاک شوي دي) آيا پدې کي د پنداخيستونکو لپاره پند نشته؟ ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا﴾ (آيا پس ندي گزرېدلي دوی (دغه کفار) په ځمکه کي پس وای دوی لره زړونه چې فکريې کولو په هغو (زړونو سره) يعني آيادغه دمکې خلگو مسافرتونو ندي کړي ترڅوچي دکفارو د هلاکت ځايونه وويني او ورباندي عبرت واخلي؟ او آي دوی عقل نه چلوي لکه چې دايمان او توحيد په باب عقل چلول لازم دي؟ ﴿أَوْ أَعَادَانُ بِسْمَعُونَ بِهَا﴾ يا (وي دوی) لره غوږونه چې خبري يې اورېدلی په دغو (غوږونو د) پنداو نصيحت) ﴿فَأَنبَأَهَا لَا تَعْمَىٰ الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَىٰ الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ پس قصه داده چې رنډې نه دي سترگي (ظاهري ددوی) ولکن رانده دي زړونه (ددوی) هغه چې دننه په سينو کي دي) يعني حقيقتاً ددوی سترگي رنډې نه دي بلکه بصيرت يې نشته او څوک چې په زړه پوندوي هغه پنداو نصيحت نه اوري او د سينو ذکر يې ځکه فرمايلي چې دمجاز: توهم نفی کړي ﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ﴾ (او تلوار کوي کفاريه تاپه (راوستلود) عذاب اوله سره به خلافه نکړي الله وعده خپله) يعني ای محمده دغه مشرکان له تا څخه په بېره د عذاب راتلل د ملنډو په ترڅ کښي غواړي او دغه عذاب ارومرو راتلونکی دی خو بکلي موده لري له هغې څخه تجاوز نکوي ځکه چې الله تعالی په خپله وعده کي مخالفت نکوي ﴿وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ (او بېشکه يوه ورځ په نزد درب ستاداسی ده لکه زرک له له هغو کلونو چي تاسي يې شمېری يعني الله تعالی حلیم دی تلوار نه کوي ځکه اندازه دیو زرک له دمخلوق په وړاندي د الله جل جلاله حلم ته داسي ده لکه يوه ورځ نو تاسو ولي عذاب ليري گنۍ او په بېره يې غواړی؟ ځکه وروسته فرمایي: ﴿وَكَأَيُّ مَن قَرِيبٍ أَمَلَتْ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ﴾ او ډېر دي له (اهم) د پخوانيو ښارونو او) کليو چي مامهلت ورکړی وودوی ته حال دا چې اهل دهغو ظالمان وو (او په دغه تاخير او مهلت باندي تېروتل) ﴿ثُمَّ أَخَذْنَاهَا وَآلِيَّ الْمَصِيرِ﴾ بيا ما هغوی ونيول او خاص ماته راتله د هرچا دي په البحر کي وايې. کله چې الله تعالی قريش ته مهلت ورکړ خودوی په بېره (تلوار) عذاب غوښتل نو آيت شريف دا يادوي چې پخوانيو امتونو ته مهلت ورکول شوی بيا هلاک شوي دي او بېشکه قريش هم که څه هم الله وخت او مهلت ورکړی ارومرو به يې هلاکوي دوی دي د عذاب په څنډه لونه

خوشحالهېږي (۱) ﴿قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ (ووايه (ای محمده ۱) ای خلکو بېشکه همداخبره ده چې زه تاسي ته ښکاره وېرونکی یم) يعني ای محمده دغه بېره کونکو د عذاب ته ووايه چې زه يوازي ښکاره وېرونکی یم تاسو د الله له عذاب څخه وېروم پرته له دې چې زمادي په تعجيل اوتاخیر کي لاس وي ﴿فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ (پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) شته دوی ته بېښنه او عزت ناکه روزي) يعني هغه صادق مؤمنان چې ايمان او صالح عمل يې سره يوځای کړی وي دوی لره د گناهونو بېښل او عزت ناکه روزي په جنات النعيم کي شته. امام رازي وايي چې څوک د ايمان او صالح عمل يوځایوالی وکړي الله تعالى به ورته مغفرت او رزق کریم يوځای ورکړي (۲) قرطبي وايي کله چې له الله څخه واورې چې فرمايې :

﴿وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ نو پدې ويو هېره چې همداجنت دی (۳) ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي ءَايَاتِنَا مُمَجِّرِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ او هغه کسان چې کوښښ کوي په (بطلان) د آيتونو زموږ کي (غواړي د الله دنور د بوه مړه کړي) حال دا چې عاجز کونکي زموږ وي (ددوی په گمان) همدغه کسان ملگري د دوزخ دي (چې تل به پکې وي) دوی يې د دوام له وجهي له ملگري سره مشابه کړل. امام رازي رحمه الله وايي: که څوک وپوښتي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خولومړی مؤمنانوته زېری ورکړی او درهم خل يې پدې آيت کي کافرانوته انذار او رولۍ نو د قياس غوښتنه داده چې ويل شوي وای ﴿انما انا لکم بشير و نذير﴾ خواب ددی چې دغه کلام د مشرکانو په باب روان شوی هغوی وو چې عذاب يې په بېره غوښتل نو ﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ﴾ ددوی لپاره غږ دی او دا چې د مؤمنانو ثوابونه او يادونه وشوه ترڅو چې د مشرکانو قهر او غصه زياته شي (۴) ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ﴾ اونه وولېږلي موږ پخواله ت (ای محمده ۱) هيڅ رسول اونه هيڅ نبي ﴿إِلَّا إِذَا تَمَنَّيْ﴾ مگر چې کله به يې يو څيز خوښ شو او زړه به يې وغوښت ﴿آتَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ﴾ نو و به غورځاوو شيطان دده په تمنا او مايشتنه کي (ځيني وسوسې چې په دنيا به يې مشغولاوو لکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايې (انه ليغان علی قلبی فاستغفر الله فی اليوم سبعين مرة) يعني هر وروزي ما په زړه هم سهو غفلت راځي نوله الله څخه او يا ځلي په ورځ کي مغفرت غواړم) فرآء وايي د (تمنی) معنادا چې په زړه کي څه ورته کړي په بخاري کي راځي چې ابن عباس رضي الله عنهما فرمايې (الاذا تمنى ألقى الشيطان في أمنيته) ددې معنادا چې هغه وخت چې خبري کوي نو شيطان يې په وينا کي يوڅه ورواچوي نو الله د شيطان غورځول شوي بطلي کړي او خپل

(۱) البقره ۲۷۹

(۲) الرازي ۲۳/۲۷

(۳) المختصر ۵۵/۲

(۴) الرازي ۲۳/۲۷

آيتونه محکم کړي اوداسي ويل کيږي چي (أَمْنِيَّتِه) لوستل دده (۱) نحاس وايي چي پدي پاره کي ترټولو ښه اولوړه ويناداده چي ددي آيت په هکله وشي اومعناد آيت داسي راشي چي موږ نه وولسېږي هېڅ يورسول اوهڅ نبي چي په زړه کي به يې يوڅه وروگرزېدل اودخپل امت لپاره به يې دده پد تمناو کړه مگر شيطان به وسوسي په زړه کي ورو واچولې او پدي لاره کي به يې خنډونه راپورته کړي چي د قوم په زړونو کي به يې کفر ښايسته کړ او د پيغمبر مخالفت کولو ته به يې چمتو کړل نولکه چي آس شريف درسول عليه السلام لپاره ډاډينه وي چي ورته وايي خواشيني او غم مکه اې محمد اترن دمغه پيغمبرانو همدغه سنت دی چي قومونو به يې ورسره دښمني کوله (۲) ﴿فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ﴾ پس ليري به کړي الله هغه (وسوسي) چي غورځولي دي شيطان په تمنا دده کي ﴿ثُمَّ يُخَصِّمُ اللَّهُ أَمْنِيَّتِهٖ﴾ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿﴾ (بيا محکمي الله خپل آيتونه او الله ښه عالم دی ښه حکمت لرونکی دی) يعني بيا الله د پيغمبر په زړه کي په وحدانيت اورسالت باندې دلائل ټينگوي ابو السعود وايي چي په آس شريف کي د انبياء عليهم السلام په سهو کېدلو جواز موجود دی چي هغوی ته هم وسوسي لاره موندلای شي ﴿لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ﴾ دپاره ددي چي الله وگرزوي هغه شی چي شيطان يې غورځوي ﴿فِي سَبِيلِكَ﴾ لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ ﴿﴾ ازموينست دهغو کسانو چي په زړونو ددوی کي ناروغي (مرض د شک وندډا) دی ﴿وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ﴾ (بل دپاره دهغو چي) سخت دي زړونه ددوی يعني د کافرانو ترټولو سخت کسان دي لکه ابو جهل، نضر او عتبه ﴿وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾ (او بېشکه ظالمان خامخه په مخالفت ډېر ليري کي دي) يعني دغه يادشوي کسان له منافقينو او مشرکينو څخه سخت دښمني کونکي دي له الله اورسول سره او مخالفت ته چي يې ليري وويل دا پدي چي دوی په خورا گمراهي اوله خير څخه ډېر ليري وو ﴿وَلَيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ او چي پوه شي هغه کسان

(۱) انظر صحيح البخاري كتاب التفسير .

(۲) د اترټولو هغوينو وچي د دغه آيت شريف په تفسير کي راغلي ښه ده اودغه دمحققينو مفسرينو غوره ده اوهغه د غرائيق کيسه چي ځيني مفسرينو راوړي بېخي باطله ده هغه دا چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د ﴿وَالَّذِينَ إِذَا قُرِئَ﴾ سورت لوستل او مشرکان او مسلمانان ورته ناست ووکله چي دې ځای ته ورسېدو ﴿أَمْرَهُمْ أَلَّتْ وَالْفَرَقِ ۖ﴾ وَمَنْزُةً أَلَّتْ الْآخَرِ ﴿﴾ نو شيطان يې په ژبه دا کلماتي چي: (تلك الغرائيق العلى) وان شفا عسهن لترتجى (وغورخول مشرکان پدي خوشحاله شول او چي سورت پای ته ورسېدو رسول الله صلى الله عليه وسلم سجده وکړه او مشرکانو هم سجده وکړه: ابن عربي وايي چي ټول هغه څه چي پدي کيسه کي راغلي باطل دي. ابن اسحاق وايي چي دغه د زنداقه ووله ځانه جوړه کړي کيسه ده بيهقي وايي چي ددي کسې راويان مطعون فهم دي ابن کثير وايي چي ډېرو مفسرينو د غرائيق کيسه رانقل کړي اوهغه روايتونه مرسل او منقطع دي. قاضي عياض وايي چي داهسي حديث دی چي هېچا په متصل سليم سند نه دی راوړی اود صحيحو احاديثو راوبښودى نقل کړى خو ځينو تاريخ ليکونکو او مفسرينو راوړي دي هغه چي هرچېري غريب او نادرونو کي راغونډوي زه واييم چي ددي کيسې په باطلوالي د قرآن کریم دغه آيت دلالت کوي ﴿وَمَا يَبْقَىٰ مِنَ الْفَرَقِ ۖ﴾ إِنَّ مُوَالَآ وَتَمَّ بَوْنُ ﴿﴾ نو معصوم به څرنگه داسي کلماتي ولولي لکه چي دوی گمان کوي سبحانک هذا بهتان عظيم قاطع او غوڅ تردید يې دامام رازي په تفسير کي شته

جي ورکري شوي دي دوي ته علم چي بيشڪه داقرآن حق دي له طرفه درب ستا (نازل شوي دي) ﴿فَيُؤْمِنُوا بِهِ﴾ پس ايمان به روري دوي په دده سره ﴿فَتُخِيتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ﴾ نو نرم به شي دغه (قرآن ته) زړونه ددوي به خلاف دهغه چاچي په زړونو کي بي ناروغي وي ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْذَّيْرُ ؕ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ اوبيشڪه الله خامخالاره بنوونکي دي هغو کسانو ته چي ايمان بي راوري دي طرف دسمي صافي لاري (داسلام) ته (اوددوي له ضلالت او گمراهي څخه زغورونکي دي) ﴿وَلَا يَرَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّ يَزِيدُهُمْ﴾ اوتل به وي هغه کسان چي کافران شوي دي په شک کي له دي قرآنه ﴿حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً﴾ (ترهغه وخته پوري چي راشي دوي ته قيامت ناڅاپه) بي له دي نه چي خبر شي قتاده وي چي الله هيڅوک ندي نيولي مگرددوي دمستي په وخت کي چي دوي تېروتلې مغرور او په نعمت کي غوږه وي نو په الله جل جلاله تېروزي په الله جل جلاله باندې له فاسقانو پرته بل څوک نه مغرور يږي اوسروزي ﴿أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَّوْمٍ عَقِيمٍ﴾ ياراشي دوي ته دشنډي ورځي عذاب (دقيامت عذاب) اوڅکه بي دغي ورځي ته شنډه وويله چي له دي وروسته به بله ورځ نه راځي اودلته بي هسي ونه ويل چي (او ياتيهم عذابها) اودغه بي دضمير پرځاي راوپه چي زيات هيبت بي څرگند شي ﴿الْمَلَأُ بِوَيْحٍ لِلَّهِ﴾ سلطنت په دغه ورځ دقيامت کي خاص الله لره دي (هيڅوک ورسره دفع کونکي اونزاع کونکي نشته) ﴿يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ﴾ فيصله به کوي په مينځ ددوي (مؤمنانو او کافرانو) کي (مؤمنان به جنت ته او کافران به دوزخ ته بيايي ځکه بي وفرمايل) ﴿فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾ پس هغه کسان چي ايمان بي راوري دي (په الله اورسول) اوکري بي دي به (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کي به وي ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِمٌ﴾ اوهغه کسان چي کافران شوي دي اونسبت ددروغو بي کړي دي آيتونو زموږ ته پس دغو کسانو ته شته عذاب سکونکي (په دوزخ کي) ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ اوهغه چي خپل کوزونه بي پرې ايښي دي (دالله درضا لپاره) په لاره دالله کي (لپاره داعلاء کلمه الله) ﴿ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا﴾ بيا ووژلي شي (په جهاد کي) يامره شي (پخپل بستر) ﴿لَيَسْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا﴾ نو خامخاروزي به ورکړي دوي ته الله روزي نېکه (دجنت چي هيڅ انقطاع به ونلري) ﴿وَلِئَلَّكَ اللَّهُ لَهُمْ خَيْرُ الرِّزْقِ﴾ اوبيشڪه الله هم دي غوره روزي ورکونکي دي (ځکه بي حسابه روزي ورکوي) ﴿لَيَدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ﴾ خامخاداخل به کړي (الله) هر ورو دوي پداسي يوځاي (دجنت) کي چي دوي به هغه خوښ کړي (جي هلته داسي نعمتونه شته چي نه سترگوليدلي، نه غوږونو اورېدلي اونه

د بشر په زړه هم کله تېر شوي دي ﴿وَلَانَ اللَّهُ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾ او بېشکه الله خامخا ډېر غاښه په درجا تود دوی (ښه حلم لرونکی دی) له عذابه ددوی ﴿ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ﴾ (حبره) هم داده (لکه چي وموويله) او هر هغه چي بدل واخيست په مثل دهغه (ضرر) چي دی په هغه سره معذب شوی دی ﴿ثُمَّ نُنْفِثُ عَلَيْهِ لَيْسُ صُرْنُهُ اللَّهُ﴾ بيا (دوهم خل) ظلم وکړای شي په ده باندې نوځمخاله مرسته وکړي هر وروړوله ده سره ﴿إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ﴾ بېشکه الله خامخا ښه عفو کونکی دی ډېر ښونکی دی؛ پدې کي دعفو او ښني لورته هڅونه او تر غيب دی ځکه چي الله تعالى سره له دې چي په کسات اخيستلو او انتقام باندې بشپړ قدرت لري خو بيا هم عفو او ښنه کوي نور څوک خوبځي بايد دا کار وکړي ﴿ذَلِكَ يَأْتِ اللَّهُ يُؤَلِّجُ الْيُسْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي الْيُسْلِ﴾ دغه (نصرت) په سبب ددې دی) چي بېشکه الله تني باسي شپه په ورځ کي او تني باسي ورځ په شپه کي (چي کله ورځ لنډه شپه اوږده وي کله شپه لنډه ورځ اوږده وي چي دغه ليدني کتلی په ژمي اودوبي کي هر چا کړي دي ﴿وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ او بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (داقوالو ډېنډگانو) ښه ليدونکی دی (پر احوالو ددوی هيڅ شی ځني الوڼيا) پټ نه دی ﴿ذَلِكَ يَأْتِ اللَّهُ هُوَ الْحَقُّ وَأَنْتَ مَا يَدْعُونَكَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ﴾ دغه (مرسته پدې ده چي) بېشکه الله همدی دی حق ثابت او بېشکه هغه چي بولي يې (کفار او عبادت يې کوي) بې له الله څخه همدغه باطل دی (چي په هيڅ شي قدرت نلري) ﴿وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ او بېشکه (الله همدی دی) له ټولو څخه (ښه لوړ ښه لوی د عظمت او کبريا خاوند دی ترده څوک اوچت او ستر هېڅ ونشته

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بدیع او بيان کومي ښکلاوي نغښتي لنډيز يې دادی:

۱- د مبالغې صيغه لکه ﴿خَوَّانُ كَفُورٍ﴾ ځکه فعال او فعل د مبالغې صيغې دي.

۲- د سياق له پلوه په حذف دلالت لکه: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتَّلُونَ﴾ چي معنا دا چي (اذن بالقتال للذين يقاتلون).

۳- تاکيد د مدح بيا شېبه الذم لکه: ﴿إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ﴾ يعني ددوی نوره گناه نشته مگر دا چي وايي زموږ پروردگار الله دی

۴- لطيفه مقابله لکه د ﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ هُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ اود ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي مَائِنِنَا مُعْجِرِينَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ ترمينځ راغلي ده.

۵- اشتفاقي جناس لکه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ﴾

الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَدْ رَوَى هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ هُوَ مَوْلاكُمْ فَنِعَمَ الْمَوْلَى وَنِعَمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾ لَحَج: ۱۲ - ۷۸
مناسبت او نپراو.

کله جي الله تعالى دخيل قدرت دلائل جي ورځ په شپه اوشپه په ورځ کي نني باسي باد کړل و دخپلو
نعمتونو به هکله سي څرگندونه وکړه دلته سي دبل ډول دلائلو چي هغه هم دالله په قدرت او حکمت ساهي
ورکوي يې دونه وفرمايله چي دبعث او نشورلياره لکه سريزه او مقدمه غوندي وگرزي او سورت په پي
کي مؤمنانوته دواحد احد ذات دعبادت بلنه ورکوي

لغتونه: (سطن) حجت او برهن ته وايي (سطن) له سطون څخه اخيستل شوي او په قهر و غصه سره
مضبوط نېولوته وايي (سليم) اخيستلوته چي په منډه ترسره شي ويل کېږي (قدرو) تعظيمه سي کړي
(بصطي) له مطلقا څخه دي او غوره کولو ته وايي (حرج) تنگي (ملة) دين ته ويلاي شي
تفسير:

﴿الْقُرْآنُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ (آياندي ليدلي تا) نه يې خبراي مخاطبه) چي بېشکه الله
نازلي کړي دي اوبه (له طرفه د) آسمانه) استفهام تقريری دی يعني الله پخپل قدرت سره له آسمانه باران
نازل کړي دي ﴿فَنُصِصَ الْأَرْضُ مُحْضَرَةً﴾ پس گرزي ځمکه (پدې اوبو سره) تکه شنه (وروسته له هغه
جي وجه سپړه و) دمضارع په صيغه سره يې ځکه تعبير وفرمايل چي انځور يې مستحضر کړي
او ونسي چي شمس اسي به بوڅه وخت پاتي وي ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ بېشکه الله ښه مهربان عالم دی
ښه خبردار دی (په ټولوشيانو) ابن عباس رضي الله عنه وايي چي معنادا چي الله دبنده گانو په روزي لطف
برېک بين او په پتورازونويي خبردار دی کوم چي په زړونو کي ناهيلي وي مقصد له دې آيت څخه شريف
څخه دالله جل جلاله په بشپړ قدرت باندي دليل راوړل دی چي دغه الله په بعث او بيرته راپاخولو هم
فادر دی نوځکه يې فرمايلي دي: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ﴾ ﴿لَهُ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ خاص همدغه (الله) ته دي هرڅه چي په آسمانونو کي او هرڅه چي په ځمکه
کي دي (خلقا، ملکا او تصرفا) کرده دهغه تدبير او اتقان ته اړ او محتاج دی ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَفُورُ
الْحَكِيمُ﴾ او بېشکه الله خامخا هم دی غني يې پروادی ښه ستايلي دي (په ټولو حالاتو کي) ﴿لَهُ تَرَأَى
اللَّهُ سَخَّرَ لَكُمْ مِمَّا فِي الْأَرْضِ﴾ آياندي ليدلي تا) نه يې خبراي مخاطبه ۱) چي بېشکه الله نبع کړي دي تاسي
ته هر هغه چي په ځمکه کي دي) يعني اي هوښياره ته نه وينې چي الله خپلو بنده گانو ته ټول هغه چي ورته
اړ دي اهل او مسخر گرزولي هغه که حيوانات دي ، که وني نهرونه او کانونه دي دغه د الله
د نورو نعمتونو نذکار دی ﴿وَالْفُلُكَ تَحْرِى فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ﴾ او (مسخر کړي يې ده) بهرې چي گرزي به
بحر کي په حکم دهغه سره (درانه بارونه او خلک باروي) د الله جل جلاله په قدرت او مشيت سره درومي

﴿وَبَشِّرِ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ﴾ اوساتي آسمان له دي نه جي راولو پري په ځمکه باندې (او ټول هغه جي پکې دي ووژني) ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ مگر خو په حکم دهغه سره (اودغه اذن به د قیامت په ورځ وي) ﴿إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾ بېشکه الله پر خلکو خامخاښه نرمي کونکی، ښه مهربان دی، اودغه یې دلطف ښه ده چې ستاسي لپاره یې د ژوند نه اسباب تبارکړي دي نو د الله د نعمتونو شکر ادا کړئ ﴿وَهُوَ الَّذِي أَخْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ﴾ اودغه (الله هغه قادر ذات دی) چې ژوندي کړي یاست تاسي (وروسته له عدمه) بیا به مړه کاندې تاسي (چې کله مو ټاکلي موده راشي) بیا به مړ ژوندي کاندې (په قیامت کې لپاره د حساب او ثواب عقاب) بېشکه انسان خامخاښه ځمکه دی (د الله د نعمتونو ابن عباس رضی الله عنه وایي چې: مرادله انسان څخه کافر دی او غرض له دې یتونو څخه د مشرکانو توبیخ او ترینه ده لکه چې وایي: څرنگه له الله سره سیلان نیسي او په عبادت کې ور سره نورگه وي پداسي حال کې چې الله په پیدا کولو، رزق ور کولو او تصرفاتو کې خپلواک او مستقل دی) ﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسَكًا﴾ (د پاره د هریوه امت مقرر کړی دی موږ یوه لاره د بندگي) یعني هر پیغمبر له پیغمبرانوته او هر امت له پخوانیو امتونوته موږ شریعت او لاره ارته ټاکلي ده لکه چې الله تعالی بل ځای فرمایي ﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾ (المائدة ۴۸) ﴿هُم نَائِبُكَوْهُ﴾ چې دوی دهغه عمل کونکي دي (له شریعت نه) ﴿فَلَا يَنْزِعُ عَنْكَ فِي الْآخِرَةِ﴾ دهغه پس نه ښایي چې جگړه وکړي (د مشرکان) له تاسره پدې کار (د دین) کې (چې ستا او ستادامت لپاره کوم شریعت ټاکلی شوی دی ځکه په هروخت اوزمان کې شریعتونه موجود وودغه په ظاهره نهی او مقصد ورڅخه نفی ده یعني له نبی سره جگړه کول مناسب نه ده ځکه حق روښانه شوی او جگړه کول پکې نه ځانښيي) ﴿وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَمَلِكٌ مُّسْتَقِيمٌ﴾ او بلنه کوه! (د خلکو عبادت د) رب خپل (اود هغه ښایسته شریعت ته) بېشکه ته یې خامخا په سمه صافه لاره (چې حق ته برابره تللي او جنت ته رسېدونکي ده) ﴿وَإِنْ جَدَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (او که جگړه کوي له تاسره (په دین کې) نو وویه (ای محمده دوی ته) چې الله ښه پوه دی په هغه (جگړه او عناد) چې تاسي یې کوی) یعني که چېرې دوی د دلیل او برهان څخه وروسته هم کله چې حق څرگند شي بیا لا جگړه کوي نو ورته ووايه چې الله ستاسي په بدو اعمالو او په هغه چې تاسو د څرنگه جزا وړ او مستحق یاست ښه خبردار دی! پدې کې وعید او وېرونه نغښتي ده ﴿اللَّهُ يَخْتَكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ﴾ الله به حکم وکړي په مینځ ستاسي کې په ورځ د قیامت په هغه شي کې چې وی تاسي په هغه کې مو اختلاف کاوو (له دیني چارو څخه نو هله به حق له باطل څخه بېل شي) ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ آيا نه پوهېږي ته (ای محمده! بلکه پوهېږي) چې بېشکه الله پوهېږي په هر هغه شي چې پدې آسمان کې دي او هغه چې پدې ځمکه کې دي (استفهام

تقريري دي يعني ته پوهېږي چي دالله علم په آسماني او ځمکني موجوداتو محيط دي نو ددوي کړي ورځه پته نه دي ﴿إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ﴾ بېشکه دا په کتب (لوح محفوظ) کي لېکل شوي دي ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ بېشکه دا (حصر د مخلوقاتو او دالله په علم او احاطه کي راتلل) په الله آسړ دي . بيا الله تعالى هغه بيان فرمايې چي له دې سره سره چي الله خورازيات نعمتونه پېرزو کړي خو بېر کافران انکار کوي ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ او عبادت کوي دغه (کفار قریش) غير له الله (دبتانو چي اوري ، نه ويني) ﴿مَا لَهُمْ بِرَبِّهِمْ سُلْطَانٌ﴾ چي ندي نازل کړی (الله) په (عبادت د) هغه هېڅ سند (دليل له جهنم د شريعت) ﴿وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ﴾ اودهغه شي چي نشته دوی ته په هغه باندې هېڅ علم ، دليل پوهه (له جهنم د عقله بلکه يوازي دخپلو پلرونو پوند تفليد کوي) ﴿وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾ او نشه ظالمانو ته هېڅ مرسته کونکي (چي دالله له عذابه بې وژغوري) ﴿وَإِذَا نُنَادِيَهُمْ أَيْنَمَا بَيِّنْتَ﴾ او کله چي ولوستل شي په دوی آيتونه (دقرآن) زمور په داسي حال کي چي صاف واضح ښکاره دي (اودالله په وحدانيت کونلي شاهدي ورکوي) ﴿تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ﴾ نو پېژني په مخونو د هغو کسانو چي کافران شوي دي (آثار د) انکار (اوتریوتندي دناخوښي په سبب) ﴿يَكَادُوكَ يَسْطُورُ بِالَّذِي يَتْلُوكَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا﴾ نژدې وي چي حمله وکړي (له ډېره قهره) په هغو کسانو (مؤمنانو) چي لولي په دوی باندې آيتونه (دقرآن) زمور ﴿قُلْ أَفَأُنَبِّتُكُمْ بِشَرِّ ذَلِكَُمُ النَّارُ﴾ (ووايه) ای محمده دوی ته جي) آي پس خبر کړم تاسي په ډېر بدله دې (قهره) ستاسي چي دغه اور (ددوزخ) دی (يعني دوی ته ووايه چي ستاسو تر دې وېروني او حملې چي تاسو بې په مؤمنانو کوی زيات سخت او بد څېز درته وښيم چي هغه ددوزخ اور او عذاب دی؟ ﴿وَعَذَابُ اللَّهِ الَّذِي كَفَرُوا﴾ وعده کړي ده (الله) ددې اور له هغو کسانو سره چي کافران شوي دي ﴿وَيَسَّرَ الْمَصِيرُ﴾ او خامخا بد ځای دبیرته ورتلودی (دا اور) ددوزخ ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ مُّزِرَبٍ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ﴾ ای خلکو بيان شوی دی تاسي ته يو مثال (دهغه چا چي له الله پرته دبتانو عبادت کوي) نو غور کېږدئ تاسي هغه تم (اوسوچ پکي وکړئ چي دادی) ﴿إِنَّكَ الَّذِي تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ﴾ بېشکه هغه بتان چي تاسي يې عبادت کوی غير له الله له سره نشي پيدا کولای يو مچ هم او که راټول شي داټول معبودان د هغه لپاره (چي پيدا يې کړي و به نشي کړای نو څرنگه به هوښيار دداسي بتانو عبادت وکړي او په الوهيت به يې غوره کړي؟ قرطبي وايي چي مچ يې د دې لپاره ځانگړی کړ چي پکي څلور څېزونه شته دي يوسپکتيا، بل ضعف، دريم چټلي او ناولتيا، څلورم دهغوی ډېروالی او کثرت نو کله چي هغه تر ټولو ضعيف او حقير وي اوددوی معبودان يې په پيدا کولو توان نلري آزار له خانه دفع کولای نشي نو څرنگه يې په معبودوالي مني؟

ردا هغه خورا کلک دلیل او ښکاره حجت دی (۱) ﴿وَإِنْ يَسْتَلْهُمْ الدُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَفِيدُوا مِنْهُ﴾ (او که چېرې وتښتوي له دوی څخه مچ یوشی نونشي خلاصولای دوی هغه شی له هغه مچ څخه) یعني که چېرې مچ له دغو ښتانو څخه هغه خوشبویی چې دغه عابدان یې ورباندې مښي وتښتوي نو هیڅکله به یې ښتان ځني را ونشي گرزولای (۱) ﴿مُتَعَفِّكَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾ نو کمزوری دی (د طالب (عابد) اود اطلب (مطلوب) چې معبود دی) (۱) ﴿مَا فَكَّرُوا اللَّهَ حَقَّ فَكْرِهِ﴾ نه دی پېژندلی (دغو کفارو) اونه یې تعظیم کړی د نه په حق پېژندلو او تعظیم دده سره (چې ښتان یې له هغه سره شریک ن گرزولي سره له دې چې د هر حقیر دې څکه نواله فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ بېشکه الله خامخا ښه قوي زورور د پرزبردست دی (چې هیڅوک ورباندې برلاسی کېدای نشي نو دوی څرنگه زورور الله اود سپکتیا خاوند عاجزه ښتان یوله بله سره برابر گڼي؟ (۱) ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ﴾ الله غوره کوي له پرښتو څخه استازی (لپاره) درلودو دوحی خپلونیانو ته) اوله خلگو څخه (هم بشري استازي د دین د شرانعو درلودلو لپاره غورچاڼ کوي په آیت شریف کي په هغه چا باندې رددی چې دوی وایې څرنگه پیغمبر بشر ټاکل کېږي؟ ﴿إِنَّكَ اللَّهُ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (داقوالو) ښه لیدونکی دی (د ټولو افعالو او کړو وړو) ﴿مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ (پوهېږي) (الله) په هغه څه چې د دوی دوراندې دی او په هغه څه چې وروسته د دوی دی) یعني الله د دوی په پخوانیو اعمالو او هغو چې وروسته یې کوي ښه پوهېږي ﴿وَالِلَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ او خاص د الله طرف ته بیرته گرزولی کېږي ټول کارونه (او الله ورته جزا ورکوي) ﴿بِتَأْيِيدِ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَرْكَعُوا وَاسْتَخَضُوا﴾ ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مومنانو) رکوع کوئ تاسي او سجده کوئ تاي (په لمانځه کي) او دا چې له لمانځه څخه یې په رکوع او سجده تعبیر و فرمایو څکه دایې اشرف رکنونه دي ﴿وَأَعْبُدُوا رَبَّكُمْ﴾ او کوئ عبادت درې ستاسي ﴿وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ﴾ او کوئ ښه کارونه (لکه صله رحمي، له یتیمانو سره ښه چلند او د شپې لمنځونه چې خلگ ویده وي) ﴿لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾ د دې لپاره چې بری ومومي (دا آخرت نعمتونه مو په برخه شي) ﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ﴾ اوزیار کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، رضا) د الله کي په حق د جهاد د هغه سره (خو مو طاقت او توان وي) ﴿هُوَ أَجْتَبَنَكُمْ﴾ دغه الله غوره کړې یاست تاسي (له مینځه دنورو امتونو د خپل دین د مرستي او نصرت لپاره او تاسي یې ځانگړي کړي په ښایسته پیغمبر اوتر ټولو کامل دین باندې) ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ اونه یې دی گرزولی (نه یې دی ایښی)

(۱) القرطبي ۹۷/۱۲

(۱) ابن عباس رضی الله عنه وایې طالب (بُت) او مطلب (مچ) دی اوسدې وایې چې طلب عابد او مطلب بُت دی اودغه غوره دی او موږ هم چاڼ کړی دی

په تاسي په دين كي هېڅ حرج (او مشقت چي داسي څه يې درباندي بار کړی وی چي نو ن سې بلدی سده حنف او آسانه دين دی ځکه فرمايې: ﴿قُلَّةَ اَبِيكُمْ اِنْرٰهِيْمُ﴾ دين ديلا رستاسو چي ابراهيم دی (نېک يې ونيسي ځکه صاف س دين دی لکه چي بل ځای فرمايې: ﴿دِيَا قِيَمًا قِلَّةَ اِنْرٰهِيْمَ حَبِيْعًا﴾ (الانعام ۱۲۱)

﴿هُوَ سَمَنَكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَ مِنْ هَذَا﴾ دغه (الله ونومولی مسلمانان پخوا) له دغه فرانه په نورو آسماني کتبونو کي او په دغه قرآن کي (اوله تاسو څخه يې اسلام خوښ کړامام رازي دې چي معند اچي الله پاک په گردو پخوانيو کتابونو او همداراز په قرآن کریم کي تاسو په نورو امتونو باندې بهر او غوره گڼلی او په دغه نامه يې نومولي ياست نو کله چي الله په داسي کرامت و نازلې نو د الله عبادت وکړئ او سکاليف بې له اوږو مه غورځوئ ﴿لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَ تَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى

الْبَآئِ﴾ لپاره ددې چي شي رسول (ستاسي) شاهد په تاسي (په رسولود رسالت تاسوته) او شئ تاسي شاهدان په نورو خلکو ﴿فَاقِيْمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ﴾ (نوقائموی لمونځ او ورکوئ تاسي زکات) يعني کله چي الله تاسي ددغسي ستري پېرزويني جوگه کړی او دغه لوړه مرتبه يې درباندي ولوروله ددغه نعمت د شکر په باب لمنځونه کوئ او زکاتونه ورکوئ ﴿وَ اعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ﴾ اوښه نينګ ونيسي تاسي د الله دين له (دغه الله څخه مرسته وغواړئ په ټولو چارو کي) ﴿فَنِعْمَ الْمَوْلَا وَ نِعْمَ النَّصِيرُ﴾ دغه (الله) ښه مالک دی ستاسي اوښه مرسته کونکی دی (الله).

بلاغت. بدې آيتونو کي چي د بلاغت، بديع او بيان کومې ښکلا وي شته لنډيز يې دادې.

۱- امتنان د الله په نعمتونو چي فرمايې: ﴿اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِى الْاَرْضِ وَ اَلْفَلَکَ تَخْرِی﴾ و همداسي دلته هغه استفهام چي تقرير افاده کوي پکې دی.

۲- طباق لکه چي: ﴿يُيَسِّرُكُمُ ثُمَّ يُعْصِيكُمْ﴾.

۳- د مبالغې صيغه چي فرمايې: ﴿اِنَّ الْاِنْسَانَ لَکَفُوْرٌ﴾ يعني زيات انکار کونکی دی.

۴- هغه نهی چي مراد ورڅخه نفی وي لکه داچي: ﴿فَلَا يَنْتَرْعِنَكَ﴾ يعني حق څرگند او روښانه شو نه ښايي چي دوی له تاسره شخړه وکړي.

۵- لطيفه استعاره چي الله تعالى فرمايې: ﴿تَعْرِفُ فِى وُجُوْهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا الْمُنْكَرَ﴾ يعني ته ددوی په څرو کي ناخوښي وينې چي دوی د بدې اراده لري لکه چي څوک وايې ماد فلاني په ټنډه کي د شر نښي وليدې.

(۱) دغه دابن عباس وينا او ظاهره هم ده حس رحمة الله وايې چي ضمير براهم به راجع دی خودغه خبره مرجوح ده والله علم

۶- تمثيل چي خوراخوند وړدی لکه ښی یدی کلام کی $\text{إِنَّكَ أَنتَ الْغَفُورُ}$ من دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْفَوْهُ دُكَاؤُا دلته ښی کفار مسوجه کړا چې که څه تعداد حس دوی ښی غبرالله ته کوی ددوی معبود ن درمړه نوسه دي چي بومچ نشي پیدا کولای رمحسری و ښی د مثال په ترڅ کی ښی خوند وړه ښاسته په دب پښوللي کسه راوړه

۷- مرسل مجاز چي $\text{أَرْكَعُوا وَاسْجُدُوا}$ دی اود جزاء اطلاق ښی په کل باندې کړی دی یعنې لمنځونه کوی مگر یوازې رکوع سجود ښی دلمانځه ارکن یاد کړل

۸- دعاء یادونه وروسته له خاص څخه چي عموم فاده کړي اود خاص په هکله یا ملرنه ر شي لکه $\text{أَرْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ}$ چي لومړی ښی خاص ذکر کریم عام او ورپسې ښی عامه راوړه

دالله جل جلاله په مرسته دالحج سورت تفسیر بشپړ سو

دالمؤمنون سورت مکي او یوسل اتلس آیتونه لري .

دسورت په وړاندې :

دالمؤمنون سورت له مکي سورتونو څخه یو دی اود هغه په شان له عقیدوي موضوعاتو لکه یوحسد ، رسالت او بعثت څخه غږیږي پدغه مبارک نامه ځکه ونومول شو ترڅو ددغو مؤمنانو تلپ نې خاطر ه اود دوی دغوره فضائلو او کرامتونو چي دهغو په سبب په جنات النعیم کی داغلی فردوس وړ او مستحق گرزیدلی یادونه وکړي .

* په سورت کی دالله تعالی دقدرت او وحدانیت بېلگي چي ددغه عجیبه کتناو په وجود کی انځور شوي ښودل کیږي ، په انساني وجود ، حیواني وجود نباتي وجود او بیاددغواسمه نونو په پداینیت کی چي دلارولیکو خاوندان دي اونورهغه چي بنیادم ښی په دغه عالم کی گوري لکه خرما ، نکور ، زیتون ، انار اونورې ډیرې میوې اود بیړیو په شتون کی هغه چي خورالویی لویی او د سبند په وېو کی په غرمبهارڅي اونور ډیر دلائل چي دالله تبارک وتعالی په وجود دلالت کوي راغلي دي .

* همداسي په سورت کی دځیني انبیو و علیهم السلام کیسی درسول الله صبي الله علیه وسلم ددیني لپاره راغلی ځکه چي هغه ته د مشرکانو له لوري ډېر کړاونه ورکول شوی وو نولومړی دنوح (علیه السلام) بپ دهود (علیه السلام) وروسته دموسی (علیه السلام) او ورپسې دمریم رضی الله عنها (اود هغې دزوی عیسی (علیه السلام) کسه اورول کړې .

* ورپسې دمکي کفارو ته هغه چي ریب سر غړونکی وواوله حق سره به ښی تل جگړه وه سره له دی چي دبعثت په هکله ښکاره دلائل او کوتلي براهین وړاندې شول خوباهم دوی نه منل اخطار او تهدید ورکول کیږي اوداگواکي هغه محوردی چي سورت ورباندې راخرځی وپه ښکلي بیان ښی دباطل ملامانه کړې ده

* سورت هغه بې هغه سختې او هيښونکې پېښې راوړي کومې چې د ځنکندن په وخت کې کد ورسره لاس او گريوان وي دوی دا وخت د دې هيله کوي چې بېرته دنبا ته ستانه شي او د خپلو سر او اعدا لوتدارک وکړي خو فسوس چې دغه وخت يې له لاسه وتلی او هيلې يې ناشونې دي په پای کې سورت د قيامت ورځ بيانوي کله چې خلک په دوو ډلو وېشل کېږي دنیکمرغه او بد مرغه هلته بې د حس او نسب پوښتنه نشته له ايمان او بيه عمل څخه پرته بل څه گټه نه لري همداسې د الله تعالی د جباردن او د دوزخيانو تر مينځ خبرې اترې راوړي چې دوی ته نه ځواب ور گرزول کېږي اونه يې مرسته کېږي.

الله تعالی فرمايي:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱. قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۱) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۲) وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ۳) وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ۴) وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۵) إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَبَيْنَهُمْ غَيْرُ مَلُومٍ ۶) فَمَنْ أَشْغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ۷) وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ ۸) وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۹) أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ۱۰) الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۱۱) وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ۱۲) ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نَفْثَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ۱۳) ثُمَّ خَلَقْنَا النَّفْثَةَ عِلْقَةً فَخَلَقْنَا الْعِلْقَةَ مَضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمَضْغَةَ عِظْمًا فَكَسَوْنَا الْعِظْمَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ۱۴) ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ۱۵) ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تُبْعَثُونَ ۱۶) وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ۱۷) وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنشَأْنَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ دَهَابِهِمْ لَقَادِرُونَ ۱۸) فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِّن نَّجِيلٍ وَأَعْنَبَ لَكُمْ فِيهَا فَوَكَّهُ كَثِيرَةً ۱۹) وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۲۰) وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورٍ مَّيْنَاءَ تَبَتُّ بِالذُّهْنِ وَصَيِّغٌ لِّلْآكِلِينَ ۲۱) وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنْقِصُوا مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ ۲۲) وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۲۳) وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ۲۴) ﴿المؤمنون: ۱-۲۲﴾

لغتونه:

(سلاله) چاڼ او خلاصی ته ویل کېږي لکه چې وايي (سللت الشعر من العجب) یعني له لمدو او وړو څخه مي وینسته راوايستل گواکي له (سل) څخه مشتق او استخراج يې معناده او همداسي کله چې توره له تيکي راوايستل شي یعني خلک ټول له خالصي ختي چې بوی لرونکي ده پيدا شوي دي او همدغې ختي ته گرد بېرته ورگرځي او همداسي ويل کېږي (الولد سلالة ابيه) ځکه هغه يې له ملا څخه را وتلی دی (مکين) ثابت او راسخ ته وايي کله چې په ځای ټينگ او مضبوط وي (طرائق) د طريقې جمع او مراد له دې څخه اوه اسمانونه دي ځکه يې طرائق بولي چې ځيني په ځينو نورو وهل شوي دي لکه چې (طارق العل) هلته چې يویي په بل د پاسه وي (صبغ) کتغ او ننگولی او اصل يې له صباغ څخه هغه چې جامې ورباندې رنګول

کبیري خیستل شوی دی هر وی وایې هر کتغ ته چي مری ورباندي مرورل کبیري صبیغ ویلای شی (الانعام)
هغه څلور بول حیوانات چي غوښې یی دخورلو وړ وی لکه اوبښ، غوايې، او پسونه، گهي .
تفسیر :

﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ په تحقیق مؤمنان بریالی شوي دي (هغه کسان چي پدي صفتونو متصف دي)
قد تحقیق لپاره راځی لکه چي وایې په تحقیق سره خامخا مؤمنان بهرمنده شوي دي په سبب دایمان
ارنیک عمل ، ورپسې یې الله تعالی صفتونه گڼي فرمایي ﴿ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴾ هغه
(مؤمنان) چي دوی پخپلو لمونځونو کي عاجزی کونکي ، ویرېدونکي اوله وېرې آرام په لمانځه کي
درېدونکي وي دالله جلاله عظمت او جلال یی په زړونو کي هیبت وراچولی وي . ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ
مُرْضُونَ ﴾ او هغه کسان بهرې من شول چي دوی له ناکاره ویناوو ښکښلو ، دروغو او چتیا توڅه مخ
گرزیدونکي دي ابن کثیر وایې چي (لغو) باطل ته ویل کېږي او هغه شرک او ټولو گناهونو ته شامل دي
او هغه ښان هم پکي راځی چي گټه نلري (۱) ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴾ او هغه کسان بریالی دي چي
دوی (تل) دزکات ادا کونکي وي (فقیرانو بیوزلو ته یی په خپله خوښه دالله درضا لپاره ورکوي) ﴿ وَالَّذِينَ
هُمْ لِأَزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ ﴾ او هغه کسان دي چي دوی خپلو فرجونو لره ساتونکي دي دغه څلورم صفت دی
چي دوی خپل فرجونه له زنا ، لواطت او برېښه ولو (لوڅولو) څخه ژغوري ﴿ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴾ مگر پرېښځو خپلو (او) یا پر هغو وینځو خپلو چي ددوی ښی لاسونه یی
مالکان شوی دي پس بېشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (په ورتلو سره هغوی ته) ﴿ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ
ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴾ پس هغه څوک چي وغواړي (دفع شهوت) غیر له (دغوزو جاتو او وینځو) نه
پس دغه کسان هم دوی دي تجاوز کونکي (له حده په فساد او سرغړونه کي) ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنَتِهِمْ
رَعِيدُونَ ﴾ او هغه کسان (بهره مند شول) چي دوی رعایت کونکي دي خپلو امانتونو او عهدونو ته
(چي پکي خیانت نکوي اونه وعدې ماتوي ابو حیان وایې چي مراد ټول امانات دي او پدي کي دالله
تعالی امانتونه هم راځی چي الله پاک بندگن له قول او فعل څخه ورباندي امانه ټاکلي دي او هغه
د انسانانو ودائع او امانتونه هم (۲) چي ددوی تر خپل مینځ دی . ﴿ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴾
او هغه کسان (هم بهرمن شول چي) دوی همیشه پر خپلو لمنځونو ساتنه کوي (پخپل وخت کي یی
ادا کوي) او دغه شپږم وصف دی په التسهیل کي وایې چي څرنگه یی د لمانځه یادونه په سراو پای کي
وکړه ؟ خواب دا چي دلته هیڅ ډول تکرار نشته ځکه په لمړی لمانځه کي یی دخشوع یادونه وکړه او دلته

(۱) مختصر ابن کثیر ۵۵۹/۲

(۲) البحر ۳۹۷/۲

بی بیاد سانی نودوی دواړه گواکي سره مختلف دي (۱) ﴿أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ﴾ همدغه دوی دي ورسره
 (لانتقان دجنت) ﴿الَّذِينَ يَرِثُونَ الْيَرْدَوسَ﴾ هغه چي میراث به اخلي (مجانا اعلی جنت) فردوس (همه
 چي دجنت بیالې له هغه څخه راوړي په حدیث شریف کي راځي کله چي له الله څخه جنت غواړي
 نود (اعلی) فردوس غوښتنه یی وکړی ځکه هغه خوراښکلی اودجنت لوړځای دی اودجنت وبلې له
 همدغه څخه راوړي (۲) ﴿هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ دوی به په دغه جنت کي تل پاته کیدونکي وي هېڅ لوري
 ته به نه بیول کیږي بیا الله تعالی په خپل قدرت او وحدانیت دلایل راوړي فرمایي: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ
 مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾ اوقسم دي خامخا په تحقیق پیدا کړي دي مود انسان له خالصی صافی خټې څخه ابن
 عباس (رضی الله عنه) وایي چي دغه پخپله آدم نسی ځکه چي هغه له خټې څخه جوړ شوی اورا ایستل شوی دی
 ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً﴾ بیا وگرز اوو موږ دغه آدم نطفه (چي د نارینه ووله شاگانور اوړي) ﴿فِي قَرَارٍ مُّكَبَّرٍ﴾
 په یوه قرارگاه محکم کي (چي رحم دی) ﴿ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً﴾ بیا وگرزوله موږ د نطفه توتو دویو
 ﴿فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً﴾ بیا وگرزوله موږ دا توتو سربسناکه یوه وړه بوتی غوښه (لکه غوښه غوندي
 چي نه پکي شکل صورت نیولی اونه هم پکي کوم پلان تړل شوی وو) ﴿فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظًا﴾ بیا
 وگرزوله موږ دغه وړه بوتی هډوکي (کلک چي د بدن لپاره ستني شي) ﴿فَنَكَّسْنَا الْعِظَ لَحْمًا ثُمَّ
 أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ بیا وروا غوستله موږ دي هډوکو ته غوښه بیا مو (ژوندي) پیدا کړي دی په بل پیدایښت
 سره (په احسن تقویم ډول امام رازي وایي معنادا چي دغه پیدایښت برعکس د لومړي پیدایښت دی
 چي لومړی جماد او بیا انسان شواو ناطق جوړ شو کله چي پخوا گونگی وو، اوریدونکی جوړ شو چي ترله
 مخه کون وو، لیدونکی جوړ شو چي پخوا به روند وواو په هر غړي او اندام کي الله دفطرت عجائب خوندي
 کړل اود حکمت غرائب یی پکي پیدا کړل چي دصفت کونکو وس دلته ناوسه دی ﴿فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ
 الْخَالِقِينَ﴾ بس ډیر لوی دی دالله شان هغه ذات چي ډېر ښه پیدا کونکی دی (له ټولو پیدا کونکو
 څخه) ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ﴾ بیا بېشکه تاسي پس له دي ژوندي کولو دستاسي خامخا مه
 کیدونکي یی ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تُبْعَثُونَ﴾ بیا بېشکه تاسي به په ورځي د قیامت کي بیا راپاڅول
 شي (د حساب او جزا لپاره) کله چي الله تعالی دانسانی خلقت مختلف پوړونه وښودل اود هغه پیل او پای
 یی څرگند کړ نو ورپسې یی د آسمانونو او ځمکویادونه وفرمایله ترڅو دالله (جل جلاله) په وجود باندي
 کوتلی دلیل پیدا شی ویی ویل: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَرَقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ﴾ او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی

(۱) التسهيل ۴۹/۳

(۲) أخرجه مسلم.

موږ پاس په سردتاسي اوه ليارې (اسمانونه) څكه يې ورته طرائق وويل چي ځيني يې دځنودپاسه دي .
 ﴿رَمَّا كَانِ الْأَلْحَقَ غَفْلِينَ﴾ او نه يو موږ له خلقو څخه بې خبره (بلکه هغوی ساتو او د چارو تدبیري کړو
 ﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يُقَدِّرُ﴾ اونا زلې کړي دي موږ له (طرفه) د آسمانه اوبه په اندازه د اړتیا نه زیاتې چي
 مځکه ورانه کړي اونه لږ چي د میوو غلو کفایت (بسنه) نه کوي ﴿فَأَنسَكْنَهُ فِي الْأَرْضِ﴾ وومو درولی دغه
 و به په ځمکه کي ترڅو د ضرورت په وخت کي ورڅخه گټه واخلي ﴿وَأَنَّا عَلَّ ذَهَابِهِمْ لَقَدِرُونَ﴾ اوبیشکه
 موږ په ورک کولو بیولو ددي (اوبو) هرو مرو قادر یو (دغه وعید او تهدید دی یعنی موږ د غواو بو په
 ځمکه کي په بیخي لاندې بیولو هم قادر یو چي بیابه تاسو او ستاسي څاروي له تندي هلاک شي ابن
 کثیر رحمه الله وايې معنادا چي که موږ وغواړو دا اوبه به له ځمکي دومره تل ته دننه کړو چي تاسو ورته
 نشي رسیدلای او ورباندې گټه نشوای اخیستلای خوالله په خپل بشپړ لطف او مهرباني وربست له
 وریځي څخه د خوږو او خوندورو اوبو وکړاویایی په ځمکه کي خوندي کړي چي وروسته د چینو په
 شکل له ځمکي راوړي او رودونه (نهرونه) بهیري غلې دانې اوبوي او هم دا رنگه تاسو وستاسي
 څلور بول او څاروي یې ځنبي (۱) ﴿فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَبُ﴾ پس بیا موږ تاسي ته پیداکړی
 پیدا کړي دي پدي اوبو سره رنگارنگ باغونه له خرماوو له انگورو ﴿لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾
 چي شته تاسي ته پدي باغونو کي میوې ډیري اوله دي (باغونو) څخه تاسي (میوې) خوری د ژمي دوبي
 لکه وچي لمدې (کشمش انگور) لمدې خرماوې (رطب) او وچي خرماوې (تمر) اودا چي انگور او خرماوې
 یې ځانگړي کرل ځکه چي پکي ډیرې گټې دي دغه دواړه د وږي او کتنغ دواړو پرځای ډیری او وچي
 لمدې یې د فاکهې لپاره استعمالولای شي همدغه د عربو تر ټولو زیاته فاکهه تشکیلوی ﴿وَشَجَرَةً تَخْرُجُ
 مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ﴾ او (بل پیدا موکړه هغه) ونه چي وزی له (غره د) طور سینا څخه (یعني د زیتون ونه چي
 د طور د غره خوا و شا هغه چي الله جل جلاله په هغه غره باندې له موسی علیه السلام سره خبرې اترې کړي
 وې زرغونیږي ﴿تَبَّتْ يُالَهُ هُنَّ وَصَبَّغَ لِلْأَكَلِينَ﴾ زرغونیږي له غوړو سره اوله انگولی (سالن) سره لپاره
 د خوړونکيو یعنی غوړی راوړي هغه چي سترې گټې پکي دي او کتنغ دي ځکه یې صیغ وبلله کله چي
 وږي پکي و مړول شي کتنغ هم مړی رنگوي الله پاک پدې ونه کي دوه نعمتونه یوځای کړي یو غوړي بل
 انگولي په یو حدیث شریف کي راځي چي تیل (غوړی) یې خوری او ځان ورباند غوړ وئ چي دغه مبارکه
 ونه ده (۲) ﴿وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً﴾ اوبیشکه تاسي ته په څارویو کي خامخا عبرت دی یعنی په
 وښو، غواوو و میږو کي سترپند دی بنایي چي ځني عبرت واخلي ﴿شَفِيفُكُمْ وَمَا فِي بُطُونِهَا﴾ چي
 څښو موږ تاسي ته له هغو پیو نه چي په گېډو ددوی کي دی (خوږې شیدې د څښونکو لپاره هغه چي

(۱) مختصر ابن کثیر ۵۲۳/۲

(۲) أخرجه احمد

دوینواو خوشایوله مینځه یی راوباسو ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ﴾ او شته تاسی ته پدغو څارویو کی گټه (فائدې) ډېرې، شیدې یی څښي له وړیو یې جامی جوړوی او اوغوندي یی، ورباندي سپرېږي او درانه بارونه ورباند باروی ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ اوله دوی څخه تاسی خوری غوښې ﴿وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ﴾ او پردغو (څاروو) او پر بیر یو باندي تاسی بارولی شي (یعنی تاسی پراوښانو په وچه او صحرا کی داسی بارول کیږی لکه چي په سمندر کی په بیر یو باندي ځکه اوبښان دوچي (بر) بیرې دی لکه چي بیرې په بحر کی درو منی همدا سې دوی په صحرا کی چلېږي .
بلاغت:

په آیتونو کی د بدیع اوبیان ښکلا وې شته چي لنډیز یی د ادى :

۱: د ماضی په صیغه سره اخبار کول چي ثبوت او تحقیق وښی لکه چي فرمایى ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ او همدا سې د (قد) کلمه د تحقیق د افادې لپاره ده .

۲: تفصیل له اجماله ورسته چي فرمایى ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ النَّمْرِ مُعْرِضُونَ﴾

۳: نا انکاره څیز د انکاری پر ځای راوړل لکه چي ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَكَيْتُونَ﴾ خلک خوله مرگه هېڅ وخت انکار نه کوي خود دوی غفلت اوبی خبري اودا چي د مرگ لپاره یی تیاری نه وي نیولی دا دواړه د انکار له ښو څخه ښکارېږي ځکه یی نو د انکار پر ځای ودرول اورایى وړل .

۴: لطیفه استعاره چي فرمایى ﴿سَبْعَ طَرَائِقَ﴾ اوه آسمانونه یی د خپلیوله مخ سره مشابه کړی هغه چي څښي یی په ځینو د پاسه وي اودغه استعاره ده .

۵: تهدید چي فرمایى ﴿وَأَنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾

۶: غیر تکلیفی سجع چي فرمایى ﴿خَاشِعُونَ... خَافُونَ... الْعَادُونَ﴾ آن تردی پوري چي ﴿طَبِئَ... مَكِينٌ... الْخَالِقِينَ﴾ چي ټول دغه بدیعی محسنات دی .
تنبيه:

الله تعالی پدی مباحو آیتونو کی چي له ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ﴾ څخه نیولی بیاتر ﴿وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ﴾ پوري د خپل قدرت د څلور دوله نعمتونو یادونه کړې ده لومړی دا چي د انسان د پیدایښت نه گونی (۹) مرحلې یی ښودلې چي وروستنی یی بعث بعد الموت دی دوهم دا وو آسمانونو خلقت دریم له آسمانه د باران اورښت څلورم له حیواناتو څخه گټې ترلاسه کول چي دلته یی څلور گټې په گوته کړي په شیدو گټه اخیستل په وړیو په غوښه او سپریدلو باندي له هغوی څخه منفعتونه خپلول

فائده اوگته:

امام احمد له عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) نه روايت كوي چي هغه وويل كله چي به په رسول الله ﷺ وحی نازلیدله دهغه په وړاندي به لکه دمچيودگنه گونې غوندي اوازاوریدل کیدونویوه ورځ موږ سره یوه گړی ورسره ووچي دقېلې لوري ته مخامخ شولا سونه یی اوچت کړل اوداسي یی وویل: (اللهم زدنا ولا تنقصنا واکرمنا ولا تهننا واعطنا ولا تحرمنا واثرننا ولا تؤثر علينا وارضنا وارض عنا) اوبیایي وویل په تحقیق سره خامخا په ماباندي لس آیتونه نازل شول هرڅوک چي یی پرځای کړي جنت ته به یی ورولی او بیایي لوستل پیل کړل چي ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ترڅویي لس سره بشپړ کړل (۱)
الله تعالی فرمایي:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَنْقُورِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَنْفِقُونَ﴾ (۲۳) فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا مَنَّا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَبْغِضَ عَلَيْنَا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿۲۴﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فْتَرَتَّبُوا بِهِ حَقًّا حِينَ ﴿۲۵﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونَ ﴿۲۶﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعْ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَّوَحَيْنَا فَإِذَا جَاءَ أَتْرَابًا فَكَارَ السَّيْفُ فَاسْلُفَ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تَخْطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ ﴿۲۷﴾ فَإِذَا أَسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلِ فَقُلِ الصَّلَاةُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَنَا مِنْ الْقَوْمِ الْغَالِبِينَ ﴿۲۸﴾ وَقُلْ رَبِّ أُنزِلْنِي مُزَلًّا مُّبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿۲۹﴾ إِنْ فِي ذَلِكَ لَايَسَتَ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا مَّآخِرِينَ ﴿۳۱﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَنْفِقُونَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِإِيقَاءِ الْآخِرَةِ وَأُفْرَفَتْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ بِأَكُلِ مِنَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿۳۳﴾ وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ إِيَائَكُمْ إِذَا لَخِيسَتُونَ ﴿۳۴﴾ أَعْبُدُوا أَتَّكُرُ إِنَّا نَمُوتُ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظْمًا أَتَّكُرُ تُخْرِجُونَ ﴿۳۵﴾ هِيَآتَ هِيَآتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿۳۶﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿۳۷﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۳۸﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونَ ﴿۳۹﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿۴۰﴾ فَآخَذْنَاهُمْ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُصَّةً فَبَعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۴۱﴾ ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا مَّآخِرِينَ ﴿۴۲﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجْلَهَا وَمَا يَسْتَخِرُونَ ﴿۴۳﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا نُوحًا نَذَارًا كُلِّ مَن جَاءَهُ أَمْرًا رَسُولًا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبَعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۴۴﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبينٍ ﴿۴۵﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿۴۶﴾ فَقَالُوا أَنْتُمْ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِدَدُونَ ﴿۴۷﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿۴۸﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

(۱) اخرجه احمد والترمذي والنسائي

﴿وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى ذِي قَرْقَارٍ وَمَعِينٍ﴾ ﴿بَنَاتِهَا الرُّمُّدُ كُلُّهُنَّ مِنْ نُفُوسٍ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ ﴿وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾ ﴿مُوسَى﴾
مناسبت اوتراو :

کله چي الله تعالى دتوحيد دلائل دانسان، حيوان، نبات، آسمان او ځمکي په پيدايښت کي وښودل او په خپلو بندگانويي نعمتونه وشميرل نودلته يې دمکي دکفارولپاره دپخو نيودروغجن کونکو امتونو مثالونه راوړل چي هغوی ته څه ډول عذابونه ورپېښ شوي وولومړی يې دنوح عليه السلام کيسه ورپسې دهود عليه السلام او بياد موسی عليه السلام او فرعون له هغه وروسته دعيسي بن مريم عليه السلام کيسه راوړه چي پدي گړدوکي ددروغجن کونکو (مکذبينو) لپاره پندونه اونصیحتونه شته.

لغتونه:

(حج) په کسره سره لیونتب ته وايي (فريصوا) تربص انتظار ته وايي معنایس انتظار وکړئ، منبر ازمويښت کونکي (میهات) دغه اسم فعل اود (بعث) په معنای (عشاء) هغه واښه چي وچ شی او (غشاء السيل) هغه خس او خاشاک ته وايي چي سيلاب يې داوبو په سر راوړي (بعد) هلاکت او خرابي ته وايي امام رازي وايي چي دغه اوددي امثال مصدرونه دي خود افعالو پرځای دريږي او سيويو په وايي چي دغه په هغه افعالو باندې منصوب دي چي اظهار يې نه کول کيږي او معنی يې د (بعث بعداً) هلاک شوی په هلاکت سره (قرونا) امتونه (ترا) پرله پسې (معين) بهېدونکي اوبه چي چينې يې ښکاره وي (احاديث) د (احدوثة) جمع اوداهغه څه ته وايي چي دتعجب اوتسلیت په ډول کومي خبري اتري کېږي (روفا) لورځای ته وايي.

تفسير:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَتَقَوَّمُوا عِبَادُ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ آلِهَةٍ غَيْرُهُ﴾ ﴿قَسَمَ دَىٰ خَامَخَا په تحقيق مودنوح ليږلی وو خپل قوم ته نو وويل (نوح) ای زما قومه عبادت کوئ تاسي يوازی دالله نشته تاسي ته بل هيڅ معبود غير له دغه (الله) مفسرين کرام وايي چي دغه درسول الله ﷺ لپاره تسلیت دی چي ورته دنوح عليه السلام کيسه اورو او ورته داسی (حکم) کوي چي په هغه پسې اقتدا وکړي دهغه صبر خپل کړي او پدي خبر شي چي نورو نبیانو ته هم ددروغونستونه شوي دي. ﴿أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ ﴿ایا پس نه ويريږي تاسي (دالله له عذابه چي دبل چا عبادت کوی؟) پدی کي وعيداو زجر نغښتی دی﴾ ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ﴾ پس وويل هغو مشرانو چي کافران شوی ووله قوم ددغه (نوح خپلوا اتباعو ته) چي ﴿مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَفْضَلَ عَلَيْكُمْ﴾ ندی دانوح مگر ستاسي په شان یوانسان دی راده لري ددي خبري چي پرتاسو مشر شي (يعني دغه سړی چي دنبوت په دعوی باندې پرتاسو رئيس شی ترڅو تاسي دده اتباع او پیروان شی اوزښته زیاته دتعجب خبره خوداده چي دوی داليري گڼله چي نبي دي له بشر څخه

وي خود خبر را بهرې) لپاره يې ربوبيت پخپله ثابت کړې وو ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً﴾ او که اراده
فرمايې الله د ليرې لود استازی انسانانو ته نو خامخا پرېښتي به يې ليرېلي وای (نه انسانان) ﴿مَا سَمِعْنَا بِهَذَا
بِآبَائِنَا الْأَوَّلِينَ﴾ ندى اوريدلي موږ د (چې رسول بني آدم وي) په هغو پلرونو زموږ کي چې له پخواوو
﴿إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ يَمُوتُ بِمِثْلِهِ﴾ ندى دا (نوح) مگر يوداسي سړى دى چې ليرېنتوب ورسره دى ﴿فَتَرْتَضَا يَهُ
حَقَّ جَبْر﴾ پس تاسي انتظار کوئ ده ته تريو وخته پوري (اوصبر ورته وکړئ ترڅو چې ومري) ﴿قَالَ رَبِّ
أَنْصُرْنِي بِمَا كُنتُ بَدْعُ﴾ وويل (نوح) اى زما ربه زما مدد وکړه په سبب ددي چې زما تکذيب يې وکړ يعنې
نوح عليه السلام کله چې ورته څرگنده شوه چې دوى ايمان نه راوړي او دده نکذيب يې
وکړ نو دگړو د هلاکت دعايې وکړه چې الهى ازما مرسته وکړي او دوى ټول هلاک کړي ﴿فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ
أَنِ اصْنَعْ الْفُلَكَ يَا غُثَيْنَا﴾ پس وحى وکړه موږ دغه (نوح عليه السلام ته) داسي چې اوس يوه بيرې جوړه کړه
په ليدلو (ساتلو) زموږ ﴿وَوَحَّيْنَا﴾ او په وحى (ښوونه) زموږ سره ﴿فَإِذَا جَاءَهُ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ﴾ پس
کله چې راغى حکم زموږ (د عذاب په انزال باندې) اور او وختيد و تنور مفسرين کرام وايې چې الله تعالى
همدغه د نوح عليه السلام لپاره دده د قوم په هلاکت باندې علامه او نښه گرزولې وه ﴿فَأَسْلَفَ فِيهَا مِنْ
كُلِّ زَوْجٍ مِّنْ آثَنَيْنِ﴾ پس ورننېاسه (سپاره کړه) پدې بيرې کي له هره قسمه جوړه، (نړاو ښځه) ترڅو چې
ددغه حيوان نسل او ذات منقطع نشي او ونه شليرې ﴿وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ﴾ او اهل
بيت خپل (هم) پرته له هغه چا چې رومي شوي ده په ده خبره (د عذاب) له ده نه (لکه مېرمن او زوى يې)
﴿وَلَا تُحِطُّ بِفِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّخَرَّفُونَ﴾ او مه کوه له ماسره خبرې په باب دهغو کسانو کي چې ظلم
کړى دى دوى (پخپلو ځانونو) بيشکه دوى غرق کولى شي يعنې ته د ظالمانو په هکله سپارښتنه مکه
کله چې دوى عذاب او هلاکت راشي ځکه پردوى باندې د غرقيدلو فيصله صادره شوې او هيڅ بدلون نه
منى ﴿فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَّعَكَ عَلَى الْفُلِّ﴾ نو کله چې برابر شوى وختلى ته (اى نوحه) او هغه
(مومنانو) چې له تاسره دى پر بيرې باندې ﴿فَقُلِ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَجْتَنُونَ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ نو ووايه چې ټول
حمد شاء الله ته دى چې موږ يې د ظالمانو (مشرکانو) څخه خلاص کړ او دلته چې يې وفرمايل
﴿فَقُلِ﴾ او داسي يې ونه ويل چې (فقلوا) ځکه چې حضرت نوح ددوى امام او نبي وو او هغه ته خطاب
دوى ته خطاب دى ﴿وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ﴾ او ووايه (اى نوحه) د کوزيدلو په وخت
کي) اى زما ربه ما په يوداسي ځاى کي کوز کړه چې برکتناک وي حال دا چې ته ډېر غوره يې
د ټولو کوزونکيو څخه يعنې اى الله ما په مبارک کوزيدلو چې له هرې بدې او شر څخه مي وژغوري
کوز کړه (ابن عباس رضي الله عنه) وايې دغه وينا د کوزيدلو په وخت کي ده او ته خير المنزلين د خپلو اولياو

اوساتونکی د بندگانو بی ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ﴾ بیشکه په دغه (کیسه د نوح) کي خامخا دلایل (د عشر) او قدرت زموږ (دي) چي خلک ورڅخه پنداخلي ﴿وَلَنْ كُنَّا لَبْتَائِينَ﴾ او حال دا چي یو موږ خامخه داز موښت کونکي (د انبیاوو په رالېږلو سره) ﴿ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ﴾ بیا پیدا کړو موږ پسر له هلاکه د نوح د قوم یواهل د زمانې نور (چي عاديان وو) ﴿فَارْمَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ﴾ پسر ولېږلو موږ په هغوکي یو استازی (هود) له دوی څخه ﴿أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ﴾ (وویل موږ په ژبه دهغه رسول دوی ته) چي عبادت کوئ تاسي (یوازي) دا الله نشته تاسي ته بل برحقه معبود پرته له الله تعالی ﴿إِنَّمَا تُنْفِقُونَ﴾ آیا پس تاسي نه ویریرئ (له عذاب الله ﷻ او کسات دهغه چي ستاسي د کفر په سبب یی درځه واخلي؟) ﴿وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ او وویل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه هغه کسان چي کافران شوی وو او نسبت د درغویی کړی وو ملاقات د آخرت ته اوله ثواب عذاب چي پکې دی ﴿وَأَتَرَفْنَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ او نعمتونه ورکړي وو موږ دوی ته په دغه ژوندانه کي ﴿مَا هَذَا إِلَّا نَجْمٌ مِّنْ كُذِّبُوا﴾ (دوی خپلو اتباعو ته پداسي حال کي چي هغوی یی گمراه کول وویل) ندی دا چي د نبوت گومان کوی مگر یو بشر سړی دی په مثل ستاسي ﴿يَا كُلُّ مِمَّا تَكُونُونَ مِنهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا قَشَرُونَ﴾ چي خوري له هغه خیزه چي تاسي یې خوری او څښي له هغه خیزه چي تاسي له هغه څښي (هغه هم خوړلو څښلو ته اړدی ځکه نو تر تاسو بهتري نلري) ﴿وَلَمَّا أَطْعَمْتُمْ بَشَرًا مِّثْلُكُمْ﴾ اښکاره کړئ (چي) او که خامخا تاسو فرم یو ور دیو انسان په شان ستاسي بیشکه چي تاسي په هغه وخت کي خامخاله زیانکارانو څخه یست ځکه تاسي ځانونه دهغه په متابعت ذلیل کړی دی ابو السعود وايي: وگوره څرنګه دوی د برحق پیغمبر متابعت خسران او تاوان ګڼي؟ خو د بتانو عبادت تاوان نه ګڼي چي تر هغه زیات خسران او تاوان هې ونشته (فَاتْلَهُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ) (۱) ﴿أَيَعِدْكُمْ أَن تُكْرِمُوا إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظْمًا﴾ آیا وعده کوی له تاسي سره چي بیشکه تاسي کله چي مړه شی خاوري شي او هډوکي نو بیشکه چي تاسو به را ایستل کیږئ؟ استفهام د ملنډود استهزاء او استبعاد لپاره دی یعني کله چي تاسي خاوري ايرې شی بیادی د ژوند او بعثت وعده در کوي؟ اودا چي ﴿أَن تَكْرَمُوا﴾ لفظ یې مکرر راوړ چي تاکید افاده کړي او کله چي کلام اوږد شی تکرار حسن او ښه اېسي ﴿هَيَّاتَ هَيَّاتَ لِمَا تُوعَدُونَ﴾ دیر لیري دی دیر لیري دی هغه څه چي له تاسو سره وعده کولای شي (چي له قبرونو به راپاڅیږي د دوی غرض پدې کي دادی چي له سره به داسي ونشي) ﴿إِنَّمَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا﴾ نه دی دا ژوندون مگر همداروندون زموږ د دنیا چي مرو او ژوندي کیږو یعني ځیني به مړه کیږو او ځیني به پیدا کیږو ترڅو چي دنیا ودانه وي ﴿وَمَا نَحْنُ

بِشْرُورٍ ﴿۱﴾ اونه یو موږ بیا ژوندي پورته کړی شوي وروسته له مرگه ﴿۲﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ اَمَرْتُ عَلٰی اللّٰهِ
 كَذِبًا ﴿۳﴾ ندی دغه (سړی) مگر یو سړی دی چې تر لې بې دي پر الله دروغ (چې تاسو ته یې رسالت راوړی
 رد معاد خبر درکوي) ﴿۴﴾ وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۵﴾ اونه یو موږ پرده ایمان راوړنکي ﴿۶﴾ قَالَ رَبِّ اَنْصُرْنِي بِمَا
 كَذَبْتُ ﴿۷﴾ (کله چې نبي د دوی له ایمان راوړلونا هیلې شو) وی ویل ای ربه زما مدد وکړه له ماسره په سبب
 د دي چې دروغجن یې وبللم ﴿۸﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لِّيُصْبِحَنَّ نَدِيبٌ ﴿۹﴾ نو و فرمایل الله چې پس له لږ مودې خامخا
 وبه گرزي دوی بنیما نه (په کفر باندې) ﴿۱۰﴾ فَآخَذْتَهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ ﴿۱۱﴾ پس دوی و نیول چیغی د هلاک په
 عدل (حق) سره (نه په ظلم) ﴿۱۲﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبَعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۱۳﴾ (پس هلاک شول) نو وگرزول موږ
 دوی د سیلاب خس او خاشاک، لری والی دی قوم د ظالمانو ته (د الله له رحمته). مفسرین کرام و یې چې
 جبریل علیه السلام ورباندې چیغه کړه او ځمکه تري لاندي ولړزیده نو دوی له دغه شدة او سختي لکه
 شاوړي خس او خاشاک غوندي وگرزیدل (غشاء) هغه ناخیزه توکی ته وایې چې هیڅ گټه ورڅخه نه
 اخیستل کیږي او دا چې الله تعالی و فرمایل ﴿۱۴﴾ فَبَعْدًا لِّلْقَوْمِ ﴿۱۵﴾ دغه دعائیه جمله ده یعنی دوی لره دي
 هلاکت او د الله له رحمته لیري والی وی ﴿۱۶﴾ ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿۱۷﴾ بیا پیدا کړ موږ وروسته له
 هغوی نور خلک لکه د صالح، ابراهیم، لوط او شعیب علیهم السلام قومونه ابن عباس (رضی الله عنه) وایې چې
 دغه بنی اسرائیل دی او په کلام کي حذف شته تقدیر یې دادی چې دوی دخپلونیانو تکذیب
 وکړ او موږ همدوی هلاک کړل او پدې باندې د الله تعالی داوینا دلالت کوي چې: ﴿۱۸﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اُجْلَهَا وَمَا
 يَسْتَنْخِرُونَ ﴿۱۹﴾ یعنی هیڅ امت له امتونوله ټاکلی مودې د مخه د هلاکت ځای ته نه وړاندې کیږی اونه هم
 تري وروسته کېږي ﴿۲۰﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا ﴿۲۱﴾ بیا ولیرل موږ خپل استازی حال دا چې یو په بل پسې پیوست
 وو. ابن عباس وایې چې ځینو د ځینو نورو متابعت کاوو ﴿۲۲﴾ كُلٌّ مَّا جَاءَ اُمَّةً رَّسُولًا كَذَّبُوهُ ﴿۲۳﴾ (هر کله چې رابه
 غی کوم امت ته رسول ددوی نو هغه به یې دروغجن وباله) پدې کي ددوی د بشپړې گمراهۍ څرگندونه
 کیږي او ددوی تشنېع ده یعنی دوی دخپلونیانو په تکذیب کي درو مبنیو تگ لاره غوره کړه ځکه
 فرمایي: ﴿۲۴﴾ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا ﴿۲۵﴾ پس پرله پسې به کړل موږ ځیني ددوی په ځیني نورو (په هلاکولو
 کي) ﴿۲۶﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثًا ﴿۲۷﴾ او وگرزول موږ دوی تشي کیسې (چې خلک ورباندې د تعجب او ساتېري
 لپاره د غیږې) ﴿۲۸﴾ فَبَعْدًا لِّلْقَوْمِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۹﴾ پس لري والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چې ایمان نه راوړي
 (په الله او پیغمبر باندې) ﴿۳۰﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰی وَاَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا ﴿۳۱﴾ بیا ولیرل موږ موسی او دده
 ورور هارون په دلائلو معجزاتو (لکه لکه، سپین لاس، ملخ، او نور.....) چې گرده نهه معجزې
 وې ﴿۳۲﴾ وَسُلْطٰنٍ مُّبِیْنٍ اِلٰی فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ ﴿۳۳﴾ او په برهان دلیل ښکاره سند (چې د دینمن ماتونکي وو)

طرف د فرعون او قوم دده ته (ملاء د قوم متکبرين او اشراف دی) ﴿فَأَسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ﴾ پس کړ
 سرکشي يې وکړه (له ايمان نه) حال دا چي دوی متکبر قوم (ظالمان او سرغړونکي) وو ﴿فَقَالُوا أَتُزَكَّىٰ
 بَشَرًا مِّثْلًا﴾ پس وويل (دوی) ايا پس موږ ايمان راوړو په دوی سر يو په شان زموږ (او تابعان يې شوم)
 ﴿وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَدُوٌّ﴾ حال دا چي ددوی (موسی او هارون) قوم زموږ خادمان (مريدان) دی ﴿فَكَذَّبُوهُ
 فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ﴾ پس دروغجن وبلل دغو (موسی او هارون) دواړو لره پس شول له هلاک کړي
 شويو (په بحر کي په غرقيدلو) ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾ او خامخاپه تعقیق ورکړي
 ووموږ موسی ته کتاب (تورات) بنایي چي دغه (بنی اسرائیل وروسته د فرعون له غرقيدلو) سمه صانه
 لاره ومومي ﴿وَحَمَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَإِنَّا مُبْرِنُونَ﴾ او گرزو لسي وه موږ دا کیسه د زوی د مریمسي
 او مور دده (مریمي) یو (لوی) دلیل دکمال (قدرت) زموږ ﴿وَمَا أَوْتَيْنَاهُمَا إِلَى رَيْبٍ﴾ او خای ورکړي راوستی
 ووموږ دوی هسکي ځمکي (بیت المقدس) ته ابن عباس (رضی الله عنه) وایي چي لوړه ځمکه د زرغون تپال په
 هغه تر ټولو غوره وي ﴿ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ﴾ چي خاونده دکرارده (اوسیدونکي یی آرام ژوند تیروي)
 او خونده د پاکو صافو بهیدونکو او بده امام رازي وایي چي قرار هره ځمکه چي غوړیدلي پراخه وي
 او معین بیا هغه جاري روانې اوبه په سرد ځمکي ته وایي قتاده وایي چي معنا دا چي میوې، اوبه لري
 یعنی د میوولس کبله اوسیدونکي پکسي (بېغمه
 سوکاله) اوسي (۱) ﴿يَتَأْتِيهَا الرِّجْلُ كُلُّهَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ ای رسولانو خورئ تاسي له طیبانو
 (پاکیزه خوراکنونو) څخه او وکړئ تاسي ښه (عملونه) دغه نداء د خپل وخت هریو پیغمبر ته ده چي امت ته
 یی ارشاد کړی لکه چي ته کوم سوداگر ته خطاب کوي وایي: ای سوداگروله سود څخه څان وساتئ
 ﴿إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ بیشکه زه پرهغو کارونو چي تاسي یی کوئ ښه عالم خبرداریم دغه
 وعید او تهدید دی یعنی ستاسي د اعمالو هیڅ له ما څخه الوتیا او پټ نه دی قرطبي وایي چي ټول په
 وعید کي شامل دي نو کله چي دغه د انبیاء و او پیغمبرانو حال وي نو د نورو خلکو په خپلو ځانونو څه گومان
 دی؟ (۲) ﴿قَدْ هَدَاكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ او بیشکه دا (دین) دتاسي (او ستاسي د امتیانو) دی چي یو دین
 دی ﴿وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾ اوزه ستاسي رب یم توله ماوو پرېږئ
 بلاغت:

دغه آیتونه د بدیع او بیان په ښکلاوو و مشتمل دی چي لنډیز یی دادی:

(۱) التفسير الكبير ۲۳/۱۰۳

(۲) القرطبي ۱۲/۱۲۸

۱- بديعه اسعاره لکه ﴿ اَصْنَعُ الْفُلَّكَ بِأَعْيُنِكَ ﴾ دلته له ساتنی او حفظ څخه مبالغه په سترگو کړی ځکه یو څوک چې دیو څیز ساتنه کوی غالباً هغه په سترگو څاري نو ځکه د (عین) یادونه د حفظ او څارنې پر ځای رغلی ده

۲- کنیه ﴿ وَكَارَ النَّوْرُ ﴾ دغه له شدت څخه کنایه ده لکه چې وایې (حمى الوطيس) وځینو علامتونه نور څخه د ځمکې مخ مجازاً اخیستی دی.

۳- اشتقاقی جناس لکه ﴿ اَنْزَلْنِي مُزْلاً ﴾ او ﴿ تَعْمَلُونَ حَلِيمٌ ﴾.

۴- طباق صنعت لکه چې فرمایې: ﴿ نَمُوْتُ وَنَحْيَا ﴾ او ﴿ تَسْتَنْخِرُونَ ﴾.

۵- په دې کلام کې ناقص جناس دی کله چې الله تعالی ارشاد کوي ﴿ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا ﴾ ځکه چې د ځینو نورو تڼیر له شکله سره سره پکې شته.

۶- بلیغه تشبیه لکه ﴿ فَجَعَلْنَهُمْ عُنُقًا ﴾ یعنې لکه خس خاشاک چې سپک سپاند او ژر له مینځه ځي وجه د شبه او د تشبیه ادات پکې نشته نو بلیغه تشبیه ده.

۷- د اطباب اسلوب چې پدې کلام کې موندل کیږي ﴿ الَّذِيْنَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا الْآخِرَةِ وَآتَيْنَاهُمُ الْفِتْنَةَ لِيَذُوبُوا فِيهَا كَمَا يُذُوبُ الْهَيۡلُ ﴾ چې دغه ددوی بدې ستایې او پردوی باندي د ناوالتیا او ناپاکي څرگندېدل او تسجیل تثبیت ښیي.

۸- لطیفه سبع چې الله فرمایې: ﴿ تَلْقَوْنَ... تَشْرَبُونَ... تُخْرَجُونَ ﴾ او ﴿ عَالِينَ... الْمُهْلِكِينَ... قَرَارٍ

وَمَعْبَرٍ ﴾.

فائده:

د بشر لفظ د واحد او جمع دواړو لپاره راځي لکه: ﴿ فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا .. اَنْتُمْ لِبَشَرِيۓ مِثْلًا ﴾ او کله چې په جمع یې اطلاق کیږي هغه لکه ﴿ فَاِمَا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا... وَمَا هِيَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْبَشَرِ ﴾ دغه پورتنۍ ننده د کشف افاده ده.

الله تعالی فرمایې:

﴿ فَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمۡ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزۡبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوۡنَ ۝۵۲ فَذَرَهُمْ فِيۓ عَمَرَتِهِمْ حَتّٰى حِيۡنَ ۝۵۱ اَيۡحَسِبُوۡنَ اَنۡمَا يُؤۡذِرُهُمۡ مِنْۢ مَّالٍ وَنٰۤيِنَ ۝۵۵ نَّسَاجُۡهُمۡ وَاَلۡخَبَرِۡتۡ بَلۡ لَا يَشْعُرُوۡنَ ۝۵۶ اِنَّ الَّذِيۡنَ هُمۡ مِنْۢ خَشِيۡةِ رَبِّهِمْ مُّسۡمِقُوۡنَ ۝۵۷ وَالَّذِيۡنَ هُمۡ بِثَابِتٍ رَبِّهِمْ يُؤۡمِنُوۡنَ ۝۵۸ وَالَّذِيۡنَ هُمۡ بِرَبِّهِمْ لَا يُشۡرِكُوۡنَ ۝۵۹ وَالَّذِيۡنَ يُؤۡتُوۡنَ مَآءَاتًا وَّ قُلُوۡبُهُمۡ رَّجِلَةٌ اَنۡهَمۡ اِلَآ رَبِّهِمْ رَاجِعُوۡنَ ۝۶۰ اُولٰٓئِكَ يُسۡرِعُوۡنَ فِيۓ الْخَبَرِۡتِ وَهُمۡ لَهَا سٰۤيِقُوۡنَ ۝۶۱ وَلَا تُكَلِّفُ نَفۡسًا اِلَآ وُسْعَهَا وَلَدَيۡنَا كِتٰبٌ يَّطۡلُقُ

يَالْحَقُّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمَرٍ مِّنْ هَذَا وَلَهُمْ أَعْمَلٌ مِّنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَمِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَ
مُتْرَفِيُّهُمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَخْتَبِرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَحْشَرُوا الْيَوْمَ إِنَّا كُنَّا لَا تَحْشَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُمْ عَلَىٰ
أَعْقَابِكُمْ تُنْكِرُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سِمِرًا تَنَجُّوْنَ ﴿٦٧﴾ أَلَمْ يَذَّبُوا الْقَوْلَ أَنزَاجَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمْ الْأَوَّلِينَ
﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُم لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾
وَلَوْ أَتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَن ذِكْرِهِمْ
مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرَجًا فَخَرَّاجَ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ
الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنُكَيِّبُونَ ﴿٧٤﴾ ﴿المؤمنون: ۵۳ - ۷۴﴾

مناسبت اوتراو:

کله چي الله تعالى دانباوو عليهم السلام کيسي يادي کري ورپسي بي دسرغرونکو کفارو کيسي
راوړي چي خرنکه هغوي په خلکو کي تفرقي او اختلافونه پيدا کړي وو؟ او هغوي بي په مختلفولارو
او کوڅورو ان کړي ووترڅو چي انسانان ددغو گمراهانو له کړو وړو څخه عبرت واخلي او ځان ترې ورغوري
لغتنه:

(زبرا) دزبور جمع اود اوسپني اويازرو توتي ته ويل کيږي (غمرم) حيرانتيا او گمراهي ته وايي اصل يې
په اوبو کي د وېدل دي (بخارون) فرياد کونکي کله چي په زاري عاجزي غږ او چتوي لکه چي غوايي غږونه
کوي (نکصود) (نکو ص) په شاتگ ته وايي (ناکون) له لاري څخه کېږدل (نکوب) بولي
تفسير:

﴿ فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ﴾ پس پري (غوڅ) کړدوی دین خپل پخپل مینځ کي توتي توتي (چي
دغه مجوسي دی دغه یهودي او دغه نصراني دی) ﴿ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴾ هر یو گوند (له دوی نه) په
هغه (باطل دین) چي له دوی سره دی خوشحال دی (داسي ورته ښکاري چي دی پر حق او گټه کي اوله ده
پرته نور په گمراهي اوتاوان کي دی) ﴿ فَذَرَهُمْ فِي غَتَرِيَّتِهِمْ ﴾ پس پریده (ی محمد ده) دوی په خپلي
گمراهي کي (خطاب رسول الله ﷺ ته اوضمیر دمکی کفارو ته راجع دی) ﴿ حَتَّىٰ جِئَیْنِ ﴾ تریوه وخته
پوري (د مرگ پدې کي رسول الله لپاره د اینه او کفارو ته تهدید دی) ﴿ أَيْتَسْبُونَ أَنَّمَا نُذِکُّرُ بِهِ مِنْ مَّوَدِّ
وَرَيْنَ ﴾ ایادوی گومان کوی چي بیشکه هر هغه څیز چي موږ یې ورکوو دوی ته (په دنیا کي) له مال او
زامنو ﴿ تَسَارِعُ لَهُمْ فِي الْغَيْرَاتِ ﴾ چي تلوار کوو موږ دوی ته په خیراتونو (نه ده داسي بلکه دغه ددوی لپاره
استدراج دی او ددوی د گناهونو زیاتوالی دی ځکه ورپسي فرمایي ﴿ بَلَا يَنْفَرُونَ ﴾ بلکه دوی نه
پوهېږي (چي دغه امهال او استدراج دی یعنی دوی چارپایان غوندي دي به چارو یې سر نه خلاصېږي

به بيت شريف كي د مشرکانو د گومانو نو ترديدی چي دوی به ویل دا چي موبته مالونه اولادونه را کول
 کبري همدغه د الله دخوښی لامل دی لکه چي الله ورځه حکایت کوی فرمایي: ﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ
 نِعْمًا وَأَوْلَدًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ﴾ او په حدیث شریف كي راځي چي: الله پاک دنیا هر چاته ورکوی چي که
 خوښ یي وي او یایي خوښ نه وي مگر دین هغه چاته ورکوي چي هغه یي خوښ وي (۱) او کله چي الله تعالی
 تعالی د مشرکانو بدي بیان کړی نو ورپسې د مؤمنانو خورانه صفات په دي ډول یادوي چي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ
 هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُتَّقُونَ﴾ بيشکه هغه کسان چي دوی له (خوفه) د عذاب درب خپل وېرېدونکي دي
 ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ﴾ (او هغه کسان دي چي دوی په آيتونو (د قرآن) درب خپل ایمان
 راوړي) يعني د الله تعالی د قرآن په آيتونو ایمان راوړي او د کائناتو په نښانو چي د الله سبحانه و تعالی په
 وجود دلالت کوي باور لرونکي دي (وفي کل شی له آیه * تدل علی انه واحد) ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا
 يُشْرِكُونَ﴾ او هغه کسان چي دوی پخپل رب پوري (بل هیڅ شی) نه شریکوي (بلکه یوازي الله ته عبادت
 کوي امام رازي وايي چي دلته مقصد ایمان په توحید او د شریک نفی نه ده ځکه هغه په پورتنی آیت كي
 شامل دي بلکه مراد د خفي شرک نفی ده هغه چي عبادت (یوازي د الله ذات او د هغه درضا او خوښي لپاره
 کوي) (۲) ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَّا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ﴾ او هغه کسان چي ورکوي هر هغه چي ورکوي (له زکاتونو،
 خیراتونو) حال دا چي زړونه د دوی وېرېدونکي دي (له قبلېدلو د هغه) حسن رحمه الله وايي چي د مؤمن
 دغه صفت دی چي احسان او ویره دواړه یوځای کوي او منافق بیا گناه او امن یوځای کوي پورتنی
 د احسان صفت د مؤمنانو څلورم صفت دی ﴿أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ﴾ بيشکه دوی خپل رب ته ورتلونکي
 دي يعني دوی په دې وېرې چي گني دوی به د طاعتاتو او اعمالو په هکله کوتاهي کړي وي دوی
 همد عقیده لري چي بيشکه خپل رب ته ورتلونکي دي او هغه به ورسره حساب کوي روایت کبري چي
 حضرت عائشې صدیقې د دغه آیت په هکله چي: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَّا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ﴾ دی له رسول الله
 ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي ای دا د هغه څوک دي چي زنا کوي، غلا کوي، او شراب څښي، اوله الله څخه
 وېرېږي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایي: نه ای د صدیق لوري دا د هغه څوک دي چي لمونځونه کوي روژې
 نيسي او خیراتونه ورکوي له دی سره سره له الله جل جلاله ویرېږي (۳) ﴿أُولَٰئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْخِزْيَةِ﴾ دغه
 کسان ډیر تلواری کوي په ښکیو کي (تر څولورې درجې ومومي او مجرمین کفار د غسي نه کوي)
 ﴿وَهُمْ لَمَّا سَفِقُونَ﴾ او دوی هغو (ښکیو) ته رومي کېدونکي دي (له نور و خلکو) امام فخرالدین الرازي
 وايي چي پدې پوه شه چي د دغو صفاتو خورانه کلي ترتیب دی لومړی صفت د سخته وېرېدنې او خوف

(۱) حدیث شریف یوه توتیه ده چي امام احمد راوړی دی.

(۲) التفسیر الکبیر ۲۳/ ۱۰۷

(۳) أخرجه امام احمد.

دی کوم چي له نه ښاييدونکي شيانو څخه هم دخان ژغورلو موجب گرزي دوهم دانه په وحد نسوړکي
 دی دريم درياء په پريښودلوکي چي دهره ول طاعت په هلکه دی څلورم داچي دغه پونښي دري سره
 صفتونه هلته بشپړ او يوځای کيدی شي چي له طاعاتو سره سره دتقصيرويره موجوده وی ددغه ورسره
 ځای د صديقينودی الله دی موږ ته موندل اورسيدل راهه برخه کړي آمين يارب العلمين (۱) وَلَا تَكُنْ
 نَفْسًا إِلَّا رُغْبًا ۝ اونه مکلف کوو هيڅ نفس مگر په اندازه دطقت دهغه (دغه زمور احسان و لطف دی
 دغه بی د مؤمنانو له صفتونو وروسته ځکه راوړچي دې ته اشاره وکړي چي دغه مخلصين دوی تر نور
 پوره مکلف شوی نه دی او ټول مکلفيتونه دانسان په قدرت کي شته ۝ وَلَدَبْنَا كِتَابَ بَنِي الْاَمْرِ ۝ اول
 موږ څخه يو کتاب دی بيانوي حق رښتيا (اعمالنامه چي ټول خيراو شرپکي ليکلي په آخرت کي به په هغه
 سزا جزا ورکړو چي بيا فرمایي) ۝ وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ ۝ او پردوی به هيڅ قسم ظلم ونکړی شي (په زبدت
 د عذاب او تنقيص د ثواب کي قرطبي وايي چي په آيت شريف کې تهديد اوله ظلم خوږ څخه امن ښکړه شوی
 دی (۲) ۝ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمَرٍ مِّنْ هَذَا ۝ بلکه زړونه (ددغو کفارو) په غفلت کي دی له دغه (قرآنه) ۝ وَلَمْ
 أَتَمَلَّ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَمِلُونَ ۝ (اوشته دوی ته عملونه (ناپاکه غير له دغه کفر او شرک نه) چي دوی
 دهغو (عملونو) کونکي وي) يعني داچي دوی به يې په راتلونکي کي ترسره کوي ترڅو يې بدمرغي لاس
 څرگنده شي دوی دکفر او بدو اعمالو يوځای والی کړی دی نو ځکه ددوی لپاره عذاب مقرر دی ۝ حَقٌّ يَّ
 أَخَذْنَا مُتَرَفِّهِم بِالْعَذَابِ ۝ تر هغه پوري کله چي ونيسو (هغه) غتيان (غنيان) ددوی په (دنبوي) عذاب (که
 لوږه، فحط قتل او بندي کېدل نو) ۝ إِذَا هُمْ يَخْتَرُونَ ۝ ناڅاپه دوی به فريادونه کوي (ژړا زاري او نري به
 وهي) ۝ لَا تَخْتَرُوا الْيَوْمَ إِنَّا كُرِمْنَا لَا تُنْصَرُونَ ۝ مه کوئ نن ورځ فرياد بيشکه تاسي سره به ونکړی شي له
 موږ څخه هيڅ مدد (په خلاصولو د عذاب کي) ۝ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۝ په تحقيق ووايو نه
 (د قرآن) زماچي پرتاسي به لوستلی شو (تاسو به اوريدل) ۝ فَكُنْتُمْ عَلَىٰ أَغْقَابِكُمْ تُنْكِصُونَ ۝ پس وي به
 تاسي په پنډيو خپلو گرزيدونکي بيرته (چي نه په مومنل) يعني تاسو به بيرته (دشا لوري ته گرزيدل است
 تښتيدل است دغه تمثيل دی چي دوی به له حق څخه په شاتگ او اعراض کاوو ۝ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ ۝
 پداسي حال کي چي کبر کونکی به وی په سبب دهغه (قرآن) له ايمان څخه؛ ابن کثير وايي چي ضمير قرآن
 ته راجع دی اودوی به د شپې مجلسونه کول قرآن کریم به سی په ناروا ستايل هغه ته به يې کوډې،
 شعر، کهانت اوداسي نور چتي نومونه اوناړوا صفتونه ايښودل (۳) ابن جوزی وايي چي ضمير بيت الله
 ته راجع دی اودغه هسی کنايه ده چي دغير مذکور لپاره راوړل کيږي چي هغه د شهرت له کبله وی نو

(۱) تفسير کبير ۱۰۷/۲۳

(۲) القرطبي ۱۲/۱۳۴

(۳) مختصر ابن کثير ۵۲۹/۲

معنی داچي تاسي دبيت الله په سبب تکبر او وياړ (فخر) کوی چي تاسو به حرم کي په امن ياست او نور
 ګرد خلک په خپلو هیوادونو کي وېرېږي تاسو وياست چي موږ د حرم او سیدونکي یوله هیچانه ویرېږو
 موږ د بيت الله په لمن کي اوسو همدغه دابن عباس او نورو مفسرينو ویناهم ده (۱) ﴿سَمِيرًا تَهَجُرُونَ﴾
 حال داچي دشپې کیسې کونکي به وي دمقدساتو په طعن کي مسخرې به موکولې پرېښودل به مو
 (قرآن) يعني تاسو دشپې په وروستي مجلسونو کي په قرآن کریم باندې طعن وایود هجر معنا هغه چتي
 اون کاره ویناده چي دوی به دقرآن کریم او پیغمبر علیه السلام په هکله کوله ﴿أَفَلَمْ يَذَّبُوا الْقَوْلَ﴾ ایا پس
 کفار په دی وینا کي فکر نه کوي (چي قرآن دی؟) خو په دي وپوهیږي چي دغه دالله جل جلاله کلام
 او معجز نظم دی نوبه ورباندې ایمان راوړي ﴿أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ﴾ (آیا که راغلي دي دوی
 نه هغه څه چي نه ووراغلي پلرونو پخوانیو ددوی ته؟) يعني ایا پیغمبر دوی ته کوم نوی څیز چي ددوی
 پلرونو ته پخوانه وو ورکول شوی راوړی دی؟ ابوالسعود وایي چي د کتابونو راتګ دالله له لوري
 پیغمبرانو ته پخوانی سنت (پاتي لاره) ده چي انکار ځني نشي کیدای او قرآن کریم هم دغسي دالله له
 لوري رسول الله ته راغلی نویاولي دوی انکار کوي؟ ﴿أَفَلَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ﴾ ایا ندی
 پیژندلی دوی (که اړو) خپل پیغمبر (په امانتداري، رښتنولي او ښو اخلاقو سره)؟ پس دوی له ده څخه
 منکران دي؛ دغه ددوی لپاره یو بل توبیخ دی لمړی توبیخ پدی هکله ووچي دوی په قرآن کریم باندې
 نفع نه ده اخیستي دوهم داچي دغه کتاب لکه هغه کتابونه چي ددوی پخوانیو پلرونو ته راغلي داسي
 کتاب دی دریم داچي دوی دغه محمد ﷺ له نسبه، صدقه او امانته پېژني څلورم داچي دوی دغه
 پیغمبر په لیونتوب تورنوي خو دوی ته معلومه ده چي هغه ﷺ تر ټولو د کامل او بشپړ عقل خاوند او د
 خورا څیرک ذهن څښتن دی ځکه بی پس وفرمایل چي: ﴿أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ﴾ ایا دوی وایي چي په ده
 لیونتوب دی دغه بل توبیخ او تعجب دی چي دوی څه ډول رنگ رنگ عناد او انکار کوی ﴿بَلْ جَاءَهُمْ
 بِالْحَقِّ﴾ بلکه راغلی دی دا (محمد) دوی ته په حق (دین هغه چي هیڅ ډول شک او شبه ورته لاره نلري)
 او قرآن یې راوړی کوم چي په توحید او اسلامي شرائعو مشتمل دی ﴿وَكَذَّبُوا لِلْحَقِّ كِذْبًا كَثِيرًا﴾ او اکثره
 ددوی حق لره ناخوښوونکی دی (يعني سره له دی ښکاره دعوت او بلني ډېر مشرکان له حق څخه کرکه
 کوي ځکه چي په زړونو کي کېوالی (او انحراف) دی ﴿وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ﴾ (او که متابعت کړی
 وای حق د نفسیاتي غوښتنو ددوی) يعني که چېرې هغه ددوی ناخوښه حق چي توحید او عدل دی ددوی
 د نفسیاتي خواهشاتو او فاسدو غوښتنو متابعت کړی وای نو ﴿لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ﴾
 نو خامخا اسمانونه به خراب شوي وو او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چي پدوی کي دی (ددوی
 د فاسدو او مختلفو نفسي غوښتنو له سببه به د علوي او سفلي عالمونو نظام وړان شوي وای ابن کثیر وایي

چي پدي گرو خبرو کي د بندگانو عجز او ددوی د خواهشاتو اورايو اختلاف بيان شوی دی اربل د چي الله تعالی په خپلو ټولو صفاتو، افعالو او د خلکو د چارو په تدبير کي د کامل توان او بشپړ قدرت خاوند دی

(۱) ﴿بَلْ أَتَيْنَهُمْ بِذِكْرِهِمْ﴾ بلکه راوړی مودی دوی ته ذکر پند ددوی (چي قرآن مجید دی او ددوی فخر او شرف پکي ده) ﴿فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ﴾ پس دوی له ذکر پند خپل نه مخ گرزونکي دي (بنابندل خود اچي ورته يې غاړه ايښي وای او تعظیم يې کړی وای ځکه چي ددوی عزت او کرامت دی (ذکر) لفظ يې د قرآن د تعظیم او درناوی لپاره بياراوړی ﴿أَمْ قَتَلْتَهُمْ خَيْرًا فَنَجَّاهُ رَبُّكَ خَيْرٌ﴾ ايا غواړي نه ای محمده له دوی څخه اجرت (په تبليغ در سالت باندې ځکه دوی ايمان نه راوړی ؟ او پدی کي پردوی باندی ملا متيا او تشنيع ده چي ايمان نه راوړي ځکه محمد ورڅخه مزد وړي نه غواړي نو بيا ولي يې دوی تکذيب کوي ؟ او د ښمني ورسره پالي) پس هغه اجرت (درزق او عطاء د) رب ستا ډيره غوره دی ﴿وَهُوَ خَيْرُ الرَّزُقِينَ﴾ او هم دغه (الله) ډير غوره د ټولو روزي ورکونکودی (ځکه الله يې له اړتيا درلودلو خلکو ته روزي ورکوي او نور څوک يې کله چي چاته يې اړتيا وي بيا روزي ورکوي) ﴿وَلَدَعَوْهُمْ إِلَىٰ مِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ او بيشکه ته خامخادوی بولی د سمي صافي لاري لوري ته (چي اسلام دی) هغه چي جنات النعيم ته رسېږي) ﴿وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنُكَوِّنَنَّ لَهُمْ سُهُوفًا يُّسْفِكُونَ﴾ او بيشکه هغه کسان چي په قيامت ايمان نه راوړی له سمي صافي لاري څخه خامخا کړېدونکي دي (ضالان ته).

بلاغت :

پدی آيتونو کي چې د بديع او بيان کوم ښکلی صنعتونه شته لنډيز يې په لاندی ډول دی :

۱: لطيفه استعاره لکه چي فرمایي ﴿فَذَرَّمُ فِي غَمَرَتِهِمْ﴾ (غمر) اصلي معنا په اوبو کي د قامت پتيدلوته وايي نو ددوی گمراهي او ناپوهي له هغو اوبو سره مشابه کړه چي دانسان ټول تن پتوي او خورازياتي وی او دغه يوه استعاره ده.

۲: انکاری استفهام چي پدی کلام کي دی: ﴿أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُسَبِّهُهُ﴾

۳: د تړونکي (رابط) حذف چي دلته راغلی لکه: ﴿شَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ﴾ او دغه حذف ځکه خوندور دی چي کلام پراخ او التباس هم نشته

۴: د طباق صنعت لکه ﴿يُؤْمِنُونَ... يُشْرِكُونَ﴾

۵: بديعه استعاره لکه داچي: ﴿وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ﴾ نطق خو پرته له هغه چاچي په ژبه گڼي له بل چا څخه نشي راتلای او کتاب خو ژبه نلری نو الله جل جلاله چي کتاب گړيدونکی و باله دغه يې د څرگندوالي په هکله مبالغه او د برهان اعلان دی او داچي په گړيدونکی يې وستايه او تشبيه کړدا استعاره ده.

ظَلِمُوا ۝ (۱۷) قَالَ اخْتَرُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝ (۱۸) إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا
وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۝ (۱۹) فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِحْرِنَا حَتَّىٰ أَنْصَرَّكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضَعَكُونَ ۝ (۲۰) إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا
صَبَرُوا إِنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ۝ (۲۱) قُلْ كَمْ لَيْسَتْ فِي الْأَرْضِ عِدَّةٌ سِنِينَ ۝ (۲۲) قَالُوا لَيْسَ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَتَنُ
الْعَادِينَ ۝ (۲۳) قُلْ إِنْ لَيْسَتْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنُكُم كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝ (۲۴) أَنَحْسِبُكُمْ أَنَّكُمْ خَلَقْتُمْ عِبَادًا وَأَنْتُمْ الْبَاقُونَ
لَا تُرْجَعُونَ ۝ (۲۵) فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ۝ (۲۶) وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا
آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ۝ (۲۷) وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

﴿المؤمنون: ۷۰-۱۱۸﴾

مناسبت اوتراو :

کله چي الله تبارک و تعالی دمشرکانو سرغرونه یاده کړه چي دایمان بلنه نه مني نودلته یې دهغوی دنه منلو سبب چي عناد او طغیان دی راوړل درپسی یی په توحید باندی د لیلونه اویب یی داخرت او قیامت حالاتوته او هلته چي خلک په دوو ډلونیکمرغانو بد مرغانو ویشل کیږي کتنه وکړه اودسورت په پای کي یی دمشر حکمت چي د جزا وگړدی بیان کړ ځکه که همدا حشر نه وای نوبه عاصی او مطیع ، نکوکار او فاجرید کار نشو بیلیدلای.

لغتونه :

(مبلسون) حیران ناهیلی له (ابلاس) څخه اخیستل شوی اوله هری بنیگري څخه ناهیلی او مایوس نه ویل کیږی (ابلیس هم له دغې مادې څخه دی) (بجر) منع کوی چي کله چاته پناه وروړل شی نو هغه ځنی شرمع کوی ویل کیږی (آجرت فلانا علی فلان) یعنی فلانی ته می له فلانی څخه پناه ورکړه او ځنی منع می کړ (مهرات) دهمز جمع او هغه پوری وهلوته وایې اودشیطان (همزات) دهغه وسوسې اودوکی دی (برزخ) حاجز او خنډ ، مانع ته ویل کیږی جوهری وایې چي دبرزخ معناد دوو څیزونو تر مینځ پرده او حائل دی (۱) (کاخون) (کلح) هغه حالت ته وایې چي دواړه شونډې له غاښونو څخه لیرې شی اودغه خورابد شکله انسانی څیره څرگندوی .

دنزول سبب :

ابن عباس (رض) وایې دغه آیتونه د (ثامه بن اثال) په کیسه کي راغلی دی چي دی یوې ډلې غازیانو په اسارت ونيو بیایي اسلام راوړ رسول الله ﷺ آزادی وروښله اوبیا هغه دمکی لاره ونيوه قافلی به دمشرکانو لوری ته نه پرېښودلی لوړه یی وکړه چي زمادی په الله قسم وی که به تاسوته دیمامی له خوا یوه دانه غنم هم درورسیرې ترڅو چي رسول الله ﷺ یی دپرېښودلو اجازه ونکړی پدی کلونو کي قریش سخت په کاڅتي اودلوړې ستونزه کي ووآن تردی چي دمرزگی اوسپیو غوښې یی وخورې همدا سي چي (علهز) یی خوړل چاپوښتنه وکړه (علهز) څه شی دی ؟ ورته یی وویل (علهز) دا چي وږی او

(۱) القرطبي ۱۵۰/۱۲

د زخني (دوزو وړی، ورگونه) به یی په وینوولړل اوبیابه یی پاڅه کړل هغه به یی خوړل ابوسفیان رسول الله ﷺ ته راغی ورته ویل یی په الله لورډه درکوم دخپلوی او قرابت لوری ته دی پام رااړه وم ایاته داسي گومان نه کوي چي الله د عالمیانو لپاره رحمت را استولی یی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل هو همداسي دی مو ابوسفیان وویل پلرونه دي په توره ووژل او ماشومان یی په لورډه نوالله جلاله د آیت نازل کړ: ﴿وَلَوْ رَحِمْنَهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُؤُا فِي طَغْيَتِهِمْ يَوْمَهُمْ﴾ (۱) د آیتونه ترسایه.

تفسیر:

﴿وَلَوْ رَحِمْنَهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ﴾ او که مهرباني کړي وای موږ پردوی (مشرکانو) او موږ لری کړی وای قحط هغه چي پردوی له ضرر څخه وو (اودوی موله دی ازموینست څخه خلاص کړی وای) ﴿وَلَسْنَا فِي طَغْيَتِهِمْ يَوْمَهُمْ﴾ نو خامخابه لاتینگ شوی وای دوی په گمراهی، سرکشی خپله کي چي حیرن او متردده وو ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ﴾ او خامخابه تحقیق موږ پردوی په عذاب و نیول (چي نخط اولورډه ده دغه مصیبتونه او ازموینستونه مو ورو لیدل) ﴿فَمَا اسْتَكَاثُوا زُرِّيَهُمْ﴾ پس خپل رب ته یی غاړه نه کیښوده (عاجزی یی ونکړه الله ته) ﴿وَمَا يَنْصَرَعُونَ﴾ اونه یی تضرع زاری وکړه (چي ابتلاء ځنی لری کړی بلکه په سرکشی او طغیان کي تلپاتی اوسیدل) مقصد دا چي دوی الله ته پخوا هم رجوع نه دی کړی اونه به یی په راتلونکی کي وکړي چي خوراسرکښه او متکبرین دی) ﴿حَقَّ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾ تر هغه پوري چي موږ په دغو (متکبرانو) پرانستله یوه دروازه خاونده د سخت عذاب (چي دوی یی هډوگومان نه کاوو) ﴿إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِثُونَ﴾ ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کي حیران لالهاند ناهیلی له هره خیره څخه وو) ابوالسعود وایي مقصد له دغه عذابه څخه د آخرت عذاب دی لکه چي صفت یی ددی خبرې اگاهی ورکوی یعنی موږ پردوی په ډیرو محنتونو وازمایل لکه وژل، بندی کیدل، لوږه او نورو خوددوی له پلوه د اسلام ایمان راوړلو خواته څه نرمی ونه لیدل شوه ترڅو چي د آخرت عذاب وینی نو هلته به دوی ناهیلی او غاړي به کیږدی بیا الله تبارک و تعالی خپل نعمتونه گڼی اود وحدانیت دلیلونه راوړی فرمایي: ﴿وَهُرَّ الَّذِينَ أُنْشَأُ لَكُمُ السَّعْيَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةُ﴾ اودغه (الله) هغه ذات دی چي ناسي ته یی غوږونه او سترگې اوزړونه پیدا کړی دی چي وینی واورى او پوهیږی! پدې کي د مشرکانو لپاره توبیخ دی چي دوی خپل نعمتونه پخپلو اړوند وکارونونه دی گومارلی ځکه د سامعې حس داوړیدلو لپاره دی چي د ارشاد خبری ورباندی واورى د باصرې حس د لیدلو لپاره ده چي د الله د کمال دلائل او اوصاف وینی او عقل بیاددی لپاره دی چي د الله د بشپړ قدرت په مصنوعاتو کي سوچ وکړی نو څوک دغه پخپلو ځایونو کي ونه لگوی هغه داسي دی لکه چي له سره دغه نعمتونه نلری لکه چي الله فرمایي: ﴿فَمَا آغْنَى عَنْهُمْ مَتَاعُهُمْ وَلَا أَبْصَرُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ دغه درې یی ددی لپاره یاد کړي چي

خو راستر منافع پکي شته ﴿فَلْيَلَا مَا تَشْكُرُونَ﴾ ډير لږ تاسي شکر وباسي (د خپل رب) ﴿وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ او الله هغه ذات دی چي پيدا کړی یی تاسي اود تناسل په لاره یې خواره کړی یی په ځمکه کي او خاص هم دغه (الله) ته به ور جمع کړی شي (لپاره) (د حساب او جزاء) ﴿وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ او الله هغه ذات دی چي ژوندی کوي او مړه کوي (خلک او امتونه) ﴿وَلَهُ لُخْلُفَةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ او خاص دهمده کار دی بدلول دشبې او ورځې (په زیاتوالي او کمبود کي چي دده په وجود او قدرت دلالت وکړی) ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ نو ایا پس تاسي عقل نه چلوی (عبرت نه اخلی؟ چي هغه څوک کوم چي په رومي پیدایښت قادر دی له فنا وروسته په را پښخولو او پورته کولو هم توانا دی) ﴿بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ﴾ بلکه وایې (دا کفار) په شان د هغي وینا چي پخوانیو کفارو ویلي ده ﴿بَلْ﴾ داضراب لپاره یعنی دوی عقلونه نلری چي له دی آیتونو څخه پند واخلی بلکه دغه دمکي مشرکان لکه د پخوانیو امتونو په شان ویناوي کوي ﴿قَالُوا آيَ ذَا مَتْنًا وَكُنَّا تَرَابًا وَعِظْمًا أَوْنَا لَنُبْعَثُونَ﴾ ویل دوی کله چي مړې مړه شو او خاوري (وراسته) هډوکي شونو ایا مړې به خامخا بیا ژوندي را پاخلول کیږو؟ بلکه نه کیږو هسي گني چي دغه مستحیل کار دی ﴿لَقَدْ وَعَدْنَا نَحْنُ وَوَعَدْنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ﴾ خامخا په تحقیق له مړې سره وعده کړی شوی اوزمور له پلرونو سره همدغه وعده پخوا لاشوی (خو مړې حقیقت اور بنسټینوالی ندی لیدلی) ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ندی دا خبری مگر دروغجنې کیسې دی د پخوانیو خلکو؛ نو څرنگه چي دوی له بعثت او نشور څخه منکر دی الله تعالی پیغمبر علیه السلام ته وفرمایل چي دغسي یو کلک دلیل ورته وړاندې کړي چي د باطل یو مخیزه ملا ورماته کړي نویي فرمایل ﴿قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا﴾ ووايه (ای محمده! و دغو کفارو ته د خواب لپاره) دچاده دغه ځمکه او مخلوقات چي په هغي کي دی؟! (څوک یې مالک، متصرف پیدا کونکی او فنا کونکی دی؟) ﴿إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ که چېرې یې تاسي چي پوهیږئ (نو مالک یې راوښیي، پدی کي ددوی دناپوهی څرگندول اوددوی سپکتیاده قرطبی وایې په آیت شریف کي الله تعالی دخپل ربوبیت او وحدانیت څخه اخبار کوی او دا ښیي چي دالله قدرت زوال نلری اونه یې پاچهی، پای ته رسیږی همدغه آیتونه اوله دی را وروسته آیتونه پدې دلالت کوی چي له کفارو سره دلیل ویل او مجادله کول روادی او همدابیانوی چي هغه څوک کوم چي خلق او ایجاد یې پیل کړی همدغه دعبادت کولو او الوهیت سره وړاوبایی (۱) ﴿سَيَقُولُونَ لِلَّهِ﴾ نو ژر به ووايې خاص الله ته دي (یعني الله یی خالق او موجد دی) ﴿قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته) ایا پس تاسي پند نه اخلی؟ (چي هغه څوک چي په لومړی

کری به بی وه خپله پاچهی دبل له پاچهی څخه ﴿وَلَمَّا بَقَّضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ او خامخا غلبه کوله ځینوددوی پرځیني نورو (لکه دنړی پاچهان. ابن کثیر وایي که داسي وانگیرو چي پیدا کونکي معبودان ډیر دي نو هریو به خپل پنځول شوي مخلوق له خانه سره بیایي او بیابه هریو پر بل برلاسی غواړی نوبه وجود په نظم او ترتیب پاتي نشي اودا خو څرگنده اولیدلی کتلی ده چي کائنات په خورا نسکلی نظم او ترتیب جوړښت لری نوداددی دلیل دی چي الله تعالی له ولداو شریک څخه پاک دی (۱) (نوڅکه فرمایي: ﴿سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ﴾ پاکي ده الله لره له هغه څه چي دوی یی بیانوی (له ولد او شریک نه) ﴿عَلِيمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَلَّىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ عالم دی په پتو او پینکاره وو ډیر لوی دی له هغه څیزه چي ورسره شریکوی یی) یعنی الله تعالی په ټولو پتو او الو نیا نو شیانو پوهیدونکی دی له هغه څخه دمخلوقاتو هیڅ چاره هم پته نه ده او پاک دی له ولداو شریک څخه ﴿قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيدُنِي مَا يُوعَدُونَ﴾ (وایه ته ای محمده) ای زما ربه که چیری ونیسي ته ماته هغه (عذاب چي وعده یی کولی شي) له دوی سره (یعني وایه ای ربه که چیری خامخاماته ددوی هغه عذاب چي له دوی سره یی وعده کوی په دنیا کي رالیدونکی یی نو) ﴿رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ ای زما ربه ماد ظالمانو په قوم کي مه لره! (دغه د) ﴿إِمَّا﴾ شرطیي ځواب دی اود ﴿رَبِّ﴾ کلمه یی ځکه تکرار کړه چي په دعا کي مبالغه وشي او تضرع افاده کړی یعنی ماد ظالمانو په ډله کي مه لره چي بیابه زه هم له دوی سره هلاک شم ابو حیان وایي چي: داڅومعلومه خبره ده چي رسول الله ﷺ له ظالمانو سره له گډیدلو معصوم دی خو پدی دعا کولو ورته امر وشو ترڅو چي دعبودیت او تواضع څرگندونه وشي (۲) ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ نُرِيكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَدِيرُونَ﴾ او بیشکه موږ پدي کار چي ونبیوتاته هغه عذاب چي له دوی سره یی وعده کوو خامخا قادر یو (خود کوم حکمت لپاره یی وروسته کوو) ﴿أَدْفَعْ بِأَلَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ﴾ (دفع کړه) (ای محمده) بدی په هغه خصلت سره چي هغه ډیر ښه دی (یعني په ښو اخلاقو او عفود دوی بدی دفعه کړه ابن کثیر وایي چي الله تعالی هغه ته خورا ښه علاج وروښود چي هغه له هغو سره چي بد کوي احسان کول دی ترڅو یی زړه خپل کړی او دښمني یی په دوستي بدله شي بغض یی په مینه واوړي (۳) ﴿نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ﴾ موږ ته ښه معلوم دی هغه خبرې چي ستایی (دوی استهزاوې کوي نوبه ورته سزا ورکړو). ﴿قُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ﴾ او وایه (ای محمده) ای زما ربه په تاپوري پناه غوړم له چخولو (وسوسو) د شیطانانو څخه (هغه چي سری باطل او گناهونو ته راکاږي) ﴿وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ

(۱) مختصر ابن کثیر ۵۷۲/۲

(۲) مختصر ابن کثیر ۵۷۳/۲

(۳) مختصر ابن کثیر ۵۷۳/۳

بِمَصْرُونِ ﴿۱﴾ او پناه غواړم په تاباندي ای زما ربه چي حاضر شي (دوی) ماته (يعني او پناه غواړم په تاباندي ای زما ربه چي حاضر شي) (دوی ماته ضرر ورسوي) (يا زما په چارو کي راسره ملگري شي دوه ځله ښه ځکه تکرار کړ چي داستعاذې په هکله اهتمام راشي ﴿۲﴾ حَقَّ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ ﴿۳﴾ تر هغه پوري چي کله راشي يو ددوی ته مرگ اونبني نښانې يې وويني دلته بيرته کلام مشرکانوته راوگرزيږدو ﴿۴﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً ﴿۵﴾ نو و به وايې ای زما ربه بيرته وگرزوه مادياته د جمع صيغه د تعظيم لپاره استعمال شوي ده ﴿۶﴾ لَمَّا أَتَمَّ صَلَاتَهُ فَمِنْ تَرَكُّتٍ ﴿۷﴾ ددې لپاره چي زه نیک عمل وکړم په هغه څه کي چي مابيره پری يښی دی (عمر مي ضائع کړی دی) ﴿۸﴾ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هَرَفًا ﴿۹﴾ نه دی داسي بيشکه دغه (درجعت خبره) داسي چتي بيکاره خبره ده چي دی يې ويونکی دی (او هيڅ گټه فائده پکي نشته هغه يادوړې خبره ده ﴿۱۰﴾ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمُ بُرْزُخُ الْيَوْمِ يُعَذِّبُونَ ﴿۱۱﴾ او په مخ کي ددوی برزخ (پرده دقبر) ده تر هغي ورځي پوري بيا ژوندی را پاخلول کيږي مجاهد وايې برزخ هغه حاجز ته وايې چي د دنيا او آخرت ترمينځ وی ﴿۱۲﴾ فَلَمَّا يُنْفَخُ الصُّورُ فَلَا أَنسَابَ يَتَّبِعُهُمُ الْيَوْمَ ﴿۱۳﴾ نو کله چي پوکي وکړی شي دوهم ځل به صور شپيلی کي پس نه به وي (گټه رسونکي) نسبونه په مينځ ددوی کي (چي يوبل ته نفع ورسوی ځکه چي گردبه پخپلو ورپېښو مصيبتونو اخته وی هر څوک به له وروره، موره، پلاره، مېرمنې اوزويه تښتي) ﴿۱۴﴾ وَلَا يَسْأَلُ لُوتٌ ﴿۱۵﴾ اونه به دوی يوله بله پوښتنه کوی (چي ټول به مشغول وی اودغه آيت له دی آيت سره چي فرمايي ﴿۱۶﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱۷﴾ [الصافات: ۲۷] سره کوم منافات نلری ځکه دقيامت اوږده ورځ ده او هلته به خوتم ځايونه (موافق) وی چي کله به سره يوله بله پوښتني کوي او کله به بيا بيخي خبري نکوي ﴿۱۸﴾ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿۱۹﴾ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۲۰﴾ پس هر څوک چي درنې شي تلې (دښو عملونو) ددوی (که څه هم په يوه نيکی وي) ﴿۲۱﴾ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۲۲﴾ پس همدغه کسان هم دوی دی برياليان (نيکمرغه چي له دوزخ ژغورل شوی او جنت ته تلونکی دی) ﴿۲۳﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿۲۴﴾ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿۲۵﴾ او هر هغه څوک چي سپکي شي تلې (دنيکو عملونو) ددوی پس دا هغه کسان دي چي زيان يې کړی دنفسونو خپلو (په ضائع کيدلو د نيکمرغي اولرلو په کفر او گناهونو باندې) په دوزخ کي به تل پراته وی (چي نه به ځنی وزی) ﴿۲۶﴾ تَلَفَحَ وَجُوهُهُمْ النَّارُ ﴿۲۷﴾ اور به ددوی مخونه سوخي (په ځانگړي توگه دمخونو يادونه په پدې وشوه چي هغه دگرددو غرو اشرف دی) ﴿۲۸﴾ وَهُمْ فِيهَا كَالْعِجَافِ ﴿۲۹﴾ اووی به دوی په دغه ورکي گونجي تندي (بدمخی او بدرنگه) ابن مسعود وايې غاښونه به يې له ورايه ښکاري شونډان به يې سره ارت وي لکه په اور پرمنځ شوی سرغوندي په حديث شريف کي راځي چي اور به يې داسي بدرنگه

کړی چې پورتنۍ شونډه به یې دسرمابین ته اوبښکتې به یې ترنامه راوڅړېږي (۱) ﴿تَكُنْ مَابَقِيَ نُلَّ عَلَى كُرْ﴾ آینه ووايتونه زما چې پرتاسي لوستل کیدو (په دنیا کي) ﴿فَكُنْتُ مَابَقِيَ نُلَّ﴾
 پس وی تاسي چې پر هغوبه مو تکذیب کاوو (نه مومنل سره له دې چې څرگندوو) ﴿قَالُوا رَبَّنَا عَلَّمَتْ عَنَّا شِقْوَتَنَا﴾ نووبه وایې (کفار) ای زموږ ربه غالبه شوې وه پر موږ بدبختي زموږ ﴿وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ﴾
 اوموږ وویو قوم گمراهان چې په نفسي خواهشاتو پسې گرزیدو ﴿رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّ عَذَابَ ظَالِمِينَ﴾ ای زموږ ربه وباسه موږ له دې دوزخه پس که بیار او گرزیدو موږ (دې کفر ته) پس بیشکه
 موږ ظالمان یو؛ دوی دلته لومړی پخپله گناه اقرار وکړ او بیا وروړو یې دتضرع لوري ته رغبت وکړ او
 خواب په ناهیلې سره ورکړ شو ﴿قَالَ اخْسَوْا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ﴾ وبه فرمایي الله چې چپ شئ (لکه چې
 سپي ته ویل کیږي چغه شئ) او خبرې مه کوئ له ماسره (په دفع کولو د عذاب کي په التسهیل نومي
 کتاب کي راوړي چې (اخستوا) داسي کلمه ده چې د سپیود زجر لپاره استعمالېږي او په دې کي اذیت
 او شړل شته (۲) ﴿إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَبِيرُ الرَّاحِمِينَ﴾ بیشکه
 شان دادی چې وه یوه ډله له بندگانو زما (مؤمنان) چې دوی ویل (تضرعاً) ای زموږ ربه پوره یقین
 او تصدیق موکړی (په ټول مؤمن به شيانو) نومو مغفرت وکړه موږ ته او مهرباني راباندې وکړه او نه ډیر غوره
 دټولو مهرباني کونکو یې؛ مجاهد وایې چې دغه کسان بلال، خباب، صهیب، اونور بیوزله مسلمانان
 وو چې ابوجهل او اندیوالانو به یې په دوی ملنډي وهلې (۳) ﴿فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سَخِرَاءَ﴾ پس نیولي ووتاسي
 دوی مسخرې کړی شوي پردوی ﴿حَتَّىٰ أَنْصَبْتُمْ فِي كُفْرِهِمْ﴾ تر هغه چې هېر کړله تاسو (دغه کار ستاسي)
 ذکر یاد زما دطاعت او عبادت ای کفارو ﴿وَكُنْتُمْ مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ﴾ اووی تاسي چې په هغوی پوري
 موخندل (په دنیا کي) ﴿إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا﴾ بیشکه خزامي ورکړه دوی ته ښه جزاء نن ورځ په
 سبب دهغه چې هغوی صبر کړی وو (ستاسو په ایذا ضرر باندې) ﴿أَنَّهُمْ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ بیشکه هغوی
 چې دی همدوی دي بریالیان (خپلو مقصدونو ته رسیدلي) ﴿قُلْ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدٌ سِنِينَ﴾ وبه
 وایې (الله تعالی کفارو ته تویيخاً خومره خنډ مو تیر کړی دی تاسي په ځمکه کي په شمار دکلونو؟)
 ﴿قَالُوا لَيْفَئِنَّا بَوَّأْنَا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ نووبه وایې کفار خنډ موکړی دی یوه ورځ یا یوه برخه دورځي ﴿فَتَشِ
 الْعَادِينَ﴾ نوته پخپله پوښتنه وکړه له حسابگرو څخه: ابن عباس وایې له دوی څخه دغه عذاب هغه

(۱) أخرجه الترمذی وقال حسن غریب

(۲) التسهیل ۵۷/۲

(۳) القرطبي ۱۵۴/۱۲

موده ٻيڻي هٻره ڪره ڪوم چي دوى په دنيا ڪي اوسيدلي وو ﴿قُلْ إِنْ لَيْسَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ ۽ وبه فرمايې چي
 دى څڻه ڪرى تاسي (په دنيا ڪي) مگر لږه موده؛ امام رازي وايې لکه چي داسي معنالي چي هو ڪي
 رڻتيا تاسو لږ ڇڻه ڪرى ڇکه هغه موده تيره شوه تهر بدل يې لرل او مقصد دوى ته د دنيا ڏر وند موده
 ور پيژندل دى چي د آخرت د مودې په وړاندې خورالږه ده (۱) ﴿لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (که چري بيشکه
 تاسي يې چي پوهېږي) يعني که چري تاسو پوهه او فکر درلوداي نوبه د دنيا حقارت اونه پايدونکي
 متاع درته معلومه وای ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا﴾ ۽ ايا پس گومان کوى تاسي دا چي بيشکه خبره
 داده چي پيدا ڪري مويى تاسي عبث؟ (بې له ثواب او عقابه لکه چارپايان غوندي) ﴿وَأَنْتُمْ إِنَّا لَا
 نَرْجِعُكُمْ﴾ ۽ اوداسي گومان کوى؟ چي بيشکه تاسي به مودته نه راوستل ڪېږي (د جزاء لپاره) نه، هسي نه
 ده لکه چي تاسي گومان کوى بلکه د جزا لپاره راتله شته ﴿فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ﴾ ۽ پس ډير پورته لوى
 لوږدى الله (له گردو عيبونو) مطلق حق باچادى؛ (د تصرف خاوند دى چي څوک وژني څوک ژوندي کوي
 پاک دى له عبثياتو او بيهوده کارونو چي داسي څوک پيدا ڪري چي بې معناوي ڇکه د حڪمت خاوند دى
 ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ﴾ ۽ نشته هي څوک لائق د عبادت په رڻتيا مگر خوهم دى دى مالک
 د عرش ڪريم (عزت ناک دى چي رحمت او خير ترې رانا زلېږي او اڪرم الاڪرمين ذات ته يې نسبت ڪېږي)
 ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ﴾ ۽ او هر څوک چي بولي له الله سره بل خداى (چي دهغه
 عبادت هم کوي هسي خداى چي) نشته هيڅ علمي برهان سندده ته په دغه (عبادت دغير) ﴿فَإِنَّمَا حِسَابُهُ
 عِنْدَ رَبِّهِ﴾ ۽ بيشکه همدا خبره ده چي حساب (جزاء) ددى (مشرک) په نزد درې دده دى ﴿إِنَّهُ لَا يَفْلِحُ
 الْكَافِرُونَ﴾ ۽ بيشکه شان دادى چي برى نه مومي ڪافران (اونه خلاصېږي له عذابه) دسورت پيل يې په
 ﴿مَدَّ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ۽ وفرمايو او پاى يې په ﴿إِنَّهُ لَا يَفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ ۽ وکړ ترڅو د دواړو تر مينځ
 تفاوت څرگندشى اوداد ځمکي آسمان واتن دى د دواړو تر مينځ چي پيل او پاى يې راوړې ﴿وَقُلْ رَبِّ
 أَغْفِرْ وَأَرْحَمَ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ﴾ (او ووايه اى محمده) اى زما ربه مغفرت او رحم وکړه اوته ډير غوره
 دتولو رحم کونکويې) دلته الله تعالى خپل استازى ته داستغفار او استرحام امر کوي او امت ته تعليم
 ورکوى چي د ثناء اودعالاره ونيسئ اللهم اغفر لنا وارحمنا برحمتك التى وسعت كل شئ يا ارحم
 الراحمين اللهم آمين.

بلاغت: پدى آيتونو ڪي چي د بيان او بديع کومې ښکلا وې شته لنډيز يې دادى:

۱- امتنان لکه ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾.

- ۲- تفنن چي ﴿السَّعَى وَالْعَصْرَ﴾ بي و فرمايل سمع بي مفرد او ابصاري جمع راوړل
- ۳- د تقليل لپاره تنكير لکه: ﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ او ياد تاكيد لپاره ده چي دغه تقليل چي له تنكير څخه پيدا شوي ټينگ كړي چي شكر اقليل بي معناده او دغه له ناشكري څخه كنايه راغلي ده
- ۴- استفهام چي غرض ځني انكار او توبيخ دي لکه: ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ ﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ ﴿أَفَلَا تَنْقُوتُ﴾
- ۵- د طباق صنعت لکه چي د ﴿يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ تر مينځ دي.
- ۶- د شرط د خواب حذف چي لفظ ورباندي دلالت كوي لکه دا چي: ﴿إِن كُنْتُمْ تَحْمَدُونَ﴾ او خواب بي دا چي (فاخبروني عنه) يعني كه پوهېږي نو خبر راكړئ.
- ۷- د سلب طباق لکه ﴿وَمَوْجِحِيرٌ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ﴾
- ۸- د كلام تاكيد د حرف جر په زياتوالي سره لکه ﴿مَا أَخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ﴾ چي معنادا چي (ما اتخذ الله ولدا) او ياد اچي ﴿وَمَا كَانَتْ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ﴾ چي په دواړو ځايونو كي د ﴿مِنْ﴾ راتلل د نفی د تاكيد او تشبیه لپاره دي.
- ۹- د طباق بل صنعت لکه: ﴿عَلِيمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾
- ۱۰- تاكيد په ال اولام سره لکه دا چي: ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ نُرِيكَ مَا نَعْدُهُمْ لَقَدِيرُونَ﴾ چي دمخاطبينو دانكار لپاره راغلي دي.
- ۱۱- معنوي طباق لکه چي فرمايي: ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ﴾ ځكه چي معنادا چي (ادفع بالحسنة السيئة) نو دغه معنوي طباق دي.
- ۱۲- د جمع لپاره دواړو راوړل د تعظيم په هكله لکه دا: ﴿رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ او داسي بي ونه ويل چي (رب ارجعني) چي د الله جل جلاله لپاره تعظيم وشي.
- ۱۳- مرسل مجاز چي فرمايي ﴿إِنَّهَا كَلِمَةٌ مَوْقَايُهَا﴾ چي د كلمې اطلاق بي په جمله باندي و فرمايل او دغه اطلاق د جزء مراد ځني كل دي.
- ۱۴- لطيفه مقابله: ﴿فَمَنْ ثَلَّثَ مَوْزِنُهُ﴾ او ﴿وَمَنْ خَفَّتْ مَوْزِنُهُ﴾ د دواړو آيتونو تر مينځ.
- ۱۵- د قصر صنعت لکه: ﴿أَنَّهُمْ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾
- ۱۶- اشتقاقی جناس چي فرمايي ﴿أَغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ﴾
- ۱۷- موزونه سجع چي له تكلفاتو څخه ژغورلي او خورا زياته او مشهوره ده.
(د الله ﷻ) په مرسته د المؤمنون سورت تفسير بشپړ شو.

د(النور)سورت مدنی او خلویست آیتونه لري.

دسورت په وړاندې :

• دالنورسورت له مدنی سورتونو څخه یو دی او تشریعی احکام خیرې اخلاق او سلوک نښې ټولنیزو چارو ته پاملرنه کوی په ځانگړې توگه هغه څه نښې چې مسلمانان باید ورباندې وروزل شي هغوی که افراد دی او که ټولگي همدارازسورت په ډیرو مهمو حکمونو او توجیهاتو مشتمل دی کوم چې په کورنۍ پورې اړوند دی هغه کورنۍ چې دستری ټولنې لپاره زړی (تخم) تشکیلوی .

• سورت هغه ټولنیزاداب څرگندوی کوم چې لازم دی مسلمانان یې پخپل ټولنیزژوندانه کي اړو مړو عملی کړی لکه چې استیذان غوښتل ، پردي ناموس ته نه کتل ، خپل فروج له ناروا کارونو څخه خوندي ساتل اوله پردیو ښځوسره دنامحرمونارینه ووگډون نه کول دی اوگردهغه شیان چې دیوې مسلمانې کورنۍ لپاره یې ترسره کول اړین (ضروری) وی لکه عفاف (پاک لمنی) ستر(حجاب) اوپه شریعتجاندی ثبات او استقامت کول ترڅوچي حرمت یې پرځای وساتل شي اوله ورانې ویجاری څخه یې خوندي پاتی کړي کوم چې کورنۍ او امتونه له اخلاقی پلوه نړوی اوله مینځه یې وړی .

• پدې سورت کي ځیني هغه حدودچي الله تعالی فرض کړی لکه دزناحد ، دقذف حداودلعان حدراغلی دی اودغه ټول حدودپه مجموع کي دټولنې له فساداوېې لاریوڅخه دپاکوالی لپاره فرض شوی ترڅونسبونه گډوډنشی اخلاقی تیت والی انحطاط اوانحلال رامنځته نشی اوامت دفساداوذلت په خوساډنډونوکي غوږپه نشی څوچي شرف اوعرض یې خوندي وی په لنډه توگه دغه سورت ترټولوستر پلوته چې هغه دټولنیزژوندانه هغه له خطراتودک لوری دی پام کوی چې هغه کورنۍ ده اودهغې په وړاندې کي خنډونه اومشکلات شته دی چې غواړی هغه له مینځه یوسی سربیره پردې په سورت کي لور اخلاق ستر حکمتونه ښائسته لارښوونې راغلې چې دعزتمن اوله فضیلت نه ډک ژوندانه تداوونه اېږدي ځکه نوعمربن الخطاب دکوفې خلکوته یولیک ولیکل چې پکي راغلی وو :

خپلومیرمنوته سورت النور ورزده کړئ .

تسمیه اونومول یې :

دغه سورت ته سورت النورپدی وایي چې ربانی وړانگې اوانوارپکي دشرعی احکامواو انساني فضائلوچي دالله له نور څخه یوه شغله ده له ورايه ځلیرې اودالله دفیوضاتواوبرکاتو احساناتو ټولگه ده

فرمایي ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ اللَّهُمَّ نور قلوبنا بکتابک المبين یارب العلمین آمین .

الله تعالی فرمایي :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿مُورَةُ اَنزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنزَلْنَا فِيهَا اٰیٰتٍ يَّبَيِّنُ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ﴾ ① الزَّٰنِيَةُ وَالزَّٰنِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةً وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابُهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ② الزَّٰنِي لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَٰبِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّٰبِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ وَحَرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ③ وَالَّذِيْنَ يَزْمُنُ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَا

يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاحَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَدُوا بِأَحْدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ وَاللَّهُ يَدْرُسُ لِمَنِ الصِّدْقُ ﴿٣﴾ وَالْخَمِيسَةُ أَنْ لَعَنَتِ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤﴾ وَيَذَرُوا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لِمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٥﴾ وَالْخَمِيسَةُ أَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِآيَاتِكُمْ غَضَبٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسِبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا أَكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٨﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿٩﴾ لَوْلَا جَاءَهُمْ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَادِبُونَ ﴿١٠﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَسَكُتُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ إِذْ تَلَقَّوهُ بِأَلْسِنِكُمْ وَقُولُونَ يَا أَفْرَاهُ كُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٢﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَنَكَ هَذَا بَهْتَنٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ يَعْطِيكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُزْمِرِينَ ﴿١٤﴾ وَبَيَّنَّ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

(۲۰) النور ۱-۲۰

لغتونه:

(سورة) سورت په لغت کي سترې رتبې اولوري مرتبې ته وايي او هغه ټولگه آيتونه چي پيل او پاي يې معلوم دي ځکه سورت بولي چي ستره مرتبه او شرافت لري لکه جگ ديوال ته هم (سور) وايي (الزنى) زنى حرامي وطى ته وايي او فاحشه يې هم بولي چي په بدى کي منتهاته رسيدلى وي زاني يې فاعل دى اهل نجدى (زنا) ليکي (دافه) له رؤف څخه مشتق اونرم زړه مهربان ته وايي (اغصنات) پاک لحنو ميرمنوته وايي (احصان) منعي ته وايي او ځکه نوميرمنوته محصنات ويل کيږي چي خانونه يې له بدو افعالو منع کړي او برج ته هم حصن وايي ځکه هغه د بهمنان منع کوى (بدرا) له (دره) څخه اود دفع کولوته وايي (الشيع) له شاع څخه اخيستل شوى او ظهور خپراوى ته وايي (عصبه) هغه ټولگي او دلگى ته وايي چي ځيني يې د ځينو نورو ملاتړ کوي.

دنزول سبب:

۱- روايت کيږي چي يوه ښځه چي (ام مهزول) نوميده ناولى کارونه يې کول يعنې زنا به يې کوله او په سړي به يې داسي شرط ايښودل چي ددې نفقه به ورکوى نوله مسلمانانو څخه يو چا د هغې دنکاح کولو

ده وکړه اورسول الله ﷺ ته یی په دی هکله وویل نوالله تعالی داآیت نازل کړ: ﴿وَالرَّايَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا رَجُلٌ مُّشْرِكٌ﴾ (۱)
 ب. ابن عباس (رض) وایي چي هلال بن امیه درسول الله ﷺ په وړاندی پخپله ښځه تور ولگاوه چي له (شریک بن سحما) سره توره شوې رسول الله ﷺ ورته وفرمایل یا به شاهدان تیروي اویا به دی پر ملا دړې درکول کیږی حد به درباندي جاری کیږی نوهغه وهیل ای رسول الله ﷺ کله چي یو څوک له خپلې میرمنې سره یو څوک وویني بیابانه نو په شاهدانو پسې گړزی؟ زمادی په هغه ذات قسم وی چي ته یی په حق را استولی یی زه رښتیا ویونکی یم اوالله دی هغه څه رانازل کړی چي زماشاله (حد) څخه ورغوری نوییاد آیتونه نازل شول: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ﴾ (۲)
 تفسیر:

﴿سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا﴾ (دایو عظیم الشان) سورت دی چي نازل کړی دی موږ) یعنی داد قرآني جوامع سورو څخه یو ستر سورت دی چي موږ تاته ای محمده نازل کړي ﴿وَفَرَضْنَاهَا﴾ او فرض کړی دی موږ) له نطعي او ایجابي احکامو څخه) ﴿وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ او نازل کړی دی موږ پدی قرآن کي ښکاره آیتونه د شرعي احکامو څو ستاسولپاره ای مؤمنانو دلاري مشال وي اود انزال کلمه په تکراري ډول ځکه راوړل شوی چي په شان کي یی زیات اهتمام او پاملرنه وشي لکه چي فرمایي مادغه یوازي د تلاوت کولو لپاره نه دی نازل کړی بلکه د عملي کولو او تطبیق لپاره یی نازل کړی دی ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ ددی لپاره چي تاسي (پرې) پند واخلئ (اوپه موجب یی عمل وکړی وروسته الله تعالی دا احکاموپه بیانولو پیل کوی اود زنا د حد په هکله فرمایي ﴿الرَّايَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ﴾ هغه ښځه چي زنا یی کړی وی او هغه سړی چي زنا یی کړی وی (غیر محصنین وی) پس وهی تاسي (په دی سخته گناه باندې هریوله د غود و اړوسل دړې) ﴿وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ﴾ اوندی نیسی تاسولره په دغو دواړو (زنا کارانو) زړه سوی مهربانی (په انفاذ) د حکم د الله کي (چي په کراری وهی اویا شمیر ورلږ کړي بلکه مزبوت یې ووهي مجاهد وایي معنادا چي د الله حدودمه معطل کوئ او د شفقت او مرحمت له مخې هغه بیخی له پامه مه غورزوی) (۳) ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ که یی تاسي چي ټینگ یقین په الله او په ورځې د قیامت لری (نود الله جل جلاله حدودمه پریردی او په زانیانو شفقت مکوی ځکه د زنا گناه ددی وړنه ده چي څوک دی ورباندي ور حمیری او شفقت دی پری وکړي) ﴿وَلْيَشْهَدْ عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ او حاضر دی شی عذاب کولوددی دواړوته ته یوه ډله د مؤمنانو ترڅو ددی زجر زیات

(۱) رواه احمد والنسائي

(۲) رواه البخاري اود بحث بشپړه کیسه زموږ په تالیف روائع البیان ۸۰/۲ کي وگورئ

(۳) التفسير الكبير ۲۳/ ۱۴۸

او تعذيب يې اضافه شي ځكه كله كله تر عذاب رسوايې ډيره د ژغورنې سبب كيږي ﴿الرَّائِبُ لَا يَكُونُ
 زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً﴾ (زناكار سړی نه نکاح کوي مگر خوزناکاره ښځه يا مشرکه ښځه) يعني له زنا كار سره
 نه ښايي چي عفيفه پاک لمنه شريفه ښځه په نکاح واخلي بلکه هغه لکه خان غوندي ښځه په زعفر
 اومينه غواړي اوياهغه چي ترده هم لاناوولي بدکاره وي اويابېڅي مشرکه بت پرسته وي ﴿وَالزَّانِيَةُ
 يَكُونُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ﴾ اوزناکاره ښځه نه په نکاح کوي (ددی سره په رغبت او محبت) مگر زنا کړ
 اويامشرک سړی يعني اوله ناوولي بدکاره ښځي سره نه ښايي چي پاک پريولي مسلمان ورسره نکه
 وتری بلکه هغه ورسره وږدي چي ددی په شان دولی اوياتردی هم زیات بدکار او کفر مشرک وي ځکه
 پاک نفسونه نه غواړي چي له فاسقاتو، بدکاره ښځوسره دنکاح تړون وکړي امام فخر رازی فرمایي چي
 ترتیولو غوره تفسیر چي ددی آیت په هکله راغلی دادی چي پلیت فاسق هغه چي روزگاری زنا وفسقوی
 دصالحاتو میرمنوسره رغبت نلري بلکه دخان په شان پلیته خبیثه اومشرکه ښځه لږی همداسي فاسقه
 ښځه دنیکانو صالحانو په نکاح کولو کي رغبت نلري او ورڅخه کرکه کوي هغه څوک غواړي چي ددی نه
 جنس څخه وي اود فاسقانو مشرکانو له ډلي څخه وي لکه چي وايي: دخیر کار پرته له پرهیزگريه سړی بل
 څوک نه کوي اوکله ناکله یوڅه دخیر کار هغه هم کوي چي پرهیزگاره نه وي دلته هم داسي ده ﴿وَمَنْ
 ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ اوحرامه کړي شويده دغه زنا اويانکاح له بدکارو سره پرمؤمنانو او صالحانوڅخه
 چي پکي خورازيات ستر ضرورنه دي (۱) بياالله تعالی دقذف حد بيانوي فرمایي چي: ﴿وَالَّذِينَ يَزْنُونَ
 الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةٍ مُّشْكَلَةٍ﴾ اوهغه کسان چي ولي محصنې (عفيفاتي شريفاتي) ښځي چي نسبت
 دزناورته وکړي بيارانه ولي (په دعوی خپله باندی) څلورتنه شاهدان (عادلان چي ددوی تور ثابت کړي
 کوم چي په ښځويي دزنالگولي وي) ﴿فَأَجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً﴾ پس ووهئ تاسي (ای حاکمانو) دغه
 هريو (دقاذفونو) اتیادري (ځکه دوی دروغ ویلي او پاكي مېرمني يې توري کړي اود خلکو په
 ناموسونو کي غوپه شوي دي) ﴿وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَفْعَةً أَبَدًا﴾ اومه قبلوی تاسي له دوی نه شاهدي هيڅکله
 (تر مرگه پوري) يعني ددوی په عذاب داهم ورزيات کړی ځکه چي انساني کرامت ته يې په سپکه کتلی
 دی نوترهغوی چي په دروغواوبهتان ټينگ وي شاهدي يې مه منئ ﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾
 اودا (قاذفان) هم دوی دی فاسقان وتلی له طاعته دالله عزوجل ځکه چي دکبيره گناه مرتکب شوی
 اوسترجرم يې کړی دی ابن کثيروايي چي الله ﷻ په قاذف باندی چي دخپل تور په هکله شاهدان رانه
 ولی دري حکمونه واجب کړي لومړی داچي اتیادری دی ووهل شی دوهم داچي هيڅکله دی گواهي
 (شاهدي) ونه منل شی اودريم بياد اچي دوی فاسقان دی، نه دالله په وړاندي اونه هم د خلکو په مخ کي

(۱) پدې کي د مفسرينو دوه قوله دي لومړی دالتسهيل مؤلف غوره کړی اودوهم بياد ابو السعود او قرطبي خوښ دی.

عدلان کيدای شی (۱) ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا﴾ مگر هغه کسان چي توبه وباسي (اور جوع و کړی الله ته) او اصلاح کړی (نیت او عمل خپل بل واریه پاکوښخو د زنا تور نه لگوي ابن عباس وایي معنادا چي خپله توبه څرگنده کړی ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (پس په تحقیق الله ښه مغفرت کونکی دی) د گناهونو ډیر رحم والادی (په انعام دا جر يعني دوی ته عفو وکړی اوله گناه یې تېر شي هغه بایللي اعتبار بیرته ورکړی شاهدي یې ومني ځکه الله جل جلاله غفور رحیم دی دخپل بنده توبه منی کله چي خپل خان اصلاح کړی وروسته بیا الله پاک دهغه چا چي خپله مېرمن په زنا تور نه کړی (چي دغه ته په عرف کي لعان وایي) حال د سي بیانوي ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ﴾ او هغه کسان چي ولی ښځی خپلي (په تور د زنا) ﴿وَلَوْ يَكُنْ لَكُم مِّنْهُدًى﴾ ﴿إِلَّا أَنْتُمْ﴾ حال دا چي نه وی دوی ته شاهدان (پدی کار د زنا کي) پرته له خپله خانه ددوی ﴿فَشَهَدَةُ﴾ ﴿أَخِيْمٍ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾ (پس واجبه ده پدی کي) شاهدي دیوه ددوی څلور شاهدي په (نامه) دالله (په خبره چي) بیشکه دی خامخاله رښتیا ویونکودی (يعني شاهدي دیوه ددوی چي ورڅخه د قذف (حد) ليري کوي داده چي څلور ځلي شاهدي ووايي چي د څلور و شاهدانو پر ځای ودریږی ﴿وَالْخَمْسَةُ أَنْ لَعَنْتَ اللَّهَ عَلَيْهِ﴾ او پنځمه شاهدي داسي ده (چي بیشکه دالله لعنت دی وی پردغه (میره) ﴿إِنْ كَانَ مِنَ الْكَذِبِينَ﴾ که وي دی (میره) له دروغ جنانو څخه (په دغه تورن کولو د ښځي خپلي کي په زنا بندی ﴿وَيَذَرُهَا عَنِ الْعَذَابِ﴾ او دفع کوي له دغی ښځي څخه عذاب د (حد زنا په وینا د میره سره) ﴿أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَذِبِينَ﴾ دا چي شاهدي ووايي دا (ښځه) څلور واری شاهدي په (نامه) د الله چي بیشکه دا (میره زما) خامخاله دروغ ویونکودی (په تورن کولو زما کي) ﴿وَالْخَمْسَةُ أَنْ عَصَبَ اللَّهُ عَنْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ او پنځمه (داسي ده چي ووايي) بیشکه غضب دالله دی وی پردی (ښځي) که چيري وي (د امیره مي) له صادقانو رښتیا ویونکو څخه (په تورن کولو ددی کي په زنا باندی) ﴿وَلَوْلَا فَسَلَّ اللَّهُ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ﴾ او که نه وی فضل (احسان) دالله پرتاسي او رحمت دده (په ستر او پتولو، خواب دلولو محذوف دی او هغه هم د تهویل لپاره تقدیر یې داسي دی چي ارو مروه یی رسوا کړی وای تاسي ار عذاب به یې درکړی وواوه پر ځله مسکوت عنه تر منطق ابلغ وي ﴿وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ﴾ بیشکه الله ډیر توبه قبلونکی لوی حکمت والادی (اوله دی جملې څخه دلغان حکم هم دالله په حکمت بنادی؛ دلولا خواب لکه چي ومو ویل محذوف دی اولکه ویل شوی دی که چیری دالله فضل او احسان نه وای نر هغه څه به رامنځته شوی وای چي دیان په توان کي نه راځی او دالله د حکمت څخه یو داهم دی که چیری یی دغه لعان په دی توگه نه وی فرمایلی او روا کړی توبه بیا په میره باندی د قذف حد واجب شوی ووسره له دی چي ظاهره خودی رښتیا ویونکی بریښی ځکه دی هم په رسوا یې کي ورسره گډ دی او که چیری دده

خوځلی شاهدي په ښځه باندې د خدمت موجب گرزیدلی وای نوبه په هغې شفقت نه ووراغلی وکړه د هغې
 خوځله شاهدي په ده باندې د قذف د خدمت موجب گڼل شوی وای بیابانه دده په هکله د شفقت څرگندونه
 وای فسبحانه ما اعظم شانه واوسع رحمته وأدق حکمته (۱) وروسته له دې الله تبارک و تعالی دافک
 کیسه بیانوی هغه چې په پاک لمنې پاکیزه او د برائت توتې حضرت صدیقې رضی الله عنها پورې دهېښت
 اود روغ تور لگول شوی وو (۲) نو فرمایي : **إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ** په بیشکه هغه کسان چې راوړې دی غېږ
 دروغ (او بدترین بهتان چې د حضرت عائشې رضی الله عنها تورن کول دی امام فخر رازی د یې افک
 د دروغو او افتراء وروستی سرحد ته وایې اود ټولو مسلمانانو په دې اجماع ده چې مراد له دغه افک څخه
 د حضرت عائشې چې د معصوم پیغمبر صلی الله علیه وسلم مبارکه میرمن وه تورن کول دی (۳) **عَصَةُ**
مِنْكُمْ یوه ټولې ده له تاسې (مسلمانانو) څخه اود دوی په سر کې ابن سلول د نفاق بڅرکی وو **لَا**
تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ (دروغو) چې شردی تاسولره (ای آل بوبکره)
 بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسې ته (چې پکې ستر شرف دی ځکه چې دام المؤمنین د برائت په هکله و چې
 رانازلېږي اود دغه لوړ شرف او فضل دی مفسیرین کرام وایې چې پدې کې له پنځو جوهاتو خیر شنه دی
 دام المؤمنین برائت، اود هغې د عزت په باب د وحی نزول اود هغې د شان ستر توب ستر اجر په دې تور باندې
 ورکول کیږي د مؤمنانو لپاره پند او نصیحت اوله مفتریانو کسات اخیستل کیږي (۴) **لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا**
اَكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ مقرر دی هر سړی ته له دغو (بهتان و بونکېو جزاء) هغه څیز چې له گناه څخه یې گټلی
 دی (په اندازه د دوی د هغې) **وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ** او هغه څوک چې پورته یې
 کړلوی (پېټی) د دغه (بهتان او شائع یې کړل دروغ چې د منافقانو سرداران ابن سلول دی) شته ورته عذاب
 لوی (دوزخ په آخرت کې) **لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ** ولي نه ای مؤمنانو په هغه وخت چې واوریده تاسې دا خبره
 (د افتراء او د صدیقې عائشې (رضی الله عنها) تورول) **ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ حَبْرًا** گمان
 کاو وایمان داره سړیو او ایمان داره ښځو په نفسونو خپلو (په خپلو منځو کې) د خیر (خبرې) یعنی ولې یې
 د خیر گومان نه کاو او ژر تر ژره یې د تومت لگول په هغه چا چې د هغه سپیڅلتیا او پاکي یې لیدلې وه
 منل ځکه هم دا ایمان غوښتنه ده چې مسلمان دی په بل مسلمان وروږد عیب او پیغور خبره تپل نه مني
 ابن کثیر وایې چې دغه د الله جل جلاله له لوری د ادب ښوونه ده چې مؤمنانو ته فرمایي کله چې ځینې
 د دوی په بدو خبرو کې د ویدل چې ولې مو دغه پخپل خان باندې نه قیاس کاوو دا چې له تاسو سره هسی
 نه ښائیدل نوله ام المؤمنین رضی الله عنها سره خوبه په اولی طریقه نه ښایي روایت کیږي چې د ابو ایوب

(۱) ارشاد العقل السليم ۸/۴

(۲) وگوره تفصیلی کیسه زموږ په کتاب روائع البیان کې ۱۱۷/۲

(۳) التفسیر الکبیر ۲۳/۱۷۲

(۴) التسهيل ۲۱/۳

صلى الله عليه وسلم ما ندينني خيل خاوند ته وويل ايا هغه څه دى اوربدلي چي دعاشي په باب يې خلك وايي؟
هغه ورته وويل هو! اودغه سراسر دروغ دى ايا نه اى دايوب موري؟ دغه کار کوي هغه وويل نه په والله
که يې وکړم نو هغه ورته وويل چي قسم په الله عايشه رضی الله عنها ترنا بهتره ده (١) ﴿وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ
كَبِيرٌ﴾ او ويلي وي دوى (تولو داسي) دا خبره ښکاره دروغ ده ﴿لَوْلَا جَاءَهُ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ﴾ ولي نه
رسته (دوى) پدې خبره څلور شاهدان (چي شاهدي ورکړي پدې قذف (ددې) ﴿فَإِنْ لَّمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ﴾
پس کله چي يې نه راوستل څلور شاهدان (پخپله دعوا باندې) ﴿فَأُولَٰئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَذِبُونَ﴾ پس
دغه کسان په نزد دالله کي هم دوى دروغچنان دې (دوى دالله په حکم او شريعت کي مفسدين
ودروغچن دى پدې کي توبيخ او تړتل دى دهغه چالپاره چي لومړى ځل يې دغه تور واوریده او هغه يې
ترديد نکړ ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ او که نه وای فضل دالله او احسان دده په
دنیا و آخرت کي (چي تاسي ته يې مهلت درکړ او سمدستي يې عذاب درته نه راواستوو)
﴿لَسَكُنْتُمْ فِي آفَاقٍ مَّشْهُورَةٍ بِعَذَابٍ عَظِيمٍ﴾ خامخا رسيدلى به ووتاسي ته په هغه دروغ کي چي غوږ يې وهلي
تاسي به هغو (دروغو) کي لوى عذاب (چي درې وهل اورتل به ورته ډير آسان وو) قرطبي وايي دغه دالله
له لوري دهغه چالپاره چي دافک په هکله يې غوږ يې وهلي دى ډير ژور عتاب دى خودالله په رحمت يې په
دياکي دوى پټ کړل او په آخرت کي بيا هغه چاته کوم چي توبه گارشي عفو او مغفرت کوي
(٢) ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِآلِيسِنَا﴾ کله چي واخيست تاسودا (افک) په خپلو ژبوسره (چي ځيني له ځيني نورو څخه
پوښتنه کوله: مجاهد وايي معنادا چي ځيني کسانو به ځيني نورو ته روايت کاوو چي دامې له فلاني
واوریده او فلاني هسي ويل (٣) ﴿وَتَقُولُونَ يَا أَفْوَهِكُمَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ﴾ او ويله به مو په خولو خپلو سره
هغه خبره چي نه وو تاسو ته په هغه باندې هيڅ علم (بلکه محض دروغ او بهتان وو) ﴿وَتَحْسِبُونَهُ هِينًا وَهُوَ
عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ﴾ او گڼله تاسي دغه خبره آسانه کوچنۍ گناه چي عذاب يې نشته حال دا چي دغه (خبره) په
نزد دالله کي ډيره لويه ده ځکه چي د مسلمانانو په اعراضو کي لويدل دى) په التسهيل کي وايي چي الله
دوى په دريو څيزونو باندې و تړتل لومړى دا چي په ژبو اخيستل يې چي له دى تور څخه به يې پوښتنى
کولى دوهم دا چي پخپله به پکي گډېدل دريم دا چي هغه يې ورکوتې گناه گڼله او سره له دى چي دالله په
نزد خورا ستره گناه ده اودا چي الله تعالى هغه په دى الفاظو چي: ﴿بِآلِيسِنَا﴾ ﴿يَا أَفْوَهِكُمَا﴾ دى
راوړه گڼه يې داده چي دغه خبري اصلا يوازي په ژبو وويل کېدې او په زړونو کي نه وې ځکه دوى ته يې

(١) مختصر ابن کثير ٥٩١/٢

(٢) القرطبي ٢٠٣/١٢

(٣) المختصر ٥٩١/٢

پخپلوزرونو کي حقيقت نه وو معلوم (۱) ﴿وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا﴾ (ولي نه کله چي تاسي دا خبره واوریده ويل تاسي چي نه ښايي موږ ته دا کار چي خوله و خوځوو پدې خبره باندې) دغه گړدو مؤمنانو ته عتاب دی يعني ولي موله لومړی اوریدلو سره دغه خبره تکذيب او تردید نکره چي ويلي موږای موږ ته نه ښايي پدې خبره خوله پرانيزو يايي چاته وکړو ﴿سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ﴾ (پاکي ده تالره (ای ربه) دا ډېر لوی دروغ دی) يعني سبحان الله چي در رسول الله صلى الله عليه وسلم په ماندینه هغه چي پاکيزه طاهره ده داسي ستره گناه ترل شوی او افتراء کړی ده دغه خورا ستر جرم دی زمخشري وايي چي دغه د امر د سترتوب او استبعاد په هکله تعجب دی اودغه عمومي قاعده ده چي د تعجب د چارو د ليدو په وخت کي سړی تسبیح وايي (۲) ﴿يَعْظُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا﴾ (پند در کوي الله تاسي ته (او منع کوي مو) چي بيا ونه گړزی دې خبرې ته هيڅکله ﴿إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (که چېرې یی تاسي مؤمنان (ځکه ایمان له دغسې بهتان ويلو څخه سړی راگړزوي پدې کي (پند اخیستلو لپاره هڅونه ده) ﴿وَرَبِّهِ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ﴾ (اويانوي الله تاسي ته آيتونه (پند هغه چي په شرانعو او نیکو ادابو دلالت کوي ترڅو تاسي ورباندې پند واخلی او ادب زده کړی ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (او الله ښه علم والا ښه حکمت والا دی (مصالح د بندگانو ورته معلوم او په تدبير او تشريع کي حکمت لري) ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ﴾ (بيشکه هغه کسان چي خوښوي دغه (خبره) چي خوره شي بدنامي (زنا، رذالت او نور منکرات) ﴿فِي الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (په حق د هغو کسانو کي چي ایمان یې راوړی دی او پاکان دي) ﴿لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ (شته دغو کسانو ته عذاب دردناک په دنيا او آخرت کي) (چي په دنيا کي د قذف (حد) ورباندې جاري کېږي او په آخرت کي د دوزخ عذاب ورکول کېږي حسن رحمه الله وايي پدې وعيد باندې منافقين په غوږ وهل شوی ځکه هغوی دغه خوښوله او در رسول الله صلى الله عليه وسلم رېږول يي مقصد و او دغه د کفر او لعنت موجب دی (۳) ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (او الله ښه عالم دی او تاسو نه پوهیږي يعني الله په پتو رازونو او نيتونو ښه خبردار دی امام فخر رازی وايي چي دغه جمله په خورانه ځای کي واقع شوی ده ځکه د زړه مينه او محبت يو پټ څيز دی موږ په هغه باندې پرته له ښوونښانونه پوهیږو او الله جل جلاله خو په هر څه پوهیدونکی دی دغه یادونه دلته بېخي پر ځای ده اوزجر لپاره ښه کارونکی ده ځکه څوک چي د بدنامي خپرېدل خوښوي که څه هم دغه خوښونه په زړه کي پټه ساتي خو پدې پوهیږي چي پدې باندې الله تبارک و تعالی علم لري اود سزاوړ کولو اندازه یې هم

(۱) التسهيل فی علوم التنزیل ۲۲/۳

(۲) الکشاف ۲۲۵/۳

(۳) البحر المحیط ۴۳۹/۲

در نه معلومه ده (۱) ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ او که نه وای فضل و حسن دانه پرتاسي باندی اور حمت مهربانی دده (دانه وای) چي بیشکه الله ښه نرمي کونکی ښه رحم والادی (نوبه یی دوی هلاک کړی او مغلوب کړی وای او هغه څه به پښی شوی وای چي له انسانی صور څخه پورته او اټکل یی ممکن نه دی. بلاغت :

پدې آیتونو کي چي د بدیع اویان کومي ښکلاوي شته لنډيزی دادی :

۱- تنکیر د تفخیم لپاره لکه چي فرمایي ﴿سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا﴾ يعني دغه دستر شان درلودونکی سورت دی چي الله پاک نازل کړی دی.

۲- اطناب چي لفظ مکرر راوړل شی چي ﴿وَأَنْزَلْنَا﴾ دی او فرمایي ﴿وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ چي په مکله یی بشپړ اتمام اوزياته پاملرنه وشي اودغه ته ذکر د خاص وروسته له عام څخه وایي.

۳- استعاره چي فرمایي ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ﴾ رمی په درانه شي لکه ډبره ویشتلو ته وایي وید د ژبې د وار کولو لپاره استعمال شوه ځکه دغه هم لکه حسی رېراو تکلیف غوندی ده نو پدې کي لطیفه استعاره نغښتي ده.

۴- پارونه او هڅونه لکه دا چي : ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ لکه چي ته وایي که نړی داسي به وکړی ؟

۵- د مبالغې صیغې چي فرمایي ﴿تَوَابٌ حَكِيمٌ﴾ او ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ځکه چي فعول او فعال دواړه د مبالغې صیغې دی او پدغو صفتونو کي وروستي حد رسیدلو ته وایي.

۶- د طباق صنعت لکه د ﴿الصَّادِقِينَ﴾ او ﴿الْكَذَّابِينَ﴾ ترمینځ چي دی.

۷- د ﴿وَلَوْلَا﴾ د خواب حذف چي د تهریل او هیبت لپاره راغلی کله چي فرمایي ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ

عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ﴾ اوداددې لپاره چي وهم او فکر هرلوری ته وزغلی اود زجراو تهدید هرلوی ولتوی او په اندازه کولو کي تر هوره شی.

۸- د طباق صنعت چي فرمایي ﴿لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ او ﴿وَتَحْسَبُونَهُ هَيَّا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ

عَظِيمٌ﴾ چي دلته د شر او خیر مطابقت کړي همدا سې بی دهیښ او عظیم ترمینځ طباق راوړی دی.

۹- له غیبت څخه خطاب ته التفات چي پدې کلام کي راځي ﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ﴾ چي ښانیدوداسي چي وویل شي (ظننتم) اوله دې څخه یې د توبیخ (مبالغې لپاره عدول وفرمایيل اوبل داچي دایمان غوښتنه هم داده چي په مؤمنانو به د خیر گومان کوئ.

۱۰- ﴿لَوْلَا جَاءُوكَ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ﴾ دلته تحضيض یا تبزول دی یعنی (هلا جاوا) ولی نه راعل په خلور و شاهدانو او مقصدور څخه توبیخ او ملامتیاده.

۱۱- تعجب چي پدې کلام کي دی ﴿سُبْحَنَكَ هَذَا بَهْتَنٌ عَظِيمٌ﴾ پدې کي دهغه چاپه هکله تعجب دی چي هسي وایې، ددی کلمې په اړه چي ﴿سُبْحَنَكَ﴾ ده قاعده داده چي هغه دالهی عجیب صنعت دلیدلو په وخت کي ویله کیږي اودا چي دداسي عجیبه څیز پیدا کول هم دالله له قدرت څخه بهرنه دی الله لره له دې څخه پاکی ده چي تر توان بی یو څیز وتلی وی بیا وروسته دهر عجیبه څیز دلیدلو په وخت کي ویل کیږي.

فائده: داچي الله تعالی دزنا په هکله بیان په ښخوپیل کړی اودغلا په هکله په نارینه و و خواب داچي زنا له ښځی څخه خورابده او جرم سزایی زیاته ده او غلاله نارینه څخه چي هغه دغلا په باب زړه ورهم وی اوزور ورهم ځکه الله هلته فرمایي ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾.

تنبيه:

داچي الله تبارک و تعالی په احسان سره تعبیر فرمایلی او وایې چي: ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ﴾ پدې کي خورابریکه اشاره پته ده هغه داچي دپاکانو مؤمنانو او پاکانو مؤمناتو تورول دقذف دحد موجب گرزي او که چېرې سړی یا مېرمنه په بدلمني او فجور باندې مشهور و و نو په تور لگونکي باندې یې حده جاري کېږي ځکه چي د فاسق بد کرداره کرامت له مینځه تللی دی لطیفه:

ولي الله تبارک و تعالی له دی ویناچي: ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ دی دی ویناته چي ﴿تَوَابٌ حَكِيمٌ﴾ دی وگرزیدو؟ سره له دی چي رحمت له توبی سره وړدی خواب داچي الله جل جلاله په بندگانو باندې دستر اراده فرمایلی چي لعان یې روا کړی دی ترڅو دز و جینو تر مینځ ترسره شی که دانه وایې نوبه په مېړه باندې دقذف حد جاری کیدو او ظاهره خوداده چي هغه رښتیا وایې او که یوازی دده په لعان کفایت شوی وای نوبه په مېرمن دزنا حد جاری کیدلو نو د حکمت همدغه غوښتنه ده چي داسي حکم یې روا کړ او عذاب یې له دواړو څخه پدې شاهدیو وړ او وفسبحانه ما او سع رحمته و اجل حکمته (۱)

الله تعالی فرمایي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُرِيدُ أَنْ يَهْدِيَكُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٥٢﴾ وَلَا يَأْتِلْ أَرْوَاحُ

(۱) وگوره په اسلامي حدودو کي تشریعي حکم زموږ په کتاب (تفسیر آیات الاحکام) کي ۵۲/۲

تَقْدِرُ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَقْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ
يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَزُمُونَ الْمَغْصَنَاتِ الْعِفْلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَ يُؤْخَذُ مِنْهُمْ أَلْفُ يَوْمٍ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾ الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ
لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مَبَرَّاتٌ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ
بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا
تَدْخُلُوهَا حَتَّى يَأْذَنَ لَكُمْ بَعْدَ لَكُمْ أَنْ تَدْخُلُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ
بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضِهِمْ وَأَتَقَرُّوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَكُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُهُنَّ مِنْ
أَتَقَرُّنَّ وَتَحْفَظُنَّ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يَبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْإِرَةِ مِنَ الرِّجَالِ
أَوْ الْوَلَدِ الَّذِينَ لَا يَبْظَهَرُونَ عَلَى عَوْرَتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى
اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾ وَأَنْكِحُوا الْأَيْمَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ
بَكُرْتُمْ فَتَرَاءَ بَعْضُهُمْ أَلْفٌ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَغْفِرِ الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْفِرَ اللَّهُ مِنْ
فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي
مَاتَكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَبِيتَكُمْ عَلَى الْإِفَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِنَبْتِغُوا عَرْضَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ
إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبِينَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ

﴿٢١﴾ التوبة: ٢١-٢٤

مناسبت او تراو:

کله چي الله تعالى د (افک) پيښه ياده کړه ورپسې يې ددی تنبيه راوړه چي شيطان له لومو څخه هغه
چي انسانانوته يې د شر وفساد لوري ته د بېلولو لپاره خپرې کړې ځانونه وژغورئ اوبيا يې د استيزان
لپاره ادا ب او اخلاق ذکر کړل ولي چي د (افک) تور لگولو لپاره منافقينوته ځکه موقع په لاس ورغله چي
ناڅاپه دغه مخامخ کېدل پېښ شول نوالله په مسلمانانودالزام کړل کله چي کوم انسان يوکورتته دننه

کیرې سږم دی وکړی او اجازه دی ترلاسه کړی او ورپسې یې دسترګود خوندي ساتلو او پتولو امر وکړه راورل.

لغتونه :

(بائل) له (الیه) څخه اخیستل شوی اولوري قسم ته وايي اوله دې څخه ده چې (يُولَدُ مِنْ سَاتِهِمْ) یعني قسمونه اخلي (الغصنات) عقیقاتی، پاک لمنې (مِرْوَن) منزله او پاکان چې له تهمتونو بری او پاک وي (تَنَاسُوا) په لغت کې دالفت طلب ته وايي (بغضوا) (غض البصر) سترګې ټنګته کولو او بانو په بنو ایښودلو ته وايي (خُرْمَن) د ځمار جمع ده او هغه څادر ته وايي چې میرمن یې په سر کوی اولکه چې ویل کېږي (خمر و الآتیه) یعني لوښی پټ کړی برغولی او سرپوښونه ورباندې کېږدي (جوهن) د جیب جمع اوسینې ته وايي (ګرېوان یې ښه معناده) (الاربه) ښځو ته اړتیا.

د نړۍ سبب :

۱- ابوبکر صدیق رضی الله عنه به (مسطح بن اثاثه) ته دهغه دمسکنت اولوړې له سببه یوڅه ورکول چې هغه یې خپلوان او قریب وواو کله چې د (افک) پیښه وشوه مسطح رضی الله عنه هم هغه څه وویل چې وې ویل نو حضرت ابوبکر رضی الله عنه (کله چې دعائشې رضی الله عنها براءت آیتونه نازل شول) قسم وخور چې (مسطح) ته به هیڅ ګټه نه وررسوي اونه به ورسره مالی مرسته کوی بیا الله جل جلاله دا

آیت نازل کړه ﴿وَلَا يَأْتِلْ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ﴾ د آیت ترپایه نو ابوبکر رضی الله عنه وویل زما دې قسم وي چې زه دا غواړم چې الله تعالی ماته ښه وکړي او بیا یې مسطح ته هغه لګښت قلنگ کوم چې پخوا یې ورکاوه پیل کړ او قسم یې وکړ چې هیڅکله به یې ورڅخه دریغ نکړم (۱)

ب- علی کرم الله وجهه فرمایي چې یو تن در رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې د مدینې په کومه لاره تیریدو نویوې میرمنې ته یې وکتل او هغې ده ته وکتل اود دواړو ته شیطان وسوسه ور واچوله چې دواړو یو بل ته د خوښۍ او اعجاب کتنه تبادله کړه چې دغه سړی په لارې روان او هغې ته یې کتل ده په وړاندې دیوال راوړسیده او هغه ورسره ټکر شو پوزه یې ماته شوه او وینې ترې بهیدلې نویې قسم وکړه دا وینې ترهغو و وینځم ترڅو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسیدلې نه یم اودغه کیسه مې نه وی ورته کړې هغه (صلی الله علیه وسلم) ته راغی او کیسه یې توله ورته تیره کړه نور رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل چې دغه ستاد ګناه غذاب دی بیا الله جل جلاله دا آیتونه نازل کړل : ﴿لِلْمُؤْمِنِينَ بَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ د آیتونه ترپایه (۲)

تفسیر :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ﴾ ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو) د شیطان د ګامونو متابعت مکوئ (چې د فاحش تورو نو خپرو ل کوي او بدنامي اوزنا تورو نو ته

(۱) القرطبي ۲۰۷/۱۲

(۲) الدر المنثور للسيوطي ۲۰/۵

غوربانی) ﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ﴾ او هر چا چي دشيطان د گناهونو متابعت و کړه هغه لاره او سیرت
 یی خپل کړ ﴿فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ (نویسکه دغه (شیطان) امر کوی (خپل پلوی او تابع ته)
 د بدو کارونو او نامشروع خبرو) یعني یی شکه چي شيطان انسان گمراه کوی او د هغه څه حکم ورته کوی
 چي هغه خورابدوی او داسي ناروا وی چي شریعت یی نه منی او سلیم عقلونه ورڅخه نفرت او کرکه کوی
 ﴿رَلَّوْا فَعَلَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةً﴾ او که نه وای فضل احسان د الله پرتاسي او رحمت دده (ای مؤمنانو چي
 د توبې توفیق یی درکړی هغه چي گناه له مینځه وړی او حد و دیی روا کړل چي د گناهونو تکفیر کوی) ﴿مَا
 زَكَ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾ نونه به وای پاک کړی (الله له معصیت دافک څخه) تاسي هیڅوک هیڅکله
 ﴿وَلَكِنْ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ﴾ لاکن الله پاکوی (په قبول دتوبې له گناهونو) هر هغه څوک چي اراده و فرمایي
 د پاکۍ یی) یعني الله پخپل فضل او مرحمت هغه څوک پاکوي چي د نصوح توبې توفیق ورپه برخه کړی
 او هغه ورڅخه قبوله کړی قرطبی وایي مقدس د آیت داده چي ستاسو پاکۍ او هدایت چي الله درپه برخه
 کړی دغه یوازی د الله جل جلاله د فضل او احسان څرگندونه ده ستاسي دا اعمالو په سبب نه دي (۱) ﴿وَاللَّهُ
 يُمِيعُ عَلِيمٌ﴾ او الله ښه اوریدونکي (دوینا ستاسو) ښه پوهیدونکی (په نیتونو او زړونو ستاسي) دی
 ﴿وَلَا يَأْتِلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ﴾ او قسم دی نکوی خاوندان د فضل (په دین کي) او د شتمنی
 و الا مالدار ﴿أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (پدی چي نفقه به نه ورکوی)
 خاوندانو د خپلو او مسکینانو او مهاجرینو ته په لاره د الله کي (کوم چي پخوا یی ورکوله له دی سببه چي
 په گناه کي شریک شوی دی) ﴿وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا﴾ او ښایي چي عفو دی وکړی او ښایي چي ترتیر دی
 شی (له هغې گناه چي هغوی یې مرتکب شوی دی او بیرته دی هغه انعام احسان ورسره پیل کړی کوم چي
 پخوا یې ورسره کاوو) ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ ایادوست نلری تاسي دا چي مغفرت وکړی تاسي ته
 الله تعالی (په سبب د عفوې ستاسي هغه چاته چي تاسو ته یی بدی رسولی ده؟ روایت کیږی چي کله
 ابوبکر صدیق رضی الله عنه دغه آیت واورید و نو ویی ویل هوزه دغه دوست گنم چي الله راته ښه وکړی
 او بیرته یی خپله هغه ورکړه مسطح رضی الله عنه ته جاری کړه او دیمین کفاره یی پر جای کړه او داسي یی
 وریل زما دی په الله سوگندوی که به یی هیڅکله ورڅخه منع کړم ۱۱ مفسرین کرام وایي چي په آیت
 شریف کي د حضرت ابوبکر رضی الله عنه صفت هم څرگند دی چي الله فرمایي ﴿وَلَا يَأْتِلِ أُولُوا الْفَضْلِ﴾
 او همدغه د حضرت صدیق د بهتری لپاره بس او کافی ده رضی الله عنه وارضاه) ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾
 او الله ښه مغفرت کونکی د (خطیاتو) دیر رحم والادی (سره له دی چي په عذاب ورکولو بشپړه قدرت لری
 خو بیا هم ښه او رحمت فرمایي وروسته بیا الله پاک د هغو کسانو لپاره د عذاب خبر ورکوي څوک چي

پاک لمني مبرمني په بد کار تورنوي نواله وفرمايل ﴿إِنَّ الدِّينَ يَرْمُوكَ الْمُحْصَنَاتُ الْعَمِيَّتُ﴾ ۱ بيشكه هغه
 كسان چي دوى ولي (په نسبت كولو دزناسره) پاكي عفيفي ناخبره بنځي (چي زړونه يې له هرې بدكړنې
 څخه پاكيزه وي) ﴿الْمُؤْمِنَاتُ﴾ ۲ ايمان راوړونكى (په الله اورسول سره دزړه له پاكوالي) ﴿لِغُورَى الَّذِينَ
 وَالْآخِرَةِ﴾ ۳ لعنت كړى شوى دى پردوى په دنيا و آخرت كي؛ ابن عباس رضی الله عنه وايي چي دغه لعنت
 دهغه چا په باب دى چي درسول الله صلى الله عليه وسلم دزوجات مطهراتوپه قذف ككړوى ځكه چي
 دداسي چا توبه نه قبلېږي اوڅوك چي بله مسلمانم ميرمن تورنه كړى دهغه لپاره دتو سه موع شته (۱)
 ابو حمزه وايي چي دغه دمكې مشركانوپه هكله نازل شوى كله چي به كومه ميرمن مدينې منورې ته
 مهاجره شوه دوى به هغه په زنا تورنوله او ويل به يې دزنا كولو لپاره وختلى ده (۲) ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ او
 شته دوى ته عذاب ډير لوى (سره له لعنته هومره لوى عذاب چي ستايل يې گران دى) ﴿يَوْمَ نَشْهَدُ عَنْهُمْ
 أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ۴ په هغه رخت كي چي شاهدي به وركړى پردوى باندې زېږ ددوى
 اولاسونه ددوى او پښې ددوى پر هغو (اقوال و افعالو) چي دوى به كول (په دنيا كي) ﴿يَوْمَ يُنْفَخُ أَصْفَادُ
 دِيْنَهُمُ الْحَقُّ﴾ ۵ په دغه ورځ كي به الله پوره وركړى دوى ته جزاء، حق لائق ددوى (چي دا حكم الحاكمين له
 لورى نه به عادلانه وي) ﴿وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ﴾ ۶ اوپوه به شى چي بيشكه الله دى حق ثابت (په
 ذات او صفات خپل كي) يعني په همدى ورځ به دوى پوه شى چي الله عادل ذات دى په هيچا ظلم نه كوى
 عدل يې په تشريع او حكم كي څرگند دى وروسته الله جل جلاله په قاطع او كوتلى برهان او دليل باندې
 دحضرت عائشې پاكي بيانوي هغه دسپيڅلي پيغمبر ميرمن ده او دالله سنت په دې جاري دى چي پاكان
 له پاكانوسره يوځاى كوى كه چيرى عائشه رضی الله عنها پاكيزه نه واى نو دداسي پاكيزه افضل الخلق
 پيغمبر صلى الله عليه وسلم ناوې به نه واى نوځكه يې وفرمايل ﴿الْحَيِّثُ لِلْحَيِّثِينَ وَالْحَبِثُ
 لِلْحَبِثَاتِ وَالطَّيِّبُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُ لِلطَّيِّبَاتِ﴾ ۷ ناپاكي بنځى دناپاكو (نارينه وو) لپاره دى اوناپاكي
 (خلك) دپاره دناپاكو (بنځو) دى اوپاكي (بنځي) دپاكو خلكودى او پاك (خلك) دپاكو (بنځو) لپاره
 دى (۳) دغه لكه چي دحضرت عائشې رضی الله عنها دبرائت دليل دى ځكه چي د اشرف الرسل والخلق
 محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم ميرمن ده كه هسى نه واى الله جل جلاله به دخپل ترټولو محبوب
 بنده لپاره ميرمن نه غوره كوله ﴿أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ ۸ دغه (پاكان فاضلان) پاك دى له

(۱) حاشية شيخ زاده على البيضاوي ۴۳۰/۳

(۲) البحر ۴۴۰/۲

(۳) دغه دابن زيد وينا او څرگنده ده او مجاهد وايي چي خبيث كلام دخيښو خلكو لپاره دى او مقصد داچي هره وينا له خپله هره
 سره ښايي بده وينا له اشراروسره اوښه له اخياروسره څوكوم څه موږ يې دلته يادونه كړي هغه ترټولو څرگنده ده اوهم
 پوهېدلو ته ژدي ده

هغو خبروچي (دروغجنان اهل الافک يې ددوی په هکله) وايې ﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ (شته دوی ته مغفرت بښنه او روزی ښه) يعنې دوی ته پدې چي ورته کړاو او تکليف ورسېدود گناهونو مغفرت او په جنت کي دعزت روزی ده ابن کثيروايې چي پدې کلام کي دغه وعده ښکاري چي حضرت صديقه رضی الله عنها به په جنت کي در رسول الله صلى الله عليه وسلم مېرمن وي ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ﴾ (ای هغه کسانوچي ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو) مه ننوزی تاسي (هغو) کورونو ته چي ستاسي له کورونو غیروي) کله چي الله تعالی د محصناتوله قذف څخه منع وفرمايله اوسخت عذاب يې ورته واوراوو اوڅرنګه چي دغه دافک پېښی دښخو او نرودګدون او مخالطت په سبب رامنځته کيدلی نوالله تعالی دشرعی ادبونو چي کله کورونو ته څوک دننه کيږی لارښودنه وکړه اولومړی داجازي ورپسي دسلام اچولو مارېينه يې وفرمايله ﴿حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا رَسُولًا عَلَى أَهْلِهَا﴾ ترهغه پوری چي اجازه وغواړئ او سلام واچوي پراهل ددوی ﴿ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ دغه استیذان (او اخبار) دتاسي دیرغوره دی تاسي ته (ترناڅاپه ننوتلو) ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (ښايې چي تاسي (پدې سره پندواخلي؛ اوپدې سترو ادبونو باندي عمل وکړي قرطبي وايې چي مقصد داچي اجازه اخيستل اوسلام اچول ترناېره اوبې اجازې ننوتلو او همداراز دجاهليت تراجازی اوسلام کولو بهتراوغوره دی په جاهلی دورکي به کله چي څوک د يوچا کورته ورننوتلونوبه يې ويل (حييتم صباحا) او (حييتم مساء) يعنې سهار او ماښام موپه خيراونوربه ورننوتل داسي به هم پېښيدله چي داوخت به مېړه له خپلي ارتينې سره په پرستن کي ځملاستي وو؛ اويوسړی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل چي ايازه خپلي مورته دورتلوپه وخت کي هم اجازه ترلاسه کوم؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل هو هغه ورته وويل دهغی له مېرته بل خدمتگار نشته نوهرځلی چي ورځم اجازه به اخلم؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل چي اياته غواړی هغه بربنده ووينې هغه وويل نه نوې ورته وفرمايل چي داسي ده نوا اجازه ځيني اخله (۱) ﴿فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا﴾ پس که چيري ونه مومي تاسي پدې کورونوکي څوک (چي دورننوتلو اجازه درکړي) ﴿فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يَأْذَنَ لَكُمْ﴾ پس مه ننوزی پدې کورونوکي ترهغو چي تاسي ته اذن وکړی شي (ځکه چي کورونه حرمت لری او ورننوتل روانه دی ترڅوچي خاوندان يې اجازه درنکړي) ﴿وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارجِعُوا فَأَرْجِعُوا﴾ اوکه چيري تاسي ته وويل شي (داستیذان په وخت کي چي) بيرته وگرزي پس تاسي بيرته وگرزی (اودننوتلو هڅه مه کوئ) ﴿هُوَ أَزْكَى لَكُمْ﴾ (چي دغه بيرته گرځيدل غوره (پاک) دی تاسوته يعنې دغه رجوع ستاسودنفوسودپاره ترلجاجت کولو اوانتظارغوره او پاکيزه ده ﴿وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ اوالله په هغوکارونوچي تاسي يې کوی ښه عالم دی (اوجزابه درکړي) قرطبي وايې چي پدې کي دهغه چالپاره

وعیددی چي غواري دخلکود کورونو جاسوسي وکړي او وروسته بيا الله پاک دهغو کورونو حال چي دهستوگني نه وی وروسته دهستوگني له کورونو داسي بيانوي فرمايې ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ﴾ نسته پرتاسي باندي هيڅ گناه (او تکليف) ﴿أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ﴾ پدې کي چي ننوزي اې (اجازې) هغو کورونو ته چي دچا د اوسيدلو نه وی؛ لکه رباطونه، هوتلونه، دکانونه مجاهد وايې چي دغه ځايونه هوتلونه او کاروان سرايونه دی چي دلاری په اوږدو کي د مسافرينو لپاره آباد شوی وی او ددې لپاره ودان دی چي مسافر پکي شپه سبا کړي (۱) ﴿فِيهَا مَتَعَ لَكُمْ﴾ په هغه کي متاع او منفعت ستاسي وی؛ او ياکوم دارتيا ورڅيزوي لکه له گرمي څخه سيوري ته کېدل او ياد سامان او توبې خوندي کول ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ﴾ و الله ته ښه معلوم دی هغه چي تاسي یې ښکاره کوی او هغه چي تاسي یې پټوي (پخپلو سينو کي الله به ورباندي جزاء درکړي؛ ابو السعود وايې چي دغه دهغه چالپاره چي غواري د خلکو په پتو عیبونو ځان خبر کړي او د فساد په خپرولو پسې گرځي وعیددی (۱) وروسته الله هغه ستر او لوړ اخلاق چي د سترگو ښکته کول او د فرج ساتل دی داسي بيانوي ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ ووايه (ای محمده) مؤمنانوته چي پټی دی کړی دوی سترگی خپلی (له نامحرمو ښځو څخه ځکه چي کتل په زړه کي شهوت راپاروی او ډیر ځله بيا دغه شهوت داوږده خفگان موجب گرزی ﴿وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ﴾ او ددې ساتی فرجونه خپل له زنا او بې سترۍ څخه ﴿ذَلِكَ أَزْكٰى لَكُمْ﴾ دغه اغماض او حفظ ډیر پاکيزه دی لپاره (د زړونو) د دوی يعني د دين لپاره یې د تقوی سبب دی او په زنا باندي له اخته کيدلو ښه ساتنه ده ﴿إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ بيشکه چي الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چي دوی یې کوی (نو پر دوی لازم ده چي له الله څخه په پټه او ښکاره وويريږي؛ امام فخر رازي وايې چي که څوک پوښتي چي ولي یې سترگي پټول تر فرج ساتلو دمخه ذکر کړل؟ ځواب دا چي کتل د زنا ريار دی او د فجور استازی او پدې کښ ازموښت زيات دی او نژدی هيڅوک ځان ورڅخه ژغورلی نشي (۲) ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾ او ووايه ای محمده، ايماندارو ښځوته چي پټی دی کړی سترگی خپلی (له نامحرمو سړو څخه) او ددې ساتی فرجونه خپل (له زنا او بې سترۍ څخه؛ مفسرين کرام وايې چي الله تعالی ايماندارو ښځوته د سترگو پټولو او فرجونه ساتلو امر وکړ او تر نارينه وویي يوبل زيات مکلفيت هم په اوږو ورکړ هغه دا چي سينگاردی بې له محارمو او خپلوانو بل چاته نه څرگندوي ويې فرمايل ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ اونه دی ښکاروي زينت ښائيست خپل مگر هغه چي ښکار يږي له دغه زينت څخه (بی له قصده او پرته له بده نيته) ابن کثير وايې معنا دا چي له زينت څخه دی پرديو ته هيڅ شی نه ښکاروي مگر هغه چي پټول یې

(۱) القرطبي ۱۲/۲۶

(۲) ابو السعود ۴/۵۵

(۳) التفسير الكبير ۲۳/۲۰۵

ممکن نه وي لکه چي ابن مسعود وايي: زينت په دوه ډوله دی یوهغه چي پرته له مېړه یی بل څوک نه وینی لکه کوتمی باهوگان اوبل یی هغه چي پردی خلک یی هم وینی لکه سربیره جامی (١) چابیاویلی چي مراد له دی څخه دلاسونوورغوی دی اومخ دی چي دغه عورت نه دی بیضاوی وایي ظاهر داجي داحکم په لمانځه کي دی نه په کتلو کي ځکه چي داصیلی میرمنی ټول وجود عورت دی چي پرته له مېړه د هغی هېڅ خیز ته کتل روانه دی مگر چي کله ضرورت وی لکه دد اکر معاینه (کتل) اویا شاهدی ادا کول

(٢) ﴿وَلْيَضْرِبْنَ مِخْطَرَهُنَّ عَلَى جُجُوبِهِنَّ﴾ اوبنایي چي وادي اچوي پروني (تکري) خپل په گريوانونو خپلو (چي غږه اوسینه یی هلو څرگنده نشي اودوهلو (ضرب) په کلمه سره تعبیر په ستر او ساتنه کي د مبالغې لپاره راوړل شوی دی له حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت شوی چي فرمایي: الله دی په لومړنيو مهاجرو میرمنو رحمت وکړی کله چي دغه آیت نازل شونو خپل (مروط يعني لنگونه) یی څيري کرل او تکري یی ځني جوړ کرل (٣) مفسرين کرام وایي چي په جاهلی دور کي میرمن لکه په ننی جاهلی دور کي وه دخلکو په وړاندی به لوڅ مخ تیریدله غاړه اوسینه به یی برېنده وه ځنگلي به یی لوڅي وې آن تردې چي ډیر ځله به یی دتن اوبدن مفاتن څرگندوو زلفي به یی په اوږو ځنګېدلې چي نارینه وتخوي او پروني به یی له شاپسي څرېدل سینې به یی لوڅي برېندي وې نو مؤمنانو میرمنوته امر وشو ترڅو په

پروني کي ځان ونغاړي اودا شراروله شره څخه یی وژغوري ﴿وَلَا يَبْدِيَنَّ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ﴾

اونه دی ښکاروی زينت ښائست خپل (هغه چي الله حرام کړي دي مگر) لپاره دمیرونو خپلو ﴿أَوْ

أَبَائِهِمْ أَوْ أُمَّهَاتِهِمْ﴾ یا پلرونو (اونیکونو خپلو، پلرونو دمیرونو خپلو ته چي هغه تره دځاوند پلار اودوی دواړه له محارمو څخه دی ځکه چي پلار د خپلي لور پټ ساتي اود مېړه پلار هم هغه

څه نه غواړي چي زوی ته یی ناخوښ وي بیا وروسته نور محرم داسي بیانوي ﴿أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَ

بُعُولَتِهِمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِمْ﴾ یا زامنو (اولمسيو) خپلوته یا زامنو دمیرونو

خپلوته یا ورونو خپلوته یا زامنو ورونو خپلوته یا زامنو خویندو خپلوته؛ چي دغه گردهغه څوک دی چي نکاح ورسره ندی روا اوداسبب دی چي الله پاک په طبیعتونو کي داپیدا کړي چي له داسي

خپلوانو سره نکاح اوهغوی ته نژدی کیدل نه مني ﴿أَوْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ یا ښځو خپلوته (مؤمناتوته چي کافران

تری ووزی مجاهد وایي چي مراد هغه ددوی مسلمانې ښځي دي او مشرکاني خوددوی نه دي او مسلمانې

میرمني ته جائزه ده چي دکافري ښځي په وړاندی خپل ښایست څرگند کړي او ابن عباس رضی الله عنه

وایي چي له دې څخه مسلمانې ښځي مراد دی نو خپل زينت دی دیهودی اونصرانی ښځی په وړاندی نه

(١) مختصر ابن کثیر

(٢) البيضاوي ٥٨/٢

(٣) أخرجه البخاري

خرگندوی (۱) ﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ یا هغه چاته چي مالک شوی دی (دهغه) نسی لاسونه ددوی یعنی مشرکي مینځی ابن جریر وایی چي مراد دلته مشرکانی مینځي دی نودوی ته روادی چي خپل سانس د هغوی په وړاندی خرگند کړی که څه هم هغه مشرکه وی ځکه چي هغه یی مینځه ده ﴿أَوْ الشَّعْبِ عَنِ الْأُولَى الْأَيَّةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ (یا هغو تابعانو ته چي نه وی خاوندان د حاجت بنځوته له سړیونه) یعنی یا هغه چوپړیان او خدمت کونکي چي میرمنوته شوق او رغبت نلري لکه چي معتوه وی یا ناپوه اود جنسي امورو په هکله نه پوهېږي مجاهد وایی دا هغه کسان دی چي یوازي دخپلي خپتي غم ورسره ري دوی غواړي خوله بنځوسره کار نلري ﴿أَوْ الطِّفْلِ الَّذِي لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَتِ النِّسَاءِ﴾ (یا هغو هلکانوته چي د بنځوپه اسرارونه وي خبر) یعنی هغه ماشومان چي تراوسه لادجماع او کوروالي په چارواو کړو وړونه پوهېږي هغوی ته هم د زینت ښکارول روادی ﴿وَلَا يَضْرِبْنَ يَازِجِلَهُنَّ لِيُعْلَمَ مَا يَخْفَيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ﴾ (اونه یی دی وهی دا بنځی پښې خپلې دپاره ددې چي معلوم کړشی هغه خیزچې پتوی یی دوی له زینت ښانست (گانه) (خپلی) یعنی بنځي دي په زوره پښې په ځمکه نه وهی چي نارینه یی د پایزېب (خلخال) غږ وانه اوري نو هغه څوک چي په زړونو کي یی رنځ وی تمه به یی پیدا شی ابن عباس رضی الله عنهما وایی میرمن به روانه وه او په زوره به یې ځمکه په پښو وهله چي خلک یی د پایبېلو (خلخال) غږ واورى نوانه جل جلاله له دی څخه منع کړه ځکه دغه د شیطان کړن چاره ده ﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ اوراجع شی توبه وباسئ تاسي الله نه ټول ای مؤمنانو ددې لپاره چي تاسي ښکینه او خلاصي ومومی (په دارینو کي نیکمرغه شی) ﴿وَأَنكِحُوا الْأَبْنَاءَ مِنكُمُ﴾ او په نکاح کړی (ای اولیاوو) هغه بې میړونو بنځي (اونارینه چي بې بنځو اواصیل وي طبري وایی معنا داچي (ایامی) جمع د(ایم) دی اود نارینه بنځینه دواړو لپاره صفت راخی هغه چاته وایی چي جوړه نلري (۲) ﴿وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ﴾ او صالحان نیکان له مریو خپلو او وینځو خپلو) اود صالحینو ځانگړتیا یی په دی وکړه چي دهغوی د دین ساتنه او هغوی ته پاملرنه تر ټولو غوره او مهمه ده (۳) او پدې کي دا اشاره هم شته چي تفوی او صلاح د بهتری لوړ مقام لری ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ که چیری وی (دغه مذکورین) فقیران ناداره نو الله به دوی له خپله فضله غنیان کړی (ددوی نیستی او فقر دی تاسي دهغوی له واده کولو څخه راونه گرځوي ځکه د الله فضل دوی غني کولای هم شي) ﴿وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ او الله کشایش والابنه عالم دی) یعنی الله پاک جواد کریم او واسع الفضل دی چاته چي یی خوښه شی روزی

(۱) دغه دا کثر سلف صالحینو رایه ده چي مرادله دې بنځو څخه مؤمنانې دي فخر رازي وایی چي مقصد گردې بنځي دي ځکه دوی پدې کي برابري دي چي یوه بلي ته وگوري خود سلفو دینا په استحباب بناده.

(۲) الطبري ۹۸/۱۸

(۳) البيضاوي ۵۸/۲

درکوی اود مخلوقاتو په مصلحتونو پوهېږي قرطبي وايي چې پدي کي دهغه کوزده کونکولپاره
 بغذو عده شوی کوم چې دالله درضا اوخوښي لپاره دغه مسنون عمل اوچاره ترسره کوی اوله
 ګ هونوڅخه ځان ژغوري ابن مسعود رضي الله عنه وايي چې په واده کولو کي دېدایي لټون وکړي
 ودغه آيت شريف يی تلاوت کړ^(۱) په حديث شريف کي راځي چې دري تنه دي چې په الله جل جلاله
 بندي ددوی مرسته پوردي يویی هغه نکاح کونکی چې دعفاف لپاره نکاح کوی دوهم هغه مری
 (مکاتب) چې له خپل بادار سره دحریت تړون لاس ليک کوي اودريم دالله په لاره کي دسرېښدونکي
 مجاهد غازي^(۲) ﴿وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ نِكَاحًا﴾ اوبښايي چې ځان دي وساتي هغه کسان چې دوی
 (اسباب د) نکاح نه مومي (يعني دوی دی دشهوت په پريښودلو او کمولو کي زياروباسي) ﴿حَتَّى يَفْنِيَهُمُ
 اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ ترهغه پوري چې الله دوی غنيان کړي له خپله فضله څخه ؛ يعني پردوی پراخي راولی
 اود واده اسانتياوی يی په برخه شی ځکه کله چې بنده له الله څخه وويرېږي نو الله جل جلاله يی چاره
 سمی وله تنگي څخه دوتلولاره يی پرانيزی ﴿وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ أَلَيْكَتَّ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ او هغه
 کسان چې غواړی مکاتب والی له هغو (وينخومريو) چې مالکان شوي دي بني لاسونه ستاسي
 ﴿مُكَابَرُهُمْ إِنَّ عَلَّمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا﴾ نو مکاتبان کړی دوی که چيري تاسي پيژانده په دوی کي خير) يعني
 نوله هغوی سره قرارداد وکړی که چيري په دوی کي امانت اوپوهی ويني خوچي دوی آزاد شی ﴿وَأَتَوْهُمْ
 مِنْ مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْنَاكُمْ﴾ او ورکوی دوی له ځينو مالونو دالله نه هغه چې درکړی يی دی تاسوته
 (ترخوچي دوی خپل ځانونه آزاد کړي) ﴿وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَّتَكُمْ عَلَى الْإِفَاءِ﴾ اوتاسي مه مجبوروی مينځي
 خپلي په زنده سره ﴿إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ که چيري دوی دخان پاک ساتلو اراده لری ؛ دغه وروستۍ جمله
 قيد او شرط نه دی بلکه ددغی چاری دبدی څرګندولو لپاره راوړل شوی ده په مينځه کي خواصل اودود
 داده چې بادار به يی له بدل منی څخه ګوري اورا ګرزوي اوداچي باداريی په زنا کولو ګوماری او هغه
 بيا مانعت کوی او عفت غواړی دغه نود سپکتيا اوتيت و لی وروستنی پوردي مفسرين کرام وايي
 دغه آيت شريف د عبد الله بن ابي بن سلول په هکله رانازل شوی چې هغه منافق دوه مينځی درلودی دیوی
 نوم (مسيکه) وواوبله (اميمه) نومیده اودغه (ناولي) به دوی دواړو ته دزنا کولو امر کاوواوهغوی به يی
 وهلی نو هغوی دواړو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته شکايت وکړ اوبيا دآيت نازل شو؛ ﴿لَنَبْنُوْهُ عَرْضَ
 الْحَبَرِ الَّذِي﴾ دپاره ددې چې تاسي طلب کوی (په دغه اکراه سره) مال ددنیا (چي دوی زنا کولو ته
 اړباسي) ﴿وَمَنْ يُكْرِهْنَهُ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ اوهرهغه چې زوري وکړ په دوی پس
 بيشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډير ښونکی ښه رحم والادی (پردغو مينځو په دغی ګناه يی

(۱) الطبري ۹۸/۱۸

(۲) البيضاوي ۵۸/۲

نه نيسي خکه چي ورته مجبوري کړی شوی دی ارژدی چي د زور کونکو څخه به غچ او انتقام واخيستل شي ﴿ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ ﴾ او په تحقيق خامخا موږ تاسو ته نازل کړی دی څرگند آيتونه (د حلالو، حرامو او حدودو احکام) ﴿ وَمَثَلًا مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكَ ﴾ او مثال دهغو کسانو چي پخو له تاسي تېر شوي دي ﴿ وَمَوْعِظَةً لِّلشَّاقِينَ ﴾ او نازل کړی دی موږ مو عظه پند لپاره د متقيانو پر هېزگارانو. بلاغت:

پدې آيتونو کي چي بديع او بيان کومى ښکلاوى شته لنه يزيى په لاندې ډول دی:

- ۱- لطيفه استعاره چي فرمايى ﴿ لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ﴾ دلته يى د شيطان سلوک تعقيبول له هغه چاسره مشابه کړی چي د بل په پلورنوروان وى او پدې کي استعاره ده.
- ۲- ايجاز بال حذف لکه چي په آيت شريف کي دا کلمه ﴿ أَنْ يُزَوَّرَ ﴾ چي د (لا) تورى حذف شوى ځک چي معنا ورباندې دلالت کړى او دغه ډول محذوفات په ژبه کي ډير راځي.
- ۳- د جمع صيغه د تعظيم لپاره چي فرمايى ﴿ أَلَا يُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ﴾ او مقصد ځنې ابو بکر صديق رضی الله عنه دی.

۴- ناقص جناس لکه ﴿ وَيَعْلَمُونَ... يَعْمَلُونَ ﴾.

۵- لطيفه مقابله لکه ﴿ بُدُّوْا... وَمَا نَكْتُمُوكَ ﴾.

۶- د طباق صنعت لکه ﴿ الْفَيْشَتُ لِلْخَيْثِثِ... وَالطَّيِّبَتُ لِلطَّيِّبِ ﴾.

۷- ايجاز بال حذف لکه ﴿ يَغْضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ﴾ چي مراد ځنې د سترگو پټول له محرمانو څخه دی نه له هر څه نه نو ځکه هغه تری حذف شول چي دمخاطبينو په پوهه باندې اکتفاء (بسنه) شوى دی.

۸- مرسل مجاز چي فرمايى: ﴿ وَلَا يُبْدِيكَ زِينَتَهُنَّ ﴾ چي مراد ځنې د زينت ځايونه دی او دغه د حال ذکر کول مراد ځنې محل دی زمخشرى وايي چي زينت يى ياد کړى او ځايونه يى نه دی ښودلى تر څو په ستر او پټولو کي زياته مبالغه شوى وى. گټه او فائده:

ځيني محققين پوهان وايي چي کله يوسف عليه السلام ته د زنا تور ورپورى شونو الله پاک دده پاکى ديو ورکى ماشوم په ژبه چي په زانگو کي وويان کړه او کله چي حضرت مريمه رضی الله عنها په دې تورنه شوه نو دهغې زوى حضرت عيسى عليه السلام دهغې د پاکي شاهدي ورکړه او براءت يى په برخه شو ځو کله چي حضرت صديقي رضی الله عنها ته تور ورپورى شونو الله پاک په خپل عزيز کتاب قرآن کریم دهغې پاکى راوړه او د کوم ماشوم او يا پيغمبر په گواهي يى ددې براءت ثابت نه کړ بلکه په قرآن کریم باندې يى له قذف او بهتان څخه براءت ورکړ (۱).

تنبيه :

پدي کي چي دسترگو پتول دفرج له ساتلو خخه پخواذ کر شو چي ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ بَعْضُوا مِنْ أَنْبَادِهِمْ زَخْفًا مَرَجَهُمْ﴾ داراز پروت دی چي کتل دزنار یبار او قاصدوی اودغه یی مقدمه جوړوي .
لطيفه :

وايي چي يو (تسييس) غوښتل مسلمانانو ته پېغور ورکړي نو يې وويل چي: حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها (خلکو تورنه کړه او موږ نه پوهيږو چي هغه به (بري) او که (تورنه) ؟ نو له حاضرينو خخه يو چاورته وويل چي دا عجيبه واوره دوی ميرمنی دی چي په زنا توری شوی اود دوی دواړو قرآن کریم دبرانت گواهي ورکړي ده چي يوې يې ميرمه نه درلود او زوی يې پيدا شو بلې ميرمه درلود خوزوی يې نه دی شوی (چي مريمه او عائشه رضي الله عنهما يې مقصدوي) نو ايا کومه يوه به دتهمت وړوي ؟ انو تسييس چپ او گونگی شو.

الله تعالى فرمايي :

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُّورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَلَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾﴾ فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُدْخِرُونَ فِيهَا أَمْوَالَهُمْ بِسَبِيحٍ لَهُمْ فِيهَا يَأْكُلُونَ وَالْأَمْوَالُ الَّتِي لَا يُلْهِمُهُمْ بِحَيْرَةٍ وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَابِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يُخَالِفُونَ بِئْسَ لِمَنْ تَلَفَتْ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٦﴾ لِيَجْزِيََهُمْ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِعَرٍ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُوهُمْ كَسْرًا يَفْقَهُوهُ يَحْسَبُ الظَّالِمَانُ مَاءَ حَوْضٍ إِذَا جَاءَهُمْ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوْقَهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٨﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَفْشَسُهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَحَابٌ ظَلُمَاتٍ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَكَادُ يَكْتَدُ بِرَبِّهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْخَرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَفَّيَتْ كُلُّ قَدِّعٍ صِلَانَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٠﴾ وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٤١﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزَيِّجُ مَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَاةً فَتَرَى الْوَدَّ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَرٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٢﴾ يَغْلِبُ اللَّهُ الْبَلَّ وَالنَّهَارُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لَأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٤﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا آيَاتٍ مُبِينَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا

ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿١٨﴾ وَإِنْ يَكُنْ لَّهُمُ لَعْنٌ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِبِينَ ﴿١٩﴾ أَوْ قُلُوبِهِمْ مَّرْصُورٌ أَمْ آتَانَا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٠﴾ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٢﴾ ﴿النور: ٥٢-٦٥﴾

مناسبت اوتراو :

کله چي الله جل جلاله دا ونبودله چي خرگند آیتونه یی نازل کړی اود خپل وحدانیت دلائل یی راوړی همداسي دتولنی دنیکم رغی لپاره یی شرعي احکام را استولي ورپسی یی دوه مثالونه نور ذکر کړل یوداچي دایمان او وحدانیت دلائل زبسته زیات خرگند اودوهم داچي دکفاروادیان خوراپه تاریکه کي دی اوددی مثالونوپه توپیر کولوسره دسترگو خاوندان سهار پیژندلای شي .

لغتونه :

(مشکوة) په دیوال کي له کړکی څخه پرته بله تاخچه اواصل یی هغه ځای (لوبني) ته وایه شي چي پکي کوم خیز اینودل کیږی (دری) خلیدونکی چي له ملغلروسره په بنایست اوځلاکي مشبه وی (سراب) هغه چي په ټکنده غرمه کي یی څوک ویني ته به وایي چي داوبوسمندردی خو هیڅ هم نه وی او(ځیني خلک ورته شگی گل وایي) سراب یی ځکه بولی چي لکه اوبه روانی وی . (فیعة) فراء وایي چي دغه (دقاع) جمع اولکه (جار) او(جیره) غوندی دی اوقاع بیاویری پراخي غورېدلي ځمکي ته وایي اوزمخشری لیکي چي داپخپله دقاع په معنادی اوجمع نه دی (۱) همداسي ابو عبیده هم وایي (حی) هغه گرداب چي تل (مینځ) یی له ژور والی څخه نه معلومیږی او(لجة) ډیرو اوبوته وایي چي جمع یی لبحج راځی اوکله چي وویل شی (التج البحر) یعنی دریاب په څپوراغی (برجی) ازجاء یوڅیزپه کرار اوسکور سره لیږدولوته وایي (رکما) یو دبل دپاسه اودهلي (الودق) باران لیث وایي چي (ودق) په عامه توگه باران ته وایي که سخت وي اوکه نرم (۲) (ستا) روښنایی اوځلاته وایي (مدعین) غاړه اینودونکي (بعید) ظم اوخلل کوي .

تفسیر :

﴿إِنَّ اللَّهَ نُورٌ وَالسَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ الله جل جلاله (مالک د) نور د آسمانونو او ځمکی دی (یعني الله تعالی روښانونکی د آسمانونو او ځمکی دی چي آسمانونه یی په سوروښانسته کړي او ځمکه یی په شرعي احکامو او دپیغمبرانوپه را استولوباندی؛ طبري وایي معناداچي الله پاک لارښوونکی ر هدایت کونکی داهل د آسمانونو او ځمکی دی ځکه دوی دالله په نور بندی دحق لاره مومی اودالله په

(۱) الفخر الرازي ۷/۲۴

(۲) زاد المسیر ۵۲/۵

هدایت اونیوونه له حیرانتیا اوله لهندتیاڅخه ژغورل کیږي (۱) قرطبی وايي چي نوردعربانوپه
 اصطلاح هغه خلا ته چي په سترگولیدل کیږي وایه شي او مجازا بیا په نورو معناګ نرکي هه استعمالیږي
 ویل کیږي چي داهسي ویناده چي نورلری جریروایي چي (وَأَنْتَ لِنُورٍ وَغَيْثٍ وَعَصْمَةٍ) او نه موریته
 نور، بران، اوساتنه یی؛ خلک وایي چي فلانی دهیوادرنهاده دزمانې لمر او سپوږمۍ ده نو داهم رواده
 چي وویل شي الله نور دی کله چي یی حمد او مدح کیږي ځکه دتولوڅیزونو ابتداء او صدور له همدې جل
 جلاله څخه دی اودده په قدرت یی چارې سمی شوی دی (۲) ابن عطاء الله وایي چي کائنات توره تاریکه
 ورځو دحق ظهور هغوی روښانه کړل که دالله جل جلاله وجود نه وای نو به دعالم هیڅ موجود هم نه
 ووپیداشوی (۳) او په حدیث شریف کي راځي (اللهم لك الحمد أنت نور السماوات والأرض ومن فيهن)
 الهی تاته حمد او ثناء ده ته دآسمانونو او ځمکي او هغو څیزونو چي په دی کي دی نوری عبد الله بن
 مسعود وایي چي: زلیس عند ربکم لیل ولانهار نور السماوات والأرض نور وجهه) ستادرب په نزد شپه او
 ورځ نشته دآسمانونو او ځمکي نور دده دوجه (ذات) نور دی ابن قیم وایي چي الله پاک خپل ځان نور
 ستیلی او نومولی او قرآن یی نور گرزولی او رسول یی نور گرزولی او له خلکو څخه په نور پټ دی او کله
 کله مفسرین دا آیتونه داسي تفسیر فرمایي چي الله تعالی منور کونکی دآسمانونو او ځمکي
 همداراز هدایت کونکی دآسمانونو او ځمکي دی او هغه چي ابن مسعود ویلی دآیت تفسیرته نږدې دې
 تردې چي څوک وایي الله جل جلاله هدایت کونکی داهل السموات او اهل الارض دی او هغه څوک چي
 پدې یی تفسیر کوی چي الله روښان کونکی دآسمانونو او ځمکي دي دهغي وینا او دابن مسعود
 دوینا تر مینځ توپیر نشته (۴) ﴿مَثَلُ نُورِهِ﴾ مثل صفت دنور دده (دمؤمن بنده په زړه کي) ﴿كَيْشْكُوفٍ﴾ ویا
 مِصْبَاحٌ لِّكَ (روڼه) طاقچه چي په هغی کي یوه بله دیوه وی (یعني لکه هغه طاقچه چي په دېوال کي
 روغه شوی او سوری نلری ددیوې رڼا په کي راغونډه شوی وی؛ په التسهیل کي وایي معنادا چي دالله
 دنور صفت په څرگندوالی کي لکه هغه طاقچه غونډی دی چي بشری په هر ډول ستره توګه تصور کوی
 چي رڼا او روښنایی پکي دی اودا چي په طاقچه سره یی تشبیه وفرمایله ددې لپاره چي داهغه څه دی چي
 خلک یی درک کولای او پیژندلای شي (۵) ﴿الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ﴾ دغه بله دیوه په بنسینه کي
 ﴿الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ﴾ دغه بنسینه (په سبب دهغې رڼا چي پکي ده) ګواکي یو ستوری دی روڼ
 خلبدونکی ﴿يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبَارَكَةٍ﴾ چي بلاوه شي له تېلود وني برکتناکي (زَيْتُونَةٍ) دزیتون (هغه چي
 الله تعالی ډېرې ګټې پکي ایښي دي) ﴿لَا شَرْقِيَّةَ وَلَا غَرْبِيَّةَ﴾ چي نه مشرق طرفته وي نه مغرب طرف ته
 (بلکه په پراخه ویره پیدا کي وی چي ګرده (کری ورځ) لمر ورباندی ځلیږي ترڅو یی میوه ښه پخه او تیل

(۱) الطبري ۱۸/۱۰۵ دغه دابن عباس او مجاهد قول چي طبري غوره کړی دی

(۲) القرطبي ۱۲/۲۵۲

(۳) الحكم لابن عطاء الله السکندري .

(۴) له محاسن التأويل څخه اخيستل شوی دی

(۵) التسهيل ۳/۲۷

بي ڊيرپاک وی ابن عباس رضی الله عنه وایې داهغه ونه ده چي په صحراکي ولاړه وی اودکومې بلې
ونی اوغره سیوری ورباندې نه راځي هیڅ خیزهغه نه پتوی نوتیل بی خورانبه رانه وی (۱) ﴿يَكَادُ زَيْتُهَا
يُضَيُّهُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ﴾ نژدی دی تیل ددې چي رهاوکړی (له خپله خانه له ډیر صفاوالی) اوکړی
نه وی رسیدلی دی ته اور (اوچي کله اور ورته ورسی نوبه څرنگه وی؟) ﴿ثُمَّ نُورٌ عَلَى نُورٍ﴾ دغه رهاپر رهاوه
؛ ځکه رهاوه پوې، پاکي دښینې اوتیلویوځای شوی اورنابشپړه شوی ده ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ﴾
الله لارښی نورخپل ته هغه چاته چي اراده وفرمایي (له بندگانو خپلوچي دخپل نور(قرآن) داتباع توفیق
ورکوی) ﴿وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَلَ لِلنَّاسِ﴾ اوبیانوی الله مثالونه خلکوته (ددوی له پوهی سره سم
ترخود هغوله رازونو او حکمتونوڅخه پندواخلي) ﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ اوالله په هرڅیزنه عالم دی
(چي دخپلو بندگانو او مخلوقاتو هیڅ چاره ورڅخه پته اوالونیا نه ده اوپدې کي وعداو وعیددی طبری
وایې دغه مثال دقرآن لپاره الله بیان کړی کله چي دمومن په زړه کي وی اوفرمایي چي دالله دنورمثال
لکه هغه په دیوال کي تاخچه غوندی دی چي هیڅ درز او چوله نلري دیوه پکي بل وي اودغه دیوه دمومن
په زړه کي دقرآن اوآیتونو مثال دی بیا فرمایي ﴿الْصَّاحُ فِي زُجَاجَةٍ﴾ دغه د مومن په زړه کي دقرآن مثال
دی چي سینه یی روښانه کړي اوله کفراوشرک څخه یی ژغورلی وی ورپسې راوړي ﴿الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ﴾ ښیننه په پاکي اوصفا بی کي لکه مرغله غوندی ستوری دی ﴿يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبَارَكَةٍ
زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ﴾ یعنی دغه دیوه له هغودزیتون له تیلوبلیږی چي نه شرقی اونه غربی ده بلکه
لمرورباندی راخیژی اوپریوزی نوتیل بی بیخی صفاورانه وی ﴿يَكَادُ زَيْتُهَا يَضِيُّهُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ﴾
یعني نژدی ده چي دغه تیل بی له ډیری پاکي اوصفا بی پرته له دې چي اور ورته ورسیرې خلیږی
مقصدځنی دادی چي دالله تعالی محبتونه په خپل مخلوق باندی دومره زیات دی کله چي څوک پکي
فکرکوی که الله پاک ورته ددې قرآن په راستلولوهم بیان او وضاحت نه وفرمایي هم خلیږی نوله به
څرنگه واضح اوبنکاره نه وی چي الله پاک پخپلوآیتونو ورته زیاته خلا بښلی او په بیان یی رهاخپره کړی
ده (۲) کله چي الله پاک خپل هدایت دخپلو بندگانو لپاره چي چاته یی اراده شی یادکړنوی ددغه عبادت
ځایونه چي مساجداوالله ته دگردی ځمکی غوره توتی دی بیان راوړو وی فرمایل چي ﴿فِي بُيُوتٍ أُذُنَ
اللَّهِ أَنْ تَرْفَعَ﴾ (په هغوکورونو(مساجدو) کي چي حکم کړی دی الله چي پورته دې کړل شی (په بڼه
یا تعظیم سره) یعنی الله حکم کړی دی چي ځانگړی دده په نامه دي آبادشي اوشار دي لوړشي
ترخودروحي شعاعو وړانگولپاره مرکزونه وی، ابن عباس رضی الله عنه وایې څه مساجد په ځمکه

(۱) مختصر ابن کثیر ۲/۲۰۶

(۲) طبري په لنډون سره ۱۸۰/۱۸۱

دنه کړې دي د آسمان اوسيدونکو ته داسي څلېري لکه چي د ځمکي اوسيدونکو ته ستوري څلېري
 (۱) ﴿وَيَذْكُرُ فِيهَا آتِمُهُ﴾ او يادوه شی په هغه کي نوم د الله تعالى (په وحدانيت سره او تلاوت
 د ايتونودده) ﴿يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾ تسبیح وايي دغه الله ته (لمونځ کوی مؤمنان) په
 دغو مسجدونو کي سهار او بيا (ابن عباس رضي الله عنه وايي هره د تسبیح کلمه چي په قرآن کریم کي
 رورل شوی معنایي لمونځ دی) ﴿رَبَّالَّذِينَ لَا تُلْهِمُهُمْ مَّحَنَةً وَلَا يَبْعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾ (داسي سړی چي نه غافلوی
 دوی سوداگری اونه بیه پیرودل له ذکره ياده د الله يعني دوی دنيا او دهغې بناسنت ښکلا او پلورل
 پیرودل د الله له طاعته نه راگزوی مفسرين کرام وايي چي دغه آیتونه د سوداگرو اصحابو رضوان الله
 عليهم په هکله رانازل شوی چي کله به یی په ښارونو کي پیرودل او پلورل کول نو چي اذان به یی
 راوړيدو سمدستی به یی د الله (جل جلاله) طاعت ته مخه کړه ﴿وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَآتِ الزَّكَاةَ﴾ اونه غافلوی
 دوی له سم قائمولو ادا کولو د لمانځه پخپل وخت کي اوله ورکولو د زکات (فقیرانو او بیوزلو ته سره له
 خپلو شرائطو) ﴿يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ﴾ ویريږي دوی له هغی ورځی چي اوږی را
 اوږی (مضطرب) به وی، په هغی ورځی کي زړونه او سترگي (له ویری) ﴿لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا﴾
 لپاره دې چي جزا ورکړي دوی ته الله ډېره غوره جزا دهغو عملونو چي دوی کړي دي يعني په احسان
 باندې احسان او په بدې باندې د عفوې او غفران بدله ورکړي ﴿وَيَزِيدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ﴾ اوزیات به کړی دوی
 ته الله له خپله فضله او رحمته هغه څه چي نه سترگو لیدلی، نه غوږونو او رېډلي اونه د چاپه زړه تېر شوي
 دي) ﴿وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ او الله روزی ورکوی هر چاته چي اړه و فرمایي پرېمانه یې
 حساب نه روزي، ویل کېږي چي فلانی سړی بې حساب له گڼت کوي معنادا چي زیات لگښت چي دشمیرلو
 اندازه یی نشی کیدای امام فخر رازی وايي چي دلته د الله په بشپړ قدرت او بشپړ احسان او سخاوت بیه
 راغلی ده ځکه الله پاک دوی ته ددوی په طاعاتو ستر ثواب ورکوی اود دوی د ویرې په مقابل کي
 ورباندی فضل او احسان لوروی (۲) کله چي الله تعالى د مؤمنانو ذکر و فرمایو نو ورپسې یی د
 بدمرغو کفارو خسران راوړ چي ددی لپاره یی دوه مثالونه و فرمایل یو یې دهغه د عمل او کردار لپاره
 اوبل یی دهغه د عقیدې او په توره تیاره کي دلویدلو په هکله ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُهُمْ كَسَرًا بَقِيَعَةٍ﴾
 (اوهغه کسان چي کافران شوی دی عملونه ددوی د سراب په شان دی په هوار ډاگ کي) يعني
 د کافرانو هغه عملونه او کړه وړه چي په دنیا کي یی په دې گومان کول چي دوی ته به په آخرت کي گټه
 رسوی دهغه ښوری دی چي په هوار ډاگ بیدیا کي لکه رڼی اوبه داسي بریښی او په ټکنده غرمه کي د تږی
 لپاره داوبو هیله پیدا کړی خو په حقیقت کي هېڅ هم نه وی ﴿يَحْسَبُهُ الظَّالِمَانُ مَاءً﴾ چي گومان کوی

(۱) التفسير الكبير ۳/۲۴

(۲) الطبري ۱۱۳/۱۸

ورباندی تری داو بو ﴿ حَتَّىٰ إِذَا حَكَاهُ ۖ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا ۖ وَهُوَ هَاهُنَا حَمِيدٌ ﴾ هغه چی داو بو گومان پری کړی شوی دی هڅ شی بلکه یوازی شکی گل سراب وی نو فسوس یی لازیات شی ﴿ وَوَجَدَ اللَّهُ عِنْدَهُ فَوْقَهُ حِسَابَهُ ۖ ﴾ اوبیا به مومی الله (خارونکی) په نزد (دعمل) خپل پس پوره به ورکړی (الله) ده ته پوره حساب (جزاء دعمل دده چی کله و مری او خپل هغه نیک عملونه به یی هېڅ گټه ورته ونه رسوي بلکه گرد او غبار غوندي به له مینځه تللي وي ﴿ وَاللَّهُ مَبْرِئُ الْحَسَابِ ﴾ او الله ډېر ژر (اخیستونکی) د حساب دی ځکه یوه محاسبه الله له بلي څخه مشغولولای نشي ﴿ أَوْ كَلَّمَنِی بِمَعْرِ لُحَّتِی ۖ ﴾ (دغه دوهم مثال دی) یا (عملونه ددوی) په شان دهغو تاريکیو دی په ژور بحر کی (چی ژور ولی بی نه معلومېږي) ﴿ یَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ ۖ مَوْجٌ مِّنْ تَحْتِهِ ۖ وَهُوَ عِندَ عِزِّی ۚ ﴾ چې پټ کړی وی دغه بحر لره یو موج چې د پاسه یی بل موج وی ﴿ مِّنْ فَوْقِهِ مَحَابٌ ۖ ﴾ اود پاسه ددغی څپې (موج) وریځ وی (پنډه دغه څلور قسمه) ﴿ ظَلَمْتُ نَفْسًا فَوْقَ بَعْضٍ ۖ ﴾ تیارې دی چې ځینی ددوی د پاسه د ځینو نورودی، قتاده وایی چې کافریه پنځو تاريکیو کی اوږی را اوږی دنیا یی تیاره ده، کړه او عمل یی تاریکه ده، د ننوتلو ځای یی تیاره ده، اود راوتلو ځای یی تیاره ده اوبالاخره دورتلو او هستوگنی ځای یی په قیامت کی تیاره ده (۱) ﴿ إِذَا أَخْرَجَ یَسَدَهُ ۖ لَمْ یَبْقَ بَرَهًا ۖ ﴾ کله چې راوباسی دغه (په تیارو کی پریوتی) لاس خپل نه وي نژدې (دی) چې وینی دغه (لاس خپل) دغه د تمثیل بشپړاوی کوی یعنی هغه انسان چې دغه گردی تاریکی لکه د بحر د څپو تاریکی داوریځی تاریکی ورباندی راغونډه شوی وی چې هغه تر ټولو نژدی څیز له زباتی تاریکی څخه ورځنی پټوي اولیدلای بی نشي همداسی کافرانسان د کفر او گمراهی په تیارو کی غوږه وي ﴿ وَمَنْ لَّمْ یَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا ۖ فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ۖ ﴾ (او هر هغه چې الله ده ته نور رڼا نه وي ورکړي پس نشته ده ته هیڅ رڼا) یعنی څوک چې الله یی دایمان لارښوونه په برخه نکړی اوزړه یی د اسلام په رڼا روښانه نشي نوتل تر تله په ضلالت کی وي دلته الله جل جلاله د کافر لپاره دوه مثالونه رورل لومړی یی د هغه د نیکو کړو مثال چې له سراب سره یی مشابه کړاویایې د آیت پای پدغه خوندوره پایله وپسولل چې ﴿ وَمَنْ لَّمْ یَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا ۖ فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ۖ ﴾ اود ادمؤمن په مقابل کی کله چې فرمایلی وو ﴿ تَوْرًا عَلٰی نُورٍ ۖ ﴾ نودغه تمثیل اوبیان خوراښائسته اوزړه راښکونکی بڼه لری قرآنی تعبیر څومره ښکلی اوبسیادي هوکله چې الله تعالی د (مؤمنو) زړونو اواراود جهاز لود زړونو تباری بیان کړی ورپسې یی د توحید دلائل هسی ذکر کړل چې ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللَّهَ یَسْخِرُ لَهُ ۖ مِّنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ وَطٰیْرٌ صٰفَّٰتٌ ۖ ﴾ آیاته نه وینی ای محمده! بیشکه الله ته تسبیح وایی هر هغه چې په آسمانونو کی دی او (هر هغه) چې په ځمکه کی دی (او مرغان هم په داسی حال کی چې خورونکی وی د وزرونو خپلو یعنی ای محمده ناته په یقینی علم دانه

(۱) التفسیر الکبیر ۲/۲۴

ده معومه چي لوی الله جل جلاله ته ټول د آسمانونو او سېدونکي اود ځمکي بلکه دکائناتو که پيريان دی
 که پرېنښې او که انسانان او مرغان دي دپاکي او تقدس ستاينه کوی ﴿كُلُّ قَدٍّ عِلْمٌ صَلَافٌ وَتَسْبِيحٌ﴾
 هريو(له دغومذکورينو چي دی) په تحقيق معلوم دی (الله ته) لمونځ دهغه او تسبیح دهغه يعني هريو له
 پرېنښو، انسانانو، پيريانانو او مرغانو ته یی د خپل ذات عبادت لاره کرښه اود لمانځه او تسبیح مکلفيت
 وربښودلی دی ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾ او الله ته ښه معلوم دی هغه (اعمال هم) چي دوی یی کوی (له
 طاعتو او تسبیحاتو څخه) ﴿وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (او خاص الله ته دی ملک سلطنت
 د آسمانونو او ځمکي) يعني الله دکائناتو مالک او متصرف دی ټول مخلوقات یی په ملکیت کي دننه
 دی په هغوی کي څرنگه چي غواړی هغسی تصرف او بغیر راوولی هغه زورور الله دی ﴿وَالِلَّهِ الصِّرَاطُ﴾
 اوالله ته دی بیرته ورتله (د ټولو نوبه یی پخپلو اعمالو جزاء ورکړی داهسي یادونه ده چي وعید پکي
 نغښتی دی بیا وروسته الله پاک دکائناتو یوې هیښونکي څرگند تیانه چي دالله جل جلاله په وحدانیت
 اوقدرت دلالت لوی اشاره کوی فرمایي ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزِيلُ سَحَابًا﴾ ایانه وینی ته ای مخاطبه چي الله
 بیشکه روانوي وریځې (پخپل قدرت سره چیرته چي یی خوښه شي ټوټه ټوټه) ﴿ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ
 رُكُومًا﴾ بیا یوځای والي کوي په مینځ ددغو (ټوټو دوریځو) کي بیا یې وگرزوي لاندې باندې (پنډې
 یو پر بل دپاسه) ﴿فَتَرَى الْوَدَّكَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ﴾ پس وینې به ته (ای انسانه) چي وزی به باران (ددې
 وریځي له مینځه) ﴿وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَرٍ﴾ اونا زلوی (الله) له لوری د آسمانه (له
 وریځو یاد رلیو پشان د) غرونو چي وی په هغو غرونو کي ځيني له رلی- ﴿فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ اورسوي
 (الله) د رلی هغه چاته چي اراده و فرمایي (درسو نې یې هغه ته نویي په کښت او میوه او مالداري کي
 توان ورسوي) ﴿وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ﴾ او گرزوی یی له هر هغه چا څخه چي اراده یی (دگرځولو)
 وفرمایي نو ورته تاوان نه رسوي، صاوي وایي لکه چي باران له آسمانه او وی او په هغه کي
 د بندگانو لپاره گټه ده همداسي رلی اورو چي پکي نقصان وي نو پاکي ده هغه ذات لره چي آسمان یی
 د خیر او شر دواړو د پیدا یښت ځای ټاکلی دی (١) ﴿يَكَادُ سَنَا بَرْقُهُ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَرِ﴾ نژدی وی رنابرینښنا
 دهغه چي د لیدونکي سترگي یوسي، او بصارت یې ورک کړي له زیاتي څخه ﴿يَقْلِبُ اللَّهُ الْكَلِمَ
 وَالْأَهَارَ﴾ الله گرځوي شپه او ورځ (په اوږدوالي لنډوالي تیارې روښنایی یخني او تودوځي...) ﴿إِنْ فِي
 ذَلِكَ لَعِزَّةٌ لِأُولِي الْأَبْصَرِ﴾ بیشکه په دغومذکوره شيانو کي خامخاد سترگو او بصارت خاوندانوته عبرت
 دی (ځکه دوی ورباندې فکر کوي چي څرنگه اوبه، یخني، روښنایی، اوتاریکي له یوه څیز څخه راوړي

؟ فسبحان الله القادر على كل شيء ﴿ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ ﴾ او الله پيدا کړی دی هر حیوان چې ګرزي به
 ځمکه کې له اوبو نه ، دالله په وحدانیت یې د آسمانونو او ځمکو داوسیدونکو تسبیح دوریځو ګرزول
 اوله هغوی څخه د باران اورښت اوبیاد حیواناتو احوال دلیل راوړ. ابن کثیر وایي چې الله جل جلاله خپل
 بشپړ قدرت ستر سلطان او حاکمیت بیانوی کوم چې د ټولو مخلوقاتو په هکله چې هر څومره یې شکلونه
 ، رنگونه ، حرکات اوسکنات سره بیل وي خوداتول له اوبو څخه پنځوي (پیدا کوي) (۱) ﴿ فَمِنْهُمْ مَنْ
 يَمْشِي عَلَى بَطْنٍ ﴾ ځیني له هغوی هغه دي چې تگ کوي په ګېډه ټټر خپل (لکه ماهی اوماړ) ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ
 يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ ﴾ او ځیني له هغوی هغه دي چې په دوو پښو ځي (لکه انسان او مرغیان) ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي
 عَلَى أَرْبَعٍ ﴾ او ځیني له هغوی هغه دي چې په څلورو (پښو خپلو لکه آس ، اوبښ ، اونور څاروی) درومي تگ
 کوي ابو حیان وایي چې هغه یی رومي یاد کړ کوم چې قدرت زیات څرګندونکی اوتر ټولو عجیب دی
 او پرته له کومي وسې او پښو تگ کوي اوبیا پردو وپښو تلونکي ورپسې څلور بول ﴿ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ
 اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ پیده کوي الله (ماسوی له دغو) هر هغه څه چې اراده یې وفرمایي (د خلقت)
 بیشکه الله په هر څیز باندی (چې اراده یی وفرمایي) ښه قادردی (هیڅوک یی له خپلي ارادې اړولای
 او منع کولای نشي امام فخر رازی وایي پدې پوه شه چې عقلونه د ټولو حیواناتو څخه په خورا کوچني
 حیوان باندې هم بشپړ علم راوستل نشي کولای اودا د پیداکونکي (خالق) په ذات باندې څرګند دلیل دی
 که چیرې چاره د څلورو طبائعو په ترکیب سره وای نوبه ټول یو ډول وو خوداسي نه ده ددې حیواناتو ځانګړتیا
 د دوی غړو (اندامونو) عمرونو او بدنونو او مرود حکیم او مقتدر ذات ګاردی سبحان الله عما یشرکون
 (۲) ﴿ لَقَدْ أَنْزَلْنَا ءَايَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ ﴾ خامخا په تحقیق نازل کړی دی موږ آیتونه بیانونکی واضح (د حق
 او هدایت لاري ته) ﴿ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ او الله سمه صافه لاره ښیي هر هغه ته چې
 اراده وفرمایي (له مخلوق خپل نه) دهغې لاری سمې صافی (چې حق دین د اسلام دی) کله چې الله تعالی
 د توحید دلائل وفرمایل نوله نفاق او منافقینو څخه یی داسي ویرونه وفرمایله چې ﴿ وَيَقُولُ ءَمَّا بِاللَّهِ
 وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ﴾ او وایي دا (منافقان) چې موږ په الله ایمان راوړی دی اود الله په رسول (موایمان راوړی
 دی) او حکم منلی دی موږ (دالله اود رسول الله) ﴿ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ ﴾ بیا مخ ګرزوي (له اسلامه) یوه
 ډله له دوی ﴿ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ ﴾ وروسته له دې (دایمان اود اطاعت له دعوی څخه) ﴿ وَمَا أُولَٰئِكَ
 بِالْمُؤْمِنِينَ ﴾ اونه دي دغه ګرزیدونکي مؤمنان (په حقیقت کې) حسن رحمه الله وایي دغه آیت
 دهغو منافقانو په هکله نازل شوی چې ښکار اووبه یې اسلام اوپه پټه کافران وو ﴿ وَإِنَّا دَعَوْنَا إِلَى اللَّهِ

(۱) الصاوي على الجلالين ۳/ ۱۳۴

(۲) المختصر ۲/ ۲۱۳

رَسُولِهِ ﷺ و هر کله چي و بلل شي دوی الله اور رسول (ددغه الله) ته ﷻ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ﷻ (دپاره ددی چي حکم وکړی دغه رسول په مینځ ددوی کي) يعني اوکله چي دوی دالله اود رسول الله حکم ته و باله شي ﷻ اِذَا فَرَغَ مِنْهُمْ مَضَىٰ عَلَيْهِمْ ﷻ ناخاپه يوه ډله له دوی ډډه کونکی وی (له حاضریدلو د رسول الله مجلس ته) ﷻ وَاِنْ يَكُنْ لَكُمْ لُبٌّ فَاتُوا الْيَوْمَ مَذْعِنِينَ ﷻ او که چیري دوی ته حق وی (په زعم ددوی) نور اخی دوی دغه (رسول الله ﷺ) ته گړندی فرمان منونکی (بنایي چي رسول الله به په حق ورته حکم وکړی امام فخر رازی وایي دوی به الله اعراض اوډډه کوی چي پوهیږي حق ددوی دمخالف لوری دی اوکله چي یې گومان شي حق ددوی په جنب دی بیا پخپله خوښه رادرومي) ﷻ اَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمْ اَرْتَابُوْنَ ﷻ آیاد دوی په زړونو کي رنځ دی د کفر او نفاق ؟) آيا شکمن دی دوی (په محمدی نبوت) ﷻ اَمْ يَخَافُوْنَ اَنْ يَّحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ﷻ یا وېرېږي دوی له دي نه چي الله به پردوی ظلم وکړي یا به رسول ددغه الله (پر دوی ظلم وکړي په حکم کولو سره استفهام دتوبیځ د مبالغې اوزم لپاره دی) ﷻ بَلْ اُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﷻ بلکه دوی چي دي هم دری ظالمان دي (په بشپړه توگه چي در رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه څنګ کوي او عناد ته یې ملاتړلي ده) ﷻ اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ﷻ (بیشکه همداخبره ده چي د مؤمنانو ویناده کله چي و بلل شي دوی الله اور رسول ددغه الله ته ددې لپاره چي حکم وکړی شي په مینځ ددوی کي) (په وخت د جگړې کي) داچي ووايي واوریده موږ (ستا خبره) او ومانو موږ (ستا حکم) يعني پردوی واجب اولازم دی کله چي یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ددوی اود بنمنانو تر مینځ د فیصلی کولو لپاره و بولی چي دوی ژر تر ژره ووايي چي په سراو سترگو (سمعا و طاعة) نو که چیري مژمان وای همداسي به یې کول طری وایي چي دلته مقصد اخبار نه دی بلکه د منافقانو ترته او نورو ته بیاتادیب دی) ﷻ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِسُونَ ﷻ اودغه (ویونکي) هم دوی دی بریالیان ددواړو جهانونو په نیکمرغی باندی) ﷻ وَمَنْ يُطِيعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ﷻ او هر څوک چي اطاعت وکړی (حکم و منی) دالله اود رسول ددغه الله په ټولو کروړو وړو کي) ﷻ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقَهُ ﷻ او و وېرېږي له الله (له سببه د هغو گناهونو چي کړي یې دي) او خان وساتي (له غضبه ډډه) او امر یې په خای اوله نواهیو څخه یې خان و ژغوري) ﷻ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﷻ پس دغه (فرمان منونکی ویریدونکي) هم دوی دی بری موندونکي (په رضوان او جنت دالله خلاص شوي له دوزخ او عذابه دالله وایي چي درو میانونو یو عالم چي د آیت شریف واوریدونو مسلمان شو او وی ویل چي پدې کي ټول هغه دتورات او انجیل حکمونه راغلی دی.

(۱) التفسير الكبير ۱۹ / ۲۳

(۲) التفسير الكبير ۲۷ / ۲۴

بلاغت :

پدی آینونو کي چي دبديع او بلاغت کومى بنکلاوى سمه لنډيزیى دادی

۱- دمصدر اطلاق په اسم فاعل باندې د مبالغې لاره لکه: ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ﴾ چې د انور په معنادی او هسی بی و باله لکه چي پخپله نوروی شریف رضی وایې چي د ځینو پوهانو د تفسیر له مخې په آیت شریف کي استعاره ده او مقصده دوی په نزد اچي الله لارښوونکی د ځمکنی و آسمانی اوسیدونکو دی چي ورته څرگند دلائل او بیانات یې کړي لکه چي په روښنایي او ځلا یو څوک لاره مومي

۲- تمثیلی تشبیه ﴿مَثَلُ نُورٍ، كَشَفَ ظُفْرَ فِيهَا مِصْبَاحٌ﴾ دلته یی د الله جل جلاله نور کوم چي دخپل مؤمن بنده په زړه کي یی ایښی له هغی ناخچي سره چي پکي دیوه په ښیښه کي لگیدلی وی لکه ځلاند ستوری غونډی صفا او روښانه بریښی دغه ته ځکه تمثیلی تشبیه وایې چي د شبه وجه له متعدد څخه را ایستل شوی اودغه له خورا ښکلی تشبیهاتو څخه گڼل کیږی.

۳- اشتقاقی جناس لکه: ﴿نَقَلَبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾

۴- اطناب چي د خاص یادونه وروسته له عام څخه راوړی چي دهغه په هکله پاملرنه اودشان لوړتیا یی وښی لکه: ﴿ذِكْرُ اللَّهِ... وَإِقَامِ الصَّلَاةِ﴾ ځکه لمونځ هم په ذکر الله کي شامل وو خویي یادونه یی اهتمام دی.

۵- تمثیلی تشبیه چي: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُهُمْ كَرَابٍ يَرِيعَةٍ﴾ او همداسي په دی قول کي چي:

﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لُجِّي﴾ اودغه ښائسته تشبیه او خوندور تمثیل دی

۶- د طباق صنعت چي فرمایي: ﴿فَيَضِيبُ يَدَهُ وَيَصْرِفُهُ﴾

۷- لطیفه استعاره لکه: ﴿يَقْلِبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ ځکه دلته د ذاتی شیانو مادی او ښتون مقصده دی بلکه د شپې او ورځی بدلون مراد دی.

۸- تام جناس چي پدې کلام کي راځی ﴿يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ... لِأُولَى الْأَبْصَارِ﴾ له لومړی څخه مراد دسترگو خاوندان اوله دوهم څخه د عقل څښتنان دی.
لطیفه :

ځیني د طبیعت د علم پوهانو چي مؤمنان هم نه وو دغه آیت واوریدو چي ﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لُجِّي يَنْشَأُ مَوْجٌ﴾ نوبې پوښتنه وکړه چي ایا محمد صلی الله علیه وسلم د بحر سفر کړی وو؟ په ځواب کي ورته وویل شول نه نو هغه عالم وویل چي (اشهد انه رسول الله) زه شاهدی وایم چي هغه په حقه رسول الله دی چا ورڅخه پوښتنه وکړه چي څرنگه وپوهیدلی؟ هغه ورته وویل چي د سیند دا ډول ستاینه پرته له هغه چا چي ژوند یی په بحر اوسیند کي تیر کړی وی د بل چاپه توان کي نشته ځکه هغه څوک چي له سمندر سره یی سروکار وی د سیند خطرات مشکلات اوتیارې یی لیدلی وی اودا چي محمد صلی الله

عسکه وسلم دسیند سفرونه نه دی کړی نوزه وپوهیدم چي دغه دالله جل جلاله کلام دی اوهغه برحقه
په مېردي .

الله تعالی فرمایي:

﴿۱﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ
﴿۲﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى
الرُّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۳﴾ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا
سَخَّلَ لِلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا
يُرْكَبُ فِي شَيْءٍ وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿۴﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا
الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿۵﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا وَدَّعَهُمُ النَّارُ وَلَيْسَ الْمَصِيرُ ﴿۶﴾
بَنَاتُهُنَّ الَّذِينَ آمَنُوا لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَبَعْدَ
نَضَعُونَ ثِيَابَهُم مِّنَ الظَّهْرِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ هُنَّ
مُؤْتُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۷﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنكُمُ
الْحُلُمَ فَلْيَسْتَفْذِنُوا كَمَا اسْتَفْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۸﴾
وَالْفَوَاحِشُ مِنَ الزِّنَا الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَن يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ
وَأَن يَتَتَفَعِفْنَ خِثْرَ لَهْنٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۹﴾ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرْمِ
حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا مِمَّنْ بُوَيْعَتُكُمْ أَوْ بِيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بِيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بِيُوتِ إِخْوَانِكُمْ
أَوْ بِيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بِيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بِيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بِيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بِيُوتِ
حَلَائِكُمْ أَوْ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مَكَائِحُهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ
أَشْتَاتًا إِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۱۰﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ
لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوا الْإِذْنَ يَسْتَأْذِنُكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا أَسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ
شَأْنِهِمْ فَاذْنِ لِمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّكَ اللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۱﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ
لِيَتَّعِظَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُم لِيُخَالِفُوا الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ

أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنتُمْ عَنِيبُونَ
وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنْتَنَهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ يَكُلُّ شَيْءًا وَهَلِيمٌ ﴿٦٤﴾ ﴿النور: ۵۳-۶۱﴾
مناسبت:

کله چي الله تعالى د منافقينو اودهغوی د ناولی خویونو یادونه وکړه ورپسې یې هغه څه راوړل کوم چي ددوی په سینو او زړونو کي له کینې، مکر او فریب څخه خوندي وواوېه دروغوبه یې سخت سخت قسمونه اولورې اخیستی او د سورت په پای کي د منافقانوله خویونو څخه د ځان ژغورنې ته د پیاوړتیا وپروته فرمایې:
لغتونه:

(الحلم) په خوب کي احتلام ته وایې په قاموس کي وایې چي حلم خوب ته وایه شي او جمع یې احلام راځي او په ضمه سره حلم بیا احتلام ته چي هغه په خوب کي جماع کول دي ویل کیږي (۱) راغب وایې چي چي حلم د بلوغ زمانې ته وایې ځکه چي پدې وخت کي خاوند د خپل نفس په کابو کولو قادر وي (۲) (القواعد) زړې ناستي له ښځو څخه د قاعد جمع اوله تاڅه پرته راځي ځکه دغه په ښځینه وروپسې ځانگړی دی لکه (حائض) او یا (طامث) چي هغې مېرمني ته ویل کېږي چي نه دمیره خواش لري اونه اولاد زېږوي (اشاتال) د (شت) جمع او متفرق ته ویل کیږي (بتسلون) تسلل په پټه وتلو ته وایې (لواذا) په یو څیز باندې ځان پټولو ته وایې چي د وتلو په وخت کي یې کاروی ترڅو بل څوک یې ونه ویني.
د نزول سبب:

روایت کیږي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم یو انصاری هلک چي مدلج نومیده د غرمې په وخت کي عمر بن الخطاب ته ورواستا و چي رسول الله ته یې راوبولی او کله چي هغه ته ورغی عمر رضی الله عنه ویده وو او دروازه یې وروته کوله ورنه شو عمر رضی الله عنه راوینس شو او پاڅیدو څه بدن یې لوڅ شونوی و ویل زما دا خوښه ده چي الله پاک زموږ زامن، ښځې او غلامان په داسي وختونو کي له راتلو او ننوتلو څخه منع کړي وای او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغی که گوري چي دا آیت نازل شوی دی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَفْذِكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَنُكُمْ﴾ ﴿نوالله تعالى ته بزمخې په سجده پریووت او شکرې پرځای کړ (۳)﴾
تفسیر:

﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ﴾ او قسمونه خوري (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه ددوی ﴿لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ﴾ قسم دی خامخا چي که ته (حکم) امر وکړي دوی ته (جهاد ته په وتلو سره) نو خامخا به وزي دوی

(۱) الطبري ۱۸/۱۲۰

(۲) القاموس المحيط

(۳) المفردات للراغب الاصفهاني (۲) تفسیر الوسي ۵۷/۲ ۴ حاشیه شیخ زاده علی البیضاوي ۳-۴۳۵

دغه (جهاد) ته هرو مرو، مقاتل وایې چې کله الله د منافقینو څنگ کول بیان کړل چې دوی در رسول الله حکم ونه مانو نور اغلل اور رسول الله ته یې وویل که ته موږ ته امر وکړی چې له خپلو کورونو روزو مالونه اړخپلی ښځې پرېږدو نو موږ به ووزو او که د جهاد حکم راته وکړی نو موږ به جهاد وکړو نو بیا د آیت رانازل شو (۱) ﴿قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةً مَّعْرُوفَةً﴾ ووايه ای محمده منافقانو ته قسم مه خوری تاسي ددرو غوطاعت (مرد الله اور رسول سره) معلوم دی (چې یوازی په ژبه او په زړه نه دی په وینې دی او په فعل نه دی) ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ بیشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې تاسي یې کوی (هیڅ راز اوستاسي پټ نیت له الله څخه لویا او پټ نه دی) ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ ووايه ای محمده دوی ته اطاعت وکړئ (حکم و منی) تاسي د الله اور رسول الله په اخلاص سره یې له نفاقه اود پیغمبر په حکم منگولی ولگوی هدایت ته یې غاړه کېږدي ﴿فَإِن تَرَوْا فَأْتَمَّا عَلَيْهِ مَا جُمِلَ وَعَلَيْكُمْ مَا جُمِلْتُ﴾ پس که مخ وگرزوی تاسي ای خلکو (له طاعته یې) نو بیشکه همدا خبره ده چې دی پردغه رسول زما بار (د تبلیغ) چې پرې ایښودل شوی دی اودی پرتاسي (بار) چې پرتاسي ایښودل شوی دی (او پرې مکلف یاست) ﴿وَإِن تُطِيعُوا تَهْتَدُوا﴾ او که اطاعت وکړی حکم و منی تاسي ددغه (رسول الله) نوسمه لاره به ومومی (نیکمرغی ته به ورباندي ورسېږي) ﴿وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ اونه دی پر (د مده د) رسول مگر رسونه ښکاره دشرا نعو ده چې هغه یې ادا کړی ده اوستاسو مخالفت و سرغړونه ورته زیان نه رسوی هغه خپل امانت له غاړې اړولی دی رسالت یې ابلاغ کړی دی. ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی له تاسي او کړي یې دي ښه (عملونه) یعني هغه مؤمن مخلصان چې له ایمان سره یې صالح عمل هم یوځای کړی دی ﴿لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ (چې خامخابه خلیفه گان کړي) (الله) دوی په ځمکه کي لکه چې خلیفه گان کړي یې وو هغه کسان چې پخواله دوی نه وو) الله تعالی د ځمکې دمیراث وعده ورسره کړې ده اودا چې په ځمکه کي به یې هسي تصرف کونکي گرځوي څنگه چې پاچهان په خپله پاچهي کي تصرفات کوي لکه چې پخواني مؤمنان یې هم داسي خلیفه گان گرزولي وو د کفارو هیوادونه یې ددوی په واک کي ورکړي وو مفسرین کرام وایې چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم اوملگري یې مدینې منورې ته راغلل نو ټولو عربانو له یوې لیندۍ څخه په غیشو وویشتل نوبه دوی له وسلې سره ځملاستل اوزغره اغوستي به پاڅېدل هغوی به یو بل ته ویل هغه به هم وخت وي چې موږ په بهغمي اوا من ویده شو پرته له یوه الله جل جلاله له بل چا څخه وېرېدونکي نه یو؟ نو بیا دغه آیت شریف نازل شو (۲) اودا هغه ژمنه او وعده وه چې ددغه امت لپاره په ختیځ او لوېدیځ فتح کېدلوسره د هغې رښتنولي

خرگنده شوه او به حديث شريف كې راځي. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايې (۱) الله دوى سى الامن
 فرايت مشرقه و معارفه و ملك امنى مبلغ ماروى لى مها (۲) بعني الله پاك ماته ځمكه راو نغاړه له اوسه
 ما ختيز اولويد يزولبدل زما دامت پاچهي به گردې ځمكي ته رسېږي ﴿وَلْيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُ الَّذِي رَمَوْا
 لَهُمْ﴾ او خامخا ثابت قوي به وگرزوي هرو مرو دوى ته ددوى هغه دين (اسلام) چي غوره كېږي دي
 (الله) دوى ته (په ټولو اديانولو) ﴿وَلْيَبَدِّلَنَّ لَهُمْ بَعْدَ خَوْفِهِمْ أَمْنًا﴾ او خامخا بدل به وركوي دوى ته
 وروسته له وري ددوى له دښمنانو امن او اطمينان) يعني حال به يې له وېرې څخه امن ته واړوي لكه بل
 خاى فرمايې: ﴿وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ ﴿يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا﴾ زما عبادت به كوي اوله ماسره
 به شريك نه پيدا كوي هيڅ څيز، دغه استيناف د ثنا په توگه دى اولكه داستخلاف لپاره چي غلبوي
 ﴿وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ او هر څوك چي كافر شو پس له دغو لويوانعامو پس
 دغه كسان هم دوى فاسقن دي، دالله له طاعت څخه ونلي او دالله دامره سرغړونكي دي ابو له له
 وايې چي د كفر معنادا چي څوك ددغه نعمت كفران وكړي او مقصد په الله كافر كېدل نه دى طبري وايې
 چي دغه آيت له تاويل سره ډېر نژدې دى ځكه چي الله له دغه امت سره دانعام وعده فرمايلي او پدي آيت
 كي دالله دمنعم كېدلو اخبار دى چي وروسته بيا فرمايې ﴿وَمَنْ كَفَرَ﴾ يعني چي ددغه نعمت كفران
 وكړي ﴿فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (۱) ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ او قائموي تاسي (سه ادا كوي سره له
 ټولو حقوقو) لمونځ او وركوي زكات (په سمه توگه چي دالله دخوښي سبب شي) ﴿وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ
 لَعَلَّكُمْ﴾ او حكم ومني اطاعت وكړئ تاسي در رسول دالله په ټولو مامور به شيانو كي ښايې تاسي ته
 چي رحم وكړي شي پر تاسي ﴿لَا تَحْزَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ﴾ (په هغو كسانو چي كافران
 شوي دي گمان مكوه چي عاجز كونكي (دالله) دي په ځمكه كي) پدې كي در رسول الله صلى الله عليه
 وسلم لپاره تسليت وډاډينه او ورته دنصرت او مرستي ژمنه ده يعني اى محمده په هغو كافرانو چي له
 تاسره يې عناد كړى داسي گمان مكوه چي دوى پردغه ژوند كي په الله زور وړدي بلكه الله هروخت پردوى
 باندي واكمن دى ﴿وَمَا أَوْنَهُمْ أَلَّا تَرَوْهُ﴾ او خاى دهستوگني ددوى اور (ددوزخ) دى ﴿وَلَيْسَ الْمَصِيرُ﴾
 او خامخا بد خاى دورتلودى دا (دوزخ) ﴿يَتَأْتِيهَا الْدُيُكُ أَمْمُوا لِيَسْتَذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ اى
 هغو كسانو چي ايمان يې راوړى دى (اى مؤمنانو) ښايې چي اذن دي وغواړي له تاسي (په وخت
 دنتوتلو كي پر تاسي باندي) هغه (وينځي، مريان او خدمتگاران) چي مالكان شوي وي ښي لاسونه
 دتاسي ﴿وَالَّذِينَ لَا يَلْفُظُوا الْقَوْلَ مِنْكُمْ﴾ او هغه كسان چي نه وي رسېدلي حد دبلوغ (احتلام) ته له تاسي

(۱) رواه مسلم

(۲) الطبري ۱۸/۱۴۲

(حررو) ﴿ثَلَاثَ مَرَّاتٍ﴾ درې ګرته (په درې وختونو کې) ﴿مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَصُومُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ﴾ پخوا له لمانځه دسهاراوپه هغه وخت کې چې کارې تاسې جامې په وخت دغرمې کې (چې قیلوله کوی) اوپس له لمانځه دماسخوتن نه (چې دخوب راده کوی) ﴿ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ﴾ (دغه) درې وختونه دخلل (پېښېدود) ستردي تاسې ته (ځکه چې عورات پکې ښکاره ولوځوالی پکې غالب وي نو خپلومړینو ته چوپړیانواوماشومانوته پوهنه ورکړې چې پرته له اجازې تاسې نه دننه درنشي) ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ﴾ نشته پر تاسې اونه پردوی باندې هېڅ ګناه ترله دغودریو وختونو (چې بې له اجازې ستاسې داوسېدلواوځایونوته دننه درشي) ﴿طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ دوی ګرزېدونکي دي پرتاسې (په تللو او ننوتلو لپاره خدمت) ځینې ستاسې پرځینونورو. ابوحیان وايي چې معناداچې دوی کولای شي گهڼېځ اوبېګاه تاسې ته پرته له دغو وختونو دننه درشي اواجازه ونه غواړي (۱) ﴿كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ همداسې همداسې (لکه دغه بیان) ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (دا حکامو) اوالله ښه عالم (په ټولو احوالو دخلگو) ښه حکمت والادی (په تدبیر دچارو ددوی) ﴿وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ﴾ اوکله چې ورسېدل واره هلکان ستاسې بلوغ ته (اومکلف وګڼل شول) ﴿فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قُلُوبِهِمْ﴾ پس څن دي وغواړي (په ننوتلو کې پرتاسې باندې لکه چې اذن غوښت هغو کسانو) چې بالغ شوي وو (پخوا له دغو) ماشومانو (یعنې دوی وپوهوئ چې دننوتلوا اجازه دي ترلاسه کوي) ﴿كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ﴾ همداسې (لکه دغه بیان) ښکاره بیان فرمایي الله تاسې ته آیتونه (دا حکامو) خپل ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ اوالله ښه عالم (په ټولو احوالو) دهر حکمت والادی (چې هرکریه تدبیر او مصلحت ترسره کوي، بیضاوي وايي چې دا کلام بې ځکه مکرر راوړ چې د استیذان په هکله تاکید اومبالغه افاده کړي) (۲) ﴿وَالْفَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا﴾ اوزرې ناستي له ښځو څخه هغه کې دنکاح امېدنلري (ځکه چې بوه اتوب ته رسېدلي اودشهوت پروونکی نلري) ﴿فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا يَصْغُرَ ثِيَابَهُنَّ﴾ پس نشته پردوی هېڅ ګناه چې کېږدي (دوی طاهري) جامې خپلي (لکه چادري اولوږتي اودنارینه ووپه وړاندې رادېره شي خپلي عادتې جامې یې اغوستی اودخلگويام خان ته نه اړوي اونه شهوت پاروي) ﴿غَيْرَ مُتَّبِعَاتٍ بِزِينَةٍ﴾ پدې حال کې چې دنبايست خپل ښکاره کونکې نه وي، ابوحیان وايي دتبرج حقیقت دادی چې هغه څه چې پتول یې لازم وي څرګند شي اوډېر ځله بوه؛

(۱) البحر ۶/۴۷۲

(۲) البيضاوي ۲/۲۲

سپين سري وي چي سينگ ريې کړی او جمال يې څرگندوي (۱) ﴿وَأَنْ يَسْتَغْفِرَ خَيْرٌ لَّهُمْ﴾ او د دې دوی خان وساتي (له ايستلو د ظاهري جامو څخه هم) دوی ته خیر دی (يعني که دوی له بډا تو سره سره بيا هم لکه د خوانانو مېرمنو چادري اولوپتې واغوندي چي په سترکنيې مبالغه وکړي د دوی لپاره غوره او د عزت نښه ده الله پاک ته ډېر پاکيزه او خوښ دي ﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) او ښه پوهېدونکی په ټولو احوالو دی ، دخلگوپټ نيتونه اورازونه ورته معلوم دي هر انسان ته دهغه له کړو سره سمه جزا ورکوي په دې کي زېري او تهديد دواړه نغښتي دي ﴿لَنْ يَسَّرَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ﴾ نشته پر پرانده هيڅ مشقت او نه پر گورده هيڅ حرج (وبال) او نه پر رنځور هيڅ ملامتي (چي له غزاڅخه پاتي شي ځکه عذرونه لري او عاجزان دي) (۲) ﴿وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ﴾ او نشته پر خانو نو ستاسي هيڅ حرج (کلفت) چي و خورئ تاسي له کورونو خپلو (اوله کورونو د مېرمنو خپلو او اولادونو خپلو) بيضاوي وايې چي پدې کي د اولادونو کورونه هم راځي ځکه د زوی کور لکه خپل کور غوندي دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم تر ټولو ښه خواړه هغه دي چي سړی يې له خپل کسب نه خوري او زوی هم د سړي خپل کسب دی (۳) ﴿بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ﴾ (ياله کورونو د پلرونو خپلو، ياله کورونو د ميندو خپلو، ياله کورونو د ورورونو خپلو، ياله کورونو د خوښو خپلو ، ياله کورونو د ترورونو خپلو، ياله کورونو د تروريانو (عمو) خپلو، ياله کورونو د ماماگانو خپلو، ياله کورونو د تويگانو (خالو) خپلو) يعني پدې کي چي تاسي د دغونو موږو له کورونو څخه چي ستاسي خپلوان دي خوراک کوي کوم وبال حرج مشقت او ملامتي نشته، امام رازي وايې چي د دغو کورونو څخه خوراک کول استبدان ته اړتيا نلري ځکه دوی هغه څوک دي چي دخپلوانو په خورلو يې زړونه خوشحاليږي (۴) ﴿أَوْ مَا مَلَكَتْكُمْ مَعَانِيَ﴾ (ياله هغو کورونو) چي مالکان شوي يا ست تاسي دکليگانو د هغو (يعني چي تاسو يې وکيلان کړي يا ست) عائشه رضي الله عنها فرمايې: چي خلگ يې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره غزاته تللي او د کورونو کليگاني به يې خپلو وکيلانو ته ورسپارلې او ورته به يې ويل چي ستاسود خوراک کولو لپاره درته مواجازه ده نوبه دغو متصرفينو وکيلانو ويل چي موږ لره نه دی روا چي خوراک خني وکړو ځکه دوی د زړه له کومي اجازه نه ده راته کړي او موږ ته يې امانت راسپارلی دی بيا دغه آيت

(۱) البحر ۲/۴۷۳

(۲) دغه د حسن قول او د ابن زبدر ايه ده او څرگنده ويناده چي د البحر مؤلف او کشاف هم غوره کړي ده او چا بيا ويلي چي دغه معذور کسان کولای شي به روغو سره يوځای خوراک وکړي پدې کي هيڅ حرج نشته او دغه وينا امام رازي او طبري غوره کړي

(۳) البيضاوي ۲/۲۳

(۴) التفسير الكبير ۲۴/۳۲

شريف نازل شو ﴿ اَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاخِعَهُ ﴾ (۱) ﴿ اَوْ صَدِيقُكُمْ ﴾ ياله (كورونو) ددوستانو خپلو يعني كله چي ددوستانو كورونو ته ورشي خوراك كول درته روادې قتاده وايې كله چي دخپل دوست كره ورشي پرته له اجازې په خورلو ملامتي نشته ﴿ لَبَسَ عَیْبُكُمْ حُجَّارٌ اَنْ تَاْكُلُوْا جَبِيْئًا اَوْ اَشْنَاءًا ﴾ نشته پرتاسي هيڅ گناه پدې چي خوراك وكړئ (ټول) سره يو ځای يا بېل بېل مفسرين كرام وايې چي دغه آيت د گناه د يو كلي په هكله را نازل شوی چي هغوی به يوازې خواړه نه خورل كړده ورځ به يې انتظار كاوو كه به يې څوك ونه موندل چي ورسره خواړه و خوري نوبه يې هيڅ شی نه خورل او كله كله چي به ورسره اوښان اوښي وې نوبه يې شيدې تر هغونه څكلې څوپوري چي بل څوك به يې د ملگرتيا لپاره پيدا كړی نه وای نوالله جل جلاله ورته خبر ور كړ چي كه چېرې سړی يوازي خوراك كوي و بال نلري او گناه يې نشته ﴿ فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰی اَنْفُسِكُمْ ﴾ نو كله چي تنوزی تاسي (د سكونت) كورونو ته پس تاسي پر ځانونو خپلو سلام اچوئ (يعني څوك چي هلته وي هغوی ته سلام اچوئ) ﴿ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبْرَكَةٌ طَيِّبَةٌ ﴾ پېشكشي ده ثابته له (جانبه د) الله مباركه طيبه (بركتناكه پاكيزه چي الله د مؤمنو بندگانو لپاره ټاكلي، قرطبي وايې چي څكه يې مباركه وبلله چي دعا پكې اود ميني محبت پيغام دی او پاكيزه يې پدې وگنله چي اورېدونكی يې له اورېدلو خوند اخلي

(۲) ﴿ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ الْآيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴾ همداسي (لكه د ابيان) ښكاره الله بيانوي تاسي ته آيتونه (د حكمت او احكام خپل) ښايې چي تاسي عقل وچلوئ؛ ابن كثير وايې: كله چي الله تعالی پدې مبارك سورت كي محكم احكام او شرايع بيان كړل نويې بندگانو ته ددې تنبيه وركړه چي الله دوی لره كافي شافي آيتونه بيانوي څوپكې سوچ وكړي ښايې چي ورباندي پوه شي (۳) ﴿ اِنَّكَ اَنْتَ الْغٰثِ الْثَوِيْبُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ ﴾ بېشكه (كامل) مؤمنان هغه كسان دي چي ايمان يې راوړی دی پر الله او په رسول د الله (په ټينگ ايمان راوړلو سره چي شك او شبهه ورته لاره نلري) ﴿ وَاِذَا كَانُوْا مَعَهُ عَلٰی اَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوْا حَتّٰى يَسْتَشِيْرُوْهُ ﴾ او كله چي وي دوی له دغه (رسول) سره په كوم كار جمع كړونكی (چي په هغه كي د مسلمانانو مصلحت وي) نونه ځي (پخپل سر) تر هغه پوري چي اذن وغواړي له دغه (رسول الله) نه مفسرين كرام وايې چي دغه آيت دخندق د كيندلو په وخت كي نزل شو ځكه ځيني مؤمنان د ضرورت لپاره د تللو اجازه اخيسته او منافقان به پرته له اجازې وتل او تلل نو دا آيت شريف نازل شو چي د مخلصو مؤمنانو ستاينه وكړي اود منافقانو بدي ته اشاره وكړي ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَشِيْرُوْكَ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ ﴾ بېشكه هغه كسان چي اذن غواړي له تانه (ای زما رسوله) دوی هغه كسان دي

(۱) ابن كثير ۲/ ۲۱۹ المختصر

(۲) القرطبي ۱۲/ ۳۱۹

(۳) ابن كثير ۲/ ۲۲۰

چي ڪامل ايمان لري پر الله اور رسول الله صلى الله عليه وسلم (اومني بي) دغه درو مبني لسا ره ڪنهن
تر خود رسول الله صلى الله عليه وسلم دشان عظمت څرگند ڪري يعني هغه ڪسان چي له تڏهه دسلو ڪن
غواڙي دوى په رښتيا حقاني مؤمنان دي بيضاوي وايي چي دغه بي بياد مبالغه په توگه راوگر اوو چي
هغه ڪسان چي دوى اجازه غواڙي دوى رښتوني مؤمنان دي دغه دلومرني اسلوب عڪس او پوته دي
او په دې کي دلومرني لپاره تاكيد دي چي دالله اور رسول الله لفظ پکي راوړل شوى اودغه ددوى دايمان

په صحت دليل دي (۱) ﴿فَإِذَا أَسْتَدْرَأْتُكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ﴾ پس ڪله چي دوى له تانه اذن و غواڙي (دتللو)

لپاره دخپلو ځيني ڪارونو (مهماتو) (۲) ﴿فَإِذَا لَمْ يَشُكَّ مِنْهُمْ﴾ پس اذن ور ڪړه هغه چانه چي خوبه

خوبه وشي ستاله دوى نه (داذن ور ڪولو او په هغه کي حڪمت او مصلحت ويني) ﴿وَأَسْتَغْفِرَ لَهُمُ اللَّهُ﴾

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿(او مغفرت و غواڙه ددوى لپاره له الله تعالى بشكه الله ښه ښونکي

(دخطيئاتو) ډېر رحم والادى په انعام داجر او ثواب) يعني د دغواستيذان غوښتونکو لپاره الله ته

دعاو ڪړه چي عفو او مغفرت ور نصيب ڪړي که څه هم استيذان د عذر لپاره وي خو بسا هم تقصير دي ځکه

چي دنيوي امر ته په ديني امر ترجيح ور ڪول دي ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُّعَاءِ بَعْضِكُمْ

بَعْضًا﴾ (مه گر ځوى (اي مؤمنانو بلنه) دعادر رسول پخپلو منځونو کي په شان ددعا (بلني) دخينو دتسي

ځينو نوروته) يعني تاسو پيغمبر ته دده په نامه ناري مه وروهي لکه چي ځيني ست سوځينو نوروته

ناري کوئ بلکه هسي ورته وياست اي نبي الله، اي رسول الله ترڅو د هغه دمقدم اوشان تعظيم مو ڪړي

وي ابو حنين وايي پخپل نامه بلل او ناري ڪول د کوچيانو دود او دستور وونودوى ته امر وشو چي

در رسول الله حرام او عزت و ڪړي او په ښه غوره نامه بي و بولي يارسول الله او يانبي الله په نامه ورته غږ

کړي آيا نه گوري ځيني شولومؤمنانو به ورته ويل اي محمده او له دې څخه هغوى منع شول (۳) فتده

وايي چي دوى ته الله جل جلاله در رسول الله صلى الله عليه وسلم د تعظيم او احترام ڪولو امر وفرمايو.

﴿قَدْ يَسْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْأَلُونَ مِنْكُمْ لَوْ أَذًا﴾ په تحقيق الله ته معلوم دي هغه ڪسان چي ڪرار ڪړا ښوى

وږي له تاسي پت دباندې په داسي حال کي چي يوله بله سره ځان پناه کوي او وږي طبري وايي چي (لواز)

دې ته وايي چي ځيني خلک له ځيني نورو ځان پناه کوي دغه په هغو ځان پتوي او هغه په

دغو (۴) ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ﴾ پس ودي وېرېږي هغه ڪسان چي مخالفت کوي له حڪمه

ددغه (رسول اولاره بي پرېږدي په سنتويي سترگي پتوي) ﴿أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

(۱) حاشيه شيخ زاده على البيضاوي ۴۴۰/۳

(۲) ابن عباس رضی الله عنه وايي چي عمر رضی الله عنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دعمرې ادا ڪولو اجازه
وغوښته او هغه ته بي اجازه ور ڪړه بياباي ورته وفرمايل (يا ابا حفص لانسنا من صالح دعائک).

(۳) البحر ۴۷۲/۲

(۴) الطبري ۱۳۵/۱۸

نه دي نه چي ورسبري دوی ته څه فتنه (آفت په دنيا کي) يا ورسبري دوی ته دردنک عذاب (په آخرت کي) ﴿آلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ واورئ خبردار اوپوه شئ چي بيشکه خاص الله لره دي هرغه څه چي په آسمانونو او ځمکو کي دي (خلقا ملگا او عبيدا) ﴿قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ﴾ په تحقيق الله ته معلوم دي هرغه څه چي تاسي ورباندي ياست (له اخلاصه ايمانه، نفاقه رياء) ﴿وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا﴾ (او معلومه ده الله ته) هغه ورځ چي هغه ته وروستل کېږي (دغه خلق) پس خبردار به کړي (الله) دوی پر هغو عملونو چي دوی کړي دي (له خيراو شره غټ او واپه سپک او درانه ويا به ورباندي جزا ورکړي) ﴿وَاللَّهُ يَكُلُّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ او الله په هر څيز باندي ښه عالم دی (ځکه چي ټول بي مخلوق او مملوک دی هيڅ شئ ورڅخه پټ نه دی.

بلاغت: پدې آيتونو کي چي د بلاغت او بيان کومي بېلگي شته لنډيز يې په لاندې ډول دی

۱- لطيفه استعاره ﴿جَهْدَ أَيْمَنِهِمْ﴾ دلته يې دغه قسمونه داسي تشبيه کړل چي منافقين خپل گرد کوبنس اوزيارو باسي چي ټينگ او مضبوط وښي او د دوی په وس کي هډونه وي خودوی خپل ټول توان په کاروي او دغه يې داستعارې په توگه راوړل.

۲- مشاکلت لکه ﴿عَلَيْهِ مَا حِمْلٌ وَطَيْبُكُمْ مَا حُمِلْتُمْ﴾ يعني په هغه باندي د تبليغ چاري او پر ناسود تکذيب و بال.

۳- د طباق صنعت لکه چي دوېري او امن ترمينځ په ﴿مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا﴾ کي راغلی دی او همداسي د ټولني او تيت پرک په کلماتو کي چي ﴿جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا﴾ دی

۴- طناب چي د حرج کلمه يې مکرر راوړي ترڅو په ذهنونو کي حکم ټينگ کړي. فرمايې: ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ﴾.

۵- د مبالغې صيفي لکه ﴿عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾.

فائده:

ځينو سلفو وبلي څوک چي پر ځان باندي سنت قولا او فعلا حاکم کړي نوبه يې ژبه په حکمت خوځېږي وکه څوک د هوا هوس حکم پر ځان قولا او فعلا ومني نوبه په بدعت گڼېږي او خبري به کوي ځکه چي الله فرمايې ﴿وَلَا تَطِيعُوا فِتْنَتَهُمْ﴾ (۱).

لطيفه:

يو چنه وويل شول نه څوڪ ښه اوسي وروږدي، كه ملگري دي هغه ورته وويل جي ملگري مري.
وي وروږمي نه خوښيږي؛ ابن عباس رضي الله عنه وايي ملگري ترخپلوانو نژدي وي آبه گوري جي
دوزخيان هسي استغاثه کوي وايي ﴿مَا لَكَ مِنْ شُعَيْنٍ﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ او په بلرواومندوس
استغاثه نه ده کړي.

تنبيه:

ځيني عربوداعراوترم گهلي جي يوازي ډوډي وڅوري، وږي به ځملاستل خوبو ري خوراكي نه
بي نه کاووله جامه طئي څخه دامشهوره وين پاتي ده چي (اذا ما صنع الزاد فالنمسي له) کلا فاسي
لست اكله وحدي) يعني اي ميرمني کله چي دي ډوډي نيره کړه هغې لپاره څوڪ وگوره چي زه سي
يوازي نه خورم دغه د عربودويارښه اودسځاواو کرم نمونه وه.

دالله په مرسته دالنورسورت تفسير بشپړ شو.

دالفرقان سورت مکي اويا آيتونه لري:

دسورت په وړاندي:

سورت الفرقان مکي سورت اودعقيدې له چاروڅخه ږغېږي همداسي دشرکانوچي دمحمدي
رسالت اوقرآن په باب کومي شېهي اوشکوک په زړه کي گرزېدل دهغو ځواب ورکوي اودقرآنکريم
درښتنولي اومحمدي رسالت دتصديق په محور راڅرخي اودايمان په باعث اوجزاپه عقیده ټينگار کوي
ځيني کيسې دپنداخيستلواوعبرت نيولولپاره هم پکي راغلي دي.

* لومړی دغه سورت په قرآنکريم باندې رڼا اچوی اوهغه پېغورونه چي مشرکانوبه دهغه دکذيب
لپاره راوړل څپري کله به مشرک نو وري باندې دپخوانيو کيسو گمان کاووکله به يې ويل دغه محمد له خپله
ځانه جوړکړي چي ځينو اهل کنا بوهم ورسره مرسته کړي ده دريم کړت به يې ويل چي دغه څرگندي کوي
اوسحرجادودی نوالله تعالی ددوی دغه باطل گمانونه اونا رواخيالات تردید کړل اوکوټلي دلائل يې
راوړل چي دغه قرآنکريم دالله جل جلاله له لوري رانازل شوی دی، وروسته بيا د رسالت موضوع رآخي
هغه چي ډېر ځله معاند مشرک ن پکي غوپه کدل اودسي وړاندیزونه به يې کړل چي پيغمبر بيه چي
پرښته وی اوبشرنه وی اوبيا بالفرض که چېري پيغمبر بشرهم وای نو بايد داسي څوڪ وای چي دمړتی
اومال خاوند وای کوم چي ښه بدي اودسترشخصيت څښتن وای نه هسي چي بويې وزله پلارمړی
(يتيم) نوالله جل جلاله ددوی دغه اقتراح هم په غوڅه توگه اوپه څرگند دليل هسي چي دباطل ملايې
ماتوله تردید کړه.

* ورپسې آيتونه د مشرک نوبه ډلگۍ بسانوي چي حق يې وپېژاند او ورته يې غاړه کښېښوده خوسا
وروسته دگمراهي دوزخ ته ورکوز شول اوددوی له ډلي څخه يې (عقبه بن ابي معبط) ياد کړهغه چي

اسلام ٻي راوڻ خوبباد خپل بد مرغه ملڪري يعني (أبي بن خلف) په سبب مرتد شونو قرآن هغه ظالم وگانه

هي فرمايي ﴿وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ﴾ وډده ملڪري سي مسطور و نوموړو

دسورت په برخه کې دځني انسانو وعلهم لسلام د کسي به جملې يوگه راغلي اوددوي د
يو مړودکذيب خبري اوچي مردوي ددوي دسرغروني په سبب هلاکونه راغلي بيان شوي دي لکه جي
دبوح، عدد، نمود، اواصحاب لرس و دلو ط عمه السلام د قومونو او نورو کافرانو منکر او خبرونه دي
نکه جي سورت دالله د قدرت او وحدانيت له دلالتو خبري کوي اودالله د صنعت له عجائب تو او د خلقت له
دروحي په دغه عجب په کائناتو کې ترستروگو کسري اودالله په عظمت و جلال گواهي ورکوي پرده پورته

کوي

• دسورت په پای کې الله جل جلاله د(عباد الرحمن) بيان کوي چي الله څومره ښکلي اوستايلي
حلا و رب ندي پيرزو کړي هغه چي دسترا جرا و جنت النعمه وړ و مستحق بي گرزولي دي

تسميه او نومول يې:

دي سورت ته ځکه سورت الفرقان ويل شوي چي الله جل جلاله پکي ددغه مجيد کتب جي پخپل
سدد (محمد صلي الله عليه وسلم) يې نازل کړي يادونه کړي اوداپه انس نبت ياندي يو خلبندونکي نور او
روښانه وړانگي دي چي د حق او باطل تر مينځ وړب ندي توپير کيږي نور او تبار ه جلا کوي ايمان او کفر سره
پيلوي نو ځکه ورسره ښايي چي فرقان وبلل شي.

الله تعالی فرمايي:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿تَبَارَكَ الَّذِي رَزَقَ الْفَرَقَانَ عَلَىٰ عَنَدِهِ. يَكُونُ لِعِمْلِمَيْكَ نَذِيرًا ۝﴾ الَّذِي لَهُ، مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ
رَلْدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا ۝﴾ وَأَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي إِلَهًا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا
وَمَا تَحْسُبُونَ وَلَا يَمْلِكُوكَ لِأَنفُسِهِمْ صَرًّا وَلَا ذِمًّا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ۝﴾ وَقُلِ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ
فَدَا إِلَّا أَفْكٌ أَقْرَبُهُ وَغَالِيهِ عَلَيْهِ قَوْمٌ مَّخْرُورٌ ۝﴾ وَقَالُوا أَسْتَطِيعُ الْأَوَّلِينَ
اَكْتَتِبَهَا فِيهِ تُمْلِي عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ
عَنُورًا رَاحِمًا ۝﴾ وَقَالُوا مَا لِيَ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَهُهُ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ
سَيِّرًا ۝﴾ أَوْ يُنْفِثُ إِلَيْهِ كَافُرًا أَوْ فَكْرًا لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا
رُحُلًا مُنْحَرُونَ ۝﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَل فَصَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝﴾ تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ
شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا ۝﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ
كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ۝﴾ إِذَا رَأَوْهُم مِّنْ مَّكَانٍ يَبْعِيرُ سَمِعُوا لَهُمْ نَغِيظًا وَرَفِيرًا ۝﴾ وَإِذَا الْفُؤَادُ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا

مَنْ يَرْبُحْ سِوَا هَذِهِكَ سُورًا (۱۳) لَا نَدْعُوا إِلَيْهِ سُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا سُورًا كَثِيرًا (۱۴) قُلْ أَدْلِكُمْ حَيْثُ رَحِمَهُ
 اللَّهُ أَنْتَ وَبَعْدَ الْمُنْقُوتِ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءٌ وَمَصِيرًا (۱۵) لَمْ يَكُنْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَلْدِينَ كَانَتْ عَلَى رَبِّكَ وَفِي
 مَسْئُولًا (۱۶) وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَقْبِضُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ أَنْتُمْ أَصْلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ صَوْرُ
 السَّبِيلِ (۱۷) قَالُوا شَتَحْنَكَ مَا كَانَ بَلْبِي لَنَا أَلْ نَتَّخِذُ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنْ مَتَّعْتُهُمْ وَءَبَّاهُمْ عَنْ
 سُورِ الذِّكْرِ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا (۱۸) فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَعْظِيمُ
 فِيكُمْ نَذْرَهُ عَذَابًا كَثِيرًا (۱۹) وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ
 وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَنْتُمْ وَكُنْتُمْ أَنْصِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا (۲۰) ...
 لغتونه:

(برکت) له برکت څخه اخیستل شوی اوزیات خیرته وایې د تمجید او تعظیم لپاره هم راوړل کېږي
 (مدیر) له هلاکت څخه وېرونکی (سور) له مرګه وروسته ژوندي کېدل (مفرین) په ځنځیرانو تر لیبو ته وایې
 (نور) هلاکت (بور) له بوار څخه اخیستل شوی هم هلاکت ته وایې ابو عبیده لیکي چي ویل کېږي (رجل
 بور) معنایې ده هلاک شوی سړی ځکه چي بوار هلاکت ته وایې (۱)
 تفسیر:

﴿ تَبَارَكَ الَّذِي رَزَقَ الْفَرَقَانَ عَلَى عِبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴾ دېر برکت ناک څښتن دی هغه ذات چي
 نازل کړی بې دې قرآن په بنده خپل (محمد) باندې لپاره ددې چي شې (ای محمد) وېرونکی (تولو
 خلګولر د الله له عذابه) ﴿ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ هغه الله چي خاص هم ده ته دی ملک
 او سلطنت د آسمانونو او د ځمکي (خلقا ملک او عبید) ﴿ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ ﴾ اونه
 بې دې نیولی هیڅ ولد (لکه چي نصاری او یهودان گمان کوي) او نشنه ده ته شریک (ملګری) په ملک
 سلطنت کي (لکه چي بت پرستان گمان کوي) ﴿ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا ﴾ او پیدا کړی دی الله
 هر شی پس اندازه کړی دی هغه (شی) په اندازه کولو سره، په التسهیل کي وایې چي د خلق معناله عدم
 څخه وروسته ایجاد ته وایې او تقدیر عبارت دی له اتقان او محکم والي د صنعت نه او دا چي هر مخلوق
 پخپل مقدار او صنعت ځانګړی شي زمان، مکان او مصلحت یې وښودل شي او داسي نور (۲) امام رازي
 وایې چي الله تعالی خپل ځان په څلورو صفتونو وستایه چي هغه د کبریا صفات دي لومړی دا چي هغه
 د آسمانونو او ځمکي مالک دی او دغه لکه دده په شتون (موجودوالي) چي تنبیه وي دوهم دا چي تل
 تر تله معبود دی دریم دا چي په الوهت کي منفرد دی څلورم بیا دا چي دېولو (ګردو) شان ویدا کونکی

(۱) القرطبي ۸/۱۳

(۲) التسهیل ۷۴/۳

پنخونکی سره له تدبیر او حکمته دی (۱) ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً﴾ اونسولی دغو (کفارو) بی له الله
 ور معبودن (چي بتان دي) ﴿لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴾ چي نشي پيدا کولای (دغه معبودان) هېڅ
 شی داند چي دوی پخپله پيدا کول کېږي (له تېرو سکېسلواو نخورو لوڅخه نوبه څرنگه له الله سره په
 لوبه کې شریک شي؟) ﴿وَلَا يَخْلُقُونَ لِنَفْسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا﴾ اونه دي مالک د پاره
 پخونو خپلو ضرر (دفع کولو) اونه د گټې نفعي (رسولو) ﴿وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا شُورًا﴾ اونه
 دي مالکان په وژلو د چا اونه په ژوندي کولو د چا اونه په بیا ژوندي پورته کولو د مړيو (له قبرونو څخه)
 پمخسري وایي چي مشرکانو د الله د عبادت پرځای د هغه چا عبادت ته مخ کړچي په هېڅ شي هم قادر نه
 دي او دوی چي په زیان دفع کولو او گټه رسولو توان نلري چي بندگان یې لاهم وس لري نوبه په بیرته
 راژوندي کولو څرنگه قادر وي؟ (۲) ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ﴾ او وایي هغه کسان چي
 کفران شوي دي چي نه دی د اقرآن مکر دروغ دي چي له خانه یې جوړ کړي دي دغه (محمد) ﴿وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ
 قَوْمٌ مَّخْرُوعٌ﴾ او کومک ورسره کړی دی پدې (دروغ جوړولو کي) نورو قومونو (د اهل کت بو) ﴿فَقَدْ
 سَاءَ ظَنَّمَا زُورُوا﴾ (الله فرمایي) په تحقیق راتگ کړی دی دغو (کفارو) په ظلم او دروغو سره (چي عربي
 شخصیت دی عربي کلام له عجمي کلام و یونکي څخه زده کړي او هغه کلام دي په فصاحت کي بیا هومره
 وچت وي چي د عربيو گډ فصحاء او بلغاء دي ورته مونه په غائب حیرن وي نو ددې مشرکانو خبره یوازي
 دروغ او بهتان دی ﴿وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ او وایي (کفار) د اکیسې دي
 د رومینو خلکو چي لیکلي دي هغه (محمد) پر لیکونکو ﴿فَإِنِّي ثَمَلْتُ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ پس هغه
 بوستل کېږي پرده (چي یادیې کړي) سهار او بېگاه ابن عباس رضی الله عنه وایي ددغي وینا کونکي
 نضر بن حارث او د هغه ملگري وو او افک خور او سختو دروغو ته وایي (۳) ﴿قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ الْغَيْبَ فِي
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ و وایه ای محمده (دغو کفارو ته نه ده داسي بلکه) نازل کړی دی د اقرآن هغه (الله)
 چي عالم دی په هرو پټو چي په آسمانونو او په ځمکه کي دي (هغه علیم او قدیر ذات دی) ﴿إِنَّهُ كَانَ
 غَفُورًا رَحِيمًا﴾ (بېشکه چي الله ښه مغفرت کونکی د خطیئاتو د پر رحم والا) (په انعام او اجر د ثواب سره)
 يعني الله ژر تر ژره عذاب نه ورکوي او مهلت یې ورکړی ځکه چي هغه په بندگانو د وېر (پراخ) رحمت
 و مغفرت څښتن دی ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَبْتَئِي فِي الْأَتْرَاقِ﴾ او وایي دغه
 کفار چي څه دي دغه رسول ته چي خواړه خوري او په بازارونو کي گوزي (لکه چي موبد معاش په طلب

(۱) التفسير الكبير ۴۲/۲۴

(۲) الکشاف ۱۱۵/۳

(۳) البحر ۴۸۷/۲

سبي گرزو دغه خونه ب چاونه سرسه ده خكه سربنسي خوراك نه خوري اوب چهر نه ب سربنسي
 د ايت د بنسپ و لول سره نه گزري اودا جي دوي وويل ۞ مَن هَذَا يُرْسُولُ ۞ سره له دي جي دوي حيره
 رسالت نه مانود غه خبره سي د ملندو او اسنه زآ لپاره كړي ۞ لَوْلَا أُورِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ مِّنْكَ مَعْدُودٌ ۞
 ولي نه نزل او ه سبي ده نه يوه سربنسيه چي پس شي دغه سربنسيه له دغه رسول سره وېرونكي اكنه رولې له
 دوزخه اود دغه رسول د دعوي تصديق وكړي ۞ أَوْ يُلَقَّىٰ إِلَيْهِ كَرُوءٌ ۞ ي (ولي نه) غورخول كېږي ده
 ته خزانه (له آسمانه چي خپلي ايتساوي وربندي ترسره كړي اود معاش له طلب نه بي راوگرزي ۞ زُ
 نَكْرُونَ لَهُ حَتَّىٰ يَأْكُلُ مِنْهَا ۞ ي (ولي نه) كېږي ده به بوباغ چي خوري له (مسو و حصل او د هغه نه
 ۞ وَكَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَشْعُرُوا إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ۞ او وايي دغه ظالمان (مؤمنان نه) چي منبعت نه
 كوي سبي مگر دبو سري چي سحرېري كول شوي دي (عقل بي كارنكوي نو گمان كوي چي د سبي سري
 دي) ۞ أَنُظِرُ كَيْفَ صَرَرْتُمْ لَكُمْ الْأَمْثَلُ فَصَرُّوا ۞ وگوره (اي محمده) څرنگه بيانوي (تري دغه
 معاندان) تاته مثالونه (عجيبه اوشاذ، نادر حالات اوصفت) پس گمراهان شول (له هديت خخه)
 ۞ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۞ پس طاقت نلري دوي حق ته دموندلو دلاري (وروسته له هغه چي سبي
 دروغجن گنلواو سناله رسالت خخه په انكار كولو كافران شول، دوي در رسول الله صلى الله عليه وسلم
 لپاره پنځه صفتونه ي د كړل او گمان بي وكړ چي همدغه له رسالت سره نه بنسبي دوي انگرله چي
 د پېغمبر بهتري او فضيلت بايد چي په جسماني امورو وي اود غه نهايت بي عقلي او سفاهت دي نوانه جل
 جلاله ددوي دغه گمان په دوو شېبانو باطل كړلومړي دا چي در رسول الله تعجيب شي چي دوي څرنگه
 پخپلو خبرو كي يوه خوله نه دي كله وايي چي هغه شاعري كله بي جادو گرگني كله بي وايي لبوني دي
 تردې چي ددوي دغه عجيبې وينگانې لكه مثالونه غوندي وگرزېدل اودوهم دا چي كه الله وغواړي
 نو خپل استزي اوبېغمبر ته ددوي له وړاندېز خخه بهتر خه وركړي اودغه مقصد الله په دي قول سره
 بيانېري چي ۞ تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذَلِكَ ۞ دېرلوي بر كنناك عظيم او جليل دي هغه
 ذات كه اراده وفرمايي گر خوي به تاته (په دنيا كي خيراو غوره له هغه) چي دوي ي د كړي له دنوي
 نعمتونونه) ۞ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَجَعَلَ لَكَ قُصُورًا ۞ (داسي) باغونه چي بهېري له لاندې
 (دونو) دهغو ويالې او گر خوي به تاته (په دغو باغونو كي) بنگلي، يعني نه يوازي يو جنت بلكه جنونه
 او باغونه اوله دي سره سره به بنگلي هم در كړي لوړي بنايسته او جتي لكه چي د پاچهانو د دنياوي
 ضحك وايي: كله چي مشركانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د لوړې پېغور وركړنو رسول الله
 صلى الله عليه وسلم دېر خفه شواو حضرت جبريل عليه السلام ورته د دلاسانې لپاره راغي او كله چي
 جبرائيل ونيي عليهم السلام سره خبري اتري كولي نابېره د آسمان دروازه پرانيستل شوه جبرئيل عليه
 السلام وويل زېري دركوم اي محمده دغه رضوان د جنتونو واكدار د الله رضا بي درته راوړي سلام وره
 واچوه نو رسول الله صلى الله عليه وسلم سلام ورواچاواو رضوان وويل الله تبارك و تعالي تانه خوښه

درکوی چي که غواړې نبي او پاچاشي او ياهم نبي او بنده اوله هغه سره توکړی لوبني ووچې له روښن بې
 څخه تلب و بيايي وويل دغه دځمکي د خزانو کلبگني دي نو رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت
 جبرئيل ته په داسي توگه وکتل لکه چي ورسره مشوره کوي نو هغه په لاس ورنه اشاره وکړه چي تواضع
 کړه رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل بلکه غواړم چي بنده نبي جوړ شم اوله هغه وروسته به رسول الله
 صلى الله عليه وسلم په تکیه ويلي دمرگ ترگړی پوري ډوډی نه وي خوړلي (۱) وويل يې زه بنده يم
 د بندگانو په شان خوراک کوم ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا﴾ بلکه نسبت
 د دروغو کوي (کفار) په قيامت باندې (چي نشته) اوتیار کړی دی موږ لپاره دهغه چاچي نسبت
 د دروغو کوي په قيامت باندې سخت اور (د دوزخ) طبري وايي معناداچي دغو مشرکانو د الله له لوري
 د خو پښام چي تاراوړی دی ددې لپاره ندی سکذیب کړی چي ته خواړه خوړې او په بازارونو کي گرزې!
 بلکه ددې لپاره بې نکذیب کړی چي دوی پر قيامت ايمان نلري او هغه څوک چي د قيامت تکذیب کوی
 موږ ورته سخت بلدونکی اورتیار کړی دی (۲) ﴿إِذَا رَأَوْهُمْ مِنْ مَكَانٍ يَبْعِدُ سَمِعُوا لَهُمْ نَسِيحًا وَزَفِيرًا﴾ (که چي
 روښني (دغه ور) دوی له هغه ليري ځای نه نو اوري به دوی (دغه اور) لره خو تکبدل (له ډېره قهره)
 او غوربدل (له ډېره غضبه) يعني دوی به دهغه داسي غږ اوري لکه چي ابشي اوداسي آواز به اوري لکه
 دڅره چي (زفير) وی ابن عباس رضی الله عنه وايي چي کله مجرم داوړ په لور کشول کېږي نوبه دوزخ
 داسې ورته شنهار کوي لکه چي کچراوړښي وويني او ورته به نارې سوري وهي هر څوک چي يې ووري
 هغه به وېرېږي (۳) اوداچي يې وفرمايل: ﴿مِنْ مَكَانٍ يَبْعِدُ﴾ پدې کي لانورزيات هيبت پروت دی ﴿وَأَذِ
 الْقَوَائِمَ مَكَانًا صَيِّقًا﴾ اوکله چي وغورځولی شي (کفار) له دوزخ نه په تنگ ځای کي ابن عباس رضی
 الله عنه وايي په دوی به داسي تنگي راوستلی شي لکه تنگي د (زُج) په نېزه کي (زُج) هغه دنېزې په بېخ
 کي اوسيني ته وايي ﴿مُقَرَّنِينَ﴾ پداسي حال کي چي تړل شوي به وي (لاسونه ددوی په غاړو کي
 ﴿دَعَا هَٰذَا لَكَ ثُبُورًا﴾ نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل) او وايي ای زموږ هلاکته دوی به دتمنا په
 ډول هلاکت غواړي ترڅو له دغي سختي څخه يې وژغوري لکه چي وايي ترمرگ سخت هغه دی چي له
 هغه سره دمرگ تمنا او هيله کېږي ﴿لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا﴾ مه غواړئ تاسي نن
 ورځ يې هلاک اووبولئ تاسي هلاکتونه ډېر (ځکه تاسي چي په کوم عذاب اخته ياست هغه ډېرو
 هلاکتونو غوښتونکی دی او پدې کي ددوی ناهيلي له دعا قبلېدلو او د عذاب له سپکتبا څخه ده ﴿قُلْ
 ذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ حَنَّةُ الْحُلِيِّ الَّتِي وَعِدَ الْمُتَّقُونَ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته د تهکم په ډول) آيا دغه
 غوره دی يا هغه دهمېشه والې جنت چي له برهېزگارانو سره بې وعده شوی وه: ابن کثير وايي الله جل

(۱) حاشیه شيخ زاده علی البيضاوي ۴۴۴/۳

(۲) الطبري ۱۴۰/۱۸

(۳) ابن کثير ۲۲۲/۲

جلاله فرمايی ای محمده داچي مادبد مرغه کسانو حال درکړچي په گونځي تنده اوسوړو نړوي دېر
 خان نه غواړي او هلته په تنگو خايونو کي لاس پښې په ځنځيرونو نړلي خو خېدلای نشي آید دغه به غوره
 او بهتر وي که هغه تل تر تله جنت چي الله يې له خپلو متقيانو بندگانو سره ژمنه کړې ده^(١) امد فخر
 رازي وايي که څوک پوښتي چي څرنگه داسي ويل کېږي چي عذاب غوره دی که جنت؟ آيا هوښيار سړی
 هم داسي وايي چي زهرښه دي که گوره (صبر او سکر) خواب داچي دغه پوښتنه د ټکولو او تر ټولو به وخت
 کي ښه اېسي لکه چي يوبادار خپل مربي ته مال دولت ورکړي او هغه يې په نښجه کي سرغړونه پيل کړي
 نافرمانی شروع کړي بيا يې بادار ښه سخت ووهي او ورته ووايي چي آيا دا غوره دی که هغه نعمتونه^(٢)
 ﴿كَانَتْ لَهُمْ حَزَاءٌ وَمَصِيرًا﴾ دی هغه جنت دوی ته جزاء د عمل او ځای دورتلو ﴿لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ
 خَالِدِينَ فِيهَا عَلَىٰ رِيقٍ وَعْدًا مِّنْهُ لَآ يَخْلُفُ﴾ شته دوی ته په دغه وخت کي هر څه چي دوی غواړي (له نعمتونو)
 حال داچي تل به وي دوی پکي (نه به زوال مومي اونه پرېکړون) دی (دخول د جنت جزاء) وعده کړې
 شوي (د الله له جانب) غوښتلي شوي (د مؤمنانو له لوري) ښايي چي وغوښتل شي ځکه داسي غوښتنه ده
 (يتنافس فيه المتنافسون) او واجبه وعده ده ﴿وَيَوْمَ يَخْسِرُهُمُ وَوَيْدِعُهُمْ فِي الْبُحْرِ﴾ اوب دکر
 ای محمده هغه ورځ چي راجمع به کړي (الله) دغه (کفار او بتان) او هغه (باطل) معبودان چي دوی يې
 عبادت کاو وغیرله الله نه (لکه ملائکي او مسيح، مجاهد وايي چي هغوی عیسی، عزیر او یربښي دي
 ﴿فَيَقُولُ أَأَشْتَرُ أَضَلُّتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ﴾ پس وبه وايي (الله دغو معبودانو ته) آيا گمراه کړي ووتسي
 بندگان زما دغه (چي مشرک دي) ﴿أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ﴾ او که دوی پخپله لاره ورکه کړي وه (اوله
 خپله خانه يې ستاسي عبادت کاوو) ﴿قَالُوا سُبْحَنَكَ﴾ (وبه وايي (معبودان) پاکي ده تالره (ای الله له
 شریکانو) ﴿مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ﴾ (نه ښائېږي موږ ته داچي ونیسو موږ وغیرله ته
 (ای الله) هېڅ دوستان) يعني موږ لره او هیڅالره چي ستا مخلوق دی نه ښايي چي له تا پرته دېل
 چا عبادت وکړي او یاله تاسره څوک شریک وگڼي ﴿وَلَكِنْ مَتَّعْنَاهُمْ وَءَابَاؤُهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ﴾
 ولاکن ښه معاش (نعمتونه) ورکړي ووتادوی ته او پلرونو ددوی ته (چي لازم وو شکر يې پر ځای کړي
 او د پیغمبرانو په پیغام بې ایمان راوړی وای) تر هغه پوري چي دوی هېرکړ پند (کتاب) ستا (دغه
 ستازيات نعمتونه ددوی داعراض اوناشکري سبب شول) ﴿وَكَانُوا قَوْمًا بُرًا﴾ او وودوی قوه
 هلاکېدونکي (په حکم ستا) الله تعالی کفارو ته د توبیخ په ډول فرمايي ﴿فَقَدْ كَذَّبْتُمْ بِمَا
 تَقُولُونَ﴾ نو په تحقیق دروغجنان کړي (معبودانو مو) تاسي (ای مشرکانو) په هغه خبره کي چي
 تاسي ویله (چي دامو خدايان دي) ﴿فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا﴾ پس طاقت نلری تاسي

(١) ابن کثیر ٢/٢٢٢

(٢) تفسیر کبیر ٢٤/٥٧

دگر خولو د عذاب (له خبله خانه) اونه د مدد کولو له خانه سره چي له دې بلا وژغورل سي ﴿وَمَنْ يَظْلِمْ
 نَفْسَهُ نُسِفْهُ عَذَابًا كَبِيرًا﴾ (او هر هغه چا چي ظلم وکړ له نسي و به حکو و موږ هغه ته عذاب لوی)
 يعني او هر څوک چي له ناسونه له الله سره شریک ونسي او پخپل ځان ظلم وکړي موږ به په آخرت کي
 سخت عذاب وروڅکو ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَبَاكِلُونَ أَطْعَامَ وَيَسْأَلُونَ فِي
 الْأَثَرِ﴾ اوندی لېږلی موږ پخواله تانه (ای محمد، هیڅوک) له مرسلانو څخه (په هیڅ کیفیت)
 مگر (پدې کیفیت سره چي) بېشکه دوی خامخا خوړل خواړه، او گرزېدل دوی په بازارونو کي (لپاره
 د کسب او سوداګرۍ همدغه سنت اولاره د پیغمبرانودې نوب دوی ولي ستلپاره دغه نه مني؟
 ارداګواکي ددوی دهغی وینا ځواب دی چي ويل یې ﴿مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَسْأَلُ فِي
 الْأَثَرِ﴾ ﴿وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ﴾ او گر خولې دي موږ ځیني د تاسو دپاره د ځینو
 نور واز موږ یست آیا صبر کوی؟ (ای د ابتلاء خاوندانو بلکه صبر وکړئ!) يعني بډای او غني په بېوزله
 و فقیر از موږ یې د مرتبې خاوند په نوکرا وروغ په ناروغه از موږ یې چي ستاسو زغم او ایمان شکران او کفران
 واز موږ یې حسن رحمه الله وایې چي وړند وایې که الله وغواړي مابه د فلاني په څېر ښاکړي و بېوزله
 وایې که الله وغواړي ماد فلاني په ډول بډای کړي رنځور وایې که الله وغواړي ماد فلاني په دود وروغ
 رمت کړي ﴿وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾ اودی رب ستا ښه لیدونکی (عالم په ټولو احوالو د صبر کونکو
 او ناصبره کسانو د کافرانو او د ښاکرانو باندی).

بلاغت: پدې آیتونو کي چي دبلاغت او بدیع کوم توکي شته لنډون یې دادی:

۱- د تشریف لپاره نسبت لکه: ﴿عَبْدِهِ﴾ چي نوم یې د تعظیم لپاره ذکر نکړي.

۲- له دوو صفتونو څخه په یوه باندی اکتفاء کول لکه چي فرمایې: ﴿لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ يعني
 دپاره ددې چي زهري ورکونکي او وېرونکی وي خودلته یې یواځي په وېرونکي اکتفاء وکړه چي له
 کفارو سره همدا مناسبت لري.

۳- ناقص جناس لکه: ﴿يَخْلُقُونَ... يَخْلُقُونَ﴾ ځکه یې ناقص بولي چي په شکل کي سره متغایر دي.

۴- طباق لکه چي ﴿حَيًّا... نَفْعًا﴾ ترمینځ او ﴿مَوْتًا... حَيَوَةً﴾ ترمابین دی.

۵- د تهکم او استهزاء په ډول استفهام لکه: ﴿مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ﴾.

۶- تمثیلیه استعاره چي فرمایې: ﴿سَيَمُوتُ لَهَا تَغِيظًا وَزَفِيرًا﴾ چي دلته یې دهغه د ایشېدلو غږ
 د قهرجن له غږ او زفیر سره مشابهه کړ کوم چي دلته یې له گېډي راوړي اودغه د اور په غرغندو بلبېدلو لپاره
 تمثیل دی چي د قهرجن او کاوړي له عادت او دود سره سم دي.

لَعَلِّفَهُ

الله ببارک و تعالیٰ ٻڌي ڦول کي جي فرمائي ۽ تَبَارَكَ الَّذِي اِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرٌ مِّنْ شَيْءٍ ۚ ٻڌي ٻاندي تنبيه فرمائي چي الله پاڪ خپلو بندگ نوتہ ڏدوي له مصلحتونوسره سم وٺس فرمائي خسوہ ڊعلومو او معارفودروازي يرانيزي اوددنيادروازي ورباندي وتري اوپہ خسنونوروييدروزي دروازي راخلاصي ڪري خود علم اويوهي له لذت اوخوندخه بي محروم ڪري پہ الله جل جلالہ ٻاندي د عترص او تنقيدراورلو خاي نسته خڪہ چي همہغه (فعال لمايريد) ذات دي

اللہ تعالیٰ فرمائي.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْنَا الْملٰئِكَةُ اَوْ رٰى رَبُّنَا لَقَدْ اَسْتَكْبَرُوا فِيْ اٰمِسِهِمْ وَعَتَرُوْا كِبٰرًا ۝۵۱ يَوْمَ يَرْزُقُ الْملٰئِكَةُ لَا تَشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُولُوْنَ حٰجِرًا مَّحْجُوْرًا ۝۵۲ وَقَدِمْنَا اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنٰهُ هَبٰكًا مَّشُوْرًا ۝۵۳ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ۝۵۴ وَيَوْمَ نَشْفُقُ الْمُنٰثِقِيْنَ بِالْعَلَمِ وَنَزِلُ الْمَلٰئِكَةُ نَزِيْلًا ۝۵۵ الْمَلٰئِكَةُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلٰى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ۝۵۶ وَيَوْمَ يَغْشٰى السَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَكْفُوْلُ يَنْبِتْنِيْ اَتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ۝۵۷ يَنْوَلِّتُنِيْ لَيْتِيْ لَوْ اَتَّخَذْتُ فُلًا مَّخْلَبًا ۝۵۸ لَقَدْ ضَلٰى عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَآءَنِيْ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِلْاِنْسٰنِ خَدُوْلًا ۝۵۹ وَقَالَ الرَّسُوْلُ يٰرَبِّ اِنْ قَوْمِيْ اتَّخَذُوْا هٰذَا اٰثَرًا اَنْ مَّهْجُوْرًا ۝۶۰ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِيْنَ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هٰدِيًّا وَنَصِيْرًا ۝۶۱ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْنَا الْفُرْقٰنُ جُمْلَةً وَّحِدَةً كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُرْقٰدَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ۝۶۲ وَلَا يَأْتُوْنَكَ بِشَيْءٍ اِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَرَ نَفْسِيْرًا ۝۶۳ الَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَ اُولٰٓئِكَ سُرُّ مَّكَامًا وَّاَسْرُ سَبِيْلًا ۝۶۴ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيْرًا ۝۶۵ فَقَسَمْنَا اَدْبَابًا اِلَى الْقَوٰمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا فَذَمَّرْنٰهُمْ تَدْمِيْرًا ۝۶۶ وَقَوْمٌ نُّوْجٍ لَّمَّا كَذَّبُوْا الرَّسُوْلَ اَعْرَفْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ مَآيَةً وَاَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ۝۶۷ وَعَادًا وَنُعُوْدًا وَاَصْحٰبَ الرَّسِّ وَقُرُوْبًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيْرًا ۝۶۸ وَكُلًّا صَرَّفْنٰهُ اِلَى الْاَمْرِ وَكُلًّا نَّبَرًا تَنْذِيْرًا ۝۶۹ وَلَقَدْ اَتَوْنَا عَلَىٰ لَقَرِيْفٍ اَلَّتِيْ اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّرِّ اَفَكُمُ بَعْكُوْنَا بِرَزْوَنٰهَا اَمْ كُنَّا لَا يَرْجُوْنَ شُوْرًا ۝۷۰ الْفُرْقَانُ: ۲۱ - ۷۰

مناسبت او تراو:

كله چي الله تبارک و تعالیٰ د مشرکانو انکار له محمدي نبوت او قرآن کریم خخه واورا وونورپسي بي ددي خه نوري گناوي او جرائم را ورل اويي بي د خبنو انبي و و عليهم السلام کيسي او هغه جي ددوي په اُمتونوراغلي ووييان ڪرل تر خود رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره ڊاڊينه او تسليت وي

لغتونه

(جحر) دحاء په کسره سره حرام او ممنوع ته وايي (هاء) گرد او غبار ابو عبیده وايي داهغه په وړانګه کړه خس او خاشاک دى (مشر) تیت او پرک (مفلا) د غرمې استراحت چې تودوخه زیاته وي دغه وخت ته (مفیل) وايي (تیرنا) تتبیر د مېر او تکسیر بعني وړانول او ماتول په معنای زجاج وى هر څېز چې مات ووتو ته یو ته یې کړي (تتبیر) دى.

د نزول سبب:

روایت کاوه شي چې یوه ورځ (عقبه بن ابی معبط) چې د ابی بن خلف (انديوال او ملګری وو) ملستیا وکړه او فریښ یې وروبلل رسول الله صلى الله عليه وسلم هم په مېلمنو کې وو کله چې دودى راتغه نور رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل زه ستا دودى ترهغه و نه خورم خو چې یدی شاهدی و نه وى چې زه د الله رسول یم هغه همدا سي شاهدی ولوستله او رسول الله صلى الله عليه وسلم بى دودى و خوله کله چې دده ملګري (ابى بن خلف) ته دغه پېښه بیان شوه هغه راغی او عقبه نه سی وویل آیاته له دین څخه ګرځېدلى بى؟ هغه وویل نه خو یو سترسرى راغلى ولورې یې وکړه چې زما دودى به و نه خورى تر څو چې زه بې در سالت گواهي ورنکړم نو ابى ورته وویل زما اوستا ملګرتیا ترهغه و نه ممکن او حرمه ده څو چې کله محمد ووينې او نازې ورتو کړې په اور مېر یې پښه کېښېدې او ستغي مېورې ورته ووايي نو دغه عقبه د الله د نېمن هم هغه څه چې ملګري انديوال یې ورته ويلي وو ترسره کړل او الله جل جلاله د یونې نازل کړل چې ﴿وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي أَخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَيْلًا﴾ د آیت تر پیه (۱)

تفسیر:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا﴾ او وایې هغه کسان چې زموږ د ملاقات هیله نلري (اوله عذاب نه وربري ځکه قیامت نه مني) ﴿لَوْلَا أَنْزَلْ عَلَيْنَا الْكِتَابَ﴾ ولي نه نازلولى شي پر موږ باندې پرېښې؟ (چې موږ ته د محمد د پیغمبري سپیناوى وکړي) ﴿أَوْ نَزَّلَ رَبُّنَا﴾ یا ولي نه وینو موږ رب خپل؟ (په ښکاره چې ستاد استازیتوب خبرا کړي) ابو حیان وایې چې دغه ګرد وړاندیزونه یې د سرغړونې او استکبار ښیي دي که دوى پوهېدای هغه معجزاتې چې رسول الله ورته راوړي وې بېخي کافي وى (۱) ﴿لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِيْ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًا كَبِيْرًا﴾ خامخا په تحقیق دوى کبر کړېدى په (شن د) خپلو ځانونو کې (چې داسې ستري خبرې اونا مناسب وړاندیزونه بې کړي دي) وتېر شوي دي (له خپله حده په ظلم او طغیان کې) په تېرېدلو لویو سره (چې وروستې سرحد او پړاوت ته رسېدلي دي) ﴿يَوْمَ يَرْوْنَ الْكَفَّةَ لَا يَشْرَوْنَ يَوْمَذِلُّ الْمُجْرِمِينَ﴾ هغه ورځ چې وويني دوى پرېښې (چې دوى دزنګندن په وخت روح

(۱) التفسیر الکبیر ۷۵/۲۴

(۲) البحر المحیط ۴۹۱/۲

کږې) نه به وي زېري په دغه ورځ کي لپاره دمجرمانو(چي خوشحال شي بلکه سراسر به ناهلې او خسران وي) ﴿وَيَقُولُونَ حَبْرًا نَّحْجُوا﴾ اووبه وايي دوی (ملانکي) چي منع کړي شوی دی (جنت) په منع کېدلو (له تاسي نه) ابن کثيروای دابه په هغه وخت دخانکندن کي وي چي پرسته ده. دا ورزېري ورکوي اوسايې کاري داسي وايي راووزه ای پليتي روح له باطن بدنه څخه راووزه دوزخ اودهغه گرمي اوسوموم ته هغه دبحوم سيوري ته؛ روح به په ټول بدن کي وتبستي اونه به راوړي نوياسي داوسپني په خټکونووي (په زوربه يې راوباسي) په خلاف دروح دمؤمن مسلمان چي دخکدن په وخت کي به ورته زېري اورو چي خوښي اونسکمرغي دي مبارک شه ادهغه به داحال وي ﴿تَسْرُرُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (۱) ﴿وَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَخْرَجَهُمْ مِنَ ظُلُمَاتٍ إِلَى نُورٍ بِإِذْنِهِ﴾ (۲) او اراده کړي موبهغو نسيانوته چي دغو کفارو کړي دي له (نېک) عمل نه (لکه بېوزلانو ته خورای ورکول اوصله رحمي خپلوی پالل چي دوی گمان کوي دغه يې الله ته ورنژدې کوي) ﴿فَجَعَلَهُ هَبَّةً مِّنْثُورًا﴾ پس وبه گرځووموبهغه (نېک عمل په شان د) دورې تاريه تارکړي شوي (په هواکي ځکه چي دغه اعمال دایمان په بنسټ ولاړنه دي طبري وايي معناداچي موبه يې باطل اعلان کړو ځکه چي دوی دالله لپاره نه دي کړي بلکه دشيطان لپاره يې ترسره کړي دي، هباء هغه د خاشو ذراتو ته چي په وړانگه کي څرگندې وي ویلي شي اومنشور بياتيت او پرک ته وايي (۳) قرطبي وايي چي الله تبارک وتعالی ددوی عملونه دکفر په سبب باطل گڼلي آن تردې چي لکه گرد او غبار هيڅ حیثيت نلري (۴) ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا﴾ (خاوندان دجنت په دغه ورځ) (دقیامت کي) غوره دي له جهته دخای دهستوگني) کله چي الله تعالی دکفارو حال بيان کړ چي په بشپړتاوان او خسران کي دي ورپسې يې دجنت نوحال راوړ چي هغه به خورا خوشحاله وي چي پدې تنبيه راشي چي ټوله نېکمرغي دالله عزوجل په طاعت او عبادت کي ده (۵) ﴿وَأَعْسَنُ مَقِيلًا﴾ اودهېرنه به وي له جهته دخای دخوب (دقیلولې) چي په ټکنده غرمه کي ترسره کېږي (مؤمنان به په آخرت کي به فردوس اونهيم مقيم کي وي او کفار به په پوريود جهنم کي عبدالله بن مسعود رضی الله عنه وايي چي دقیامت ورځ به نيمايي ته نه وي رسېدلي چي جنتيان به په جنت کي اودوزخيان به په دوزخ کي قیلوله کوي ﴿وَيَوْمَ نَشَقُّ السَّمَاءَ بِالسَّمِمْ﴾ (اويادکره) (ای محمده) (۱) هغه ورځ دقيامت) چي ټوټې ټوټې به شي آسمان په وريخوسره) يعني يادکره هغه سخته ورځ چي آسمان له وريخي څخه وچوي هغه ورځ چي گرده فضايې اخبستي اوتوره تياره وي زړونه يې په ليدلوله سختي

(۱) ابن کثير ۲/۲۲۸

(۲) الطبري ۱۹/۳

(۳) القرطبي ۱۳/۲۲

(۴) دخیر کلمه دلته په خپل باب کي چي دفاضلي لپاره راځي نه ده بلکه دجنتيانو دحال دبيان لپاره دی چي دوی به په ښه حال او غوره مال او خای کي وي اودې به اړتيا نشته چي تر کافرانو چي په دنیا کي په عیش عشرت کي سرمست وو به تر وگڼل شي

نياري اوزب ت ظلمت ڇڻه په غم اوماتم کي ډوبېږي ﴿وَزُلْ مَلَّتْ بِكَ تَرْبِلًا﴾ او نازلي به شي پرېنتې په
 نزل لوسره (اوپه خلگوبه چار چاپېر را تاوشي) ﴿أَلَمْ تَكُنْ يَوْمَئِذٍ أَنْتَ لِلرَّحْمَنِ﴾ مدک او کامل سلطنت
 په دغه ورځ د (قسامت کي) ثابت دی لپاره درحمن (واحد القهار ذات هغه چي گرد جباره به يې په وړاندي
 مړيتوي په دغه ورځ دېل پاچهي هډونشته لکه چي الله فرمايې ﴿يَوْمَ هُمْ تَرْوُونَ لَا يَخَوُّ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ﴾
 ﴿يَسِّرْ أَمْلَكَ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ [غافر ۱۲] ﴿وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا﴾ اووی به دغه ورځ
 (دقيامت) پرکفارو ډېره سخته. ابوحيان وايې چي دا کلمه چي ﴿عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ ده پدې دلالت کوي چي
 پر مؤمنانو به آسانه وي په يو حديث شريف کي راځي چي دغه ورځ به په مؤمنانو تر يو فرضي لمانځه
 گذارل وېم لنډه وي چي په دنيا کي به يې کاوو (۱) ﴿وَيَوْمَ يَعْصُرُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ﴾ او (ياد کړه اې محمده
 هغه دقيامت ورځ چي خوله به لگوي ظالم پردواړولاسونو خپلو) له ډېره غمه او حسرته چي په دنيا کي
 خورم دالله په وړاندي يې گناه کړي ده اود لاسونو چيچل له پېښماني او حسرت څخه کنايه ده له ظالم
 څخه مرد (عقبه بن ابي معيط) دی لکه چي په شان نزول کي تېر شو اود ادهر ظالم لپاره هم وعيد دی ابن
 کثير وايې چي الله پاک دظالم له ندامت څخه اخبار فرمايې هغه چي در رسول الله صلى الله عليه وسلم لاره
 يې پرې ايښي او په نورو (رندولاروتللی وي کله چي دقيامت ورځ شي نوبه په لاسونو خولې لگوي
 نسوس به کوي او که نزول يې د عقبه په هکله وي يادېل بد مرغه انسان خود او عید دهر ظالم لپاره عام دی
 (۱) ﴿يَقُولُ بَيْنَيْتَنِي أَخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَيْلًا﴾ وايې به اې کاشکي نيولي مي وای سره له رسول (دانه
 سره دنجات حقه) لاره (چي له عذاب به يې ژغورلای وای) ﴿يَنوَيْتَنِي لَتَنِي لَتًا أَخَذَ فَلَانًا حَالِيًا﴾ او اې هلاکه
 رما اې حسرته کاشکي نه مي وای نيولی فلانکی سړی خپل دوست فلانکی له هغه چا څخه عبارت دی
 چي دی يې گمراهي ته را کارېلی وواو هغه (ابی بن خلف) وو. قرطبي وايې ځکه يې په کنايه ذکر کړ او نوم
 يې صراحتاً ياد نکړ ترڅو چي هر چاته چي ددغه غوندي عمل کوي شامل شي (۲) ﴿لَقَدْ أَصَلَّى عَنْ
 الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي﴾ خامخا په تحقيق گمراه کړی وم زه له ذکره پنده د (قرآن) وروسته له هغه کله چي
 راغی ماته دغه ذکر چي لاره مي ومونده او ايمان مي راوړ (الله فرمايې ﴿وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ
 حَذُولًا﴾ او انسان لره شيطان غولونکی بنويونکی دی چي گمراه کوي يې او کله چي يې وغولوي بيا
 دمحت په وخت کي ورڅخه بهزاره شي او په دفع کولو کي ورسره مرسته نکوي ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَرْبِّ إِنَّ
 قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾ (او وويل رسول (دالله محمد) اې زما ربه په تحقيق زما قوم نبولی

دی دا قرآن لک کړی شوی (نه پرې بمان راوړې نه بی لولي اونه پرې عمل کوی اکنه حی مسرودونه
 قرآن کریم باندی زبانت پیغورونه ویرل در رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه جو سسی سوو سسی
 داسی شکایت پورته کړچي ای زبه دغو فریشو خو قرآن بالکل مهجور او مسرود کړوونی ویه سسی
 اولنفته بی غورخولی دی مفسرین کرام وایی دلته له دی ویناڅخه مقصود د مشرک سوو دوس حربه
 دی بکه مقصود د سکت ب عضله او د قوم وپرونه ده ځکه کله هم چې انباء علیهم السلام سسی
 وروزي او دخپل قوم شکایت ورته پورته کړي نویایي پر قوم عذاب نازلېږي او مهلب ته ورکون کړي
 ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ مِّنَ الْمُجْرِمِينَ﴾ او همداسی (لکه چي کفار می ستا دښمنان گرځولي)
 گرځولي وروږا بحواله نانه) دپره دهرنبي دښمنان له مجرمانو؛ مراد دله در رسول الله صلی الله علیه
 وسلم دلا سینه او اضمینان دی ترڅو په نورو نبیانو پسی اقتداء وکړي ﴿وَكُنْ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا﴾
 او کافي دی رب ستا سمه صافه لیاریسوونکی اونه مدد کونکی (پر دښمنانو د هغوی بک پروا مکه)
 ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ او وایی هغه کسان چي کافران شوي دي (دمکې کفار) ﴿لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ خِطَّةً
 وَبَعْدَهُ﴾ ولي نه نزل او ه شی قرآن پردغه (محمد) ټول یو کرت؟ (لکه چي تورات او انجیل نازل شوی
 وو) الله پاک ددوی دجی اشتباه گانوداسی تردید فرمایي ﴿كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ﴾ همداسی
 لېلې مونازل کړچي ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن) سره ستازره چي په یادی کړي اویه غوښتنوی
 عمل وکړي ﴿وَرَسَّهٖ تَرْجِيلاً﴾ (اولوسنلی دی موږ) دغه (قرآن پرتا) ټوټې ټوټې په آرام لوستو سره
 معنی موږ په ښکلی تفصیل سره جلا کړی دی فتده وایی چي معنادا موږ بیان کړی دی امام رازی وایی
 سربل هغه نه وایی چي ځیني په ځیني نورپسی په آرام او کرار سره راشي او په غاښونو کي دترتیل
 معنادا چي سره گوښي گوښي وي^(١) طبری وایی چي ترتیل په قرائت کي ترسل او ثبت نه وایی
 معنادا چي حه موله حه نور وروسته دروښودڅو چي په یادی کړي^(٢) ﴿وَلَا يَأْتُوكَ سَبِيلًا إِلَّا خِشًا
 بِأَلْحَىٰ وَأَحْسَنَ تَقِيًّا﴾ اوه کوي دوی راته تاته کوم مثل (دلیل او سوال چي پکي سنا کمښت او یاد قرآن
 قدح وي) مگر راوړو موږ تاته (ځواب دهغه) په حق اونه تفسیر بیان سره؛ بیا الله تعالی
 ددغو مسرکانو مکد بنود قرآن حال بېنوي فرمایي ﴿الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ﴾ (دوی
 هغه کسان دي) چي جمع به کړی سي او سرل به شې په مخونو خپلو (سربښکته پښې پورته) ددوڅ لوری
 ته ﴿أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ سَبِيلًا﴾ دغه ټولی بد دی له جهته دخایه او دپربښوئدلی دی له جهه
 دلاری او گمراهان دي په حدیث سریف کي راځي چي: یو چاله رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه پوښته
 وکړه چي څرنګه به په قنامت (کافران) په مخونو شړل کېږي نو علیه السلام ورته وویل: هغه ذات چي

(١) حاشیه شیخ زاده علی البیضاوي ٣/ ٤٥١

(٢) التفسیر الکبیر ٢٤/ ٧٩

(٣) الطبری ١٩/ ١٨

دوی بی په پښو روان کړي پدې قادر او توانادی جي په قسمت کي بی په مخونو روان کړی (۱) بیا الله
 علی دانبیاء علیهم السلا کبسي درسول الله دپادېني اود کفر و دوپروني لپاره سدوی فرمایی
 وَفَقَدْ بَيَّنَّا مُوسَى الْكِتَابَ وَحَفَّتَا مَعَهُ أَحَاهُ هَارُونَ وَرَبِّكَ ۖ وَخَافَ بِهَ حَفْصُ مَوْصِي مَوْصِي بِهِ كِتَابُ
 (تورات) ورکړی وواوگرخولی ووموړله دغه موسی سره ورور دده هارون وزیر (مددگار) ۖ فَقُلْنَا أَذْهَبَا
 إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِثَابِتِنَا ۖ پس موږ (دوی ته وویل حي) ولاړشئ دواړه هغه قوم ته چي دروغجن
 بی شمیرلي دی آیتونه زموږ (چي څرگندی معجزاتي اوبنکاره دلایل دی) ۖ فَذَمَّرْنَاهُمْ نَذِيرًا ۖ پس
 هلاک کړل موږ فرعونیان په هلاکولو سره (کله چي یې دوی دواړه دروغجنان وگڼل) ۖ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا
 كَذَبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ سُلَالًا ۖ او (هلاک کړی ووموږ) قوم نوح کله چي دروغجن
 وشمیرل دوی رسولان خپل موږ غرق کړل دوی اووگرزول موږ دوی لپاره دخلکو دلبیل (نښه دعبرت)
 بر لسعود وایې داچي پیغمبران یې جمع وبلل ددې لپاره چي دیوه نبي دروغ گڼل دتولوانییاوو تکذیب
 دی ځکه گرده انبیاء په توحید او اسلام کي اتفاق لري ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۖ اوتیار کړی دی
 موږ دظالمانو لپاره دپردردناک عذاب (پرتله له هغه عذابه چي په دنیا کي ورکول شوی دی) ۖ وَعَادًا
 وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ ۖ او (هلاک کړي دي موږ) عادیان او ثمودیان و خاوندان دکوهي (هغه چي پردوی
 ونږېدو) بیضاوي وایې چي دکوهي خاوندان هغه ووچي دبتانو عبادت یې کاوو او الله جل جلاله دوی ته
 شعيب علیه السلام راواستاو وادوی دهغه تکذیب وکړیداسي حال کي چي دکوهي
 خواش غونده وپنډ وواودغه خام کوهی وو ورباندې ونږېدو (۲) ۖ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا ۖ اونوره پر
 اهل دزمانې په مینځ ددوی کي (چي یوازي الله ته معلوم اوددغودروغجنانو څخه ووهغوی موهم هلاک
 کړل) ۖ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَلُ ۖ وهریوله دې نه بیان کړی ووموږ ده ته مثالونه (دعبرت اوبنکاره
 دلائل په اقامت دحجت په دوی باندې چي ووبرېږي اوعذریې پاتي نشي) ۖ وَكُلًّا نَتَرْنَا نَذِيرًا ۖ
 اوتول مو هلاک کړل په هلاکولو سره (کله چي نصیحتونه یې ونه منل) ۖ وَلَقَدْ أَنزَلْنَا عَلَى قَرْيَةٍ آلَافًا مِّنْ
 مَطَرٍ السَّوَّى ۖ او خامخا په تحقیق تپرسوي دې (تبرېږي دبرخله قریش دشام دسفر ونوپه ترڅ کي)
 سر کلیو ښارونو دهغو هغه چي اورول شوی وو بران دبدی (دېرو اوږدو عذاب له آسمانه چي هغه سدوم
 اود لوط له کلیو څخه ستر کلی وو) ۖ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَكُونُونَ ۖ ای پس نه وودغه کفار چي لیدلي یې
 وای هغه (قریه) دغه دوی ته یه عبرت نه اخیستلو توبیخ دی یعنی آب دوی یخلو سفرونو کي هغه کلي نه
 دی لیدلي؟ کوم چي هغوی دخپلوانییاوو تکذیب کړی وواودالله امرونه یې نه وومنلي ابن عباس وایې

(۱) أخرجه أصحاب السنن

(۲) البيضاوي

جي ڦر - به دخيلي سوداگري لپاره په دغولارو جي دلو ط عليه لسلام د هلاک شوی شوه کس و...
 تهرېد - لکه جي انده بل خای فرمايې ﴿وَأَنْتُمْ لَسُرُونَ عَلَيْهِمْ مُصِيبَاتٌ﴾ (الصفحات ۱۳۷) ﴿لَنْ يَنْصُرَهُمْ﴾
 بَرَجُوتَ سُورًا ﴿بلکه وودوی جي نه به يې درلود امید د بيا ژوندې را پاختېدلو (په قیامت کې) بلاغت.

دلته چي د بدیع او بلاغت کومي بنکلاوي شته لنه وون يې دادی:

۱- ترجی او هيله چي فرمايې: ﴿لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ﴾ ځکه چي ﴿لَوْلَا﴾ (هلا) به معنا وهغه د ترجی لپاره راځي.

۲- اشتفاقي جناس ﴿وَعَتَوُا عُنُوًّا﴾ او ﴿حَبْرًا تَحْجُرُوا﴾ په کلماتو کي.

۳- د جنس په نفی باندې د مبالغې صنعت لکه. ﴿لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ﴾ معني يې د چي په دغه ورځ مجرمانو ته زېري نه ورکاوه شي خوله دغي صيغې څخه چي ﴿لَا يَبْشُرُونَ مِنَ الْمَجْرُمُونَ﴾ دی بدلول او په نوموړي توگه راوړل مبالغه افاده کوي.

۴- بليغه تشبيه چي الله فرمايې. ﴿فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّسْثُورًا﴾ يعني لکه گرد او غبار چي په هوا کي تپت او گټه نه ځيني اخيستل کېږي نو د تشبيه ادا ت او وجه د شبه حذف شوي بليغه تشبيه گڼل کېږي.

۵- لطيفه کنايه چي په ﴿يَعَصُ الطَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ﴾ کي راغلي او دغه له حسرت او ندامت څخه کنايه ده لکه چي ﴿فَلَانًا﴾ له هغه گمراه کونکي ملگري څخه کنايه راغلی دی.

۶- مجازي اسناد لکه ﴿شَرٌّ مَّكَانًا﴾ ځکه د شر او ضلال څو مکان ته نسبت نه کاوه شي بلکه نسب د اهل مکان لپاره راځي.
 لطيفه:

ابن قيم رحمه الله وايي چي د قرآن کریم هجران په څو ډوله دی.

لومړی يې دا ورېدلو ترک کول او ايمان ورباندې نه راوړل دوهم په هغه باندې عمل نه کول درېم د هغه په حکمونو خپلي فيصلې نه کول څلورم د معنا په لحاظ په هغه باندې تفکر او سوچ نه کول پنځم په هغه باندې د گردونو ناروغيو چي په زړونو باندې راځي علاج معالجه نه کول چي دا ټول پدې الهي ډول کي راځي چي فرمايې: ﴿إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾ که څه هم ځيني هجر او ترک تر ځينو نورو آسانه اوسپک دی.

الله تعالى فرمايې:

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُوكَ إِلَّا هُزُوءًا أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا (۱۱) إِنْ كَادَ لَيُضِلَّنَا عَنْ إِلَهِنَا
وَلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حَيْثُ يَرْوُونَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا (۱۲) أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ
مَوْنَهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا (۱۳) أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ
أَضَلُّ سَبِيلًا (۱۴) أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسُ عَلَيْهِ دَلِيلًا (۱۵) ثُمَّ
نَضَمْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا (۱۶) وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِيَأْسَ وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا (۱۷) وَهُوَ
الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا (۱۸) لِنُخْرِجَ بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا
خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا (۱۹) وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا (۲۰) وَلَوْ شِئْنَا
لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا (۲۱) فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا (۲۲) وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ
الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا (۲۳) وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ
نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا (۲۴) وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا
(۲۵) وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا (۲۶) قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا (۲۷)
وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَمِّحْ بِعَمَلِهِمْ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا (۲۸) الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهِ خَيْرًا (۲۹) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا
لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا (۳۰) ﴿الفرقان: ۱-۳۰﴾

مناسبت او تراو:

کله چي الله تعالى د مشرکانو شکوک او شبهات چي د قرآن کریم اور رسول الله په هکله یې درلودل بیان کړل اود هغوی لپاره یې کولې دلائل راوړل نو دلته یې د مشرکانو یوبل ډول استهزاء او ملنډي چي په تکذیب سربېره یې په علیه السلام پسي ترلې او گواکي په دروغجن گڼلويي اکتفاء نه کوله نوري ملنډي اوریشخندونه یې هم ورباندي وهل یادوي او ورپسي بیا الله تبارک و تعالی پخپل وحدانیت او قدرت دلائل راوړي

لغتنه:

(سان) راحت ته وايي اصل یې له (سبت) څخه اخیستل شوی او هغه قطع ته او پرېکړې ته وايي چي د یهودانو سبت هم له دې څخه اخیستل شوی ځکه پدې ورځ کارونه قطع کوي (نشور) انتشار او حرکت ته و یې او ورځ هم دکار او کسب لپاره دخپراوي سبب وي (انسی) دانسی جمع اولکه کراسي چي دکرسی جمع راځي فراء وايي چي: انسی او اناسي دبشر لپاره نوم دی او اصل یې انسان وو بیا یې نون په یابدل

کری انسی و گرز بدو (مرح) ورپرې ایبسی که کری شوی ته ویل کېږي او (امر مرج) بیا مختلط او گمونه شوی چاري ته وایې (فرات) خورا خوبې خوند وري (أجاج) سختي تروې (برزخا) پرده او حائل
تفسیر:

﴿ وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَخَذُوكَ إِلَّا هُرُوًا ﴾ او کله چې دوی تاو ویني نو نه نیسي دوی نه مگر خنې
دمسخرې ﴿ أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴾ آیادهغه (سړی) دی چې الله (مورته) پیغمبر را بولي دی
(دغه په توکو او مسخرو وایې) ﴿ إِن كَادَ لَيُضِلَّنَا عَنْ إِلَهِنَا لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا ﴾ بشکه چې
دی نژدې وو چې خامخا گمراه کړي یې وای مورېله خدايانوز مورېکه چېرې مورېد دوی (په عبادت اصرېنه
وای کړی) الله تعالی ددوی په رد کي فرمایې: ﴿ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حَيْثُ يَرْزُقُونَ الْعَذَابَ مِّنْ أَسْفَلُ سَبِيلًا ﴾
او ژر به دوی پوه شي کله چې و ویني دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چې څوک دی ډېر گمراه له جهنمه دلاري
(آیا محمد دی او که دوی دي؟ دغه د وعید او تهدید په توگه الله فرمان صادر کړی دی) ﴿ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ
إِلَٰهَهُ هَوْنَهُ ﴾ آیا ویني خبر یې ته؟ (دمشرکانو د حال څخه تعجب کول دی) په هغه چا چې دوی خپل
نفسی خواهش او هوا خدای نیولی دی. ابن عباس رضی الله عنهما وایې د مشرکانو بیوتن به ډېرې
عبادت کاوو او کله چې به یې تر هغې کومه بله ښکلي ډېره ومونده لومړنۍ به یې وغورځوله او دوهمه به
بې په خدایې و نیوله او عبادت به یې پیل کړ ﴿ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴾ آیا پس ته یې په ده باندي
وکیل (ساتونکی چې منع یې کړي له هوا هوس خپله بلکه نه یې) ابو حیان وایې چې پدې کي ددوی له
ایمان نه راوړلو څخه نا هیلي ده او علیه السلام ته ددې اشاره ورکول دي چې ددوی په ایمان نه راوړلودي
نه خواشیني کېږي او همداسي ددوی دناپوهي خبر ورکول دی چې دوی دخپلو گټو او تاوانونو په
پوهېدلو کي تر چار پایانو لاهم پاتي راغلي دي (١) ﴿ أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَفْقَهُونَ ﴾
آیا گمان کوي ته چې په تحقیق ډېر ددوی اوري (دلائل) یا عقل چلوي (پوهېږي ستا په خبرو او مني یې؟)
یعني آیات گمان کوي چې دغه مشرکین ستا وینا د منلو په توگه اوري؟ او یا په هغو دلائلو او براهینو کي
عقل چلوي او ورته پاملرنه کوي کوم چې د الله په وحدانیت دلالت کوي او ته ددوی د ایمان هیله کوي؟
﴿ إِن هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾ نه دي دوی مگر په شان د چار پایانو دي بلکه لادوی ډیر لیري دي
له لاري (د صوابه) ځکه چې څاروي خو خپله ور شوته لاره مومي او دخپلو خاوندانو غوښتنو ته غاړه اړېدي
دهغوی احسان مني مگر دغه مشرکان دخپل څښتن حکم نه مني او نه یې ښکي او احسان پېژني بیا الله
تبارک و تعالی پخپل وحدانیت او بشپړ قدرت داسي دلائل راوړي فرمایې ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ
مَدَّ الظِّلَّ ﴾ آیا ندی کتلي تا (قدرت د) رب خپل ته چې څرنگه یې سیوری غځولی دی؟ (تر څو چې انسان
دلمرله سوځونکو وړانگو څخه هغه ته پناه وروړي که چېرې دغه سیوری نه وای نو د انسان ژوند به تریخ

اولمربه بي پوستكي ورداغلي وو ﴿وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا﴾ او كه بي اراده فرمايلي واي نوخامخا هغه سيورن به بي ولاگرخولي وو (هيڅ لوري ته به نه خوځېدو مگر د الله په قدرت هغه له يوه ځايه بل ته درومي كله د ختيز لوري ته وي او كله دلويديز خواته كله مخي ته لوېږي او كله بيا شاته ﴿ثُمَّ جَعَلْنَا أَنتَشَرَ عَلَيْهِ دَلِيلًا﴾ بيا وگرزاو موږ لمړ (پدې سيوري) دليل (كه چېرې د لمروړانگي په اجسام او اجرامونه پرېوتلای نوبه د سيوري وجود څرگندنه وواو ددغه ستر نعمت آثار به انسانانو ته نه څرگندېدل شيان په اضدادو پېژندل کېږي كه تياره نه واي چا به رڼانه پېژندله او كه لمر نه واي چا به سيوري نه پېژانده لكه چي وايي: (وانما تعرف الاشياء باضدادها) ﴿ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا﴾ بيا موږ د اتول كړو هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانوسره (لږ لږ ورو ورو نه په يو ځل تر څو چي مصلحتونه گه وېشي) ابن عباس رضي الله عنه وايي چي: مقصد له سيوري څخه د سپېده چاودله وخته د لمر تر ختلو پوري دى (۱) مفسرين كرام وايي چي (ظل) هغه درميانه حال ته چي د يومخ ايزه رڼا او خالصي تېرې ترمينځ وي ويل كېږي او دغه د ځمكي په منځ د سپېده داغ له وخته د لمر تر ختلو پوري وي او بيا دى د لمر رڼا له زواله وروسته تر لمر لوېدو پوري ورو ورو لږ لږ وركوي اوله مينځه يې وېرې او دى ته (فنى) وايي په حكيم صانع ذات باندې ددې استدلال وجه داده چي ددغه (ظل) وجود وروسته له (عدم) څخه څرگندوي او بيا يې عدم وروسته له وجود څخه رادېره كوي په دى دلالت كوي چي څرنگه يې احوال په زياتوالي او كموالي ويروالي او راټولېدلو كي تغيير كوي هغه هم پدې سبب چي د بندگانو لپاره گټوروي ددې لپاره هر وړو ديو قادر متعال د تدبير خاوند حكيم ذات ضرورت شته چي د علوي اجرامو په خوځولو او فلكي اجسامو په ترتيب او تدبير په ښه توگه قادر او تواناوي او دغه پرته له الله رب العالمينه بل څوك نشي كېداى (۲) بيا الله تعالى دخپل قدرت آثار و او په بندگانو باندې سترو نعمتونو ته داسي اشاره فرمايې ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا﴾ او هم دغه (الله) هغه (ذات دى چي گرزولي يې ده تاسي ته) په كامل قدرت خپل سره) شپه پوښاك (لكه چي لباس تاسي پټوي همداسي موشپه پټوي (۳) ﴿وَالنَّوْمَ سُبَاتًا﴾ او گرځولى يې دى (تاسي ته) خوب آرامي (چي تاسوله خپلو كارونو وزگار او آرام شئ) ﴿وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا﴾ او گرځولي يې ده ورځ وخت دښورېدلو گرځېدلو (لپاره د طلب د معاش) ﴿وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ﴾ او هم دغه (الله) هغه (ذات دى چي رالېږلي يې دي بادونه زېري وركونكي دوراندې درحمت ددغه الله (چي باران دى) ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا﴾ ونزلي كړي موږ له طرفه د آسمانه اوبه پاكي پاكونكي (چي تاسويې څښئ او ورباندې اود سونه كوى

(۱) الطبري ۱۹/۱۲

(۲) دغه وينا له مجاهد څخه را نقل شوي او دېر مفسرين په همدې لاره تللي دي او وايي چي دغه خوراښكلى حال دى ځكه د جنت صفت هم پدې شوى چي فرمايي (ظل ممدود) او هغه چي موږ وليكل هغه راجع دى ځكه چي معروف سيورى هم هغه دى او د لمر لفظ هم ورباندې دلالت كوي او دا علامه ابو السعود غوره كړي دي.

(۳) تفسير كبير ۲۴/۸۸

جامي مينځي. قرطبي وايي چي ﴿طَهُورًا﴾ بناء په ظاهر کي د مبالغې لپاره دى يعنې پاکي پکونکي
 (۱) ﴿لِنُخِثَ بِهِ بَلَدَةً مِّنَّا﴾ لپاره ددې چي ژوندي کړو موږ پدې (اوبو) ځمکه مړه وچه ﴿وَنُفِثَ بِهِ﴾
 خَلَقْنَا أَنْعَمًا وَنَاسِيًا كَثِيرًا ﴿اوچي وروځنډوغه (اوبه) له جملې د هغو شيانو څخه چي پيدا کړي دي
 موږ له چارپايانو او انسانو ډېرونه (ځکه اوبه د هر ژوندي ساري اړتيا ده او په تېره بيا خلک خورا ورته
 محتاج دي ځکه دڅښلو، فصلونو، خوږوبولو او د حيواناتو او بې کولو لپاره ورته اړتيا لري. امام
 فخرالاسلام وايي چي (انعام) او (اناسي) بې نکره راوړل ځکه بشري ژوند ددوى د ځمکو او حيوانونو په
 ژوندپوري سم تړلى دى نو اکثریت د خلکو او بوته نژدې چي ويالې، رودونه او درېبونه وي اوسي
 او دڅښلو لپاره اوبه نلري خو کله چي اورښت وشي اوباران واورې نو ځکه الله پاک ﴿أَنْعَمًا وَنَاسِيًا﴾
 كَثِيرًا ﴿و فرمايل چي د (فعيل) صيغه لپاره د ډېر راځي اوزښته ډېرې معنانه ده (۲) ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ﴾
 بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا ﴿او خامخا په تحقيق په راز رازو ولونو موږ داوېشلي دي په مينځ ددوى کي لپاره ددې چي
 دوى فکر وچلوي (يعنې په تحقيق سره موږ پدې قرآن کي مثالونه بيان کړي دي او پکي دلائل دي لپاره
 د فکر کولو (۳) ﴿فَأَنفَكْنَا أَكْثَرَ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا﴾ پس منع راوړه زياترو خلکو ليکن له کفران (څخه يې
 منع نه راوړه) ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا﴾ او که اراده مو فرمايلي وای نو پورته کړي به موږ
 په هره قريه ښار کي (بېل بېل) وېرونکي (ستاد هوسايي لپاره مگر هسي مو ونکړل اوته مو د ټول بشریت
 لپاره استازی وټاکلې او دغه ستادشان د تعظيم او اجلال لپاره نو دغه اجلال په ثبات او دعوت (بلنه) کي
 له اجتهاد سره يوځای کړه او د حق اظهار او څرگندول ترسره کړه ﴿فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَحَنَاهُمْ بِهِ﴾
 جِهَادًا كَثِيرًا ﴿(نومکوه اطاعت (دغوښتنو) د کافرانو او مجاهده مقابلله کوه له دوى سره په دغه
 (قرآن) په جهاد لوى) يعنې ددوى هغه بلنه چي تاته وايي زموږ د خدايانو له عيب ويلو څخه لاس واخلمه
 منه او په دغه قرآن کريم باندي له دوى سره نه ستړي کېدونکي مېرزه کوه ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ﴾
 او همدغه (الله) هغه ذات دى (چي په کامل قدرت) خوشي کړي دي دوه سيندونه څنگ په څنگ
 (جلا جلا چي يو په بل نه گډېږي) ﴿هَذَا عَذَابٌ قَرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ﴾ چي دغه خوږ دى ډېر خوږ تنده
 ماتونکى او هغه بل ترې دى ښه ترې (تريخ ته ورته) ﴿وَجَعَلْ بَيْنَهُمَا بَرْحًا﴾ او گرځولي دي الله په مينځ
 د دغو دوو کي پرده (چي يو په بل نه اوړي) ﴿وَجَجْرًا تَحْجُرًا﴾ او بند چي منع کړى شوى دى (په هغه سره

(۱) القرطبي ۳۹/۱۳

(۲) تفسير کبير ۹۱/۲۴

(۳) په ﴿صَرَّفْنَاهُ﴾ کي ضمير قرآن ته راجع دى که څه هم تېر شوى نه دى ځکه داروښانه دى او د ضمير يې هم تاکيد کوي چي

﴿وَحَنَاهُمْ بِهِ﴾ چا بيا وييلي چي باران ته راجع دى او دغه ليري برېښي لکه چي په السهيل کي يې راوړي دي

شريکانو او اولاد کوم چي کفار ويې ورته نسبت کړی او ورسره نه ښايې ﴿وَكَفَنَ بِهِ يَدُوبَ عَسَرَهُ﴾

خپړګا ﴿اوبس کافي دی هغه په گناهونو د بندگانو خپل وښه خبردار يعني له الله څخه هيڅ شي پټ نه دی امام رازي وايې چي داهسي کلمه ده چي د مبالغې لپاره راوړل کېږي لکه چي ويل کېږي (کفي بالعلم جمالا) يعني کافي دی علم له جهته د جمال او ښايست يعني ستالپاره همدا کافي دی له همدې سره د بل چا حاجت او اړتيا نشته چي خبر شي ځکه الله يې په ټولو خبردار دی او په جزا ورکولو يې قادر دی په دې کي

سخت و عید دی (١) ﴿الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ (هغه الله چي پيدا کړي يې دي آسمانونه او ځمکه او هغه چي په مينځ د دې دواړو کي دي په (مقدار) د شپږو وروځو) يعني دغه ستر ذات الله چي ښايې ته ورباندي توکل وکړي هغه ذات دی چي آسمانونه او ځمکي يې سره له پراخي اولوروالي او پندوالي، اوږدوالي د دنيا د شپږ وروځو په اندازه کي پيدا کړي دي ابن جبير وايې چي الله پدې قدرت درلود چي په يوه شېبه کي يې پيدا کړي خو خپل مخلوق ته يې د يو کار تر سره کول په آرامي او تثبیت

وروښود (٢) ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ بيا يې استواء و فرمايله پر عرش (پرته له تشبيه او تعطيل نه هسي

هسي استواء چي د الله له جلال سره ښائېږي ﴿الرَّحْمَنُ﴾ (هغه) رحمان (ذوالجود والاحسان دی)

﴿فَنُتِلَّ بِهِ خَيْرًا﴾ پس وپوښته (له دغه رحمانه) کوم ښه خبردار چي د الله جلال او رحمت ورته معلوم وی) او چا بيا ويلي چي ضمير الله ته راجع دی يعني له دغه الله څخه چي د شيانو په حقائقو عالم دی

پوښتنه وکړه چي د چاري په لوړوالي دي خبر کړي (٣) ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ﴾ او کله چي دوی (مشرکانو) ته وويل شي چي رحمان ته (د عبادت سجده وکړئ) (هغه ذات چي رحمت يې په

کائناتو خپور دی) ﴿قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ﴾ نو وايې (مشرکان) رحمان څه څېز دی؟ دوی داسي استفهام کوي

لکه چي نه يې پېژني حال دا چي هغه ورته معلوم دی ﴿أَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا﴾ آيا سجده به کوو موږ هر هغه

څيز ته چي ته موږ ته حکم کوې؟ (بې له دې چي موږ يې وپېژنو) ﴿وَزَادَهُمْ نُفُورًا﴾ اوزياتوي دغه (وينادوی ته نفرت، اوله دين څخه ليري والی).

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بلاغت او بديع کومي ښکلاوي شته لنډون يې په لاندې ډول دی:

١- د تهکم او استهزاء لپاره استفهام لکه ﴿أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا﴾.

٢- تعجيب لکه چي فرمايې: ﴿أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوًى﴾ او دلته دوهم مفعول په لومړي دمخه شوی تر څو يې په شان کي اعتناء او اهتمام شوی وی اصل دا چي (اتَّخَذَ هَوَاهُ الْهَالَهُ) دی.

(١) التفسير الكبير ٢٤/١٠٣

(٢) التفسير الكبير ٢٤/١٠٤

(٣) لومړی وينا څرگنده او دوهمه له مجاهد څخه روايت شوي ده.

٣ - بليغه تشبيهه چي پدي ڪلام کي دي ﴿ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴾ شپه يي گرزولي ستاسو لپاره لباس يعني لکه جامي چي بدن پتوي د تشبيه ادا ت اود تشبيه وجه حذف شي نو بليغه تشبيه گنل کپري.

٤ - لطيفه مقابله چي دليل اونهاراو (نوم) او (نشور) ترمينخ راغلي ده چي الله تعالى فرمايې ﴿ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ تُشُورًا ﴾

٥ - بديعه اوبسکلي اغلي استعاره لکه په ﴿ بَيْتَكَ يَدْنَى رَحْمَتِهِ ﴾ ڪلام کي شته دلته يي لاسونه دهنه څه لپاره چي ديوخيزپه وړاندي وي استعاره راوړل لکه چي ته وايي دسورت په وړاندي ياد موضوع په وړاندي.

٦ - له غيبت څخه ټکلم ته التفات چي فرمايې ﴿ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ ﴾ وروسته له دي ويناجي ﴿ أَرْسَلَ الرِّيحَ ﴾ راغلي دي

٧ - لطيفه اوباريکه مقابله چي پدي ڪلام کي راځي ﴿ هَذَا عَذَابٌ فَرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ﴾ يعني په خوږوالي کي اوتريووالي کي وروستي حده رسېدلي تنبيه:

(ميت) او (ميت) چي لومړي په تخفيف اودوهم په تشديد سره دي ترمينخ توپير داسي دي چي لومړي حقيقي مري ته وايي او دوهم هغه چي بنيادي مرشي الله تعالى فرمايې ﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴾

الله تعالى فرمايې:

﴿ نَبَارَكُ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ۝ (١١) وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ جِلْمًا لِّمَنَ أَرَادَ أَنْ يَنْكَرَ ۚ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ۝ (١٢) وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ۝ (١٣) وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ۝ (١٤) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ۝ (١٥) إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ۝ (١٦) وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ۝ (١٧) وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝ (١٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهْكًا ۝ (١٩) إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝ (٢٠) وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ۝ (٢١) وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ۝ (٢٢) وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ۝ (٢٣) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا ذُرِّيَّتًا طَيِّبَةً وَاجْعَلْ لَنَا لِمُنْفِقِينَ إِمَامًا ۝ (٢٤) أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا كَسَبُوا ۝ (٢٥) ۝ (٢٦) ۝ (٢٧) ۝ (٢٨) ۝ (٢٩) ۝ (٣٠) ۝ (٣١) ۝ (٣٢) ۝ (٣٣) ۝ (٣٤) ۝ (٣٥) ۝ (٣٦) ۝ (٣٧) ۝ (٣٨) ۝ (٣٩) ۝ (٤٠) ۝ (٤١) ۝ (٤٢) ۝ (٤٣) ۝ (٤٤) ۝ (٤٥) ۝ (٤٦) ۝ (٤٧) ۝ (٤٨) ۝ (٤٩) ۝ (٥٠) ۝ (٥١) ۝ (٥٢) ۝ (٥٣) ۝ (٥٤) ۝ (٥٥) ۝ (٥٦) ۝ (٥٧) ۝ (٥٨) ۝ (٥٩) ۝ (٦٠) ۝ (٦١) ۝ (٦٢) ۝ (٦٣) ۝ (٦٤) ۝ (٦٥) ۝ (٦٦) ۝ (٦٧) ۝ (٦٨) ۝ (٦٩) ۝ (٧٠) ۝ (٧١) ۝ (٧٢) ۝ (٧٣) ۝ (٧٤) ۝ (٧٥) ۝ (٧٦) ۝ (٧٧) ۝ (٧٨) ۝ (٧٩) ۝ (٨٠) ۝ (٨١) ۝ (٨٢) ۝ (٨٣) ۝ (٨٤) ۝ (٨٥) ۝ (٨٦) ۝ (٨٧) ۝ (٨٨) ۝ (٨٩) ۝ (٩٠) ۝ (٩١) ۝ (٩٢) ۝ (٩٣) ۝ (٩٤) ۝ (٩٥) ۝ (٩٦) ۝ (٩٧) ۝ (٩٨) ۝ (٩٩) ۝ (١٠٠) ۝ (١٠١) ۝ (١٠٢) ۝ (١٠٣) ۝ (١٠٤) ۝ (١٠٥) ۝ (١٠٦) ۝ (١٠٧) ۝ (١٠٨) ۝ (١٠٩) ۝ (١١٠) ۝ (١١١) ۝ (١١٢) ۝ (١١٣) ۝ (١١٤) ۝ (١١٥) ۝ (١١٦) ۝ (١١٧) ۝ (١١٨) ۝ (١١٩) ۝ (١٢٠) ۝ (١٢١) ۝ (١٢٢) ۝ (١٢٣) ۝ (١٢٤) ۝ (١٢٥) ۝ (١٢٦) ۝ (١٢٧) ۝ (١٢٨) ۝ (١٢٩) ۝ (١٣٠) ۝ (١٣١) ۝ (١٣٢) ۝ (١٣٣) ۝ (١٣٤) ۝ (١٣٥) ۝ (١٣٦) ۝ (١٣٧) ۝ (١٣٨) ۝ (١٣٩) ۝ (١٤٠) ۝ (١٤١) ۝ (١٤٢) ۝ (١٤٣) ۝ (١٤٤) ۝ (١٤٥) ۝ (١٤٦) ۝ (١٤٧) ۝ (١٤٨) ۝ (١٤٩) ۝ (١٥٠) ۝ (١٥١) ۝ (١٥٢) ۝ (١٥٣) ۝ (١٥٤) ۝ (١٥٥) ۝ (١٥٦) ۝ (١٥٧) ۝ (١٥٨) ۝ (١٥٩) ۝ (١٦٠) ۝ (١٦١) ۝ (١٦٢) ۝ (١٦٣) ۝ (١٦٤) ۝ (١٦٥) ۝ (١٦٦) ۝ (١٦٧) ۝ (١٦٨) ۝ (١٦٩) ۝ (١٧٠) ۝ (١٧١) ۝ (١٧٢) ۝ (١٧٣) ۝ (١٧٤) ۝ (١٧٥) ۝ (١٧٦) ۝ (١٧٧) ۝ (١٧٨) ۝ (١٧٩) ۝ (١٨٠) ۝ (١٨١) ۝ (١٨٢) ۝ (١٨٣) ۝ (١٨٤) ۝ (١٨٥) ۝ (١٨٦) ۝ (١٨٧) ۝ (١٨٨) ۝ (١٨٩) ۝ (١٩٠) ۝ (١٩١) ۝ (١٩٢) ۝ (١٩٣) ۝ (١٩٤) ۝ (١٩٥) ۝ (١٩٦) ۝ (١٩٧) ۝ (١٩٨) ۝ (١٩٩) ۝ (٢٠٠) ۝ (٢٠١) ۝ (٢٠٢) ۝ (٢٠٣) ۝ (٢٠٤) ۝ (٢٠٥) ۝ (٢٠٦) ۝ (٢٠٧) ۝ (٢٠٨) ۝ (٢٠٩) ۝ (٢١٠) ۝ (٢١١) ۝ (٢١٢) ۝ (٢١٣) ۝ (٢١٤) ۝ (٢١٥) ۝ (٢١٦) ۝ (٢١٧) ۝ (٢١٨) ۝ (٢١٩) ۝ (٢٢٠) ۝ (٢٢١) ۝ (٢٢٢) ۝ (٢٢٣) ۝ (٢٢٤) ۝ (٢٢٥) ۝ (٢٢٦) ۝ (٢٢٧) ۝ (٢٢٨) ۝ (٢٢٩) ۝ (٢٣٠) ۝ (٢٣١) ۝ (٢٣٢) ۝ (٢٣٣) ۝ (٢٣٤) ۝ (٢٣٥) ۝ (٢٣٦) ۝ (٢٣٧) ۝ (٢٣٨) ۝ (٢٣٩) ۝ (٢٤٠) ۝ (٢٤١) ۝ (٢٤٢) ۝ (٢٤٣) ۝ (٢٤٤) ۝ (٢٤٥) ۝ (٢٤٦) ۝ (٢٤٧) ۝ (٢٤٨) ۝ (٢٤٩) ۝ (٢٥٠) ۝ (٢٥١) ۝ (٢٥٢) ۝ (٢٥٣) ۝ (٢٥٤) ۝ (٢٥٥) ۝ (٢٥٦) ۝ (٢٥٧) ۝ (٢٥٨) ۝ (٢٥٩) ۝ (٢٦٠) ۝ (٢٦١) ۝ (٢٦٢) ۝ (٢٦٣) ۝ (٢٦٤) ۝ (٢٦٥) ۝ (٢٦٦) ۝ (٢٦٧) ۝ (٢٦٨) ۝ (٢٦٩) ۝ (٢٧٠) ۝ (٢٧١) ۝ (٢٧٢) ۝ (٢٧٣) ۝ (٢٧٤) ۝ (٢٧٥) ۝ (٢٧٦) ۝ (٢٧٧) ۝ (٢٧٨) ۝ (٢٧٩) ۝ (٢٨٠) ۝ (٢٨١) ۝ (٢٨٢) ۝ (٢٨٣) ۝ (٢٨٤) ۝ (٢٨٥) ۝ (٢٨٦) ۝ (٢٨٧) ۝ (٢٨٨) ۝ (٢٨٩) ۝ (٢٩٠) ۝ (٢٩١) ۝ (٢٩٢) ۝ (٢٩٣) ۝ (٢٩٤) ۝ (٢٩٥) ۝ (٢٩٦) ۝ (٢٩٧) ۝ (٢٩٨) ۝ (٢٩٩) ۝ (٣٠٠) ۝ (٣٠١) ۝ (٣٠٢) ۝ (٣٠٣) ۝ (٣٠٤) ۝ (٣٠٥) ۝ (٣٠٦) ۝ (٣٠٧) ۝ (٣٠٨) ۝ (٣٠٩) ۝ (٣١٠) ۝ (٣١١) ۝ (٣١٢) ۝ (٣١٣) ۝ (٣١٤) ۝ (٣١٥) ۝ (٣١٦) ۝ (٣١٧) ۝ (٣١٨) ۝ (٣١٩) ۝ (٣٢٠) ۝ (٣٢١) ۝ (٣٢٢) ۝ (٣٢٣) ۝ (٣٢٤) ۝ (٣٢٥) ۝ (٣٢٦) ۝ (٣٢٧) ۝ (٣٢٨) ۝ (٣٢٩) ۝ (٣٣٠) ۝ (٣٣١) ۝ (٣٣٢) ۝ (٣٣٣) ۝ (٣٣٤) ۝ (٣٣٥) ۝ (٣٣٦) ۝ (٣٣٧) ۝ (٣٣٨) ۝ (٣٣٩) ۝ (٣٤٠) ۝ (٣٤١) ۝ (٣٤٢) ۝ (٣٤٣) ۝ (٣٤٤) ۝ (٣٤٥) ۝ (٣٤٦) ۝ (٣٤٧) ۝ (٣٤٨) ۝ (٣٤٩) ۝ (٣٥٠) ۝ (٣٥١) ۝ (٣٥٢) ۝ (٣٥٣) ۝ (٣٥٤) ۝ (٣٥٥) ۝ (٣٥٦) ۝ (٣٥٧) ۝ (٣٥٨) ۝ (٣٥٩) ۝ (٣٦٠) ۝ (٣٦١) ۝ (٣٦٢) ۝ (٣٦٣) ۝ (٣٦٤) ۝ (٣٦٥) ۝ (٣٦٦) ۝ (٣٦٧) ۝ (٣٦٨) ۝ (٣٦٩) ۝ (٣٧٠) ۝ (٣٧١) ۝ (٣٧٢) ۝ (٣٧٣) ۝ (٣٧٤) ۝ (٣٧٥) ۝ (٣٧٦) ۝ (٣٧٧) ۝ (٣٧٨) ۝ (٣٧٩) ۝ (٣٨٠) ۝ (٣٨١) ۝ (٣٨٢) ۝ (٣٨٣) ۝ (٣٨٤) ۝ (٣٨٥) ۝ (٣٨٦) ۝ (٣٨٧) ۝ (٣٨٨) ۝ (٣٨٩) ۝ (٣٩٠) ۝ (٣٩١) ۝ (٣٩٢) ۝ (٣٩٣) ۝ (٣٩٤) ۝ (٣٩٥) ۝ (٣٩٦) ۝ (٣٩٧) ۝ (٣٩٨) ۝ (٣٩٩) ۝ (٤٠٠) ۝ (٤٠١) ۝ (٤٠٢) ۝ (٤٠٣) ۝ (٤٠٤) ۝ (٤٠٥) ۝ (٤٠٦) ۝ (٤٠٧) ۝ (٤٠٨) ۝ (٤٠٩) ۝ (٤١٠) ۝ (٤١١) ۝ (٤١٢) ۝ (٤١٣) ۝ (٤١٤) ۝ (٤١٥) ۝ (٤١٦) ۝ (٤١٧) ۝ (٤١٨) ۝ (٤١٩) ۝ (٤٢٠) ۝ (٤٢١) ۝ (٤٢٢) ۝ (٤٢٣) ۝ (٤٢٤) ۝ (٤٢٥) ۝ (٤٢٦) ۝ (٤٢٧) ۝ (٤٢٨) ۝ (٤٢٩) ۝ (٤٣٠) ۝ (٤٣١) ۝ (٤٣٢) ۝ (٤٣٣) ۝ (٤٣٤) ۝ (٤٣٥) ۝ (٤٣٦) ۝ (٤٣٧) ۝ (٤٣٨) ۝ (٤٣٩) ۝ (٤٤٠) ۝ (٤٤١) ۝ (٤٤٢) ۝ (٤٤٣) ۝ (٤٤٤) ۝ (٤٤٥) ۝ (٤٤٦) ۝ (٤٤٧) ۝ (٤٤٨) ۝ (٤٤٩) ۝ (٤٥٠) ۝ (٤٥١) ۝ (٤٥٢) ۝ (٤٥٣) ۝ (٤٥٤) ۝ (٤٥٥) ۝ (٤٥٦) ۝ (٤٥٧) ۝ (٤٥٨) ۝ (٤٥٩) ۝ (٤٦٠) ۝ (٤٦١) ۝ (٤٦٢) ۝ (٤٦٣) ۝ (٤٦٤) ۝ (٤٦٥) ۝ (٤٦٦) ۝ (٤٦٧) ۝ (٤٦٨) ۝ (٤٦٩) ۝ (٤٧٠) ۝ (٤٧١) ۝ (٤٧٢) ۝ (٤٧٣) ۝ (٤٧٤) ۝ (٤٧٥) ۝ (٤٧٦) ۝ (٤٧٧) ۝ (٤٧٨) ۝ (٤٧٩) ۝ (٤٨٠) ۝ (٤٨١) ۝ (٤٨٢) ۝ (٤٨٣) ۝ (٤٨٤) ۝ (٤٨٥) ۝ (٤٨٦) ۝ (٤٨٧) ۝ (٤٨٨) ۝ (٤٨٩) ۝ (٤٩٠) ۝ (٤٩١) ۝ (٤٩٢) ۝ (٤٩٣) ۝ (٤٩٤) ۝ (٤٩٥) ۝ (٤٩٦) ۝ (٤٩٧) ۝ (٤٩٨) ۝ (٤٩٩) ۝ (٥٠٠) ۝ (٥٠١) ۝ (٥٠٢) ۝ (٥٠٣) ۝ (٥٠٤) ۝ (٥٠٥) ۝ (٥٠٦) ۝ (٥٠٧) ۝ (٥٠٨) ۝ (٥٠٩) ۝ (٥١٠) ۝ (٥١١) ۝ (٥١٢) ۝ (٥١٣) ۝ (٥١٤) ۝ (٥١٥) ۝ (٥١٦) ۝ (٥١٧) ۝ (٥١٨) ۝ (٥١٩) ۝ (٥٢٠) ۝ (٥٢١) ۝ (٥٢٢) ۝ (٥٢٣) ۝ (٥٢٤) ۝ (٥٢٥) ۝ (٥٢٦) ۝ (٥٢٧) ۝ (٥٢٨) ۝ (٥٢٩) ۝ (٥٣٠) ۝ (٥٣١) ۝ (٥٣٢) ۝ (٥٣٣) ۝ (٥٣٤) ۝ (٥٣٥) ۝ (٥٣٦) ۝ (٥٣٧) ۝ (٥٣٨) ۝ (٥٣٩) ۝ (٥٤٠) ۝ (٥٤١) ۝ (٥٤٢) ۝ (٥٤٣) ۝ (٥٤٤) ۝ (٥٤٥) ۝ (٥٤٦) ۝ (٥٤٧) ۝ (٥٤٨) ۝ (٥٤٩) ۝ (٥٥٠) ۝ (٥٥١) ۝ (٥٥٢) ۝ (٥٥٣) ۝ (٥٥٤) ۝ (٥٥٥) ۝ (٥٥٦) ۝ (٥٥٧) ۝ (٥٥٨) ۝ (٥٥٩) ۝ (٥٦٠) ۝ (٥٦١) ۝ (٥٦٢) ۝ (٥٦٣) ۝ (٥٦٤) ۝ (٥٦٥) ۝ (٥٦٦) ۝ (٥٦٧) ۝ (٥٦٨) ۝ (٥٦٩) ۝ (٥٧٠) ۝ (٥٧١) ۝ (٥٧٢) ۝ (٥٧٣) ۝ (٥٧٤) ۝ (٥٧٥) ۝ (٥٧٦) ۝ (٥٧٧) ۝ (٥٧٨) ۝ (٥٧٩) ۝ (٥٨٠) ۝ (٥٨١) ۝ (٥٨٢) ۝ (٥٨٣) ۝ (٥٨٤) ۝ (٥٨٥) ۝ (٥٨٦) ۝ (٥٨٧) ۝ (٥٨٨) ۝ (٥٨٩) ۝ (٥٩٠) ۝ (٥٩١) ۝ (٥٩٢) ۝ (٥٩٣) ۝ (٥٩٤) ۝ (٥٩٥) ۝ (٥٩٦) ۝ (٥٩٧) ۝ (٥٩٨) ۝ (٥٩٩) ۝ (٦٠٠) ۝ (٦٠١) ۝ (٦٠٢) ۝ (٦٠٣) ۝ (٦٠٤) ۝ (٦٠٥) ۝ (٦٠٦) ۝ (٦٠٧) ۝ (٦٠٨) ۝ (٦٠٩) ۝ (٦١٠) ۝ (٦١١) ۝ (٦١٢) ۝ (٦١٣) ۝ (٦١٤) ۝ (٦١٥) ۝ (٦١٦) ۝ (٦١٧) ۝ (٦١٨) ۝ (٦١٩) ۝ (٦٢٠) ۝ (٦٢١) ۝ (٦٢٢) ۝ (٦٢٣) ۝ (٦٢٤) ۝ (٦٢٥) ۝ (٦٢٦) ۝ (٦٢٧) ۝ (٦٢٨) ۝ (٦٢٩) ۝ (٦٣٠) ۝ (٦٣١) ۝ (٦٣٢) ۝ (٦٣٣) ۝ (٦٣٤) ۝ (٦٣٥) ۝ (٦٣٦) ۝ (٦٣٧) ۝ (٦٣٨) ۝ (٦٣٩) ۝ (٦٤٠) ۝ (٦٤١) ۝ (٦٤٢) ۝ (٦٤٣) ۝ (٦٤٤) ۝ (٦٤٥) ۝ (٦٤٦) ۝ (٦٤٧) ۝ (٦٤٨) ۝ (٦٤٩) ۝ (٦٥٠) ۝ (٦٥١) ۝ (٦٥٢) ۝ (٦٥٣) ۝ (٦٥٤) ۝ (٦٥٥) ۝ (٦٥٦) ۝ (٦٥٧) ۝ (٦٥٨) ۝ (٦٥٩) ۝ (٦٦٠) ۝ (٦٦١) ۝ (٦٦٢) ۝ (٦٦٣) ۝ (٦٦٤) ۝ (٦٦٥) ۝ (٦٦٦) ۝ (٦٦٧) ۝ (٦٦٨) ۝ (٦٦٩) ۝ (٦٧٠) ۝ (٦٧١) ۝ (٦٧٢) ۝ (٦٧٣) ۝ (٦٧٤) ۝ (٦٧٥) ۝ (٦٧٦) ۝ (٦٧٧) ۝ (٦٧٨) ۝ (٦٧٩) ۝ (٦٨٠) ۝ (٦٨١) ۝ (٦٨٢) ۝ (٦٨٣) ۝ (٦٨٤) ۝ (٦٨٥) ۝ (٦٨٦) ۝ (٦٨٧) ۝ (٦٨٨) ۝ (٦٨٩) ۝ (٦٩٠) ۝ (٦٩١) ۝ (٦٩٢) ۝ (٦٩٣) ۝ (٦٩٤) ۝ (٦٩٥) ۝ (٦٩٦) ۝ (٦٩٧) ۝ (٦٩٨) ۝ (٦٩٩) ۝ (٧٠٠) ۝ (٧٠١) ۝ (٧٠٢) ۝ (٧٠٣) ۝ (٧٠٤) ۝ (٧٠٥) ۝ (٧٠٦) ۝ (٧٠٧) ۝ (٧٠٨) ۝ (٧٠٩) ۝ (٧١٠) ۝ (٧١١) ۝ (٧١٢) ۝ (٧١٣) ۝ (٧١٤) ۝ (٧١٥) ۝ (٧١٦) ۝ (٧١٧) ۝ (٧١٨) ۝ (٧١٩) ۝ (٧٢٠) ۝ (٧٢١) ۝ (٧٢٢) ۝ (٧٢٣) ۝ (٧٢٤) ۝ (٧٢٥) ۝ (٧٢٦) ۝ (٧٢٧) ۝ (٧٢٨) ۝ (٧٢٩) ۝ (٧٣٠) ۝ (٧٣١) ۝ (٧٣٢) ۝ (٧٣٣) ۝ (٧٣٤) ۝ (٧٣٥) ۝ (٧٣٦) ۝ (٧٣٧) ۝ (٧٣٨) ۝ (٧٣٩) ۝ (٧٤٠) ۝ (٧٤١) ۝ (٧٤٢) ۝ (٧٤٣) ۝ (٧٤٤) ۝ (٧٤٥) ۝ (٧٤٦) ۝ (٧٤٧) ۝ (٧٤٨) ۝ (٧٤٩) ۝ (٧٥٠) ۝ (٧٥١) ۝ (٧٥٢) ۝ (٧٥٣) ۝ (٧٥٤) ۝ (٧٥٥) ۝ (٧٥٦) ۝ (٧٥٧) ۝ (٧٥٨) ۝ (٧٥٩) ۝ (٧٦٠) ۝ (٧٦١) ۝ (٧٦٢) ۝ (٧٦٣) ۝ (٧٦٤) ۝ (٧٦٥) ۝ (٧٦٦) ۝ (٧٦٧) ۝ (٧٦٨) ۝ (٧٦٩) ۝ (٧٧٠) ۝ (٧٧١) ۝ (٧٧٢) ۝ (٧٧٣) ۝ (٧٧٤) ۝ (٧٧٥) ۝ (٧٧٦) ۝ (٧٧٧) ۝ (٧٧٨) ۝ (٧٧٩) ۝ (٧٨٠) ۝ (٧٨١) ۝ (٧٨٢) ۝ (٧٨٣) ۝ (٧٨٤) ۝ (٧٨٥) ۝ (٧٨٦) ۝ (٧٨٧) ۝ (٧٨٨) ۝ (٧٨٩) ۝ (٧٩٠) ۝ (٧٩١) ۝ (٧٩٢) ۝ (٧٩٣) ۝ (٧٩٤) ۝ (٧٩٥) ۝ (٧٩٦) ۝ (٧٩٧) ۝ (٧٩٨) ۝ (٧٩٩) ۝ (٨٠٠) ۝ (٨٠١) ۝ (٨٠٢) ۝ (٨٠٣) ۝ (٨٠٤) ۝ (٨٠٥) ۝ (٨٠٦) ۝ (٨٠٧) ۝ (٨٠٨) ۝ (٨٠٩) ۝ (٨١٠) ۝ (٨١١) ۝ (٨١٢) ۝ (٨١٣) ۝ (٨١٤) ۝ (٨١٥) ۝ (٨١٦) ۝ (٨١٧) ۝ (٨١٨) ۝ (٨١٩) ۝ (٨٢٠) ۝ (٨٢١) ۝ (٨٢٢) ۝ (٨٢٣) ۝ (٨٢٤) ۝ (٨٢٥) ۝ (٨٢٦) ۝ (٨٢٧) ۝ (٨٢٨) ۝ (٨٢٩) ۝ (٨٣٠) ۝ (٨٣١) ۝ (٨٣٢) ۝ (٨٣٣) ۝ (٨٣٤) ۝ (٨٣٥) ۝ (٨٣٦) ۝ (٨٣٧) ۝ (٨٣٨) ۝ (٨٣٩) ۝ (٨٤٠) ۝ (٨٤١) ۝ (٨٤٢) ۝ (٨٤٣) ۝ (٨٤٤) ۝ (٨٤٥) ۝ (٨٤٦) ۝ (٨٤٧) ۝ (٨٤٨) ۝ (٨٤٩) ۝ (٨٥٠) ۝ (٨٥١) ۝ (٨٥٢) ۝ (٨٥٣) ۝ (٨٥٤) ۝ (٨٥٥) ۝ (٨٥٦) ۝ (٨٥٧) ۝ (٨٥٨) ۝ (٨٥٩) ۝ (٨٦٠) ۝ (٨٦١) ۝ (٨٦٢) ۝ (٨٦٣) ۝ (٨٦٤) ۝ (٨٦٥) ۝ (٨٦٦) ۝ (٨٦٧) ۝ (٨٦٨) ۝ (٨٦٩) ۝ (٨٧٠) ۝ (٨٧١) ۝ (٨٧٢) ۝ (٨٧٣) ۝ (٨٧٤) ۝ (٨٧٥) ۝ (٨٧٦) ۝ (٨٧٧) ۝ (٨٧٨) ۝ (٨٧٩) ۝ (٨٨٠) ۝ (٨٨١) ۝ (٨٨٢) ۝ (٨٨٣) ۝ (٨٨٤) ۝ (٨٨٥) ۝ (٨٨٦) ۝ (٨٨٧) ۝ (٨٨٨) ۝ (٨٨٩) ۝ (٨٩٠) ۝ (٨٩١) ۝ (٨٩٢) ۝ (٨٩٣) ۝ (٨٩٤) ۝ (٨٩٥) ۝ (٨٩٦) ۝ (٨٩٧) ۝ (٨٩٨) ۝ (٨٩٩) ۝ (٩٠٠) ۝ (٩٠١) ۝ (٩٠٢) ۝ (٩٠٣) ۝ (٩٠٤) ۝ (٩٠٥) ۝ (٩٠٦) ۝ (٩٠٧) ۝ (٩٠٨) ۝ (٩٠٩) ۝ (٩١٠) ۝ (٩١١) ۝ (٩١٢) ۝ (٩١٣) ۝ (٩١٤) ۝ (٩١٥) ۝ (٩١٦) ۝ (٩١٧) ۝ (٩١٨) ۝ (٩١٩) ۝ (٩٢٠) ۝ (٩٢١) ۝ (٩٢٢) ۝ (٩٢٣) ۝ (٩٢٤) ۝ (٩٢٥) ۝ (٩٢٦) ۝ (٩٢٧) ۝ (٩٢٨) ۝ (٩٢٩) ۝ (٩٣٠) ۝ (٩٣١) ۝ (٩٣٢) ۝ (٩٣٣) ۝ (٩٣٤) ۝ (٩٣٥) ۝ (٩٣٦) ۝ (٩٣٧) ۝ (٩٣٨) ۝ (٩٣٩) ۝ (٩٤٠) ۝ (٩٤١) ۝ (٩٤٢) ۝ (٩٤٣) ۝ (٩٤٤) ۝ (٩٤٥) ۝ (٩٤٦) ۝ (٩٤٧) ۝ (٩٤٨) ۝ (٩٤٩) ۝ (٩٥٠) ۝ (٩٥١) ۝ (٩٥٢) ۝ (٩٥٣) ۝ (٩٥٤) ۝ (٩٥٥) ۝ (٩٥٦) ۝ (٩٥٧) ۝ (٩٥٨) ۝ (٩٥٩) ۝ (٩٦٠) ۝ (٩٦١) ۝ (٩٦٢) ۝ (٩٦٣) ۝ (٩٦٤) ۝ (٩٦٥) ۝ (٩٦٦) ۝ (٩٦٧) ۝ (٩٦٨) ۝ (٩٦٩) ۝ (٩٧٠) ۝ (٩٧١) ۝ (٩٧٢) ۝ (٩٧٣) ۝ (٩٧٤) ۝ (٩٧٥) ۝ (٩٧٦) ۝ (٩٧٧) ۝ (٩٧٨) ۝ (٩٧٩) ۝ (٩٨٠) ۝ (٩٨١) ۝ (٩٨٢) ۝ (٩٨٣) ۝ (٩٨٤) ۝ (٩٨٥) ۝ (٩٨٦) ۝ (٩٨٧) ۝ (٩٨٨) ۝ (٩٨٩) ۝ (٩٩٠) ۝ (٩٩١) ۝ (٩٩٢) ۝ (٩٩٣) ۝ (٩٩٤) ۝ (٩٩٥) ۝ (٩٩٦) ۝ (٩٩٧) ۝ (٩٩٨) ۝ (٩٩٩) ۝ (١٠٠٠) ۝ (١٠٠١) ۝ (١٠٠٢) ۝ (١٠٠٣) ۝ (١٠٠٤) ۝ (١٠٠٥) ۝ (١٠٠٦) ۝ (١٠٠٧) ۝ (١٠٠٨) ۝ (١٠٠٩) ۝ (١٠١٠) ۝ (١٠١١) ۝ (١٠١٢) ۝ (١٠١٣) ۝ (١٠١٤) ۝ (١٠١٥) ۝ (١٠١٦

قُلُوا سَلَامًا ﴿۱﴾ او کله چي خطاب کوي له دوی سره ناپوهان (په غلظت سره) نو وایې (ورته سلام) خبره مسالنه له گناه او ضرره) حسن وایې چي له هیچا سره له جهله کار نه اخلي او بل څوک چي له دوی سره له جهله کار اخلي دوی یې زغمي ﴿وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَمًا﴾ او بندگان (درحمان) هغه کسان دي چي شپه تېروي خپل پروردگار ته سجده کونکي او درېدونکي ؛ يعني دوی شپه په لمانځه رڼوي چي یا سجده کوي یا په قیام وي لکه چي الله بل ځای فرمایې ﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الَّذِينَ مَا يَهْتَمُّونَ﴾ (الذاریات ۱۷) امام رازي وایې چي کله یې د مؤمنانو ورځني صفات چي خلکو ته تکلیف نه رسوي او بخیله دخلکو تکالیف زغمي و ستایل وروسته یې د دوی د شپې صفتونه چي د الله په جوړ (خدمت) کي لگیاوي را وړل (۱) ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ﴾ (او بندگان درحمان) هغه کسان دي چي وایې ای زموږ ربه وگرزوه له موږ څخه عذاب د دوزخ) يعني الله ته مناجات کوي او د عاوي کوي چي دوزخ عذاب ورڅخه دفع کړي ﴿إِنَّكَ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا﴾ بېشکه عذاب د دغه (دوزخ) لازم دی تل تر تله ﴿إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ بېشکه دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار او هستوگني . قرطبي وایې د دې معنادا چي دغه بد مستقر او مقام دی بل دا چي دوی سره له طاعته د الله له عذاب څخه وېرېږي (۲) حسن رحمه الله وایې چي دوی دورځي تواضع او د شپې رېږونه گالي ځکه چي د جهنم له عذابه وېرېږي ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا﴾ او (بندگان درحمان) هغه کسان دي کله چي نفقه ورکوي مال لگوي نونه اسراف کوي اونه تنگي (او بخل) کوي دغه د دوی پنځم صفت دی معنادا چي نه په خوړلو، څښلو او اغوستلو کي اسراف کونکي او مبذرين وي اونه هم بخیلان او کنجوس خلک ﴿وَكَانَ بَيْنَكَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ او وي (دغه د دوی ورکړه) په مینځ د دغه (اسراف او بخل) کي میانه حاله، لکه چي الله تعالی بل ځای فرمایې ﴿وَلَا تَجْعَلْ بَدَنَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ (الاسراء ۲۹) مجاهد وایې که د الله په طاعت کي لکه د ابي قیس غر غوندي مال ولگوي هم اسراف نه دی او که یوه پېمانه د الله په معصیت کي ولگوي هم اسراف دی (۳) ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ (او بندگان درحمان) هغه کسان دي چي نه بولي له الله سره بل معبود (بلکه یوازي د الله عبادت کوي) ﴿وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ اونه وژني دوی هغه نفس چي الله حرام کړی وی (وژل دهغه) مگر په حق سره (چي هغه حق قتل کفر وروسته له ایمان او یازند دی وروسته له احسان او یایی په قصاص کي قتل کوي) ﴿وَلَا يَزْنُونَ﴾ اونه کوي دوی زنا (هغه چي تر گردو گناهونو ناولي ده) ﴿وَمَنْ

(۱) التفسیر الکبیر ۲۴/۱۰۸

(۲) القرطبي ۱۳/۷۳

(۳) الطبري ۱۹/۲۳ دغه دهغه چا په قول چي د اسراف معنایې لگول په معصیت کي کړي ده او همدې ته ځيني مفسرين تللي اوله ابن عباس رضی الله عنهما څخه هم را نقل شوي دي خو لومړنی وینا څرگنده ده.

يَعْمَلْ ذَلِكَ بَلَقَ أَشَامًا ﴿١﴾ او هر چاچي وکړه (يوله د غوښتو موبقاتو چي شرک، قتل اوزناده) نو پيدا به کړي جزاء د گناه خپلي (په آخرت کي اوبيايې دهغه تفسير هسي و فرمايو: ﴿يُضَاعَفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدُ فِيهِ مُهْكًا﴾ چي دوچنده کړی شي ده ته عذاب (ددوزخ) په ورځ د قیامت کي (په سبب د شرک او گناه) اوتل به پاتي وي په دغه (عذاب) کي پداسي حال کي چي خوار ذلیل اوبې اعتباره به وي ﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا﴾ مگر هغه چي توبه يې وایستله او ایمان يې راوړ او عمل يې وکړ عمل نېک (په دنیا کي) ﴿فَأُولَٰئِكَ يَبْدُلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ﴾ پس دغه (تائبان) چي دي بدل به کړي الله گناهونه د دوی په نېکیوسره؛ په حدیث شریف کي راځي: انی لأعلم آخر أهل الجنة دخول الجنة وآخر أهل النار خروج منها، رجل یؤتی به یوم القيامة فیقال أعرضوا علیه صفارذنبه وارفعوا عنه کبارها فتعرض علیه صفارذنبه فیقال عملت یوم کذا وکذا فیقول: نعم لا یستطیع أن ینکروهمو مشفق من کبارذنبه فیقال له فأن لک مکان کل سیئة حسنة فیقول یارب قد عملت اشیاء لأراها ههنا قال: فضحک رسول الله (صلی الله علیه وآله وسلم) حتی بدت تواجذه (١) رسول الله فرمایې: ماته هغه څوک چي تر ټولو وروسته به جنت ته ځي اوله دوزخه به راووزي معلوم دی یو څوک به په قیامت راوستل شي او به ویل شي واره گناهونه يې راڅرگند او غږ گناهونه يې ليري کړن توبه يې صغیره گناوي مخي ته کښېږدي او ورته وبه وایې چي په فلانی ورځ دي هسي، هسي او هسي کړي دي نو هغه وایې هو د منکر بدلو توان نلري اوله کبیره گناهونو څخه وېرېږي نو هغه ته به وویل شي ستاد هري گناه پرځای نېکي درکول شوه هغه به وایې ای پرورد گاره مانوري گناوي کړي چي دلته يې نه وینم وایې: چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وځنډل ترڅو چي مبارک غاښونه يې څرگند شول. ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ اودی الله ښه مغفرت کونکی دېر رحم والا ﴿وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا﴾ مگر هغه چي توبه وباسي له گناهونو او نېک عمل وکړي پس بېشکه چي دی رجوع کوي په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره (د الله په دربار کي به له خوښ کړی شوي کسانو څخه وي) ﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ﴾ (او) بندگان درحمان) هغه کسان دي چي نه حاضرېږي په باطلو کي (دغه د عباد الرحمن اووم صفت دی چي دوی په دروغو شاهدي نه وایې هغه شاهدي چي په هغې کي د بندگانو حقوق ضائع کېږي) ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا﴾ (او کله چي په چټي (بېکاره) کار تېرېږي نو تېرېږي ځان ساتونکي) يعني کله چي د لهور پر مجالسو، سپنما، قمار، موسيقي او نورو چټياو تېرېږي له هغو څخه څنگ کوي طبري وایې لغوهر باطل کار او وینا او هغه چي بد ايسی لکه ټکنځا کولو ته وایې په ځيني ځايونو کي دعورت یادونه دهغه په نوم لغو اود سندرو اورېدل هم قبیح څېزونه دي اودغه ټول د لغوي په مفهوم کي راځي چي لازم دی مسلمان ځني ځان وژغوري

(۱) وَالَّذِينَ إِذَا دُكِرُوا بِآيَاتِنَا بِهِمْ ﴿۱﴾ او (بندگان درحمان) هغه کسان دي کله چي پندور کړل شي دوی ته په آيتونو درب ددوی (په قرآن کریم او ورباندي ووهول شي) ﴿لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا﴾ نو نه نسکورېږي پرې (لکه) کانه اوړانده (بلکه په شنوا غوږونو يې اوري او په وېرېدونکي زړونو يې مني) ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَرْزِقِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ﴾ او (بندگان درحمان) هغه کسان دي چي وايي ای زموږ بږه وېښه موږ ته له ښخوز موږ څخه اوله اولادونو زموږ څخه (هغه څوک طاعت کونکي، وستا، د خوښي عبادت کونکي چي) زموږ دسترگوږي خوالی پکي راځي ﴿وَأَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ او ورځرځوه موږ د متقيانو لپاره امام پېښو! (چي راپسې اقتداء کوي او د خیرلاري ته بلونکي او لارښوونکي يو. ابن عباس رضی الله عنهما وايي معنادا چي داسي پېښوایان موجود کړه چي د خیر په کارونو کي راپسې اقتداء کول کېږي) ﴿أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرَّةَ بِمَا كَسَبُوا﴾ دغه کسان (چي پدې لوړو صفاتو موصوف دي) جزاء به ورکوله شي دوی ته په هسکو مانپو (د جنت) په سبب د هغه چي صبر يې کړی وو (د الله په حکمونو او طاعت کولو) ﴿وَيُلْقَوْنَ فِيهَا نَجَّيَّةً وَسَلَامًا﴾ او وابه اچولی شي پردوی په دغه جنت کي تحيه د دعاء او سلام (د ملائکوله خوالکه چي الله تعالی فرمايې) ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ﴾ د آيت ترپايه (الرعد ۲۳) ﴿خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ همېشه به وي دوی په دغه (جنت) کي (نه به مړه کېږي او نه به له جنت څخه بهر ایستل کېږي) ښه دی دغه (جنت) له جهته دخای د فراري اوله جهته دخای دهستوگني (لپاره د متقيانو مؤمنانو) ﴿قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ﴾ روايه (ای محمده دوی ته چي) نه کوي هيڅ پروا د تاسي رب زما که چېرې نه وای دعا بلل ستاسي (الله ته) په سختیو او کړاوونو کي) ﴿فَقَدْ كَذَبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا﴾ او په تحقیق تکذیب کړی دی تاسي (د رسولانو او قرآن ای کفارو) پس ژر به شي (دا عذاب له تاسي سره جزا د تکذیب) لازم (په آخرت کي).

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بلاغت او بدیع څه ښکلاوی شته لنډون يې دادی:

۱- د تشریف لپاره اضافت لکه ﴿رَبِّكَ الْخَمِينِ﴾ چي راغلی.

۲- د طباق صنعت چي د سجود او قیام او اسراف، تفسیر تر مینځ دی لکه چي ﴿سُجَّدًا وَقِيَامًا... يُسْرِفُوا﴾

وَلَمْ يَقْتُرُوا ﴿۱﴾ دی

۳- لطیفه مقابله د اهل جنت او اهل نار تر مینځ لکه ﴿حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ د جنت نوبه باب او

﴿سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ د دوزخیانو لپاره.

٤ - بديعه استعاره لکه ﴿لَمْ يَخْرُوْا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا﴾ يعني دوی له وېرو نکونهد بدونوڅخه غافل نشول چي لکه کانه اوړانده غوندي شي اودغه له خورابو استعاراتوڅخه دی

٥ - کنایه لکه چي ﴿فُرَّةَ أَعْيَب﴾ راغلی چي له خوښي څخه کنایه ده لکه همداسي چي ﴿الْفُرَّة﴾ د جنت له لوړو پوړيوڅخه کنایه ده.
تنبيه:

قرطبي وايي: الله تعالى د (عباد الرحمن) يوولس اوڅارښکاره صفتونه کړي چي په هغو کي تعلي او تخلي ده د اصفونه تواضع، حلم، تهجد، وېره، د اسراف او بخل پرېښودنه اوله شرک څخه ليري والی اوله زنا او قتل څخه ځان ژغورل، توبه کول اوله دروغو ځان ساتل اود مواعظو منل او الله ته په تضرع دعا کول دي بيا الله د دوی ښايسته ثوابونه او په جنت کي لوړي درجې ستايلي لکه چي (غرفه) د دنيا هغه ستر او اوچت لوړ (هسک) مسکن بالاځانې ته وايي
د الله جل جلاله په مرسته د الفرقان سورت تفسير بشپړ شو.

د الشعراء سورت مکي اودوه سوه اوه ويشت آيتونه لري

د سورت په وړاندي:

سورة شعراء مکي سورت دی اود دين بنسټيزی چاري لکه توحيد، رسالت او بعث څېري اود نورو مکي سورتونو په شان د عقيدې او د ايمان پرتادا او بنسټ اهتمام کوي.

* دغه مبارک سورت د قرآن کریم په باب پيل کېږي هغه سپېڅلی کتاب چي الله تعالی د خلکو لپاره لارښود او د گړدو رنځونو لپاره علاج رااستولی دی اود هغه په وړاندي يې د مشرکانو دريز څرگند کړی چي هغوی د دغه کتاب تکذيب کړی سره له دې چي آيتونه يې ښکاره او برهانونه يې څرگند دي او بيا د انبيې چي دوی د عناد او تکبر له مخي له قرآن کریم څخه پرته بله معجزه غوښتله

* وروسته بيا د يوې ډلې پيغمبرانو عليهم السلام څخه ډغېږي هغه چي الله تعالی د بشریت د لارښوونې لپاره رااستولي وواو د حضرت موسی په کيسه يې پيل کوي کوم چي له سرغړونکي فرعون سره يې مقابله وه او څه چي د دوی د وارو تر مينځ سوال او خواب کېدو او د الله جل جلاله د ذات په هکله يې خبري کولې همداسي د موسی عليه السلام هغه کوټلي دلائل چي د باطل ملايې ماتوله راوړي او همداسي د کيسې په ترڅ کي يې ځيني د پند او نصيحت کړی هم راوړي چي د ايمان او طغيان تر مينځ ستر توپير بيان کړي.

* له دې نه پس بيا د ابراهيم خليل الله کيسه رااخلي اود هغه دريز د خپل پلار او تېر په هکله چي د بتانو عبادت يې کاوونښې او هغه چي ده د خپل ښکلي بيان او غښتلي دليل په سبب د دوی د عقيدې باطل والی وښودايې ثابته کړه چي الله جل جلاله واحد لا شریک دی رب العالمين دی د هغه په لاس کي مرگ او ژوند او نفع او ضرر دی.

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمُخَنٍّ ﴿٢٨﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَرَبُّ
 بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٩﴾ قَالَ لَيْنٍ أَخَذَتْ إِلَهَا غَيْرِي لِأَجْعَلَكَ مِنَ الْمَسْجُورِينَ ﴿٣٠﴾ قَالَ أُولَئِكَ جِنَّتُمْ سَعَى مُبِيرٍ
 ﴿٣١﴾ قَالَ فَاتِّبِعُونِي إِنْ كُنْتُمْ مِنْ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾ فَاتَّقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثَعْلَبٌ مُبِينٌ ﴿٣٣﴾ وَرَعَ بَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَصَافَةٌ
 لِلنَّظِيرِينَ ﴿٣٤﴾ قَالَ لِلْمَلَأِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَعَادَا مُرُورٍ
 ﴿٣٦﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَتَّبِعْ فِي الدَّائِرِ حَشِيرِينَ ﴿٣٧﴾ يَا تُولَكِ بِكُلِّ سَحَابٍ عَلِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَجَمَعَ السَّحَرَةُ لِبَيْتِ
 يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٩﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٤٠﴾ لَعَلَّآ نَبْعُ السَّحَرَةِ إِنْ كَانُوا هُمْ الْعَالِينَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ
 قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَإِنَّا لَأَعْرَابٌ إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْعَالِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لَمِنَ الْمُفْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ قَالَ هُمْ مُوسَى الْقَوَا مَا لَكُمْ
 مُتْلِفُونَ ﴿٤٤﴾ فَلَقُوا جِبَاهَهُمْ وَعَصِيَّتَهُمْ وَقَالُوا يَعْزُو فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْعَالِيُونَ ﴿٤٥﴾ فَاتَّقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ
 مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٦﴾ فَاتَّقَى السَّحَرَةُ سَجِيدِينَ ﴿٤٧﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالِينَ ﴿٤٨﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿٤٩﴾ قَالَ آمَنُتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ
 مَآذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأَفْطِنَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ وَلَأَصْلَبَنَّهُمْ أَعْمَتِ
 ﴿٥٠﴾ قَالُوا لَا خَبِيرَ لَنَا إِنْ رَبَّنَا مُتَقَلِّبُونَ ﴿٥١﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَتَنَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٢﴾

الشعراء: ١ - ٥١

لغتنونه:

(بايع) هلاکونکی (بخع) اصلاً د مذبح وروستی مری پریکولوته وایې (فعلتک) (فعله) دف په زور سره
 د کورت لپاره راځي (تلقف) ترستوني تبرولوته وایې (یافکون) له افک څخه اوهغه دروغوته وایې (لاصو)
 ضیرو ضرر په یوه معنادی یعنی تاوان نشته جوهری وایې چي (ضاره) یضوره (ضیرا) معنادا چي ورته یې
 ضرور ورساوو (متقلبون) راگرزېدونکي (من خلاف) یعنی داند امو نو تر مینځ به دغو څولوپه وخت کي یو د بل په
 خلاف پرېکوي چي نسی لاس او کینه پښه به غوڅوي.

تفسیر:

﴿طس﴾ دغه د قرآن کریم اعجاز ته اشاره ده چي دا کلام له داسي هجائي تورو څخه جوړ شوی
 دی (١) ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الَّتِي﴾ دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه دي د کتاب ښکاره کونکي (چي څوک
 ورته فکر او تأمل کوي اعجاز یې څرگند دی) ﴿لَعَلَّكَ بَنِعَ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ ښایې چي ته دخپل
 ځان هلاکونکی یې پدې چي دوی نه مؤمنان کېږي؛ پدې کي در رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره
 تسلیت او د اړینه ده ترڅو د دوی په ایمان نه راوړلو څخه نشي ﴿إِنْ شَاءَ نَزَّلَ عَلَيْنِهِم مِّنَ السَّمَاءِ آيَةً﴾ که
 موږ اراده وفرمایو نو به پردوی د آسمان له لوري یو دلیل (د قدرت) نازل کړو (چي په زوره دوی اسلام ته

(١) وگوره هغه څه چي موږ پدې هکله د البقره سورت په پیل کي لیکلي په هغه کي بسنه او کفایت دی

رامات کړي ﴿فَقُلْتُ أَصْنَعُهُمْ لَمَّا خَضَعِينَ﴾ پس شي به ورمهړونه ددوی هغه (دلیل د قدرت ته) غاړه
ایښودونکي (په زور او جبر سره مگر موږ هسي نه کوو ځکه چې دایمان راوړل اختیاري دی جبري
اواضطرازي نه دی صاوي وایې معناداچي ته ددوی دایمان په نه راوړلومه خوابدی کېږه که
موږ وغواړوپه زوره هم ایمان ورباندي راوړلای شوچي کومه معجزه به راواستوواوپه زړونوبه یې
اغېزوکړي اوپه زوره به ایمان راوړي خودددوی بدمرغي ازلي ده نوددوی په کفرخواشیني مه کوه
(١) ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرِ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحدث﴾ (اونه راخي دوی ته هیڅ ذکر پندو وعظ له (لوري) درحمان نوی)
یعني دغو کفارو ته یوڅه دقرآن اووحی څخه په نزول (٢) کي وخت په وخت نوی نه راخي ﴿إِلَّا كَانُوا عَنْهُ
مُغْرِبِينَ﴾ مگروي دوی له هغه (پند) څخه مخ گرزونکي (او ورباندي ملنډي وهونکي چي هیڅ سوچ
او فکر پکي نه کوي چي څومره پندونه پکي خوندي دي ﴿فَقَدْ كَذَبُوا فَيَأْتِيهِمْ أُنْبَؤُا مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ﴾ (پس په تحقیق تکذیب وکړدوی (دهغه ذکر) پس ژربه راشي دوی ته عواقب حقائق دهغه
(څېز) چي وودوی په هغه باندي به یې مسخرې کولې) یعني دوی په مخ اړولوکي وروستي بریده ته
رسېدلي وو نوژردی چي دوی ته به ددروغجنو گڼونکو او ملنډي وهونکو عاقبت او انجام راشي وروسته
بیا الله تعالی دخپل سلطان عظمت اوپه مخلوقاتو او مصنوعاتو کي ستر قدرت ته هغه چي په وحدانیت
اوبشپړ قدرت یې دلالت کوي اشاره فرمایې چي ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَرَّمْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زوج کَرِيم﴾
یادوی ځمکي ته نه گوري چي موږ (په خپل حکمت بالغه سره) څومره زرغونه کړي ده په دغه ځمکه کي
له هر ډول (جنس څخه) گیاه ښه کثیر المنافع؛ استفهم دتوبیخ لپاره دی ځکه دوی عبرت پرې ایښی دی
﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ بېشکه پدې (انبیاء (زرغونولو) کي) بېشکه ښه ده (دالله د وحدانیت
او قدرت) ﴿وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ اونه دي زیاتره ددوی مؤمنان (دالله په علم کي ځکه چي سره له
څرگندودلا تلویبیا هم دوی په کفر باندي استمرار کوي او پښې یې خړلي وي) ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ﴾ اوبېشکه رب ستا خامخا همدی ښه قوي غالب (قادر په غچ اخیستلو له گناه گارانو څخه)
مهربان (په هغه چاچي توبه گارشي اورجوع وکړي. امام رازي وایې چي (عزیز) یې ځکه په (رحیم) دمخه
یاد کړ چي ښایې داسي به ویل کېږي چي الله ددوی له غذا بولو څخه په رحم تېرېدونکی دی ځکه چي توان
یې نلري نودغه شبه یې تردید کړه او عزیز یې چي دغالب قوي په معنادی لومړی ذکر کړ اوله دې سره سره
الله جل جلاله پخپلو بندگانو مهربان ارحیم هم دی ځکه کله چي رحمت له بشپړ قدرت سره ملگری وي

(١) حاشیه الصاوي علی الجلالین ٣ / ١٢٧

(٢) دمحدث معنا په نزول کي نوي او که دانه وی نو دالله کلام خو په حدوث باندي نه موصوف کېږي لکه چي مخلوق هم نه گڼل کېږي

دېر پرځای اوښه اغېزمن وي (۱) ﴿وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ﴾ او (ياد کړه) هغه وخت چې ستاد رب موسی ته غږ وکړ (يعني ای محمده دغو مکذبینو څنگ کونکو ته چې ستاد قوم دي هغه دموسی علیه السلام مأموریت ورپه یاد کړه کله چې الله د طور په نبي اړخ کې ورته وفرمایل چې فرعون اودهغه تېرته ولاړشه ﴿أَنْ أَنْتَ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ داسې چې ورشه هغه قوم ته چې ظالمان دي (په کفر او گناهونو او بني اسرائيل بې مريان کړي دي) ﴿قَوْمَ فِرْعَوْنَ﴾ (يعني) قوم د فرعون ته (دغه عطف بيان دی لکه چې ظالمان اود فرعون قوم یووي) ﴿أَلَا يَنْفُونَ﴾ آیا دوی نه وېرېږي (له الله) پدې کې ددوی دستري دښمني او زبوت ظلم څخه تعجب نغښتی دی ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾ وویل موسی ای زما ربه بېشکه زه له دې وېرېږم چې (دوی به ماته) نسبت د دروغ وکړي (درسالت په هکله) ﴿وَتَصِيقُ صَدْرِي﴾ او (بل) تنگېږي هماسينه (ددوی له تکذیبه) ﴿وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي﴾ او (بل) نه چلېږي ژبه زما (درسالت د پیغام رسولوپه باب په بشپړه توگه) ﴿فَأَرْسَلْنَا إِيَّاهُ مُتُونًا﴾ پس ولېږه هارون ته (جبریل) چې راسره درسالت په تبلیغ کې مرسته وکړي مفسرین کرام وايي چې موسی علیه السلام د مرستندوی هیله د دریو عذرونو په وجه وکړه یو دا چې له تکذیب څخه وېرېږي اوسينه بې تنگېږي او ژبه بې نه چلېږي ، تکذیب د زړه تنگسار اولي اود زړه تنگسایا په ژبه اغېزه کوي په ځانگړي توگه کله چې د چاپه ژبه کې څه بندش هم وي لکه چې الله فرمایي ﴿وَاحْتُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي﴾ (طه ۲۷-۲۸) اوبیا بل عذر زیاتوي فرمایي ﴿وَهُمْ عَلَىٰ دُخَانٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ﴾ او (بل) شته دوی لره پرما (د عوه دیوې) گناه پس وېرېږم له دې نه چې مابه مړ کړي (ځکه چې قبطني مي وژلی وو) ﴿قَالَ كَلَّا﴾ وفرمایل (الله موسی ته) نه ده داسې مه دارېږه له سره دي وژلی نشي (قرطبي وايي چې پدې کې ردع اوزجر دی چې بېخي داسي گمان مکوه! په الله جل جلاله باور او ټینګ یقین ولره له دوی څخه هرگوره مه وېرېږه دوی تاهيڅکله هم نشي وژلای (۲) ﴿فَأَذْهَبْنَا إِيَّاهُ بِمَا يُرِيدُ﴾ پس لاړشئ تاسي دواړه (ته او هارون) په ښکاره وو معجزو زما ﴿إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ﴾ (بېشکه موږله تاسي سره اورېدونکي یو) يعني موږله تاسي سره مرستندوی یو څه چې تاسي وایاست موږ یې اورواوڅه چې تاسي ته ځواب درکاوه شي هم اورو ددوی لپاره یې د جمعي صیغه (معکم) د تعظیم اود درناوي په توگه استعمال کړه (۳) ﴿فَأَتَيْنَا فِرْعَوْنَ فَقُلْنَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ پس دواړه فرعون ته ورشئ! نو وایئ بېشکه هریوز موږ استازی درب العالمین یو (چې تاته

(۱) التفسیر الکبیر ۲۴/۱۲۰

(۲) القرطبي ۹۲/۱۳

(۳) دغه خبره سیبویه رحمه الله را ایستلي او البحر المحیط تفسیر را نقل کړي ده ۸/۷

دلاربنووني بلنه درکرو) ﴿ اَنْ اَرْسِلَ مَعَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴾ داچي ولېره ته (ای فرعون) له موږ سره بني اسرائيل هغوی له خپل چوپړ او مړيتوب څخه خوشي او آزاد کړه چي له موږ سره شام ته ولاړشي) ﴿ قَالَ اَرْسِلْ رُؤُوسَکَ فِینَا وَلِیْدًا ﴾ (نو وویل (فرعون موسی ته) آیا موږ د تاروزنه نده کړي په (کورونو) خپلوکي؟ په سي حال کي چي وړوکی هلک وي ۱) په کلام کي حذف راغلی چي معنا ورباندي دلالت کوي نقدیريې داچي موسی علیه السلام رسالت ورته ابلاغ کړ نو فرعون پدې وخت کي موسی علیه السلام ته وویل آیاته زموږ په کورونو کي ماشوم نه یې روزل شوی؟ پدې وینا سره فرعون په موسی علیه السلام باندي احسان باروي او هغه سپک گڼي لکه چي ورته وايي آیاته هغه نه یې چي موږ وړوکی وروزلې ودر سره مونږ کي وکړې نو دغه غوښتنه له څه وخته پیل شوه؟ ﴿ وَلَیْسَتْ فِیْ سَآئِرِ عُثْرَکَ سِیْنٌ ﴾ او تهر کړی روتا په موږ کي له خپله عمره یو څو کاله چي موږ در سره احسان کاو و ستاروزنه او پلنه موکوله؛ مقاتل رحمه الله وايي چي دغه دهرش کاله وخت وو) ﴿ وَفَعَلْتَ فَعَلْتِکَ الَّتِیْ فَعَلْتَ ﴾ اوبل کړی وو تا کار خپل هغه کار چي تا کړی وو (یعني ددې روزني په بدله کي تا زموږ د نعمت کفران وکړ او قبضي دي راوواژه اوداسي تعبیر یې په کار کړ ددې لپاره چي دغه پېښه ورته وښيي هغه چي د قبضي وژل دی) ﴿ وَآتَ مِنْکَ الْکَیْمِیْرَ ﴾ حال داچي ته له ناشکرانو څخه یې (ځکه چي زموږ د احسان دي هېر کړ ابن عباس رضی الله عنه وايي مراد له کفر څخه د نعمت کفران دی ځکه فرعون ته دانه وه معلومه چي کفر څه دی) ﴿ قَالَ فَعَلْتُهَا اَنَا وَآنَا مِنَ الصَّآلِیْنَ ﴾ وویل (موسی فرعون ته) چي کړی وو مادغه کار په هغه وخت کي چي زه له خط کارانو څخه وم (ځکه مادده د وژلو قصد نه لارواو هغه ته مي ادب وربښودل؛ دلته دموسی علیه السلام اراده له ضلال څخه گمراهي نه ده ځکه هغه خوله وړکتوبه معصوم وواين عباس رضی الله عنهما وايي چي ﴿ مِنَ الصَّآلِیْنَ ﴾ معنا (من الجاهلین) دي یعنی زه نه پوهېدم (چي هغه به مري) ﴿ فَفَزِعْتُ مِنْکُمْ لَمَّا خِفْتُکُمْ ﴾ (پس زه له تاسي وتښتېدم کله چي زه له تاسي ووېرېدم) یعنی زه مدین ته له ناسو څخه وتښتېدم کله چي پخپل ځان ووېرېدم چي تاسي به ما ووژنی او په هغه څه به مي ونیسی چي زه یې وړنه یم ﴿ فَوَهَبَ لِي رِیَّ حُکْمًا ﴾ پس زما رب ماته حکم وېاښه (نبوت) او حکمت یې راکړ) ﴿ وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُتَرَسِّلِیْنَ ﴾ اوزه یې وگرزولم دغه (الله) له پیغمبرانو څخه (نوکه ایمان راوړې سلامت به شي او که انکار وکړې هلاک به شي) ﴿ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُّهَا عَلَیَّ اَنْ عَبَدْتُ بِنِیْ اِسْرَءِيلَ ﴾ (او (آیا) دغه (تربیت) یو نعمت دی چي پر مایې احسان کوی؟ چي بني اسرائيل دي مریونه کړي وو) یعنی ته څرنگه په ما باندې دروزني

۱) حسن رحمه الله وايي چي مقصد یې دادی چي ته زما په الوهیت کافريې طبري د ابن عباس رضی وینا په چي ناشکري ده ترجیح ورکړي او هغه څرگنده هم دی.

نعمت احسان باروي چي زما قوم بني اسرائيل دي مريونه کړي وودغه خونعمت نه بلکه عذاب دی (۱) کثيروايې چي معناداچي هغه احسان اوزماروزنه دي کړي دغه دهغه عذاب اوبدی په پرنله چي گردتېردبني اسرائيلوته دي رسولی اودوی دي نوکران اومريونه کړي ووهيخ هم نه دی آيايوسه ستا احسان رسول پدې ارزي چي گردقوم ته يې ربرونه اوتکليفونه رسوي؟ (۲) طبري وسم معناه آياته پرما احسان باروي ددې چي بني اسرائيل دي مريونه اوچوپريان کړي وو؟ (۳) قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۱﴾ اوويل فرعون موسی ته اوڅه څېز دی رب دعالمينو؟ فرعون په غرور اوتکبر سره وويل چي هغه څوک دی؟ چي ته درب العلمين گمان ورباندي کوي آيا هلته له ما پرته بل الله هه شته؟ ځکه هغه د پيدا کونکي الله ذات له شتون څخه انکار کاوواو خپل قوم ته به يې ويل: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي﴾ ﴿۲﴾ قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ﴿۳﴾ وويل (موسی فرعون ته) چي رب العالمين رب دآسمانونواودخمکي اودهغو گردوشيانودی چي په مينځ ددغردواړوکي دی (که بحرونه اوسيندونه ياصحراوي اوداگونه ياوني اوغرونه ، يانباتات اومېوي دي ، يانورعجيبه مخلوقات دتولوپيدا کونکي او ورکونکي په هغوی کي متصرف الله رب العالمين دی ﴿إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ﴾ که چېرې يې تاسي يقين کونکي؟ (نو دغه څرگند واقعيت دی) ﴿قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْمَعُونَ﴾ وويل (فرعون) بيا هغو (مشرانو) ته چي له ده چارپېروو (په ملندواواستهزآ سره) چي آيا نه اوري تاسي؟ (دده خواب تاسي تعجب نکوی زه له ده څخه دالله له حقيقت نه پوښتنه کوم اودی يې په صفاتو خواب راکوي) نوموسی عليه السلام په خواب کي تفصيل راوړاودليل يې ورزيات کړچي: ﴿قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّكُمْ﴾ ﴿الْأَوَّلِينَ﴾ وويل (بياموسی فرعون ته چي رب العلمين) رب ستاسي دی اورب دپلرونودتاسي دی چي رومي و) يعني رب العلمين ستاسوپيدا کونکي او ستاسودپلرونوچي پخواووپيدا کونکي دی ستاسووجود دقادرمتعال ذات په وجود دليل دی دلته يې له عام تعريف اوپېژندنې څخه خاص تعريف ته مخه کړه ځکه دخان پېژندل دآفاقوترپېژندنه نژدې دی اوپه پوهېدلوکي داپېژندنه خورارنه اوروبانه ده. ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ نودلته فرعون ته قهرورغی اوموسی عليه السلام يې په لبونوب تورز کړوي ويل: ﴿قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾ وويل (فرعون) بېشکه دغه رسول ستاسي چي تاسوته لېږلی شوی دی خامخالېونی دی (په استهزآ اوملندويي رسول وباله اوهمداسي يې داستازيتوب نسبت دوی ته وکړځکه يې خان خني ويوست چي په نسبت يې شرم کاوواودغه يې په دې اړوندوويل چي زه يوڅه ورته وایم دی بل څه خواب راکوي موسی عليه السلام يې دملندوپرواونکره

(۱) دا هغه معناده چي مقاتل کړي ده.

(۲) مختصر ابن کثير ۲/۲۴۵

(۳) الطبري ۱۹/۴۳

وپه دريه تعريف يې چې تردويم د هرواضح او څرگندوو وستايو ﴿ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَقِفُونَ ﴾ وويل (بيا موسى فرعون ته چې رب العالمين) رب دمشق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو (تولو) شيانو دى چې په مينځ د دغو کي دى که چېرې يې تاسي چې عقل کولای شى) يعنې الله هغه ذات دى چې لمر له ختيز څخه راخپړوي او په لوېديزې پټوي دا هغه څه دي چې هونسيار اولهونى يې هره ورځ ويني نو ځکه يې وفرمايل: ﴿ إِنْ كُنْتُمْ تَقُولُونَ ﴾ که چېرې ياست تاسي چې عقل چلوى، يعنې که تاسو عقل درلودلای نوبه پدې پوهېدلي وای چې پدې باندې پرته له الله جل جلاله بل څوک قادر نه دى دا هسي دليل دى چې د باطل ملاماتوي لکه چې ابراهيم عليه السلام نمرود ته وويل: ﴿ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُذِئَ الَّذِي كَفَرَ ﴾ او کله چې د فرعون دليل نيمه خړانيمگرى شونويې لويې ته مخه کړه او دنيولو، وهلو ټکولو منطق يې خپل کړ چې ﴿ قَالَ لِيْ اُتَخَذَتْ إِلَهُهَا عَتَرِي لِأَجْعَلَكَ مِنَ الْمُسْجُونِينَ ﴾ وويل (فرعون موسى ته) قسم دى که له ما پرته بل خداى دي ونيونو خامخاوبه گرزومه تازه له بنديانو څخه؛ مفسرين کرام وايې چې د فرعون خپلخانه داسي وپرونکي وه چې بندي به يې دځمکي په تل سمڅه کي يوازي وتارو چې نه به يې څوک ليدل اونه به يې دچا آواز اورېدل ترڅوبه ومړ ځکه يې ونه ويل چې (لأسجننک) بلکه ويې ويل چې ﴿ لِأَجْعَلَكَ مِنَ الْمُسْجُونِينَ ﴾ ځکه خپلخانه يې تر وژلو او قتل سخته وه. په التسهيل نومي کتب کي وايې کله چې فرعون دالله په هکله خپله ناپوهي څرگنده کړه او ويې ويل: ﴿ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ نوموسى عليه السلام خواب ورکړ چې ﴿ قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ هغه وويل: ﴿ أَلَا تَسْتَعِينُ ﴾ تعجب او استهزاء يې کوله موسى عليه السلام د دليل په وړاندې کولو ورته وويل: ﴿ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴾ ځکه دانسان خپل وجود او د پلرونو تر هر څه هونسيارانو ته نژدې او ښکاره دى چې په خالق باندې دليل کېدای شي او کله چې دغه دليل ورته وځلېدو فرعون ځني مخ واړاوو او موسى عليه السلام يې په لهونتوب تورن کړنه يوازي تورن بلکه ملنډي او ورېشخند يې هم ورباندې وتپل چې ويې ويل: ﴿ إِنْ رَسُولُكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴾ نوموسى عليه السلام هم د دليل په زياتوالي کي ورته وويل ﴿ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ ﴾ ځکه دلمر راختل وه وېږېدل دوي داسي پېښي دي چې هيڅوک ترې نکار نشي کولای اونه يې څوک پخپله له الله پرته دتوان لرلو دعوى کولای شي او کله چې په فرعون دليل ودرېدونويې دلويې او نيولولاره غوره کړه او په ندي کولو يې هغه ووپړاوو دلته موسى عليه السلام په معجزه راوړلو باندې دليل جوړوي او په لطف او مهرباني يې ددې لپاره يادوي چې گوندي يمان راوړي وايې: ﴿ قَالَ أُولَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴾ وويل (موسى فرعون ته) آيا (ما باندې کوې) که څه هم زه تاته يو ښکاره شى دليل راوړم؟ (چې زما درېستنولي شاهدي وايې) ﴿ قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ﴾ وويل (فرعون موسى ته) پس راوپه هغه

(بنکاره دلیل چي ته وایې) که یې ته له رښتیاو یونکو (پخپله دعوی کي) ﴿قَالَتِ عَصَاُ مِیْٓمَنُیْهِ﴾ پس وغورخوله (موسی) عصا خپله چي نابیره وه هغه په دې وخت کي یو بنامار بنکاره (چي سترو جود او وازه خوله یې لرله) ﴿وَزَعَّ بَدُّهُ فَإِذَا هِيَ بِيصَاةٍ لِلطَّيْرِ﴾ اور وه یې ایست لاس خپل له دسه گربړانه) پس ناڅپه دغه لاس ووتک سپین کتونکیو ته (دلبر په شان خپلېدو چي سترگي یې به لگېدلونه نوانېدې اوافق یې روښانه کاوړ) ﴿قَالَ لِلْمَلَآئِكَةِ إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ﴾ نوویل (فرعون) د قوم اشرافو ته چي چاپېره له ده ووبېشکه خامخادغه کوډ گردی دی ډېر پوه (په کوډو کي دلته یې وغوښتل دخپلو اشرافو او قوم په سترگو کي خاوري وروډوړوي نویې موسی علیه السلام ته کوډگر ووايو ترڅو چي معجزه یې په قوم باندې اغېزمنه نشي ﴿يُرِيدُ أَنْ يَمْحَاحَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ﴾ اراده لري دی چي وباسي تاسي له خمکي ستاسي په کوډو خپلو ﴿فَمَآذَا تَأْمُرُونَ﴾ پس تاسي څه حکم (مشوره) ماته راکوی؟ (دده په هکله چي ورسره څه وکړم؟) کله چي فرعون دغه کوتلي معجزه او برهان ولید نو پخپل تېرو وېرېدو چي هسي نه پلوي یې پیل کړي نویې ددوی مشورې غوښتني ته غاړه کښېښوده وروسته له هغه چي دغورو او لویي په نیلي سپور وواو په استبداد او خپلمنځي به یې هره چاره غوځوله ﴿قَالُوا أَرْحَهُ وَأَنَّهُ﴾ وویل: (مشرانو) تاخیر ورکړه (کازد) موسی او ورور دده ته ﴿وَأَنَّهُ فِي الدِّينِ حَسِيرٌ﴾ او ولېره په ښارونو کي ماسلان (محصلان راټولونکی) ﴿بِأَتُوكَ بِكُلِّ سِحْرٍ عَلِيمٍ﴾ چي راولي تاته هرښه کوډ گربښه پوه هوښیار د کوډو په هکله: ابن کثیر وایې دغه دالله تسخیر و ترڅو خلک په یوډگر کي سره راغونډ کي او دالله تعالی د قدرت ښانې او دلائل ورته په رڼاوړخ او روڼ میدان روښانه کړي (١) ﴿فَجِئَ السَّحَرَةُ لِيَقْتُلَ بِوَمِرٍ مَّعْلُومٍ﴾ پس راټول کړل شول ساحران و عدې دورځي معلومي ته (چي د جشن ورځ وه هغه چي موسی علیه السلام معلومه کړي وم ترڅو چي حق څرگند او باطل دخلگو په وړاندې له مینځه لاړشي لکه چي الله فرمایې: ﴿قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الرِّيسَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى﴾ (طه ٥٩) ﴿وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ لَعَلَّآ نَنْفَعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا مِنْ الْفَالِغِينَ﴾ او ویل شول پاره دخلگو چي آیایی تاسي یوځای کېدونکي (دغي معلومي ورځي ته بلکه گرد سره راټول شی) ښایي چي موږ متابعت وکړو (ددین د) ساحرانو که چېرې دوی (پرموسی) غالبان (بریالي) شول ﴿فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَإِنَّا لَمَّا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا مِنَ الْغَالِبِينَ﴾ پس کله چي راغلل کوډگران وویل دوی فرعون ته آیاه تحقیق موږ ته به څه مزدوري وي که موږ شو (پرې) بریاليان؟ (آیا موږ ته به څه مال دولت او انعام راکول شي؟) ﴿قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لَئِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ وویل (فرعون کوډگرانو ته) هو تاسي ته اجر شته او سربېره پردې) بېشکه چي تاسي په دغه وخت کي خامخا (زما) له نزدېکانو او مستشارانو څخه یاست ﴿قَالَ لَهُمْ

(١) ابن کثیر ٢/٢٤٢ المختصر

مُوسَىٰ أَتَيْنَا مَا أَنْتُمْ مُتَّفِقُونَ ﴿١﴾ (وويل دغو) (کوډ گرانو) ته موسی و غورځوئ تاسي هر هغه څېز چې تاسي (بی) غورځونکي (بی) په کلام کي حذف اېجاز راغلی چې د کلام سیاق وربندي دلالت کوي تقدیر یې دا چې دوی موسی علیه السلام ته وویل چې یابه یې ته خپل څېز غورځوې او یا یې موږ غورځوولکه چې په الاعراف کي یې یادونه شوي نوبیا موسی علیه السلام ورته وویل چې ﴿٢﴾ أَتَقُولُوا مَا أَنْتُمْ مُتَّفِقُونَ ﴿٣﴾ یعني څه چې غواړی د هغه غورځول پیل کړئ زه درڅخه هډونه و برېښم دغه یې پدې وویل چې دالله په نصرت او مرسته یې ټینګ بورد رلودل اود حق داظهار لپاره یې وسیله گرزوله ﴿٤﴾ فَأَلْقَوْا حِجَابَهُمْ وَعَصِيَّتَهُمْ وَقَالُوا بِمِزَّةٍ فَرَعُونَ ﴿٥﴾ اِنَّا لَنَحْنُ الْعَالَمُونَ ﴿٦﴾ پس و غورځول (کوډ گرانو) پري خپل او همساگانې خپلي او ویې ویل په عزت (عظمت او سلطان) د فرعون بېشکه موږ خامخا غالبان یو ﴿٧﴾ فَأَلْفَنِي مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٨﴾ (بیا و غورځوله موسی همساخپله پس ناڅاپه هغې ترستوني تهر کړل هغه (ماران) چې دوی په دروغو جوړ کړي وو) یعني موسی علیه السلام خپله لکړه و غورځوله او سترېنا مار شواو هغه پري اورسې یې بنوی تهرې کړلې هغه چې دوی دخلگوبه نظر ماران جوړ کړي وو چې سره بنورېدل او بنستل را او بنستل اودا چې (افک) یې وستایل مبالغه ده ﴿٩﴾ فَأَلْفَنِي السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿١٠﴾ پس و غورځول شول پرمخې ساحران سجده کونکي (رب العالمین ته) کله چې یې دغه هیښونکی دلیل او څرگنده معجزه ولیدله .

﴿١١﴾ قَالُوا مَآئِمَّا رَبِّهِ الْغَالِبِينَ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢﴾ (وویل (ساحرانو) ایمان راوړی دی موږ په رب د عالمیانو پالونکي د موسی او هارون (عليهما السلام) یعني دوی د سجدې سره داسي وویل چې موږ په زورور الله ایمان راوړی هغه چې موسی او هارون موږ هغه ته بولي؛ طبري وايي: کله چې کوډ گرانو ته دا څرگنده شوه چې کوم څه چې موسی راوړي هغه حق معجزه ده کودي نه دي او پر هغه باندي پرته له الله هغه چې ځمکي او آسمانونه یې پیدا کړي بل څوک وس نلري نو پرمخې په سجده پرېوتل اوداسي یې وویل موږ په هغه رب العالمین ایمان راوړی کوم چې موسی او هارون مودهغه عبادت کولو ته بولي د فرعون اودهغه د مشرانو دلاري متابعت نه کوو) ﴿١٣﴾ قَالَ مَآئِمَّا لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ﴿١٤﴾ وویل د فرعون (ساحرانو ته) آیا ایمان راوړتاسي په دغه (موسی) پخوا له هغه چې زه اجازه درکړم تاسي ته ؟ یعني مخکې تردې چې له ما څخه اجازه واخلي تاسو ایمان راوړه ؟ ﴿١٥﴾ إِنَّهُ لَكِبْرُكُمُ الَّذِي عَلَيْكُمْ السَّحَرَةُ ﴿١٦﴾ بېشکه دغه موسی خامخاستاسي داسي مشردی چې تاسي ته یې سحر بنودلی دی ؛ تاسي ورسره موافقت کړی چې دی بریالی شي . فرعون په دغه وینا باندي خپل قوم غولاوو چې هسي نه دوی داسي وانگېري چې کوډ گرانو په (شعوري) پوهېدلي توگه ایمان راوړی دی چې ورته حق څرگند شو ابن کثیر وايي: چې دا هغسي مکابره ده چې هر څوک یې په بطل والي پوهېږي ځکه دوی خوله دې ورځي پخوا هیڅکله هم ورسره لیدلي نه وو نو څرنگه به ددوی دکوډواستاذوي چې دوی ته یې دغه کار

ورنښودلی وي؟ (۱) بيا يې هغو ته اخطار ورکړ چې ﴿فَلَسَوْفَ نَقْتُولُ﴾ پس خامخا ژر به وپوهسې چې د ستاسي د ايمان په راوړلو تاسي ته څرنگه عذاب دروښم ﴿لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ جَنَبٍ﴾ به ستاسي لاسونه پرې کړم او پښې سندسي سره مخالفې دښي لاس او کښه پښه ياددي برعکس ﴿وَلَأَصْلَبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ او خامخا به تاسي خورند کړم د ونو په ښاخونو ترمرگه (تاسي ټول) ﴿فَالْوَلَا صِبْرًا لِيَأْخُذَ بِكُمُ الرَّبُّ﴾ وويل (کوډگرو) نشته ضرر موږ ته پدې کي چې بېشکه موږ خپل رب ته سرته ورتلونکي يو (دهغه څخه د غفران هيله من يو) ﴿إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتَنَا﴾ (وبل ځکه چې) بېشکه موږ هيله لرو ددې چې وبښي موږ ته رب زموږ گناهونه زموږ (چې تر ايمان پخوا موکړي دي او عذاب رانکړي) ﴿أَمْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ له جهته ددې چې موږ رومبې ايمان راوړونکي يو (په دغو حاضرینو کي)

بلاغت:

پدې آيتونو کي د بدیع او بلاغت دغه ښکلاوي شته چې لنډه پزې په لاندې ډول دی:

- ۱- لطيفه کنایه چې فرمایې ﴿فَطَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَمَّا خَلَّصِينَ﴾ دلته يې هغه ذلت او خواري چې وروسته له عزت او کبریا ور پېښېږي په خضوع سره کنایه راوړه.
- ۲- پدې کلام کي چې الله تعالی فرمایې ﴿فَكَيَّانَ لَهُمْ نُجُوتًا مِمَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ وعيد او تهدید شته.
- ۳- توبيخ چې پدې کلام کي نغښتی دی ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ﴾ استفهام دلته توبېخي دی چې ولي د عبرت په کتلو ورته نه گوري؟

۴- لطيفه مقابله چې د ﴿وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي﴾ ترمينځ راغلي ده.

۵- اشتقاقی جناس لکه چې فرمایې ﴿رَسُولٌ... فَأَرْسِلْ﴾

۶- ناقص جناس لکه چې د ﴿وَفَعَلْتَ فَعَلْتَكْ﴾ ترمينځ شتون لري د دواړو کلماتو توري سره يوشان خو په شکل کي سره بېل دي. نو دغه ته غیر تام جناس ويل کېږي.

۷- ایجاز بالحذف چې پدې کلام کي راځي ﴿قَالَ أَلَمْ تُرِيتْكَ فَيَسًا وَرِيشًا﴾ په دغه ځای کي پر حذف باندې سياق دلالت کوي هغه دا چې دوی دواړه فرعون ته راغلل او همدغه يې ورته وويل نو فرعون موسی ته په خواب کي پورتنۍ خبره وکړه چې ﴿أَلَمْ تُرِيتْكَ﴾ همدارنگه پدې کلام کي چې ﴿فَأَرْسِلْ إِنْ كُنْتُمْ مُعْتَدِينَ﴾ زمخشرې وايي په اصل کي دا چې (أرسل جبريل الى هارون وأجعله نبيا) يعني جبريل هارون ته

واستوه او هغه نبي و ټاکه زما ملاتړ ورباندې وکړه اوسمې مې ورباندې غښتلی کړه خودغه تفصيل يې خورا په ښه ډول لند او رانغاړلی دی (۱)

۸- د تعجب صيغه چې فرمايې: ﴿أَلَا تَسْمَعُونَ﴾

۹- تاکيد په (ان) او (لام) سره ځکه چې اورېدونکي شکمن او متردد دي نو په دې هکله وايې: ﴿إِنَّ رُسُلَكُمْ آتَيْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ نَحْوِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ﴾ اوددې په ډول د کوه گرانو هغه وينا هم ده چې د مناظرې په پيل کې يې کړې ده ﴿إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ﴾ اودغه د علم بيان له ځانگړتياوو څخه دی.

۱۰- طباق چې د ﴿الشَّرِّ وَالْمَغْرِبِ﴾ ترمينځ دی او بيا د فواصلو موافقت چې خوندوره سجع جوړوي دا گړد د بدیع او بيان ښکلا وي دي لطيفه:

که څوک پوښتنه کوي چې څرنگه موسى عليه السلام د مناظرې په پيل کې فرعون اود هغه تېرته وويل چې ﴿إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ﴾ او بيا يې وفرمايل چې ﴿إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ﴾ خواب دا چې په لومړي ځل يې ورسره نرمښت وکړ چې گوندي وي دوی ايمان راوړونکي خو کله چې يې ددوی سرغړونه او عناد وليد نو ورته يې توبيخ وکړ چې ﴿إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ﴾ ورته وويل اودغه خبره يې د فرعون ددې وينا په وړاندې وکړه چې هغه د مغالطې په توگه قوم ته په خطاب کې وويل چې ﴿إِنَّ رُسُلَكُمْ آتَيْنَا مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ﴾ نومه موسى عليه السلام د حکمت لاره غوره کړه.

الله تعالی فرمايې:

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعَبَادِي إِنَّكَ مُتَّبَعُونَ﴾ (۵۱) فَأَرْسَلْنَا فِرْعَوْنَ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٢﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَنُزُومَةٌ قَالُونَ ﴿٥٣﴾ وَلَوْ كُنَّا لَنَافِطُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ خَادِرُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٦﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَارٍ كَرِيمٍ ﴿٥٧﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٥٨﴾ فَاتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٥٩﴾ فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمَذْكُورُونَ ﴿٦٠﴾ قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦١﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَصْرِبْ يَعْصَاكَ الْبَحْرُ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٢﴾ وَأَرْسَلْنَا نَحْمِلُ الْآخِرِينَ ﴿٦٣﴾ وَأَوْحَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخِرِينَ ﴿٦٥﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً ﴿٦٦﴾ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾ وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظُلُّ لَهَا عَتَكِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذَا تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يُضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾

فَأَتَتْهُمْ عَذْرَاءٌ مِنْ آلِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۷۷) الَّتِي خَلَقْنِي فَهِيَ تَهْدِينِ (۷۸) وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ (۷۹) وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ (۸۰) وَالَّذِي يُؤْتِنِي ثَمَرَ بُحْيِينِ (۸۱) وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ (۸۲) رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحَقِّقْ بِالصَّالِحِينَ (۸۳) وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ (۸۴) وَأَجْعَلْنِي مِنْ وَلَدَةِ حَنَّةِ النَّبِيِّ (۸۵) وَأَغْفِرْ لَأَيِّئِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِحِينَ (۸۶) وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ (۸۷) يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ (۸۸) إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ (۸۹) وَأَزَلَمَتِ الْهَجَّةُ لِلصَّافِينَ (۹۰) وَبُرِزَتِ الْجَنِّيمُ لِلْغَاوِينَ (۹۱) وَقِيلَ لَهُمْ أَنْ مَّا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ (۹۲) مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَصُرُونَ أَوْ يَنْصُرُونَ (۹۳) فَكَبِكُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ (۹۴) وَخُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ (۹۵) قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ (۹۶) قَالَهُ إِنْ كُنْتُمْ لِنِي ضَالِّينَ مُبِينِ (۹۷) إِذْ تُسَوِّدُكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۹۸) وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ (۹۹) فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ (۱۰۰) وَلَا صِدِّيقِينَ (۱۰۱) فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةٌ فَنَتُخَرَّعُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۱۰۲) إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ (۱۰۳) وَلَئِنْ رَبَّكَ لَهَزُّ الْفَرِيقِ الْفَاسِقِ (۱۰۴)

(۱۰۴) الشعراء: ۵۲ - ۱۰۴

مناسبت اوتراو:

الله تبارک و تعالیٰ پدی سورت کي اوه کيسی يادي کري چي لومړې يې د موسی او هارون دوهه د ابراهيم ، دريمه دنوح ، څلورمه د هود ، پنځمه د صالح ، شپږمه د لوط ، اوومه د شعيب عليهم صلوات الله وسلامه اودغه گړدي کيسی درسول الله د دواړو ديني او تسليت لپاره دي چي هغه به له مشرکانو څخه ډول ډول کړاوونه او مشکلات ليدل همداسي آيتونه لاتراوسه پوري د موسی عليه السلام په هکله غږېږي (اوراتلونکي کړی د پخوانۍ لړۍ ده).

لغتونه:

(اسرى) دشپې تگ ته ويل کېږي څوک چي دورځي تگ کوي (اسرى) نه بلل کېږي (شرذمة) سپکه سپانده ټولۍ اوجمع يې (شراذم) دي جوهرې وايې (شرذمة) له خلکو څخه يوه ټولۍ اوله شي څخه يوه ټوټه بلل کېږي (۱) (ازلفنا) موږ نژدې کړله همدې څخه دي چي الله فرمايې (وازلت الامة للمتقين) (لککوا) (ککب الشئ) ددې معنادا چي يو په بل مخ اړولی شوي ؛ ابن عطيه وايې چي دغه د (کب) مضاعف دی اوجمهور هم د غسي وايې چي ددې مثال لکه (صر) او (صرصر) داسي دی زمخشري وايې چي (کبکبة) له (کب) څخه تکرار دی ځکه نولفظي تکراري په معنوي باندي دلالت کوي لکه چي په دوزخ کي واړه و اړېر مخ غورځولی کېږي څو يې تل ته ورسېږي (۲) (حميم) گران دوست هغه چي ستامهم هغه ته مهم وي (کره) پلا، پيره او بل څل راگرزېدل.

تفسير:

﴿ وَوَجَّعْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ لَأَن تَرَىٰ مِنَّا مِن بَاطِلٍ ﴾ او حکم و لېږو موږ موسی ته داچې د شپې بوزه زماندگان د بحر لورته) ځکه یې بندگان ونومول چې په موسی علیه السلام یې ایمان راوړی وو(١) ﴿ إِنَّكَ مُنْجَمُونَ ﴾ بېشکه چې په تاسي پسي به راشي (فرعون سره له لښکروچي بیرته مومصرته راستانه کړي او و مو وژني) ﴿ فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ خَشِيرِينَ ﴾ پس ولېږل فرعون په ښارونو کي ماسلان (محصلان) راټولونکي (او حکم یې وکړچي له گردو ښارونو لښکري راغوندي کړي دوی ته یې وویل: ﴿ إِنَّ هَؤُلَاءَ لَنَزِمَةٌ قَالُونَ ﴾ (بېشکه دغه (بني اسرائيل) یوه لږکی ده) طبري وايي چې بني اسرائيل شپږ لکه اویازره کسان وو(٢) خوده لږکی وگنله ځکه دده تر لښکرو خورالېږو ﴿ وَلَهُمْ لَأَعْلَافُونَ ﴾ او بېشکه چې دغو موږ خوړین کړي یو(داسي کارونه کوي چې موږ تنگوي او غصه راوړي) ﴿ وَلَئِنَّا لَنَحْنُ خَازِنُونَ ﴾ و بېشکه موږ خامخا ټول (مجرب، محتاط اوله دوی څخه) په وېره کې یو) یعني موږ هغه څوک یو چې زموږ دود دستور بیداري او په امورو کي احتیاط کول دي. زمخشري وايي چې دا هغه عذرونه دي چې فرعون یې خپل تېرته وايي تر څو هغه گمان ورباندي ونکړي چې شوکت او سلطان یې مات شوی دی(٣) الله پاک فرمایي: ﴿ فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴾ پس وایستل موږ دغه (فرعونیان) او قوم یې (له باغونو اوله چینو(روانو) ﴿ وَكُنُوزٍ وَمَقَامِرٍ كَرِيمٍ ﴾ (اوله خزانو او ښو عمده ځایونونه) یعني دوی موله هغو مالونوچي دوی خزانه کړي ووسره اوسپین زریې خوندي کړي وواوله ښایسته دنگومانیاو او خوندورو ښکلومور او ایستل ﴿ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴾ همدا سي وکړه (موږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (شیان) بني اسرائيلوته (وروسته له دې بېدلو د فرعون اول لښکرو یې) ﴿ فَأَنْبَتُوهُمْ تَرْفِيقًا ﴾ پس وروسته (له سبطیانو) ولاړل دغه (قبطیان او ورسېدل) هغوی ته په لمرختو کي ﴿ فَلَمَّا نَزَّاهَا الْجَمْعَانِ ﴾ پس کله چې دغود وارو لښکرو سره ولیدل مرادله دغود وارو دلو څخه د فرعون او موسی دله ده ﴿ قَالَ أَصْحَبُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمَذْكُورُونَ ﴾ (ووېل ملگرو د موسی چې بېشکه خامخا موږ موندل شوي (نیول شوي یو) یعني موږ و نیول شو فرعون اول لښکري یې پسي راوړسېدې اوس به مو و وژني دا یې هلته وویل چې کله یې فرعون اول لښکري ولیدې چې ورته رانژدې شول نو فرعون یې له شا او بحر یې دمخه وړ ځکه بد گمانه شول ﴿ قَالَ كَلَّا ﴾ ووېل موسی (سبطیانوته) چې داسي نه ده هسي مه وایاست چې و نیول شو له سره به فرعون تاسوته ونه رسي ﴿ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ بېشکه له ماسره زما رب دی (په ژغورنه

(١) القرطبي ١٣/١٠٠

(٢) الطبري ١٩/٣٢

(٣) الکشاف ٣/٢٤٨

او مدد سره) ژر به ونښي ماته (لاره دخلاصون اونجات) امام رازي وايي دوی يې په دوو څوونو مړي کړي. يو داچي پروردگاري ملگري دی اودغه دساتني او تکفل ضمانت کوي دوهم داچي ﴿سَبَّحْتَ﴾ ماته د ژغورنې لاره پرانيزي او که چي يې دخلاصون لاره وروښي او دښمن يې هلاک کړي همدغه وروښي بری دی (۱) ﴿وَوَحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ﴾ پس وحی (حکم) وکړ موږ موسی ته د سې جې پخپلي همسابحرووه ﴿فَنفَلَقَ﴾ پس وچاوبد و بحر (دوولس توتي) ﴿فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالظَّوَارِ الْمَطِيرِ﴾ پس شوه هره برخه (يوه جلا توتې) هسکه او چته لکه هسک اوږد غر؛ ابن عباس رضی الله عنه وايي چي دوولس لاري پکي جوړي شوې چي هر تېرته گوښي لاره وه (۲) ﴿وَأَرْسَلْنَا نَمُومًا﴾ بيارانردی کړل موږ دغه ځای ته هغه نور (فرعونيان چي سبند ته رگډ شول په بني اسرائيلو پسي يې خفسل ﴿وَأَعْنَىٰ مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ﴾ اونجات ورکړ موږ موسی ته او هغو کسانو مؤمنانو) ته چي له ده سره وو تولو نه ﴿ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ﴾ بيا موږ غرق کړل هغه نور (فرعونيان) مفسرين کرام و يې چي کله بحروچ وديد و نوالله د موسی اود هغه د قوم لپاره دوولس وچي لاري پکي پرانستې او به لکه غرغوندي لوړې څپې څپې ودرېدې او کله چي موسی عليه السلام او قوم يې پوري وتل او فرعون ابليسکري يې په بشپړه توگه بحر ته راننوتې الله بحر ته حکم وکړ چي ورباندي راشي هغسي وشول او ټول يومخ ايزه پکي غرق شول د موسی عليه السلام ځني ملگرو داسي انگېرله چي فرعون به نه وي هلاک شوی نو هغه وو چي دبهر څنډي نه اوبو راوڅېژاوو چي گرد خلگ يې ننداره وکړي ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ بېشکه په دغه (غر قېد لود فرعونيانو کي) خامخا دليل (د عبرت او قدرت زموږ) دی (چي څرنگه الله تعالی خپل اوليا، ژغوري او حبل دښمنان څپي (هلاکوي) ﴿وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ (اونه ووزياتره ددوی (مؤمنان) يعني سره له ليدلو کتلو دداسي سترو دليلونو زياتره انسانان بيا هم ايمان نه راوړي پدې کي در رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره ډاډينه اود کفارو لپاره تهديد پټ دی ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ او بېشکه خامخا پروردگار ستا خامخا همدی دی ښه زورور (کسات اخيستونکی له دښمنانو) ښه رحم والا (ژغورونکی دا ولياوو) ﴿وَأَنزَلْنَا عَلَيْهَا نَبَأًا بَرَهُمْ﴾ او ولوله (ای محمده پدغو کفارو دمکي) خبر (کېسه) د ابراهيم (هغه چي خور استره او مهمه ده دغه د ابراهيم عليه السلام د کيسې پيل دی (۳) ﴿إِذْ

(۱) التفسير الكبير ۲۴، ۱۳۷

(۲) مختصر ابن کثير ۳/ ۲۴۹

(۳) امام رازي رحمه الله وايي چي لومړی د سورت په پيل کي الله دخپل پيغمبر خواشيني دخپل قوم په کفر وښودنه بيا يې د موسی عليه السلام کيسه ورته بيان کړه چي همداسي محنت هغه ته هم رسېدلی وو، ورپسې يې د ابراهيم عليه السلام کېسه راوړه ترڅو محمد صلى الله عليه وسلم وپوهېږي چي د ابراهيم عليه السلام غم او خواشيني پدې هکله نرده لاندې هم زياته وه ځکه تر گردو ستره ازموينه د ابراهيم عليه السلام وه چي خپل قوم او پلاري يې په اور کي ليدل او به يې شوکولای هغوی وژغوري مگر داچي دعوي ورته وکړي او تنبيه يې کړي تفسير كبير ۲۴/ ۱۴۲

بَابُهُ وَقَوْمُهُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿١﴾ کله چي يی خيل بلاراو فورم نه وويل چي دغه شي عبادت کوي؟ ددی پوښتنه
 ی تری وکړه سره له دې چي پوهېدو هغوی دغه شي عبادت کوي ددی لپاره چي ددوی د عقلونو خام والی
 څرگند شي اودليل ورباندي قائم کړی ﴿٢﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا مَّقْطَرًا مَّا عَنِكُمِينَ ﴿٣﴾ نو وويل دوی
 موږ د بتانو عبادت کوو پس چي همېشه اوسو دوی ته نژدې کيناستونکي دغه يې دويار اوخوښي په
 ډوگه وويل د ايس ووجي ويلي يې وای موږ د بتانو عبادت کوو خودوی دخپل ښکلي کار وبار هم وښود
 ﴿٤﴾ قَالَ هَٰذَا يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٥﴾ (ويل (ابراهيم) آيا اوري دغه (بتان بلنه) دتاسو کله چي يې تاسي
 بولي) دغه يې توبيخ اوچوپولولپاره ورته وويل چي آيا کله چي تاسي هغوی ته پناه وروپړی اودعاوي
 ورته کوي هغه يې اوري؟ ﴿٦﴾ أَوْ يَنْفَعُوكُمْ أَوْ يُضَرُّوكُمْ ﴿٧﴾ (آيا څه گټه رسوي تاسي ته اوبتانوان دررسوي)
 کله چي يې عبادت کوي اوياکله چي يې عبادت ونکړی، يادامعنا چي آيادوی تاسي ته کومه گټه
 دررسوي اوکوم تاوان درڅخه دفع کوي؟ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَىٰ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٩﴾ (ويل (کفارو) بلکه
 موږ خپل پلرونه موندلي دي چي همداسي به يې کول (نوموږ همداسي کوو ابوالسعود وايي چي دوی
 پدې قنع شول چي دبتان خونه گټه رسوي اونه تاوان نو مجبور شول چي حقيقت څرگند کړي چي دوی
 پدې هکله کوم علمي سند نلري يوازي د پلرونو تقليد کوي اودغه د دليل نه لرلويوه ښه ده) ﴿١٠﴾ قَالَ
 رَبُّكُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ أَشْتَرُ وَءَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ﴿١١﴾ (ويل: (ابراهيم) آيا پس وينی تاسي (پوهېږی)
 هغه څه چي تاسي يې عبادت کوي او پلرونو ستاسي چي پخواتېر شوي دي (ددوی عبادت کاوو)
 ﴿١٢﴾ إِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيَ إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣﴾ پس بېشکه چي دغه (بتان) دښمنان زم دي پرته له رب العالمينه)
 يعني زه ددغو بتانو عبادت نه کوم يوازي درب العالمين عبادت کوم هغه زما په دنيا او آخرت کي کار
 جوړونکی دی؛ خپل ځان ته يې ددښمني څکه نسبت وکړ چي دوی ته تعريض وشي اودغه په نصيحت
 کي تر تصريح لا ورباندي اوبلغ دی ﴿١٤﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿١٥﴾ هغه رب چي زه يې پيدا کړی يم هم دی سمه
 صافه لاره ماته ښيي، دغه بتان هېڅ هم نه دی ﴿١٦﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿١٧﴾ (او هغه رب زمادی چي همدی
 خواړه خوړوي پرما او اوبه (اونور) څښوي پرما) هغه پيدا کونکی روزي رسان ذات دی چي له ورېځي
 څخه باران اوروې اوبيا ورباندي ډول ډول غلې دانې زرغونوي چي د بندگانولپاره روزي شي ﴿١٨﴾ وَإِذَا
 رَضِيتُ فَهُوَ يَسْقِينِ ﴿١٩﴾ (او (هغه رب) چي رنځور شم پس همدی شفا راکوي)؛ له ده پرته هېڅوک
 د شفا ورکولو وړ نه ده اوداچي درنځوري نسبت يې ځان ته وکړ د ادب مراعات دی که داسي نه وي
 نورنځوري اوروغتيا خو گړددالله له لوري دی نو په کلام کي يې حسن ادب استعمال کړ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِي يُبَسِّتُ
 ثُمَّ يَجْعِلُنِي ﴿٢١﴾ (او هغه (رب) چي مړ کوي مي بيا به مي ژوندي کوي) يعني له ده بغير هېڅوک د مړگ

اوژوند واکدار نشته ﴿وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ﴾ او هغه (رب) چي هيله (ترې) له ددې چي مغفرت وکړي ماته خطا زما په ورځ د جزاء کي (کله چي خلکو ته د اعمالو جزا گاني ورکول کېږي دهغه وېر او پراخ رحمت ته اميد واريږم پدې کي امت ته ښوونه او تعليم دی چي پخپلو گناهو سره قرار وکړي او مغفرت يې وغواړي ﴿رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحَقِّقْ بِالضَّلِيلِ﴾ ای ربه زما ماته حکم وېښه (يعني فهم، حکمت او علم را کړه) او پيوست مي کړه له صالحانو سره (دهغوی په ټولۍ کي مي وگڼه) ﴿وَأَحْسَنَ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ او وگرزوه ماته ژبه د صدق (او د ثنا او ښکنا مي آوازه) په وروستيو خلکو کي (تر قيامته) چي زما ياد کېږي او خلگ راپسي اقتداء کوي (۱) ابن عباس رضی الله عنه وايي چي پدې دامتونو اجتماع ده چي هرامت په هغه (ابراهيم عليه السلام) منگولي لگوي او ورپسي قتداء کوي، درناوی يې ساتي ﴿وَجَعَلَنِي مِنْ ذُرِّيَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ﴾ او ومي گرزوه له وارثانو د جنت د نعمتونو ﴿وَأَعِزَّنِي﴾ او بېښه وکړه زما پلار ته (ايمان ته يې رهبري کړه) ﴿إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِينَ﴾ بېشکه چي دی ووله گمراهانو صاوي وايي چي الله پاک د ابراهيم عليه السلام گړدي دعا گاني ومنلې يوازي د پلار د بښني دعايې مستجابې نکره (۲) قرطبي وايي چي پلار يې ورسره ژمنه کړي وه چي ورباندې ايمان به راوړي نو ځکه يې ورته بښنه وغوښته او کله چي ورته څرگنده شوه پلار يې پخپله وعده وفانکوي نو ترې بهراره شو. (۳) ﴿وَلَا تُخْزِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ﴾ اومه مي شرموه په هغه ورځ کي چي ژوندی راپاخولی شي (د حساب او جزا لپاره پدې کي دده تواضع معلومېږي چي د الله د عظمت په وړاندې يې څرگندوي که نه الله پاک پخپله دهغه ثنادهاسي وايي ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً...﴾ د آيت تر پايه ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾ په هغه ورځ چي گټه نه رسوي مال او نه (نفع رسوي) زامن (هيچاته) ﴿إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ مگر هغه چاته چي الله ته په سلامت زړه راغلي دي (له کفره، نفاقه، حسد او کينې څخه تر دې ځايه د ابراهيم خليل عليه السلام دعا گاني بشپړي شوې بيا الله تعالی وفرمايل: ﴿وَأَرْسَلْنَا الْجَنَّةَ لِّلْمُتَّقِينَ﴾ او نژدې به کړی شي جنت پر هېزگارانو ته (چي ورننوزي، طبري وايي چي دا هغه کسان دي چي د الله له عذابې يې ځانونه په طاعاتو ژغورلي وي) (۴) ﴿وَيُرِزَّتِ الْجَنَّةُ لِلْعَاوِينَ﴾ او ښکاره به کړی شي دوزخ گمراهانو ته (چي د سړې سترگو يې وويني نو مؤمنان به جنت ويني چي مسرت او خوښي يې زياته شي او گمراهان به دوزخ وويني چي غم او حسرت يې پيداشي ﴿وَقِيلَ لَهُمْ﴾ او وبه ويل شي دوی (مجرمينو) ته د توبيخ او تقريع په توگه

(۱) ځيني علماووويلي چي په آيت شريف کي د ښکنا مي د گټلو مستحب والی څرگند دی ځکه چي هغه دوهم ژوند دی لکه چي وايي. (قدمات قوم وهم فی الناس احياء) يعني ځيني خلگ خو وفات شوي مگر بيا هم په نوم سره ژوندي دي

(۲) الصاوي علی الجلالين ۱۷۵/۳

(۳) القرطبي ۱۱۴/۱۳

(۴) الطبري ۵۵/۱۹

﴿ اِنْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴾ چېرته دي هغه معبودان ستاسي به له الله چي تاسوبه پرته له الله ددوی عبادت
 كوو (لكه بتان او شريكان؟) ﴿ مَلَّ يَنْصُرُكُمْ اَوْ يَنْصُرُونَ ﴾ آيا له تاسي سره مدد كوي (چي دالله له عذابه
 مووځغوري) يا څه مدد كوي دوی له خپله خانه سره؟ (چي له خانه به دفع كړی بلكه نه به شي كولاى دغه
 نول نوبېخ او ترته ده) ﴿ فَكُنْ بِمَوْعِدِنَا ﴾ پس وبه غورخولی شي (سريه خبره په دوزخ) كي مجاهدوايي
 دوی به نسكور په دوزخ كي واچولی شي. طبري وايي معنایې داچي يودبل دپاسه به پرمخي سره
 دغورخول شي (١) ﴿ مُمْ وَالْقَاوُونَ ﴾ دوی (بتان) او مشركان، عابدان او معبودان لكه چي دا آيت
 ﴿ اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾ (الانبيا، ٩٨) ﴿ وَخُذْ اِنْلَيْسَ اٰتَمُونَ ﴾
 اولېكرد ابليس تول (عابدان او معبودان له پيريانو او انسان نوڅخه) ﴿ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴾ وبه
 دې دوی (عابدان معبودانوته) حال داچي دوی به په دوزخ كي سره جگړې كوي ﴿ تَاللّٰهُ اِنْ كُنَّا لَفِي
 ضَلٰلٍ مُّبِينٍ ﴾ قسم دی په الله چي بېشكه شان دادی چي موږ وو خامخا په څرگنده گمراهي كي (له حقه
 ډېر لري وو) ﴿ اِذْ نُسَوِّدْكُمْ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴾ كله چي موږ تاسي برابرولی (په عبادت كي) له رب (پالونكي)
 دعالميانو سره ﴿ وَمَا اَصَلْنَا اِلَّا الْمَجْرِمُونَ ﴾ اونه وو گمراه كړي موږ مگر هم دغو مجرمانو (مشرانو چي
 موږ ته به گناهونه او كفر نښايسته كړي وو) ﴿ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴾ پس نشته موږ ته له سره له
 نفاعتگر (چي په دغه ورځ كي موږه كار شي) ﴿ وَلَا صٰدِقٍ حَمِيمٍ ﴾ اونه كوم دوست مخلص (چي دالله له
 عذابه مووځغوري) ﴿ فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً ﴾ پس (كاشكي) كه وي موږ ته يوكرت (بیرته) تگ دنيا ته ﴿ فَكُنُوْنَ
 مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ پس شوي به وو موږ له مؤمنانو (نېك عملونه به مو كول الله به مومنل) ﴿ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ
 لَآيَةً لِّمَنْ يَعْقِلُ ﴾ بېشكه په دغه (كيسه د ابراهيم او قوم كي به) خامخالوی عبرت دی (عاقلا نوته) چي سترگوروي
 پند ترې واخلي) ﴿ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴾ اونه ووزياتره ددوی مؤمنان ﴿ وَلَٰنَ رَبِّكَ لَمَوْءُوْدٌ رَّجِيمٌ ﴾
 بېشكه رب ستاهم هغه غالب قوي دی (په كسات اخيستلوله (دښمنانو) ډېر رحم والادی (په
 خپلواولياووباندي)

بلاغت:

پدې آيتونو كي دبلاغت او بديع څه ښكلاوي شته لنډيز يې دادی:

١- ايجاز بالحذف چي فرمايې ﴿ فَانْفَلَقَ ﴾ چي تقدیر يې دادی چي بحريې وواهو بيا او چودل.

۲- مرسله مجمله تشبيه پدي کلام کي ﴿كَالطَّوْرِ الْعَظِيمِ﴾ لکه غریبه ټینگ وائي و جنوس کي ادات د تشبيه ذکر شوی خو وجه د شبه حذف شوی نو مرسله مجمله تشبيه بلل کېږي

۳- د طباق صنعت چي د ﴿بَفَعُونَكُمْ... أَوْ يَضُرُّونَ﴾ او ﴿يُمِيتِي... يُحْيِيْن﴾ ترمينځ دی

۴- د ادب مراعات چي پدي کلام کي له ورايه څرگند دی ﴿وَلَدَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِي﴾ داسي بي ونه ويل چي کله مي هغه رنځور کړي: بلکه ويې ويل چي کله رنځور شم دغه يې له الله تبارک و تعالی سره د ادب رعایت وکړ ځکه د شرنسبت الله ته د ادب له مخي نه کول په کار دی که څه هم شفا اورنځ دواړه د الله له لوري دي.

۵- لطيفه استعاره پدي کلام کي چي ﴿وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ﴾ دلته يې ژبه د نېکي نښه استعاره کړي ده.

۶- خوندوره مډبله لکه چي فرمايې ﴿وَبَرَزَتِ الْجَحِيمُ لِلْعَاوِسِ﴾ ددي وينا په مقابل کي چي ﴿وَرَمَتْ لَبَنَةً لِلْمُتَّقِينَ﴾ دی.

۷- د فواصلو مراعات چي د آيتونو په پای کي دی لکه: ﴿لِلْمُتَّقِينَ... لِلْعَاوِسِ... ضَلَّكَ مُبِينٍ﴾ چي دغه حسینه سجع او دييان ښکلا او جمال زياتوي

تنبيه:

روايت کېږي چي ابراهيم عليه السلام به د قيامت په ورځ له خپل پلار آزر سره مخامخ شي د آزر مخ به ګرد جن لوغړن وي ابراهيم عليه السلام به ورته وايي آيا مانه درته ويل چي زما څخه سرغړونه مکه؟ پلار به يې وايي نن ورځ ستا خبره منم. ابراهيم عليه السلام به ووايي اي ربه تاراسره وعده کړي چي زه به دي په د قيامت په ورځ نه شرموم نو تردې به لوړه شرمندګي کومه وي چي پلار مي پدي حال وي الله تعالی جل جلاله به وفرمايې ما په کافرانو باندې جنت حرام کړی دی او بيا به ابراهيم عليه السلام ته ووايي د پښې لاندې ته دي وګوره او چي وګوري نوبه يولرلی (ضبع) نر حيوان وويني او هغه به تر پښو ونيول شي په اور کي به وغورځول شي. رواه البخاري.

الله تعالی فرمايې:

﴿كَذَبَتْ قَوْمٌ نُّوحَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (۱۰۵) إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۰۶﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۰۷﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَالْطَّيغُورَ ﴿۱۰۸﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰۹﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَالْطَّيغُورَ ﴿۱۱۰﴾ قَالُوا أَنْزِلْ لَكَ وَاتَّبِعَكَ الْأَرْدَلُونَ ﴿۱۱۱﴾ قَالَ وَمَا عَلَيَّ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۱۲﴾ إِنْ حَسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿۱۱۳﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۴﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۱۱۵﴾ قَالُوا لَيْنَ لَكَ تَنْتَهَ بِسُوحٍ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿۱۱۶﴾ قَالَ رَبِّ إِنْ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿۱۱۷﴾ فَأَفْشَحَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَحْنُ وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۸﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُورِ ﴿۱۱۹﴾ ثُمَّ

أَمَرْنَا بَعْدَ الْكَافِينَ (١١) إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ (١٢) وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (١٣) كَذَبَتْ عَادُ الْمُرْسَلِينَ (١٤) إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ (١٥) إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ (١٦) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (١٧) وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرْتُ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ (١٨) أَتَتَّبِعُونَ بِكُلِّ رِيحٍ مَائَةٍ تَبْسُتُونَ (١٩) وَتَسْخِدُونَ مَصَافِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ (٢٠) وَإِذَا بَطِشْتُمْ بَطِشْتُمْ جَبَّارِينَ (٢١) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (٢٢) وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْمَلُونَ (٢٣) أَمَدَّكُمْ بِاتِّعَافٍ رَبِّينَ (٢٤) وَجَنَّتْ وَعُيُونُ (٢٥) إِنَّ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ (٢٦) قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ (٢٧) إِنْ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ (٢٨) وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ (٢٩) فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ (٣٠) وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (٣١) كَذَبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ (٣٢) إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ (٣٣) إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ (٣٤) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (٣٥) وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرْتُ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ (٣٦) أَتَذْكُرُونَ فِي مَا هَمْنًا مَائِينَ (٣٧) فِي جَنَّتٍ وَعُيُونٍ (٣٨) وَذُرُوعٍ وَنَحْلٍ طَلَعُوا هَضْبَةً (٣٩) وَتَنَجَّيْتُمْ مِنَ الْجِبَالِ يَوْمَ تَذَرُوهَا (٤٠) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (٤١) وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ (٤٢) الَّذِينَ يَفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يَصْلِحُونَ (٤٣) قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ (٤٤) مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ (٤٥) قَالَ هَذِهِ نَاقَةُ هَآؤُنَا يَنْزِبُ وَلَكُمْ شِرْبٌ يَوْمَ مَقْلُومٍ (٤٦) وَلَا تَمْسُوهُا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ (٤٧) فَعَقَرُوهَا فَاصْبَحُوا سَدِيدِينَ (٤٨) فَآخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ (٤٩) وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (٥٠) كَذَبَتْ ثَمُودُ لوطِ الْمُرْسَلِينَ (٥١) إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطُ أَلَا تَتَّقُونَ (٥٢) إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ (٥٣) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (٥٤) وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرْتُ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ (٥٥) أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ (٥٦) وَتَذَرُونَ مَا حَقَّ لَكُمْ مِنْ زَوْجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ (٥٧) قَالُوا لَيْنَ لَمْ تَنْتَهِ بَلُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ (٥٨) قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ (٥٩) رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ (٦٠) فَجَنَّتْ وَأَهْلُهَا أَجْمَعِينَ (٦١) إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَدِيرِ (٦٢) ثُمَّ دَمَرْنَا الْآخَرِينَ (٦٣) وَأَنْظَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ (٦٤) إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ (٦٥) وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (٦٦) كَذَبَ أَصْحَابُ لَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ (٦٧) إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ (٦٨) إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ (٦٩) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (٧٠) وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرْتُ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ (٧١) * أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ (٧٢) وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ (٧٣) وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ (٧٤) وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِلَّةَ الْأَوَّلِينَ (٧٥) قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ (٧٦) وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَطْنُكَ لَئِنْ الْكَذِبِينَ (٧٧) فَاسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ (٧٨) قَالَ رَبِّ اعْلَمْ بِمَا تَعْمَلُونَ (٧٩) فَكَذَّبُوهُ

فَأَخَذَهُمْ عَذَابٌ يَوْمِ الظُّلُمِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٩١﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٢﴾ وَقَدْ نَزَّلَ لَكَ هُوَ الْمَوْزُونُ الرَّحِيمُ ﴿١٩٣﴾ الشعراء: ۱۹۱-۱۹۳

مناسبت اوتراو:

کله چي الله پاک خپل پیغمبر ته د موسی او ابراهیم علیهما السلام کیسې واورولې ورسې یې د حضرت نوح، هود، صالح، لوط او شعيب علیهم السلام کیسې راوړې او پدې گړدو کي د رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره تسلیت او د اینه ده چي کوم څه له خپله قومه ورسې نورو انبیاءو هم دغه ترڅه لیدلي دي او بل دا الله سنت څرگندوي چي مکذبینو ته څرنگه عذاب ورکوي؟

لغتونه:

(الشعرون) ډک لکه چي وايي کبستی (بهری) ډکه شوه کله چي یې له خلکو څارو او غلو ډکه بار کړي (ربع) هغه څه چي له ځمکي لور او لیاري ته وايي (مصابع) مراد ځیني برجونه دي لکه چي ابن عباس رضی الله عنه وايي (بطش) په زور او قهر سره نیولوته وايي (الحلة) خوی خاصیت او هروي وايي چي (الجبلة والجبل) دغه دزیات شمېر جمع ده لکه چي الله فرمایي ﴿وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا﴾ یعني ډېر خلک اووېل کيږي (جبل فلان علی کذا) یعني هغه په داسي خوی پیدا شوی دی (کسفا) د کسفة جمع او توتې ته ویل کيږي.

تفسیر:

﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ﴾ نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته؛ اودا چي مرسلین یې وفرمایل ځکه څوک چې دیوه پیغمبر تکذیب وکړي لکه چي د ټولویې کړی وي ﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ نُوحٌ﴾ کله چي ووېل دوی ته ورور (قومي) ددوی، نوح ته یې ورور ووايو هغه چي په دین کي یې ورور وي. زمخشري وايي دغه د عربو وینادی لکه چي وايي ای د بني تمیم وروره یعني ای د بني تمیم سریه ﴿أَلَا نُنْقِصُ﴾ آیانه وېرېږئ (له عذابه دا الله چي د بتاتو عبادت کوی؟) ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ بېشکه چي زه یم تاسي ته استازی امانسگر (په نصیحت کي نه دروغ وایم اونه خیانت کونکی یم) ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾ پس تاسي له الله و وېرېږئ اوزما اطاعت وکړئ ﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ﴾ اونه غواړم زه له تاسي په دغه (تبلیغ) هیڅ مزدوري ﴿إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ندی اجر زما مگر پر پالونکي د عالمیانودی ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾ پس تاسي له الله و وېرېږئ اوزما حکم و منئ دغه یې ځکه تکرار راوړ چي د چاري په اهمیت باندي خبرداری ورکړي او تاکید یې وشي ﴿قَالُوا أَنْزِلْ لَكَ وَاتَّبِعَكَ الْأَرْدَلُونَ﴾ ووېل (کفارو) آیا ایمان په تاراوړو (ای نوح لکه چي نه وايي) حال دا چي ستا متابعت رذیلانو (بېوزلانو) کړی دی. بیضاوي وايي دغه پخپله ددوی ناپوهي او بېعقلي ښکاره کوي چي دوی مال دولت ته دومره ارزښت ورکړ چي

دېوزلانو په سبب يې دنوح بلنه او متابعت ونه مانه (١) ﴿قَالَ وَمَا عَلَيَّ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (وويل نوح) اونسته زما علم په هغه څه چې دوى يې كوي (يعني زه ددې مكلفيت نلرم چې ددوى پټ رازونه وسپرم چې يادوى په اخلاص او كه دكومى هيلي او طمعي لپاره پر ما ايمان راوړى دى^٢ قرطبي وايي لكه چې دوى داسي انگړله چې دغوبېوزلانو خو پرتا باندې ددې لپاره چې دمال او عزت هيله من دي ايمان راوړى دى نو حضرت نوح په خواب كې ورته وويل چې زه ددوى په باطن څه خبريم او ماته ددوى ظاهري ايمان راوړل قبول دي (٢) ﴿إِنْ جِئْتَهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَأْيٍ لَّو تَشْعُرُونَ﴾ (ندى حساب ددوى مگر په پالونكي زمدى كه تاسو پوهېږئ) يعني ددوى حساب او جزا پخپله الله وركوي هغه په پتورازونو او دزېرونو په نيتونو خبردى كه تاسي پدې پوهېږئ ﴿وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (اوزه نه يم شړونكى د مؤمنانو له خپله مجلسه) يعني زه دغه بېوزله مؤمنان له خانه نه ليري كوم اونه يې له مجلسه شرم. ابوحيان وايي داسي معلومېږي چې دوى ورڅخه دغه مطالبه او غوښتنه كړي وي لكه چې قريشو سردارانوله رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه غوښتنه كوله چې بېوزله مسلمانان دي له مجلسه وشړي (٣) ﴿إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ (نه يم زه مگر بشكاره وېړونكى يم) كفاروته دالله له عذابو او قهر څخه نوڅوك چې زما متابعت او پيروي وكړي هغه نجات وموند هغه كه عزت من مالداروي او كه خواروي كه لوړوي او كه ټيټ ﴿قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَسُوحَ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ﴾ (وويل كفارو) چې خامخا كه ته وانه وښتې اى نوح (له دغو ويناو څخه) خامخاشې به ته هرومرو له ويشتل شويو (په كاهو) هغه يې په داسي وژلو چې په كاهو ويشتلو ترسره كېږي وېړاوونو پدې وخت كې نوح عليه السلام بېخي ناهيلي او مايوس شو چې دغه خلك خلاصون نشي موندلاى نو يې وويل: ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي كَذَبْتُنَ﴾ (وويل نوح اى زما ربه بېشكه چې زما قوم زه دروغجن وبللم) (ايمان يې راباندې نه راوړ) ﴿فَأَفْتَحَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ قَتْعًا﴾ (پس حكم وفرمايه په مينځ زما او ددوى كې په يوه ډول حكم (چې ته غواړې) او پخپله عادلانه فيصله صادره كړه) ﴿وَنَجَّيْنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (١٨٨) ﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ﴾ (او وژغورى ما او هغه چې له ماسره دى له مؤمنانو څخه پس نجات وركړ موږ دغه (نوح) ته او هر هغه ته چې له دغه (نوح) سره وو په هغه بېړۍ كې چې ډكه وه (په نارينه وو، ښځينه وو او حيوانونو) ﴿ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَقَدُ الْبَاقِينَ﴾ (بيا غرق كړو موږ وروسته له (نجاته دېړۍ) نور) (قوم دنوح) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ (بېشكه په دغه كې خامخا لويه ښه ده) (د عبرت چې څوك سوچ او فكر كوي) ﴿وَمَا كُنَّا أَكْثَرَهُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ (اونه ووزيا تره ددوى مؤمنان) ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (وبېشكه رب ستا خامخاهم دى ښه غالب زورور، رحم والادى (په بندگانو چې سمدستي يې نه عذابوي

(١) البيضاوي ٧٢/٢

(٢) القرطبي ١٢٠/١٣

(٣) البحر ٣٢/٧

وروسته الله تعالى دهود عليه السلام کيسه پيل کوي فرمايي: ﴿كَذَّبَتْ عَادُ الثَّمِينِ﴾ سبب
 ددروغو کړی ووعاديانورسلانوته؛ څرنگه چې دوی دهود عليه السلام تکذيب کړی وواوديوه
 پيغمبر تکذيب دگردوانبياووتکذيب دی ﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ أَنْهَ هُوَ إِلَّا تَقُونُ﴾ کله چې وويل دوی نه
 (قومي) ورورد دوی هود چې آيانه وهرېږي (دالله له عذاب اوکسات څخه چې له هغه پرته دبل چا عبادت
 کوی؟) ﴿إِنْ لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ بېشکه زه يم تاسي ته رسول امانتگر (په وحی او دېني نصيحت کي)
 ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾ نو وهرېږئ تاسي له الله اوزما اطاعت وکړئ (په شرعي چارو کي) ﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ
 عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرْتُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ اونه غواړم زه له تاسي نه پردغه تبليغ باندې له تاسي هيڅ
 اجر مزدوري نه دی اجر زما مگر په پالونکي دعالميانودی. ددې لپاره يې دغه مکرر راوړل چې پدې تنبيه
 راشي چې دپيغمبرانوبلنه اود دعوت يودی ﴿أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ مَائَةً تَقْبَهُونَ﴾ (آيا جوړوی تاسي پر
 هر هسک ځای (لويه لاره) نېسه هسک (چې کښېنې) استفهام انکاري دی يعنې تاسي سره دانه ښايي
 ابن کثيروايې چې (ريغ) معنالور اوچت ځای دی اودوی به په لويولارو سترو ځايونو ښاوي کولي چې
 ددوی د قوت څرگندونه وکړي اودغه به مجرد عبث اولهوکار ووخکه نوددوی پيغمبر بد وگانه چې
 دوخت ضائع کول اود ځان ستوماني اوسترياده چې نه په دنيا کي گټه لري اونه هم په آخرت کي
 (۱) ﴿وَتَتَخِذُونَ مَصَانِعَ لَكُمْ تُخَلَّدُونَ﴾ وجوړوی پاڅه ځايونه (بله نگونه) ښايي چې تاسي به تل
 اوسېږي (په دنيا کي چې نه به مړه کېږي؟) ﴿وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾ اوکله چې لاس اچوی تاسي
 چاته منگولي لگوي په جبر او ظلم سره چې مهرباني اورحمت نلري دغه يې ځکه بدوگنل چې دغه
 دظالمانو اوجابرانوځوی دی. امام فخر رازي وايي چې ددوی يې درې صفتونه راوړل يوداچي لوړ
 ځايونه ودانوي چې دغه داسراف اولويي نېسه ده دوهم ټينگ اوپاڅه برجونه جوړل چې دغه بيا دخلود
 اوبقا علامه ده اودريم دظالمانو اوجابرانو دود، دستور چې دادخپلمخي اواستبداد نېسه ده اودغه گروپه
 دې دلالت کوي چې پردوی باندې ددنيا مينه راگرزېدلي وه اودوی يومخ ايزه پکي ډوب وواوله بندگي
 څخه بېخي وتلي ووچې درېوبيت ددعوي تر سر حده رسېدلي وه) اود دنيا محبت دهري گناه پيلامه ده
 (۲) ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾ نو وهرېږئ تاسي له الله څخه او تاسي زما اطاعت وکړئ (په شرعيه
 امورو کي) بيا وروسته يې دالله هغه جل جلاله نعمتونه ورپه ياد کړل چې ﴿وَأَتَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا بِمَا نَعْلَمُونَ﴾
 او وهرېږئ له هغه الله چې احسان مددگاري يې کړي ده له تاسي سره په هغه څېز چې پرې پوهېږي (له
 نعمتونو او خيراتونو څخه) ﴿أَمَذْكُرُ بِأَنَّمِيزَ وَبَيْنَ وَجْهَتِ وَعُيُونِ﴾ (او وهرېږئ تاسي له هغه الله چې احسان
 مددگري يې فرمايلي ده پر تاسي (په درکولو) دمواشيو (څارو) زامنو او باغونو اوچينو (او نورو

(۱) مختصر ابن کثير ۳/۲۰۳

(۲) التفسير الكبير ۲۴/۱۵۷

نعمتونو چي نبیي تاسوي شکر پر خای کړی او پرتاسي لازم دی چي عبادت یې وکړي ﴿إِنَّ أَهْلَ
 مَبْنِيَّاتِكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ بېشکه چي زه وېرېږم پرتاسي له عذابه دورخي ډېري لويي (د قیامت که تاسو
 ددغو نعمتونو شکران ونکړ او شرک او کفر مو غوره کړ دهغي ورخي عذاب به مو ونيسي چي هلته ډېره
 هیښه ماشومان بوداگان کېږي. دوی یې د الله لوري ته په ترغیب او ترهیب سره راوبلل او په پنداوو وېر و نه
 یې تبیغ ورته وکړ چي ددوی خواب دا وو ﴿قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَّعْتُمْ أَمْ لَمْ تُنْكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ﴾ وویل (دوی
 عادیانو هود ته) برابره (خبره) ده پر موږ باندې آیا پند را کړي (ته موږ ته) یا که نه یې ته له
 پندرا کونکيو (یعني ستا پند را کول اونه را کول موږ ته برابر دي موږ ستا په ویناڅه پروانه کوو اونه له هغه
 څه چي کوو یې راگزېدونکي یو. ابو حیان وايي چي دده وینا ته یې د ملنډو په ژبه وعظ ووايو او ورته یې
 خرگنده کړه چي موږ ورباندې پروانلرو ځکه دوی هغه رښتیا نه گڼله اوداسي باوري کاور یې کوم څه
 (هود علیه السلام) وايي هغه دروغجن دی (۱) ﴿إِنَّ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ﴾ نه دی دغه (چي تاراوري)
 مگر د پخوانیو خرافات (دروغ) دي ﴿وَمَا تَحْرُجُ سَمْعَيْنَ﴾ اونه یو موږ چي په عذاب به کړی شوي یې نه
 حساب کتاب اونه بعث او عذاب شته ﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ﴾ پس تکذیب وکړ (عدیانو) ددغه (هود)
 پس هلاک کړل موږ دغو (عدیانو) لره (په سخت باداوسېلی باندې ابن کثیر وايي چي دوی یې په
 خوراسخت گړندي سوږ باداوسېلی باندې وخیل او هلاک کړل اودوی له خپله جنسه سره په ورعذاب
 اڅه شول ځکه دوی زښته زیات سرکښه وونوپه همدې سرکښه سېلی مخ شول چي هرڅه به یې له بېخه
 ایستل کله چي به پردوی باندې راغی له ځمکي به یې اوچت کړل اوله هواڅخه به یې سرپه خپری
 راوغورخول اودسرماغزه به یې په یوبل لوري وپاشل (۲) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ بېشکه په دغه (اهلاک
 د عادیانو کي) خامخالویه نښه (د عبرت او پند) ده ﴿وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ اونه ووزیاتره ددوی
 مؤمنان (سره له دې چي د قدرت نښانې یې لیدلې) ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ او بېشکه رب ستا (همی
 محمده) هم دی ښه غالب قوي دی (په کسات اخیستلو له دښمنانو) ډېر رحم والادی (په مؤمنانو باندې)
 وروسته بیا د صالح علیه السلام کیسه داسي پیل کوي فرمایي ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ﴾ (نسبت
 ددروغو کړی ووشمودیانو رسولانو ته) یعنی دوی د خپل نبی صالح علیه السلام تکذیب کړی او څوک
 چي دیو پیغمبر تکذیب وکړي دگړدویي کړی دی ﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تُنْقُونَ﴾ کله چي وویل دوی
 نه (قومي) ورورد دوی صالح چي ایاتاسي (د الله له عذاب) نه وېرېږي؟ چي دبل چا عبادت کوی ﴿إِنِّي
 لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ بېشکه زه تاسي ته

(۱) البحر ۲۳/۷

(۲) مختصر ابن کثیر په لنډه ۲/۲۵۴

امانتگر رسول یم نو تاسي له الله و وپرېږئ او اطاعت و کړئ زما (په شرعيه امورو کي) اونه غوږه ده له تاسي څخه پردغه (تبليغ) هيڅ اجرا ونه دی اجر زما مگر په رب العالمين دی. ددغو آيتونو په تکرار وېل ددې تنبيه ورکوي چي دانبيا و عليهم السلام دعوت يودی ځکه هراستازی خپل قوم دخپل رسالت له مقصد څخه خبروي چي همدا دبشریت په گټه دی ﴿ اَنْتُمْ كُنْتُمْ فِي مَا هُمْ بِمُتَّبِعِينَ ﴾ آيا پرې نه ښودل شي تاسي؟ (بلکه نه پرېښودل کېږي) په هغو نعمتونو کي چي په دې دنيا کي دي (تاسي ته) په امان (له آفته) چي مرگ دی) يعني آيا سنا سو پروردگار به مو په دې دنيا کي تل تر تله په نعمتونو کي بېغمه پرېږدي؟ نه هيڅکله نه. ابن عباس رضي الله عنه وايي چي دوی خورا زيات اوږده عمرو نه لرل چي ماته به يې د دوی له اوږده عمر سره روغي نه پاتي کېدلې او قرطبي وايي چي پرې وينا باندې د الله جل جلاله دا قول هم شاهدي ورکوي چي ﴿ وَانْتَعَمَّكُمْ فِيهَا ﴾ نو صالح عليه السلام دوی ته توبيخ او ترته ورکړه و ورته يې وويل چي آيا تاسو گمان کوئ په دنيا کي به تل تر تله اوسي (١) ﴿ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ وَفُرُجٍ وَمَعْلٍ مَلْعَمًا مَّضِيمًا ﴾ په باغونو کي او په چينو کي او په کښتونو (فصلونو) کي او په خرماگانو کي چي (شگوفه مېوه) يې پسته وي؛ آيا پدې ټولو کي به يې حساب او بې جزا پرېښودلی شي؟ مفسرين کرام وايي چي دشموديانو ځمکو ډېر باغونه، او به او خرماوي درلودې نو صالح عليه السلام دوی ته ددغو نعمتونو يادونه وکړه (هضم) معنا نرمه او باريکه حضرت عکرمه ښودلې ده او ابن عباس رضي الله عنه وايي چي هغه پخه اور سېدلې ته وايي (٢) ﴿ وَتَنَجَّيْتُمْ مِنَ الْجِبَالِ يَوْمَ الْقَرِهِينَ ﴾ (او کښنئ (جوړوئ) تاسي له غرونو څخه پدغه حال کي چي ماهران ياست په دغه تورېلو سره) يعني تاسو په غرونو کي په تکبر او غرور کورونه جوړوئ چي اوسېدلو ته يې اړهم نه ياست. امام رازي رحمه الله وايي چي دايت شريف ظاهري بڼه پدې دلالت کوي چي (دهود) عليه السلام د قوم غالب اوزياتره دخيالي خوندونو او ملذاتو پيروي وه چي هغه استعلاء، بقاء اوزبردستي وه او د صالح عليه السلام د قوم زياتره او غالب د حسي خوندونو او لذتونو غوښتنه وه چي هغه دخوړلو، څښلو شيان او ښايسته دنګي او چني داوسېدلومانې وې (٣) صاوي وايي چي ددوی عمرو نه اوږده وونود دوی کورونه او دهغو بامونه دېوالونه به ددوی تر مړيني دمخه ونړېدل ځکه دوی هريوبه له درې سوه کاله نيولي تريوزرګه له پوري ژوند درلود (٤) ﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴾ نو و وپرېږئ تاسي له (عذابه) د الله اوز ما اطاعت وکړئ (په شرعيه امورو کي چي کله زه نصحيات درته کوم) ﴿ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الشَّرِيفِينَ ﴾ اومه منئ تاسي خبره داسراف کونکو (مجرمانو) ﴿ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴾ هغه مسرفان چي فساد کوي په ځمکه کي او

(١) القرطبي ١٣/١٢٧

(٢) قرطبي دهضم دمعنا په هکله دولس قوله راوړي دي ١٣/١٢٨

(٣) تفسير کبير ٢٤/١٥٩

(٤) حاشية الصاوي على الجلالين ٣/١٧٩

اصلاح نه کوي طبري وايې داهغه نه گوني ټولي دي چي الله داسي ستايلي فرمايې ﴿وَكَاكَ فِي الْمَدِينَةِ
 نَيْفَةً رَقِطٌ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ (١) ﴿قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ﴾ نو وويل (شموديانو)
 (شموديانو) بېشکه هم دا خبره ده چي ته له (هغو کسانو څخه يې چي) ډېري کودي ورباندي شوي وي (او
 عقل يې بېخي له ميسخه تللی وي. مفسرين کرام وايې چي مسخره مسحور مبالغه ده ﴿مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ
 مِثْلُنَا﴾ نه يې ته مگريو بشر (انسان) زموږ په شان (نو څرنگه گمان کوي چي ته پيغمبر يې ؟) ﴿فَأَيُّ رِسَالَةٍ
 إِنَّ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ﴾ (که ته بياهم اصرار لرې دخپل رسالت) نوراوږه څه معجزه که يې له
 رښتيا ويونکو څخه ؟) ﴿قَالَ هَٰؤُلَاءِ نَاقَةٌ﴾ وويل (صالح عليه السلام) دا اوښه ده (معجزه د نبوت
 زما ستاسي له غوښتني سره سم چي دالله په قدرت له کرکني کاني څخه راوړي. مفسرين کرام وايې :
 دوی وړانديز وکړ چي بلاربه اوښه دي له دې گتي کاني څخه راووزي اوددوی په وړاندي دي جونگي
 وزېږوي نو حضرت صالح عليه السلام چورتمن (متفکر) کښېناست چي جبريل عليه السلام ورته راغی
 ورته ويل يې دوه رکعت له مونځ وگزاره او بيا داوښي دراوتلو سوال وکړه هغسي يې وکړل اوښه راوړتله
 اوددوی په مخ کي يې جونگي وزېږاوه او هلته چوشوه نو صالح عليه السلام ورته وويل : دغه ده اوښه
 (٢) ﴿لَمَّا شَرِبَ وَلَكِنَّ شَرِبَ يَوْمَ مَقْلُومٍ﴾ دې ته برخه (داوږو) ده اوتاسي ته برخه (داوږوده) دورځي
 معلومي قتاده وايې : کله چي به داوښي داوږو ورځ وه گردې اوږه به يې وڅښلې اوسبابه بيا دوی
 داوږو څښلو وار وودغه يوه بله معجزه وه ﴿وَلَا تَسْؤُمَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ يَوْمَ عَظِيمٍ﴾ اومه رسوي
 تاسي دې (اوښي) ته هيڅ ضرر (که نه) پس وبه نيسي تاسي لره عذاب دلويې ورځي (لوی عذاب) يعني
 هغه مه وژنئ اومه يې وهئ که نه دداسي ستري ورځي ستر عذاب به درته راشي چي تعبير يې نشي
 کېدای. ابن کثير وايې چي دوی ته يې دالله د عذاب خبر ورکړ چي په اوښه دي غرض نلري او همداسي څه
 وخت اوښه واوسېدل اوږه يې څښلې ، وانه اوپاني يې خوړلې اودوی به يې له شيدو څخه گټه اخيستله
 چي دومره شيدې به يې ځيني لوشلې چي دڅښلو اوږه کېدلولپاره به يې بېخي بسنه کوله ترڅو چي موده
 اوږده شوه اوددوی بدمرغه کسان سره يوځای اودهغې دوزلو پرېکړه يې وکړه (٣) ﴿فَمَقْرُومًا فَاَصْبَحُوا
 نٰدِيْنٌ﴾ (پس زخمي مړه کړه) (شموديانو) دا (اوښه) پس وگرزېدل پښېمانه) يعني هغه يې په غشو
 ويشتله اوويې وژله دغه بدمرغه قاتل (قدارين سالف) وو چي ددوی په خوښه يې ووژله. فخررازي
 وايې : ددوی پښېماني دتوبيي لپاره نه وه بلکه د عذاب له وېرې پښېمانه ښکارېدل (٤) ﴿فَاَخَذَهُمْ

(١) الطبري ٢٣/١٩

(٢) شيخ زاده علي البيضاوي ٣٧٧/٣

(٣) مختصر ابن کثير ٢٥٢/٢

(٤) الرازي ٢٤/٢٤

الْعَذَابُ ﴿۱﴾ پس ونيول دوی (موعود) عذاب (او هلاک شول چي هغه چيغه وه اود دوی زړونه بي وجودر
 مړه شول ځمکه ورباندي زلزله شوه له آسمانه ورباندي کاني واورېدل او يو مخ ايزه گرده ووژل شول ﴿۲﴾ اِنْ
 فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ ﴿۳﴾ بېشکه پدې کي خامخالوی (دليل د قدرت دی (چي څوک پوهه لری اوسوچ کوي
 ﴿۴﴾ وَمَا كَانَتْ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۵﴾ (اونه ووزي تره د دوی مؤمنان او بېشکه رب
 ستا خامخاهم دی دی ښه غالب، قوي ډېر رحم والا) ددې تفسير پخوا تېر شوی دی او وروسته الله د لوط
 عليه السلام کيسه داسي پيلوي ﴿۶﴾ كَذَبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿۷﴾ نسبت د دروغو کړی قوم د لوط
 رسولانوته (يعني د لوط عليه السلام بي تکذيب کړی وو) ﴿۸﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطُ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۹﴾ کله چي
 وويل دوی ته (نوعي) وروړد دوی لوط آيانه وېرېزی تاسي (له عذابه د الله په عبادت کولو ډبل چا)
 ﴿۱۰﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ﴿۱۱﴾ بېشکه زه چي يم تاسي ته رسول يم امانتگرنوله الله و وېرېزی
 اوزما اطاعت وکړئ (په شرعيه امورو کي) ﴿۱۲﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۳﴾ اونه غواړم زه تاسي څخه پرغه تبليغ باندي هيڅ اجر، ندی اجرزما مگر په رب العالمين دی دغه بعينه
 همغه پخواني کلماتي دي چي حضراتو، صالح، هود او نوح عليهم السلام ويلي دي او دا څرگندوي چي
 د انبيا ووبلنه يوه او مقصد، موخه يې هم يوه ده او منشاء يې آسماني وحی ده وروسته لوط عليه السلام
 ورته زياته کړه چي ﴿۱۴﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿۱۵﴾ آيا راتگ کوئ تاسي (په لواطت کولو) نارينه وونه له
 خلکو دغه استفهام دانکار، توبيخ او تکوني لپاره دی يعنی آيا تاسو دغه کار کوی اوله گردو خلکو څخه
 موځانگړتيا خپله کړي؟ ﴿۱۶﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ ﴿۱۷﴾ او پرېږدئ تاسي هغه چي پيدا کړي دي
 تاسي ته رب ستاسي له ښځو ستاسو. مجاهد وايي: معنادا چي تاسو د مېرمنو (فروج) پرې ايښي
 اود نارينه وو (ادبار) ته مومخه کړي ده (۱) ﴿۱۸﴾ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿۱۹﴾ بلکه تاسي چي بي يوقوم له حد
 تېرېدونکي ياست (په جرم او گناه کي لومړی يې د نارينه وو په لواطت کولو وترتل او بيا يې تر هغه زیت
 وټکول چي لکه ورته وايي تاسو د انسانيت له سرحد څخه وتلي او تر حيوانيت موځان اړولی دی چي
 داسي ناروا کارونه کوی ځکه چي حيوان نارينه لاهم په بل نارينه حيوان باندي دغه کار نکوي ځان ترې
 ژغوري ﴿۲۰﴾ قَالُوا لَيْن لَزْنَتِهِ يُلْوُطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿۲۱﴾ وويل (قوم د لوط) که وانه وښتې ای لوطه (له دی
 خبرو چي دغه کار غندې) نو خامخاشې به ته له ايستل شويو (زموږ له ښاره لکه چي نور موهم شړلي دي
 هغه ته يې په ايستلو او شړلو اخطار ورکړ ﴿۲۲﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿۲۳﴾ وويل (لوط) بېشکه زه له دی
 (بد) عمله ستاسي سره له بغض کونکيو يم (او ځني ښاره يم) ﴿۲۴﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۲۵﴾ (ای زما ربه
 نجات را کړه ماته اوزما اهل ته له (عذابه د) هغو کارو نو څخه چي (خلک) يې کوي) الله فرمايي: ﴿۲۶﴾ فَجَنَّتْ

وَقَالَ الَّذِينَ لَا عَجُوزًا فِي الْفَاحِشِينَ ﴿۱﴾ پس نجات ورکړ موږ دغه (لوط) ته او اهل دده ټول ته (مگر نجات مو ورکړ) یوې بودی ښځې ته چې په جمله د پاتې کېدونکو کې وه (په عذاب کې) ابن کثیر وایي چې مراد له بودی څخه دده مېرمن وه ځکه هغه ناکاره بودی وه کله چې الله جل جلاله لوط علیه السلام ته د شپې د تللو امر وکړ هغه ناکاره بودی همدا سې له کافرانو سره یوځای هلاک شوه (۱) ﴿ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَمْرِيْنَ﴾ بیا هلاک کړل موږ هغه نور (په سخت هلاکت چې په ځمکه توتل) او کاني تېري ورباندې راو اورېدل ﴿وَأَنظَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا﴾ او موور او و پردوی باندې باران (دکانو) ﴿فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذِرِينَ﴾ پس بد باران وو د وېرول شوو (باران ددوی، چې کله دوی خپل پیغمبر په عذاب وېرولي وو خودوی نسبت د دروغو ورته کاوو) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ بېشکه پدغه کې لوی عبرت او دلیل د قدرت دی (یوهانولره) ﴿وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّزْمِنِينَ وَإِنَّ رَبَّكَ لَمَوْعِظٌ رَّحِيمٌ﴾ اونه وو زیاتره ددوی مؤمنان او بېشکه رب ستا هم خامخاهم دی ښه غالب دی د هر رحم والادی بیا ورپسې الله تعالی د حضرت شعیب علیه السلام کیسه داسې شروع کوي فرمایي: ﴿كَذَّبَ أَصْحَابُ آلِ يُثْرَاجَةَ الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْهِمْ﴾ نسبت د دروغو کړی وو خاوندانود ځنگل پیغمبرانوته (یعني د مدین خلکو د شعیب علیه السلام تکذیب کړی وو. طبري وایي چې (ایکه) گني ځنگل او ونوته وایي چې یو په بل باندې تاو راتا ووي اودغه د مدین خلک وو) (۲) ﴿إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ کله چې دوی ته وویل شعیب چې آیانه وېرې له عذابه دالله (په شرک خپل) بېشکه زه چې یم تاسې ته امانتگر رسول یم نو تاسې له الله ووېرې او زما اطاعت وکړئ (په شرعیه امورو کې) اونه غواړم زه له تاسې څخه پردغه (تبلیغ) هېڅ مزدوري ندی اجر زما مگر په رب العالمین دی ﴿أَوْفُوا بِالْعَهْدِ﴾ تاسو پېمانه پوره ورکوئ (او ټول سم کوئ) ﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْذِرِينَ﴾ اومه کېږئ له کمو ورکوونکیو څخه په ټول او پېمانه کې ﴿وَزِنُوا بِالْقِسْطِ إِنْ كُنْتُمْ مُّسْقِنِينَ﴾ او ټول کوئ تاسې په تله برابره ﴿وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ﴾ اومه کموی خلکو ته شیان ددوی (په هېڅ څیز کې ددوی حقوق مه ستونځ چې غصب ظلم او ناروایي خورئ) ﴿وَلَا تَقْتُلُوا فِي الْأَرْضِ مُّفْسِدِينَ﴾ (اومه گرزئ تاسې په ځمکه کې پداسې حال کې چې فساد کونکي یاست) یعني په ځمکه کې ډول ډول فساد (لکه لاري وهل، شوکول، ډاکه اچول، په زوره له خلکو مال دولت لوټول مه کوئ) ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِلَّةَ الْأَوَّلِينَ﴾ او ووېرې له همغه (الله) څخه چې تاسې یې پیدا کړي یاست او پرمېني خلک. مجاهد وایي چې د (الجبلة) معنا مخلوق او مقصد ځني پخواني امتونه دي (۳) ﴿قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ

(۱) ابن کثیر ۲/ ۲۵۷

(۲) الطبري ۸۹/ ۲۵

(۳) الطبري ۸۹/ ۲۶

الْمُسَخَّرِينَ ﴿۱﴾ وويل دوی (أصحاب الايكة) بېشکه هم دا خبره ده چي ته يې له سحر کړی شوونه اچي له
 ډېره سحره دي عقل مغلوب شوی دی ﴿وَمَا آتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلًا﴾ اونه يې ته مگر بوشرانسان يې
 زموږ په شان (پيغمبر نه يې) ﴿وَرَأَى نُطُنُكَ لَمِنَ الْكَذِبِينَ﴾ او بېشکه شان دادی چي موږ پرت گمان کوو
 خامخاچي ته يې (له جملې) د دروغ غجنو (پخپله دعوی کي ای شعيبه اموږ ته دروغ وايې چي زه سي به)
 ﴿فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِن كُنتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ﴾ پس راوغورخوه پر موږ يوه توت له آسمانه که
 يې ته له رښتنيو (پخپله دعوی درسالت کي امام رازي وايې دغه وړانديزيې خکه وکړچي دايې محل
 گنله او گمان يې کاو وچي که دغه ونشي نو دروغ به يې جوت او ښکاره شي^(۱) نو پدې وخت کي شعيب
 عليه السلام ورته وويل: ﴿قَالَ رَبِّيَّ اعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ وويل: (شعيب) زما رب به عالم دی په
 هغو کارونو چي تاسي يې کوی (که يې تاسي ددې وړ نوبه الله جزا درکړي او الله به پرتا سو ظالم نه وي
 او که دبل ډول عذاب مستحق ياست داهم دالله جل جلاله ترمشيت او ارادې پوري تپلي خبره ده بيا الله
 فرمايې ﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَخْلَهُمْ عَذَابٌ يَوْمَ الطَّلَافِ﴾ نونسبت ددروغو وکړدغو (دخنګل خاوندانو) هغه
 (شعيب) ته نو ونيول دوی عذاب دورخي دسيوري (هغه وريخ وه په دوی يې سبوري وغوراوو مفسرين
 کرام وايې الله پاک سخته گرمي او تودوخه وربندي روستله چي ددوی نفس تنګ شاوله خپلو
 کورونو بهر راوتل صحرا ته يې مخه کړه نو الله يوه وريخ ورته پيدا کړه چي دساويان په شان يې له
 لمرڅخه ورباندي سيوري وکړنو دوی څه يخني احساس کړه او يوبل ته يې دراغونډه ډلوناړې کړي که
 چي گرد تر دې وريخي لاندې راټول شول الله ورباندي اور راواستاو او ټول يې وسوځول او دغه
 خوراستر عذاب ووځکه الله فرمايې ﴿إِنَّهُ كَانَ عَذَابٌ يَوْمَ عَظِيمٍ﴾ بېشکه دغه (عذاب) وودورخي
 ډېري لويې (په شدت او هيبت کي) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ بېشکه چي په دغه (عذاب
 دأصحاب الايكة) کي لوی دليل د قدرت او عبرت دی اونه وواکشره ددوی مؤمنان ﴿وَلَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ
 الرَّحِيمُ﴾ او بېشکه رب ستاهم دی دی ښه قوي، غالب، ډېر رحم والا. تردې ځايه پوري داووکيسو پای ته
 رسېدل دي کومي چي الله تعالی پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته وحی کړي ترڅو چي دخپل قوم په اسلام
 راوړلو کي ډېره تلوسه او حرص ونکړي دده تمه يې ترې وشکوله او افسوس حسرت يې دفع کړلکه چي
 دسورت په پيل کي يې فرمايلي وو ﴿لَعَلَّكَ بَنِيعٌ نَّفْسَكَ إِلَّا يَكُونُوا مُّؤْمِنِينَ﴾ نو پدې کي در رسول الله صلی الله
 عليه وسلم لپاره ډاډينه او تسلا ده او دهغه دغم او خواشيني سپکول دي اوداچي دهرې کيسې په پای
 کي يې په تکراري توگه دا آيت شريف راوړ چي: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ

الْمَرْيُومُ الرَّحِيمُ ﴿ ترخوچي دغه په عبرت کی خورا او خارا وښکاره وي او څوک چي زړه او سترگي لري دهغوی لپاره ښه آگاهي او تنبيه شي بلاغت:

پدې آيتونو کي چي دبلاغت او بدیع کومي ښکلا وي شته لنډيز يې دادی:

١- دکل راوړل او اراده د جزء تري کول لکه ﴿ کَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴾ مرادله مرسلينو څخه نوح ارداچي د جمع په صيغه يې ذکر کړ مقصد يې دهغه درناوی او تعظيم دی اویدی تنبيه ورکوي چي څوک ديوه پيغمبر تکذيب وکړي گواکي دگړدوانبياوو تکذيب يې کړی دی

٢- انکاري استفهام لکه داچي ﴿ قَالُوا آمَنُوكَ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْدَلُونَ ﴾

٣- لطيفه اغلی استعاره چي فرمايې ﴿ قَاتَنَعَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْمًا ﴾ يعني زما او ددوی تر مينځ عادلانه حکم صادر کړه دلته يې فتاح د حکم لپاره استعاره کړی او فتاح خلاصون يې د حکم لپاره ځکه چي حکم هم پېچلي چاري خلاصوي او پرانيزي نو پدې کی تبعیه استعاره ده.

٤- د طباق صنعت لکه ﴿ يُفْسِدُونَ ... وَلَا يُصْلِحُونَ ﴾

٥- غير تام جناس لکه ﴿ قَالَ ... الْقَالِينَ ﴾ چي لومړی له قول څخه او دوهم له قلي څخه اخيستل شوی چي کرکي، بغض او نفرت ته وايي.

٦- د اطناب صنعت پدې کلام کي چي ﴿ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴾ ځکه چي سم تول کول پخپل ذات کي له تاوان څخه منع کېدل دي او دلته د اطناب گټه زيات تحذير دی چي عدوان او دښمني بايد ونکړل شي.

٧- د مبالغې صنعت هغه هم پدې قول کي چي ﴿ إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴾ سحر له مسحور څخه مبالغه ده.

٨- د فواصلو توافق او يو رنگه والی چي د آيتونو د پيل مراعات وکړی شي لکه ﴿ يُفْسِدُونَ ... وَلَا يُصْلِحُونَ ... الْأَرْدَلُونَ ﴾ او نور.

الله تعالی فرمايې:

﴿ وَإِنَّهُ لَنَزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبٍ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾ أَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ نَايَةٌ أَنْ يَأْتِيَهِمُ بَشِيرًا أَوْ نَذِيرًا وَلَوْ أَنَّكَ لَمْ تَكُنْ عَلَى بَعْضِ الْأَعْيَانِ ﴿١٩٧﴾ فَأَنَّا لَمُنْذِرًا عَلَيْهِم مَّا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٨﴾ كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُخْرِبِينَ ﴿١٩٩﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠٠﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠١﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٢﴾ أَفَعَدَّائِنَا لِنَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٣﴾

أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَمْشُونَ ﴿٢٢﴾ وَأَهْلَكَ مَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٣﴾ ذَكَرْنَاهُمْ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٤﴾ وَمَا نَزَّلْنَا بِهِ الشَّيَاطِينَ ﴿٢٥﴾ وَمَا يَسْمِي هُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُولُونَ ﴿٢٧﴾ فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا ءَاخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ وَلَيَبْزُ عَشِيرَتُكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَخَفِضَ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٠﴾ فَإِنْ عَصَاكَ فَقُلْ إِنْ بَرِئْتُ مِمَّا تَفْعَلُونَ ﴿٣١﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٣٢﴾ الَّذِي يَرِنُكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٣٣﴾ وَتَقْلُبُكَ فِي السَّجْدِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ نَزَّلَ الشَّيَاطِينَ ﴿٣٦﴾ نَزَّلَ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٣٧﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثُرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٣٨﴾ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْفَأْوَنَ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٤٠﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا إِلَهٌ يَدْعُونَ ءَامِنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكِّرُوا اللَّهَ كَثِيرًا ۚ وَأَنْصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمْتُمْ ۚ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْفِلُونَ

﴿٢٢٧﴾ الشعراء: ١٩٢ - ٢٢٧

مناسبت او تراو:

کله چي الله تعالى خپل پیغمبر ته د انبیاءو وعلیهم السلام کیسې واورولې وړپسې یې هغه څه راوړل چي دده په نبوت دلالت کوي چي هغه دهغه علیه السلام په زړه باندې ددغه معجز قرآن کریم نزول دی لغتونه

(زیر) د زبور جمع لکه چي (رسل) در رسول جمع راځي او د زبور معنا کتاب دی (الأعمین) د أعجمي جمع او هغه چاته ویل کېږي چي عربي نه ورځي نو ویل کېږي هغه أعجمي دی یعني فصیح عربي نشي ویلای که څه هم په خټه عرب وي او کله چي ویل شي هغه (عجمي) دی نو معنادا چي هغه غیر عرب دی که څه هم فصاحت درلودونکی وي (بغتة) نابیره ناڅاپه (منظرون) مهلت ورکول شوی (الاک) دروغجن (مقلب) مصیر او دورتلو ځای ته وایي.

تفسیر:

﴿وَلَئِنَّ لَنَنْزِلَنَّ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ (او بېشکه دغه قرآن خامخانا زل کړی شوی دی (له طرفه د) رب العالمین) یعني دغه معجز قرآن در باب له لوري نازل کړی شوی دی ﴿نَزَّلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ﴾ (نازل کړی شویدی په دغه قرآن سره روح امانتگر) یعني راوړی دی دا قرآن د آسمان امین حضرت جبرائیل علیه السلام ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ﴾ (په زړه ستا باندې چي شي ته له وېرېدونکيو) یعني ستا په زړه باندې یې نازل کړ چي یاد یې کړې او ورباندې مکذبین ووېروي ﴿يَلْسَانٌ عَرَفِيٌّ مُبِينٌ﴾ (په ژبه ښکاره عربي سره) چي فصیح قریشي ژبه ده ترڅو دوی ته کوم عذریاتي نشي اوونه وایي چي دهغه کلام فائده او گټه څه ده چي موږ ورباندې نه پوهېږو؟ ابن کثیر وایي معنادا چي ددې لپاره یې په فصیح عربي چي کامله او شامله ژبه ده نازل کړ چي څرگند او واضح بیان او د عذر له مینځه وړونکی او دلیل قائمونکی وي

(۱) ﴿وَأَنذَرْتَهُ لَئِيْ ذُرِّيْهِ أَتَّوَلَّيْ﴾ بېشکه (يادونه د) دغه (قرآن) په کتابونو د لومړنيو کي شته ﴿أَوْ لَزِيْكَ هُمْ يَّاتِيْنَ﴾ آيانه دی دغو (کفارو) ته دليل (په حقانيت) د قرآن استفهام د توبيخ او تقريب لپاره دی ﴿أَن يَّعْلَمَهُ عَسْرَ نَاقٍ﴾ چي پوهېږي پردغه (قرآن) علماء د بني اسرائيلو چي دوی د قرآن په هکله پخپلو کتابونو کي مومي لکه عبدالله بن سلام او امثال يې ﴿وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى نَقْصٍ لِّلْأَعْجَمِيْنَ﴾ او که نازل کړی وای دغه قرآن موږ پر بعض عجميانو باندې (هغه چي د عربي په گړېدلو توان نلري) ﴿فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ مُّؤْمِنِيْنَ﴾ (پس لوستلی وای هغوی دغه (قرآن) پر دوی (کفارو) نونه به وودوی پرده باندې ايمان راوړونکي) يعني که چېرې دغه معجز قرآن بيا دغو خلکو دمکې کفارو ته په صحيح او فصيح قرائت لوستلی وای او د قرائت اعجاز دمقرؤ له اعجاز سره يوځای شوی هم وای دوی به ورباندې ايمان نه ووراوړی ځکه چي دوی خوراسرغړونکي او مستکبرين دي (۲) ﴿كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِيْ قُلُوْبِ الْمُخْرِمِيْنَ﴾ (همداسي نني ايستلی دی موږ د قرآن) په زړونو د مشرکانو کي) يعني دغه قرآن موږ د مشرک نو په زړونو کي نني ايستلی دی چي هغه اوري او ورباندې پوهېږي فصاحت او بلاغت يې پېژني اعجاز يې ورته څرگند دی خوبيا هم ايمان نه راوړي او ترې انکار کوي ﴿لَا يُؤْمِنُوْنَ﴾ نه راوړي دوی ايمان په دې (قرآن سره له اعجازه يې) ﴿حَتّٰی يَرَوْا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ﴾ ترهغه پوري چي وويني دوی دردناک عذاب (بيا به ايمان راوړي او هلته به ايمان راوړل گټه نه رسوي) ﴿فَيَأْتِيَهُمْ بَعْتُهُ﴾ پس رابه شي دغه (عذاب) يو ناڅاپه ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ﴾ حال دا چي دوی به نه پوهېږي (په راتلو به يې خبر نه وي) ﴿فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُّسْطَرُوْنَ﴾ پس وايې به دوی آيا يو موږ چي انتظار راته کاوه شي؟ دغه به دافسوس او حسرت لپاره وايې چي ايمان يې نشته دمهلته هيله او آرزو به کوي ترڅو ايمان راوړي ﴿أَفَعَذَابُنَا يَنْتَحِمُونَ﴾ آيا په راتلو د عذاب زموږ کي دوی تلوار کوي. دلته استفهام د انکار او توبيخ لپاره دی چي څرنگه دغه مشرک په بېره د عذاب غوښتنه کوي؟ او وايې چي ﴿أَفَنَسَا بِعَذَابِ الْاَلِيْمِ﴾ او حال دادی چي د عذاب دراتلو په وخت کي بيا د ديل او مهلت غوښتونکي وي ﴿أَفَرَأَيْتَ إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِيْنَ﴾ آيا پس وينې ته خبر را کړه ماته که چېرې نفع ورکړو موږ دوی ته څو کاله) ﴿ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُوْنَ﴾ بيا راشی دوی ته هغه (عذاب) چي وودوی چي وعده يې کړی شوی وه (له دوی سره) ﴿مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَسْتَكْبِرُوْنَ﴾ نونه

(۱) مختصر ابن کثير ۲/۲۹۵

(۲) په التسهيل کتب کي وايې چي دايت شريف معنادا چي که دغه قرآن په عجمي (گونگي) نازل شوی او بيا يې پر دوی لوستلی وای به له ډېره عناهه ورباندې ايمان نه ووراوړی او پدې کي در رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره تسليت دی چي دليل خورابنکاهه دی خودوی ايمان نه راوړي. ۹۰/۳

دفع کوی له دوی نه عذاب هغه شی چی وو دوی چی نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندی) یعنی دوی ته به تبرکالونه پدغه وخت کي څه گته ورسوي؟ آیا هغه خوندونه او نعمتونه به دغم ليري کولو او عذاب دفع کولو لپاره ورته گته ورسوي؟ ﴿وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرَبَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ﴾ (اوندي هلاک کړي موږ هېڅ کلي (ښار) مگر چي لېږلي وو هغه ښارته وېړونکي) يعني هېڅ قوم او امت موندي هلاک کړي مگر وروسته له هغه چي دليل موږ باندې درولي او پيغمبران موږ ته را استولي وو چي دوی به وېړول او زېري به ورکاوو ﴿ذِكْرَى﴾ (ترخو ددوی هلاک) پند او عبرت (شي لپاره دنورو چي ددوی په شان بيا نور سرغړونه او عصيان ونکړي) ﴿وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ اونه ووموږ ظالمان (په هلاکولو ددوی کي) ځکه پردوی مو دليل درولی او عذرو ته پاتي نه وو وروسته بيا الله تبارک و تعالی کله چي دقرآن کریم اعجاز او د محمد صلی الله عليه وسلم در سالت په رښتنولي به تنبيه و فرمايله دکفارو هغه گمانونه به چي دغه قرآن گواکي د پېريانو او شیطانونو له خوا راوړل کېږي تردید کړل چي ﴿وَمَا نَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ﴾ اونه دی راوړی دا قرآن شیطانونو (بلکه روح الامین راوړی دی) ﴿وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ﴾ اونه ښاښېږي دوی ته دغه راوړل (اوطاقت او قدرت نلري) (هېڅکله هم چي رايې وړي) ﴿إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَزُولُونَ﴾ بېشکه دغه شیطانون له اورېدلو (د پرښتود کلام نه) خامخا برطرف منع کړی شوي دي (له هغه راهيسي چي رسول الله صلی الله عليه وسلم مبعوث شوی دوی بيا له استراق السمع څخه ممنوع گرزېدلي دي. ابن کثیر وايي: الله جل جلاله دا ونډوله چي له درې وجو هاتو د امتناع راغلي يوه چي دوی لره نه ښايي ځکه ددوی خوی او خاصيت خوف ساددی او د خلکو گمراه کول دي او دغه کلام سراسر نور، هدايت او ستربرهان دی دوهم دا که ورسره ښاښېدلای هم به به يې ونشوای کولای ځکه دغه کلام الله پخپل حفظ کي محفوظ او خوندي گرزولی دی دريم دا که ورسره ښاښېدلای او هم يې کولای شوای خوب هم دهغه دموندلو او راوړلو وس يې نشته چي ورورسېږي ځکه دوی له دغه کار نه بېخي بند کړی شوي او معزول (گوښه شوي) چي قرآن دي واورې ځکه چي آسمان په ساتندويانو او لمبې غورځونکو ستورو ډک شوی دی نو هېڅ شيطان ديوتوري دا وړېدلو توان هم نلري ترڅو چي اشتباه واقع نشي) (١) ﴿فَلَا تَنْفَعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا مَّا خَرَّ﴾ (پس مه بوله ته له الله سره بل معبود) خطاب رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دی او مراد ځني امت دی ﴿فَتَكُونُ مِنَ الْمُنْذَرِينَ﴾ (که دي داسي وکړل) پس شې به ته له عذاب ورکړل شويو څخه. ابن عباس رضی الله عنه وايي چي الله پدې وينا سره بل څوک وېړوي وايي چي ته ترټولو خلکو پر ما باندې عزتمن او اکرم يې څو که له ما پرته دبل چا عبادت دي وکړ او مړوبه عذاب درکړم (٢) بيا الله تعالی رسول الله ته دتبليغ رسولو حکم کوي چي ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ او وېړو (له عذاب به ای محمده) هغه خپلوان دتاجی ډېر درته نژدې دي روايت کېږي چي کله دغه آيت نازل شو چي

(١) ابن کثیر ٢/٢٢٠

(٢) زادالمسير ٢/١٣٧

﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ رسول الله صلى الله عليه وسلم ودرېدوا وويې ويل: ای دقریشو ټولې له الله جل جلاله څخه ځان وپېری زه له تاسو څخه هیڅ الهي عذاب نشم دفع کولای ای د عبد مناف زامنو زه له تاسو څخه د الهي عذاب هیڅ دفع نشم کولای، ای د عبد المطلب زوی زه له تاڅخه د الله د عذاب دفع کولای نشم ای (صفیه) د رسول الله تروري زه له تاڅخه هیڅ عذاب دفع کولای نشم ای فاطمې د محمد لوري څخه چې غواړې الله ته سوال وکړه زه له تاڅخه د الله عذاب هیڅ هم نشم گرزولای (١) مفسرین کرام وایې اودا چې رسول الله ته یې دخپلو خپلوانو په وېرولو تر هر چاړو مې امر وکړ ددې لپاره چې څوک هسي گمان ونکړي چې له خپلوانو سره به مهرباني اونرمي کوي کله چې پخپل ځان او خپلو خپلوانو ټینگار وکړي نوبیا به یې خبره گټه وره اووینا به یې پرځای وي ﴿وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ اوبنسکته کړه وزر خپل (نرمي وکړه هغه چاته چې ستا متابعت یې کړې دی له مؤمنانو) ﴿فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴾ پس که نافرمانی وکړي (دوی له تانه) پس ووايه ته (ای محمده دوی ته) بېشکه زه بهزاره یم له هغه (عملونو) چې تاسي یې کوی. ابو حیان وایې څرنگه چې په وېرونه اوانذار باندې طاعت او عصیان مرتب دی نو پرېدوا وروېش داسي راغی چې: څوک ستا متابعت کړي مؤمنان دي وزر ورته بنسکته کړه ورسره تواضع کوه او څوک چې دي حکم نه مني، سرغړوي له هغه اوله اعمالو څخه یې بهزاره شه (٢) ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ﴾ اوتوکل وکړه (په ټولو مهمتو کي) پرېنه نوي، غالب (ذات چې دښمنان دي وڅپي) دېر رحم والا (ذات چې تاوړباندې بریالی کړي) ﴿الَّذِي يَرَبُّكَ بَيْنَ نَقْمٍ﴾ هغه (الله) چې تاویني کله چې پاڅېږې (یوازي له خايه، یاله مجلسه. ابن عباس رضی الله عنه وایې چې معنادا کله چې ته لمانځه ته پاڅېږې) ﴿وَتَقَلُّكَ فِي السَّجْدِ﴾ اوهم (ویني) گرزېدل اوبنډل رااوبنډل ستا (په صف) د ساجدینو (راکعینو او قیام کونکو) کي (٣) معنادا چې الله تاهه یوازي ویني اوهم په ټولې او جماعت کي ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّيِّعُ الْعَلِيمُ﴾ بېشکه دغه (الله) همدی دی ښه اورېدونکی (چې ته څه وایې) ښه علم والا (په هغه چې ته یې پتوي) ﴿هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَا تَزَلُّ الشَّيَاطِينُ﴾ آیا خبر درکړم زه تاسي ته (ای مشرکانو) پر هغو (خلکو) چې کوزېږي شیطانان (ورباندې)؟ دغه ددوی دهغي خبرې تردید دی چې ویل یې بېشکه خبره داده شیطانان ورته قرآن راوړي ﴿تَزَلُّ عَلَىٰ كُلِّ آفَاكٍ أَثِيرٌ﴾ کوزېږي (شیطانان) په هر دېر دروغجن دېر گنهگار (باندې نه په هغه چا چې هغه دعدنان داو لادې سرداردی) ﴿يُلْقُونَ السَّعَ وَآكُثْرُهُمْ كَذِبٌ﴾ چې ږدي (دا شیطانان) غورځېدو پرېستوته (اواکړه ددوی دروغجنان دي په هغه ویناوو کي) (چې کاهنانوته یې راوړي. په حدیث شریف کي راځي چې

(١) أخرجه الشيخان

(٢) لحر ٧، ٤٢

(٣) ددغه دابن جریر طبري غوره ده اوچې بیا ویلي چې مراد ځني د، بیا وپه اصلا بوی کي دده اوبنډل رااوبنډل دی

داهسي حقه وبناده چي شيطان بي غلاکوي اوبيايې د خپل دوست په غوږکي ورڅڅوي د سي لکه:
چرگ (قرقره) نوورسره تريوسل زيات دروغ گڼه کړې (۱) زمخشري وايې چي د ﴿يُنْقُونَ السَّمْعَ﴾ هغه
هغه شيطان مراد دي چي ترپخوا له ویشتلود ستور و به دوی هغه غیبي خبري د پریستو واورېدلې اوسا به
یې خپلوک هغه دودوستانو ته رالېږدولې اوزياتره ددوی به دروغ وپوښکي ووچي کاهنانو ته به یې داسي
څه ويل چي ورېدلي به یې نه ووب الله پاک دهغه گمان چي دوی به ويل محمد شاعري تردید فرمايې
﴿وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْفَأْوَنُ﴾ او (کافران) شاعران متابعت کوي ددوی ناپوهان (بې لاری اونا سمل خلک
بې متابعت کوي) ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ﴾ (آيانه وينې ته چي بېشکه دوی په هري کندي
او هري پندي د (خبرې) کي سرگردانه گرځي) يعني ای اورېدونکي هوښياره ته نه گورې چي دوی څرنگه
په مدح او هجاء کې هره لاره لتوي يوخل دیوڅيز صفت کوي وروسته له هغه چي بدې یې ويبي وي
بياد بوچا عظمت اولوبې بيانوي وروسته له هغه چي سپک یې گڼلې وي. طبري وايې چي داهغه متل دی
چي الله ددوی لپاره بيان کړی چي دوی څرنگه په ناحقه دپوشي بووار غيبت کوي اوبيايې صفت ته
ملاوتري دیوچاپه ناروا صفت کوي اودبل بيا په ناحقه بدې وايې (۲) ﴿وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ﴾
(اوبېشکه دغه (شاعران) هغه څه وايې چي دوی یې نه کوي) يعني ځان ته دهغه شي نسبت کوي چي
هيڅکله یې کړی نه وي ابوحيان وايې چي الله دشاعرانو هغه حال ستايي چي له نبوت څخه بېل دی ځکه
ددوی متابعت بې لاري کسان کوي اوددوی داځوی دی چي دپوشي غيبت اوصفت دواړه کوي اوهغه څه
وايې چي کړی یې نه وي اودغه دنبوت له حاله بالکل مخالف دی ځکه نبوت هغه يوازنی لاره ده چي سم
په لاره خلک یې غوره کوي (۳) وروسته الله جل جلاله استثناء داسي فرمايې: ﴿إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ﴾ مگر (نه دي مذموم) هغه شاعران چي ايمان یې راوړی دی اوکړي یې دي ښه عملونه
﴿وَدَكَّرُوا اللَّهَ كَثِيرًا﴾ اويادوي دوی الله ډېر (يعني شعراو شاعري دالله له ياده نه وي راگرزولي ونه یې
ټول ژوند او خاصيت شعروي) ﴿وَأَنصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا﴾ اوبدل اخلي (له كفاروپه هجوه
بيانولوددوی وروسته له هغه چي ظلم پردوی کړل شوی وی (يعني داسلام دنصرت لپاره اوله حق څخه په
دفاع کولو ترانې ليکي) ﴿وَسَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ (اوژربه پوه شي هغه کسان چي ظلم یې کړی دی) دغه
دهر ظالم په هکله عام وعید دی چي له هيبته یې زړونه چوي يعني ژردی چي هر ظالم اودالله دبلني
اودعوت معاند او سرغړونکی چي پکي بې لاري شاعران هم دي و به پوهېږي ﴿أَيَّ مَقَلَبٍ يَنْقِلُونَ﴾
چي کوم ځای ته به بېرته لاړشي ددوی هستوگنځی به چېرته جوړشي؟ ددوی دورتلوځای عذاب
اواوردی اوخورا بدځای ته به لاړشي.

(۱) رواه البخاري

(۲) الطبري ۷۸/۱۹

(۳) البحر ۴۹/۷

بلاغت:

پدې یتونو کي دبلاغت اوبديع محسنات شته چي داسي يې لنه وو

۱- تاکيد په (ان) او (لام) سره راغلي دي چي فرمايې ﴿وَلَنَزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ځکه چي دلته کلام له هغه مخاطبينو سره دی چي د قرآن کریم په صحت کي شک لري نو په څومؤکداتو سره دکلام تاکيد مناسب وو.

۲- استفهام د توبيخ اوتبکيت لپاره لکه ﴿أَفِعْذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾.

۳- اشتقايي جناس چي فرمايې ﴿يَعْلَمُهُ عُلَمَاؤُا﴾.

۴- مرسل مجاز پدې کلام کي ﴿وَمَا أَهْلُكُنَا مِنْ قَرْبَةٍ﴾ چي مراد اهل قريه ده.

۵- د پاروني اوهڅوني اسلوب لکه داچي ﴿فَلَا نَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ خطاب رسول الله ته دی ځکه چي دهغه اخلاص اوتقوى تر هر چالوره وه.

۶- تصرېحي استعاره پدې کلام کي چي ﴿وَأَنفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ تواضع اونرمي يې د مرغانو له وزره سره تشبيه کړه کله چي دکوزېدلو اراده لري نو يې په مشبه باندې دکېسته کدلونوم دمکنيې استعارې په ترڅ کي کېښېښود ځکه يې تصرېحي استعاره بللای شو.

۷- د مبالغې صيغې لکه ﴿أَفَأَنْتَ أَكْبَرُ﴾ چي فعال اوفعليل له مبالغې څخه دی معنایې زيات دروغجن اوزيات گنهگار دی.

۸- د طباق صنعت لکه د ﴿يَقُولُونَ﴾ او ﴿يَفْعَلُونَ﴾ ترمينځ اوهمداسي د ﴿وَأَنصَرُوا﴾ او ﴿مُطْلَمُوا﴾ ترمينځ دی.

۹- تمثيلي ښکلي استعاره لکه چي پدې کلام کي راځي ﴿فِي كَلِّ وَادٍ يَهيمُونَ﴾ دوی يې چي له سمې لاري گوبڼه شوي او په مدح اوهجاء کي يومخ ايزه لاهوشوي لکه په صحرا کي لالهاند اوسرگردان غوندي تمثيل کوي هغه چي نه پوهېږي په کومه درومي اوله کومه راځي نودغه ښکلي ، باريکه اوحوندوره استعاره ده.

۱۰- اشتقايي جناس لکه داچي ﴿مُنْقَلَبٍ... يَنْقَلِبُونَ﴾.

۱۱- دفواصلو مراعات چي دکلام په جمال اوبنايست کي ستررول لوبوي لکه ﴿يَهيمُونَ... يَنْقَلِبُونَ﴾

يَقُولُونَ... يَفْعَلُونَ
لطيفه:

ويل کسري چي عمر بن عبدالعزیز به چي سهار را پاڅيدو ډېره به يې په موت کي ونبوله اودغه بيت شريف به يې لوست ﴿ اَفَرَبَّيْتُمْ اِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ مَا اَعْنَوْا عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمْتَنُونَ ﴾ بيا به يې وژړل.

تنبیه:

شعر له هغې جملې څخه دی چي ښه يې ښه اوبديې بددي اوداچي الله تعالى شعر غندلی ځکه چي پکي ډېر افراط، تفريط وي کله خوبصفت په غلواوله اندازې تېرېدلو کوي او کله بيا په ذم کي اغراږ او تجاوز کوي آن تردې چي تر ټولو بې زړه (جبان) به تر عنتره له مخي کړي او تر ټولو بخیل به تر حاتم طائي په سخاکي لوړ وگڼي کله به په بې گناه سړي باندي د فست او فجور پېټې بار کړي او کله به بيا فاسق ته د فضيلت پگړۍ ورپه سر کړي يو ځل به يو څوک آسمان ته وڅېژوي او کله چي بيا ورته په غصه شي له ډاگه به يې وولي او کندي ته به يې وغورځوي دغه ډېرو شاعرانو څخه ليدلي شوي پېښي دي مگر خو هغه چي الله تعالى استثنا کړي دي.

شاعر يو ځل په خوږه ژبه اوسحرا مېزه کلام اود بيان په قوت د يوشې صفت اومدح کوي، کله يې بيا غندي هغه څه چي ما پدې باب له خپلو استادانو اورېدلي ډېر باريک اوستاييلي يې دادي چي شاعران د غسلو په باب داسي وايي:

تقول هذا مجاج النحل تمدحه * وان تعب قلت ذاق الزنا بئر

وايې به چي دغه د شاتو دمچۍ ښکلي ناري دي * اوچي عيب يې کوی وايې به، دادغو مېسوقی دی
مدحا و دما و ماجاوزت وصفهما * سحر البيان يرى الظلماء كالنور

په صفت اوبدي کي چي ستاينه يې په سحري بيان له حده ووزي اوتاريکي لکه رڼا داسي بولي لطيفه:

وايې چي فرزدق يووخت د سليمان بن عبدالملك په وړاندي شعروا يو او په شعر کي د پېغلو صفت راغی چي فرزدق وويل. فبتن کانهن مصرعات * وبت أفض اغلاق الختام

هسي ويدې وي لکه چي بې هوښه وي او ما بيا ترلي غوتي خلاصولي. سليمان بن عبدالملك ورته وويل: برت باندي حد لازم شو فرزدق ورته وويل ای امير المؤمنين! الله جل جلاله له ما څخه حد نړولی دی چي فرمايې. ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ وَاَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴾ نويې هغه ته ښه وکړه (١)

دالله تعالى په مرسته دالشعراء دسورت تفسير بشپړ شو

د النمل سورت مکي دی اودرې نوي آیتونه لري.

د سورت په وړاندې:

د النمل سورت له مکي سورتونو څخه یو دی چې د عقیدې له بنسټه لکه توحید، رسالت او بعثت څخه خبرې دغه یو د هغو دریو سورتونو څخه دی چې پرله پسې نازل شوي او په مصحف شریف کې همداسې پرله پسې ایښودل شوي چې هغه: الشعراء، النمل او القصص دی او نژدې د دریو سورتونو تگلاره هم یوه وي چې درېو مېنیو خلکو له کیسو څخه پند او عبرت اخیستل وي.

• پدې سورت کې د قرآن کریم د معجزې چې تر قیامت به تلپاتي وي یادونه شوي او دایې په ډاگه کړي چې دغه کتاب د علیم، حکیم ذات له لوري نازل شوی دی او بیایې په لنډه توګه د انبیاءو وکیسې راوړي او ځینې یې په تفصیل هم بیان کړي دي چې پدې لړ کې په لنډه ډول د موسی علیه السلام کیسه، د صالح علیه السلام او د لوط علیه السلام کیسې راغلي او دا چې دوی ته د خپلو قومونو له لوري څومره عذابونه رسېدلي او بیایې هغوی باندې کله چې له الهي بلنې او دعوت څخه یې غاړه غړولي او د انبیاءو وعلیهم السلام تکذیب یې کړی وو څرنگه عذابونه راغلي دي بیان شوي.

• بیا په تفصیلي ډول د داود علیه السلام او د هغه د زوی سلیمان علیه السلام کیسه راوړي چې الله څومره لوړ نعمتونه ورباندې لوړولي او څرنگه یې ایمان او نبوت یو ځای ورباندې پېرزو کړي وو ورپسې د سلیمان علیه السلام کیسه رااخلي چې د سباله ملکه بلقیس سره یې پېژندګلوي شوي وه.

• په دې کیسه کې د زور ورو او د جاهد او سلطان خاوندانولر له معنې ډک پیغام نغښتی دی چې سلیمان علیه السلام خپله پادشاهي د الهي دعوت او بلنې لپاره وسیله کړه هیڅ ظالم باچا وکافر حکمران یې پرې نښود مګر الله جل جلاله ته یې راوباله همداسې یې له بلقیس سره وکړل ترڅو چې د بتانو عبادت یې پرېښود او له خپلو لښکریانو سره د الله دعوت ته یې غاړه کښېښوده ایمان یې راوړ.

• بیا په سورت کې د الله په وجود او وحدانیت باندې دلائل راځي چې د الله په مخلوق او عجیبه صنعت کې یې لیدلای شو همداسې ځینې هیبت ناکي پېښې او حیرانونکي واقعات چې خلک به یې د قیامت په ورځ ګوري راوړي چې هلته به بیا خلک په دوو ډلو ووېشل کېږي یوه ډله نېکمرغه مؤمنان او بله ډله مرغه کفار چې پر مخي به په اور کې لوېږي.

تسمیه او نومول یې:

ځکه یې د النمل سورت بولي چې دهغې ښځینه مېرې چې خپل تېرته یې د سلیمان ولښکرنو یادونه وکړه او بیایې سلیمان علیه السلام ته عذر وړاندې کړ کیسه پکې ده نو سلیمان علیه السلام دهغې په خبره وپوهېدو موسکې شو او بیایې د الله شکر ادا کړ چې دومره لوی نعمت یې ورباندې کړی او پدې کې د حیوان په علم ستر دلیل او دا چې دغه الهي الهام دی راځي

الله تعالی فرمایي: **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**

﴿١﴾ هُدًى وَنُورٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ رَبًّا لَهُمْ تَعْسَافُهُمْ فَهُمْ بِعَمَلِهِمْ كَالَّذِينَ

لَهُمْ مَوَدَّةٌ مِنَ الْأَنْعَامِ هُمُ الْأَنْعَامُ (٥) وَذَلِكَ لِنُلْقِيَ الْفُرَاتَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ (٦) إِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنِّي مَأْسُتٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ (٧) فَلَمَّا جَاءَهَا نُورٌ أَنْ يُورِكَ مِنَ الْنَارِ (٨) وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٩) يَحْمُسِي إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١٠) وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تُهْرُكًا كَانَهَا جُنَّ وَلَّى مُدِرًّا وَلَرَّ بَعْضُ يَحْمُسِي لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَى الْمَرْسَلُونَ (١١) إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلْ حِسًّا بَعْدَ مَوَدَّةٍ فَلَمْ يَرْجِعْ (١٢) وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخَرِّجْ يَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي نِجَاسٍ إِلَى رِجْعٍ وَقَوْمُهُ إِتْمَمُوا قَوْمًا مُتْصِفِينَ (١٣) فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ (١٤) وَحَمَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَضَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ (١٥) وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ (١٦) وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَتَابِئُهَا النَّاسُ عِلْمًا مَطِيقَ الطَّيْرِ وَأُورِثْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ (١٧) وَخَيْرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ (١٨) حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمَلَةٌ يَتَابِئُهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسْكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (١٩) فَبَسَّرَ صَاحِبُهَا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَتِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الْفَاضِلِينَ (٢٠) النمل: ١ - ١٩

لغتونه:

(بعمهون) حيران، لالهاند هغه چي لا روړکي او مترددوي (فيس) سکروته لمبه (تصطلون) له یخني څخه ځن تودول (بورک) له برکت څخه اخیستل شوی او په مال، ځان کي ودي اونساته دُعاده عرب وايي: بارک الله، بارک فيک، بارک لک، بارک عليك څلور لغات دي (بوزعون) دوزع اصل منع اورا گرزولوته ويل کېږي لکه چي عثمان رضي الله عنه وايي (ان الله ليزع بالسلطان مالا يزع بالقرآن) الله په حکم او پاچهي هغه څه منع کوي کوم چي په قرآن نه منع کېږي (يعني دسوتي په زور هغه څه ترسره کېږي چي په وعظ او پند ممکن نه وي).

تفسير:

﴿طس﴾ له مقطعاتو حروفو او تورو څخه گڼل کېږي چي د قرآن کریم په اعجاز دلالت وکړي او پدې هکله وينا تېره شوي ده (١) ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ﴾ دا آيتونه (نازل شوي پر تاي محمد ه ١) آيتونه د قرآن (معجز بيان اوساطع برهان) ﴿وَكِتَابٍ مُبِينٍ﴾ اوبسکاره بيانونکي کتاب دی (چي څوک پکي سوچ او فکر کوي الله پکي څرگند احکام بيان کړي او خلکو ته يې د هدايت ذريعه گرزولی دی) ﴿هُدًى وَبُشْرَى﴾

(١) ددغي وينا تفصيل او خبر نه د البقره سورت په پيل کي لوستلای شي.

يُتُوبِينَ ﴿۱﴾ دغه (قرآن) سمه صافه لاره بنوونکی دی (تول جهن نه) اوزبری ورکونکی دی مؤمنانوته (په معمنونو) ﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ هغه مؤمنان چي اداکوي لمونخونه (سم له نولو حقو قوسره) اوورکوي زکات دمالونو خپلو (پخپله خوښه) ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾ اودوی په ورځي آخري (چي قيمت دی) همدوی يقين کونکي دي (چي اړومرو به راځي هېڅ شی شک اوشبه پکي نشته دغه اعتراضيه جمله ده اولکه چي داسي وايي همدغه مؤمنان چي نېک عملونه کوي همدوی دآخرت په راتلوي يقين کوي نوگراکي هېچاهم دآخرت په راتلو په سمه توگه يقين نشته مگرددغو کسانو چي ايمان اوصالح اعمال يې يوله بله سره ملگري کړي ځکه دعاقبت څخه وېره دوی دتکاليفو ترسره کولوته اړباسي (۱) ابوحيان وايي څرنگه چي ﴿يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ هغه څه ووچي په مکررو وختونو کي به اداکېدل نوصله يې فعل راوړاوداچي ايمان مستقراو ثابت وي نويې اسميه جمله روره وټاکيدې دضمير په تکرار وفرمايلوچي ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾ اودمبتدا خبريې فعل ځکه راوړچي په تل ترته کېدلودلالت وکړي (۲) کله چي الله تبارک وتعالی د مؤمنانو هغوچي په آخرت يقين اوېورکونکي دي صفات راوړل وړيسيې يې دمنکرانوصفات هغوی چي دآخرت تکذيب کوي هسي بيان کړل چي ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ بېشکه هغه کسان چي ايمان نه راوړي په ورځي آخري (قيامت) ﴿زِنًا لَهُمْ أَعْمَلُوهُمْ﴾ بښايسته کړي دي موبدوی ته (قبيحه) عملونه ددوی (چي دوی نه ښه برېښي) امام رازي وايي چي مقصدله تزئين څخه ددوی په زړونو کي داسي پوهه پيدا کول دي چي همدا عملونه دي چي گټه لري اوخوند تري اخيسنل کېږي اوپدې نه پوهېدل دي چي همدغه (قبيحه) عملونه تاوان لري واقتونه پکې دي (۲) ﴿فَهُمْ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ پس دوی حيران سرگردانه دي ښه اوبدښی سره بېلولای (۳) ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ﴾ داهم هغه کسان دي چي مقرردی دوی ته ډېرېد عذاب (په دنيا کي چي وژل کېږي بنديانېږي اوشرل کېږي) ﴿وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْأَخْسَرُونَ﴾ اودوی په آخرت کي هم دوی زیانکاران دي (چي تل ترته به په اور اوخولنو کي په دوزخ کي وسي) ﴿وَأَنَّكَ لَتَلْقَىٰ الْفُرْقَاتِ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ﴾ اوبېشکه تاته (ای محمده) درېښوول کېږي قرآن له نزده دښه حکمت والا، ښه علم والا ذات بچي الله تعالی دی د خلکو د چارو تدبير کونکی اوپه نېکمرغي او مصلحتونو يې پوهېدونکی دی. زمخشري وايي چي پدې آيت شريف کي تمهيد دی دهغه څه لپاره چي وروسته به يې الله تعالی دکيسو په ترڅ کي بينوي اودالله دعلم دقائق اودحکمت لطائف پکي راځي (۴) ﴿إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا﴾

(۱) التفسير الكبير ۲۳/ ۱۷۸

(۲) لبحر ۷، ۵۳

(۳) التفسير الكبير ۲۴/ ۱۷۹

(۴) الکشاف ۳/ ۲۷۵

(ياد کره ای محمده ۱) هغه وخت چي وويل: موسى خپلي مېرمني ته بېشکه چي ما يو اور وليد (له ليري) مفسرين کرام وايي چي کله موسى عليه السلام له مدين څخه دمصريه لوري لاروي ووتکه توره ديغني شپه وه لاره ځني ورکه شوه او مېرمني يې د ولادت (زچگي) دردونه گالل ﴿مَتَّيْكَرُتَهَا بِحَرٍ﴾ ژريه راوړم (له دې ځايه (اوره) خبر (دلاري چي هلته ورسېږم) ﴿أَزْمَاتِكُمْ بِشَهَابٍ قَبَسٍ﴾ يابه راوړم تاسي تلېمه لگولي (په سردي پلټي يالرگي) ﴿لَمَّا كَرُ تَصَطَّلُوْكَ﴾ دپاره ددې چي تاسي تاوده شي (په هغه اور) ﴿فَلَمَّا جَاءَهَا﴾ پس کله چي راغی (دغه موسى) هغه (اورته) که گوري د عظمت عجيبه منظردی چي په زرغونه ونه کي اور بلېږي اور لا پسي په غرغنده وکېږي او ونه لا پسي زرغونېږي تازه کېږي او چي پاس يې وکتل نو ځلا يې تر آسمانه رسېږي. ابن عباس رضي الله عنه وايي: اورنه ووبلکه ځلا وه چي وړانگي يې بلېدلې (۱) نوموسی عليه السلام په تعجب کي تم شو او ودرېدو چي علوي غږ وشو ﴿تَوَدَّى أَنْ بُورِكَ مَرِي أَنْتَر وَمَرِي حَوَّلَهَا﴾ غږ وکړ شوداسي چي برکتناک کړی شوی دی هغه چي په دغه اور کي دی او هغه چي له دغه اوره چاپېردی (چي پرېستي دي) يعني دطور دغره له لوري داسي غږ وشو چي ته برکتناک يې ای موسى اوستا چاپېر پرېستي برکتناکي دي. ابن عباس رضي الله عنه وايي د ﴿بُورِكَ﴾ معناتقدیس اوسپېڅلتيا ده او ﴿وَمَنْ حَوَّلَهَا﴾ ملائکي او پرېستي دي ابو حيان وايي چي په غږ پيل کولو د موسى عليه السلام لپاره تبشیر (د خوښي زېږي) اوتانیس (الفت نيول) وواودغه بنائېدل چي دغه دمبارکي مراتب وړاندي شي ځکه خوراستره چاره پېښېدونکي وه هغه چي دالله جل جلاله له موسى عليه السلام سره خبري کېدل او هغه په نبوت غوره کول او گمارل وو. (۲) ﴿وَسُبْحَنَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ او پاکي ده الله ته چي پالونکی د عالميانودی (هغه ذات چي له مخلوقاتو څخه هيڅ څېز له ده سره په صفاتو، افعالو او ذات کي مشابه نشته) ﴿يَتُوبُ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ياموسی شان دادی چي زه يم الله ښه غالب، قوي (زورور) ښه حکمت والا (چي هرڅه په حکمت او مصلحت سره کوم) ﴿وَأَتَى عَصَاكَ﴾ او وغورځوه خپله همسايه پخواني کلام باندي عطف دي يعني او غږ وشو چي لکړه دي واچوه ترڅو پخپله خپله معجزه وويني او ورسره روږدی شي ﴿فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ﴾ بس کله چي وليدله (موسی همسا) خپله چي خوځېدله گواکي دغه (همسا) سپين څفستونکی ماردی (چي گرندی خوځېږي) ﴿وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ﴾ نومخ يې وگرزاووپه شاتلونکی او بيرته را ونه گرزېدو (چي وېرېدلی وومجاهدوايې د ﴿وَلَمْ يُعَقِّبْ﴾ معنا (لم يرجع) دی اوقتاده وايي چي معنا داچي بيرته يې ونه کتل او هغه څه چي بشرته پداسي ليدلورسېږي ده ته هم ورسېدل چي خورا هيښونکی، هيبتناک حالت يې وليد چي له همسايې

(۱) الکشاف ۳/۲۷۵

(۲) البحر المحیط ۷/۵۲

مرجور شو ځکه نواله تعالى ورته غږ کړ ﴿يَتُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا بِخَافٍ لَدَى الْمَرْسُولِ﴾ ای موسی مه وهرېږه (ځکه ته زما په حضور کې یې اوڅوک چې زما په وړاندې وي هغه په امن کې وي) بېشکه زه چې یم نه وهرېږي زما په نزد مرسلان (یعنې ته زما پیغمبر یې اوڅوک چې زه د پیغمبري لپاره غوره کړم هغوی له مېرته له هیڅ شي څخه نه وهرېږي. ابن جوزي وايي چې الله ورته تنبيه ورکړه چې کله الله تعالى یوڅوک په نبوت باندې له عذاب په امن کړي نه ښايي چې هغه دې بېاله ماره وهرېږي (۱) ﴿إِلَّا مَنْ طَلَّزَ بَدَلَ مُنْتَابِقًا سُوْرًا﴾ لېکن هغه څوک چې ظلم یې کړی وي (په خپل ځان) بیا بدل راوړي نهکي وروسته له دې دغه استثناء منقطع دی یعنې له مرسلانو پرته چې کله یو څوک بېخپل ځان ظلم وکړي نو هغه وهرېږي مگر نه هغه چې توبه وکاري او بد عمل په نهک عمل باندې بدل کړي ﴿فَأَنبِئْهُمْ عَنَّا زَيْمًا﴾ پس بېشکه زه ښه ښوونکی یم (د گناهونو زما رحمت پراخ او مغفرت مې زیات دی. ابن کثیر وايي چې پدې کې د بشریت لپاره ستر زېږی دی هغه دا چې که یو څوک بد عمل کوي او بیا توبه گارشي الله ته رجوع وکړي الله یې توبه مني لکه چې بل ځای فرمايې ﴿وَلَقَدْ لَعْنَّا لِرَمْلَيْنِ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى﴾ (طه ۸۲) (۲) ﴿وَأَنبِئْ بِذَلِكَ فِي جَبِيكَ فَمَرَجَّ يَمْنَةً مِنْ خَيْرِ سُوْرٍ﴾ او ننې باسه خپل لاس په گروان خپل کی نووبه وزي تک سپين یې له کومه عيبه دغه یوه بله معجزه وه چې الله تعالى په ستر قدرت یې گواهي ورکوله چې لاس به یې د برېښنا په ډول خلېدو ﴿فِي تَجْرِ مَائِي إِنْ فِرْعَوْنَ رَفَعَهُ﴾ (یعنې دغه دوې معجزې چې همسا اولاس دی) په (ضمن د) نهو معجزاتو (ستا کې نو ورشه) فرعون او قوم دده ته ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَتُورِينَ﴾ بېشکه دوی دي یو قوم فاسقان (له طاعته اولاهوشوی په کفر او ضلالت کې) ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا أَنشَأْنَا مَعَهُ﴾ نو کله چې راغلل دوی (فرعونیانو) ته آیتونه (معجزې) زموږ روښانه ﴿قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾ نو وویل دوی چې دغه ښکاره کوډي دي ﴿وَحَمَدُوا بِهَا﴾ او منکران شول دوی پردغو (آیتونو معجزاتو خارق العاده پېښو) ﴿وَأَسْتَفْتَنَّهُمْ أَنفُسَهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ حال دا چې یقین کړی وو پردغو معجزاتو څو نود دوی (چې حق اود الله له جانبې دی کوډي نه دي) ﴿ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ (لېکن انکار ترې وکړ دوی) له جهته د ظلم اوسرکښي. له منلر د حق څخه او تردې به لوړ ظلم چېرته وي؟ چې یو څوک ټینگ باور لري چې دغه د الله له لوري راغلی معجزې دي خوبیا هم له کبره او غروره هغه په کوډو نوموي نو ځکه الله فرمايې ﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ پس وگوره څرنگه وه آخره خاتمه د مفسدانو (چې په دنیا کې غرق شول او په آخرت کې به په اور سوځي. ابن کثیر وايي چې د کلام فحوی داسې ده لکه چې ورته ویل کېږي ای د محمد تکذیب کونکو وهرېږئ! چې تاسوته به هم هغه څه چې دوی ته رسېدلي اړومرو در ورسېږي ځکه

(۱) زاد المسیر ۱۵۲/۲

(۲) مختصر ابن کثیر ۲۲۷/۲

محمد مصطفي صلی الله علیه وسلم تر موسی علیه السلام اشرف واعظم دی اوبرهن بی دمه سی علیه السلام تر برهان زوروردی (۱) ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا﴾ اوخماخه په تحقیق ورکړی وومو د دته اوسلیمان ته (پراخ) علم (اوپوهه د دنیا او دین) دغه په دې مبارک سورت کې دوهمه کسه ده اومعناداچي قسم دی موږ داود اوسلیمان ته د دنیا او آخرت نېکمرغي یوځای ورکړي وی طبری دسی چي مرادله علمه څخه دمرغانو اوڅارویو په ژبه پوهېدل اونورڅه دي چي الله دوی ته وربښودلي وو (۲) ﴿وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ اودواو وویل چي تولي ټاوي (اوصفتونه) الله لره دي هغه چي مشرتیایې راکړي ده موږ ته په ډېروله (هغو) بندگانو خپلوچي مؤمنان دي (یعني دواړو دالله شکر او حمد ووايو: حمداً لله وشکراً لله، په دی چي موږ ته یې نبوت، علم اوتابع کېدل (تسخیر) دانس اوجن راکړی اوپه نورو مؤمنانو یې بهترگزولي یو ﴿وَوَرِّثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ﴾ اومراث واخیست سلیمان (نبوت، علم اوپاچهي) له داود نه (پرته له نورو زامنو یې) کلي وایې چي ددود علیه السلام نولس زامن ووخوددوی له ډلي نبوت، علم اوپاچهي سلیمان علیه السلام ته ورسېده اوکه چېري دمال دولت مېراث وای نوگرده به پکي برابر وو (۳) ﴿وَقَالَ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ عِلْمًا مَّطُوقَ الطَّيْرِ﴾ (نو) سلیمان وویل ای خلکو موږ ته دالتونکو مرغانو خبري ښودل شوي دي (دغه تحدیث بالنعمة بولي چي ویې ویل: ای خلکو موږ ته الله دمرغانو اوڅارویو خبري رابښودلي اوداکرام یې راکړی دی ﴿وَأَوْنَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ اورا کړي یې دي موږ ته له هرڅېڅه (هغه چي انبیاوواو پاچهانو ته ورکاوه شي) ﴿هَذَا مَوْزُ الْفَصْلِ الْثَمِينُ﴾ بېشکه دغه (عطاء) همدغه ښکاره فضیلت دی (چي الله موږ ته رنګارنګ نعمتونه راکړي دي دغه یې دشرکراو حمد په توګه وویل لوړتیا اوکبریایې مقصدنه وه ﴿وَحِثْرَ لِسَانِنَا جُودُهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ﴾ اوجمع کرل شوې دسلیمان لپاره لښکري دده له پېریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو) یعنی دده ګردې لښکري ده ته راغونډي شوې چي دیوسترمارش په توګه پېریان، انسانان اومرغان چي ترټولو دمخه سلیمان علیه السلام په عظمت اوسترهيبت کي وو رهي شول ﴿فَهُمْ يُزْعَوْنَ﴾ نودوی به له رومي کېدلو (پرسلیمان علیه السلام باندي) منع کېدلو. ابن عباس رضی الله عنه وایې په هرټولګي یې یوکتونکی مراقب ګمارلی ووچي رومي په وروستي راوګرزوي ترڅوچي په مسیر اوتګلاره کي ورباندي دمخه نشي لکه چي دنړۍ پاچهان همداسي کوي چي نظم اودسپلین وساتل شي ﴿حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ﴾ آن ترهغه پوري چي راغلل دوی (شام ته) پرکنده دمېربانو ﴿قَالَتْ نَمْلَةٌ يَأْتِيهَا النَّملُ آدْخُلُوا مَسْكِنَكُمْ﴾ نووویل یوې مېرې (چي مشره وه) ای

(۱) ابن کثیر مختصر ۲/۲۷۷

(۲) الطبري ۱۹-۸۷

(۳) القرطبي ۱۳/۱۲۴

مهربانو تنوڙي خپلو هستوگنځيو ته ! دوى ته يې د هونښ رانو خطاب وکړ ځکه ددې غوښتنه داسي وه چې د هونښ رانو څخه کېدلای شي ﴿ لَا يَحْطِئَنَّكُمْ سُلَيْمَنُ وَجُودُهُ وَهُوَ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ چې مات او چېت پيټ مونږې هرومرو سليمان او دده لښکري حال دا چې دوى به نه وي خبر (په دې پيښه کې ددې لوستنې دوى بې برخې و وېرول او بيا يې عذرو وایو ځکه هغه پوهېدله چې سليمان عليه السلام مهربان پيغمبر دی نصدا داسي نکوي ؛ نو سليمان عليه السلام ددې وينا واورېدله او ورباندې پوه شوو يې خنډل ﴿ فَتَسَّرَ مَلِئَكًا مِنْ قَوْلِهَا ﴾ نو تبسم وکړ (سليمان) په دغه حال کې چې خداکونکى وو (ځکه چې مېرې دده رد لښکرو صفت ثنا وويله چې) ﴿ وَهُوَ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ نو دغه دده تقوى اوله حيواناتو سره ترحم څرگنداوو ، بيا يې وويل ﴿ وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَتِي ﴾ او وويل سليمان اى زه به الهام وکړه ماته دا چې شکر وکړم دنعمت ستاهغه چې انعام دي کړى پر ما او پر مور او پلار زما ﴿ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ ﴾ او بل دا چې زه ښک عمل کوم چې ته يې خوښوې (يعني الهي ماته ستاد خوښي د عمل کولو توفيق راکړه چې تاته مي نژدې کاندې) ﴿ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴾ او که کړه ما پخپل رحمت سره په هغو خپلو صالحو بندگانو کې (يعني ماجنت ته چې درحمت ځای دی له خپلو ښکونکو بندگانو سره دتنه کړه.

بلاغته

پدې آيتونو کې چې دبدیع اوبيان کومي ښکلاوي دي لنډيز يې دادى.

۱- نژدې ته دليري اشاره کول لکه ﴿ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ ﴾ لپاره ددې چې دفضل او شرف ليري مرتبه يې څرگنده کړي

۲- تنکیر دتفخيم او تعظيم لپاره لکه ﴿ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴾ يعني دستر شان اولور قدر خاوند کتاب

دى

۳- مصدر داسم فاعل پر ځای راوړل چې مبالغه افاده کړي لکه ﴿ هُدًى وَبُشْرًى ﴾ چې په اصل کې (هاديا و مبشرا) دى.

۴- دضمير مکرر راوړل چې حصر او ځانگړتيا (اختصاص) وښيي لکه دا چې ﴿ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُنْفُونَ ﴾ بل دا چې ﴿ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخِرُونَ ﴾ او ددې دوو جملو تر مينځ ډېره ښايسته مقابله هم راغلي ده.

۵- تاکيد په (ان) او (لام) سره لکه ﴿ وَإِنَّكَ لَللْقُرْآنِ شَكِيكٌ مُّذْمُومٌ ﴾ ځکه چې دقرآن کریم دسموالي په هکله تشککين موجود وو.

۶- ايجازبالحذف لکه چي فرمايې ﴿وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ﴾ دلته يې هغه جمله حذف کړې چې (فالقها) ده اودغه دجملې دسياق په دلالت کولو معلومېږي.

۷- دطباق صنعت چي د ﴿حَسْبَا بَعْدَ سُورٍ﴾ او ﴿وَلَنْ مُدِيرًا وَلَوْ بَعُثْتُ﴾ ترمينځ راغلی دی

۸- استعاره چي الله فرمايې: ﴿مَابَيْنَنَا وَبَيْنَكَ﴾ دابصار لفظ يې دڅرگندوالي اوبيان لپاره راوړی ځکه چي په دواړو سترگوانسان د شيانو ليدل کتل کوي

۹- مرسله مجمله تشبيه لکه ﴿كَأَنَّهُمَا جَاءُ﴾ دلته يې د تشبيه توري ادات ذکر کړی او وجه د شبيه يې حذف کړي نو مجمله مرسله تشبيه ده.

۱۰- حسن الاعتذار پدې وينا کي چي ﴿وَمُرَّ لَا يَشْعُرُونَ﴾ دی.

لطيفه:

ځيني علماء کرام اودغه آيت شريف چي فرمايې ﴿قَالَتْ نَمْلَةٌ يَأْتِيهَا النَّملُ ادْخُلُوا مَسَكِنَكُمْ﴾ دقرآن کریم له عجائباتو گنلې هغه داسي چي هغې د(يا) په لفظ نداء وکړه په (ايها) يې تشبيه وښوده او په ﴿النَّمْلُ﴾ يې تعيين وکړه ﴿ادْخُلُوا﴾ يې حکم صادر کړه په ﴿مَسَكِنَكُمْ﴾ يې هستوگن خايونه ورپه گوته کړل په ﴿لَا يَحِيطَنَّكُمْ﴾ يې ووهول ﴿سَلِيمَنُ﴾ يې په تخصيص ياد کړ ﴿رَحُودُ﴾ يې په تعميم ادا کړه ﴿وَمُرَّ لَا يَشْعُرُونَ﴾ يې عذرو پراندي کړ. سبحان الله څومره پوهه اود ذکاوت خاوند مېږي وو؟

...

الله تعالی فرمايې:

﴿وَتَقَعَّدَ الظَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهَـذْهَدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْفَـكَّـيِّينَ ۝ (۱۰) لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ۝ (۱۱) فَكَتَّ غَيْرَ بَمِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِمَ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَارٍ ۝ (۱۲) إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ۝ (۱۳) وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّيْطٰنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ۝ (۱۴) أَأَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۝ (۱۵) اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۝ (۱۶) قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَذٰبِيْنَ ۝ (۱۷) أَذْهَبَ يَكْتُمِيْ هٰذَا فَلَقَهُ إِلٰهِيْهِمْ ثُمَّ نَزَلَ عَنْهُمْ فَأَنْظَرَهُمَا يَرْجِعُونَ ۝ (۱۸) قَالَتْ يَأْتِيَهَا الْمَلٰٓئِكَةُ إِلَيْهِ الَّتِي إِلَيْكَ كِتٰبٌ كَرِيْمٌ ۝ (۱۹) إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ (۲۰) أَلَا تَعْلَمُونَ عَلَى وَأَنُذِرُ مُسْلِمِيْنَ ۝ (۲۱) قَالَتْ يَأْتِيَهَا الْمَلٰٓئِكَةُ أَفْتُونِيْ فِيْ أَمْرِيْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُوْا ۝ (۲۲) قَالُوا نَحْنُ أَوْلٰوُ قُوَّةٍ وَأُولُوْا بَأْسٍ شَدِيْدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِيْ مَاذَا تَأْمُرِيْنَ ۝ (۲۳) قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوْكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ

فِيهَا أُولَئِكَ بِقَعْلُوكَ ۖ ﴿٣٦﴾ فَلَوْ مَرِيسَةٌ لَّيْنِهِمْ يَهْدِيهِمْ قَنَاطِرُ ۖ يَمْ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ۖ ﴿٣٧﴾ فَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ قَالَ
 أَنِيدُوْنِي بِمَا لِي فَأَمَّا إِتْنِي أَقْهَ خَيْرٌ مِّنَّا مَانِكُمْ ۚ قَالَ أَنْتُمْ بَعْدَكُمُ ۚ فَرَحُونَ ۖ ﴿٣٨﴾ أَرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَمَّا بُدِئَهُمُ بِحُجُورِ ۚ لَا قَوْلَ لَهُمْ
 يَٰ وَيْلَحْزَمُهُمْ فِيهَا أُولَئِكَ وَهُمْ صَنِيعُونَ ۖ ﴿٣٩﴾ قَالَ بَنَاتِنَا أَلَمَلْنَا إِلَيْكُمْ بِأَنبِيٍّ يَرْضَاهَا قَدْ أَلْ بَاتُونَ مُسْلِمِينَ ۖ ﴿٤٠﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنْ
 نَّارٍ أَنَا مَآئِكَ يَوْمَ ۖ قَدْ أَلْ تَقَوْمَ مِنْ مَّقَامِكَ وَلَوْ عَلَيْهِ لَقَرَىٰ أَمِينٌ ۖ ﴿٤١﴾ قَالَ أَلَيْسَ عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا مَآئِكَ يَوْمَ ۖ قَدْ أَلْ أَن
 بَرَزْتُ إِلَيْكَ طَرَفُكَ فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُ ۚ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِي ۖ يَقُولُونَ ۚ أَشْكُرَ أَمْ أَكْفُرُ ۚ وَمَنْ شَكَرَ فَلَا يَشْكُرُ لِي ۖ قِيسِي ۖ
 وَمَنْ كَفَرَ ۖ فَإِنَّ رَيْفَ حَقِّكَ كَرِيمٌ ۖ ﴿٤٢﴾ قَالَ تَكْفُرُوا لَهَا عَرَشَهَا نَظَرُ ۚ أَنْتَدِي ۚ أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ۖ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ
 أَمَّا كَذَّابَةٌ تَكُنُ ۚ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ۖ ﴿٤٤﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَقْبِضُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ
 كَافِرِينَ ۖ ﴿٤٥﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۚ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً ۚ وَكَشَعَتْ عَن سَاقِهَا قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيرَ ۚ قَالَتْ
 رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ۚ وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ ﴿٤٦﴾ ﴿النمل: ٢٠ - ٤٦﴾

مناسبت او تراو:

لاتراوسه پوري آيتونه د سليمان او داؤد عليهما السلام څخه غږېږي هغه چي الله پاچهي او نبوت
 دواړه ورباندي لورولي ووانسانان او پېريانان يې ورته اېل او تابع گرزولي وود مرغانو په ژبه يې پوهولي
 وواودلته بيا آيتونه له بلقيس سره چي د سبا ملکه وه دهغه عليه السلام کيسه راآخلي او هغه عجبتبات
 (١) چي ددې کيسې په اوږدو کي پېښ شوي ذکر کوي

لغتونه:

(نمل) هغه چي ورک شوی وي دهغه لتول (الخبه) پټ شی (صاغرون) ذليل سپک سپانده (عبرت) هغه
 سرکښ اوزورور (دېو) د پېريانو او انسانانو، پليت ناولی، دوکه باز (الصرح) مانی، قصر اوهره لوره
 بنا (صرح) گنلای شي لکه چي د فرعون په هکله راځي ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَنْهَكُنْ أَبْنِي لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْتَلُغُ
 الْأَسْبَاطَ﴾ (غافر ٣٢) (نمود) بنوی اوله دې څخه امر دهم دی هغه زنی، زلمی چي ږېره يې نه وي راغلي
 او هغه ونه چي بني نه لري ورته ويل کېږي (شجرة مردآء) (قوارير) (قارورة) جمع او بنيسې ته وايي.

تفسير:

﴿وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهَدْيَ﴾ اولتونه يې وکړه د مرغانو (هددېي ونه مونده)
 نووې ويل څه مانع دی مالره چي زه هډه نه وينم (دلته؟ مفسرين کرام وايي چي مرغان به په سفر کي
 ورسره ملگري تلل او پخپلو وزرونو به يې په سليمان عليه السلام باندې سيوري کاوونو کله چي سليمان
 عليه السلام د پېريانو له ښار څخه روان شو په يوه ښاره ځمکه کي ښکته شول ښکريان تېري شول

(١) يوه عجيبه داچي پاچهان عادته نارينه وو څخه ټاکل کېږي ښځي له پاچهي سره نه ښايي اوددې وينا تائيد په حديث
 شريف کي هم راځي چي (لن يفلح القوم ولو امرهم امرأة) اودغه د فطرت منطق دی.

اوداوبوغو بنسټه يې وکړه او هډه به دوی ته اوبه وربښودلې او کله چې به يې ورته وښودلې چې دلته اوبه شته نو به دېوانو، پېريانو هغه ځی وکيندل او څېړی کړيا به چينې راوبېدلې نو په دغه ورځ يې هډه ولټاوو غیر حاضر وو بيا يې وويل چې زه يې نه وينم؟ ﴿أَمْ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ بلکه دی (هغه) له غیر حاضرانو؛ ام دلته منقطعه دی اود (بل) په معنار ځي يعني هغه زمابې اجازې تللی دی ﴿لَا عَذَابَ عَظِيمًا﴾ او لا اذبحنه او لیاتیقی سلطان مبین ﴿خامخا عذاب به ورکړم زه هرومروده ته سخت عذاب (بندي به يې کړم، يابه بنکي او وزرور و شکوم) يابه يې ذبح کړم او يابه خامخا دی ماته راوړې (ددې غائب کېدلو) بنکاره دليل (چې دده عذرو نيسي) ﴿فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ﴾ پس خنډ وکړ (هډه) لږ زمانه (زرراغی سليمان ته) ﴿فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ﴾ پس وويل (هډه سليمان ته) احاطه وکړه ما په هغه څه (پوره پرې خبر شوی يم) چې تا احاطه نه ده کړي (پرې خبر نه يې) په هغه ﴿وَحَشَنُكَ مِنْ مَسَاءٍ﴾ (اورا غلی يم زه تاته له سبا څخه په يقيني خبره سره) يعني زه تاته ديمن له سبا بنار څخه يو مهم ستر اور بنسټونی خبر درکوم چې ﴿إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ﴾ : بېشکه چې ما وموندله يوه ښځه چې پاچهي يې کوله پردغه (اهل دسبا او هغوی ددې د حکمونو منلو ته غاړه ايښي وه) ﴿وَأُوتِيتُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ او ورکړل شوی وو دغي ښځي ته له هر څېز څخه (هغه چې پاچهانوته له مال، دولت، وسلې او اسبابو لښکرو وړکولی شي) ﴿وَمَا عَرْشُ عَظِيمٍ﴾ او ددې دېر لوی تخت دی (چې په ملغلرو او يا قوتو پوښلی دی؛ قتاده وايي: چې عرش يې د سرو زرو وو او پښې يې د ملغلرو چې په لؤلؤ ښايسته کړی شوی وي طبري وايي چې: دلته يې عظيم و ستايه مقصدي يې دهغه قدر او اهميت دی يعني خورا قدر من او با اهمينه تخت دی هسي نه چې پراخ او پلن دی ځکه نو ابن عباس (رضی الله عنه) وايي چې د ﴿عَرْشُ عَظِيمٍ﴾ معنادا چې ښايسته روغ او قهمتي جوړ دی چې عرش يې د سرو زرو او پښې يې د جواهر و او لؤلؤ وي (١) بيا يې تردې ستري چاري ته اشاره وکړه ويې ويل: ﴿وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّيْءِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ومي موندله دغه ښځه او ددې قوم چې لمر ته به يې سجدي کولې يې له الله (دوی مجوسيان وو دواحد الاخدات عبادت يې پرې ايښی وو) ﴿وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ﴾ او ښايسته کړي دي دوی ته شيطان عملونه ددوی (چې پرته له الله لمر ته سجدي لگوي) ﴿فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ پس منع کړي دي (شيطان) دوی له سمې صافي لاري څخه (د حق اوصواب) ﴿فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ﴾ پس دوی نه مومي سمه صافه لار (ځکه چې شيطان ښويولي دي الله ته لاره نشي موندلای) وروسته بيا هډه په

محب سره وویل: ﴿لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ﴾ (چی دوی نه کوی سجده نه هغه چی راسی) (بنکاره کوی پت خیزونه په آسمانونو کي اویه ځمکه کي) یعنی یادوی لمر ته سجده کوی د هغه ذات چی عظیم خالق الله تعالی دی اویت خیزونه بنکسې اویورتني ورته معلوم دی هغه نه سجده نه کوی؟ ﴿وَيَقُولُ مَا تَحْفَظُونَ وَمَا تَقُولُونَ﴾ او هغه (الله) چی ور معلوم دی هر هغه څیز چی پتړی یی تاسی (په زړونو خپلو کي) او هر هغه څیز چی بنکاروی یی تاسی (په ژبو خپلو) ﴿إِلَّا لِلَّهِ الْعَرْشُ الْعَظِيمُ﴾ الله (هغه ذات دی) چی نشته هېڅ لائق د عبادت مگریوازی هم دی دی خاوند دی د عرش د پرلوی (یعنی هغه ذات چی په عظمت او جلال کي مفرد او د ستر عرش خاوند دی د عبادت وړ دی چی ورته سجده وکړی شي او عرش یی ځکه په ځانگړي توگه یاد کړی هغه لمر و مخلوقاتو ستر دی تردې ځایه پوري د هغه خبرې پای ته ورسېدې ﴿قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ نو وویل (سلیمان) ژبه وگور و آیات رښتیا ویلي دي (ای هده ده!) او که ته یی له دروغ و ښکرو! ابن الجوزي وایي چی پدې سبب یی په خبره شکمن شو چی هغه نه گنله د بل جدي هم پاچهي وې بیایې مکتوب ولیکه او پخپل مهربی تاپه کړو هده ته یی ورکړ او ورته ویل یی ﴿أَذْهَبَ بِكَتَبِي مَكَا قَاتِلَهُ إِلَيْهِمْ﴾ یوسه ته (ای هده ده زما د لیک او وغورځوه هغه دوی (ملکې اولښکرو) ته ﴿ثُمَّ تَوَلَّىٰ عَنْهُمْ﴾ بیا (پت ژدې ودرېږه) له دوی څخه مخ جار باسه ﴿فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ﴾ پس وگوره (له ورايه) چی په څه خواب دوی رجوع کوي؟ مفسرین کرام وایي چی هده کتاب واخیست او بلقیس او قوم ته یی ور وړ په سربې تا وراتاوشو او بیایې مکتوب دهغې په څنگ کي وغورځاوو ﴿قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنَّ إِلَهُيَ إِنَّهُ كَتَبَ كَرِيمٌ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ وویل: (بلقیس) چی ای اشرافو بېشکه زه چی یم ر غورځول شوی دی ماته یو مکتوب (لیک) عزتناک بېشکه دغه (لیک) د سلیمان (له لوري راغلی) دی او بېشکه (مضمون ددې لیک دادی چی پیلېږي) په نامه دالله چی خورامهربان د بررحم (والدی) یعنی قوم ته یی وویل: چی ماته یو عزتمن لیک د سلیمان له لوري راغلی او چی هغه یی پرانست پکي داسي وو چی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ او دغه یوله شرافته ډکه پیلامه وه چی الله ته یی درېوېست اعلان کاو او دالله توحید او د هغه امر منلو ته یی بلنه ورکوله ﴿أَلَا تَعْلَمُونَ عَلَّ وَأَتَوْا مُسْلِمِينَ﴾ (مقصود می دادی) چی لویی (او کبر) محوئ پرما اوراخي تاسي ماته مسلمانان غاړه ایښودونکي (الله ته) یعنی پرما باندې لویی مکوئ لکه چی پ جهان یی کوي ماته طائعین راشئ دغه د سفیان وینا

د هغه څه دي چی زما په ذهن کي د آیت شریف د معنایه هکله رځي او ښایي چی د قرآني نص د پوهېدلو روح ته هم ورتړدې یی ځکه چی ځای، ځای د تعجب او انکار دی یوازي اخبار او تحدیث مقصد نه دی هغه چی مفسرین کرام وایي چی (لا) زانده ده و بعدا چی دوی د الله لوري ته سجدې کولو ته لاره نه مومي اویا داجي معنایې داچی ای خلکو سجده وکړئ الله نه اویانور غیر ظاهر دي. والله اعلم (صابوني).

او عبدالله بن عباس رضی الله عنهما وایې چې معناداده موحدین راشی ﴿قَالَتْ يَأْأَيُّ الْمَلِكُ أَقْوَمُ وَ أَمْرِي﴾ وویل (بلقیس) چې ای اشرافوماته مشوره راکړې په دغه کارزماکي ﴿مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرَ مَنْ تَشْهَدُونَ﴾ زه فیصله کونکي نه یم دکوم کارترخوچي حاضرشی تاسي ماته (مشوره راکړې ۱) ﴿قَالُوا نَحْنُ أَوْلَا قُوَّةً وَأَوْلُوا بِأُمِّ شَدِيدٍ﴾ وویل: دغو (اشرافو) چې موږ خاوندان دزور یواو خاوندان یو د سخت جنگي ﴿وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْطَرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ﴾ او امر (حکم اختیار) تاته دی پس وگوره (ای ملکې) چې دڅه شي حکم کوي ته (چې موږ یې و منو) ددوی دغه خبره پدې دلالت کوي چې خورایې تابع وو. قرطبي وایې چې هغې له حسن ادب څخه کارواخیست اوله خپله قومه سره یې مشوره گډه کړه چې په هره چاره کي ددوی خبرې ته غوږ نیسي نو قوم هم داسي چلند ورسره وکړ چې ددې سترگي یخې اوزړه یې داده شي چې ستا قوم اولنېکر خودزور اوسخت جنگ ازمویل شوی دی خو بیا هم ټولي چاري تاته سپارل شوي اودغه له گردو څخه ښه مرکه وه (۱) حسن بصري رحمه الله وایې چې دوی خپلي چاري هغې پنډې ښخي ته چې غولانځي یې خوځېدلې وسپارلې اوچي کله یې خپله ویناورته وکړه نو هغه تردوی په رایه او پوهه کي خوراغښتلي وه ﴿قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا﴾ نو وویل: (بلقیس چې په جنگ کي خیرنشته) بېشکه پاچهان هرکله چې ننوزي په کوم کلي (ښار) (په زور او قهر) دوی هغه ښار خرابوي ﴿وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً﴾ او گرزوي معزز مشران ددې ښار ذلیل (بنديان وژلي او شرلي) ﴿وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾ او همداسي دوی کوي (نود مسالمت اوسولي لاره یې غوره کړه ویې ویل: ﴿فَلَوْ أَنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاطِرَةٌ يُمِ بِرَجْعِ الْمُرْسَلُونَ﴾ او بېشکه زه دوی ته لېږونکي یم (قاصد) سره له (ستره) سوغاته پس بیا زه کتونکي یم چې په څه حال بیرته راځي دغه لېږل شوی؟ (چې آیا پېشکشي مني او که یې بیرته ردوي. قتاده وایې: په کفر او اسلام کي څومره هوښیاره وه هغې ته معلومه وه چې هدیه د خلکو د زړونو په اهل کولو کي څومره اغېزمنه وي ابن عباس رضی الله عنه وایې چې دې خپل قوم ته وویل: که یې هدیه واخیستله نو پاچادی دنیا غواړي ورسره وجنگېږي او که یې هدیه نه غوښتله نو بیانيې او پیغمبردی رښتونی دی دهغه متابعت وکړي (۲) ﴿فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ أُنِيدُونَ بِسَالٍ﴾ پس کله چې راغی قاصد (بلقیس) سلیمان ته نو وویل (سلیمان په ناخوښي) آیا مددگاري (مرسته) کوی تاسي له ماسره په مال (چې تاسو په خپل کفر او شرک کي پرېږدم ۱؟) ﴿فَمَا آتَيْنَاهُ اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَيْنَاكُمْ﴾ پس هغه خیز چې راکړی دی ماته الله (له نبوت، علم او سلطنت) دېر غوره دی له هغه څه نه چې الله تاسي ته درکړی دی (د ژوندانه له زېنت او ښکلا څخه ماته ستاسو د سوغات هیڅ اړتیا نشته) ﴿بَلْ أَنْتُمْ يَهْدِيكُمْ لِقُرُونٍ﴾ بلکه تاسي په دې خپله هدیه (پېشکشي) خوشحالېږي (ځکه تاسو هغه څوک یاست چې د دنیا په مال

(۱) القرطبي ۱۳/۱۹۴

(۲) مختصر ابن کثیر ۲/۲۷۱

دولت دهرېدلو وباری اوبیایې دپلاوي مشرته وویل: ﴿ اَرْحِمِ الْيَتِيمَ فَلْيَتَّيْنَهُمْ يُجْزُوا لَا قَوْلَ لَمُمْ بِهَا ﴾ (ای فاصده) بیرته ورشه دوی ته (سره له خپله سوغاته) قسم دی ورته شوموږ دوی سره له (داسې زورورو) لښکرو چې نه وي هیڅ طاقت دمقابلې دوی ته له هغولښکروسره ﴿ وَلْيُخْرِجَهُمْ مِّنْهَا اُولَئِكَ وَمِمَّ مَصْرُوعًا ﴾ (خامخا) (که دوی رانشي) و به باسودوی له دغه (ښاراوپاچهي نه) په داسې حال کي چې بې عزته او خواره وي ابن عباس رضي الله عنه وايي کله چې دبلقيس اېلچي (قاصد) دسليمان عليه السلام څخه بیرته هغې ته ورستون شواوهغې ته يې بشپړ حال ووايونودې وویل پوه شوم چې دغه پاچانه دی اوموږېې دمقابلې توان نلرو اوسليمان عليه السلام ته يې پيغام واستاووچې زه سره له خپلو قومي مشرانو درځم چې وگورم چې ته څوک او کوم دين ته بلنه راکوي؟ اوبياپه دوولس زره قوماندانانو کي بوځای دغه لورته ور روانه شوه (١) ﴿ قَالَ يَتَأْتِيَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِي بِرَبِّهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُوْنِ مُسْلِمِينَ ﴾ (سليمان) ای (زماددربار) اشرافوکوم يوله تاسي به ماته راوړي تخت ددې (بلقيسې) پخواله هغه چې راځي دوی ماته (رارسېږي) مسلمانان غاړه ايښودونکي (الله ته)؟ بيضاوي وايي چې مقصديې داوهغې ته ځيني هغه عجائبات وروښيي چې الله جل جلاله هغه عليه السلام ورباندي ځانگړی کړی ووترڅودده دنبوت په رښتنولي دلالت وکړي اودهغې پوهه وازمويي چې کله يې تخت ورته سره له څه بدلونه وښيي چې آيا هغه يې پېژني او که نه؟ (٢) ﴿ قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ اَنَا اَمَّا لِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَّقَامِكَ ﴾ (وویل یوزورور سخت قوي له قومه دپېريانوچې زه به تاته راوړم داتخت پخواله هغه چې ته له دې خپله ځايه پاڅېږي) (چې هغه دحکم وخت اومجلس وو چې له سهاره به بياترماسپښين پوري هره ورځ دائرېدومقصديې داووچې زه به يې په نيمه ورځ کي درته راوړسوم ﴿ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيْ اَمِيْنٌ ﴾ (اوبېشکه زه پردهغه راوړلوددې تخت خامخاقوي (زورور) امانتگريم) (چې په جواهراتواوزبوراتو کي به يې خيانت نه کوم) ﴿ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ اَنَا اَمَّا لِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ (وویل: هغه سړي چې دده له کتابه يوعلم وو) (اسم اعظم يې زده وو) زه به راوړم داتخت پخواله هغه چې بيا راگرزي تاته سترگه ستا) (چې يوڅه ته گوري) مفسرين کرام وايي: چې دغه سړی (آصف بن برخيا) دصديقينوله دلي او اسم اعظم ورته معلوم ووهغه چې چاته معلوم وي او ورباندي دعواکړي دعايې منل کېږي همدی ووچې دبلقيس شاهي تخت يې راحاضرکړ اودسترگوپه رڼ کي يې دراوړلوتابيا وکړه ﴿ فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي ﴾ (نو کله چې سليمان دغه (تخت) قرارپروت په خپل نزد وليدو نوويې ويل دغه (ژرراوړل دتخت) له فضله (احسانه) دربزمادی (پرماباندي) ﴿ لِيَبْلُوَنِيْ اَمْ اَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ ﴾ (دپاره ددې چې ماوازمويي آيازه شکرکوم (پرنعمتونودده) يا ناشکري (کفران) کوم؟ (دنعمتويې) ﴿ وَمَنْ شَكَرَ فَاَزِدْنَا

(١) حاشيه شيخ زاده على البيضاوي ٤٩٣/٣

(٢) البيضاوي ٨٣/٢

کښروايې چې د سليمان عليه السلام مقصد پدې کي چي داهسي سترقص وبنگله يې له سبني څخه پداسي غوره توگه جوړوله داووترخوبلقيس ته دخپل زور و سلطن عظمت ور ونيې اوکله چي هغه دغه جلال او الهي ورکړه اوتکمن وليدواودده حالت يې وکوت سمدلاسه يې دالله حکم ته غاړه کښېنوده اوپدې پوه شوه چي دغه بشکه عزمن پيغمر اوستريچادي نويې پر الله تبارک وتعالی ايمان راوړ(١) په اسلام مشرفه شوه.

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي دبديع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې په لاندې ډول دی:

- ١- دتعجب اسلوب لکه ﴿ مَا لَكَ لَا أَرَى الْقُدَّهَ ﴾ ؟
- ٢- مکررتاکيد لکه داچي ﴿ لَا عَذِيبَهُ... أَوْ لَا أَذَمَّه... أَوْ لِبَاسِي ﴾ د امر دتینگ والي لپاره
- ٣- دسلب طباق لکه ﴿ أَحَطُّ بِمَا لَمْ تُحِط بِهِ ﴾ او ﴿ أَهْنَدَى... لَا يَهْتَدُونَ ﴾ .
- ٤- باريک دجناس صنعت چي فرمايې ﴿ وَحِشْتُكَ مِنْ سَيِّئٍ بَلَّغٍ بَيْنَ ﴾ اودې ته ناقص جناس ويل کيږي ځکه چي ځيني توري يې بدل دي(٢).
- ٥- لفظي طباق لکه: ﴿ تَخْفُونَ... تَقْلِبُونَ ﴾ او همداسي ﴿ أَشْكُرُكُمْ أَكْفَرُكُمْ ﴾ .
- ٦- معنوي طباق لکه ﴿ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴾ دبيان علماء وايې چي دغه طباق تر لفظي ډېر ابلغ او غوره دی ځکه چي له فعل څخه اسم ته عدول پکي راغلی چي ثبات افاده کړي که چېرې يې ويلي وای چي (أصدت أم كذبت) نو دغه معنابه يې نه وه ادا کړي ځکه چي هغه کله ناکله پدې خبره کي دروغ وايې خوبيا په نورو کي دروغ نه وايې اوچي داسي يې وويل: ﴿ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴾ نه ١٠ اکلام هسي افاده کوي چي که چېرې ددروغ جنوله ډلي څخه وي نوبيا اورو دروغجن دی اعتبار ورباندې نشي کېدای.

- ٧- اشراقي جناس لکه ﴿ تَقُومُ مِنْ مَقَامِكَ ﴾ او همدارنگه ﴿ وَأَسَلْتُ مَعَ مُلَيِّنٍ ﴾ .
- ٨- دتشبيه صنعت لکه ﴿ كَأَنَّهُمْ هُورٌ ﴾ يعني لکه چي همدازماتخت دی په شکل اووصف کي هماغسي دی اودې ته مرسله مجمله تشبيه وايې.

- ٩- بديعه استعاره چي پدې کلام کي راځي: ﴿ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ دغه دتخت گړندي رارسول يې دسترگوله رپ سره مشابه کړل اودغه په چسپاندي اوتلواره کي خورابنه تشبيه ده اوددې مثال لکه

(١) مختصر ٢/ ٢٧٤

(٢) دکشاف مؤلف ويې چي داپدې شرط دکلام له ښکلاوونکي کي بي تکلفه وي اوهغه څوک يې چي ١٠ کلام په جوهر پوهي استعمال کړي اوپه آيت کي په خورابنکلي ډول لفظ او معنی راغلي دي آينه گوري که چېرې د(نبأ) پرځای (خبر) راغلی وای معنابه سمه وه لکن هغه اهميت چي په (نبأ) کي شته هغه به نه ووراغلی چي هغه له حاله سره موافق ودمتصديکي دی .

﴿وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ ﴿دی (الحل ۷۷) نودزبنسته زیات گمندیستوب لپاره بی دسترگورپ (سترگی رارول) استعاره کرل (۱)﴾.

۱۰- د فواصلو موافقت چي په د پروایتونو کي تر سترگو کپړي اودغه په اغېزکي خوراوتلی رول لري

لکه ﴿أَمْ كَانَ مِنَ الْمَكَايِكَ وَجِثْلِكَ مِنْ مَسِيٍّ يَنْبُو يَفِينِ... أَوْ لِيَأْتِيَنِي يَسْلُطَنُ ثُبِينِ﴾ اوداسي نور لطيفه:

ځيني علماوودالله جل جلاله له دې ويناڅخه چي ﴿وَتَقَعَّدَ الطَّيْرَ﴾ دی دارا ایستلي چي په پاچا باندې لازم دی چي دخپل رعیت پوښتنه، گرو پېرته، لتونه وکړي همداسي باید ملگری دملگرو حل احوال واخلي.

۱- الله تعالى فرمایي:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ نَمُودَ أَهْلِهِمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ﴾ ﴿۱۵﴾ قَالَ يَتَقَوَّمُ لِي

سَتَعْمَلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قُلُوبَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَفْهِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ﴿۱۶﴾ قَالُوا أَطِيعُوا إِلَهُكُمْ وَمَنْ مَعَكُمْ قَالَ

طَاعُواكُمْ عِدَّ اللَّهِ ذِي الْقُوَّةِ أَتَنْتَوْنُ﴾ ﴿۱۷﴾ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ بَسْعَةٌ رَهَطٌ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ

﴿۱۸﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ﴾ ﴿۱۹﴾

وَمَكْرُؤًا مَكْرًا وَمَكْرُؤًا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ ﴿۲۰﴾ فَأَنْظِرْ كَيْفَ كَانَتْ عَاقِبَةُ مُكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ

وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ﴿۲۱﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿۲۲﴾ وَأَحْبَبْنَا

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَنْقُوتُ﴾ ﴿۲۳﴾ وَلَوْ طَا إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَجْشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ﴾ ﴿۲۴﴾

أَيُّكُمْ لِنَاثُونَ الرِّجَالُ شَهْوَةٌ مِنَ الدُّنْيَا نَسَاوُا بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ بِجَهْلُونَ﴾ ﴿۲۵﴾ فَمَا كَانَتْ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ

قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْفُسٌ يَنْظَهُرُونَ﴾ ﴿۲۶﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَاهَا مِنْ

الْعَذِيبَةِ﴾ ﴿۲۷﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ﴾ ﴿۲۸﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ اللَّهُ

خَبِيرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ﴿۲۹﴾ أَمِنْ حَلَقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَبَابًا وَأَخْرَجْنَا مِنْ

بَهْجَتِهَا مَا كَانَتْ لَكُمْ أَنْ تُنْشِئُوا شَجَرَهَا أُولَٰئِكَ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ﴾ ﴿۳۰﴾ أَمِنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ

جِلْهَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أُولَٰئِكَ مَعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ﴿۳۱﴾ أَمِنْ

يُحِبُّ الْمَضْطَرَّ إِذَا دَعَا وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُ لَكُمْ خُلَفَاءَ أُولَئِكَ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَا تَذْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ أَمْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَّيْلٍ وَالْحَرِيرِ وَمِنْ بُرْسِ الرِّيحِ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ أُولَئِكَ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٢٨﴾ أَمْ يَبْدُوُا أَنَّهُم يُعِيدُهُمْ مَنْ يَرُفُّكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُولَئِكَ مَعَ اللَّهِ قُلْ مَا كَانُوا بِرُءُوسِهِمْ فِيكُمْ ﴿١٢٩﴾ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿١٣٠﴾ بَلْ أَدْرَكَهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلٌ هُمْ فِي شَكِّ مِتَّهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿١٣١﴾ النمل: ١٢٧ - ١٣١

مناسبت اوتراو:

کله چي الله دسورت په پيل کي د موسی عليه السلام کيسه ذکر کړه اوبيايي د داؤد او سليمان عليهما السلام کيسه راوړه چي غرائب او عجائب يې لرل نودلته يې د صالح عليه السلام او ورپسې د لوط عليه السلام کيسې راوړې چي په دې گړدو کيسو کي مقصد پنده او وعظ دی او د الله د سنت بيان دی چي څرنگه يې دانبياوو دروغجن گڼونکي هلاک کړي بيا پدې پسي د الله په وحدانيت ، علم او قدرت باندې دلایل ذکر کوي

لغتونه:

(اطرونا) له تطير څخه اخيستل شوی اوبد فالي نيولوته وايي زجاج وايي چي اصل يې (تطيرنا) روا بيايي (تا) په (طاء) کي مدغم کړه او الف يې ددې لپاره راوړچي (طاء) ساکن وه (حاربه) خالي وکله چي وويل شي (خوی النجم) يعني ستوری ولوبدو (الفاحشة) د بربد فعل (حدائق) د حديقه جمع او هغه باغ ته ويل کېږي چي چاپېر دېوال ولري فرآء وايي حديقه هغه بڼه ته وايي چي دېوال ولري او که دېوال يې نه لرل هغه ته بوستان وايي (١) (قرار) ځای د قرار او آرام (حاجرا) د دوو څېزونو تر مينځ فاصل او جلا کونکی.

تفسير:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَنِ اتَّخِذُوا آلَافَ مَوْدِعًا أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ﴾ او (قسم دی) په تحقيق لېږلی ووموږ ثموديانو ته (قومي) ورو ددوی صالح (چي ووايه ثموديانو ته) داسي چي تاسي خاص د الله عبادت کوئ؛ دلته يې لام د محذوف قسم ځواب دی يعني (والله لقد رسلنا) ﴿فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ﴾ پس ناڅاپه دوي ډلي وې (مؤمن او کافر) چي يوله بله يې سره جگړې کولې (په دين کي). مجاهد وايي چي دغه دوي ډلي د مؤمنانو او کافرانو وې چي د دين په چارو کي يوله بله په جگړو بوخت وواو ﴿يَخْتَصِمُونَ﴾ يې د جمعي په صيغه د معنا په لحاظ راوړی دی ﴿قَالَ يَنْقُورُ لِمَ تَسْتَعِجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ﴾ وويل (صالح) ای زما قوم و لي جلتي کوی تاسي په بدې (يعني نزول د عذاب) پخواله نېکي (له رحمته؟) يعني ولي په تلواره عذاب غواړی او رحمت ولي نه غواړی دغه بې په پسته ژبه او مهرباني ورته وويل:

﴿لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ولي تاسي له الله مغفرت نه غواړی (په شرک جې نوبه موومني) دپاره ددې چې پرتاسي رحم وشي؛ مفسرين کرام وايي چې کافرانوبه له ډېره انکاره وېل شي صالحه اداالله عذاب راوړله نو هغه ورته وويل چې ولي د عذاب تر راتلودمخه استغفار نه غواړی ځکه چې د خير ژر غوښتنه د بدې تر ژر غوښتلو بهتره اوښه ده ﴿قَالُوا أَطِئْنَا بِكَ وَبَيْنَ مَعَكَ﴾ وويل شمودينو چې بدفالي مونيولي پرتا او پر هغه چا چې له تاسره دي (له مؤمنانو) ځکه چې ستاسي له شامته پر موږ باندې بلاوي راغلي دي؛ پمدوی سخته کاځتي اولوږه مسلطه وه ﴿قَالَ مَطَبُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ﴾ (وويل: صالح) چې ستاسي بدفالي دالله په نزدده) يعني ستاسي سرنوشت دالله په يد د قدرت کي دی که خيراو که شردی دغه دالله په حکم او فيصله راځي که الله وغواړي روزي درکوي او که وغواړي لوږه درباندي راوړي کله چې يې په پسته ژبه او نرمه وينا له دوی سره خبري اتري وکړې هغوی په خواب کي غلظت او شمل والی خپل کړ چې داستاله شامته او ستا د ملګرو راپېښه ده نودلته ورته صالح عليه السلام وويل چې دغه ستاسو د خپلو کړو وړو پایله ده زما او مؤمنانو له سببه نه ده درته رسېدلي ﴿بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ﴾ بلکه يې تاسي يو قوم چې مفتون کېږي يعني تاسي ته شيطان وسوسه دراچوي او تاسي دهغه له خوابې لاري کېږي چې هغه څه وايست چې وايست يې ﴿وَكَاكَ فِي الْمَدِينَةِ شَعَةٌ رَّهَطٌ﴾ اووه په ښار (د شموديانو کي چې حجره) نه تنه (غټ شريردوی داشرافوزامن) ضحاک وايي چې دغه نه تنه د ښار لويان او مشران وو ﴿يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ چې فساد به يې کاوو په ځمکه (د حجر) کي (خلګ به يې خورول په هره وسيله اوبانه باندې. ابن عباس رضی الله عنه وايي: دوی هغه کسان دي چې اوبه يې ووژله ﴿قَالُوا تَقَامِسُوا بِاللَّهِ لَكُنَّ مُنَافِقِينَ وَأَمَلُّهُمْ﴾ (وويل: شموديانو) حال دا چې قسمونه يې په الله خوړلي وو چې خامخادشپې به ولوېږو پر دغه (صالح) او (اهل دده) (اوژنوبه يې) يعني ځينو ددوی ځينو نورو ته وويل چې په الله لوره وکړئ چې صالح اودده اهل به د شپې وژنو ﴿ثُمَّ لَقَوْلُنَّ لَوْلِيهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ﴾ بيا به خامخا ووايو: موږولي دده ته چې نه ووليدلی موږ ځای دهلاک دده اوداهل دده (نه يو خبر چې چاوژلی دی؟ موږ ته دده اوداهل قاتل يې معلوم نه دی ﴿وَلَنَا لَمَكِدٌ قَوِيٌّ﴾ او بېشکه چې موږ يو خامخاله صادقانو (پخپله دعوی کي) ابن عباس رضی الله عنه وايي چې دوی د صالح عليه السلام کورته کښلي توري راغلل نو پرېستو دوی په ډېرو وويشتل اودوی يې ووژل الله فرمايې: ﴿وَمَكْرًا مَكْرًا﴾ او فرېب وکړ دوی په فرېب کولو سره (د صالح په وژلو) ﴿وَمَكْرًا مَكْرًا﴾ او (جزاد) فرېب ورکړه موږ په جزاء ورکولو سره چې ژر مو هلاک کړل دغه ته يې د مشاکلت په توګه مکرو ووايو (۱) ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ حال دا چې دوی پرې نه پوهېدل؛ ابو حيان وايي ددوی فرېب دا وو چې د صالح اواهل

(۱) مشاکلت لفظي توافق ته وايي چې معنایې بېل وي.

دور لوبلان يې پټ جوړ کړی وواو دالله داچي دوی يې داسي هلاک کړل چي پخپل هلاک نه پوهېدل
 ﴿فَاطْطَرَّ كَيْفَ كَانَتْ عَاقِبَةُ مُكَرِّهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمُ أَتَمِّينَ﴾ (پس وگوره چي څرنگه
 ووعاقبت دمکړدوی بېشکه چي موږ هلاکړل دغه (نه واړه) او قوم ددوی ټول) يعني ددوی دفرېب
 دا انجام په هکله سوچ او فکر وکړه چي نتيجه يې څه شوه ؟ څرنگه موټول هلاک کړل ؟ ﴿فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ
 حَارِبَةٌ يُسَا ظَلَمُوا﴾ پس دغه دي کورونه ددوی وران تش پراته دي په سبب دظلم (او کفر) چي دوی
 کاو ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ بېشکه په دغه (اهلاک دشوډيانو کي) خامخالوی دليل
 (د قدرت او عبرت) دی دپاره د(هغه) قوم چي پوهېږي (په قدرت دالله او پند ترې اخلي) ﴿وَأَنجَيْنَا
 آلِيكَ ءَامَنُوا وَكَانُوا بِنُحُوتٍ﴾ اونجات ورکړ موږ له دغه (عذابه) هغو کسانو ته چي ايمان يې راوړی
 (له صالح عليه السلام سره) او و ددوی چي وېرېدل (له الله متقيان وړ) ﴿وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾
 او (ياد کړه کيسه د) لوط کله چي خپل قوم ته يې وويل : (اهل سدوم ته) ﴿أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنتُمْ
 تُبْغِرُونَ﴾ آيا راځي تاسي فاحشي (قبیح کار د لواطت) ته حال داچي ويني تاسي (چي دغه خوراناو لي
 او مردار کار دی ؟) ﴿أَلَيْسَ لِّلرِّجَالِ شَهْوَةٌ مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ﴾ (آيا تاسي خامخاسر يو ته راځي له جهته
 دشهوته غير له ښځو) دغه تکرار يې دتوبيخ لپاره دی يعني ای قومه تاسي له ډېري ناپوهي نارينه ووته
 راځي او ښځي دشهوت داشباع لپاره نه غواړی ؟ پس همدغه په ناولتيا کي کافي دی چي سړی په بل
 سړي باندي لواطت کوي ﴿بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُخَالِفُونَ﴾ بلکه تاسي يو قوم ياست ناپوهان (ځکه دغه
 ناروا عمل کوی او هغه چي پاکيزه او الله درته روا کړي پرېږدی) ﴿فَمَا كَانَتْ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا
 أَهْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ﴾ پس نه وو خواب دقوم ددغه (لوط) مگرهم داو وچي وبه يې ويل دوی وباسی
 تاسي خپلخانه د لوط له دې خپله ښاره (سدوم) څخه ﴿إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّنطَهُرُونَ﴾ بېشکه دوی داسي سړي
 دي چي خانونه يې (له پليتي) پاک ساتلي (اوز موږ عمل ناولی گڼي دغه دشر لولپاره علت دی ؛ قتاده
 وايي دوی ته يې داسي عيب ورکړ چي قسم دی هغه عيب نه وو ځکه دوی وويل عيب يې دادی چي له
 دولي اعمالو خانونه پاک ساتي او ابن عباس رضي الله عنه وايي : چي دوی دملنه واواستهزآ په ډول
 دويل چي دوی دنارينه ووله لواطت څخه خان پاک ساتي (۱) ﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ﴾ پس موږ
 نجات ورکړ دغه (لوط) او اهل دده ته مگر نه ښځه دده ﴿قَدَرْنَاهَا مِنَ الْغَابِطِ﴾ چي موږ مقدره کړي وه
 (کفره په ازل کي) له باقي پاتي کېدونکو (په عذاب کي له هلاک شويو) سره ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا﴾

(۱) البحر ۸۵/۷

(۲) القرطبي ۲۹/۱۳

اووه ورو وومو پير دوی باران (د تېرولو له آسمانه چي پرې هلاک شول) ﴿فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذِرِينَ﴾ ۱ پس -
 باران دوهرول شويو (په عذاب سره باران ددوی وو) اوکله چي الله تعالی د انبيو وکسی ذکر کړ
 ورپسې يې دخيل قدرت او وحدانيت دلائل داسي بيان کړل ﴿قُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَمُّ عَلَى عِبَادِهِ نَدْبٌ
 أَصْطَفَى﴾ ۲ (ووايه (ای محمده!) چي ټولي ستيني ثناوی خاص الله لره دي او سلام دی پر بندگان سوډغه
 (الله) هغه (بندگان) چي الله دوی (پر خپلو ټولو مخلوقاتو) غوره کړي) يعني ای محمده! د الله په انعام
 او احسان حمد ولوله و سلام دي پر هغه بندگانو د الله چي الله يې له خپلو گړدو مخلوقاتو څخه غورچې
 کړې دي او د بلني اود دعوت در سالت لپاره يې گمارلي دي زمخشري وايې چي الله پاک حبيل رسول ته
 امر کړی چي د الله په وحدانيت باندې دلالت کونکي دغه آينونه ولولي چي په قدرت و حکمت يې گوي او
 ناطق دي او د چي پيل يې د الله په ثنا، صفت او سلام پر انبياوو وکړی او په دې کي بنديسته زده کړه ده
 اود بشکلي ادب ورنښودل دي چي هغه د الله حمد او په انبياوو سلام درود دی او همدالامل دی چي
 علماوو خطيبانو، واعظانو همدغه دود له لويه رانيولي تر لويه پوري خپل کړی چي لومړی د الله حمد
 ورپسې د پيغمبر سلام اود درود کوی او بيا د علم تدريس، خطبه او يا خلگوته پند او نصيحت کوي
 (۱) ﴿إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ۳ آیا الله بهتر دی که هغه بتان چي دوی يې شريکان کوي (له الله سره) دغه
 د مشرکانو لپاره تبکيت او پردوی باندې تهکم او استهزاء ده چي آيا هغه خالق، مبدع او حکيم ذات بهتر
 دی او که دغه کانه، گونگيان بتان چي نه اوري اونه ځواب درگړزوي؟ ﴿أَمِنْ خَلْقِ السَّمَكَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ۴
 (بلکه هغه څوک (بهتر دی) چي آسمانونه او ځمکه يې پيدا کړي دي) دغه د الله په وحدانيت يو بل دليل
 دی يعني آيا هغه ذات چي گرد کائنات يې پنځولي (پيدا کړي) اودغه آسمانونه يې هسک او چت گړزولي
 ، روښانه ستوري يې پکي تومبلي ځمکه يې پيدا کړي ، غرونه اودښتي يې پکي اوچتي پلني کړي
 اوسيندونه ، رودونه يې پکي بهولي آيا همدا بهتر دی او که هغه بتان چي دوی يې له (الله) سره شريکان
 نيسي؟ ﴿وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَبَائِقَ ذَاتٍ بِهَجَرٍ﴾ ۵ او ستاسي لپاره يې له آسمانه
 اوبه نازلي کړې دي پس زرغون کړل موږ په دغه اوبو سره باغونه خاوندان درو تنق (بنايست) ﴿مَا
 كُنَّا لَكُمْ أَنْ تُبْسِتُوا شَحْرَهَا﴾ ۶ ندی کېدونکی له تاسي (دغه کار) چي (يوازي) زرغونې کړي وني
 دهغو (څه خولامېوې دهغوونو) ﴿أُولَئِكَ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَتَذَكَّرُونَ﴾ ۷ آيا شته بل معبود (له الله
 سره؟) (نشته) بلکه دغه مشرکان يوداسي قوم دی چي (له توحیده) څنگ کوي (شرک غوره کوي او الله لره
 مثال او انډول ثابتوي له خالق سره بت برابر وي) ﴿أَمِنْ حَمَلِ الْأَرْضِ قَرَارًا﴾ ۸ بلکه هغه څوک (بهتر) دی
 چي گړزولي ده ځمکه ځای د قرار (هستوگني لپاره) دانسان او حيوان ﴿وَجَمْعِ حِلَالِهَا أَنْهَرًا﴾ ۹
 (او گړزولی يې دی په مينځ ددغي ځمکي کي نهرونه) اوددې ځمکي په خوړونو او زورو کي يې دخوړو

اوبورودونه بهولي چي ختيز، لوپديز و شمال، سهيل ته بهسري روان دي) ﴿وَجَعَلْنَا لَهَا رَوَاقًا﴾
 اوگرزولي بي دي دغي خمکي ته محکم لور اوچت غرونه (جي خمکه په قرار درېدلي وساتي خوونه
 خو خبري) ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا﴾ اوگرزولي بي دي په مستح ددو بحرونو کي (جي خواږه اوتروه
 دي) پرده (جي سره گډه نشي اوتروي او به خوږي او به له کره ونه ب سي) ﴿أَوَلَمْ مَعَ اللَّهِ﴾ آيا شته بل
 معبود له سره؟ (نه شته) ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾ بلکه اکثره ددغو (مشرکانو) نه پوهېږي
 (پرحق چي له الله سره شريک نيسي) ﴿أَمْ يُحِبُّ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَا وَيَكْشِفُ السُّوءَ﴾ بلکه هغه څوک
 (بهتر دي) چي قبلوي سوال دعا جزا بکس اوبې بس اوفريادرسې بي کوي (کله چي وېولي دغه
 مضطر) هغه (الله تعالی) اوليري کوي بي بدې سختي ﴿وَيَجْعَلُكُمْ سُُلُكًا لِلْأَرْضِ أَهْلًا مَعَ اللَّهِ﴾
 اوگرزوي تاسي لره (الله) خليفه گان په خمکه کي چي يونس وروسته له بله نسله دخمکي آبادي
 او تعمير کوي ﴿قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ﴾ لږ شانتنه پند قبلوي (په هغه څه کي چي تاسويي دسره سترگو
 ويني) ﴿أَمْ يَهْدِيكُمْ فِي طُلُمَاتٍ أَلْبَرٍ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ﴾ (دغه څلورم
 دليل دي) بلکه هغه څوک (بهتر دي) چي تاسي ته لاره نيسي (په ستوريوسره) په تيارود بېدياوواوپه
 (تيارو) دسيند کي (کله چي تاسي سفرونه کوي) او هغه څوک (بهتر دي) چي رالېږي بادونه زېري کونکي
 په مخ درحمت (باران) خپل کي (هغه چي د بندگانو او څارويو لپاره رحمت دي) ﴿أَوَلَمْ مَعَ اللَّهِ﴾ آيا شته بل
 معبود له الله سره؟ داسي څوک چي پدې شيانودي تواناوي بلکه نشته) ﴿تَعْلَمُ اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾
 دېرلوي پورته دي الله له (هغو) شيانو چي شريکوي بي دغه (مشرکان له الله سره) يعني الله لره لويې ده
 هغه چي خالق مقتدر دي چي له داسي عاجز مخلوق سره دي گډه شي) ﴿أَمْ يَتَّبِعُونَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعْبِدُونَهُ﴾ آيا هغه
 څوک چي رومي بي پيدا کړي دي خلق (له نطفې په ارحامو کي) بيا به بي ژوندي کوي (وروسته له
 فنا څخه) زمخشري وايي چي دايي څنگه ورته وويل سره له دې چي دوي له بعث څخه منکروو؟ خواب
 داچي ددوي دغه علت په دې معرفت او اقرار بي بشپړ شوله مينځه لاړ نو اوس بي دانکار عذرياتي نه دي
 ﴿وَمَنْ يَرْزُقْكَ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ او هغه څوک چي روزي درکوي له آسمانه (اورښت کوي) اوله خمکي
 (په محصولاتو د پيداواروله غلودانو او مېوو، ابوحيان وايي څرنگه چي د بني آدم خلقت او ايجاد
 يونعمت وواودغه نعمت بيا له روزي پرته نه بشپړېدو وي ويل) ﴿وَمَنْ يَرْزُقْكَ مِنَ السَّمَاءِ﴾ په اورښت
 ﴿وَالْأَرْضِ﴾ په زرغونولو (٢) ﴿أَوَلَمْ مَعَ اللَّهِ﴾ آيا شته بل معبود له الله سره؟ (چي داسي وکړي) بلکه
 نشته) ﴿قُلْ مَا كُنَّا بِمَعْرِفَتِكُمْ أَنْ كُنْتُمْ سَكِينًا وَلَا نَارًا﴾ وويه (اي محمده دوي ته) راوړئ تاسي برهان (سند)

١ دغه د حسن بصري رحمه الله وينا او ابن کثير غوره کړي څرگنده هم ده چي باويلي چي مراد خني د فارس او روم بحرونه دي
 (١) البحر ٩٠/٧

خپل (په هغه گمان ستاسو چي وایاست له الله سره بل خدای شته) که چېرې تاسې رښتیني یاسته پخپله دعوی کي (۱) ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾ ووايه (ای محمده ادوی ته) نه پوهېږي هغه څوک چي په آسمانونو کي دی او په ځمکه کي دي (له پرښتو او انسانانو) په غیبو او مورو باندې مگر (عالم الغیب دی) الله. قرطبي رايې دغه د مشرکانو په باره کي نازل شوی دی چي دوی له رسول الله څخه وپوښتل چي قیامت به کله وي؟ ﴿وَمَا يَشْعُرْنَ أَيَّانَ يَبْعَثُونَ﴾ او نه پوهېږي (خلک) چي کله به بیا ژوندي را پاخلول شي دوی (وروسته له مرگه) ﴿بَلْ أَذْرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ﴾ بلکه ستري ستومان له کاره لوېدلی دی علم ددوی (په کار د آخرت کي) چي وپوښتي قیامت به کله وي؟ ځکه دوی خو ورباندې ایمان نلري نو د څه لپاره د هغه دراتلو پوښتني کوي؟ ﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا﴾ بلکه دغه (کفار) په شک کي دي له دغه (قیامت) ځکه کبر او عناد کوي ﴿بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ﴾ بلکه دغه (کفار) له دغه (قیامت) رانده دي (چي د هغه دراتلو په دلائلونه پوهېږي په نفساني ملذاتو او د گېډي په شهوتونو کي داسي غوږه دي لکه څاروي نه سوچ کوي او نه هم ویني گوري ابن کثیر وایې دوی یې په وجود شکمن دي بلکه په دې هکله یومخ ایزه رانده اونا پوهان دي

بلاغت:

پدې آیتونو کي چي د بیان او بدیع کومي ښکلا وي شته لنډیز یې دادی:

۱- د طباق صنعت چي فرمایې: ﴿يَقْسِدُونَ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾.

۲- هڅونه او تحضیض لکه: ﴿لَوْ لَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ﴾ يعني ولي د الله استغفار نه کوي؟.

۳- اشتقاقی جناس پدې آیت کي ﴿الْأَبْرَارَ، طَائِفًا مِنْكُمْ﴾.

۴- د مشاکلت صنعت: ﴿وَمَكْرُوا... وَمَكْرَنَا﴾ الله تعالی ددوی هلاکول او بربادول د مشاکلت په توگه مکرونو ماوو.

۵- طباق چي پدې کلام کي دی ﴿لِرَبِّ تَسْمِعُونَ وَالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ﴾.

(۱) په البحر کي وایې چي د هراستفهام سره مناسب کلام راوړل شو کوم چي رومبی تېر شوی وولکه کله یې د عالم علوي اوسفلي ذکر و فرمایو او هغه احسان چي د باران په اورښت یې کړی و نو یې و فرمایل ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ﴾ يعني برابر وي له ده سره ماسوی چي مخلوق دی او کله چي یې دا وښوده چي ځمکه یې آرام او مستقر گرزولي، ویلې نه و نه یې ورباندې بهولي او پدې کي تنبیه په کفر او تعقل وه نو یې وویل ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ او کله چي د مضطر د اجابت اود هغه د مصیبت لیري کول وستایل نو یې پدې کلام پای ته ورساوو چي ﴿قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ﴾ ځکه له انسانه چي کله مشکلات پورته شي هغه حالت یې هرېږي او کله چي یې په تیارو کي لاریږي نو نه اوزېږي کونکو بادونه یاد کړل ویې فرمایل ﴿تَمَلَّ اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾.

- ۶- توبیخی استفهام لکه ﴿ اَتَاْتُوکَ الْفَجِئَةَ وَاَنْتَ مُبْصِرٌ ﴾ .
- ۷- دتبیکی استهزاء او تهکم أسلوب لکه ﴿ اَللّٰهُ حَزِیْرًا مَّا یُشْرِکُوکَ ﴾ .
- ۸- باریکه استعاره چي فرمایي ﴿ بَیْکَ یَدَی رَحْمَتِهِ ﴾ یعنی تریاران اور بدوله مخه دلته یی دواره لاسونه دوراندي اومخي لپاره استعاره راوړل
- ۹- دطباق بل صنعت لکه: ﴿ اَمَّنْ یَّیْدُوْا الْخَلْقُ ثُمَّ یُعِیْدُوْهُ ﴾ .
- ۱۰- بله استعاره لکه: ﴿ بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴾ دلته یی رندوالی په حق باندي دنه پوهېدلولپاره استعاره کړ اوداچي څوک دالله په نعمتونو کي سوچ نه کوي لکه روندغوندي دی.
- ۱۱- دفواصلورعايت اویاملرنه چي دکلام په بنایست روتق اوجمال کي بشپړ رول لري لکه چي په ورېدلو کي یی اغیزه څرگنده ده هغه لکه داچي ﴿ وَمَا یَسْتَعْرِضُونَ اَبْنَانَ یَبْعَثُوکَ ... اَمَّنْ حَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ جِبَالَهَا اَنْهَارًا ﴾ اولکه داچي ﴿ اِنَّکَ فِیْ ذٰلِکَ لَآیَۃً لِّقَوْمٍ یَّعْلَمُوکَ ... وَاَنْجِیْنَا الَّذِیْنَ ءَامَنُوْا وَکَانُوْا یَسْتَفْتُوکَ ﴾ اونور مثالونه یی هم خورازیات دي په قرآنکریم بیاني ښکلاوي دومره ډېري دي چي په ژبه دهغوی گردو بیانول محال دی سبحان الله چي خپل پیغمبر یی د دغه معجز کتاب په نزول خانگری ونازاو.

الله تعالی فرمایي:

﴿ وَقَالَ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا اِذَا کُنَّا تُرَابًا وَّءَاثَارًا اَبْنَا لِمُخْرَجُوکَ ۝۷۶ لَقَدْ وَعَدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَّءَاثَارًا مِنْ قَبْلُ اِنْ هَٰذَا اِلَّا اَسْطِیْرُ الْاَوَّلِیْنَ ۝۷۷ قُلْ سِیْرُوْا فِی الْاَرْضِ فَانظُرُوْا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِیْنَ ۝۷۸ وَلَا تَحْزَنْ عَلَیْهِمْ وَلَا تَکُنْ فِیْ سَبَبٍ مِّمَّا یَشْکُرُوْنَ ۝۷۹ وَیَقُولُوکَ مَتٰی هَٰذَا الْوَعْدُ اِنْ کُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ۝۸۰ قُلْ عَسٰی اَنْ یَّکُوْنَ رَدْفٌ لَّکُمْ بِمَضٰی اَلَّذِی سَمِعْتُمْ لَوْلَا فِضْلُ عَلَ النَّاسِ وَلَیْکَ لَدُوْ فَضْلٌ عَلَ النَّاسِ وَلَیْکِنْ اَکْثَرُهُمْ لَا یَشْکُرُوْنَ ۝۸۱ وَاِنَّ رَبَّکَ لَیَعْلَمُ مَا تُکِنُّ سُدُوْرُهُمْ وَمَا یُعْلِنُوْنَ ۝۸۲ وَمَا مِنْ غَآیَۃٍ فِی السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِیْ کِتٰبٍ مُّبِیْنٍ ۝۸۳ اِنَّ هَٰذَا الْقُرْءَانَ یُنْضِیْ عَلَیْ بَیِّنٰتٍ لِّمَنْ اَکْثَرَ الَّذِی هُمْ فِیْهِ یَخْتَلِفُوکَ ۝۸۴ وَاِنَّهُ لَهْدٰی وَرَحْمَۃٌ لِّلْمُؤْمِنِیْنَ ۝۸۵ اِنَّ رَبَّکَ یَقْضِیْ بَیْنَهُمْ بِحُکْمِهِ ۝۸۶ رَفَعُ الْمُرْسَلِیْنَ الْعَلِیْمُ ۝۸۷ فَتَوَكَّلْ عَلَ اللّٰهِ اِنَّکَ عَلَ الْحَقِّ الْمُبِیْنِ ۝۸۸ اِنَّکَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتُ وَلَا تُسْمِعُ الدُّعَاۃَ اِذَا وَلَوْا رَدِیْقَ ۝۸۹ وَمَا اَنْتَ بِهْدٰی الْعَصٰی عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ یُّؤْمِنُ بِآیٰتِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُوکَ ۝۹۰ وَاِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَیْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْاَرْضِ تُکَلِّمُهُمْ اَنَّ النَّاسَ کَانُوْا بِآیٰتِنَا لَا یُوقِنُوْنَ ۝۹۱ وَیَوْمَ نَخْشَرُ مِنْ کُلِّ اُمَّةٍ رَّجُلًا مِّنْهُمْ یُکَذِّبُ بِآیٰتِنَا فَهُمْ یُبْزَعُوْنَ ۝۹۲ حَتّٰی اِذَا جَآءُوْا قَالَ اَصْکَذَبْتُمْ بِآیٰتِیْ وَلَیْزٌ تُحِیْطُوْا بِهَا عَلِمَاۤ اَمَّا ذَا کُنْتُمْ

تَعْمَلُونَ ﴿۸۱﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿۸۲﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا آلَ نَافِلٍ لِّسَكُونًا فِيهِ وَتَنْهَرُ مِنْهُ
 إِنْ فِي ذَلِكَ لَا يَنْتَبِهُونَ ﴿۸۳﴾ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتُزْعَجُ مِنَ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ نَسِيَ اللَّهُ
 وَكُلُّ أَنْوَةٍ ذَاخِرِينَ ﴿۸۴﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُغَّرَ اللَّهُ الَّذِي أَنْفَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ حَبِيرٌ بِمَا
 تَفْعَلُونَ ﴿۸۵﴾ مَنْ حَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ حَبْرٌ مِثْلُهَا وَمَنْ مَرَّ بِوَيْدٍ مِثْلُهَا ﴿۸۶﴾ وَمَنْ حَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُنْتُ رُحْمًا يُضْرِبُ فِي النَّارِ
 هَلْ تُخْرَجُونَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۸۷﴾ إِنَّمَا أَمِرتُ أَنْ أَغْدِرَ رَبِّكَ هَذِهِ الْبَلَدَةَ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ
 وَأَمِرتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۸۸﴾ وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ أَهْتَدَى فَأَنَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ
 الضَّالِّينَ ﴿۸۹﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۹۰﴾ ﴿الفصل: ۶۷ - ۹۳﴾

مناسبت او تراو:

کله چي الله تعالى په خپل وحدانيت دلائل او براهین ذکر کړل ورپسې یې دلته د مشرک نوهغه شکوک
 او شبهات چي په بحث او نشور یې دایمان راوړلو په هکله لرل راوړل بیایې دهغو لپاره کوټلي دلائل بیان
 اود ځینو هېښونکو او وېرونکو حالاتو چي د قیامت تر راتلو دمخه به پېښېږي یادونه وکړه

لغتونه:

(ردف) نږدې شو (تکن) پټوي او خوندي ساتي (داخرین) ذلیل او خوار (فوجا) ټولې (حامده) نه
 خوځېدونکي اوساکن (انفن) په ښه او بشپړه توګه جوړښت ته وایې (کبت) (کب) غورځولوته وایې او کله
 چي وایې (کبیت الرجل) یعنی هغه مي پر مخي وغورځاواو (کبیت الاناء) یعنی لوبښی مي واراو
 تفسیر:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَءَابَاؤُنَا أَبْنَاءُ لَمْخْرُجُونَ﴾ او وایې هغه کسان چي کافران شوي دي
 (دمکې مشرکان چي (له بعثه منکردي) آیا کله چي موږ خاوري شو او پلرونه زموږ (هم خاوري شي)
 آیا خامخابه موږ هرو مرو ایستل کېږو (ژوندي له ځمکي د حساب او جزاء لپاره؟ دوهم ځل) ﴿لَقَدْ وَعَدْنَا
 هَٰذَا بَحْنًا وَءَابَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ﴾ خامخابه تحقیق وعده کړې شوي ده له موږ سره ددې (بعث بعد الموت) یعنی
 له موږ سره محمد وعده کړې لکه چي پخوا زموږ له پلرونو سره یې هم کړې وه (نوکه چېرې حق وایې هې
 به شوي وو؟) ﴿إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ندي دغه خبرې مګر (لیکلي کیسي) (باطلي دروغ) دي
 درو مېښو خلګو. دوی له بعث څخه انکار کوي اودایی هېر کړي چي دوی خوله عدم څخه پیدا شوي دي
 او هغه ذات چي دوی یې له عدم څخه پنځولي پدې قادر دي چي دوهم ځل یې هم راپاڅوي ﴿قُلْ سِيرُوا فِي
 الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ ووايه (ای محمده!) (دې کفاروته) چي ولاړ شئ تاسي به
 ځمکه کي (وګرزی) پس وګورئ چي څرنگه شو عاقبت (آخړه) د ګنهګارانو (هغو چي دانبياوو تکذیب یې

کاوو؟ آیادوی الله هلاک نکړل؟ نو هغه څه چې پخوانیو مجرمینو ته ورسېدل وروستیو مجرمینو ته هم رسېدونکي دي په آیت کي وعید او تهدید نغښتی دی ﴿وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ﴾ اومه هغه کپړه (ای محمده) پردوی (که یې ایسان نه راوړ) اومه کپړه په تنگي (د زړه) کي له هغه څه چې دوی مکر کوي (له تاسره ځکه چې زه ستا حافظ او ناصریم دغه در رسول الله لپاره تسلیت دی ﴿وَيَقُولُ مَقَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ او رايې دا (کفار) چې کله به وي دغه وعده (دنزول د عذاب) که یې تاسي رښتوني (په دغه وعده کي؟ دغه یې داستهزآ په ډول وبل او پیغمبر صلی الله علیه وسلم اومؤمنانو ته به یې خطاب کاوو ﴿قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته) چې نژدې دی چې پیوست به شي ځيني هغه (عذاب) چې تاسي یې په تلواره غواړی مفسرین کرام وایې چې هغه ووپه بدر کي دوی ته قتل اوبندي کېدل ورسېدل ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ﴾ اوبېشکه رب ستا خامخاڅښتن د فضل دی پر خلکو (چې پر کفر او گناهونو ژر تر ژره عذاب نه ورکوي ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَشْكُرُونَ﴾ ولیکن اکثره ددوی شکر نه کوي (پدې نعمت باندې در ب خپل) ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ﴾ اوبېشکه ستا رب ته خامخا معلوم دی هغه څه چې پټوي یې سینې (زړونه) ددغو (کفارو) اوبښکاره هغه څه چې کوي یې له دښمني در رسول او فرېب ورکول هغه ته ژردی چې الله به سزا ورکړي ﴿وَمَا يَنْصَرِفُونَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ اونشته هیڅ شی پټ پناه په آسمان کي او په ځمکه کي مکر لیکلي دي په کتاب بڼکاره (لوح محفوظ) کي (او الله جل جلاله ورباندې علم لري هیڅ څیز ورڅخه الوتیا نه دی ابن عباس رضی الله عنه وایې. معنادا چې نه دی هیڅ پټ شی په آسمانونو او ځمکي کي اوبښکاره شی مگر الله جل جلاله ته معلوم دی (۱) ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُصِّلُ لَكَ بَيِّنَاتٍ لِّأَنَّهُ يَلْ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ بېشکه دغه قرآن کیسه کوي (بیانوي) پر بني اسرائیلو باندې اکثر د هغو څېزونو چې دوی په هغو څېزونو کي سره اختلاف کوي کله چې الله تعالی د نبوت او مبدأ معاد په هکله یادونه وکړه او قرآن کریم له خورا سترو دلائلو څخه وو چې در رسول الله په رښتنولي اودهغه په رسالت یې دلالت کاوونودلته یې د همدې قرآن یاد و فرمایو اوصفت یې وستایل چې دغه قرآن چې په حضرت محمد خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم باندې نازل شوی هغه حق کتب دی چې د بني اسرائیلو لپاره هغه چې ددوی اختلافي مسئلې وي هم بیانوي اوله دې جملې څخه یوه هم د حضرت مسیح علیه السلام په هکله اختلاف دی چې دوی یې په ډېرو ټولیدو پشلي وو ځيني به پر ځینو نورو لعنت وایو که چېرې دوی انصاف درلودی نو به یې اسلام راوړی وای ځکه چې قرآن دوی ته څرگنده رایه اوبښکاره دلیل راوړی دی ﴿وَلِئَلَّا يَكُنْ لَّكَ دَلِيلٌ وَرَحْمَةً لِّتُؤْمِنَ﴾ اوبېشکه دغه قرآن خامخا هدایت اورحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې له گمراهي یې ژغوري اوله عذاب څخه نجات ورکوي

قرطبي وايي: دا مؤمنان يې په ځانگړي توگه ياد کړل ځکه چې دوی ورباندې منتفع کېږي او گټه ترې اخلي (۱) ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ﴾ (او بېشکه ستارب به فيصله وکړي ددوی په مينځ کې په عادلانه) حکم خپل سره) يعني اى محمده ستارب به د بني اسرائيلو تر مينځ د قيامت په ورځ په خپل عدل حکم سره فيصله صادره کړي د حق او د باطل خاوند دواړو ته به جزاء ورکړي ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾ (اوهم دى ښه غالب، قوي دى) (چې څوک يې حکم منع کولای نشي) ښه علم والادى (په افعالو د بندگانو چې هيڅ ترې پټ نه دي) ﴿فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ﴾ (پس توکل وکړه خاص پرالله) (په ټولو چارو کې) بېشکه ته چې يې په ښکاره حق يې (چې دين د اسلام دى نو وروستى برى ستادى) ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتُ﴾ بېشکه ته نشي اورولى (خبره) مړوته (چې کافران دي ځکه دوى سوچ او فکر نه چلوي لکه مړي غوندي دي عقل او احساس نلري) ﴿وَلَا تَسْمِعُ الدُّعَاءَ﴾ (او (همداسي) نشي اورولای کون غږ دنارو؛ کله چې يې د ايمان لوري ته رابولي ځکه دوى لکه کانه غوندي دي په غوږونو يې دروندوالى دى غږ نه اوري) ﴿إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ (کله چې بيا مخ هم درنه واړوي) اوروان شي هو کله چې کون شا کونکى وي او بيا نارې وروهي بېخي يې نه اوري ځکه چې د مسافې زياتوالى يې په کون والي ورزيات شي) ﴿وَمَا أَتَى يَهْدَى الْعُمَى عَنْ ضَلَالَتِهِمْ﴾ (اونه يې ته (اى محمده) لارښوونکى رڼدوته (چې راويې گرځوي) له گمراهي (او کفر) ددوى نه) ﴿إِنْ تَسْمِعْ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (نه اوروې ته (په سماع د فائدي رسولو) مگر هغه چاته چې ايمان يې راوړى په آيتونو زموږ پس هم دوى مسلمانان دي غاړه ايښودونکي دي رحمان ته. دلته يې دهغه چا چې نه اوري اونه پوهېږي تشبيه له مړوسره وکړه او بيا يې له کنواوړندو سره مشابه کړل که څه هم چې حواس يې روغ رمت وي او ددوى نه اورېدل يې په دې باندې تاکيد کړل چې ﴿إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ ځکه د کانه چې کله شاشي کنوالى يې يو په دوه شي او مقصد له دې آيت شريف څخه دادى چې د اکفار لکه مړي او کانه غوندي دي نه پوهېږي نه اوري اونه ويني اونه هم په کائناتي دلائلو کې سوچ کوي اونه قرآني آيات گوري) ﴿وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ﴾ (او کله چې ثابت شي خبرد عذاب پردغو) (خلکو) داد قيامت د نښانو بيان دى چې ترقياست له مخه به پېښېږي ﴿أَخْرَجَاهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ﴾ (نور اوبه باسو دوى ته يوه دابه (حيوان) له څمکي چې له دوى سره به خبري کوي چې بېشکه داخلک چې په دلائلو (د قدرت د الوهيت) زموږ په يقين نه کاوو. په حديث شريف کې راځي چې قيامت به تر هغونه راځي څو تاسي لس نښانې دهغه ونه ويني اوله هغې جملې څخه دلمر راختل له مغرب څخه اوراوتل

د(دابة الارض) دي (١) ابن كثير وايي چي دغه دابه به په آخر الزمان کي راووزي کله چي خلگ په فساد کي اخته اودالله حکمونه يې پرې ايښي وي دين يې بدل کړی وي نوبه دغه دابه له دوی سره خبري کوي ابن عباس رضي الله عنه او عطاء وايي چي دغه دابه به دوی ته خبري کوي او ورته وايي به چي ﴿أَنْ أَلَامَ كَانُوا يَنْبِئَتُنَا لَا يُوَفُّونَ﴾ (٢) اوروايت کاوه شي چي ددغه (دابة الارض) دراوتلو وخت به هله وي کله چي امريالمعروف ونهي عن المنکر ودرول شي دخيردروازي وتړل شي څوک توبه گار اورجوع کونکی نه پيدا کيږي نوبه دغه خارق العاده پېښي رادېره شي له دې نه وروسته الله جل جلاله دقيامت ځيني نوري نښي داسي بيانوي ﴿وَيَوْمَ تَخْرُجُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا﴾ اويادکره هغه ورځ چي راپورته به کړو(له قبورو) دهرامت څخه يوفوج (فرقه لپاره دحساب اوعذاب) ﴿مَنْ يَكْذِبُ يَنْبِئَتُنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ له هغومنکرانوڅخه چي تکذيب کوي زمورپه آيتونوپس ددوی جماعتونه به سره يوځای کيږي (بيا به روانيږي په زوربه بهول کيږي) ﴿سَقَىٰ إِذَا جَاءَهُ وَقَالَ أَكْذَبْتُمْ يَتَابِقُ وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا﴾ ترهغه پوري چي دوی ټول راشي (محشرته) نو(الله به) ورته وفرمايې آياتاسي زما دآيتونو تکذيب کړی وو حال داچي تاسي احاطه نه وه کړي په هغولو جهته دعلمه (په حقيقت درښتنولي يې) ﴿مَا دَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ آيا څه شی دی هغه چي تاسي به کاوو؟ دغه توبيخ او تقريع دی چي تاسي په دنيا کي څه کول؟ لومړی يې په دې وتړل چي ﴿أَكْذَبْتُمْ يَتَابِقُ﴾ اوبيايې دتقريري استفهام لوري ته مخه کړي اودوی ته يې داسي ټيکيت ورکړلکه چي وايي: داخوپرېږدئ چي تاسي تکذيب کاووداووياسست چي تاسوپه دنيا کي پرته له تکذيب څخه څه کول؟ ﴿وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا﴾ (او ثابت به شي خبره(دعذاب) پردوی باندي په سبب دهغه چي ظلم يې کړی و) يعني دوی به حيران شي خواب به نلري اودعذاب خبره به ورباندي ثابته شي په سبب دهغه ظلم ددوی چي دالله دآيتونو تکذيب يې کاوو ﴿فَهُمْ لَا يَخْفُونَ﴾ پس دوی به هيڅ خبري نشي کولای (ځکه هيڅ عذر او دليل ورته پاتي نه دی په لايتناهي عذاب کي داسي پټ دي چي دخواب ورکولو توان يې ځيني وړی دی وروسته بياالله دقيامت تکاليف اوپه حشرنشر او توحيد دلانل راوړي چي دايمان لوري ته لارښوونه وکړي ﴿الَّذِينَ يَرَوْنَ أَنَّا جَعَلْنَا آلِيلَ لِنَمُوتَنَّهُمْ فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْهَرًا﴾ آيا نه ويښي دا(منکران دحشر) چي بېشکه مودگرزولي ده (توره تياره شپه له پاره دخوب) چي دوی پکي آرام وکړي (اودژوندانه له سترياووهوساشي اوگرزولي موده) ورځ ليدونکي (سپينه رناروښانه چي کسب اوکرپکي وکړي او روزي ومومي؟ ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ بېشکه په دغه (اوبستون دشپې

(١) أخرجه الامام احمد في المسند وفي صحيح المسلم ان اول الآيات خروج طلوع الشمس من مغربها وخروج الدابة على الناس ضحى وأيتها ما كانت قبل صاحبها فالأخرى على أثرها قريباً) دغه دامام احمد دمسند حديث دی وپه صحيح مسلم کي راځي چي دقيامت دراټلولومړی نښه له مغرب څخه دلمرراختل دي اوبيا به په ځانښت کي دابه الارض راووزي هره يوه نښه چي له مخه شوه هغه بله سمدستي ورپسې ده.

(٢) مختصر ابن كثير ٢/٢٨٢

اوورخي چي له روښنايي څخه تاريخي ته اوږي اوله تيارې روښنايي ته ، خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دې لپاره دهغه قوم چي ايمان راوړي (عبرت اخلي ، وروسته بيا الله په آخرت كي د خلگو حالاتونه د سي اشاره كوي ﴿ وَتَوَمَّ بُفْعُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ﴾ او ياد كړه هغه ورځ چي پوكي و كړي شي په شپېلي كي نو وروبرېږي (له ډېره هيسته) هر هغه څوك چي په آسمانونو كي دي او هر هغه څوك چي به ځمكه كي دي مگر هغه څوك چي الله يې اراده (دنه وېرېدلو) وفرمايې (له پرېستو، انبياوو او شهيدانو څخه مفسرين كرام وايي چي دغه (نفخة الفزع) ده او بيا به ورپسې (نفخة لصق) راځي او هغه د مرگ شپېلي ده وروسته بيا به (نفخة النشور) وي چي هغه دراپاڅېدلو او د الله په وړاندي د درېدلو نفخه ده ابو هريرة رضي الله عنه وايي چي دمېكائيل عليه السلام په صور (شپېلي) كي درې نفخي (پوكي) شنه يې يوه د ژوندانه د دنيا دوېږي ده او دا هغه چي فزع اكبر نه ده بلكه يې د مرگ پوكي .

دريمه يې دراپاڅېدلو او بعث ده (١) ﴿ وَكُلُّ أَتَوْهُ دَخِرِينَ ﴾ او ټول به راشي (د دغه الله په حضور كي به قيامت) عاجزان (متونكي چي يوبه هم پاتېدلي نشي) ﴿ وَنَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبًا جَامِدَةً ﴾ او ويني به ته غرونه (په لومړۍ نفخه كي) گمان به پرې كوي چي كلک ولاړ دي (پر خپل ځاي) ﴿ وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّعَاطِ ﴾ حال دا چي دوی به ځي تېرېږي په شان دوریځي امام رازي وايي چي ددوی دغه ليدل چي ته به واکلک پر ځای ولاړ دي له دې جهته وي چي غټ غټ اجسام كله چي په يوه شكل گرندی تگ پيل كړي كتونكي داسي انگېري چي پر ځای ولاړ دي خو هغه په چټكي او چسپاندتيا روان وي (٢) ﴿ صُتَعَ اللَّهُ الْإِلَهَ أَنْفَرُ كُلِّ شَيْءٍ ﴾ كاريگري د الله دی هغه الله چي هر څېز يې محكم كړی دی (وله حكم څخه يې ډك كړی) ﴿ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴾ بېشكه چي دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو كارونو چي تاسي يې كوي (له خيراو شر څخه او پر دغو به سمه جزاء دركړي وروسته بيا الله د ښكمرغانو او بد مرغانو حال پدې ورځ داسي بيانوي ﴿ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ حَسْرَتُهَا ﴾ (هر هغه څوك چي رشي په ښكي سره پس شته ده ته جزاء غوره ده هغه) يعني هر څوك چي د قيامت په ورځ ښكي روري الله به يې ثواب يوبه لس گونه وركوي او به يې عمل باندې به تل تر تله ثوابونه وروښي ﴿ وَهُمْ مِنْ فِرْعَ بَوْمِيْدَ مَأْمُونُونَ ﴾ او دوی به له سختي وېرې ددغي ورځي به امن وي لكه چي الله فرمايې ﴿ لَا يَخْزُنُهُمُ الْفِرْعُ الْأَكْبَرُ ﴾ (الانباء ١٠٣) ﴿ وَمَنْ جَاءَ بِالْسَيِّئَةِ ﴾ او هر هغه څوك چي راشي په بدې (سنيې) باندې ﴿ فَكُتِبَتْ لَهُمْ فِي النَّارِ ﴾ (پس نسكور به وشورځول شي مخونه ددوی په اوږد دوزخ كي) ابن عباس رضي الله عنه وايي څوك چي د قيامت په ورځ بدې راوړي ، يامشرک وي نو هغه به په دوزخ كي پرمخې وغورځول شي و سره به خپري به وړولو وړي ﴿ مَنْ خُزِّيَتْ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾ يا جزا دركوله كېږي (بلكه نه دركوله كېږي مگر) جز دهغه به يوا

چي وي تاسي (په دنيا کي به) موکول ۽ ﴿وَمَا تُزِنُ أُنْفُسَكَ هَبْهُ لَتَذُو نَذَى حَرَمَهَا﴾ (بېشکه همدا خبره ده چي ماته داسي حکم کړی شوی دی چي عبادت کوم درب ددی) ښار هغه (الله) چي حرم ورکړی دی (ښار دمکې نه په امن سره) يعني ای محمده دوی ته وو به چي ماته داسي حکم شوی دی چي زه خاص دالله عبادت وکړم هغه ذات چي ددغه بلد امن پالونکی دی اومکه يې دامن حرم گرځولي ويني پکي نه تويول کېږي اودلته هيڅوک پرچا ظلم نکوی ښکړي حرام اوزرغونه بوټي پرېکول يې لاهم حرام دي لکه چي په حديث شريف کي راځي ۽ ﴿وَلَمْ يَكُنْ شَوْؤُا﴾ (وخاص همداغه (الله) لره دي (ټول) هرشي يعني الله يې خالق اومالک دی ۽ ﴿وَأَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (اوماته داسي حکم کړی شوی دی چي زه شم له مسلمانانو) غاړه ايسودونکوالله ته حکم منونکی دهغه اوخالص توحيد قبلونکی شم ۽ ﴿رَأَى أَنْتَلُوا الْقُرْآنَ﴾ (اوبل پدې (ماموريم) چي قرآن ولولم) چي خوندورحقائق يې راته سربېره شي اوخلگونه يې ورسوم) ۽ ﴿مَنْ أَهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِىٰ لِنَفْسِهِ﴾ (پس هرچاچي سمه صافه لاره وموندله پس بېشکه همدا خبره ده چي سمه صافه لاره يې دخان لپاره وموندله) يعني چاچي په قرآنکريم لاره وموندله زه يې په ايمان روښانه شونودهدايت ثمره اوگټه يې خان ته راجع ده ۽ ﴿وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُدِيرِينَ﴾ (اوهرڅوک چي گمراه شوپس ووايه ای محمده دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چي زه له وېرونکيوڅخه يم (تاسوته مي الهي رسالت ورساوو اونشته په رسولانومگرتبليغ درسالت دی ۽ ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ (اوووايه (ای محمده) چي ټولي ثناوي خاص الله لره دي) چي زه يې دنبوت په مقام او درسالت په لوړه مرتبه نازولی يم ۽ ﴿سَبِّحْكُمْ مَائِنَهُ فَنَعْرِفُنَهَا﴾ (زربه وينېي (الله) تاسي ته دلائل (د قدرت خپل) پس تاسي به وپېژنئ هغه دلائل (په ستر قدرت اوسلطان دالله پخپلوځانونو اواطرافوکي مگر هغه وخت به بيا دغه پېژندل تاسوته کومه گټه نه رسوي ۽ ﴿وَمَا رَبُّكَ بِغَفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (اونه دی رب (پالونکي) دتابخبره له هغو عملونوچي تاسي يې کوی ای بندگانو) الله په هرڅه خبرداردی په دې کي وعداووعيد راغلی دی

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي دبدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډون يې په دې ډول دی

۱- انکاري استفهام لکه: ﴿أَءِذَا كُنَّا تُرَابًا وَّأَبَآؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ﴾ (اوپدې کلمه کي چي (اينّا) ده همزه ددې لپاره مکرراوړل شوی چي په تعجب اوانکار دلالت وکړي.

۲- وعيد اونهديد کله چي فرمايې ۽ ﴿قَدْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾

- ۳- تاکيد په (ان) او (لام) سره پدې کلام کي ﴿وَلَانَ رَيْكَ لَذُو فَضْلٍ﴾ او همدارنگه په ﴿وَلَانَ رَيْكَ لَيَعْلَمُ﴾ او ﴿وَلَانَهُ لَمَدَى﴾ کي چي راغلي دي
- ۴- د طباق صنعت چي: ﴿مَائِكُنْ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْمَلُونَ﴾ ځکه چي د ﴿تُكُنْ﴾ معنا پتول دي
- ۵- بديعه استعاره چي کله فرمايې: ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ﴾ ځکه کيسه کونکي خو هغه گريدونکي ناطق شخص ته وايې خو څرنگه چي قرآن کریم د پخوانيو امتونو کيسې لري لکه هغه څوک داسي يې وگنل چي خلکو ته کيسې کوي نو دلته تبعیه استعاره راغلي ده.
- ۶- مبالغه چي د الله جل جلاله په نومونو کي ده ﴿وَمَوْالِيٍّ الْعَالِيَةِ﴾ ځکه فعيل د مبالغې صيغه ده.
- ۷- تمثيلي استعاره لکه ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْكَلِمَ﴾ دلته تعبير په مړو، کنو او پندوتول ځايونه داستعارې په توگه دی او دغه د کفارو د هغه حالت چي په ايمان باندې گته نشي اخيستلای تمثيل دی چي دوی لکه مړي کانه او پرانده غوندي دي.
- ۸- د توبيخ او ترهني اسلوب چي وايې ﴿أَمَّا ذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾.
- ۹- د طباق صنعت لکه ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ... وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ﴾.
- ۱۰- بليغه تشبيه چي فرمايې ﴿وَمَيِّ تَمُرٌّ مَرَّ السَّعَابِ﴾ دلته يې د تشبيه ادات او د شبه وجه حذف کړي نو بليغه تشبيه گنل کېږي لکه چي ووايې (محمد سپوږمۍ ده).
- ۱۱- د احتباک صنعت چي فرمايې ﴿الزَّيْرُوْنَا أَنَا جَعَلْنَا الْإِلَّهَ لَيْسَ كُنُؤًا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا﴾ له لومړۍ جملې څخه يې هغه حذف کړل کوم چي وروستی ته يې ثابت کړل او برعکس چي اصل يې داسي ووشبه موتياريه گرزولي چي څوپکي آرام وکړي او ورځ مورنا گرزولي چي کارپکي وکړي نو هلته يې د (تياري) کلمه حذف کړه چي (رنا) ورباندې دلالت کوي او همداسي يې په دوهم ځای کي (کار کول) حذف کړل چي د لومړۍ جملې ﴿لَيْسَ كُنُؤًا فِيهِ﴾ ورباندې دلالت کوي او دغه ډول صنعت ته احتباک وايې چي د بدې محسناتو څخه گنل کېږي.

د الله جل جلاله په مرسته د النمل سورت تفسير بشپړ شو.

د القصص سورت مکي دی اواته اتیا آیتونه لري

د سورت په وړاندې:

د القصص سورت لکه نور مکي سورتونه د توحید، رسالت او بعثت څخه ډډه لري او داسورت له دوو نورو سورتونو سره چې د (النمل) او (الشعراء) سورتونه دي لکه چې په نزول کې ورسره موافق راغلي په خپله تگلاره او موخه کې هم یوړنگه دي نو دغه سورت د تېرو دوو تفصیل او بشپړوالي ترسترگو کوي.

• د سورت محور د حق او باطل سپیناوی کوي او د ایمان او طغیان منطق څېړي او همداسې د الهي او شیطاني لښکرود جگړې انځور کاري چې پدې هکله یې دوی کیسې راوړي لومړۍ هغه د طغیان کیسه چې په زور او سلطان ولاړه او د فرعون سرکښه هغه چې بني اسرائيلو ته یې ډول ډول عذابونه ورکول زامن یې ورذبح کول او بشخمني یې د ځان د چوپړو هلو لپاره پرې بنودل په الله جل جلاله دومره ور زړور شوي وو چې آن د الوهیت دعوی یې کړي وه ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي﴾ به یې ویل دوهمه هغه کیسه چې د مال، دولت په نتیجه کې د قارون په شخصیت کې څرگنده شوي او د ادواړه کیسې د انسان سرغړونې ته چې پدغه فاني ژوندانه کې ځنې پېښېږي اشاره کوي هغه که د مال ثروت په نتیجه کې وي او که د جاه، د بدبې او سلطان په سبب.

• سورت د فرعون په طغیان بیانولو پیلېږي دهغه لور تیا او فساد بلکې په هر زمان او مکان کې د طغیان منطق په گوته کوي.

• وروسته له دې خبره د موسی علیه السلام له زېږېدلو او بیاد هغه په ژوندې پاتې کېدلویې د مور ډېره چې څرنگه به له فرعون څخه ژوندی وژغورل شي او هغې ته د الله له لوري داسې الهام چې په دریاب کې یې وغورځوه ترڅو بیا وروسته د فرعون په انگرې کې په عزت او درنښت داسې لوی شی لکه خوشبویه گلاب چې د ازغیو په مینځ اوډنډه کې ولاړوي او وده ومومي.

• ورپسې د موسی علیه السلام بلوغ ته رسېدل او بیا یې له لاسه د قبطي وژل کېدل همداسې دهغه هجرت مدین ته او د شعیب علیه السلام له لور سره نکاح تړل او بیا د الله جل جلاله له لوري دده مکلفیت دوره پیل کېدل چې مصر ته راستون شي او د طغیان علمبردار فرعون ته د الله لوري ته بلنه ورکړي او دغه د فرعون او موسی علیه السلام شخړې په تفصیل سره څېړي ترڅو چې الله فرعون غرق کړي او همداسې د مکې د کفارو څخه خبر راوړي چې د محمدي رسالت په وړاندې په مخالفت درېږي او د انبيی چې د گمراهانو تگلاره هر چېرې یو شاته وي.

• سورت بیا د قارون کیسه راوړي او پدې کې هغه سترواټن او مسافه چې د ایمان او طغیان تر مینځ دي په ډاگه کېږي.

• په پای کې سورت د نېکمرغي لارې ته بنوونه او ارشاد کوي هغه چې د ایمان لاره ده او د انبیاء کرامو بلنه تل هغې لارې ته وي.

تسمیه او نومول یې:

دې سورت ته ځکه سورة القصص وايي چې الله پاک پکې د موسی علیه السلام کیسه په تفصیل سره د ولادت او زېږېدلو څخه ونیسه بیا تر رسالت پوري راوړي ده او پدې کې عجیبه او نادرې پېښې

راغلي چي له ورايه پکي دالله جل جلاله له خپلواولياووسره عنايت اود خپلودشمنانو ته کول اوخلان
خرگند دي.

الله تعالى فرمايي:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿طس﴾ ۱ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۱ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
۲ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ مَلَائِقَهُ مِنْهُمْ بِذُبُحِ آبْنَاءِهِمْ وَتَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ
إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ۳ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ
الْوَارِثِينَ ۴ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۵
وَأَرْحَمَنَّا إِلَيْنَا أَمْرَ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خَفِيَ عَلَيْهِ فِكَالِقَبِ فِي الْبَيْتِ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ
مِنْ الْمُرْسَلِينَ ۶ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
كَانُوا خَاطِبِينَ ۷ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنِي لِي وَلَكَّ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ۸ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أَمْرَ مُوسَى فَرِيغًا إِنَّ كَادَتْ لَتُبْدِيَ بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ۹ وَقَالَتِ لَأُخَذَ قَضِيَّةٌ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنْبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۱۰ وَحَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ
مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ۱۱ فَرَدَدْنَاهُ إِلَى آتَمِهِ كَى نَقَرَّ
عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِنَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۱۲ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى
ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۱۳ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ
يَقْتُلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغْنَى الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ
هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ۱۴ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ۱۵ قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ۱۶ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي
اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَمَوِيٌّ مُبِينٌ ۱۷ فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ
يَمْوَسَّى أَرِيدُ أَنْ نَقْتُلَكَ كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ

﴿الفصل: ۱ - ۱۹﴾

لغتونه:

(شيعا) ټولې او ټولنه (يستي) ژوندي يې پرېښودى نه يې وژلي (غمن) موږ احسان کوو (اليم) بحر (المراضع)
تى ورکونکي (عن جنب) له ليري، اواجنبي ته هم له دې سببه وايي چي ليري وي (وکزه) وکزيه سوک

وهلوته وایې دلفت علماء وایې چي (وکز) او (لکز) دواړه په یوه معناراهي چي په سینه کي په سوک
 وهلوته وایې او چا بیا ویلي چي (وکز) په سینه کي او (لکز) په شاباندی په سوک وهلوته وایې (ظهیر)
 مرستندوی (بصره) ده ته یې چیغی ناری وهلې (استصراخ) مرسته غوښتلوته وایې او څوک چي
 مرسته غواړي ارومروغې هم اوچتوي (بطن) په کلکه نیولوته ویل کېږي او مکسور العین او مضموم
 العین دواړه راځي
 تفسیر:

﴿طس﴾ له مقطعاتو حروفو څخه دی او د قرآن کریم په اعجاز باندې تنبیه پکې شته او دې ته اشاره
 کوي چي دغه په فصاحت او بیان کي معجز کتاب له همدې تورو څخه جوړ شوی دی (۱) ﴿تِلْكَ آيَاتُ
 الْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾ دا آیتونه دمبین کتاب دي (هغه چي ښکاره په اعجاز او واضح په تشریع او احکامو کي
 دي) ﴿تَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاٍ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ﴾ (لولو موږ پرتا (ای محمده ۱) له ځینو خبرو د موسی
 و فرعون څخه په حقه (رښتیا) سره) یعنی ای محمده ۱ موږ پرتا باندې د روح الامین په وسیله مهم خبرونه
 د موسی او فرعون لولوجي حق دي باطل پکې نشته رښتیادي دروغ او شک ورسره ګډه دي ﴿لِفِرْعَوْنَ
 يُثَبِّتُ﴾ دپاره دهغه قوم چي ایمان راوړي (په قرآن او ورباندې نفع اخلي، اوس د سرکښه فرعون
 کیسه پیلوي چي ﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ﴾ بېشکه چي فرعون لویې (تکبر) غوره کړی وو په ځمکه
 کي (دمصر) ﴿وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا﴾ او ګرزولی یې وواهل ددغه (مصر) ټولۍ ټولۍ (په
 چوپړ وهلو او حکمونو ترسره کولو کي) ﴿يَسْتَضِيعُ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ﴾ چي ضعیفه (مقهوره) کړي یې وه یوه
 طائفه له دوی څخه (چي بني اسرائیل وو او د ډول ډول عذابونه یې ورځکل) ﴿يُدَيِّعُ آثَاءَهُمْ وَيَسْتَنَجيهِ
 نِسَاءَهُمْ﴾ وژل به یې زامن ددوی او ژوندی به یې پرېښودې ښځي ددوی (چي دده
 او نورو قبایانو چوپړ ووهي. مفسرین کرام وایې چي دنارینه وو د وژلو سبب دا وو چي فرعون په خوب کي
 ولیدل چي دبیت المقدس له لوري ستر اور راشي او په مصر کي قبایان ټول وسوځي او بني اسرائیل
 خوندي پاتي شي نو یې له منجمینو (ستور پېژندونکو) څخه وپوښتل اوله کاهنانو یې تپوس وکړ هغوی
 ورته وویل چي: په بني اسرائیلو کي یو ماشوم زېږېدونکی دی چي ستاپ چهي به دهغه له لاسه زوال
 مومي اوت به هم هلاکېږي نو یې حکم صادر کړ چي په بني اسرائیلو کي چي نارینه ماشوم زېږي هغه دي
 ارومرو وژل شي ﴿إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ بېشکه وو دغه (فرعون) له مفسدانو (جابرانو څخه یې
 نو د الوهیت دعوی وکړه او (د بني اسرائیلو) نارینه یې وژل او ښځمني یې په چوپړ ګمارلې) ﴿وَرِيدُ أَنْ
 تَمَنَّٰ عَلَى الدِّينِ اسْتَضِيعُوا فِي الْأَرْضِ﴾ او اراده وکړه موږ ددې چي احسان کښېږدو پر هغو کسانو چي

(۱) هغه چي د البقره سورت په پیل کي موبلیکلي ولوله.

ضعيفان کړی شوي ووپه ځمکه (دمصر) کي ؛ چي بني اسرائيل وو نوموړې دوی دفرعون له ظلم اوسري څخه ژغورو ﴿ وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً ﴾ اوگرزوو موبدوی امامان (دخير وروسته له هغه چي ذليل اوسپک وو ابن عباس رضي الله عنه وايي چي امامان دخيراو قتاده وايي چي امامان يعني حاکمان. ولسان ﴿ وَجَعَلْنَاهُمْ الْآيَةَ ﴾ اوگرزوو موبدوی وارثان (دپاچهي دده چي په هستوگنځيوکي واوسي وروسته له هغه چي قبطيان پکي باداران او عزتمن وو ﴿ وَتُكِنُّ لَّهُمْ فِي الْأَرْضِ ﴾ اوچي قدرت ورکړو موبدوی ته په ځمکه (دمصراوشام) کي (چي ددوی په خوښه پکي تصرف کوي بيضاوی وايي چي: تمکين په اصل کي ځای په ځای کولو ته وايي، بيايي دتسليط لپاره استعاره کړچي هغه دخپلواکي په معنادی) ﴿ وَرَأَى فِرْعَوْنُ وَهْمَنَ وَخَوَدُهُمَا بَيْنَهُمَا مَاءٌ كَانُوا يَمْتَزَّجُونَ ﴾ اوچي وښيوفرعون او هاما (وزېر ته يې) (اونورو قبطيانو) اولښکرو ددغو دواړو ته له دغو (بني اسرائيلونه) هغه چي وو دوی وېرېدل به (ترې چي پاچهي به يې دبنی اسرائيلو ديو ماشوم په لاس له مينځه ځي اودوی به هلاکېږي) ﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اقْتُلْهُمُ فَإِنَّهُمُ يُرْجَوْنَ ﴾ اووحی (الهام) وکړ موبد موردموسی ته داسي چي تی ورکوه ته دغه (موسی) ته. ابن عباس رضي الله عنه وايي چي: مرادله وحی څخه الهام دی اومقاتل وايي چي جبريل عليه السلام ورته دغسي وويل قرطبي وايي چي: دمقاتل په وينادغه وحی اعلام وه الهام نه وه اوپدې دگردو اتفاق دی چي هغه (مورې) پيغمبره نه وه بلکه دپرنستې راتلل ورته داسي وولکه چي پرېنستې پک، پيس، اورانده ته خبر ورکړی وي لکه چي په مشهور حديث شريف کي راغلي دي اوهمداسي پرېنستې خلکو ته خبري کوي خونبيان نه وي او عمران بن حصين ته هم پرېنستې سلام ور چولی وواوهغه پيغمبره وو) ﴿ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ ﴾ نوکله چي ته په ده ووېرېدې پس وغورځوه ته دغه (موسی سره له تابوته) په سيند کي يعني کله چي له فرعون نه پرده باندې وېرېدې نوپه صندوق کې يې واچوه اوپه نيل سيند کي يې وغورځوه ﴿ وَلَا تَخَافِ وَلَا تَحْزَنْ ﴾ اومه وېرېږه ته (په هلاکت يې اومه (يې په بېلتون) خواشيني کېږه) ﴿ إِنَّا رَاَدُّوهُ إِلَى الْيَمِّ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمَرْسَلِينَ ﴾ بېشکه موبيرته راوستونکي يوددغه (موسی) تاته (اوبيا) گرزونکي يوددغه (موسی) له پيغمبرانو (چي دغه سرکښه فرعون ته يې ورواستو ترڅو بني اسرائيل دده له شر څخه ژغوري) ﴿ فَأَلْقَاهُ فِي الْيَمِّ فَوَجَدْتُهُ مُكْنًى فِي سَفِينَةٍ مَصْرُوعَةٍ ﴾ پس وموند دغه (تابوت دموسی) کورنۍ دفرعون دپاره ددې چي شي دغو (فرعونيانو) ته دښمن او (سبب) دغمگيني. قرطبي وايي چي لام په (ليکون) کي لام دعاقت دی اودغه ته (لام الصيرورة) هم ويل کېږي ځکه دوی خوددې لپاره واخيست چي دسترگوښ والی اود ښکمرغي سبب شي خو هغه يې دښمن اودغم سبب شو نو ذکر دحال په مال دی ﴿ لَئِنْ لَمْ يَنْقُصْهُ مَالٌ فَرَعَوْنُ ﴾

(١) البيضاوي ٨٨/٢

(٢) القرطبي ٢٥٠/١٣

وَحُودُهُمَا كَاثُوا خَطِيئَتِكُمْ ﴿١﴾ بېشكه چي فرعون او هامان او لښكري ددوی دواړو دا (تول) خطاكاران وو. (خاطي) هغه چاته وايي چي په قصد گناه وکړي او (مخطي) بيا هغه ته وايي چي يې له قصده گناه ورڅخه صادره شي ﴿٢﴾ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنِي لِي وَلَكَ ﴿٣﴾ او وويل بنهي دفرعون (فرعون ته چي دغه هلک) يې خوالی دسترگودي ماوت ته. طبري وايي چي کله هغې دغه وينا وکړه نو فرعون ورته وويل چي ستا لپاره هوکي، او زما لپاره دسترگو يې خوالی نه دی (١) ابن عباس رضي الله عنه وايي: که چېرې يې يې ويلي وای چي زما لپاره هم دی نوبه الله هدايت ورته کړی او ايمان به يې راوړی وای مگر خو هغه ونه منله ﴿٤﴾ لَا تَقْتُلُوهُ ﴿٥﴾ مه وژنئ دغه (هلک) هغې دجمعي په کلمه فرعون ته خطاب وکړلکه چي جبار به کسانو ته تعظيما همدا سي خطاب کېږي ترڅو يې غوښتنه ومنل شي ﴿٦﴾ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَا أَوْ تَشْخِذَهُ وَلَكِنَّ ﴿٧﴾ بني يې چي مورت ته به گټه راوړسوي (په بودا توب کي) او يابه دی (په) زوی ونيسو (متبني) مفسرين کرام وايي: چي دهغې اولاد نه کېدونو يې موسی له فرعون څخه وغوښت او هغه ورکړ الله فرما يې ﴿٨﴾ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ حال دا چي دوی نه پوهېدل (چي هلاک دفرعون او دهغه دتالی ختوبه دده په لاس وي ﴿١٠﴾ وَأَصْبَحَ قُورَاقُ امْرِئِ مُوسَىٰ قَرِيضًا ﴿١١﴾ او وگرزېد وزړه دمورد موسی تش (له هرڅه چي په دنيا کي دې پرته له موسی) (١) او ځينو ويلي چي دهغې زړه له دې غمه چي زوی يې دفرعون په لاس کېوت له صبره تش شو او عقل يې والوت ﴿١٢﴾ إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ ﴿١٣﴾ بېشكه چي نژدې وه چي اظهار وکړي په دې (موسی سره چي زوی مي دی) ابن عباس رضي الله عنه وايي: نژدې وو چي کله خبره شوه زوی يې دفرعون په لاس کېوتلی داسي چېغي تارې دي ووهي چي: های زما زويه ﴿١٤﴾ لَوْلَا أَنْ رَّبَّنَا عَلَيْنَا قَلْبُهَا ﴿١٥﴾ که چېرې مورت محکم کړی نه وای (صبر او زغم) پر زړه ددې ﴿١٦﴾ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ چي شي داله باور کونکو (په وعده دالله چي بيرته به يې دې ته راستنوي) ﴿١٨﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ ﴿١٩﴾ او ويل (مور دموسی) خورد دغه (موسی) ته چي څه برابره ورپسې (دور وړ حال دي راوړه) مجاهد وايي: معنادا چي دهغه لته وکړه ويې گوره چي څه ورباندي کوي؟ ﴿٢٠﴾ فَبَصَّرَتْ بِهِ عَنْ جُحُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢١﴾ پس کتل به يې دغه (موسی) ته له ليري ځايه حال دا چي دوی به نه پوهېدل (په دې چي دغه يې خورده او حال يې اخلي ځکه هغه دسيند په غاړه روانه وه څو صندوق د فرعون انگرته دننه شو هغې څارل) ﴿٢٢﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ ﴿٢٣﴾ او منع کړی وو موږ پر دغه (موسی) تي رودل (د) دايه گانو (هغه چي ده ته يې راغوښتي وې) (تريخوا) (له راتگه دمور يې) مفسرين کرام وايي: څو ورځي وشوې چي کومه نې ورکونکي به يې

(١) الطبري.

(٢) دغه دابن عباس، مجاهد، ضحاک او جمهورو وينا ده او دهم قول قرطبي راوړی چي ابن قاسم له مالک څخه اخيستی او بني يې چي هغه زيات څرگندوي.

راوستله ده به تی نه رودل نوپردوی دغه گرانه شوه اوله قصر حخه بهر یی دی ورکو کومر مونسونه پیل
 کره نویی دده خورولیده ﴿فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ﴾ سور وبل (حرد موسی)
 آیا خبر کرم زه تاسی په اهل دداسی کاله چي واخلی وساتی داهلک تاسی ته ﴿وَهُمْ لَهُ نَصْرٌ﴾
 اودوی به ده ته له خیر غوښتونکو وي (په تی ورکولو اوروزنه کي. سدي وایی چي دوی ته یی د موسی
 مور وروښودله او هغه یی راوستله ماشوم دفرعون په غیږ کي وو چي ژړل یی تی یی غوښتل اوفرعون یی
 آرامولوهڅه کوله خو کله چي یی دخپلي مور بوی ورباندي ولگېدوڅان یی ورپوري وښلاوو اوتی
 رودل یی پیل کړل فرعون ورته وویل: ته څوک یی چي دهیچاتی یی نه رودل اوستاتی روي؟ هغه په
 خواب کي ورته وویل: زه یوه داسی مېرمن یم چي پاکیزه بوی اوشیدي لرم هرهلک چي زه تی ورکولونه
 راوبولم هغه منع نه کوي نویی دې ته ورکړ او هغه هم سمدستي خپل کورته راستنه شوه دفرعون له
 خپلوانو هیڅوک پاتی نشول مگر هغه ته یی سوغات او تحفه ورکړه ملغلري یی ورته والی کړی همدغه
 دالله ویناده چي فرمایي: ﴿فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ﴾ پس بیرته راووست مور دغه
 (موسی) خپل مورته دپاره ددې چي یخی (اورنې) شی سترگي ددې اوچي نشي غم جنه (په بسلنون یی
 لکه چي مور ورسره ژمنه او وعده کړي وه) ﴿وَلِنَعْلَمَ أَتَىٰ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ اولپاره ددې چي وپوهېږي
 پدې چي دالله وعده حقه ده (چي بیرته یی راستنوي اودفرعون له شرڅخه یی ژغوري) ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ
 لَا يَعْلَمُونَ﴾ ولیکن اکثر دوی پردې نه پوهېږي (چي حقه ده اومتدودوي) ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ﴾
 اوکله چي ورسېدو موسی زور (قوت دخواني خپلي ته) اوبرابر شو (عقل دده اوپوهه یی) مجاهد وایی
 چي دغه دخلو ښت کلني عمر دی ﴿فَإِنَّهُ حَكِيمٌ وَطَمَّ﴾ نوورکړ موږده ته حکمت (نبوت) او علم (پوهه)
 په دین کي ﴿وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ اوهم داسی جزا ورکوو موږ ښکي کونکو ته (په ښکي ددوی
 باندي لکه چي په موسی اومور یی موږ مهرباني وکړه) ﴿وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا﴾
 اوننوت موسی ښار (د مصر) ته په وخت دغفلت (قیلولې) ټکندي غرمې (داهل دهغه کي) ﴿فَوَجَدَ فِيهَا
 رَجُلَيْنِ يَمْتَنِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ﴾ پس ویی موندل په دغه (ښار) کي دوه سړي چي جگړه یی
 سره کوله دغه یوله تابعانوددغه (موسی) وواوهغه بل له دښمنانوددغه (موسی) وو (یوسبطي اوبل
 قبطي وو) ﴿فَأَسْعَفَتْهُ أَلَّذِي مِنَ شِيعَتِهِ عَلَىٰ الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ﴾ پس مرسته وغوښته دغه چي له تابعانودده
 ووپه هغه (قبطي) چي له دښمنانوددغه (موسی) وو (چي شریي ځني دفع کړي) ﴿فَوَكَرَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ﴾
 پس په سوک وراهو موسی هغه (قبطي) لره پس ویی واژه هغه. قرطبي وایی چي موسی دده دوزلواراده
 نرله هغه یی پوري وهل خودغه سوک مرگونی شو (۱) ﴿قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ﴾ وویل. (موسی) چي

دغه کار له عمله دشيطان دی (خکه هغه زما غضب او غصه راو پاروله او مایب دغه قبطي په سوک وواهو ﴿إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ﴾ بېشکه چي دغه (شيطان) د بنمن دی (د انسان نو بنو یونکی ښکاره دی (چي له سمی لاري بنیادمان اړوي صاوي وایې چي نسبت یې پدې شيطان ته وکړ چي ده ته معلومه شوه چي دغه وژل خوښه کار و نشو خکه فتنې ځینی پېښېږي او شيطان په فتنو خوشحاله کېږي خکه نو پخپله دې کړن چاره پښېمانه شو^(١)) ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي مَعْصِرَ لَمَّا كُنْتُ هُوَ الْمَفُورُ الرَّجِيمُ﴾ وویل (موسی) ای زما ربه بېشکه زه چي یم ظلم مي کړی دی په ځان خپل (په وژلو دغه قبطي) پس مغفرت وکړه ماته ددغه گناه زما (پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسی) ته بېشکه چي الله همدی دی خامخاښه ښوونکی (د گناهونو) دېر رحم والا (په بندگانو) ﴿قَالَ رَبِّ بِمَا أَفْعَمْتُ عَلَىٰ فَلَن أَكُونَ مَطْمَئِنًّا لِّلْمُجْرِمِينَ﴾ وویل (موسی) ای زما ربه په حق دانعام، احسان (ستا) پرما (چي جاه او عزت دي راکړ) پس له سره به هیچېږي نشم مددگار لپاره د گناهکارانو^(٢) دا هغه معاهده او تړون دی چي موسی علیه السلام یې له خپل پرودگار سره کوي چا بیا ويلي چي دغه قسم اولوړه ده مگر هغه کمزوری او ضعیف قول دی ﴿فَأَصْحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ﴾ پس صبا پاڅېدو (وگرزېدو موسی) په دغه ښار کي (چي قبطي یې پکي وژلی وو) په داسي حال کي چي وېر وېدونکی وو (پر ځان خپل اودېدو عواقبوا انتظاريې کاو چي یوڅوک به یې په همدې گناه ونیسي) ﴿فَإِذَا الَّذِي اَسْتَصِرُّهُ بِالْأَيْمَنِ يَتَخَصَّمُ﴾ پس ناڅاپه هغه (اسرائيلي) چي مدد یې غوښتی ووله دغه (موسی) څخه پروڼ اوس بیا نارې وهي دغه (موسی) ته او مرسته ترې غواړي چي له د بنمن څخه یې وژغوري ﴿قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَنفُوتُ مُبِينٌ﴾ پس وویل (موسی) دغه اسرائيلي ته) چي بېشکه ته خامخاښکاره بې لاري یې (زه پروڼ ستاله لاسه په قتل واوښتم نن بیا غواړې په بله لانه مي واړوي) ﴿فَلَمَّا أَن ارَادَ أَن يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا﴾ پس کله چي اراده وکړه (موسی) چي ونیسي (قبطي) هغه چي وود بنمن ددغو دواړو (دموسی او اسرائيلي) ﴿قَالَ يَمُوسَىٰ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَيْمَنِ﴾ نو وویل یې: ای موسی آیا اراده لرې ددې چي ووژنې ما (نن) لکه چي وژلی دی وویوتن (قبطي) پروڼ^(٣) ﴿إِن تُرِيدُ إِلَّا أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ﴾ اراده نلرې ته (دهیڅ شي مگرددې چي شې (ای موسی) زور ورپه ځمکه (دمصر) کي اواراده نلرې چي شې ته له اصلاح کونکو څخه (د خلکو تر مینځ).

بلاغت.

(١) حاشیه الصاوي علی الجلالین ١١٢/٣

(٢) امام رازي وایې چي په آیت شریف کې د دلیل شته چي د ظالمانو مرسته کول رو به دي

(٣) څرگنده خبره داده چي دغه دي د قبطي ويناوي خکه داسي وينا چي ﴿إِن تُرِيدُ إِلَّا أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ﴾ له مسلمان اسرائيلي څخه نه صادرېږي

پدي آيتونو کي چي دديع اوبيان کومي بنکلاوي شته لنديزيبي دادی
 ١- نژدي ته دليري اشاره کولو په بڼه ددي لپاره چي دمرتبي لوړوالی يې څرگند شي نکه چي ورو يې
 ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ﴾

٢- تېر حالت حکايت کول په ذهن کي داستحضار لپاره لکه داچي: ﴿وَرِيدُ أَنْ نَبْنِئَ﴾
 ٣- اسميه جمله په فعليه باندې ددي لپاره غوره کول چي هغه ثبوت او استمرار افاده کوي لکه په دي
 آيت کي چي ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَى الْيَلْبُوتِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ داسي يې ونه فرمايل چي (ونجعله رسولا)
 ترخودزېري او بشارت په هکله اعتناء او پاملرنه وشي.

٤- استعاره چي پدي کلام کي شته ﴿لَوْ لَا أَنْ رَٰبِطُنَا عَلٰى قَلْبِهَا﴾ دلته يې هغه صبر چي پمخړه کي
 يې اچولی ووله يوداسي څېز سره چي په خوښي پرېښودلو يې سړی له ضائع کېدلو وېرې له ترلو سره
 مشابه کړاود صبر لپاره يې ترل استعاره کړل.

٥- دتعظيم صيغه هلته چي وايي: ﴿لَا تَقْتُلُوهُ﴾ پدي کلمه له فرعون سره مخاطبه کېږي اود سي يې
 ورته ونه ويل چي (لا تقتله) ترخو تعظيم يې پرځای کړي

٦- دمبالغې صيغې لکه (جبار، غوي، مبين)، ﴿جَبَّارًا... لَغَوِيًّا... مُبِينًا﴾ چي فعال اوفعيل مبالغې
 صيغې دي.

٧- معنوي طباق لکه ﴿جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ﴾ ځکه چي جبار مفسد، مخرب
 او ويني تويونکي وژونکي ته وايي او پدي کي معنوي طباق شته

٨- استعطاف (په رحم توجه راړول) لکه د ﴿فَلَنْ أَكُونُ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ﴾ په آيت شريف کي چي
 راغلي ده

٩- دفواصلو توافق چي په ډېرو آيتونو کي راغلی دی لکه داچي: ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ. وَلَٰكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ اودغه هم له بديعي محسناتو څخه گڼل کېږي
 لطيفه:

علامه قرطبي له اصمعي څخه روايت کوي چي يوه کوچنۍ نجلی مې ولیدله چي دغه بيتونه يې ويل
 : استغفر الله لذنبی کله * قتلت انسانا بغير حيله * مثل الغزال ناعما بدله * انتصف اللين ولم اصله * مدورته
 وويل: الله دي مړه کړه څومره فصاحت لرې؟ هغې راته ويل: افسوس دي پرتاوي آيا دې ته هم فصاحت
 ويلای شي فصاحت خود الله په کلام کي دی چي فرمايې ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَمْرًا مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيْهِ إِذْ أَخَفَّتْ عَلَيْهِ
 فَكَأَنِّيْهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَى الْيَلْبُوتِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ چي په يوه آيت شريف کي
 دوه امرونه، دوي نهی، دوه خبري، اودوه، زېري يې راوړي دي (١)

الله تعالى فرماي:

﴿١٠﴾ وَرَحَى رَجُلٌ مِّنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَمُوسَى إِنَّكَ الْمَلَأَ بِأَتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرِجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿١١﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٢﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٣﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿١٤﴾ فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿١٥﴾ فَجَاءَهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّكَ ابْنُ بَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٦﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَبَاطَيْتُ اسْتَفِجِرُهُ إِنَّكَ خَيْرٌ مِّنْ اسْتَفِجِرَتِ الْأَیْمُنُ ﴿١٧﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَي هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا نَمِمْ عِدْكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكَ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨﴾ قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَصَبْتُ فَلَا عُذْرَكَ عَلَىَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿١٩﴾ فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٠﴾ فَلَمَّا أَنهَا تُودِيكَ مِنْ شَلْطِي الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَمُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢١﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَمُوسَى أَقْبَلَ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٢٢﴾ أَسْأَلُكَ يَدَكَ فِي جَيْشِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَلِكَ بُرْهَانُكَ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فَرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٢٤﴾ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٢٥﴾ قَالَ سَنُنْذِرُ عَصَاكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِأَبْنَيْنَا أَنْتَا وَمِنْ أَتْبَعَكُمَا الْفَالِیُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ فَارْعَوْنُ بِأَتْبَعُكَ الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي الْفِطْرَةَ عَلَى الطِّينِ فَأَجْعَلْ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَطْلُعُ إِلَيْكَ يَوْمَ يُرْفَعُ وَرَأْيِي لِأَظْهَرُ مِنْ الْكَذِبِينَ ﴿٢٩﴾ وَأَسْتَكَبرَ هُوَ وَجُودُهُ فِي الْأَرْضِ يَكْبُرُ الْحَقُّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٠﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَاظْطَرُّوا كَيْفَ كَانَتْ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يَدْعُونَ إِلَى الْكُفْرِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُصْرُونَ ﴿١٢﴾ وَتَقَعْنَاهُ فِي هَذِهِ نَبِيٍّ مِّنْ
وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِمَّنْ الْمَقْسُوحِينَ ﴿١٣﴾ القصص: ۲۰ - ۱۲
مناسبت:

همداسي آيتونه دموسی عليه السلام کيسه بيانوي په تېرو آيتونو کې دهغه دولاد او تي رودلو
دوخت پېښې خبرلي چې څرنګه دفرعون په انګرکي وروزل شوان تردې چې ځوان زلمی شودسوع او
پوهي مرحلې ته ورسېدواوبيايې له لاسه ديو فرعونې قتل پېښ شودلته آيتونه دهغه عليه السلام
دهجرت کيسه چې څرنګه مدين ته لاړاوهلته يې دحضرت شعيب عليه السلام له لورسره دکوزدې او
واده مراسم نرسره شول اوبيرته مصرته دراستنېدلوپه وخت کې دنبت سوغات ورکول شواو سيادده په
لاس فرعون هلاک شو بيانوي

لغتونه:

(بافرون) مشوره کونکي دي ازهرې وايي چې (اثمر القوم) ددې معنادای چې دقوم ځني خلګو ځيني
نوروته امرحکم وکړ (دودان) (ذاد، يذود) منع کولوته وايي اوشرل يې معنادای (خطبکا) شان ست سوداړو
(الرعاء) د(راعي) جمع اوهغه شپون (شپانه) ته وايي (حج) دحاء په کسره سره (حجة) اوکل ته وايي
(جلوة) لګولی سکروتي (ردأ) مرستندوی جوهرې وايي چې ددې کلمې چې (ردأته) معنادای چې
ماورسره مرسته وکړه (المقبحين) هلاک شوی اوله رحمته ليري شوي کسانوته وايي په صورت کې
بدرنګه اونا زبېاته ويل کېږي لکه چې وايي (قبحه الله) کله چې الله يې سپک کړي.

تفسير:

﴿وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْتَأْذِنُ﴾ اوراغی یوسری له آخره دښاره پداسي حال کې چې منهي يې
وهلې يعني دفرعون له خپلوانو یوتن چې ايمان يې پټ ساتل دښار له ليري پېڅي په منډه منډه راغی
ابن عباس رضی الله عنه وايي دغه دفرعون له آل څخه یومؤمن وو ﴿قَالَ يَتْلُو آيَاتِ الْغُلَامِ يَأْتِرُونَكَ
لِيَقْتُلُوكَ﴾ ويې ويل: ای موسی! بېشکه چې مشران ستادوژلو په هکله مشوره کوي ﴿فَأَخْرَجَ فِي لَيْلٍ مِّنَ
الْمَسْجِدِ﴾ پس ووزه ته (له مصره) بېشکه زه یم تاته له نصحيت کونکو (خير غوښتونکو) څخه
﴿فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ﴾ پس ووت موسی له دغه (مصره څخه) پدې حال کې چې وبرېدونکی ووکتل
(څارل به يې هرلوري ته چې وبه نیول شي بيايې الله ته په مناجات اوزاري کولوپیل وکړڅکه هغه
پوهېدو چې له الله پرته بل دپناه ځای هېدونشته ﴿قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ وويل (موسی) ای
زما ربه! ماته نجات راکړه له قومه ظالمانو (چې فرعون او مشران يې مقصد وو چې له شر څخه يې وژغوري
﴿وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ﴾ اوکله چې متوجه شو (موسی) په لوري دمدين (چې دشعيب عليه السلام
ښار وو) ﴿قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾ ويې ويل هيله ده زما له ربه ددې چې ونښي ماته

سمه (صافه) لاره (چي مقصود ته مي ورسوي) مفسرين کرام وايي چي هغه پرته له کومي توبې اونگولې سورلي (مركب) څخه له ښاره راووت اود مصر اومدين ترمينځ داتوشواروزو مزل ووهغه پرته له دې چي په الله جل جلاله يې ښک باور وونوره لاره ښځي ورته معلومه نه وه نوالله پرېسته راواستوله اولاره يې وروښوده. روايت کېږي کله چي مدين ته ورسېدو دوښوشين والي يې له ډېره ډنگرتوبه په لرمون سربېره معلومېدو ځکه هغه گرده لاره دونوپاني خورلې وي ﴿وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَحَدَّ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ بِسُقُوتٍ﴾ اوکله چي ورسېدو (موسی) اوبود مدين ته نوويې موندله په هغه کوهي يوه ډله خلکوچي اوبه يې ورکولې (خپلو مېړو پسونه) ﴿وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ﴾ اوله دوی څخه رابيره يې دوه ښځي وموندلې چي خپلي مېړي يې (له اوبو) رامنځ کولې ﴿قَالَ مَا خَطْبُكُمَا﴾ نووويل (موسی) دغو ښځوته (ستاسي څه حال دی؟) (چي خپلي گډي له اوبو منع کوي) ﴿قَالَتَا لَا نَسْقِي حَقَّ بُضْرَةِ الرِّعَاءِ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ﴾ وويل: هغودواړوچي اوبه نه ورکووموډ (خپلو مېړوته) خوبېرته لارشي دغه شپانه، اوبلار زموډ ډېر زوردي چي کارې له لاسه نه کېږي) يعني زموډ عادت دادی چي خوشپانه اورمې يې له دې ځايه ستانه شوي نه وي موډ خپلو مېړو وزوته اوبه نه ورکونه موله دې زوروروسره وس رسېږي اونه له نارينه وو سره اختلاط اوگډون خوښو پلار موبو داسې دی له ډېري کمزوري پسونه اوبه ولای نشي له مجبوري څخه يې موډ پخپله اوبو، ابوحيان وايي چي دغه ددوی له لوري موسی عليه السلام ته داوبولوپه هکله خپل عذر وړاندي کول وواوداچي پلاريې دپسونوداوبولو توان نلري همداسي دهغه پاملرنه اومهرباني يې هم رالوله چي ورسره مرسته وکړي (۱) ﴿فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ﴾ پس اوبه کره موسی له مهرباني رمه) ددغو دواړو بيا يې شا وگرزوله (ښځوته اولار) سيوري ته ﴿فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ﴾ نوويې ويل ای زما ربه بېشکه زه هرڅيز ته چي ويې لېږي ته ماته له خيره محتاج (ار) يم) يعني ای الله ازه ستا فضل او احسان ته محتاج وایم مړی دودې راکړه چي لوږه پرې ليري کړم زه داهيله لرم سخت وږی شوی وو له الله څخه يې دلورې دليري کولولپاره خواړه وغوښتل. ضحاک وايي چي اوه ورځي شوي وې چي دخوړو خوندې هم نه ووکتلی اوپه وښو اونباتاتويې گزاره کوله (۲) ابن عباس رضی الله عنه وايي چي موسی عليه السلام له مصر څخه مدين ته په لاري هيڅ خواړه اوتوبه نه درلوده دونوپاني اودځمکي گياه به يې خوړله بيلي (لوخي) پښې وړکله چي مدين ته ورسېدو دپښوتلي يې ولوېدل (اوداهغه دالله نازولی مخلوق ووچي لرمون يې له لوږي له شاسره نېستی ووخورالوږه يې تېره کړي وه دوښو درنگ شبن والي يې په بدن کي څرگندوو يوه نيمه خرما ته يې لاړتياوه (۳) ﴿فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى أَسْتَحْيَا﴾ پس راغله دغه (موسی) ته يوه له

(۱) البحر ۷/۱۱۳

(۲) الرازي ۲۴/۲۴۰

(۳) مختصر ابن کثير ۱۰/۳

دواړوچي ننگ يې کاووپه (طريقه د) حيا په کلام کي لنډون راغلی يعنې دوی دواړه نن خپل بلارته زور غلې او عادت به يې داوړوچي نورکله به خنډېدلې نو دغه دسړي مرسته يې ورته بيان کړه نو بلا يې يوې ته وويل چې ورشه هغه راوبوله پس راغله. او داسي راغله چې داصيلو ښځو حياء او سترې درلوده خپل مخ يې په نکرې پوښلی وو. عمررضی الله عنه وايي چې: داهسي سپين سترگي وټونکي شوونکي نه وې (۱) (لَمْ تَكُنْ بَسْلَفَعٍ مِنَ النِّسَاءِ خَرَّاجَةً وَلَا جَةً) ﴿قَالَتْ إِنَّكَ أَنَّى يَدْعُوكَ لِتُخْرِجَكَ أَخْرَجَ مَا مَقَبَتْ لَكَ﴾ نووې ويل دې (موسی ته) چې بېشکه پلار زمانا بولي ددې لپاره چې درکړی تاته اچر دحق داوبو کولو ستا (گډو) زموږ نه. ابن کثیر وايي چې دغه په خبرو اترو کي د ادب مراعاتول دی مطلقاً هسي ورته ونه ويل چې زما پلار دی غواړي ترڅوچي په زړه کي يې څه شک او شبه پيدا نشي (۲) ﴿قَالَ جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَحْفَظْ نَحْوَتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ پس کله چې راغی (موسی عليه السلام) (شعيب عليه السلام نه) اوبين يې کړه (پردغه شعيب) کيسه خپله وويل (شعيب عليه السلام) موسی عليه السلام ته مه وېرېږه چې نجات دي وموند له قومه ظالمانو (فرعونانو) نه، دلته دفرعون پاچهي نشته ته اوس د امان په ښار کي اوسې ﴿قَالَتْ لِمَ خَدَّيْهُمَا يَتَأَبَّتِ امْتَحِرَةً﴾ وويل يوې له دغودواړوای زما پلاره دی مزدور کړه (لپاره د شپني اورمې اوبولو) ﴿إِنَّكَ خَيْرٌ مِّنْ امْتَحَرَتِ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ بېشکه چې غوره دهر هغه چاچي مزدور يې نيسي هغه څوک دی چې قوتناک او امانتگروې ابو حین وايي چې ددې وينا ډېره حکيمانه او بشپړه ده ځکه کله چې قوت او امانت دواړه په کوم چارواکي کي يوځای شي نو مقصد ترسره شو (۳) روايت کېږي چې شعيب عليه السلام له هغې څخه وپوښتل چې دده قوت او امانت څرنگه درته معلوم شول هغې ورته ويل: چې هغه تېره چې لس تنه يې په متي پورته کولای شي ده يوازي پورته کړه او کله چې زه ورسره رارهي وم زه يې دمخه وم راته ويل چې ته زما له شاپسي رادرومه اولاره راوښيه او کله چې ورته راغلم ښکته يې کتل او ماته يې نه کتلونو دلته شعيب عليه السلام دخپلو لوندو دور کولو لپاره رغبت پيدا کړ ﴿قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُلْكَمَكَ إِحْدَى ابْنَتَيْنِ﴾ وويل: (شعيب موسی ته) بېشکه زه غواړم داچي په نکاح درکړم تاته يوه له دغودوولونو خپلو، (مشره يا کشره) ﴿عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حَبْجًا﴾ پدې چې مزدوري وکړې ته زما لپاره اته کاله (مېړي وزې راته خړوې) ﴿إِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا﴾ پس که پوره کړو تالس کاله ﴿فَمِنْ عِنْدِكَ﴾ نو هغه به ستاله طرفه (احسان) وي زموږ له خوا درباندي لزوم نشته ﴿وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكَ عَلَيْكَ﴾ اوزه اراده نلرم چې بېرته مشقت واچوم (چې لس کاله درباندي و ترم) ﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ ژر به ته

(۱) الطبري ۲۰/۳۹

(۲) ابن کثیر ۱۱/۳

(۳) البحر ۷/۱۱۴

موموي که دالله اراده وه له صالحانو (نېکانوچي په وعده وفا کونکی نرم خويه اوبنه معمله کونکی يم) قرطبي وايي چي په آيت شريف کي ددې دليل شته چي دلورپلاراوولي کولای شي خپله لوردنکاح کولو پر يو چاته وړاندیز کړي لکه چي حضرت شعيب عليه السلام موسی عليه السلام ته وعمر رضی الله عنه خپله لور حفصه ابوبکر او عثمان ته وړاندیز کړه اويوي مېرمني خپل خان رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وباښونوله ښيگڼو څخه داده چي سړی خپله خور اولورنېکانوته عرض کړي اوپه سلف صالحينو پسي اقتداء وکړي (۱) ﴿قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَتَ عَلَيَّ﴾ وويل (موسی شعيب ته) چي همدا (عهد) مقرر شو په مينځ زما اوستاکي چي هره يوه له دې دواړو نېتو (چي اته، يالس کاله ده چي) کله بشپړه کړه پرمابه زيادت نه وي ﴿وَاللَّهُ عَلَنَ مَا نَقُولُ وَكَانَ اللَّهُ بَرْدَغَه﴾ چي موبېي وايو (تعهد کوو اوترون وشو) شاهد ساتونکی دی ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ﴾ پس کله چي پوره کړه موسی نېته خپله دهغه چي پرې اتفاق شوی وو؛ ابن عباس رضی الله عنه وايي: چي هغه بشپړه اولويه نېته يې سرته ورسوله چي لس کاله وو ﴿وَمَارَ بِأَهْلِيهِ﴾ اورهي شوسره له خپله عياله (مېرمني مسافر دمصر په لور) ﴿عَائِكَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا﴾ وليد (موسی) له لوري (دغره) دطوريو اور (چي څلېري) ﴿قَالَ لِأَهْلِيهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا﴾ ويې ويل: خپل اهل ته چي مدارو کړئ تاسي (دلته) بېشکه مايواور وليد. مفسرين کرام وايي: سخته ديخني شپه وه لاره ترې ورکه وه طوفاني سېلی اوباد چلېدو رڼه يې تيت اوپرک شوه مېرمني يې دلنگون دردونه گالل چي موسی عليه السلام دغه اور له ليري وليد نو هلته ورغی چي ﴿لَعَلِّي آنِيَكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ﴾ ښايي مالره داچي راتله وکړم تاسي ته له دې اور په خبر دلاري ورکي (له يو چا څخه) ﴿أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ ياپه بخري (سکروتي شغلي) له هغه اوره لپاره ددې چي (تاسي) پرې تاوده شی ﴿فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ﴾ پس کله چي (موسی) دغه اور ته راغی نو غږ وکړ شو (ورته) له غاري دهغې کندي چي دموسی په ښي اړخ کي وه (دغه غاړه وه) په هغه توبه مبارکه کړی شوي کي له هغې وني ﴿أَنْ أَنْ يَمْوَسَىٰ إِنَّتَ أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (داسي چي ای موسی بېشکه زه هم دازه الله رب دعالميانويم) يعني ورته غږ کړ شو چي ای موسی له تاسره خطاب اوکلام درب العالمين دی هغه چي دنقص او عيب له گردو صفاتو څخه پاک دی دانسانانو او پېريانانو او ټولو مخلوقاتو پالونکی دی ﴿وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ﴾ (اوبل داچي وغورځوه همساخپله) (چي په لاس کي دي ده) ﴿فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا صَانٌّ وَلَّىٰ مُدِيرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ﴾ (پس ويې غورځوله) نوکله چي يې وليده چي خوځېدله يومارتوب وهونکی دی نو يې شا کړه مخ يې وړاوهو پداسي حال کي چي تېښتېدونکی وو (له وېري) بيرته نه راوگرزېدو.

ابن کثیر وایي چي له همساخځه داسي مار جوړ شوته به واپېری دی له ډېر لوی وجود سره ډېر گړندی روان ووستره خوله یې درلوده ، غاښونه اوډار یې یو له بله لگېدلی غټي تېري به یې ترستونې تېرولي او په وازکومي چي به یې تېرولي نه به و په کنده کي رغړي نو پدې وخت کي موسی علیه السلام شاوړ وارهوله وله وېري ځني رهي شو ځکه دغه دبشري طبیعت فطرت دی (۱) ﴿يَكُونُ أَقْبَلُ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنْ الْأَمِينِ﴾ (بیالله غېږې وکړ) ای موسی مخ راواړوه او مه ویرېږه ته له آمنینو څخه یې (نوهغه راوگرزېدو او لاس یې دمار په خوله کي کښېښود چي هغه بیرته همسا شو) ﴿أَسْأَلُكَ بِذَلِكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَصَآةٌ مِنْ غَيْرِ سُورٍ﴾ ننې باسه (بسی) لاس دي خپل گړېوان کي (بیایې راوباسه) حال دا چي راوړي به تک سپین (لکه د سپوږمۍ) ټوټه (بې له کوم عیب ، بدې ، ناجوړي) ﴿وَأَصْمَمَ إِنَّكَ حَامِلُكَ مِنَ الرَّمِيمِ﴾ او پېوست کړه (سنې) خپلي نه څنگ (لاس) دي له جهته دوېري ابن عباس رضی الله عنه وایي . معناد حي لاس دي تخرگ سینې ته نژدې کړه چي وېره دي ليري شي . مفسرین کرام وایي چي مرادله وزر (جناح) څخه لاس دی ځکه دانسان لاسونه د مرغانو دوزرو په شان دي او کله چي بسی لاس په چپ تخرگ کي دننه کړي نو وزر یې پېوسته کړ او پدې سره دمار وېره او دبل هرڅه وېره ولاړه تري تم او ورکه شوه ﴿فَذَلِكَ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ﴾ نودغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (کوټلې دلائل) اوسندونه دي چي ست په رښتنولي (رانا زل شوي له لوري درب ست طرف د فرعون او قوم دده ته (هغه مشرانو سرغړونکو کبرجنو کسانوته) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ بشکه چي دوی دي قوم فاسقان) وتلي له طاعت دالله نه او مخالف له حکمه دهغه څخه) ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ نَفْسَهُ نَفْسًا فَآخِفْ أَلْ يَقْتُلُونِ﴾ وویل (موسی) ای زما به بېشکه ماله دغو قبطیانو څخه یو تن وژلی دی پس وېرېږم چي دوی به ما وژني (دهغه په قصاص کي) مفسرین کرام وایي چي مرادله دغه مړي څخه هغه قبطي دی چي موسی علیه السلام په سوک وواخوا و مړ شونودلته له الله څخه غواړي چي نور قوت ورکړي او د فرعون د مقابلې لپاره یې هارون علیه السلام وروړهم ورسره واستوي ﴿وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ

(۱) شهید سيد قطب رحمه الله وایي چي موسی دخپل مولا په مرهمساو غورخوله څه پېښه شوه ؟ نورنوهغه همسا به وه چي دسروخت یې گرزولي وه او پېژندله یې هغه اوس نه ماردی چي چسپانده ناوېري لکه واره ماران غوندي سره له دې چي حوراعنې دی دایون څا په پښه ده چي موسی علیه السلام ورته تساری به دی نیولی نو ځکه یې ورته شا کړه او رستون به نو ددی سوچ سی نه ک ووجی دغه ستره عجیبه بڼه وڅېړی چي الله ته یې غوږ شو ﴿يَكُونُ أَقْبَلُ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنْ الْأَمِينِ﴾ دهغه څوک به ولي په امن به وي چي دالله سرگي او رحمت یې څاري او بل څل ورته غېږ راځي چي ﴿أَسْأَلُكَ بِذَلِكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَصَآةٌ مِنْ غَيْرِ سُورٍ﴾ و موسی د حکم مسه کوي لاس په گړېوان کي دننه کوي او چي که یې ر ډېر کړی به یوه مسه کي به دا چي یې مسه وسی حی لاس یې ځسری هغه چي پخوا الله رڼکه وودعه د حق خلا وروښانه معجزه سکری فی ظلال القرآن

مِنَ لِسَانِكَ ﴿۱﴾ اوزما ورور هارون هغه له مادي بر فصيح دى له جهته دژبي (ځكه چې موسى عليه السلام په زه كې لكنت وو چې په ماشومتوب كې يې سكروته خولې ته اچولې وه) ﴿فَأَرْسَلَهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي﴾ (پس ولېږه هغه هم له ماسره يارم د دگار چې زما تصديق كوي) يعني هغه زما مرستندوى رسره واستوه چې زما خبري دوى ته بيان كړي او دلائل ورباندې تېر كړي ﴿إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾ (بېشكه زه په دې وېرېم چې دوى به مادي روغجن كړي؛ ځكه دوى به زما په خبرونه پوهېږي) امام رازي رحمه الله وايي معنادا چې: زما ورور هارون له ماسره مرسته كونكى واستوه چې زما د بيان او دليل څرگندونه وكړي دا يې مقصد نه دى چې زه څه وايم اودى ووايي چې ته رېستيا وايي او يا ځلگوته ووايي چې موسى رېستيا وايي بلكه مطلب يې دادى چې دهغه ژبه ښه چلېږي چې په فصيحه او بليغه ژبه ورته زما دلائل ووايي او مرام روښانه كړي ددوى د شېها توخواب ووايي اوله كفارو سره بحث وكړي (۱) ﴿قَالَ سَنَدُّ عَصَدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطٰنًا﴾ و فرمايل: (الله) ژبه قوي كړو موږ ستا ستا په ورور او موږ به تاسي ته غلبه دركړو (پر دښمنانو ستاسي) ﴿فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِثَابِتًا﴾ (پس وبه نه رسېږي دوى تاسي دواړو ته) (په ضرر رسولو) په سبب د معجزو زموږ (چې څرگندي دي) ﴿أَنَّمَا وَمِنْ أَتْبَعَكُمَا الْغَلِيْبُونَ﴾ (تاسي دواړه او هغه څوك چې متابعت وكړي ستاسي دواړو غالبان به اوسئ) يعني عاقبت برى په دنيا او آخرت كې ستاسو او سنا سودا اتباعودى تاسو په مجرمانو او مروغالبه كېږئ لكه چې الله بل ځاى فرمايي: ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَا غَلِبَكَ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (المجادله ۲) ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُّوْسَىٰ بِثَابِتِنَا بَيِّنَةٍ﴾ پس كله چې راغى دوى ته موسى سره له معجزو زموږ چې ښكاره وې (دده در سالت در بښتنولي يې شاهدي ور كوله) ﴿قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى﴾ وويل (فرعونيانو) چې نه دى دا خومگر كوڅي دي په دروغو سره تړل شوي) يعني چې تاراوړې لكه همسا اويد بيضاء دغه سحر دى له ځانه دي جوړ كړى او الله ته يې نسبت كوي ﴿وَمَا كُنَّا بِهَذَا فِي ءَابَايَا الْأَوَّلِينَ﴾ (نډى اورېدلى موږ داد توحيد دعوى) په (زمانو) د پلرونو زموږ چې پخواني تېر شوي ﴿وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدًى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ﴾ او وويل موسى چې زما رب ښه عالم دانادى په هغه چا چې په هدايت راغلى (راوړى يې دى) له طرفه دهغه (رب) او په هغه چا باندې چې شته هغه ته ښه خاتمه) موسى عليه السلام د ښكلي ځواب وركولو تياري ونيو او په تبليغ كې يې احسن الوجوه ته مخه كړه ويى ويل هغه څه چې ماراوړي كوي نه بلكه حق دي اوزما پالونكى رب په دې ښه خبردار او پوه دى چې زه برحق او ناسو پر باطل ياست او الله په هغه چاهم ښه خبردار دى چې آخره خاتمه يې ښه وي ﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾ (بېشكه چې ظالمان برى نه مومي) هغه څوك چې په الله باندې دروغ تېري ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ بِأَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ

لَكُمْ مِّنْ إِلَهِ غَيْرٍ ﴿١﴾ اووويل فرعون ای دشمنانو ټولی (دمصر خلگو) زه تاسي ته پرته له ځانه بل
 خدای نه پېژنم (چي عبادت ورته وکړی) ابن عباس رضی الله عنه وایی چي ددې وینا او هغه بلي چي ويلي
 وو ﴿أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَىٰ﴾ ترمينځ څلورېست کاله موده وه او د الله د بنمن دروغ ويلي ووبلکه پدې پوهېدو چي
 پالونکی رب لري چي خالق دده او د قوم يې دی ﴿فَأَوْفِدَ إِلَىٰ يَهُدَمُنُّ عَلَىٰ الطِّينِ فَأَجْعَلَ فِي مَرَحًا﴾ پس
 بل کره اورز مالپاره ای هامانه په ختي باندي (څښتي راته پخې کره) پس جوړه کره زمالپاره لوړه اوچته
 مانه ﴿لَمَّا أَطْلَعَ إِلَٰهَ إِلَهِ مُوسَىٰ﴾ ښايي ماته چي دموسی خدای ته وڅېژم (اوويې وينم هغه چي دی
 يې دراستونکي گمان کوي دغه يې داستهزآ په ډول وويل ځکه يې پسي زياته کره ﴿وَرَبِّي الْأَطْلُ مِنْ
 الْكَذِبِينَ﴾ او بېشکه خامخازه گمان کوم پرموسی له دروغجنانو څخه (پدې کي چي وایی د آسمانو نورب
 شته) ﴿وَأَسْتَغْبِرُهُمْ فِي الْأَرْضِ بِفَتْرِ الْحَقِّ﴾ او کبرو کر دغه فرعون اولنېکرو ددغه (فرعون)
 په ځمکه (دمصر) کي په ناحقه سره (چي په موسی عليه السلام يې ايمان نه راوړ او دمصر خاوره يې په
 ظلم او باطل په سراخيستي وه) ﴿وَطَنُوا أَنَّهُمْ إِلَٰهَنَا لَا يُرْجَعُونَ﴾ اودوی ددې گمان وکړ چي بېشکه
 دوی به مورته نه راگرزول کېږي (په قيامت کي نه بعث اونه حساب کتاب شته) ﴿فَأَحَدَتْهُ وَجُودُهُ
 فَتَبَدَّتْهُمْ فِي الْيَمِّ﴾ پس راوړنيو مورې همدغه (فرعون) او (هم) لښکر دده پس ومو غورځول دوی ټول په
 درياب کي (او گرد غرق شول يو هم ژوندي پاتې نشو) ﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَتْ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ﴾
 نووگوره (ته ای محمده د پند په نظر) چي څرنگه ده آخره خاتمه د ظالمانو (هغوی چي په کفر او طغيان کي
 وروستي سرحد ته رسېدلي وو؟) ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يَذْعُرُونَ إِلَى الْفِتْنَةِ﴾ او گرزولي ووموږ دوی
 پېشوایان (د کفر چي نورو ورپسي اقتداء کوله) چي بولي دوی (خپل تابعان) اورته ﴿وَيَوْمَ الْفِتْنَةِ لَا
 يُنصَرُونَ﴾ او په ورځ د قيامت کي به ورسره مدد ونکړی شي (چي عذاب ترې دفع کړي) ﴿وَأَتَّبَعْنَاهُمْ
 فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْفِتْنَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ﴾ اولازم کړموږله دوی سره په دغه (ژوند)
 د دنیا کي لعنت (د الله ملائکواو مؤمنانو له خوا) او په ورځ د قيامت کي به دوی وي له قبيح کړل شويو څخه
 (بدڅېره به وي د الله له رحمته به شړل شوي وي).

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بديع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

۱- تاکيد په ان اولام باندي لکه ﴿إِنَّكَ أَلَسَلَا بِأَتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ﴾.

۲- استعطاف لکه چي فرمايې: ﴿رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ﴾

۳- اشتقاقي جناس داسي ﴿وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ﴾

۴- مرسله مجمله تشبيه چي فرمايې ﴿نَهَزُكَانَهَا جَانٌّ﴾

۵- طباق چي د ﴿بُصْدِ قِيٍّ... يُكْذِبُونَ﴾ ترمينخ راغلی دی.

۶- کنایه چي فرمايې ﴿وَأَضْمَمُ إِلَيْكَ جَا حَلَك﴾ له لاسه څخه يې په وزر کنایه راوړي ده ځکه لاس دانسان لپاره لکه دمرغه وزر غوندي دی.

۷- مرسل مجازيډي کلام کي ﴿سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ﴾ چي اطلاق دسبب او مراد ځني مسبب دی ځکه دمت تينگول دلاس دتينگولو مستلزم وي شهاب وايې چي امکان لري دغه دي استعاره وي چي د موسی حال يې دورور په تقويت سره داسي بللی لکه چي ديو چالاس دمت په تينگولو تينگېږي لطيفه:

زمخشري وايې چي کله يې وويل: ﴿فَأَوْفِدَ لِي بِنَهْمَنُ عَلَى الطَّيْنِ﴾ يعني اور په خته بل کره چي خبتي پخې شي داسي يې ونه ويل چي (أطبخ لي الأجر) ځکه لومړنی عبارت دقرآن لپاره په فصاحت کي برابر دی اود جابرانو متکبرانوله لهجې سره هم زبته زيات مشابه دی هاما دفرعون وزير اود رعيت تدبير سمبالونکی وو.

الله تعالی فرمايې:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (۱۲) وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ (۱۳) وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَابِتًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ (۱۴) وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مِمَّا أَتَتْهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ (۱۵) وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۱۶) فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوفِيَ مِثْلَ مَا أُوفِيَ مُوسَىٰ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوفِيَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ كَيْفُورٍ (۱۷) قُلْ فَأَنظُرُوا بِكِتَابِ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعُهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (۱۸) فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (۱۹) وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمْ أَنْقُولَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ (۲۰) الَّذِينَ آمَنَتْهُمْ أَكْتَبَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِمْ يُؤْمِنُونَ (۲۱) وَإِذْ يُنَادِي عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنَ الْقَلِيلِ الْمُؤْمِنِينَ (۲۲) أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَذَرُهُنَّ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ وَمِمَّا

رَزَقْنَهُمْ يُعْمَلُونَ ﴿٥١﴾ وَإِذَا سَكِمُوا أَلْفُوا أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ لَا مُبْدِي
الْجَاهِلِينَ ﴿٥٢﴾ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنْ أَلَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْذِبِينَ ﴿٥٣﴾ وَقَالُوا إِنَّا نَسْمَعُ
الْمُهْدَى مَعَكَ تَخْطِفُ مِنْ أَرْضِنَا أَوْلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجِئُوا إِلَيْهِ نَمُوتُ كُلُّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَئِنْ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِكَ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا فَنِلْتَ مَسْكُوتَهُمْ لَمْ تُشْكِرْ مِنْ بَدِيهِ
إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِنَا وَمَا
كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٦﴾ وَمَا أَوْتَيْنَا مِنْ شَيْءٍ فَتَنَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرِيشَتَهَا وَمَا عِندَ
اللَّهِ خَيْرٌ وَأَنْتُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَسَوْفَ نَعْتَدُكُمْ وَنَعْتَدُكُمْ فَهَمُّ لِقَائِهِ كَمْ تَمْنَعُهُ مَنَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمُ
الْفِتْنَةِ مِنَ الْمُخْضَرِينَ ﴿٥٨﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٥٩﴾ قَالَ الَّذِينَ هُنَّ عَنْهُمْ الْقَوْلُ رَبَّنَا
مَتَوْلَاءَ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٠﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمُ ثُمَّ
يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٢﴾ فَعَبَّبَ
عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءَ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٣﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَقَعِيَ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْضِلِينَ
﴿٦٤﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَنَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ وَرَبُّكَ
يَعْلَمُ مَا تُكْرَهُ صُدُّوهُمْ وَمَا يُعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحُسْنُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ

تَرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾ الْقِصَصُ: ٤٣ - ٧٠

مناسبت او تراو:

وروسته له هغه چي الله جل جلاله دخپل هغه نعمت يادونه وکړه چي په بني اسرائيلو يې پېرزو کړي
ووهغه چي دفرعون جابر چي دطغيان مخ کښ ووغر قېدل اودوی يې له شرخه ژغورلي وونودلته د
يوبل ستر نعمت يادونه کوي چي هغه دتورات نزول دی کوم کتاب چي په هغه کي هدايات اوروستنابي
شته لکه چي په عربويې قرآن کریم نزل کړی اود دې نعمت يادونه يې هم کړي ده.

لغتونه: (٥١) اقامت او هستوگنه کول (بدرزن) دفع کوي په حديث شريف کي راخي. (اندره) حدود
بالمنهت) حدود په شبهاتومات کړي (دفع کړی) (بحی) جمع ک ووشي (الجابية) ستر تالاب او حوض ته
وايي (بطرت) په نعمت کي طغيان ته بطروايي (آباء) اخبار ته وايي (نبأ) جمع او مهم خبر ته ويل کړي

دنزول سبب

کله چي ابو طالب دخنکندن په حال کي وورسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وويل ی ک الله
الاس ووايه زه به په فام کي سنا (دايدن) شاهدي ووايه نوهغه په خواب کي ورته وويل که رايه ي
به ورسيدلای چي فريش به پېغور را کړي او وبه وايي دمرگ له ويري يې داسي وکړل نوم به وسي وی

اوستا سترگي به مي له خوښي يخي کړي وای نوالله جل جلاله دا آيت نازل کړې ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ .

تفسير:

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى﴾ (او خامخاپه تحقيق ورکړي وروموب موسی ته کتاب (تورات) وروسته له هغه چي موب هلاک کړي وو (هل د) زمانوړو مېنيو) لام د قسم لپاره توطنه ده يعني قسم دی چي موب موسی ته تورات ورکړي وو وروسته له هلاکته دنوروا متونو لکه دنوح، عاد، ثمود اولوط عليهم السلام قومونه چي دخپلوانبياووتکذيب يې کړي وو ﴿بَصَايِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (دوی ته به حقائق ورباندي معلومېدل) اوسمه لاره ښوونکی وو لپاره دمؤمنانو اورحمت ووينايې چي ورباندي پندواخلي (اوالهي ارشادات واورې) ﴿وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْفَرِّقَةِ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ﴾ (اونه وې ته (ای محمده حاضرله موسی سره) په جانب دهغه (غره) چي غربي وو (له موسی څخه د مناجات په وخت کي هغه ځای چي هلته الله له موسی سره خبري کولې) هغه وخت چي ولېږه موب موسی ته حکم (درسالت چي فرعون اودهغه قوم ته دي ورشي) ﴿وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾ (اونه وې ته له حاضرينو (هلته خوالله درته وحی کړي چي ستا درښتنولي دليل اوبرهان وي. ابن کثيروايې چي دلته الله درسول الله په نبوت باندي دبرهان رورلوتنبیه فرمايلي چي دتېروزمانو پټ رازونه داسي بيانوي لکه چي پخپلوا سترگو يې ليدلي وي هغه خوښوالوستی (أمی) وو چي هيڅ ليکلي یی نه وو لوستلي پد سي تېرکي لوی شوی وو چي هغوی له دې ليک اولوست څخه هيڅ خبرنه وو، معنادا چي ته هلته حاضرنه وې خوالله درته وحی وکړه ترڅودوی ته ددغو مغيباتو خبرورکړې) (۱) ﴿وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ﴾ (ولکن موب پيدا کړل اهل دزمانو (وروسته له موسی) پس اوږده شول پردوی) عمرونه (مودې) چي دالله ياديې له ياده وايست اوپه شريعتونو کي يې تحريف اوتبديل وکړنوته موراواستولې (ای محمده ترڅو چي دين ژوندی کړې. ابوالسعود وايې معنادا چي: موبستا اودموسی دزمانې ترمينځ ډېري پېړۍ بيدا کړې چي موده ورباندي اوږده شوه اود شريعت حکمونه يې بدل کړل او پټ شو پردوی خبرونه ددينې چارونو ته موراواستولې) (۲) ﴿وَمَا كُنْتَ تَأْوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ﴾ (اونه وې ته (ای محمده ۱) اوسېدونکی په اهل دمدين کي) ﴿تَتَلَوًا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِنَا﴾ (چي لوستل به دي پردوی باندي زموب آيتونه (اودوی (دمکې خلکو ته) به دي دموسی، شعيب اودهغه ددوولونو خبري وربنودلې) ﴿وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ﴾ (ولېکن موب چي يولېږونکي يو) (تالره دمکې په خلکو کي چي دغه خبرونه مو درته وحی

(۱) ابن کثير المختصر ۲/ ۱۵

(۲) ابوالسعود ۴/ ۱۵۵

کري او که داسي نه وای نوتاته به هم معلوم نه وو) ﴿وَمَا كُنْتَ بِحَايِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا﴾ او نه وې ته ای (محمد ۱) په جانب د طور کله چي غږ وکړ موږ (موسی ته او ورسره خبري مو کولې) ﴿وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَتْهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ﴾ ولېکن (درښودلي یې دي او وحی کړي یې دی دغه کیسې) رحمت له طرفه درب ستالپاره ددې چي ووېروې ته هغه قوم چي ندی راغلی دوی ته هیڅ وېرونکی تر پخوا له تانه ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ دپاره ددې چي دوی پرې پند واخلي (اوستا په دین کي دننه شي مفسرین کرام وایې چي مراد له قوم څخه هغه کسان دي چي دعیسی او محمد علیهما السلام تر مینځ زمانه کي چي د فترت زمانه یې بولي اوسېدل اودغه نژدې شپږ سوه کاله موده وه ﴿وَلَوْلَا اَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ﴾ او که چېرې نه وای داچي و به رسېږي دوی ته مصیبت (عذاب، غم) په سبب دهغو گناهونو چي پخوا لېږلي وو لاسونو ددوی ﴿فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا مِّنْ عِندِكَ وَنُكُوتَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ﴾ پس و به وایې دغه (کفار) ای زموږ به ولي دي نه رالېږه موږ ته کوم پیغمبر (چي احکام یې موږ ته راوړي وای پس موږ به ستاد آیتونو متابعت کړی وواو شوي به ووموږ له مؤمنانو) (پرتا او هغه رسول) قرطبي وایې چي دلولا خواب حذف شوی هغه داچي (لما بعثنا الرسل) یعنی ما به استازی نه وورالېږلی (۱) په التسهیل کي وایې چي لومړی (لولا) د امتناع توری دی و دوهمه (لولا) (لولا) د تحضیض، معنادا که داسی نه وای چي دوی ته به ددوی د کفر په سبب مصیبت و رسېږي نوموړې به دوی ته پیغمبران نه وورالستولي خوموږ پیغمبران ورته راواستول چي ددوی عذریاتي نشي او پردوی دلیل راوړل شي دوی بیا هسي ونه وایې چي ﴿لَوْلَا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰیٰتِكَ وَنُكُوتَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (۲) بیا الله تعالی د مشرکانو عناد د حق په وړاندې داسي بیانوي ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا اُوتِيَ مِثْلَ مَا اُوتِيَ مُوسٰی﴾ پس کله چي راغی دغو (کفارو) ته حق (قرآن د محمد په نبوت) زموږ له جانب نه وې ویل دغو کفارو په سرکښي او تعنت سره (ولي نه دي ورکړی شوي) (محمد ته معجزې) لکه چي ورکړی شوي وې موسی علیه السلام ته (لکه همسا اوید بیضاء غوندي) الله ددوی په تردید کي فرمایې: ﴿اَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا اُوتِيَ مُوسٰی مِنْ قَبْلٍ﴾ آیا نه وو کافران شوي په هغو (معجزو) چي موسی ته پخوا ورکول شوي وې؟ مجاهد وایې چي یهودانو قریشوته وویل: محمد ته وایاست چي د موسی په شان معجزې درته راوړي نوالله ددوی تردید و فرمایو چي دوی خود موسی په معجزاتو کافران شوي وونویدې روایت د ﴿اَوَلَمْ يَكْفُرُوا﴾ ضمیر یهودانو ته راجع دی اودغه دابن جریر غوره کړې ده ابو حیان وایې چي ماته داسي ښکاري چي ضمیر به قریشوته راجع وي هغوی چي ویل یې ولي محمد ته

(۱) القرطبي ۱۳/۲۹۳

(۲) البحر ۷/۱۲۳

داسي معجزې نه دې ورکړي شوي لکه چې موسی ته ورکول شوي وې اودا پدې چې ددوی تکذيب چې دمحمد رسول الله يې کور د موسی تکذيب هم دی اودا چې دوی رسول الله ته د سحر (کوډو) نسبت کړو همدغه موسی ته د کوډو نسبت دی ځکه نبیان خوگر د يوه آسماني رسالت اوچتونکي دي اوچې څوک يوه نبي ته نامناسب نسبت وکړي لکه چې تولوته يې کړی وي دلته به نوتول ضمانت ولگېږي^(۱) ﴿قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا﴾ وويل (منکرانو چې تورات او قرآن) سحر دی دواړه چې مددکوي يوله بله (په تصديق کولو يود بل. سدي وايې چې يود بل تصديق کوي. ابو السعود وايې چې همدغه ددوی په کفر باندې تصريح ده چې دوی په خپل کفر او طغيان کې وروستي سرحد ته رسېدلي دي)^(۲) ﴿وَقَالُوا إِنَّا بِكُمْ لَكَافِرُونَ﴾ دآيت معنا دا چې دوی ويل چې بېشکه موږ په هر يود دوی دواړو (تورات او قرآن) کافران يو ﴿قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعُ﴾ ووايه (ای محمده ا دوی ته) پس راوړئ تاسي يوداسي کتاب له جانب د الله چې هغه ښه لاره ښوونکي وي له دغو دواړو کتابونو چې زه دهغه (کتاب) متابعت وکړم دغه د تعجب په توگه يوازدی چې تاسی چې پدې دوو کتابونو سره له دې چې په شريعتونو حکمونو او مکارم الاخلاقو) مشتمل دي کافرياست نوتردې يوبڼه کتاب چې د الله له لوري رااستول شوی وي راوړئ چې زه يې پيروي وکړم ﴿إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ که چېرې تاسي رښتوني ياست (چې دا کوډي دي) ابن کثيروايې چې داخوله ورايه هوښيارانوته معلومه ده چې الله پاک له آسمانه تردې قرآن کریم ښه بشپړ، فصيح او ستر کتاب چې په محمدرسول الله يې نازل کړی بل ندی رااستولی اوله هغه وروسته بيا تورات دی چې الله يې په شان کې فرمايلي ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ﴾ او انجيل خود تورات لپاره بشپړونکی اود ځينو هغو شيانو چې په بني اسرائيلو حرام شوي وود حلال گڼلو لپاره راغلی دی^(۳) ﴿فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَسْعُونَ أَهْوَاءَهُمْ﴾ پس که چېرې دوی ستا خبره ونه منله پس پوه شه چې بېشکه همد خبره ده دوی دخپلو خو هشاتو متابعت کوي (کوم سند او برهان نلري) ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ﴾ او څوک دی ډېر گمراه له هغه چا چې متابعت کوي دخپل خواهش بې هدايته له ښوولو دلاري له طرفه د الله (بلکه نشته) ﴿إِنَّكَ أَنتَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (بېشکه چې الله نه ښيي سمه لار قوم ظالمونو ته) يعنې الله هغو ظالمونو ته چې پخپلو نفسي خواهشاتو کې غوږه وي اوله سمې لاري څخه يې څنگ کړی وي د حق توفيق نه ورکوي ﴿وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ او خامخاپه تحقيق پرله پسې موږ دوی ته خبره لېږلي ده (چې قرآن کریم ځيني په ځيني نورېسي وعد، وعيد، کيسې، پندونه اونصيحتونو) دپاره ددې چې دوی

(۱) البحر ۷/۱۳۳

(۲) تفسير ابو السعود ۴/۱۵۲

(۳) مختصر ابن کثير ۳/۱۷

پندواخلي ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِالْكِتَابِ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ﴾ هغه ڪسان چي موڊ دوی ته پڇواله دغه قرآنه ڪتاب ورکری دی (تورات اوانجیل) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړي، ابن عباس رضی الله عنه وری معناداچي هغه ڪسان داهل ڪتابو چي په محمد صلی الله علیه وسلم یې ایمان راوړي (١) ﴿وَلَا يَتَنَبَّهْنَ عَلَيْهِمْ قَالُوا ءَامَنَّا بِهِ ؕ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا﴾ (اوکله چي ولوست شي (دغه قرآن) پردوی باندی وایې دوی چي موڊ ایمان راوړي په دغه (قرآن) چي حق دی (راغلی دی) له لوري درب (پالونکي) (موڊ) یعنی چي ڪه دوی ته قرآن ولوستل شي دوی وایې هغه چي پدې کي دي (موڊ) ورباندی باوردی موڊ یې تصدیق کوو ﴿إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُتِلِّينَ﴾ بېشکه چي ووموڊ پڇواله (نزوله) دقرآن مسلمانان (موحدین غاره اینودونکي حکمونو ته یې ورباندی باور لرونکي چي الله جل جلاله به محمد صلی الله علیه وسلم رااستوي اوقرآن کریم به ورباندی نازلوي) ﴿أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ﴾ دغه (موصوف شوي پدې بنایسته صفتونو) وره کړی شي دوی ته اجر ددوی دوه ځله (یوځل په خپل ڪتاب دایمان راوړلو او بل ځل په قرآن عظیم باندی په ایمان راوړلو په حدیث شریف کي راځي چي درې تنه دي چي دوه ځلي به اجر ورکول کېږي یوهغه اهل ڪتاب مؤمن چي پخپل پیغمبر یې ایمان راوړي اوبیا پرما ایمان راوړي (٢) دحدیث تربیایه ﴿يَا صَبْرًا﴾ په سبب ددې چي دوی صبر کړی وو (دحق په اتباع) اودالله په لاري کي دکړاوونو ګاللو، قنده وایې چي دادهغو اهل ڪتابو په شان کي نازل شوی دی چي دوی دحق شریعت پابند ووترڅو چي محمدرسول الله رااستول کېدو یی یې پرهغه ایمان راوړ اوردنستونی یې وبالوالله ورته دوه ځلي اجر ورکړاوه دوی څخه دسلمان فارسي اوعبدالله بن سلام رضی الله عنه یادونه شوي ده ﴿وَيَذَرُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ﴾ اودفع کوي په نهکي سره بدی) یعنی دښکنځلو خواب په ښکلي پاکیزه خبره ورګرزوي. ابن کثیر وایې: معناداچي بدی په بدی باندی نه ورتلي بلکه عفوه اوبښنه کوي (٣) ﴿وَمَتَارَزَقْنَهُمْ يُنْفِقُونَ﴾ وله ځینو هغو مالونو چي موږ دوی ته ورکړي لکوي یې (په لاره دالله کي) ﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾ (اوکله چي واورې دوی کومه چتي بېکاره خبره نودوی له هغې نه څنګ کوي) یعنی کله چي له کفارو کومه ناسمه خبره، یا ښکنځل واورې دهغې خواب نه ورکوي اوله پامه یې غورځوي ﴿وَقَالُوا لَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْنِي الْجَنَّةَ﴾ (اووایې هغوی (چتي وینا کونکو ته) موږ ته موږ خپل عملونه دي اوتاسي ته ستاسي عملونه دي سلام دي وي پرتاسو) نه درسره ګډېږو) نه غواړو موږ (مجلس) دجاهلانو. زجاج وایې چي دسلام معناتعظیم نه بلکه پرېکړه ده چي له تاسوسره موږ مقاطعه (شلون) کوو. صاوي وایې چي: مشرکانو به داهل ڪتاب مؤمنانو ته ښکنځل کول ورته ویل به یې هلاکت دي تاسوته وي تاسو خپل دین پرېښودنودوی به ترې څنګ کاوو ورته ویل

(١) الطبري ٥٢/٢٠

(٢) أخرجه مسلم

(٣) مختصر ابن کثیر

به يې ستاسي خپل عملونه اوزمورځپل (۱) الله ددوی لومړی صفت ايمان دوهم بيا احسان وروسته بيا عفو له دښمنانو و فرمايله بيا الله خپل پيغمبر ته خطاب فرمايې ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ بيشكه ته (ای محمده ۱) نشې ښودلي (حقه لاره) هغه چاته چې ستا خوښ وي وليكن الله سمه صافه لاره ښيې هغه چاته چې اراده و فرمايې (دسمي لاري يې) نوالله ته دخپلي چاري سپارښتنه وكړه چې الله په ټېكم مرغانو او بد مرغانو ښه خبردار دی چې څوك سعيد او څوك شقي دی؟ ﴿وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُنْتَهِدِينَ﴾ اوهم دغه الله ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونكو باندې (چې دچا هدایت استعدادشته نورته هدایت کوي مفسرين کرام وايې دا آيت در رسول الله صلى الله عليه وسلم دتره ابو طالب په شان کي نازل شوی چې کله دخنکندن په وخت کي ورته رسول الله صلى الله عليه وسلم اسلام وړاندې کړ خو هغه ونه مانو. ابو حيان وايې چې: ددې کلام چې ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ﴾ معنادا چې ستا په واک کي هدایت پيدا يښت نشته او بيا وايې چې دنوموړي کلام اوداچي فرمايې ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ ترمينځ منافات نشته ځکه چې دلته يې معنا لاره ښودنه ده او وايې چې پدې اجماع راغلي چې پورتنی آيت دا ابو طالب په هکله راغلی دی (۲) بيا الله تعالى د مشرکانو يوه شبه ذکر کوي او په څرگند بيان يې ترديد فرمايې: ﴿وَقَالُوا إِن تَتَّبِعِ الْهْدَىٰ مَعَكَ نَخْطِفُ مِنْ أََرْضِنَا﴾ او وايې (دمکې کفار) که چېرې متابعت وکړو موږ د هدایت له تاسره (او ايمان راوړو) دابه الوزول شوله خپلي ځمکي نه (دعرب نوله لوري مېر دوايې چې (تخطف) په زوره څېز پورته کول او وړلو ته وايې الله جل جلاله ددوی هسي ترديد کوي: ﴿أَوَلَمْ تُمْكِنُوا لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا﴾ (آياندي ورکړی ځای موږ دوی ته داسي حرم چې په امان دي) يعني آيا ددوی ځای مودغه دامن حرم ندی ټاکلی چې دبیت العتيق د حرمت په سبب ددوی وينې خوندي دی نو کله چې په کفر کي دوی دلته په امن دي آيا په اسلام کي به نه وي؟ ﴿يُجِبُونَ إِلَيْهِ ثُمَّ تَرَتُّ كُلِّ شَيْءٍ وَرِزْقًا مِّن لَّدُنَّا﴾ را چلولي شوي دي (حرم ته) مېوې دهر څېز روزي ددوی زموږ له لوري (سره له دې چې دغه داسي وادی (ناوه) ده چې کښت کرونده پکي نشته) ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ وليکن اکثره ددوی نه پوهېږي (پدې کي سوچ نکوي اونه ورته پاملرنه کوي. ابو حيان وايې چې الله تعالى پدې څرگند بيان سره ددوی دليل غوڅ کړ هغه داچې سره ددوی له کفره اوبت پرستي بيا هم الله امن او سوکالي ورکړي هر څه ول مېوې ورته راچلول شوي نوچې ايمان راوړي لابه څرنگه وي؟ ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِكَ مِثْلِهِ بَطُرًا مَّعِيشَتَهُ﴾ اوڅومره (دېر) هلاک کړي دي موږ له اهل دکليو (او ښارونو چې پخپل معاش کي يې سرکښي کړي وه) (دنعمتونو کفران يې کړی وونوالله خراب کړل) ﴿فَإِنَّكَ مَسْكُونُهُمْ لَمَّا تَشْكُرُ مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا

(۱) الصباوي على الجلالين ۳/۳۸

(۲) البحر اسباب النزول وگوره ۷/۱۳۲

قَلِيلًا ﴿١﴾ پس دادي کورونه ددوی چي هستوگنه نده پکي کړی شوي پس له (هلاکښه) ددوی مکرل وخت
(چي مسافران هلته دمه کوي يوه ورځ يا شپه تېروي) ﴿وَكُنَّا عِنْدَ الْوَرِثَةِ﴾ او يو مورد موږ وارثن
(د مالونو او ښارونو ددوی په البحرکي وايي چي په آيت شريف کي دمکي داهل لپره نخوبف دی چي
هغوی هم ددوی په شان په امن اوسو کالي کي ژوند تېرول خودالله دنعمتونو کفران يې وکړ غرور
او تکبر ته يې ملا وتړله نوالله هلاک کړل او ښارونه يې وران ويجاړ شول) ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى﴾
اوندی ستارب (عادتاً) هلاکونکی (د کافراهل ددې) قريو ﴿حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا يَنْتَوُوا عَلَيْهِمْ
أَيَّامًا﴾ تر هغه پوري چي ولېږي په مور (لويه قريه يا ښار) دهغوکي يوپيغمبر چي لولي پردوی آيتونه
زموږ (چي عذريې پاتي نشي) ﴿وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ﴾ (اونه يو مورد
هلاکونکي خرابوونکي دکليو ښارونو مگر په هغه وخت کي چي اهل دهغو ظالمان وي) يعني موږ تر
هغو پوري ښارونه کلي نه هلاکوو ترڅو يې اهل دهلاکت مستحق نه وي چي دانبياووله ورتگه وروسته
هم دوی په کفر باندې اصرار کوي قرطبي وايي معنادا چي الله يې نه هلاکوي ترڅو يې دخپل ظلم په نتيجه
کي ځان دهلاکت وړنه وي گرزولی او پدي کي دالله دعدل اوله ظلم څخه د تقدس اوسپېڅلتيا بيان دی
چي الله يې ددوی له ظلم سره سره بيا هم نه هلاکوي ترڅو يې دانبياوو په رالېږلو پردوی حجت اودليل
درولی نه وي اودالله جل جلاله علم يې ددوی پراحوالودليل نه وي گرزولی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ شَيْءٍ مِّنْ
أَلْحِقُوا اللَّهَ لِلَّذِينَ وَرِثَتُهَا﴾ او هر هغه څه چي تاسي ته درکړل شوي دي له کوم څېزه پس هغه معاشي نفع ددغه
ژوندانه ددنيادې (چي فاني کېږي) ابن کثيروايي چي الله پاک ددنيادسپکتيا خواري اولږوالي څخه
اخبارکوي چي دهرڅه ښکلا او ښايست چي پکې دي فاني دی او هغه چي الله په آخرت کي
دخپلو صالحانو بندگانولپاره تيارکړي هغه تل پاتي اودائم نعمتونه دي ﴿٢﴾ ﴿وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾
او هر هغه چي دالله په نزددي خير غوره او تلپاتي دي (تر دې فاني نعمتونو ددنيا) ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ ايا پس
تاسي عقل نه چلوئ؟ چي باقي تر فاني بهتر دی دغه استفهام دتوبيخ لپاره دی امام فخر رازي وايي چي
الله دابيان کړل چي دنيوي نعمتونو په ضررونو باندې ککړ او گډوي بلکه زيانونه يې زيات وي اود آخرت
گټي تلپاتي د دنيا شلېدونکي او فاني دي کله چي متناهي له غير متناهي سره پرتله شي لکه چي متناهي
هيڅ هم نه وي په دنيا کي دهر چا برخه لکه څاڅکي له درياب څخه ده نو څوک چي د آخرت گټي او نعمتونه
تر دنيا لور او شپوه ونه گڼي هغه لکه چي د عقل له دائرې وتلي دي ﴿٤﴾ ﴿أَفَمَنْ رَّعَدَتْهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهَرَّ

(١) البحر المحیط ١٣٢/٧

(٢) القرطبي ١٣٢/١٣

(٣) مختصر ابن کثير ٢٠/٣

(٤) التفسير الكبير ٢٥/٢٢

لَقِيَهُ ﴿١﴾ آيا پس هغه څوک چې موږ ورسره وعده کړې ده ښه وعده (د جنت) پس دی موندونکی دی هغې وعده (خامخا) ځکه چې الله تعالى دوعده مخالفت نه کوي ﴿٢﴾ کَمَنْ مَنَعَهُ مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣﴾ (داسي دی) لکه هغه څوک چې معاش ورکړی وي موږده ته معاش ددنیا (فني له ضرره ډک له کړاوونوسره سره هغه چې په فني خامخ غمجن کېږي)؟ ﴿٤﴾ ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مِنَ الْمُخْصَرِينَ ﴿٥﴾ بيادي په ورځ دقيامت کي له حاضرکړی شوودی (اورته؟ عذاب ته آيا هوښيارسړی دغه دواړه سره برابرگنې؟ ابن جزي وايي چې ددې دواړو ترمينځ خورااوږدواتن دی مراد له ﴿٦﴾ أَفَن وَعَدْتُهُ وَعَدًا ﴿٧﴾ څخه مؤمنان اوله ﴿٨﴾ كَمَنْ مَنَعَهُ څخه کفران دي) ﴿٩﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿١٠﴾ اويادکره هغه ورځ چې غږبه وکړي دوی ته الله پس وبه وايي الله جل جلاله چرته دي زما هغه شريکان چې تاسوبه (پرې) گمان کاوو (چې دازما شريک ن دی)؟ دغه دتوبيخ او تفریع په ډول دي يعني الله به دوی ته ووايي چې هغه بُتان اوشريکان چې له ما پرته موددوی عبادت کاوونن چېري دي؟ چې تاسوپرې گمان کاوو چې هغوی به ستاسي مرسته اوشفاعت کوي ﴿١١﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ﴿١٢﴾ وبه وايي هغه کسان (مشران اولويان يې) چې حقه ثابته شوي پردوی خبره (دعذاب په سبب د گمراهي اوطغيان ددوی) ﴿١٣﴾ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا أَغْوَيْنَا ﴿١٤﴾ ای زموږرښه دا (ضعيفان تابعان) هغه کسان دي چې گمراه کړي ووموږدوی لکه چې موږگمراه کړی شوي وو؛ دغه په زوراو جبرسره نه بلکه دوسوسې اوتزئين په نتېجه کي لکه چې موږهم دغسي گمراه کړی شوي وو ﴿١٥﴾ تَبَرَأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَتَّبِعُونَ ﴿١٦﴾ بهزاره يوموږته (له دوی اوله کفره يې) نه وودوی چې زموږ عبادت به يې کاوو (بلکه دنفسي خواهشاتو عبادت يې کاوو) ﴿١٧﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ﴿١٨﴾ اووبه ویلی شي (کفارو ته) چې وغواړئ تاسي شريکان ستاسي چې په دنياکي يې تاسو عبادت کاوترڅوموله عذابه وژغوري دغه به دتهکم په ډول ورته ويل کېږي ﴿١٩﴾ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ ﴿٢٠﴾ پس راوبه غواړي دا (کفار) هغه بُتان) پس هيڅ ځواب به ورنکړي (دابتان) هغوته (اونه به ترې کومه گټه ترلاسه کړي دغه ددوی د عقلونو کمزوري ښيي) ﴿٢١﴾ وَرَأَوْا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهِتَدُونَ ﴿٢٢﴾ اووبه ويني دغه (دواړه تابعان او متبوعان) عذاب (تمنا به کوي) چې کاشکي دوی سمه صافه لاره نيولي وای (نوبه نه معذب کېدل. طبري وايي نودوی به چې کله عذاب وويني هيله څرگنده کړي چې کاشکي خويې په دنياکي دحق لاره نيولي وای) ﴿٢٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٤﴾ اويادکره هغه ورځ چې غږبه وکړي دوی ته (الله) پس وبه وايي چې څه ځواب ورکړی ووتاسي رسولانوته؟

(١) التسهيل لعلوم التنزيل.

(٢) الطبري ٢٠/ ٢٣ داپه هغه صورت کي چې (لو) دتمنا لپاره شي هغه چې موږغوره کړی اوزجاج وايي چې د(لو) ځواب محذوف دی که چېري سې سمه صافه لاره نيولي وای نوبه يې ددوی متابعت نه کاوواووس به يې عذاب نه ليدلو

داد مشرکانو لپاره یوبل توبیخ دی چي آیاتاسوزمادر سولانو تصدق وکړاو که تکذب ۱۰ ﴿فَعَمِيَتْ عَنْهُمْ
الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ پس پټ به شي پردوی خبرونه (دلایل به نلری تولی جاری به سې نکي
توري شي) پدې ورځ پس دوی به پوښتنه نه کوي یو تر بله (له ډېره دهشته او حیرانتیا څخه) ﴿فَأَمَّا مَنِ
وَعَمَلٍ وَغَمَلٍ صَلَحًا فَمَنْ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ﴾ پس هر هغه څوک چي توبه وباسي (له شرک)
او ایمان راوړي (په الله اورسول) او عمل وکړي دنهکیو پس ښایي چي وي به دی له خلاصېدونکو (بری
موندونکو په جنت کي) صاوي وایې چي په قرآن کریم کي دترجی کلمه دتحقق او ثابت شوي په معنده
ځکه دغه دکریم ذات وعده ده اوله شانه سره یې دالازم دی چي په وعده کي خلاف نه کوي (۱) ﴿وَرَبُّكَ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ﴾ اورب ستا پیدا کوي هغه څه چي اراده وفرمایي (دپیدا یښت یې) او غوره کوي
یې (یعني الله متصرف مختار دی چي څه پیدا کوي او څه کوي څوک ورباندي اعتراض نشي کولای چي
حکم یې رد کړي مقاتل وایې دغه دولید بن مغیره په هکله نازل شوي چي ویل یې ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا
الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ (الزخرف ۳۱) ﴿مَا كُنَّا لَهُمُ الْخِيرَةَ﴾ نشته دوی ته هیڅ خیر
(اختیار او اراده یوازي دالله ده) ﴿مُبَحَّنَ اللَّهُ وَتَمَكَّنَ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ پاکي ده الله لره اولوی پورته دی
له هغه څه چي دوی یې ورسره شریکوي قرطبي وایې معنادا چي الله هغه څه چي وغواړي پیدا کوي یې
او چي وغواړي نبوت ته یې غوره کوي اختیار گردسره دالله تعالی دی او هغه یې په حکمت ښه
پوهېدونکی دی هیڅوک واک نلري چي ده ته غوراوی او اختیار وروښيي ﴿وَرَبُّكَ يَقَعْلُ مَا تُكْرَهُ
مُدْوَرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ﴾ اورب ستاته معلوم دي هر هغه چي پتوي یې سینې ددوی (له کفر او درسول
او مؤمنانو له عداوت نه) او هر هغه چي ښکړوی یې (پخپلو ژبوله پېغور ورکولورسول الله ته چي وایې
الله دابوطالب په یتیم باندي وحی نه دی رالېږلي) ﴿وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ او همدی دی الله شته بل
لا ثق دعبادت مگر هم دی دی ﴿لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ﴾ خاص همده ته ټوله ثنایي په دنیا و آخرت
کي (ځکه الله دی چي په بندگانو یې ددواړو دارینو نعمتونه لورولي دي) ﴿وَلَهُ الْحُكْمُ﴾ او خاص ده ته
حکم (قضا او فیصله دبندهگانو) ﴿وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ اوده ته به تاسي وروستلی شي (په قیامت کي
او هر چاته به بیا پخپل عمل باندي جزاء ورکول شي).

بلاغت:

پدې آیتونو کي چي دبديع اوبین کومي ښکلاوي شته لنډيز یې دادی:

- ١- بليغه تشبيهه چي ﴿بَصَايِرُ لِلنَّاسِ﴾ يعني توراب موور کړي لکه د زرو نور ناخکه هغه زړونه چي د تورات نور پکي نه وي لکه زانده داسي دي چي حق له باطل څخه سلولای نشي (١) د تشبيه ادا ب اود شبه وجه حذف شوي نو بليغه تشبيه ده.
- ٢- عقلي مجاز لکه ﴿أَشْأَمًا قُرُونًا﴾ مراد خني امتونه دي ځکه هغوی په دغوز مانوکی پيدا کړي نودوی ته د پېړيو نسبت د عقلي مجاز په توگه شوی دی.
- ٣- اشتقايي جنس لکه ﴿نُصِيبَهُمْ مُّصِيبَةً﴾.
- ٤- مرسل مجاز لکه دا چي ﴿يَا قَدْ مَتَّ أَيْدِيَهُمْ﴾ مراد خني کسب دی چي دلته اطلاق د جزء او مراد خني کل دی زمخشري وايي چي څرنگه چي ډېر کارونه په لاسونو ترسره کېږي ځکه يې نود هر عمل نسبت لاسونو ته وکړ (٢).
- ٥- د خواب حذف چي د کلام سياق ورباندي دلالت کوي لکه ﴿وَلَوْلَا أَنْ نُصِيبَهُمْ مُّصِيبَةً﴾ خواب يې حذف شوی هغه دا چي ای محمده اما به ته دوی ته نه وي رااستولی اودغه اجاز بال حذف دی.
- ٦- تحضيض او هڅونه لکه ﴿لَوْلَا أَوْفَكَ مِثْلَ مَا أَوْفَكَ مُوسَى﴾ يعني ولي نه دی وړ کول شوی دغه (لو) د امتناع لپاره نه دی.
- ٧- تعجيز لکه چي وايي ﴿قُلْ فَأَنذَرُكُمْ بَأْسَ﴾ امر له خپله حقيقته تعجيز ته وتلی دی.
- ٨- سلبې طباق چي دادی: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي﴾.
- ٩- عقلي مجاز ﴿عَرَمَاءَ آمِنًا﴾ د امن نسبت يې حرم ته وکړ خو په امن يې اهل دی.
- ١٠- د تهکم او استهزاء اسلوب لکه دا چي ﴿أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ﴾.
- ١١- مرسله تشبيهه لکه ﴿أَغْوَيْنَهُمْ كَمَا غَوَيْنَا﴾.
- ١٢- تصریحي تبعیه استعاره چي فرمايي ﴿فَمَيِّتْ عَلَيْهِمُ الْآبَاءُ﴾ شهاب وايي چي: د نه لارښووني لپاره يې (عمی) استعاره کړه نودوی خبرو ته لاره نشي موندلای بيا يې پدې کي اوښتون (قلب) راووست چي خبرونه دوی ته لاره نشي موندلای اواصل خوداسي دی (چي دوی له خبرونو څخه ناليدونکي دي او څرنگه چي د (خفاء) معنا پکې وه نو يې په (علی) سره متعدي کړ چي د بلاغت خودولونه پکي شته استعاره، قلب او تضمين درې سره پکي نغښتي دي.
- ١٣- د طباق صنعت چي د ﴿تُكِنُّ . . . يُقْلِبُونَ﴾ ترمينځ اود ﴿الْأُولَى . . . وَالْآخِرَةَ﴾ ترمينځ شتون لري اودا له بديعي محسناتو څخه گڼل کېږي.

(١) حاشيه شيخ زاده علی البيضاوي ٥١٥/٣

(٢) الکشاف ٣٢٠/٣

تنبيه:

داچي وايي: ابوطالب په کفر کي مرشوي دی صحيح دی او قرآن او حديث دواړه ورېدي دلالت کوي ځيني متصوفين چي وايي هغه ترمرگ له مخه په اسلام مشرف شوي له نصوصو سره په ټکر کي دی بنايي چي دوی به د ابوطالب اسلام دهغه له دې شعرونو څخه څيستی وي چي وايي:

ولقد علمت بأن دين محمد من خير اديان البرية دينا والله لن يملوا اليك جميع حتى اسدني التراب رينا

يعني په خدای قسم چي زه په دې وپوهېدم چي د محمد دين ترگړدواديانو بهتر و غوره دی زموږ به الله سوگند وي که به کفار ټول تاته هيڅ تاوان درورسوي مگر که زه په خاورو کي ښخ شوم زه وایم چي وروسته له هغه ممانعته چي له اسلامه يې وکړي ياد اشعر څه معنا لري؟

الله تعالی فرمايي:

قَدْ أَرَاهُ يَشْرُكُ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْبَيْتَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهُ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُمُ بَصِيًّا أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهُ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُمُ بَلْبِلٌ تَسْكُرُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْزَعُونَ ﴿٧٥﴾ إِنَّ قُرُونًا كَتَبَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآيَيْنَاهُ مِنَ الْكُفْرِ مَا إِنْ مَعَاذَهُ لَنَنْوَأَ بِالتُّصْبَةِ أُولَى الْقُرَى إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغَ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَرَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٧٧﴾ قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْئَلُ عَنْ دُؤْبِهِ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾ فَحَرَّحَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا إِنَّا لِلدُّنْيَا أَكْفَرُ لَكُنَّا مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ قُرُونًا إِنَّهُ لَذُرُّ حَطٌّ عَظِيمٌ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلْقَاهَا إِلَّا الْصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبَدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُوهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَتْ مِنَ الْمُتَصَرِّينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَاثُرُ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْ أَنَّ مِنَ اللَّهِ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيَكَاثُرُ لَا يَقْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾ تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا سَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا

يَسْمُوتُ ﴿٨٤﴾ إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَيْنَا مَعَادُ قُلُوبِنَا أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَى وَمَنْ هُوَ فِي سَبِيلِ
مُبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا
يُصَدِّقَنَّ عَنْ أَبِي اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ
إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾ ﴿ لقصص ٧١-٨٨
مناسبت:

کله چي الله ددې يادونه وکړه چي هغه خالق مختار دی او مشرکان ناپوهان دي چي له الله څخه پرته
دبل چا عبادت کوي ورپسې يې دالله په عظمت او سلطان دلائل راوړي ترڅو بندگان دالله جل جلاله
دنعمتونو شکرته متوجه کړي بيا يې دقارون کيسه هغه چي دمال دولت په سبب يې طفيل غوره کړی وو
راوړه اودهغه بدمرغه برخه ليک چي په ده او خزانويې ځمکه وچودله دوی پکي ننوتل ونبود چي همدغه
دغرو او استعلاء تنبجه ده.

لغتونه:

(سرمدا) تلپاتي همېشه (مفاته) دمفتح جمع اوهغه څه ته وايي چي ورباندي بل څيز خلاصېږي
اودمفتاح جمع مفاتيح راځي (نوء) دروندوالي ته وايي چي سړی کېږي (العصبة) ټولۍ او همداسي ده
(عصاة) اوله دې څخه دالله تعالی وينا ده (ونحن عصبة) ټولۍ ته يې ځکه عصبه وويل چي ځيني دځيني
نورو تينگول کوي (ريکان) جوهرې وايي چي (وی) دتعجب کلمه ده اوکله کله په (کان) داخلېږي نوويلای
شي (ويکان) اوچا بيا ويلي دي دغه دخطا دتدارک په وخت کي ويل کېږي چي سړی پنبهماني څرگندوي
خليل وايي چي قوم متوجه شو او پخپل کړو وړو پنبهمانه شو ويي ويل (وی) (١)
تفسير:

﴿ قُلْ أَزِيدُكُمْ أَمْ أَزِيدُكُمْ أَلَيْسَ سَرْمَدًا إِلَيْنَا يَوْمَ الْقِيَمَةِ ﴾ ووايه (ای محمده! دغودمکې
منکرينو کفارو ته آيا ويني (څرنگه درته ښکاري؟) که چېرې وگرزوي الله پرتا سودغه شپه اوږده ترورځي
دقيامته پوري ﴿ مَنْ إِلَهُ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَائٍ ﴾ نوڅوک دی هغه (معبود) يې له الله چي تاسي ته
رڼا راوړي (او تاسي دژوندانه اړتياوي پکي بشپړي کړی) ﴿ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴾ آيا پس تاسي دغه خبره نه
اورئ؟ (دزړه په غوږونو چي ويې منی او دالله په وحدانيت يې دليل وگرزوی) ﴿ قُلْ أَزِيدُكُمْ أَمْ أَزِيدُكُمْ أَلَيْسَ سَرْمَدًا إِلَيْنَا يَوْمَ الْقِيَمَةِ ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته!) آيا ويني تاسي (څرنگه درته
ښکاري) که چېرې الله وگرزوي پرتا سې ورځ اوږده همېشه ترورځي دقيامته ﴿ مَنْ إِلَهُ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ
بِلَيْلٍ تَسْكُوتُ فِيهِ ﴾ نوڅوک دی (معبود) يې له الله چي راوړي تاسي ته شپه چي تاسي پکي آرام وکړی

(١) تفسير کبير ٢٥/ ١٩ په پښتو کي هم د (وی) کلمه دافسوس او پنبهماني په وخت کي ويل کېږي (ژباړن)

؟ ستوماني ليري کړی ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ آیا نه وینی تاسي؟ (دغه دالهي قدرت نبي سې، چي ناسي په ضلالت او گمراهي کي اوسى بيا وروسته الله په بندگانو دخپل بشپړ رحمت دپېرزوښي داسي بدونه کوي ﴿وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ او خاص له رحمته مهرباني خپلي سې پيدا کړي ده ناسي شپه او ورځ (چي په خورادقت اوباريکي يوپه بل پسې رادرومي) ﴿لِتَشْكُرُوا فِيهِ وَلِتَنفَعُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ دپاره ددې چي آرام وکړي تاسي په هغه (شپه) کي اوچي ولټوي تاسي په دغه ورځ کي له فضله ددغه (الله) معاش او کسب کار) ﴿وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ اولپاره ددې چي تاسي شکروکړي (دنعمتونو) دالله چي هيڅ شمېرېې نشته اودهغو له دلي څخه يونعمت هم شپه او ورځ دي امام رازي رحمه الله وايي چي الله تبارک وتعالی پدې آيت شريف کي پدې تنبيه وفرمايله چي دغه شپه او ورځ دالله نعمتونه دي چي يوپه بل پسې راځي ځکه انسان په دنيا کي دې ته اړدى چي دخپلو ضرورياتوپه ترلاسه کولو کي به ستومانه کېږي اودغه بې دورځي له رڼا څخه ممکنه نده اونه هم دشپې راحت او آرام څخه پرته کېدونکي ده نودوى دواړه نهايت ضروري دي او په جنت کي خوستوماني اورېرونه نشته نوځکه روښنايې اوخوندونه تل ترتله وي (١) ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ﴾ (اويادکره هغه ورځ چي غږېه وکړي دوى ته (الله) پس وبه فرمايې (الله) چېري دي شريکان زما هغه چي ناسوبه پرې د (شريکانو) گمان کاوو؟) ابن کثيروايې دغه دهمه نداء (غږ) دى چي دتوبيخ لپاره هغه چاته چي له الله سره يې شريکان نيولي دخلگوپه وړاندي کېږي (٢) ﴿وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا﴾ اوراوبه باسوله هرامت څخه يو شاهد (چي گواهي ورکړي په عملونوددوى هغه به ددوى نبي وي) ﴿فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ﴾ (پس موږ به دوى ته ووايو راوړئ تاسي برهان خپل) يعني خپل دليل راوړئ چي له څه کبله موکفرغوره کړى وو دغه ددوى دتوبيخ او تعجيزلپاره دى ﴿فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ﴾ پس (هله) به دوى پوه شي چي حق (په الوهيت) يوازي الله لره دى يې له الله بل دعبادت لائق څوک نشته) ﴿وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ او ورک به شي له دوى نه هغه څه چي دوى به دروغ جوړول، له الله سره به يې شريکان نيول ببادقارون کيسه اودغرور او طغيان پايله اوتهجه داسي بيانېږي ﴿إِنَّ قَرُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى﴾ بېشکه چي قارون وو له قومه دموسى؛ ابن عباس رضي الله عنه وايي چي دتره زوى يې وو ﴿فَبَقِيَ عَلَيْهِمْ﴾ پس سرکشي وکړه (قارون) پردوى (بني اسرائيلوچي ده ته الله خزاني اوماال دولت ورکړى وو طبري وايي معناداچي له حد څخه يې تجاوز وکړ اوپردوى يې خان لور اوجابرگانه (٣) ﴿وَأَنبَتَتْ مِنْ الْكُوزِ مَاءً إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْمُضْبَكَةِ أُولَى الْقُوَّةِ﴾ او ورکړى ووموږده ته له خزانو دومره قدرچي بېشکه کليگاني دهغوبه خامخا

(١) تفسيرکبير امام رازي ١١/٢٥

(٢) مختصر ابن کثير ٣/٢٢

(٣) الطبري ٢٠/٢٧

در بند لې پرداسي ټولې چې خاوندان د قوت به وو؛ چې خورا ډېرې او درنې به وې مالونه او خزاني يې
لاڅه کوي، دغه په آيت شريف کي د قارن د ډېرو مالونو، دولتونو او خزانو انځور (تصوير) دی ﴿إِذْ قَالَ لَهُ
قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾ (ياد کړه) هغه وخت چې وويل دغه (قارون) ته قوم دده (چې
مسلمانان وو) مه خوشحالېږه (په کبر او غرور) بېشکه چې الله نه خوښوي خوشحالېدونکي (په مال
او دولت د دنيا هغوی چې د الله د نعمو او شکر نه ادا کوي او د الله په بندگانو باندې د مال لرلو په وياړ تکبر
او غرور کوي) ﴿وَأَتَّبِعْ فِيمَا ءَاتَاكَ اللَّهُ الذَّارَ الْآخِرَةَ﴾ او و غواړه په هغه (دولت) چې الله تاته درکړی
دی کور د آخرت، نېکي او صالحات ترسره کړه صدقې ورکړه او مال د طاعتو په لاره کي ولگوه ﴿وَلَا
نَسْكَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾ او مه هېر وه برخه خپله له (ماله د) دنيا، حسن بصري رحمته الله عليه وايي چې
معنادا چې خپله دنيا يې برخه دي هم پدې لاره کي مه هېر وه ^(۱) ﴿وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَرَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾
او احسان کوه (له بندگانو د الله سره په ورکولو د مال) لکه چې الله له تاسره احسان کړی دی (چې ډېر دولت
يې درکړی) ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ﴾ مه غواړه (ای قارونه) فساد (په تکبر او ظلم کولو سره) په ځمکه
کي (يعني په دغه ډېر مال او دولت سره په خلکو لويې مه کوه او په عصيان کولو په ځمکه کي فساد مه
جوړوه) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ بېشکه چې الله نه خوښوي فساد کونکي (باغيان په ځمکه کي)
﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ وويل: (قارون خپل قوم ته کله چې يې ده ته نصيحت وکړ) بېشکه
همدا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه مال په هغه پوهه چې له ماسره ده (د مال موندلو او کسب
وکار) که الله له ما خوښ نه وای اوزما استحقاق يې نه گڼلای بيا به يې نه راکا وو الله جبار يې داسي
نردید فرمايې: ﴿أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنْ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا﴾ آيانه
پوهېدو (قارون) چې بېشکه (الله) په تحقيق هلاک کړي دي پخوا له دغه (قارون) څخه له (اهل د)
زمانو هر هغه څوک چې دی ډېر سخت ووله دغه (قارون) څخه له جهته د زور، قوت اوله سببه د مال
راتلولو، بېضاوي وايي چې: په آيت شريف کي دده په غرور، تعجب او ده ته توبيخ شته چې دی څرنگه
پخپل زور او بډايې غره دی سره له علمه دده چې تورات يې لوستلی اوله تاريخ پوهانو څخه يې هم
اورېدلي دي ^(۲) ﴿وَلَا يَسْتَلْ عَنْ دُؤْبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ﴾ (اونه به شي پوښتلی له خپلو گناهونو څخه
کافران) يعني الله به دوی دخپلو گناهونو له څرنگوالي او څووالي نه پوښتي هغه په هر څه عالم دی نو د
دوی هلاکت د دوی تر پوښتلو اړه نلري او کله چې د الله ورته عذاب اراده شي نابېره يې هلاکوي وروسته
بيا الله دې ته اشاره کوي چې قارون دخپل تېر په نصيحت کولو پند نه واخيست بلکه لانور پخپل جبروت

(۱) چايباوي معنادا چې عمر دي په پرېښودلو د نېکو اعمالو کي مه ضائع کوه دغه د ابن عباس او مجاهد وينا ده خو هغه چې
حسن بصري او قتاده ويلي څرگنده او ابن کثير غوره کړي ده.

(۲) البيضاوي ۹۵/۳

او تکبر کي و غزبد و ﴿فَحَرَّحَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ﴾ پس ر ووت (قارون) پر خپل قوم په (پوره) بندېست خپل کي مفسرين کرام وايي هغه يوه ورځ په پوره بڼا بڼه کي له خپلو پلويانو سره پداسي حال کي چي ورېښميني جامې يې اغوستي او د زرو کمي يې نه وو په سمبلو آسانو سپاره راوونل چي نجوني او هلکان هم ورسره وو هيښوونکي ک روان يې روان وو ﴿قَالَ أَلَيْسَ لِي بِدُورٍ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا بَلَيْتَ لَأَمِثَلِ مَا أُوتِيتُ قَرُونُ﴾ (وويل هغوي غوښت يې دغه ژوندون د دنيا اي کاشکي چي واي موږ ته هم (له ثروته) په شان دهغو (اموالو) چي قارون ته ورکړي شوي دي) يعني کله چي ضعيف الايمان خلکو هغه چي د دنيا د ژوندانه په خلا غولېږي وليد نو يې دغه افسوس وکړ ﴿إِنَّهُ لَدُوٌّ عَظِيمٌ﴾ بېشکه دا قارون دلويي برخي خاوند دي (له دنيا څخه) ﴿وَقَالَ أَلَيْسَ لِي دُنْيَا أَوْثَرُ الْعِلْمِ﴾ او ويل (دوی ته) هغو ک... چي دوی ته علم ورکړل شوی وو (پوهان وداواستقامت يې په برخه وو) ﴿وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ حَيْرَتٌ لِّمَن مَّامَرَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ (افسوس دی تاسي ته (اي دنيا غوښتونکو) ثواب د الله ډېر غوره دی هغه چاته چي ايمان يې راوړی وي (په الله اورسول) او عمل يې کړی وی دنهکيو) يعني له دې خبرو لاس واخلي هغه ثواب چي الله يې نېکانوته ورکوي تردې ډېر بڼه دی. زمخشري وايي چي د (ويلک) اصلي معنا ښېراډه اوبيا وروسته په زجر او ترهنه کي استعمال شوه چي هسي مکوه! ﴿وَلَا يُقْنَهَا إِلَّا الْفَكْرِوُكُ﴾ اونشي ښوولي دغه (خبره) مگر صبر کونکيو ته (په امر د الله ﷻ وروسته بيا دده د بد مرغه برخه ليک تنبيه الله تعالی داسي فرمايې ﴿فَنَسَفْنَا بِيَهُ وَبَدَارُوا الْأَرْضَ﴾ (پس نني يو ست موږ دغه (قارون) او کور دده په ځمکه کي) يعني موږ ځمکه وچودله او هغه موسره له کوره او خزانو پکي ښخ کړ او دغه دهغه د تکبر او غرور سزا وه ﴿فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُوهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ پس څه نه وو ده ته (په دغه وخت کي) هيڅ ډله (د دوستانو) چي مددگاري يې کړي وي له ده سره غير له الله څخه (څو چي له عذابه يې وژغوري) ﴿وَمَا كَانَتْ مِنَ الْمُتَصَرِّينَ﴾ اونه وو (قارون) پخپله له بدل اخيستونکو څخه (چي ځان دي وژغوري بلکه هلاک شو) ﴿وَأَصْبَحَ الَّذِي تَتَمَوَّكُنَّهُ بِأَلَامٍ﴾ او وگرزېدل هغه کسان چي آرزو به يې کوله د مرتبې د دغه (قارون) بېگه (وروسته له ليدل وده و بېد و دده په ځمکه کي) ﴿يَقُولُونَ وَيَكَاكَ اللَّهُ يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ﴾ (ويل به يې (يو بل ته) افسوس دی چي بېشکه الله پراخوي روزي هر هغه چاته چي اراده وفرمايې له خپلو بندگانو او تنگوي (الله دغه روزي چي هر چاته اراده وفرمايې د تنگولو يې) يعني دوی به د افسوس په توگه يو بل ته ويل چي دوی پروڼ کومه تمنا کوله هغه د پښېماني ده وگورئ اي خلکو الله ته چي څرنگه پراخوي روزي او تنگوي يې له خپل حکمت او مشيت سره سم نه د روزي پراخوالی په کرامت پسي اړه لري اونه خواري بېوزلي په سپکتې پوري

بلڪه دايو ازموينست دى. زمخشري وايي چي (ويكان) دوي کلمې دي يوه يې (وي) چي له کان څخه جلا کړي شوي او په خطاباندي د تنبيه معنا ورکوي معنادا چي اي خلگو په خپله خطاپوه شئ چي دقارون دمنزلت غوښتنه مو کوله پښېمانه شئ (۱) او ويل يې ﴿لَوْلَا اَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بَنَّا﴾ که چېرې دالله احسان په موږ نه وای نو خامخا موږ به يې په مخکې کي ډوب کړي وو (لکه چي قارون يې ډوب کړ) ﴿وَيَكَاذِبُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ افسوس دى ته نه پوهېږي نه وينې چي نه خلاصېږي کفران (له عذاب) نه په دنيا اونه په آخرت کي او تر دې ځايه دقارون کيسه پای ته رسېږي هغه چي دمال او دولت دطغيان کيسه وه وروسته له هغه راغله چي دهغه دجاه او سلطان طغيان وو او د موسى عليه السلام او فرعون په کيسه کي نغښتي وه ورپسې سمدستي دالله داکلام راځي چي ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا﴾ (دغه کور دآخرت (چي جنت دى) ورکوو موږ دادپاره دهغو کسانو چي دلويې اوفسادداراده په ځمکه کي نلري اونه فسادظلم کوي (پرخلگو) (تِلْكَ) اشاره دتفخيم او تعظيم لپاره ده يعني دغه لوړ اوچت کور چي تايې خبر واورېدو اوصفت يې درته ورسېدودغه تلپاتي جنت دى چي داسي نعمتونه پکي خوندي دي نه سترگوليدلى، نه غوږو اورېدلي اونه دچاپه زړه اورېدلي دي دادهغو پرهېزگارانو لپاره دي چي تکبر نه کوي، طغيان اوعدوان نه خوښوي اونه په دنيا کي دفسادداراده لري ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او عاقبت ښه خاتمه لپاره دپرهېزگارانو دى (هغوى چي له الله وېرېږي اودالله خوښي اورضاغواړي) ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا﴾ هرچا چي وکړه کومه ښې پس شته ده ته جزاء غوره چي الله يې خوچنده ثواب ورکوي په قيامت کي ﴿وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِي كَسَبَتْ عَمَلًا إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ اوهرچا چي وکړه کومه بدې پس نشي ورکولای جزاهغو کسانو ته چي کړي يې دى (عمل د) بدې مگر (جزاء دهغه شي) چي دوى به کاوو اودغه دالله فضل او احسان دى چي دبنده گانو ښکي خوچنده کوي اوبدي يې پخپل حال پرېږدي ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَيْنَا﴾ بېشکه هغه (الله) چي فرض (نازل) کړي يې دي پرتا (احکام د) قرآن (او عمل کول پر هغه اى محمده!) خامخابېرته بېوونکى دى دتا هغه ځاى دوعدي (مکې) ته (لکه چي يې ځني رايستلى يې دغه دالله هغه وعده ده چي دمکې دفتحي په هکله يې له رسول الله ﷺ سره فرمايلي وه وروسته له هغه چي رسول الله ځني هجرت وکړ. ابن عباس وايي معنادا چي بيرته بېوونکى ستادى مکې ته اوضحاک وايي کله چي رسول الله ﷺ له مکې څخه بهر راوت اوچي د (جحفة) مقام ته راوړسېدو مکه شريفه يې ويادېدله نوالله ﷻ داپورتني ايت نازل کړ (۲) ﴿قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ هَآءَ بِالْهُدَى وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ ووايه

(۱) الکشف ۳/ ۲۴۲ هودغه دخليل اوسيبيو مذهب هم دى او جمهورو غوره کړى په جلالين تفسير کي وايي (وي) اسم فعل دى چي معنایې زه تعجب کوم او (ک) دلام په معنا چي په مجموع کي يې معناداسي رځي (أعجب لأن الله يبسط) او طبري بيا له قتاده څخه روايت راوړي چي د (ويکان) معنی (ألم ترأن) اودغه يوه کلمه ده دطبري همدا غوره ده والله اعلم

(۲) تفسير ابن الجوزي ۲/ ۲۳۹

(ای محمده دوی ته ۱) زمارب ته هغه خوک ښه معلوم دی چې راوړي یې ده سمه لاره او هغه خوک چې په ښکاره گمراهي کي دی (زه یم او که تاسو؟ الله ته ښه کار له بد کاره ښه معلوم دی او هریوه ته پخپل عمل سزا ورکوي دا دمکې دکفارو دهغي خبري خواب دی چې دوی به ویل: (انک یا محمدنی صلال مبین) ای محمده ښه ښکاره گمراهي کي یې ۱ ﴿وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ﴾ لَا رَحْمَةً مِن رَّبِّكَ ﴿﴾ اونه وې ته چې هیله دی درلوده ددې چې راوبه لېږلی شي ته کتاب (قرآن) لیکن (راولېږل شو) په رحمت مهرباني له (جانبه) درب ستا فراء وایې دغه استثنا منقطع ده معنادا چې ست پالونکی درباندي مهربان شو او کتاب یې ورته راواستاوو ﴿فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ﴾ پس مه کېږه ته خامخ مددگار لپاره دکافرانو (په دین ددوی کي چې له دوی سره مدارات وکړي او په گمراهي کي یې مرستندوی شي بلکه ددوی مخالفت وکړه) مفسرین کرام وایې چې: مشرکانو رسول الله دخپلو پلرونو دین ته وروبالونواله ورنه اړ و فرمایو چې له دوی څخه ځان گوره او هغوی په ډاگه د حق لوري ته راوبوله خطاب پدې آیت او همداسي نورو آیتونو کي پیغمبر علیه السلام ته دی او مقصد یې امت دی خو چې له کفر و سره موافقه ونکړي اودبې دیني په لاره کي یې مددگار ثابت نشي ﴿وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ ءَايَاتِ اللَّهِ مَنَّ إِذْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ﴾ (چې وادي نه روي) (کفار) خامخاتا (په مکر او فریب) له آیتونو د الله پس له هغه چې تاته نازل کړل شول) یعنی دغو مشرکانو ته التفات مکوه اومه ورته غوږ نیسه نودوی به تاله نازل کړی شوي ښکاره آیتونو څخه واړوي ﴿وَأَدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ﴾ او ووبوله خلگ (توحید او عبادت د) رب خپل ته ﴿وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ اومه کېږه ته خامخاله مشرکانو څخه (چې ددوی په غږه ورسره څي څکه خوک چې دبوچاپه طور طریقو خوښ وي هغه دهغوي له ډلي څخه دی) ﴿وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ اومه بوله ته له الله سره بل معبود ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ نشته هیڅ لائق دبللو بل هیڅوک مگر هم دی دی. بیضاوی وایې چې دغه او هغه پخوانی حکم دهخوني لپاره دی اودا چې د مشرکانو تمه وخېزي چې رسول الله به یې مرسته وکړي (۱) ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ هر څیز فاني کېدونکی دی مگر ذات دده (چې تل باقي دی) دلته یې (وجه) ذکر کړي او مراد ځني مقدس ذات دالله تعالی دی. ابن کثیر وایې چې دغه ددې اخبار دی چې الله تل تر تل - الحي القيوم - دی چې خلگ به مري او الله به تل باقي وي نو تعبیر په (وجه) سره له ذات نه راغلی لکه دا قول دالله چې فرمایې: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ ذُرِّ الْقُلُلِ وَالْأَكْرَامِ﴾ الرحمن: ۲۶ - ۲۷ ﴿لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ هم ده ته حکم (نافذه قضاء) اوهم ده ته به بیرته بوتلی شی تسي (لپاره دجزاء په ورځ دقیامت کي نه بل چاته).

بلاغت:

پدي آيتونو کي چي دبدیع اوبيان کومي بنکلاوي شته لنديزي پي دادی:

۱- تبکیت اوتوبیخ لکه: ﴿مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُمْ بِضَبَاءٍ﴾ او پدي دول ﴿يَأْتِيَكُمْ بِبَلَاءٍ﴾ ؟

۲- کله چي مرتب لف اونشر راوړي ﴿وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ شپه او ورځ يې يوځای

کړه ورپسي يې وفرمايل ﴿لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾. نو سکون يې د شپې لپاره راوړ او د معاش لپاره دورځي لپاره او دغه دبدیع د علماوو او پوهانو په نظر لف اونشر مرتب بولي ځکه لومړی د لومړي لپاره او دوهم د دوهم لپاره راوگرزېد او دغه له بدعي محسناتو څخه گڼل کېږي....

۳- اشتقاقی جناس لکه: ﴿لَا تَفْرَحْ... الْمَرْحِينَ﴾ او همداسي ﴿الْفَسَادَ... السُّفِيدِينَ﴾.

۴- د جملې تاکيد په (ان) او (لام) سره چي کله فرمايې: ﴿إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾ ځکه چي اورېدونکي شکمن او متردد دي.

۵- کنایه لکه داچي: ﴿تَحْتَوَى مَكَانَهُ بِالْأَمْنِ﴾ له قریب ماضي زمانې څخه يې په بېگه باندې کنایه

راوړه

۶- د طباق صنعت لکه: ﴿يَبْسُطُ الرِّزْقَ وَيَقْدِرُ﴾.

۷- لطیفه مقابله چي فرمايې: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِمَّا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى﴾ د آیت

ترپايه.

۸- مرسل مجاز لکه داسي ﴿إِلَّا وَجْهَهُ﴾ جزء يې راوړی او راده يې د کل ده يعني مقدس ذات

د الله تعالی او پدي کي مرسل مجاز دی

د الله په مرسته د القصص سورت تفسير بشپړ شو.

دالعنكبوت سورت مڪي اونه شپهته آياتونه لري

دسورت په وړاندي:

دالعنكبوت سورت مڪي او موضوع يې پخپلواکي ټکوکي چي وحدانيت ، رسالت او بعثت او جزاء دی د عقيدې موضوع ده دسورت محور ايمان دی اودهغه په شاو خواړ گړزي او دازموينست سنت چي په ژوندانه کي اړ و مروسته خبري لکه چي مسلمان نو داسلام په لومړيو کي په مکه مکرمه کي ډول ډول کړاوونه او ستونزي وگاللي نو ځکه دازمويني په هکله سورت خورا په تفصيل سره بيان کوي په ځانگړي توگه کله چي د انبيا و عليهم السلام کيسې رااخلي .

• سورت پدې څرگندو او ښکاره ټکوپيلېږي چي ﴿ اَلَمْ أَحْيَبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوا اَنْ يَقُولُوا مَآ مَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴾ همداسي سورت دهغو خلکو بيان کوي چي ايمان يوازي په خوله باندې دکلمې لوستل کني او چي کله ورباندې سختي او کړاوونه راشي نو هله بيا سمدستي دگمراهي دوزخ ته درومي او مرتد کېږي خو چي له دنيوي مشکلاتو او تکليفونو ځان وژغوري ته به واگواکي چي د آخرت عذاب د دنيا تر عذاب سپک او آسانه وي ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَرَّ يَقُولُ مَآ مَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَا اُذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةً لِلنَّاسِ كَذَابٍ اَلُوهُ ﴾ دآيتونو ترپايه .

• سورت په تلو تلو کي د انبيا و عليهم السلام تکليفونه او هغه سختي بيانوي چي دوی دتبليغ په لاره کي گاللي او دنوح ﷺ کيسه پيل کوي وروسته ابراهيم ، بيالوط و رېسې شعيب عليهم السلام راوړي او د ځينو سرغړونکو متجربينو لکه عاد ، ثمود ، قارون ، او هامان د هلاکت پېښي بيانوي چي ﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِمْ فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ﴾ او د انبيا و په کيسو کي د ابتلا او ازموينست درسونه دي چي څومره دتبليغ زيارونه يې گالل او په لاس به هيڅ نه ورتلل دغه نوح ﷺ دی چي د نه سوه پنځوس کلونو په اوږده موده کي يې قوم دالله لاري ته بالو ، خوډ پرلو کسانوله ده سره ايمان راوړ چي فرمايې ﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴾ اودغه د انبيا و پلار ابراهيم ﷺ دی چي پرهره وسيله غواړي خپل قوم دالله لوري ته راوبولي او په دليلونو او علمي سندونو هغوی ته قناعت ورکړي خودغه گړدي هلي خلي هغوی ته پرته له طغيان بل څه نه ورزياتوي او وايې ﴿ قَالُوا أَقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَجَبَهُ اللّٰهُ مِنْ النَّارِ ﴾ .

• همداسي دلوط ﷺ په کيسه کي دهغه د قوم هغه درذالت او بې حيايي ښکاره مثال دی چي الله فرمايې ﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَنَآتُونَ الْفَحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴾ دآيتونو ترپايه او وروسته له دغه ځغلنده کتني چي د انبيا و په هکله يې کوي سورت دمحمدي رسالت رښتنولي بيانوي چي هغه يوامي سړی دی هغه ليک اولوست نلري خودوی ته يې دغه

معجز کتاب را وری چي دغه له خوراسترودلائلو خخه دی دغه درب العالمین کتاب دی ﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَحُطُّ بِسَبِيلِكَ إِذَا لَازَنَابَ الْمُبِطِلُونَ﴾

• اویا سورت له دی دلائلوا و براهینو خخه دالله قدرت او وحدانیت ته لېږدي کوم چي په دغه پراخ ځمکه آسمان او کائناتو کي لیدل کېږي وروسته بیا د هغو کسانو ثوابونه راخلي چي دازموینستونو په وړاندي یې ټینګار کړی وي او پدې لاره کي یې په مال او نفس جهاد او هلي ځلي سرته رسولی وي فرمایي: ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلًا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾
نومول او تسمیه:

ځکه دې سورت ته دالعنكبوت سورت ویلای شي چي الله پکي هغو سکېستل شویو ټول شوو بتانو ته چي مشرکانو په الوهیت نیولي وو دالعنكبوت دکور (جال) مثال ورکړی الله فرمایي: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بِئْتًا﴾ دآیتونو ترپه.

الله تعالی فرمایي:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿الْعَبَسَ﴾ ١ أَحَبَّ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكَ أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْقَهُونَ ٢ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ٣ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ٤ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ٥ وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ٦ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ٧ وَوَضِعْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ٨ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ٩ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ١٠ وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ١١ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطِيئَتَكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ١٢ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَنفَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيَسْتَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْزَرُونَ ١٣ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَحَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ١٤ فَأَنجَيْنَاهُ وَأَصْحَبَ السَّيْفِ وَأَجَلْنَا قَوْمَهُمْ لَئِيْلَ الْآفِكِينَ ١٥ وَإِذْ هَبْنَا دَاوُدَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ١٦

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تَكْذِبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ دَيْتَرَ عَلَى اللَّهِ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنشَأَ مِن مَّعْجِزَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا مَنَعُكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ مِن لِّوٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَشَآئِنَ اللَّهُ وَلَسَاءَ بِهِ أُولَئِكَ بِبِئْسَ مَا يَرْجُونَ ﴿٢٣﴾ لَمَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾ فَمَا كَاكَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَىٰكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّصِيرٍ ﴿٢٦﴾ ﴿٢٧﴾ فَمَنْ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٨﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ الشُّبُورَ وَالْكَتَبَ وَءَاتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَآلِهَ فِي الْآخِرَةِ لِمَنِ الصَّالِحِينَ ﴿٢٩﴾ ﴿العنكبوت: ١ - ٢٧﴾

لغتونه: (فتنة) ابتلاء از مومنينست (الفاطم) دثقل جمع اودرانه پيئي ته وايي چي په انسان تكليف راوړي اودلته مراد خني گناهونه دي (لبن) درنگ كولو اومېشته كېدلوته وايي (افكا) دروغ اوله خانه تړلونه ويل كېږي (تقليون) تاسو ستنېدونكي ياست.

دنزول سبب يې:

سعد بن ابې وقاص رضي الله عنه وايي: مادخپلي مورېنه خبره منله اوچي كله مسلمان شوم نوېې راته ويل اې سعده داڅه دين دى چي تامنلى ؟ ! يابه دغه دين پرېږدي كه نه بيا زه نه خوراك كوم او نه څښاك خو ومړم نوبه خلك تاته زماپه سبب پېغور دركوي چي دغه دمورقاتل (وژونكى) دى ماورته ويل موري هسي مكوه زه دغه خپل دين دهيش شي لپاره پرېښودلاى نشم وايي چي يوه ورځ اوشپه مي وكتل چي هيڅ خوراك ، څښاك يې ونكړل دوهمه شپه او ورځ يې هم دغسي يې دنه خوړلواعتصاب جاري وساتلو نومي ورته وويل: اې موزكى! زمادي په الله تعالى سوگندوي كه ستاسل ساوي وي او يوه يوه سادي وار په وار خېزي زه به خپل دين دهيش خيزلپاره پرې نه ږدم كه غواړې خوراك وكړه او كه دي خوښه وي مه يې كوه او وږي تږي اوسه كله چي زمادغه تېنگ عزم اواراده يې وليدله نوېې په خوړلو پيل وكړ او الله جل جلاله دآيت شريف نازل كړ: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَلَدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا﴾ دآيت ترپايه (١)

(١) اسباب النزول للواحدى ١٩٥ اوپه ځينو روايتونو كي راغلي چي زامنو كله چي به يې وغوښتل هغې ته مړى دودى دركې نوبه يې په زوره په خوله كي لرگى وردننه كړ خو خوله پرانيزي او خوراك ، څښاك وكړي

تفسیر:

﴿الَّذِينَ﴾ دغه له مقطعاتو حروفو څخه دی چې د قرآن کریم په اعجاز باندې تنبیه ورکوي ﴿أَحِبَّ النَّاسِ أَنْ يَبْتَزَّكَوْا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾ آیا گمان کوي دا خلک چې دوی به پرېښودی شي یوازې پردې چې وایې موږ ایمان راوړی دی اودوی به وانه ازمویل شي؟ همزه دانکاری استفهام لپاره دی یعنې همداسې نه ده لکه چې دوی گمان کوي بلکه خامخا به ازموینه راځي څو منافق او مخلص سره بېل شي. ابن جزې وایې: دغه دیو مسلمان ټولګي په هکله چې په بېوزلي سره په مکه کې اوسېدل نازل شوی چې ددوی له ډلي څخه عمارین یاسر او نور کسان وو اود قریشو کفارو به هغوی په ډول ډول کړاویو څورول او عذاب ازار به یې ورکاوو چې ولي یې اسلام راوړی دی اودوی به زړه تنګي شو نو الله تعالی ددوی دلاسانې لپاره پدې آیت کې ورته پند واستاوه چې دغه ازموینه ده ترڅو دوی په تکالیف باندې زغم ومومي او په خپل ایمان ثبات وکړي او پدې یې وپوهول چې دغه د الله تعالی تېره شوي لاره ده چې کفار په مؤمنانو باندې مسلط کوي چې دوی وازمويې او په ایمان کې صادق او کاذب سره جلا کړي^(۱) ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ او خامخا په تحقیق موږ ازمويلي وو هغه کسان چې له دوی نه رومي وو (په ډول ډول رېرونو او تکالیف باندې بیضاوي وایې: معنادا چې دغه د الله پخوانی سنت دی چې په گردو امتونو کې ترسره شوی اوددې په خلاف هیله او توقع نشي کېدای^(۲) ﴿فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَذِبِينَ﴾ پس خامخا معلوم به کړي هرو مرو الله تعالی (په ظاهري علم سره هم) هغه کسان چې رېستوني دي د (ایمان په دعوی کې) او خامخا معلوم به کړي الله هرو مرو هغه دروغجنان (په ظاهري علم سره هم) دلته یې له صادقینو څخه په لفظ او فعل باندې تعبیر و فرمایو چې ﴿الَّذِينَ صَدَقُوا﴾ اوله دروغجنانو څخه یې د اسم فاعل په لفظ ﴿الْكَذِبِينَ﴾ باندې ترڅو ونیسي چې دروغجنان پخپل وصف کې همېشني دي اودروغ یې په زړونو کې ځای نیولی دی برخلاف د صادقانو څکه چې فعل تجدد مومي. امام فخر رازي وایې چې: اسم فاعل په ډېرو ځایونو کې دمصدر په رسوخ او ثبوت باندې دلالت کوي خو دماضي فعل ورباندې دلالت نه کوي لکه وویل شي: (فلان شرب الخمر) پلاني سړي شراب څښلي او یادا چې (فلان شارب الخمر) پلاني سړي شراب څښونکی دی ځکه په لومړۍ وینا کې ثبوت او تل ترتله والی نشته^(۳) ﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا﴾ آیا گمان کوي هغه کسان چې دوی عمل کوي د بدیو (لکه شرک او گناوي) ددې چې رومین به شي دوی پر موږ (انتقام به ځني ونشواخيستی؟) ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ بددی هغه حکم چې دوی یې کوي. صاوي وایې: په آیت شریف کې له یوه توبیخ څخه بل سخت توبیخ ته انتقال اولېږد بدل دي لومړی توبیخ دخلکو هغه گمان دی چې

(۱) التسهيل ۱۱۳/۳

(۲) البيضاوي ۹۷/۲

(۳) التفسير الكبير ۲۹/۲۵

دوی به دالله له عذابو و تنبتي سره له دې چې په کفر به تل ټینگ ولاړوي (۱) ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَهْلَ
 اللَّهُ لَأَتِ﴾ هر څوک چې وي دالله د ملاقات امید لري (په جنت کې) پس بېشکه نېته دالله د ملاقات
 راتلونکي ده) کله چې داوښودل شو چې بنده په دنیا کې خوشی نه پرېښودل کېږي نو دلته یې دایمان کړل
 چې کله څوک په آخرت ایمان ولري او دهغه لپاره عمل وکړي الله یې عمل هیڅکله نه ضائع کوي او هیله
 به یې نیمه خوانشي معنادا چې که چېرې څوک دالله له لوري د ثواب وړ کولو په تمه وي نو په دنیا کې دې
 په طاعتونو کولو زغم او صبر کوي په دې لاره کې دې کړاونه وگالي ترڅو چې له الله سره یوځای شي دالله
 ملاقات راتلونکی دی او هر راتلونکی نژدې دی په آیت شریف کې د مسلمانانو لپاره تسلا وادهینه ده بل
 دا چې له دوی سره په دارالنعم (جنت) کې د نېکیو ژمنه او وعده ده ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ او همدې
 ښه اورېدونکی (د بندگانود قوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو یې چې ظاهر دي او که باطن) ﴿وَسِرْ
 جَهْدَ فَإِنَّمَا يَجْعِدُ لِنَفْسِهِ﴾ او هر څوک چې جهاد کوي (له نفسه سره صبر په طاعتو کوي اوله شهواتو څخه
 راگرزوي) پس بېشکه همداخبره ده چې جهاد کوي لپاره (دگټې) دځان خپل ﴿إِنَّ اللَّهَ لَفِي عَنِ الْمَلِئِينَ﴾
 بېشکه چې الله خامخا یې پروا دی له ټولو عالمیانو څخه نه الله ته دخلکو طاعت گټه رسوي اونه
 دگنهارو گناوي هغه ته تاوان رسولای شي ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ او هغه کسان چې ایمان
 یې راوړی دی او کړي یې دي ښه عملونه (ایمان او نېک عملونه یې یوځای کړي دي) ﴿لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
 سَيِّئَاتِهِمْ﴾ خامخاوبه رږو و موږ اړو مرو له دوی نه گناهونه ددوی (په سبب دایمان او صالح اعمالو ددوی
 ﴿وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ او خامخا جزابه وړکړو موږ دوی ته جزاء دهغه (عمل) چې وړ دوی
 چې کاووبه یې (په اسلام کې) ﴿وَوَضَّيْنَا إِلَيْنِ بُولَدَهُ حُسْنًا﴾ او (موکد) امر کړی دی موږ پر انسان د نېکي
 کول له خپل مور او پلار سره ځکه چې هغوی دده د وجود سبب شوی او پرده یې نهایته زیات فضل
 او احسان پور دی چې پلار به ورته نفقه رسولو او مور به ورباندي شفقت لوراوو، صاوي وایې چې الله
 پاک ځکه اولادونو ته د نېکي کولو امر وفرمایو چې دوی په نافرمانی او قسوت روږدي دي نو الله به
 داسي څه مکلف کړل چې ددوی له طبیعت څخه مخالف وو او موږ او پلار خود اولاد لپاره درحمت
 او شفقت سرچینه دي ځکه نو الله هغوی ته له اولادونو سره د نېکي کولو ماریینه نه ده کړي او پخپل حل
 یې پرې ایښي دي (۲) ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا﴾ او که چېرې کوښښ کوي
 (دوی دواړه) له تاسره چې شریک ونیسي ته له ماسره هغه څیز چې نشته تاته (په الرهیت د) هغه کې هیڅ
 علم پس ته اطاعت ددوی دواړو مکروه، ځکه چې (لا طاعة لمخلوق فی معصية الخالق) ﴿إِنِّي مَرْحُومٌ﴾

(۱) حاشية الصاوي على الجلالين ۲/ ۲۳۰

(۲) حاشية الصاوي على الجلالين ۲/ ۲۳۱

فَأَيُّكُمْ يَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱﴾ خاص ماته دی بیاراتله ستاسی (تولو) پس زه به ناسی خبر کرم (جزابه در کرم) پر (هغو) اعمالوچی ناسی به کول، یعنی ماته دگردو خلگو که مؤمنان دی که کافران نپکان دی که فاجران هرچا ته به دهغه له کړو وړوسره سمه جزا ورکرم او پدې کي دهغه چالپاره چي دمور او پلار سره یې احسان کړی وي او د هدایت متابعت یې کړی او غوره کړی وي دنېکي وعده ده او هغه لپاره چي دمور او پلاره آزار گنې او کړه لاره یې نیولی وي تهدید او اخطار دی ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ﴾ او هغه کسان چي ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو موبدوی (په تولى د) صالحانو کي په جنت کي. قرطبي وايې چي الله تعالى دعمل کونکو مؤمنانو په حال تمثيل ځکه تکرار راوړ چي ددوی خپلو مرتبوته هڅونه وکړي او په ﴿الصَّالِحِينَ﴾ کي مبالغه شته يعني هغوی چي په نهایت صلاحیت او وروستي پړاو کي اوسي کله چي الله د مؤمنانو مخلصانو حال وستایو ورپسې یې د مذذبو منافقانو حال داسي بیان کړ چي: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَمَلٌ فَتَنَةُ النَّاسِ كَذَابٌ لِلَّهِ﴾ (او ځيني له خلگو هغه څوک دي چي (تش په خوله) وايې ایمان راوړی دی موب (هم) په الله پس کله چي دوی ته سختي ورسوله شي (په لاره د) الله کي نووگرزوي فتنه سختي د خلگو په شان د عذاب د الله) يعني کله چي ورته سختي ورسول شي نوله ایمانه مرتد اووگرزي اودغه سختي دده له ایمانه د مخ اړولو سبب شي اودغه لکه د الله عذاب غوندي گنې هغه عذاب چي انسان له کفر څخه راگرزوي. مفسرين کرام وايې چي دغه تشبيه چي فرمایې: ﴿كَذَابٌ لِلَّهِ﴾ ددې لپاره دی چي د الله عذاب د مؤمنانو له کفر څخه مانع کېږي نو دغسي منافقان د کوم تکلیف په رسېدلو ایمان پرېږدي او د ایمان مانع یې گرزي د ایمان مقتضا او غوښتنه خوداده چي صبر یې درلودی او مېړانه یې ښکاره کړي وای او په دغسي عذاب کي یې خوندونه احساسولای او په محنت کي یې انعام گنلای ځکه چي دنېکي خاتمي خاوندان متقیان دي. امام فخر رازي وايې چي دمکلفینو دلي درې دي یوه ډله مؤمنان چي نېک اعتقاد یې څرگند وي بله کافران چي کفر یې ښکاره وي دریمه ډله هغه منافقان دي چي په خوله د ایمان نارې وهي خو په زړه کي یې کفر خوندی وي نوکله چي الله تعالى لومړنۍ ډله ډلي پدې آیت شریف کي یادي کړې چي: ﴿فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ نو یې دریمه ډله داسي وستایله چي ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ﴾ او په آیت شریف کي باریکي اولطیفه داده چي الله تعالى د صبر کونکي مؤمن د شرافت او دکافر منافق د سپکتیا د ښکاره کولو اراده کړي هلته یې وویل چي مسلمان مؤمن ته تکالیف ورسېږي چي دین پرېږدي مگر هغه دین نه پرېږدي او چي منافق ته کومه سختي ورسېږي نو هغه پخپله الله پرېږدي او کفر غوره کوي دا امکان یې درلوده چي په خوله یې دهغوی موافقت کړی وای اوزړه یې په ایمان مطمئن وای خو هسي یې ونکړل یومخ ایزه یې ایمان او الله ته شا کړه (۱) ﴿وَلَيْنَ جَاءَ نَصْرٌ مِّنَ

رَبِّكَ لَيَقُولَنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ﴿۱﴾ او قسم دی که چهرې راشي مددگاري (د مؤمنانو) له (لوري) درب ستا (چې فتح او غنیمت راشي) نومخامخا دغه (منافقان) به ووايې خامخا بېشکه موږ هم له تاسي سره يو (نوموږ هم په غنیمت کي شریک کړئ) يعني کله چې الله تعالی مؤمنانو ته فتح او نصرت نصب کړی نودغه منافقان وایې چې موږ هم ستاسي ملگرتيا کوله او په دینمانو مو درسره يوځای گذارونه کول اوس نودغه ولجې او غنیمتونه موږ ته هم راووېشن الله تعالی ددوی تردید داسي فرمایې: ﴿أُولَئِكَ سَاءَ عِلْمَ يَمَّا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ﴾ آيا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چې په سینو (زړونو) دخلگو کي دي؟ (بلکه په هرڅه باندي الله ښه عالم دی ورپسې الله داسي تاکید فرمایې: ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ﴾ (او خامخا معلوم دی هرومرو الله ته هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی او خامخا معلوم دي الله ته منافقان) يعني الله به ددوی حال بندگانو ته ښکاره کړي ترڅو دوی سره بېل شي، منافق رسوا شي او دصادق مؤمن شرافت ښکاره شي. مفسرين کرام وایې چې مراد له ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ﴾ څخه اظهار د علم دی لپاره دخلگو ترڅو دوی ته معلوم شي الله ته څوم معلوم دی هر هغه څه چې شوي او یا کېدونکي دي هيڅ څيز له الله څخه پټ او الوتیا نه دی نودلته له علم څخه په نسبت د الله تعالی کي څرگندونه او ښکارونه مراده نه هغه علم د غیب او خفاء او ابن عباس رضی الله عنه دلته د علم تفسیر په رؤیت سره کړی دی (۱) ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلَ خَطِيئَتَكُمْ﴾ او وایې هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی تاسي زموږ دلاري متابعت وکړي (په دنیا کي) او بار به کړو موږ پر ځانونو خپلو ستاسي گناوي (او عذاب که چهرې هلته عذاب وو) ابن کثیر وایې ددې مثال داسي دی لکه څوک چې چاته وایې: دغه کار وکړه گناه یې زما په غاړه! که چاپوېستنه وکړه چې (ولنحمل) دامر صیغه ده نو څرنگه یو تن پخپل ځان دامر صیغه کارولی شي؟ ځواب دا چې که څه هم دامر صیغه ده څومعنا یې د شرط او جزاء ده يعني که تاسو زموږ متابعت وکړه نو به موږ ستاسي گناوي په خپله اوږه بار کړو ﴿وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ حال دا چې نه دي دوی پخپل ځان اخیستونکي له گناهونو ددوی هيڅ شی (څکه چې هيڅوک د بل چاپېستی نه وړي) ﴿إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ بېشکه دوی خامخا دروغچنان دي (پدې وعده کي) الله وروسته فرمایې: ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَنْفَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ﴾ او خامخا بار به کړی هرو مرو دغه (کفار) بارونه درانه د گناهونو خپلو او نور درانه بارونه هم (دهغه چا چې دوی گمراه کړي) سره له بارونو خپلو (بې له دې چې دهغوی له درنو پېتو څخه دي څه کم شوي وي لکه چې په حدیث شریف کي راځي کله چې څوک یو بل څوک گمراهي او ضلالت ته راوبولي نو په بلونکي هغه ټولي گناوي کوم چې تابع یې کړي دي راځي بې له دې چې دهغه له گناهونو دي څه کم

(۱) وگوره هغه چې علامه ابن کثیر پدې هکله لیکلي مختصر ابن کثیر ۳/ ۲۸

شوي وي (۱) ﴿وَلَبِئْسَ لَكُمْ يَوْمَ الْفِتْنَةِ﴾ او خامخابه وپوښتېدلی شي دوی هرومرو د قیامت په ورځ (په پوښتنه د توبیخ او ترېتې) ﴿عَمَّا كَانُوا يَقْرَأُونَ﴾ له هغودروغو چي دوی به له خانه جوړول (او په الله به یې تړل) بیا الله تعالی خپل پیغمبر ته دنوح ﷺ کیسه د تسلیت په ډول بیانوي چي هغه علیه السلام له خپله تېره (قومه) ډېر تکلیفونه وگالل ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا حَتِيبَ عَامًا﴾ او خامخاپه تحقیق موږ نوح لېږلی وو قوم دده ته پس موده یې تېره کړه په دوی کي زرکاله (لپاره د توحید د بلني) مگر پنځوس کاله کم (له زرو نه یعني نه نیم سوه کاله) چي هغوی د بتانو عبادت کاوودنوح ﷺ یې تکذیب وکړ ﴿فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾ پس و نیول دوی طوفان (غرق شول) حال دا چي دوی ظالمان وو (په کفر او ضلالت کي غوږه وو. ابو السعود وايي چي طوفان هر هغه څه ته وايي چي په شدت او ډېروالي په یوشي راچار پېراوځرخېږي هغه که بادوي، که اوبه او که تاریکه خود او بو په سیل کي غالب استعمالېږي (۲) امام رازي وايي چي: د الله تعالی په دې وینا کي چي فرمایي ﴿وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾ یوې باریکي ته اشاره ده هغه دا چي الله تعالی په یوازي ظلم پیل کولو باندې څوک نه نیسي بلکه کله چي په ظلم کولو باندې اصرار کوي هغه وخت یې هلاکوي ځکه یې وویل ﴿وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾ یعني دوی یې هله هلاک کړل چي په ظلم کي بوخت ول (۳) ﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ﴾ نو نجات مو ورکړه ته او خاوندانو د بېړۍ ته (چي له ده سره وو له اهل اولاده او مؤمنانو) ﴿وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ او مو ګرزوله دغه (کیسه یوه لویه) نښه (لپاره) (د عبرت) عالمیانو ته (چي پند ترې واخلي) ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ او (یاد کړه کیسه د) ابراهیم کله چي خپل قوم ته یې وویل چي تاسي عبادت د الله کوئ او ووېرېږئ (له عذاب) ددغه (الله) ابن کثیروايي چي الله تعالی له خپل بنده پیغمبر او خلیل څخه اخبار کوي هغه چي د حنفاوو امام وواو خپل قوم یې د الله وحدانیت ته راوبالو او ورته یې وویل چي یوازي د همدغه ذات د نعمتونو شکر کوی بل څوک له ده پرته د نعمت بخښونکی نشته (۴) ﴿ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسي ته (له کفره) که چېرې یی تاسي چي پوهېږئ؟ (په خپل خیر باندې له خپله شره څخه او خیر او شر بېلولای شی؟) ﴿إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا﴾ بېشکه همدا خبره ده چي عبادت کوئ تاسي یې له الله نه دبتانو (چي نه ګټه رسولای شي او نه ضرر دفع کولای شي تاسو پخپلو لاسونو توپلي او جوړ کړي دي)

(۱) دا حدیث شریف په صحیحینو کي راځي

(۲) ابو السعود ۴/۱۲۲

(۳) التفسیر الکبیر ۲۵/۴۲

(۴) مختصر ابن کثیر ۳/۳۲

اوجوړوی دروغ له خانه (چې خدايان يې بولي) ابن عباس وايي معناداچي تاسي دوی پخپل لاس جوړوی اود دروغو تصويرکوی (۱) ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَ كَفَّارٌ﴾ دوی الله لا يتلىکوک لکم رزق ﴿بَشَرَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾ تاسي يې عبادت کوي بې له الله نه نه دي مالکان دوی تاسي ته دروزي (رزق) ﴿فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ﴾ پس دالله په نزد روزي طلب کړئ ﴿وَأَعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ﴾ او عبادت کوئ دهمغه (الله) يوازي) او شکرو باسن همغه (الله) ته (په هغو نعمتونو يې چې تاسو ته يې درکړي دي) ﴿إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ همدغه (الله) ته به بيرته بهولی کېږئ تاسي (د قيامت په ورځ او هر چاته به په خپل عمل جزا ورکړي) ﴿وَلَن تُكْذِبُونَّ أَفَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ﴾ (او که نسبت ددروغو وکړ تاسي (ای کفارو رسول الله ته) نو په تحقيق نسبت ددروغو کړی وو (خپلو نبیانوته) ډېرو قومونو پخوا له تاسي) کله چې د توحید له بیان څخه وزگار او فارغ شونو د تهدید څرگندونه يې وکړه چې که چېرې تاسي زما تکذيب وکړ ستاسي تکذيب ماته زیان نه رارسوي بلکه تاسو خپلو ځانونوته ور باندې زبان رسوئ پخوا هم امتونو د خپلو انبیاءو تکذيب کړی وو او دالله په عذاب اخته شوي وو پرتاسو به هم هغه څه راشي کوم چې پر هغوی راغلي وو (۲) ﴿وَمَا عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ اونشته پر رسول باندې مکرر سونه (د پیغام) بنسکاره (خلکو ته هدايت کول د هغه کار نه دی) طبري وايي چې ﴿الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ معنا هغه پیغام دی چې اورېدونکي ته يې مقصد روښانه بنسکاره وي او په هغه څه چې دمبلغ (رسونکي) مراد وي پوهېدلای شي (۳) ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ آيا نه ويني (دغه منکران له بعثه) چې څرنگه الله پيدا کوي اول داخلک بيا به يې دوهم ځلي هم پيدا کړي (نودوی دي له لمړي ځل پيداينست څخه په حشر او اعاده استدلال وکړي قتاده وايي معناداچي آیادوی ولي په نظر او استدلال دانه گوري چې څرنگه به الله اجسام له مرگه وروسته راگرزوي؟ ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ بېشکه دغه (اعاده) پر الله آسانه ده نودوی ولي له بعث او نشور څخه منکرېږي؟ هغه څوک چې په لمړي پيداينست قدرت لري هغه بيا په اعاده قدرت لري. قتاده وايي دآيت معناد ځينو له خولې داچي دوی ولي نه گوري چې الله تعالی مېوې څرنگه لومړی پيدا کوي او بيا ورسېږي وروسته بيا فاني شي بيا يې تل تر تله را پيدا کوي همداسي دانسان پيداينست

(۱) څرگنده دادی چې دغه دي له خلقت (پيداينست) څخه اخيستل شوی وی اودغه دمجاهد او حسن رحمهما الله ويناده ابن جرير غوره کړي چا بيا ويلي چې له اختلاق څخه اخيستل شوی چې دروغ يې معناده.

(۲) ابن کثير وايي چې له سياقه ظاهره داده چې دادي دابراهيم خليل الله کلام وي چې دمعاد لپاره ورباندې دليل وايي ځکه چې وروسته له دې ټولوبيا وايي ﴿فَمَا كَانَتْ جَوَابَ قَوْمِهِ﴾ او امام طبري بيادې لوري ته تللی چې دغه دالله تعالی کلام دی چې دمکې کفارو ته وايي او در رسول الله دلاساينه کوي دابراهيم عليه السلام کلام نه دی هغه چې ابن کثير وايي څرگنده دی والله اعلم.

(۳) الطبري ۸۹۲۰

کبری وروسته یې اولادونه وشي او ببادي و مري اود اولادونو اولادونه یې پداسي همداسي ټول ساکنین حیوانات دي نوکله چي تاسو دالله قدرت په ابداء او ایجاد په سترگو ویني همدغه (الله) په بیرته راژوندي کولوهم قادردي او چي دیوشي اراده وکړي ورته ووايې موجودشه (کن) (فیکون) نو موجودشي (۱) ﴿قَدْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ﴾ (ووايه (ای محمده دوی ته ا) چي وگرزی تاسي په ځمکه کي پس وگورئ چي څرنگه الله شروع کړي دي پیدایښت له نشتوالي څخه) یعني ی محمده! دغو منکرانوته ووايه چي ولاړشئ دځمکي گوت گوت ته وگورئ چي عظیم او قدیر الله څرنگه مخلوق پیدا کړی سره له دېروالي دهغوی او مختلف والي د هیئتو ددوی همداسي ددوی رنگونه ژبي او طبیعتونه سره څومره توپیرلري؟ او وگورئ ددوی پخوانیو هستو گن ځایونوته چي هغوی الله څنگه هلاک کړي دي خود الله تعالی بشپړ قدرت درته معلوم شي ﴿ثُمَّ اللَّهُ يُبْنِيُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ﴾ (پیا به الله پیدا کړي پیداکول وروستني هم (په بعث بعد الموت کي) ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (بېشکه الله په هر شي باندي ښه قادردي (چي ځیني یې ابد او عاده ده) ﴿يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ﴾ (عذاب ورکوي هر هغه چاته چي اراده و فرمایي (د تعذیب یې) اورحم کوي په هغه چا چي اراده و فرمایي (درحمت یې) یعني الله پاک تصرف کونکی حاکم ذات دی هغه څه چي خوښه یې شي هغه کوي الله لره پیدایښت او الله لره حکم دی هیڅوک له الله څخه دهغه د کړو پوښتنه نه کوي اوله مخلوقاتو څخه پوښتنه کول کېږي ﴿وَالَيْهِ تُقْلَبُونَ﴾ او خاص همدغه (الله) ته تاسي بیرته بهول کېږي (په ورځ د قیامت) ﴿وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ﴾ (اونه یې تاسي (ای خلکو) عاجزونکي (دالله) په ځمکه کي اونه په آسمان کي (یعني له الهي عذاب څخه نه په ځمکي کي خلاصون شته اونه هم په آسمان کي قرطبي وایې معنادا چي که تاسي په آسمان کي هم یاست الله جل جلاله عاجزولای نشی لکه چي الله فرمایي ﴿وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بَرْجٍ مُسْتَدِينَ﴾ (النساء ۷۸) (۲) ﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ (اونشته تاسي ته غیرله الله هیڅ دوست (چي تاسي دده له عذابه وساتي) اونه هیڅ مددگار (چي ستاسي مرسته وکړي په دفع د عذاب کي) ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَفَايَسُوا اللَّهَ وَفَآيَهُ﴾ (او هغه کسان چي کافران شوي دي په آیتونو دالله او په ملاقات ددغه (الله) یعني کافران دي په قرآن اوبعث ﴿أُولَئِكَ يَبْهَتُونَ مِنْ رَحْمَتِي﴾ (دغه (منکر) کسان ناامیده دي زماله رحمته. ابن جریر وایې چي دغه به په آخرت کي هغه وخت وي کله چي عذاب وویني (۳) ﴿وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (اودغه کسان مقرردی دوی ته دېر دردناک عذاب ﴿فَمَا كَانَتْ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ﴾ (پس نه وو خواب د قوم ددغه (ابراهیم) مگردا

(۱) القرطبي ۳۳۲/۱۳

(۲) قرطبي ۳۳۷/۱۳

(۳) الطبري ۹۰/۲۰

وو چي وويل دوی ووژنی دغه (ابراهيم) يايي وسوځوئ) يعني کله چي ابراهيم عليه السلام دوی دغه لوري ته دعوت کړل اوله بتانو يې منع کړل نو ددوی مشرانو مجرمانو همداسي وويل چې ويې وژنئ .

يايې وسوځوئ چي له غمه يې بېغمه شی ﴿ فَأَحْسَنَ اللَّهُ مِنَ النَّارِ ﴾ (پس نجات ورکړ دغه (ابراهيم) ته الله له اوره) يعني دوی په اور کي وغورځاوو خواله تعالی هغه ورته (بردا و سلاما) وگرزاوو ﴿ إِنَّ وَ ذَٰلِكَ لَا يَسْتِ لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُونَ ﴾ بېشکه په دغه (نجات ورکولو ابراهيم ته له اوره) کي خامخاهېر دلائل دي (د قدرت (د الله) دپاره دهغه قوم چي ايمان يې راوړی دی (په وجود د الله او بشپړ قدرت او جلال دده) ﴿ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَنًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ (وويل (ابراهيم خپل قوم ته دتوبېخ په توگه) بېشکه همدا خبره ده چي تاسي نيولي دي غيرله الله بتان (په خدايې سره) دپاره ددوستي ستاسي په مينځ کي په دغه ژوند د دنیا کي (چي په عبادت يې راټول یاست) ﴿ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ ﴾ بيا په ورځ د قیامت کي بهزاره (منکر) به شي ځيني ستاسي له ځينو نورو سره (دغه دوستي به موبه دېمني بدله شي) ﴿ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا ﴾ اولعنت به وايي ځيني ستاسي (چي تابعان دي) پر ځينو نورو (چي متبوعان دي) ځکه چي په دنیا کي دوستي يې د الله لپاره نه وه) ﴿ وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّصِيرٍ ﴾ اوستاسي دهستوگني ځای اوردی اونه به وي تاسي ته (په قیامت کي) هيڅوک له مددگارانو (چي ځني وموژغوري) ﴿ فَمَنْ لَّهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ پس ايمان راوړ (او تصديق يې وکړ) دغه (ابراهيم) ته لوط (چي وراره يې وو اوکله چي يې څرگندي نېنانې وليدې لومړی تن وو چي ورباندي ايمان يې راوړ) او وويل (ابراهيم) بېشکه زه هجرت کونکی يم (له خپله هیواده د الله درضا لپاره) رب زما ته بېشکه چي همدی ښه غالب دی (چي څوک ورباندي اعتماد وکړي نه يې ذليل کوي) ښه خاوند د حکمت دی (چي هر کار به تدبیر او مصلحت سره کوي) مفسرين کرام وايي چي ابراهيم عليه السلام د عراق له کليو د شام په لور ولېږدېدو ترڅو د دين په خپراوي او څرگندولو کي پرمختگ وکړي ﴿ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ ﴾ اووبانښه موږ دغه (ابراهيم) ته زوی اسحاق او (لمسي) يعقوب او گرزولی وو موږ په اولاده ددغه (ابراهيم) کي نبوت او کتاب (يعني دوی موبه دغه فضل او احسان ځانگړي کړل چي گرد انبياء دده له نسله او آسماني کتابونه يې دده په زامنونو نازل کړل ابن کثير وايي چي دغه يو ستر خصلت دی سره له دې چي الله هغه خپل خليل غوره کړی او د خلکو لپاره يې پېشوا ټاکلی له ده وروسته هيڅ پيغمبر نشته مگر هغه دده له اولادې څخه دی د بني اسرائيلو گرد انبياء دده د زوی يعقوب عليه السلام له اولادې څخه دي او د اسماعيل عليه السلام له اولادې څخه پرته له رسول الله محمد عليه افضل التحية والتسليم نه بل څوک نشته ﴿ وَآيَاتُهُ أَجْرُهُ فِي الدُّنْيَا ﴾ او ورکړی موږ دغه (ابراهيم) ته اجر

دده په دنیا کي (چي ټول اديان يې په نېکه ثن یادونه کوي) ﴿وَرَبُّهُ فِي الْآخِرَةِ لَيِّنَ الصَّلَاحِينَ﴾ او بېشکه هغه په آخرت کي له صالحانو څخه دی (دغه په ابو الانبياء (د انبياوو په پلار) باندې غټه ثناده)

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بدیع او بيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

- ۱- استفهام د توبيخ، تقرير او انکار لپاره دی لکه داچي: ﴿أَحْسِبَ النَّاسَ أَنْ يَبْزُكَوْا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا﴾
- ۲- د طباق صنعت چي د ﴿صَدَقُوا... الْكَذِبِينَ﴾ او ﴿آمَنُوا... الْمُنَافِقِينَ﴾ او ﴿بُعِذَ... وَرَحِمَ﴾ او ﴿يُبْدِئُ... يُعِيدُ﴾ تر مينځ راغلی دی

۳- تاکيد په ان اولام سره لکه چي فرمايې: ﴿فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَاتٍ﴾ ځکه مخاطب منکر دی

۴- د مبالغې صيفه لکه ﴿وَهُوَ الشَّيْبُ الْكَلْبُ﴾

۵- غير تام د جناس صنعت چي په ﴿يَبْرُ... سِيرُوا﴾ کي شته.

۶- مرسله مجمله تشبيه لکه ﴿فِتْنَةُ النَّاسِ كَمَذَابِ اللَّهِ﴾ وجه د شبه حذف شوي نوم جمله بلل کېږي

۷- په تعبیر کي تفنن لکه چي فرمايې: ﴿أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا﴾ هسي يې ونه ويل چي (الاخمين سنه) ځکه په يوه کلام کي تکرار د بلاغت مخالف دی مگر هغه وخت بيا د مخالفت نشته چي د کوم مقصد لپاره لکه تفخيم او يا تهويل راوړل شي لکه ﴿الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ﴾

۸- دا طناب اسلوب پدې آيت کي ﴿إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ

تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ دغه د بتانو د عبادت د بدې او شناعيت لپاره راغلی دی.

۹- د ايجاز اسلوب چي ﴿أَقْتُلُوهُ... حَرِّقُوهُ﴾ بيا وروسته فرمايې: ﴿فَأَنجَيْنَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ﴾ يعني دوی اور ته و غورځاوو او بيا الله نجات ورکړ دغه د دوی اور ته غورځول په آيت شريف د ايجاز لپاره حذف شوی دی.

۱۰- لطيفه او باريکه استعاره چي ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ﴾ گناهونه يې له درنو بارونو سره تشبيه کړي ځکه هغه هم دانسان اوږې درنوي

الله تعالى فرماي:

﴿وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَأَنْتُنَّ الْفَاحِشَةُ مَا سَفَعْتُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ نَفْسِي﴾
 ﴿٢٨﴾ أَيُّكُمْ لَأَنْتُنَّ الرِّجَالُ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي سَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ مَعَاكَ حَوَاتٍ قَوْمِهِ
 إِلَّا أَنْ قَالُوا أَنْتَا بِمَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ
 ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنْ أَهْلُهَا كَانُوا طٰغِيِينَ
 ﴿٣١﴾ قَالَ إِنِّي فِيهَا لِوَطْأٌ نَحْرٌ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أَمْرًا نُهُ كَانَتْ مِنَ الْغٰثِيَةِ ﴿٣٢﴾
 وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيقَهُمْ وَصَافَكَ بِهِمْ ذُرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجِيُكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا
 أَمْرًا نَكُ كَانَتْ مِنَ الْغٰثِيَةِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا
 يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِنْ مَدِينُ أَخَاهُمْ شُعْبًا فَقَالَ
 يَنْقُومِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّحْمَةُ
 فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَنِيْمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَنَاسِكِنِهِمْ وَزَيَّنَ
 لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾ وَقُتِرَ وَفِرْعَوْنُ وَمَنْعَ وَلَقَدْ
 جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سٰقِيِينَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ فَمِنْهُمْ
 مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا
 كَانِ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾ مَثَلُ الَّذِينَ أَخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ
 كَمَثَلِ الْعَنَكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بِئْسَ رَأً أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبِيتُ الْعَنَكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ إِذْ
 اللَّهُ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ
 وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾
 أَنْتَ مَا أَوْحَى إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَفْرِ الصُّلُوةِ إِنَّ الصُّلُوةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ
 أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

﴿العنكبوت: ٢٨ - ٤٥﴾

مناسبت:

كله چي الله تعالى دنوح او ابراهيم عليهم السلام کيسي راوړې او هغه د پند او عبرت ځايونه يې
 سكي وښودل وړپسې بيادله دنورو انبياوو لکه لوط، شعيب، هود او صالح عليهم السلام د کيسو
 يادونه کوي چي آخري خاتمه ددرو غجنانو په لنډه توگه بيانوي او دغه ټول دهغه څه لپاره چي دسورت په

پیل کي راغلي تکرار او تاکید دی چي از مویست دژوندانه سنت اولاره ده اود پیریو په اوږدو کي همدغه از مویستونه راغلي اوله پس راځي به لغتونه:

(الفا حنة) په بدې اوقیح کي نهایت ته رسېدلي فاحشه بولي هغه کار چي قباحه یې له ورايه څرگندوي فاحش دی (لادېکم) مجلس دناستي ځای هغه چي خلگ د مشورې کولو، گپ شپ او مرکه کولو هلته کښېني (عوا) عشی سخت فساد ته ویل کېږي (رجز) عذاب (جامن) په گوندو (سابعین) تېستیدونکي خلاصېدونکي له عذابه (اوهن) ډېر کمزوری اوسست ته وایي تفسیر:

﴿وَلَوْ كُنَّا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ او (یاد کړه ای محمده کیسه د) لوط کله چي خپل قوم ته یې وویل ﴿إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَجْكَ﴾ بېشکه تاسي خامخا بد کار ته راځی (دلواطت لپاره) ﴿مَا مَبْقَاصُكُمْ﴾ یېکا من احد من الملکین ﴿ندی رومی شوی پرتاسي (په دغه قبیح کار کي) هیڅوک (له تېرو) عالمیانو) یعني په دغه ناولي کار (لواطت کي) هیڅوک تر تاسو دمخه شوی نه دی اویایې دغه بد کار داسي تفسیر کړ چي: ﴿إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ﴾ آیاتاسي خامخا راځی سر یو ته (دلواطت لپاره)؟ اودغه نهایت ناولی او پلټ کاردی هیچاهم دغه پدې سبب چي له ډېره تاو لټیا طبیعت ځني کرکه کوي نه دی کړی آن تردې چي هیڅ نارینه په بل نارینه د لوط ﷺ د قوم تر مخه په هیڅ قوم کي ندی خنلی (۱) ﴿وَيَقْطَعُونَ السَّبِيلَ﴾ اوشوکوی لاري (د خلگو مالونه ترې اخلی) ابن کثیر وایې دوی به د خلگو په لارو کي درېدل هغوی به یې وژل او مالونه به یې ترې اخیستل (۲) ﴿وَتَأْتُونَ فِي نَكَاحِكُمُ الْمُنْكَرَ﴾ اوراځی تاسي پخلو مجلسونو کي ناکاره کارونو ته (په ښکاره) دغه موبس نه دی چي ناولي کارونه کوی؟ بلکه په سپین میدان او د خلگو په وړاندي یې کوی؟ مجاهد وایې: دوی به دنورو په وړاندي لواطت کاوو ځینو به ځینو نورو ته کتل. ابن عباس ؓ وایې: چي دوی به چي کله څوک ورباندي تېرېدل هغه تېرېدونکي به یې په ډېرو ویشتل، توکي به یې کولې، پرتگونه به یې واگي پرانیستي وو، شپېلکي به یې کاوو اوداسي نور ناروا خوښونه یې لرل ﴿فَمَا كَانَتْ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَنْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ﴾ پس نه وو جواب د قوم ددغه لوط چي کله یې دوی ته نصیحت او وعظ وکړ او دوی یې ووېرول مگرداچي: (راوړه موږ ته عذاب دالله) دغه به یې په ملنډو او استهزاء ویل ﴿إِنْ كُنْتُمْ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ﴾ که چېرې یې ته له صادقانو رښتیني ویونکو (په هغه تهدید کي چي موږ ته دی د عذاب را کاوو. امام فخر رازي وایې چي که چاپوښتنه کوله چي الله پاک دلته فرمایې ﴿إِلَّا أَنْ قَالُوا أَنْتِنَا﴾ او بل ځی فرمایې

(۱) البحر المحيط ۷/۱۴۹

(۲) مختصر ابن کثیر ۳/۳۵

﴿إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْتَ بَنَطُهُمْ﴾ نوڊا دواړه څرنګه يو ځای کېدای شي؟ موږ وايو چې لوط عليه السلام پخپل ارشاد ټينګ ولاړ وو او په مکرر ډول يې خلګونه امر او نهېې بيانوله نو دوی لومړی ځل ورته وويل: ﴿أَنْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ﴾ او چې دهغه بلنه اود دعوت په پرله پسې توګه دوام وموند اوله خپلي لاري څخه نه واوښت نو بيا هغوی وويل: ﴿أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ﴾ (١) او چې کله لوط عليه السلام له دوی څخه ناامیده (ناهيلى) شونو يې دالله مرسته وغوښتله چې ﴿قَالَ رَبِّ أَنْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ﴾ (وويل) لوط) اى زما ربه له ماسره مدد وکړه (په لېږلود عذاب) پردغه قوم منسدانو) يعنې دغه هسي ناپوهان فساد کونکي دي چې دسمي لاري هيله هڅه وځني کېدای نشي ټول سرتريايه په سرکشي او طغيان کې ډوب دي. امام رازي وايې چې: هيڅ نبي هم دخپل قوم هلاکت تر هغونه دى غوښتى تر څو چې يومخ ايزه يې له هدايت څخه ناهيلى شوى نه وي او پدې پوهېدلى نه وي چې ددې قوم تر وجود عدم بهتر دى نوح عليه السلام ويلي: ﴿إِنَّكَ إِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ﴾ همدارنګه لوط عليه السلام کله چې وليدل دوى په فساد کې اوس داسي غوپه اولاهودي په راتلونکي هم ورڅخه دسمي لاري هيلي نشي کېدای نو يې ددوى لپاره عذاب وغوښت (٢) ﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى﴾ او کله چې راغلل رسولان زموږ ابراهيم ته (په زېري دزوى ورکېدلو) ﴿قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ﴾ نو وويل دغو (پرېستو) بېشکه موږ هلاکونکي يو دا اهل ددې کلي (بنار د لوط) ﴿إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ﴾ (بېشکه چې اهل ددغو ځايونو وو دوى ظالمان) يعنې په ظلم او فساد کې بېخي غرق وو طبيعت اوڅنه يې په بغى او فساد اخېروه مفسرين کرام وايې کله چې لوط عليه السلام دعا وکړه دعايې ومنل شوه او اته ملائک راواستول ابراهيم عليه السلام دخپل وراره لوط په هکله ورته وويل: ﴿قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا﴾ (وويل ابراهيم ملکوته چې بېشکه په هغه بنار کې لوط (هم) دى) يعنې آيا څرنګه هغه بنار هلاکوى چې په هغه کې صالح پيغمبر حضرت لوط هم دى؟ ﴿قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا﴾ وويل: دغو ملائکو موږ ښه پوه يو په هر هغه چا چې په دغه بنار کې دي (له مؤمنانو څخه صاوي وايې چې دغه يې وروسته له هغې شخړې ورته وويل کوم چې په سوره هود کې تېره شوي چې: ﴿يُجَادِلُ فِي قَوْمِ لُوطٍ﴾ چې هلته يې ورته وويل چې آيا هغه بنار هلاکوى چې درې سوه تنه پکې مسلمانان اوسي؟ ملائکو وويل: نه بيا يې ورته وويل چې که يوتن مؤمن پکې اوسي بيا يې هلاکوى؟ هغوى وويل: نه، نو يې ورته وويل: ﴿إِنَّ فِيهَا لُوطًا﴾ هغوى ځواب ورکړ: ﴿نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا﴾ (٣) او بيا يې د لوط عليه السلام اود مؤمنانو د نجات په هکله زېرى ورکړ: ﴿لَنُنَجِّيَنَّهُ

(١) التفسير الكبير ٢٥/٥٩

(٢) نفس المرجع.

(٣) حاشية الصاوي ٣/٢٣٢

وَأَهْلَهُ إِلَّا أَمْرَاتَهُ كَكَاتٍ مِنَ الْمَعِيرِ ﴿١﴾ خامخابه موبنجات ورکړو هرو مرو ده ته هم اهل دده ته مگر
 بنځه دده چې ده له پاتي کېدونکو (په عذاب کې ځکه چې هغې د کنړ لپاره چوپړ واهو بیا هغوی د لوط
 ﷺ کاله ته دښو ښایسته ځوانانو په بڼه ورغلل ﴿وَلَمَّا أَنْ حَكَاتِ رُسُومًا لُّوطًا مَوْتَهُ يَوْمَ وَمَا فَكَّ بِهِمْ
 دَرَعًا﴾ او کله چې راغلل رسولان زموږ لوط ته نوڅپه شو لوط په (سبب د) دوی اوتنگ شو په دی له
 جهته دزړه (چې دوی خوراښایسته مېلمانه دي منکران به یې راڅخه بوزي نو هغوی ورته وویل چې دوی
 دالله استازي دي ﴿وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ﴾ او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه وېرېږه او مه خفه کېږه
 ۱ (زموږ په سبب دغه مجرمان موبته نشي رارسېدلای ﴿إِنَّا مُسْحُوكٌ وَأَهْلُكَ إِلَّا أَمْرَاتُكَ كَكَاتٍ مِنَ
 الْمَعِيرِ﴾ بېشکه موږ نجات درکونکي یو تاته اوستا اهل ته (له عذابه) مگر بنځه ستاده هغه له پاتي
 کېدونکي (په عذاب کې) ﴿إِنَّا مُنْزِلُونَ﴾ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٢﴾
 بېشکه موږ نازلونکي یو پراهل ددې کلي (ښاردس دوم) باندې عذاب له آسمانه په سبب ددې چې
 دوی وو فسق او بدکاري به یې کوله (پرله پسې همېشه) ابن کثیروایې چې دغه عذاب داسې وو چې
 جبریل ﷺ یې کلي دخمکي راوايستل آسمان ته یې لوړوڅېړول او بیا یې سرچپه راوغورځول او ددې برینو
 گاتو باران یې ورباندې و اوراوو او پرځای یې الله یوه بحیره ناولي او بدبویه پرېښوده او د قیامت
 ترورځي پورې یې دخلکو دعبرت لپاره سبق کړل دوی به په آخرت کې هم ترگرددوخلگو په سخت عذاب
 کې اخته وي (۱) ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً يُنْذَرُ﴾ او خامخاپه تحقیق موږ پرېښوده له هغه (کلي
 ښار) نه یوه ښه ښکاره (چې دهغوی کنده والې دي) ﴿لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ دپاره دهغه قوم چې عقل لري
 او د عقل په چلولو عبرت ترې اخلي بیا ورپسې الله تعالی دحضرت شعيب ﷺ کیسه راوړي وايې
 ﴿وَإِنَّ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا﴾ اولېرلی موو (اهل د) مدین ته ورور ددوی شعيب ﷺ ﴿فَقَالَ يَنْقُومِ
 الْعَبْدُ أَنَّ اللَّهَ وَارْحُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ﴾ (پس وویل دغه (شعيب) ای زما قومه یوازي دالله عبادت کوي
 او امیدلری (دثواب) وروستی ورځي) یعنی خپل قوم ته یې دنصیحت په توگه داسې یادونه وکړه چې
 دالله توحید ومنئ او دآخرت دورځي له عذابه ووېرېږئ ﴿وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ او مه گوزی
 تاسي په ځمکه کې بداسي حال کې چې فسادکونکي یاست (ډول ډول دښمني او بغاوتونه کوي)
 ﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمْ الزَّحَفَةُ﴾ پس دوی دروغجن و بالو دغه شعيب پس ونيول دوی لږه سختي
 زلزلې (لویی) حیرانونکي دهشت ناکي چيغې چې زړونه یې له وېرې ترستوني راايستل ﴿فَأَصْبَحُوا فِي
 دَارِهِمْ جَثِيمِينَ﴾ پس وگوزېدل دوی په کورونو خپلوکي (مړه) پرمخې پراته نسکور پرزنگونو

﴿وَعَادَا وَثُمُودًا وَقَدْ قَبَّلْتُمْ لَكُمْ مِنْ مَسْكِنِهِمْ﴾ او هلاک کړی وو موږ قوم د عداو شوم او به تحقیق ښکاره شوی دی تاسي ته (ای دمکې خلکو) (هلاکت ددوی) له کورونو ددوی (چې ورځو ویاړ پاتې دي) (نویاتاسي پندنه اخلي؟) ﴿وَزَيَّنَّا لَهُمُ الشَّيْطَانَ اَعْمَلْتُمْ﴾ او ښایسته کړې وو دوی ته شیطان (بد) عملونه ددوی (له کفر او گناهونو څخه) ﴿فَصَدَّاهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَضِيرِينَ﴾ پس اړولي وو دوی دغه (شیطان) له لاري د حق او وودوی ښایان (هونښیران) یعنی دوی یې د حق له لاري څخه وگرزول حال داچې دوی پوهېدل او د استدلال او نظر د پوهې خاوندان وو خود عناد او تکبر له مخې یې د شیطان ملگرتیا وکړه ﴿وَقَرْنُوهُمْ وَفَرَعُونَ﴾ (او) هلاک کړي موږ (قارون او فرعون) (او وزیر یې) هاماڼ یعنی او موږ نور جابران او ظالمان هم هلاک کړي وو لکه قارون چې د زیات مال او بډایې خاوند وو فرعون چې د سلطان او واکمني څښتن وو او هغه وزیر یې هاماڼ چې ده ته یې د ظلم په لارو کې مرستې ورکولې ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ﴾ په تحقیق راغلی وو دوی ته موسی په ښکاره معجزاتو سره ﴿فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَافِكِينَ﴾ پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (مصر) کې اونه وو دوی رومې کېدونکي (چې زموږ له عذاب څخه خلاص شي. طبري وايي معناداچې دوی نشو کولای له موږ نه وتښتي بلکه زموږ ورباندې قدرت وو) ﴿فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ﴾ پس هر یو له دغو مذکورینو موږ ونيول (په سبب) د گناه خپلي یې (اوسزا موور کړه ابن کثیر وايي چې عذاب یې له گناه سره مناسب وو) ﴿فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا﴾ پس ځینې ددوی هغه څوک دی چې ولېږل موږ پرې سخت (عذاب) (کاني اوروونکی) باد (لکه د لوط قوم) ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ﴾ او ځینې له دوی هغه څوک دي چې دوی چيغي ونيول (سره له زلزلې لکه ثمودیان چې زړونه یې وچاړدل) ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ﴾ او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ښکته نني ایستل موږ دوی پر ځمکه (لکه قارون او ملګري یې) ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ أَغْرَقْنَا﴾ او ځینې له دوی هغه څوک دي چې موږ غرق کړل لکه قوم دنوح، فرعون او لښکر یې ﴿وَمَا كَانَتْ أَلْفٌ لِّظَلْمِهِمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ (اونه ووالله چې ظلم یې کړی وي پر هغو ولکن وودوی چې پر خپلو ځانونو به یې ظلم کاوو) یعنی الله دوی بېگناه نه دي آزار کړي چې ورباندې یې ظلم کړی وي لیکن دوی پر خپلو ځانونو ظلم کړی وو نو د عذاب وړ او مستحق وگرزېدل بیا الله د مشرکانو مثال داسې بیانوي هغوی چې له الله پرته یې بل څوک بتان د ځان فریاد رس او چاره جوړوونکي بللي لکه د جولاګي خونه چې نه د ژمي یخني ترې دفع کولای شي اونه ددوبي تودوخه اونه باد او باران ځني ګرزوي قرطبي وايي دا د هغه چا مثال دی چې له الله تعالی پرته

(١) الطبري ٩٢/٢٠

(٢) مختصر ابن کثیر ٣٧/٣

خوک بل خدای نیسی او هغه ورته نه گته رسوي اونه ورڅخه تاوان دفع کوي لکه دجولاگي کوته چي نه
 بخ دفع کوي اونه گرمي ﴿مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَمَكُوتِ اتَّخَذَتْ بِئْتًا
 وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَمَكُوتِ﴾ مثل حال داهفوکسانوچي نبولي يې دي يې له الله دوستان
 (معبودان) لکه مثل حال د عنكبوت غني جولگي داسي دی چي جوړکړي يو کور (له تارونو خپلوڅخه)
 او بېشکه چي ډېر ضعيف کمزوری دتولو کورونو خامخاکورد غني دی (چي خوراسپک يې اعتباره دی)
 ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ که چېري وای دوی چي پوهېدلای (نو دغیرالله عبادت به یی نه کاوو) ﴿إِنَّ
 اللَّهَ بِصَلَمٍ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ بېشکه چي الله ته معلوم دی هر هغه چي بولي يې (عبادت يې
 کوي) دوی غیرله الله له هر څېزه چي وي (نوالله به ددوی دکفرسزاوړکړي) ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾
 اوهم دی ډېر غالب قوي (پخپله پاچهي کي) ډېر حکمت والا (په خپل صنعت کي چي هرکار په تدبیر سره
 کوي) ﴿وَنَلَّكَ الْأَمَثَلُ نُضْرَيْهَا لِلنَّاسِ﴾ اودغه (مذکوره) مثالونه (په قرآن کریم کي) بیانوو موږ لپاره
 دخلکو (چي ذهنونو ته نژدې شي) ﴿وَمَا يَقْلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾ اونه پوهېږي پردغو (مثالونو)
 مگر پوهیالي (چي راسخ دي په علم کي اود الله په مراد پوهېږي) ﴿خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾
 پیدا کړي دي الله آسمانونه او ځمکه پرحق سره (نه چتي او بېکاره) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾
 بېشکه په دغه (تخلیق په بدیع شکل او محکم والي کي) خامخالوی دلیل (دوجود او وحدانیت دالله
 دی) لپاره دمومنانو ﴿أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ﴾ ولوله (ای محمده) هغه چي وحی کړل شوي ده
 تاته له کتاب (دغه قرآن مجید نه اودهغه په تلاوت کولو او گردان سره الله ته نژدې شه ځکه چي محاسن
 الاداب او مکارم الاخلاق پکې دي) ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ﴾ اوقائموه (سم اداکوه سره له تولو حقوقو ،
 شرائطو او آدابو) لمونځ (چي ددين ستنې ده او ورباندې دوام کوه) ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ
 الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ (بېشکه لمونځ منع کونکی دلمونځ کونکي) له بېحيایي اوله بده کاره څخه) يعني
 هغه لمونځ چي گرد اداب شروط او حقوق سره له خشوع او نورو احکامو پکې وي او لمونځ کونکي يې
 اداکړي دالله ﷻ عظمت اولویي په یاد ولري هغه څه چي په لمانځه کي لولي په هغو کي سوچ کوي
 نودغه لمونځ بیا لمونځ کونکی له بدو کارونو راگزوي ﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ (او خامخا یادول دالله
 ډېر لوی دی) يعني دغه لمونځ ددې خبري په یادونکي دی چي الله له تولو هغو څېزونو چي په دنیا کي دي
 لوی دی اودغه دالله عظمت و جلال به په لمانځه کي په تجارت اوسوداگري کي دژوند په نورو چارو کي
 په یادلري اوهیڅ کله به ځني غافل کېږي نه ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾ او الله ته معلوم دی هر هغه (عمل)
 چي تاسي يې کوی (نوجزابه درکړي په ښه جزاسره) ابو العالیة وايي . په لمانځه کي درې خویونه دی
 اخلاص ، خشیت (ویره) اودالله یادونه اخلاص ورته دښوکارونو مارپینه کوي او خشیت يې له

بدوکارونو څخه راگرزوي اودالله ذکر قرآن کریم دی چي امر اونهي پکې وي اوهر لمونځ چي دغه درې گوني څېړونه پکې نه وي نو هغه لمونځ نه دی^(۱).
بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:
۱- تاکید په څومؤکدا توباندي او همدارنگه اطناب دفعل په تکرار سره چي ددوی دفعل شاعت

اوبدي ونښي لکه: ﴿إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ أَيُّكُمْ لَتَأْتُوا الرِّجَالَ﴾ د آيت ترپايه.
۲- استهزاء او سخریه لکه داچي ﴿أَتَيْنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ خواب د شرط محذوف دی چي پخوانی کلام ورباندي دلالت کوي يعني که چېرې ته پدې وعده د عذاب راتلوکي رښتونی يې نویې راوړه.

۳- تنکیر د هیبت او هول لپاره لکه: ﴿يَجْزَا مِنَ السَّمَاءِ﴾ يعني ستر عذاب هیبتناک.
۴- د مفعول رومي راوړل چي په هکله يې پاملرنه او اهتمام وشي لکه: ﴿فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنْبِهِ﴾ بیا وروسته له اجماله د تفصیل راوړل لکه: ﴿فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّبْحَةُ﴾ ترپايه پوري (چي دادوه ډوله صنایع دي).

۵- تمثیلي تشبیه لکه: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ أَخَذُوا مِنَ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنَكَبُوتِ اتَّخَذَتْ يَتًا وَإِنَّ أَوْهَرَ الْعَبُوتِ لَبَيْتُ الْعَنَكَبُوتِ﴾ الله تعالی دلته کافران په خپل عبادت کولو بتانوته له جولاگي سره مشابه کړل چي څرنگه ناکاره او کمزوري خونه يې جوړه کړي چي له نري شماله سره او په پوکي خوڅېرې اودغه ته تمثیلي څکه وایو چي د مشابهت وجه له متعددو څخه را کښل شوي ده.

۶- د فواصلو موافقت په وروستیو تورو کي چي په دې کي خوندور آهنگ او آزانگه وي لکه: ﴿قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ﴾، ﴿إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ﴾، ﴿وَإِنَّ أَوْهَرَ الْعَبُوتِ لَبَيْتُ الْعَنَكَبُوتِ﴾ او ﴿يَمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ ﴿آيَةً يَنْتَهِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ تر آخره پوري او همدغه قرآني ځانگړتیا ده.

تنبيه:

په آيت شریف کي دا افاده راغلي چي لمونځ سړی له بدو کارونو راگرزوي او په احاديثو کي راغلي چي رسول الله ﷺ ته يو چا وويل: چي پلانی د شپې لمونځ کوي خو چي سهار پاڅي بيا غلا کوي نور رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ژر به يې دغه لمونځ له غلا څخه راوگرزوي (بزار يې روايت کړيدی) د رسول الله ﷺ مقصد دا وو چي که چېرې لمونځ په بشپړه توگه اداء شي نو لمونځ کونکی به له بدو کارونو څخه را وگرزوي لمونځ سړی الله ته نژدې کوي ليري کوي يې نه.

دخلورم ټوك پښتو صفوة التفاسير د سورتونو او آيتونو نوملړ

د الكهف سورت تفسير له ۵۴- آيته بيا تر ۸۲ پوري	مخ ۱۰۴۵
د الكهف سورت تفسير له ۸۳- آيته بيا تر ۱۱۰ پوري	مخ ۱۰۵۵
د مريم سورت	مخ ۱۰۶۲
د مريم سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۴۰ پوري	مخ ۱۰۶۴
د مريم سورت تفسير له ۴۱- آيته بيا تر ۲۵ پوري	مخ ۱۰۷۲
د مريم سورت تفسير له ۲۶- آيته بيا تر ۹۸ پوري	مخ ۱۰۸۰
د طه سورت	مخ ۱۰۸۶
د طه سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۴۰ پوري	مخ ۱۰۸۸
د طه سورت تفسير له ۴۱- آيته بيا تر ۷۷ پوري	مخ ۱۰۹۲
د طه سورت تفسير له ۷۷- آيته بيا تر ۹۸ پوري	مخ ۱۱۰۴
د طه سورت تفسير له ۹۹- آيته بيا تر ۱۳۵ پوري	مخ ۱۱۱۰
د الانبياء سورت	مخ ۱۱۱۹
د الانبياء سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۲۴ پوري	مخ ۱۱۲۰
د الانبياء سورت تفسير له ۲۵- آيته بيا تر ۵۰ پوري	مخ ۱۱۲۷
د الانبياء سورت تفسير له ۵۱- آيته بيا تر ۸۲ پوري	مخ ۱۱۳۵
د الانبياء سورت تفسير له ۸۳- آيته بيا تر ۱۱۲ پوري	مخ ۱۱۴۳
د الحج سورت	مخ ۱۱۵۲
د الحج سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۱۸ پوري	مخ ۱۱۵۴
د الحج سورت تفسير له ۱۹- آيته بيا تر ۳۷ پوري	مخ ۱۱۶۲
د الحج سورت تفسير له ۳۸- آيته بيا تر ۶۲ پوري	مخ ۱۱۶۹
د الحج سورت تفسير له ۶۳- آيته بيا تر ۷۸ پوري	مخ ۱۱۷۸
د المؤمنون سورت	مخ ۱۱۸۳
د المؤمنون سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۲۲ پوري	مخ ۱۱۸۴
د المؤمنون سورت تفسير له ۲۳- آيته بيا تر ۵۲ پوري	مخ ۱۱۹۰
د المؤمنون سورت تفسير له ۵۳- آيته بيا تر ۷۴ پوري	مخ ۱۱۹۲
د المؤمنون سورت تفسير له ۷۵- آيته بيا تر ۱۱۸ پوري	مخ ۱۲۰۲
د النور سورت	مخ ۱۲۱۱
د النور سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۲۰ پوري	مخ ۱۲۱۲
د النور سورت تفسير له ۲۱- آيته بيا تر ۳۴ پوري	مخ ۱۲۲۱
د النور سورت تفسير له ۳۵- آيته بيا تر ۵۲ پوري	مخ ۱۲۳۲
د النور سورت تفسير له ۵۳- آيته بيا تر ۶۴ پوري	مخ ۱۲۴۲

د خلورم ټوك پښتو صفوة التفاسير د سورتونو او آيتونو نوملړ

- د الفرقان سورت ۱۲۵۰ مخ
- د الفرقان سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۲۰ پوري ۱۲۵۲ مخ
- د الفرقان سورت تفسير له ۲۱- آيته بيا تر ۴۱ پوري ۱۲۵۸ مخ
- د الفرقان سورت تفسير له ۴۲- آيته بيا تر ۶۰ پوري ۱۲۶۵ مخ
- د الفرقان سورت تفسير له ۶۱- آيته بيا تر ۷۷ پوري ۱۲۷۲ مخ
- د الشعراء سورت ۱۲۷۷ مخ
- د الشعراء سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۵۱ پوري ۱۲۷۸ مخ
- د الشعراء سورت تفسير له ۵۲- آيته بيا تر ۱۰۴ پوري ۱۲۸۸ مخ
- د الشعراء سورت تفسير له ۱۰۵- آيته بيا تر ۱۹۱ پوري ۱۲۹۲ مخ
- د الشعراء سورت تفسير له ۱۹۲- آيته بيا تر ۲۲۷ پوري ۱۳۰۲ مخ
- د النمل سورت ۱۳۱۳ مخ
- د النمل سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۱۹ پوري ۱۳۱۴ مخ
- د النمل سورت تفسير له ۲۰- آيته بيا تر ۴۴ پوري ۱۳۲۱ مخ
- د النمل سورت تفسير له ۴۵- آيته بيا تر ۶۲ پوري ۱۳۲۹ مخ
- د النمل سورت تفسير له ۶۳- آيته بيا تر ۹۳ پوري ۱۳۳۲ مخ
- د القصص سورت ۱۳۴۳ مخ
- د القصص سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۱۹ پوري ۱۳۴۴ مخ
- د القصص سورت تفسير له ۲۰- آيته بيا تر ۴۲ پوري ۱۳۵۲ مخ
- د القصص سورت تفسير له ۴۳- آيته بيا تر ۷۰ پوري ۱۳۶۰ مخ
- د القصص سورت تفسير له ۷۱- آيته بيا تر ۸۸ پوري ۱۳۷۱ مخ
- د العنكبوت سورت ۱۳۷۸ مخ
- د العنكبوت سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۲۷ پوري ۱۳۸۰ مخ
- د العنكبوت سورت تفسير له ۲۸- آيته بيا تر ۴۵ پوري ۱۳۹۰ مخ

صفوة التفاسير 4 توك
د نصير احمد حمدي
لخوا سكين او pdf سو
تاريخ. ۲۶-۱۱-۱۳۹۸
واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹
د دعا محتاج حمدي!